

กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลัดน้ำในบริบทสวน
พื้นที่ดินดอนปากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก

นางลักษณา สัมมานิธิ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2554
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository(CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

EMERGENCE AND TRANSFORMATION PROCESSES OF ORCHARD-BASED
FLOATING MARKET ON THE WESTERN AREA OF CHAO PHRAYA DELTA

Mrs Luxana Summaniti

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Urban and Regional Planning

Department of Urban and Regional Planning

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Years 2011

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวน พื้นที่ดินดอนปากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก
โดย	นางลักษณา สัมมานิติ
สาขาวิชา	การวางแผนภาคและเมือง
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณศิลป์ พีรพันธุ์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไชศรี ภัคดีสุขเจริญ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

.....คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงศ์ศักดิ์ วัฒนสินธุ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดุขฎิ ทายตะคุ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณศิลป์ พีรพันธุ์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไชศรี ภัคดีสุขเจริญ)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรานอม ต้นสุขานันท์)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นพนันท์ ตาปานานนท์)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิวัฒน์ รัตนวราหะ)

ลักษณะ สัมมานิติ : กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริเวณพื้นที่ดินดอนปากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก (EMERGENCE AND TRANSFORMATION PROCESSES OF ORCHARD-BASED FLOATING MARKET ON THE WESTERN AREA OF CHAO PHRAYA DELTA) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รศ.ดร.วรรณศิลป์ พิรพันธุ์, อ.ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม : ผศ.ดร.ไชศรี ภักดีสุขเจริญ, 255 หน้า.

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ พื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง ดินดอนปากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก สมมุติฐานวิจัยคือ การเกิดขึ้นของตลาดน้ำเป็นผลมาจากที่ตั้งภูมิศาสตร์ การตั้งถิ่นฐาน การทำสวนยกร่อง เกิดเป็นโครงข่ายทางน้ำที่พัฒนาเป็นศูนย์กลางตลาดน้ำที่มีประสิทธิภาพการเข้าถึงจากพื้นที่โดยรอบสูง การเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำเกิดจากการเปลี่ยนแปลงฐานพื้นที่ไปเป็นการสัญจรทางบกอย่างเป็นเงื่อนไขกับผู้กระทำและการท่องเที่ยว ให้นำแนวคิดกระบวนการเกิดฐานพื้นที่ศูนย์กลางของฐานวิทยาเมืองร่วมกับแนวคิดสังคมวัฒนธรรม วิจัยใช้การศึกษาวิเคราะห์เอกสารและแผนที่วิเคราะห์โครงสร้างและลักษณะฐานพื้นที่ด้วยภูมิสารสนเทศ และแบบจำลองเชิงพื้นที่ และเลือกตลาดน้ำอัมพวา ตลาดน้ำท่าคา และตลาดน้ำดำเนินสะดวก เพื่อวิเคราะห์ในรายละเอียด โดยการสำรวจ การสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์

ผลวิจัยพบว่าศูนย์กลางตลาดน้ำมีค่าเฉลี่ยศักยภาพเข้าถึงพื้นที่ สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง คือ 0.10470 และ 0.07223 เมื่อฐานพื้นที่เปลี่ยนเป็นฐานบกมีค่าเฉลี่ยสูงขึ้น 0.10824 และ 0.08216 ปัจจุบันพื้นที่สวนในบางกอกเปลี่ยนแปลงสู่การเป็นเมือง พื้นที่สวนนอกบางช้างฐานพื้นที่ฐานบกยังมีความสัมพันธ์กับโครงข่ายสัญจรทางน้ำและการใช้ที่ดินสวน เป็นปัจจัยสำคัญในการฟื้นฟูชุมชนริมน้ำ การเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำยังเป็นสัมพัทธสภาวะของภาวะฐานพื้นที่ ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่ ภาวะเสริมสนับสนุน และภาวะหน้าที่ใช้สอย ทำให้ตลาดน้ำเกิดขึ้น สิ้นสุด เปลี่ยนแปลง และฟื้นฟูขึ้น ข้อค้นพบสำคัญยังพบว่าการเกิดและเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำยังเป็นเงื่อนไขกับปัจจัยผู้กระทำ ที่ต้องนำมาพิจารณาเพิ่มเติมในการศึกษาตามแนวคิดฐานวิทยาเมืองของการวิจัยนี้

ภาควิชา การวางแผนภาคและเมือง ลายมือชื่อนิติ.....
 สาขาวิชา การวางแผนภาคและเมือง ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....
 ปีการศึกษา 2554 ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม.....

507 44051 25: MAJOR URBAN AND REGIONAL PLANNING

KEYWORDS: EMERGENCE AND TRANSFORMATION, ORCHARD-BASED FLOATING MARKET, THE WESTERN AREAS OF CHAO PHRAYA DELTA.

LUXANA SUMMANITI: EMERGENCE AND TRANSFORMATION PROCESSES OF ORCHARD-BASED FLOATING MARKET ON THE WESTERN AREA OF CHAO PHRAYA DELTA. ADVISOR: ASSOC. PROF. WANNASILPA PEERAPUN, Ph.D., CO-ADVISOR: ASST. PROF. KHAISRI PAKSUKCHARERN, Ph.D., 255 pp.

The objective of this study was to investigate the emergence and transformation processes of the Orchard-Based floating (OBFM) of Suan Nai Bangkok and Suan Nok Bangchang areas on the west bank of the Chao Phraya River delta. It was hypothesized that the emergence of these markets was resulted from their geographic location, the community settlement along with ridge and groove orchard farming developed into a water network of floating markets as the trading centers of a community, and the transformation was resulted from the development of a road system conditionally with all related agents and tourism. This concurs with the spatial centrality process and Thai-socio-culture concepts. This study was conducted by content analysis, mapping analysis of morphological structures and characteristics using Geo-Informatics and the configurational model. Amphawa, Taka and Damnoen Saduak floating markets were chosen for the study via a surveying observation and questionnaires.

It was found that the average efficiency accessibility values of the water-based spatial centrality in the former and latter areas were 0.10470 and 0.07223 respectively, while those of the land-based ones were 0.10824 and 0.08216. Now, the former area has been urbanized while the latter is still related to the water transportation network and orchard-based land use. This is important for a riverside community revival. The emergence and transformation of OBFM are the correlational conditions of the spatial configuration, the social logic of space, the promotion and support, and the functional conditions. These correlation conditions can make the OBFM emerge, close down and be revived or transformed for tourism. The most important finding is related to agents in Thai socio-culture context this should be considered in the concept of urban morphology.

Department	Urban and Regional Planning	Student's Signature.....
Field Study	Urban and Regional Planning	Advisor's Signature.....
Academic Year	2011	Co-advisor's Signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจาก “ทุน 90 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รุ่นที่ 10 ปีงบประมาณ 2552 และ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ที่ได้สนับสนุนทุนการศึกษา จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยคำแนะนำ ความช่วยเหลือเอาใจใส่ และกำลังใจอย่างดียิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณศิลป์ พีรพันธุ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไชศรี ภัคดีสุขเจริญ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ตลอดระยะเวลาที่ทำการศึกษาวิจัย จึงขอขอบพระคุณอย่างสูง ขอขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ คณาจารย์ภาควิชาการวางแผนภาคและเมืองที่ให้คำแนะนำอันมีค่าและเป็นประโยชน์ตลอดระยะเวลาการศึกษา

ขอขอบคุณในกำลังใจและความช่วยเหลือตลอดมาจากเพื่อนร่วมรุ่นและนิสิตปริญญาเอกทุกท่าน เจ้าหน้าที่ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง ผู้ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลทุกท่านในตลาดน้ำที่เกี่ยวข้อง และขอขอบคุณอย่างที่สุดสำหรับสมาชิกอันเป็นที่รักในครอบครัว ขอขอบคุณสำหรับทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นกำลังใจในการทำงานช่วยให้ผ่านพ้นระยะเวลาการศึกษาที่ยาวนานนี้ไปได้ ด้วยดี ทั้งกำลังกาย กำลังใจ และกำลังสติปัญญา จากนี้ความรู้จากการศึกษาและวิทยานิพนธ์จะขอมอบกลับสู่การทำงานเพื่อการศึกษาต่อไป

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ฅ
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญแผนที่.....	ค
สารบัญแผนภูมิ.....	ก

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามการวิจัย.....	4
1.3 สมมุติฐานการวิจัย.....	4
1.4 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
1.5 ขอบเขตของการวิจัย.....	6
1.5.1 เนื้อหา.....	6
1.5.2 พื้นที่ศึกษา.....	7
1.6 หน่วยวิเคราะห์และคำจำกัดความในการวิจัย.....	8
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
1.8 ขั้นตอนการวิจัย.....	10
1.9 โครงสร้างการวิจัย.....	12

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ตลาดน้ำสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง.....	13
2.1.1 ตลาดน้ำรัตนโกสินทร์สวนในบางกอก.....	17
2.1.2 ตลาดน้ำรัตนโกสินทร์สวนนอกบางช้าง.....	19
2.2 แนวคิดพื้นฐานพื้นที่และฐานพื้นที่ศูนย์กลางตลาดน้ำ.....	21

	หน้า
2.2.1	21
2.2.2	24
2.3	30
2.3.1	30
2.3.2	34
2.4	41
2.4.1	41
2.4.2	43
2.5	44
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	
3.1	49
3.1.1	49
3.1.2	51
3.2	53
3.2.1	53
3.2.2	54
3.2.3	55
3.2.4	55
3.2.5	56
3.3	57
3.3.1	57
3.3.2	59
3.3.3	60
3.4	60
3.4.1	61
3.4.2	62

3.4.3	สรุปตัวแปรการวิจัย.....	66
3.5	การเลือกตัวอย่างและกลุ่มประชากรตัวอย่าง.....	69
3.5.1	การเลือกตัวอย่าง.....	69
3.5.2	การเลือกกลุ่มประชากรตัวอย่าง.....	70
บทที่ 4 ตลาดน้ำสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง		
4.1	ตลาดน้ำสวนในบางกอก สวนนอกบางช้างก่อน พ.ศ.2403.....	75
4.2	ยุคสัญจรทางน้ำ ตลาดน้ำสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง.....	80
4.2.1	สัณฐานน้ำ สังคมวัฒนธรรมยังชีพ.....	81
4.2.2	สัณฐานน้ำ สังคมวัฒนธรรมยังชีพกึ่งตลาด.....	84
4.2.3	สรุปตลาดน้ำยุคการสัญจรทางน้ำ.....	88
4.3	ยุคสัญจรทางน้ำและทางบก ตลาดน้ำสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง.....	90
4.3.1	สัณฐานน้ำและบก สังคมวัฒนธรรมการเมือง.....	92
4.3.2	สัณฐานน้ำและบก สังคมวัฒนธรรมการท่องเที่ยว.....	93
4.3.3	สรุปตลาดน้ำยุคสัญจรทางน้ำและทางบก.....	97
4.4	ยุคสัญจรทางบกตลาดน้ำสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง.....	99
4.4.1	สัณฐานบก สังคมวัฒนธรรมเมือง.....	101
4.4.2	สัณฐานบก สังคมวัฒนธรรมเมืองและการท่องเที่ยวในบริบทสวน.....	104
4.4.3	สรุปตลาดน้ำยุคการสัญจรทางบก.....	107
4.5	สรุปเหตุการณ์สำคัญของการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง.....	109
บทที่ 5 การวิเคราะห์โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ของการเกิด และการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง		
5.1	ผลการศึกษาวิเคราะห์แบบจำลองโครงสร้างเชิงสัณฐาน.....	113
5.2	โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ของการเกิดและการเปลี่ยนแปลง ตลาดน้ำยุคสัญจรทางน้ำ.....	118
5.2.1	ตลาดน้ำสวนในบางกอก.....	118
5.2.2	ตลาดน้ำสวนนอกบางช้าง.....	120

	หน้า
5.2.3 รูปโครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ของที่ตั้งตลาดน้ำ.....	123
5.3 โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ.....	126
ยุคสมัยจรรยาทางน้ำและทางบก	
5.3.1 ตลาดน้ำสวนในบางกอก.....	126
5.3.2 ตลาดน้ำสวนนอกบางช้าง.....	128
5.3.3 รูปโครงสร้างลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่การเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ.....	129
5.4 โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ตลาดน้ำ ยุคสมัยจรรยาทางบก.....	131
5.4.1 ตลาดน้ำสวนในบางกอก.....	132
5.4.2 ตลาดน้ำสวนนอกบางช้าง.....	133
5.5 โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ กรณีตลาดน้ำพื้นที่คลองภายในพื้นที่สวนนอกบางช้าง.....	135
5.6 สรุปผลวิเคราะห์สัณฐานพื้นที่การเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ.....	142
5.7 การคัดเลือกตลาดน้ำเพื่อเป็นกรณีศึกษา.....	148

บทที่ 6 กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำกรณีศึกษา

พื้นที่สวนนอกบางช้าง

6.1 พัฒนาการการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำกรณีศึกษา ตลาดน้ำอัมพวา ตลาดน้ำท่าคันดู่ และตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม).....	152
6.2 ผู้กระทำที่เกี่ยวข้องกับการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ.....	175
6.3 การเกิดและการเปลี่ยนแปลงเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุและผลผลิตตลาดน้ำ.....	178
6.4 การเกิดและการเปลี่ยนแปลงเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการ...	187
6.5 การเกิดและการเปลี่ยนแปลงปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของตลาดน้ำ.....	196
6.6 สรุปผลศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ พื้นที่สวนนอกบางช้าง.....	208
6.7 สรุปสัมพัทธภาพของเงื่อนไขและปัจจัยการเกิดและการเปลี่ยนแปลง ตลาดน้ำ.....	213
6.8 สรุปกระบวนการเกิดการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวน.....	219

บทที่ 7 สรุปผลและเสนอแนะ	
7.1 สรุปผลการวิจัย.....	228
7.1.1 ข้อค้นพบจากผลการวิจัย.....	229
7.1.2 สัมพัทธสภาวะกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ ในบริบทสวน.....	233
7.2 แบบจำลองกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวน.....	237
7.2.1 แบบจำลองสัมพัทธสภาวะการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ.....	237
7.2.2 แบบจำลองกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ.....	241
7.3 ข้อเสนอแนะ.....	244
7.3.1 ข้อเสนอแนะที่เป็นนัยเชิงทฤษฎี.....	244
7.3.2 ข้อเสนอแนะที่เป็นนัยเชิงนโยบาย.....	247
รายการอ้างอิง.....	250
ภาคผนวก.....	260
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	269

สารบัญภาพ

		หน้า
ภาพที่ 2-1	โครงข่ายคลอง สนวนยกร่อง วิธีชีวิตชาวสวนและตลาดน้ำ.....	17
ภาพที่ 2-2	พื้นที่สวนในบางกอก สนวนนอกบางช้าง ปัจจุบัน.....	19
ภาพที่ 2-3	ความสัมพันธ์ระหว่างสัณฐาน สิ่งดึงดูด และการสัญจร.....	25
ภาพที่ 2-4	ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม ระบบกิจกรรม และ ระบบที่ตั้งสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้าง.....	36
ภาพที่ 2-5	กรอบความคิดการวิจัย.....	46
ภาพที่ 3-1	เทคนิคการวิเคราะห์สัณฐานผ่านศักยภาพการเข้าถึง และการมองเห็น.....	58
ภาพที่ 3-2	เทคนิคการวิเคราะห์ด้วยการซ้อนทับข้อมูล.....	59
ภาพที่ 4-1	ภาพดาวเทียม LANDSAT TM และแนวชายฝั่งทะเลเดิม ที่ราบเจ้าพระยาตอนล่าง.....	75
ภาพที่ 4-2	เครือข่ายลำน้ำของสวนในบางกอก สนวนนอกบางช้าง และการขุดคลองลัด.....	76
ภาพที่ 4-3	โครงข่ายทางน้ำระหว่างสวนในบางกอก สนวนนอกบางช้าง และวิถีชีวิตชาวน้ำ ระหว่าง พ.ศ.2390-2407.....	76
ภาพที่ 4-4	โครงข่ายทางน้ำและย่านตลาดน้ำสำคัญ สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง พ.ศ.2403-2444.....	79
ภาพที่ 4-5	โครงข่ายทางน้ำระหว่างสวนในบางกอก สนวนนอกบางช้าง จากนิราศยี่สาร.....	83
ภาพที่ 4-6	ตลาดน้ำสวนในบางกอกและเครือข่ายเชิงพื้นที่ผลผลิต พ.ศ.2445-2474.....	85
ภาพที่ 4-7	ตลาดน้ำบางกวย สวนในบางกอก พ.ศ.2513.....	94
ภาพที่ 4-8	เส้นทางท่องเที่ยวทางเรือตลาดน้ำวัดไทร พ.ศ.2505-2508.....	95
ภาพที่ 4-9	ตลาดน้ำสวนนอกบางช้าง พ.ศ.2500-2520.....	97
ภาพที่ 4-10	ตลาดน้ำสวนนอกบางช้าง ระหว่างพ.ศ.2520-2540.....	103
ภาพที่ 4-11	ตลาดน้ำดำเนินสะดวก คลองต้นเข็มปัจจุบัน.....	104
ภาพที่ 4-12	ตลาดน้ำท่าคา ดอนมะโนรา อัมพวา และบางน้อยปัจจุบัน.....	106

ภาพที่ 5-1	ขอบเขตพื้นที่วิเคราะห์โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ของการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาคน้ำพื้นที่สวนในบางกอกสวนนอกบางช้าง.....	113
ภาพที่ 5-2	โครงสร้างเชิงสัณฐานระดับเมือง (ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบก) ของที่ตั้งตลาคน้ำ ชุมชน (วัด) และการใช้ประโยชน์ที่ดินหลัก สวนในบางกอก.....	119
ภาพที่ 5-3	โครงสร้างเชิงสัณฐานระดับย่าน (ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบก) ของที่ตั้งตลาคน้ำ ชุมชน (วัด) และการใช้ประโยชน์ที่ดินหลัก สวนในบางกอก.....	120
ภาพที่ 5-4	โครงสร้างเชิงสัณฐานระดับเมือง (ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบก) ของที่ตั้งตลาคน้ำ ชุมชน (วัด) และการใช้ประโยชน์ที่ดินหลัก สวนนอกบางช้าง.....	122
ภาพที่ 5-5	โครงสร้างเชิงสัณฐานระดับย่าน (ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบก) ของที่ตั้งตลาคน้ำ ชุมชน (วัด) และการใช้ประโยชน์ที่ดินหลัก สวนนอกบางช้าง.....	122
ภาพที่ 5-6	โครงสร้างเชิงสัณฐานระดับเมือง (ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบก) ของที่ตั้งตลาคน้ำ และการใช้ประโยชน์ที่ดินหลัก สวนในบางกอก.....	127
ภาพที่ 5-7	โครงสร้างเชิงสัณฐานระดับเมือง (ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบก) ของที่ตั้งตลาคน้ำ และการใช้ประโยชน์ที่ดินหลัก สวนนอกบางช้าง.....	128
ภาพที่ 5-8	โครงสร้างเชิงสัณฐานระดับเมือง (ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบก) ของที่ตั้งตลาคน้ำ และการใช้ประโยชน์ที่ดินหลัก สวนในบางกอก.....	133
ภาพที่ 5-9	โครงสร้างเชิงสัณฐานระดับเมือง (ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบก) ของที่ตั้งตลาคน้ำ และการใช้ประโยชน์ที่ดินหลัก สวนนอกบางช้าง.....	134

	หน้า
ภาพที่ 5-10	ขอบเขตพื้นที่วิเคราะห์โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ การเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลัดน้ำพื้นที่คลองภายใน สวนนอกบางช้าง..... 136
ภาพที่ 5-11	โครงสร้างเชิงสัณฐาน (ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของ การสัญจรทางน้ำและทางบก) ที่ตั้งตลัดน้ำ พื้นที่คลองภายใน พื้นที่สวนนอกบางช้าง..... 140
ภาพที่ 6-1	ตลัดน้ำยามเย็นอัมพวาปัจจุบัน..... 154
ภาพที่ 6-2	ตลัดน้ำท่าคาปัจจุบัน..... 161
ภาพที่ 6-3	ตลัดน้ำดอนมะโนราปัจจุบัน..... 167
ภาพที่ 6-4	ตลัดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) ปัจจุบัน..... 169
ภาพที่ 6-5	สรุปพัฒนาการการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลัดน้ำกรณีศึกษา.... 174
ภาพที่ 6-6	การเปลี่ยนแปลงกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายของตลัดน้ำ ในอดีตและปัจจุบัน 190
ภาพที่ 6-7	วัฒนธรรมการแต่งกายและการไหว้เรือของตลัดน้ำ..... 207
ภาพที่ 6-8	ข้อสรุปการวิเคราะห์เงื่อนไขการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลัดน้ำ... 209
ภาพที่ 6-9	สรุปสัมพัทธสภาวะของเงื่อนไขและปัจจัยการเกิดและ การเปลี่ยนแปลงตลัดน้ำ..... 214
ภาพที่ 6-10	สรุปพลวัตกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลัดน้ำ..... 220
ภาพที่ 7-1	พลวัตการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลัดน้ำในบริบทสวน..... 236
ภาพที่ 7-2	แบบจำลองสัมพัทธสภาวะการเกิดและการเปลี่ยนแปลง ตลัดน้ำในบริบทสวน..... 238
ภาพที่ 7-3	แบบจำลองกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลัดน้ำ ในบริบทสวน..... 241

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 3-1	ประเด็นปรากฏการณ์และปัจจัยรายละเอียดตัวแปรระดับพื้นที่เฉพาะของการสัมภาษณ์ทางลึก..... 64
ตารางที่ 3-2	ปัจจัยรายละเอียดตัวแปรระดับพื้นที่เฉพาะของการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม..... 65
ตารางที่ 3-3	สรุปรายละเอียดตัวแปรของระดับการศึกษาวิเคราะห์และวิธีการได้มาของข้อมูลวิจัย..... 66
ตารางที่ 3-4	สรุปกลุ่มประชากรเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ระดับพื้นที่เฉพาะ..... 71
ตารางที่ 3-5	ขนาดกลุ่มตัวอย่างของการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำ..... 73
ตารางที่ 4-1	สรุปลักษณะที่ตั้งตลาดน้ำยุคการสัญจรทางน้ำ สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง..... 89
ตารางที่ 4-2	สรุปการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำยุคการสัญจรทางน้ำและทางบก สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง..... 98
ตารางที่ 4-3	สรุปลักษณะสำคัญประเภทตลาดน้ำในบริบทสวน พื้นที่สวนนอกบางช้างปัจจุบัน..... 108
ตารางที่ 4-4	สรุปเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเกิดและ การเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง..... 109
ตารางที่ 5-1	การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินหลักของพื้นที่ สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง..... 114
ตารางที่ 5-2	การเปลี่ยนแปลงสัดส่วนหน่วยพื้นที่ย่อย (convex space) ของการสัญจรตามช่วงเวลา พื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง..... 115
ตารางที่ 5-3	ค่าศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับต่างๆ ของการสัญจรทางน้ำ และทางบกของช่วงเวลาการศึกษา พื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง..... 117

ตารางที่ 5-4	สรุปโครงสร้างและลักษณะเชิงสัจฐานพื้นที่ที่ตั้งตลาดน้ำ สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง ยุคการสัญจรทางน้ำ ระหว่างพ.ศ.2403-2474.....	124
ตารางที่ 5-5	สรุปโครงสร้างและลักษณะเชิงสัจฐานพื้นที่การเปลี่ยนแปลง ที่ตั้งตลาดน้ำ ยุคการสัญจรทางน้ำและทางบก ระหว่างพ.ศ.2475-2500.....	130
ตารางที่ 5-6	การเปลี่ยนแปลงสัดส่วนหน่วยพื้นที่ย่อย (convex space) ของการสัญจรตามช่วงเวลาพื้นที่ระบบคลองภายใน สวนนอกบางช้าง.....	136
ตารางที่ 5-7	ค่าศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบก ของพื้นที่คลองภายใน สวนนอกบางช้าง.....	137
ตารางที่ 5-8	สรุปโครงสร้างและลักษณะเชิงสัจฐานพื้นที่การเกิดและ การเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ กรณีที่ตั้งตลาดน้ำพื้นที่คลองภายใน สวนนอกบางช้าง.....	141
ตารางที่ 5-9	สรุปลักษณะเชิงสัจฐานพื้นที่ของการเกิดและการเปลี่ยนแปลง ตลาดน้ำในบริบทสวน.....	146
ตารางที่ 5-10	สรุปและจำแนกการเกิดการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำจากสัจฐานพื้นที่ ของที่ตั้งและประสิทธิภาพการเข้าถึงจากพื้นที่โดยรอบ.....	150
ตารางที่ 5-11	สรุปข้อพิจารณาการเลือกตลาดน้ำกรณีศึกษาระดับพื้นที่เฉพาะ.....	151
ตารางที่ 6-1	สรุปโครงการ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และฟื้นฟู ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา.....	157
ตารางที่ 6-2	สรุปโครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง ของตลาดน้ำท่าคา เพื่อการท่องเที่ยวในวันเสาร์-อาทิตย์.....	165
ตารางที่ 6-3	เหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ ดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม).....	172
ตารางที่ 6-4	สรุปผู้กระทำที่เกี่ยวข้องกับการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ....	175
ตารางที่ 6-5	สรุปเงื่อนไขการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำที่เกี่ยวข้องกับ ผู้กระทำ.....	177

ตารางที่ 6-6	สรุปโครงข่ายสัญญาจำหน่ายและเครือข่ายเชิงพื้นที่ที่วัตถุประสงค์และ ผลผลิตตลาดน้ำในอดีต.....	180
ตารางที่ 6-7	สรุปเครือข่ายเชิงพื้นที่ที่วัตถุประสงค์และผลผลิตของแม่ค้า-พ่อค้า ตลาดน้ำปัจจุบัน.....	183
ตารางที่ 6-8	สรุปเงื่อนไขการเกิดและการเปลี่ยนแปลงเครือข่ายเชิงพื้นที่ที่วัตถุประสงค์ และผลผลิตตลาดน้ำ.....	186
ตารางที่ 6-9	สรุปลักษณะการซื้อขายสินค้าตลาดน้ำในอดีต.....	188
ตารางที่ 6-10	สรุปการเปลี่ยนแปลงลักษณะการซื้อขายสินค้าในตลาดน้ำปัจจุบัน..	190
ตารางที่ 6-11	ประเภทสินค้าเรือพายของตลาดน้ำปัจจุบัน.....	192
ตารางที่ 6-12	ประเภทสินค้าร้านค้าริมน้ำตลาดน้ำยามเย็นอัมพวาและ ตลาดน้ำท่าควั่นเสาร์-อาทิตย์.....	194
ตารางที่ 6-13	สรุปบริการท่องเที่ยวทางเรือที่เชื่อมโยงกับตลาดน้ำเพื่อ การท่องเที่ยวปัจจุบัน.....	195
ตารางที่ 6-14	ลักษณะการติดตลาดน้ำ ที่มาสินค้า และสัดส่วนสินค้า ตลาดน้ำปัจจุบัน.....	200
ตารางที่ 6-15	ความสัมพันธ์ที่มาสินค้า ประเภทสินค้า และกลุ่มลูกค้า ของตลาดน้ำประเภทต่างๆ.....	201
ตารางที่ 6-16	สรุปความสัมพันธ์ที่มาสินค้า ลูกค้า และสินค้าของตลาดน้ำ ปัจจุบัน.....	202
ตารางที่ 6-17	พื้นฐานสังคมวัฒนธรรมแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำประเภทต่างๆ.....	203
ตารางที่ 6-18	ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และคุณค่าทางจิตใจของตลาดน้ำ.....	204
ตารางที่ 6-19	ความสัมพันธ์กิจกรรมการค้าขาย กิจกรรมอื่น และความสัมพันธ์ของแม่ค้า-พ่อค้า.....	205
ตารางที่ 6-20	สรุปลักษณะสังคมวัฒนธรรม ปฏิสัมพันธ์ และคุณค่าทางจิตใจ ของแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำปัจจุบัน.....	205
ตารางที่ 6-21	สรุปสัมพัทธภาวะเงื่อนไขปัจจัยการเกิดและการเปลี่ยนแปลง ตลาดน้ำ.....	217

	หน้า
ตารางที่ 6-22	แบบจำลองสัมพัทธ์สภาวะกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลง ตลาดน้ำในบริบทสวน..... 224
ตารางที่ 7-1	ข้อสรุปสัมพัทธ์สภาวะเงื่อนไขปัจจัยกระบวนการเกิดและ การเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวน..... 234

สารบัญแผนที่

	หน้า
แผนที่ 1-1	พื้นที่ศึกษา สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง ปัจจุบัน เชื่อมโยงด้วยคลองดำเนินสะดวก และคลองภาษีเจริญ..... 9
แผนที่ 2-1	สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง ในสมัยอยุธยา..... 15
แผนที่ 2-2	พื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง พ.ศ.2544. 18
แผนที่ 4-1	โครงข่ายทางน้ำและระบบราง สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง พ.ศ.2445-2456..... 80
แผนที่ 4-2	การใช้ประโยชน์ที่ดินสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง พ.ศ.2446-2456..... 80
แผนที่ 4-3	ที่ตั้งตลาดน้ำสวนในบางกอก พ.ศ.2445-2474..... 85
แผนที่ 4-4	ที่ตั้งตลาดน้ำสวนนอกบางช้าง พ.ศ.2445-2474..... 87
แผนที่ 4-5	ที่ตั้งตลาดน้ำ ระบบวันนัดทางน้ำ ตลาดน้ำสวนนอกบางช้าง พ.ศ.2445-2474..... 87
แผนที่ 4-6	โครงข่ายทางน้ำ ระบบราง และถนน พ.ศ.2511-2518..... 91
แผนที่ 4-7	การใช้ประโยชน์ที่ดินสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง พ.ศ.2511-2518..... 92
แผนที่ 4-8	ตลาดน้ำสวนในบางกอก พ.ศ.2500-2520 93
แผนที่ 4-9	ตลาดน้ำสวนนอกบางช้าง พ.ศ.2500-2520..... 96
แผนที่ 4-10	โครงข่ายทางน้ำ ระบบราง และถนน พ.ศ.2541-2544..... 100
แผนที่ 4-11	การใช้ประโยชน์ที่ดินสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง พ.ศ.2541-2544..... 100
แผนที่ 4-12	ตลาดน้ำสวนนอกบางช้างและพื้นที่เกี่ยวเนื่องปัจจุบัน..... 105
แผนที่ 5-1	ลักษณะที่ตั้งตลาดน้ำสวนในบางกอก พ.ศ.2403-2474..... 119
แผนที่ 5-2	ที่ตั้งตลาดน้ำสวนนอกบางช้าง พ.ศ.2403-2474..... 121
แผนที่ 5-3	การเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำสวนในบางกอก พ.ศ.2475-2520 126
แผนที่ 5-4	การเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำสวนนอกบางช้าง พ.ศ.2475-2520..... 128
แผนที่ 5-5	การเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำสวนในบางกอก พ.ศ.2521-ปัจจุบัน..... 132
แผนที่ 5-6	การเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำสวนนอกบางช้าง พ.ศ.2521-ปัจจุบัน..... 134

	หน้า
แผนที่ 5-7	โครงสร้างเชิงสัณฐานระบบที่ตั้งตลาดน้ำ ของที่ตั้งตลาดน้ำ สวนนอกบางช้างปัจจุบัน..... 142
แผนที่ 5-8	ลาดน้ำที่คัดเลือกเป็นกรณีศึกษาในเชิงลึก..... 151
แผนที่ 6-1	โครงข่ายสัญจรทางน้ำของเครือข่ายเชิงพื้นที่ผลผลิตและวัตถุดิบ ของตลาดน้ำระดับภูมิภาคในอดีต..... 179
แผนที่ 6-2	โครงข่ายการสัญจรทางน้ำของเครือข่ายเชิงพื้นที่ผลผลิตและ วัตถุดิบของตลาดน้ำระดับพื้นที่ในอดีต..... 179
แผนที่ 6-3	โครงข่ายสัญจรทางน้ำของเครือข่ายเชิงพื้นที่ผลผลิตและวัตถุดิบ ตลาดน้ำเดิมคงอยู่ ปัจจุบัน..... 182
แผนที่ 6-4	เครือข่ายตลาดน้ำ “น้ดนอก” และ “น้ดใน” ในอดีต..... 197
แผนที่ 6-5	เครือข่ายตลาดน้ำในบริบทสวนพื้นที่สวนนอกบางช้างปัจจุบัน..... 213

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่ 1-1	ขั้นตอนการวิจัย 11
แผนภูมิที่ 1-2	โครงสร้างการวิจัย..... 12
แผนภูมิที่ 3-1	วิธีดำเนินการวิจัย..... 52
แผนภูมิที่ 3-2	การคัดเลือกตัวอย่างตลาดน้ำ..... 69
แผนภูมิที่ 4-1	การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินพื้นที่สวนในบางกอก..... 101
แผนภูมิที่ 4-2	การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินพื้นที่สวนนอกบางช้าง..... 101
แผนภูมิที่ 6-1	เครือข่ายเชิงพื้นที่แม่ค้า-พ่อค้าเรือ ตลาดน้ำประเภทต่างๆปัจจุบัน... 182

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พื้นที่ดินดอนปากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตกเป็นที่ราบลุ่ม มีความลาดชันและระดับความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางที่ต่ำ มีเครือข่ายลำน้ำที่เชื่อมโยงกันได้ทั้งภายในและระหว่างลุ่มน้ำ ทั้งเป็นที่ตั้งของชุมชนชาวสวนมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเรียกว่า “ชุมชนบางกอก” ซึ่งมีอายุกว่า 600 ปีมาแล้ว ชุมชนขยายใหญ่ขึ้นตั้งแต่สมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราช โปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองลัดเพื่อเชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยาในปีพ.ศ.2065 (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2551: 18) ในอดีตพื้นที่ในบริเวณนี้รู้จักกันในนาม “สวนบางกอก” เป็นแหล่งผลิตพืชพันธุ์ไม้ผลนานาชนิด พื้นที่บางกอกเดิมทั้งสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาใกล้เขตพระนครเป็นที่ราบอุดมสมบูรณ์ มีการขุดคลองนำน้ำเข้าสวนเป็นจำนวนมาก เกิดเป็นโครงข่ายทางน้ำขึ้น การทำสวนผลไม้ของบางกอกขยายกว้างไปจนถึงตำบลบางช้าง ริมแม่น้ำแม่กลอง ชาวตะวันตกที่เข้ามาค้าขายกล่าวถึงผู้คนและสวนผลไม้ที่รู้จักกันดีและมีคำกล่าวว่า “สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง” หรือ “บางช้างสวนนอก บางกอกสวนใน” หมายถึง สวนที่อยู่ในเมืองใกล้รั้วใกล้วังเจ้านาย คือ สวนใน ส่วนสวนบ้านนอก คือ สวนบางช้าง (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2536: 50) ดังจดหมายเหตุของ เดอ ลาลูแบร์ ที่ได้เขียนภาพและบันทึกว่า “...พอพื้นที่บางกอก คือ พื้นที่ตำบลพระประแดงขึ้นมาก็เป็นสวนผลไม้ตลอดทั้งสองฝั่งแม่น้ำจนกระทั่งถึงตลาดขวัญ นนทบุรี และสวนผลไม้ไม่ได้แผ่ออกไปทางทิศตะวันตกถึงตำบลบางช้าง เขตแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม...” (อ้างถึงใน พลาตีสัย สิทธิธัญญิกิจ, 2551: 155)

จากตั้งภูมิศาสตร์และความสำคัญของคลองในอดีตในการบุกเบิกที่อยู่อาศัยตั้งถิ่นฐาน การทำสวนยกร่อง ด้วยการขุดคลองลึกเข้าไปในพื้นที่ถัดจากแม่น้ำและคลองสายหลักมากมาย กลายเป็นเครือข่ายลำคลอง เรียกกันว่า “บาง” เกิดเป็นระบบโครงข่ายคลอง ถ้าประโดงเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายทางน้ำทั่วพื้นที่ สอดคล้องกับพื้นที่ที่เป็นที่ลุ่มมีระบบน้ำหมุนเวียนสลับกันไปทั้งน้ำขึ้นลงของน้ำทะเล และน้ำที่ไหลลงมาจากทางเหนือในฤดูน้ำหลาก เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสังเกตและศึกษาสภาพธรรมชาติ พัฒนาเป็นรูปแบบและวิธีการทำสวนผักและสวนผลไม้ที่มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับเงื่อนไขของพื้นที่ด้วยการทำระบบสวนยกร่อง เรียกว่า “ชนิดสวน” ที่ประกอบด้วย “คันดิน” ล้อมรอบร่องสวน ระหว่างร่องสวนมีร่องน้ำกั้นกลางเป็นทางน้ำเล็กๆเรียกว่า

“ห้องร่อง” คันดินล้อมรอบร่องสวนจะยกให้สูงกว่าระดับร่องสวนภายในเพื่อป้องกันน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก ช่วยในการดูแลรักษาพืชผลได้ง่าย รวมทั้งที่บนคันดินใช้ปลูกพืชผลแสดงแนวเขตได้ ร่องน้ำในสวนทำหน้าที่เก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง มีท่อสำหรับระบายน้ำเข้าออกสวน (อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์, 2541: 210-212; สุรจิต ชีรเวทย์, 2548: 75) ส่วนลำประโดงที่เชื่อมต่อขนาบสวนเป็นการเพิ่มพื้นที่แผ่หน้าและช่วยในการไหลเวียนถ่ายเทน้ำ รวมถึงช่วยปรับปรุงคุณภาพดิน จากอินทรีย์วัตถุที่ตกตะกอนอยู่ในห้องร่องเป็นปุ๋ยธรรมชาติให้ชาวสวนขุดลอกขึ้นมาปรับปรุงดินในช่วงหน้าแล้ง และการยกร่องสวนยังช่วยให้ต้นไม้มีพื้นที่หยั่งรากได้เพียงพอ เป็นการจัดการพืชพรรณที่เหมาะสม

นอกจากลักษณะพื้นที่ดังกล่าวแล้วลักษณะของสังคมวัฒนธรรมชาวสวนยังมีวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพที่พอเพียงและพึ่งพาตนเองได้ จากวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเฉพาะโดยการปรับตัวของผู้คนในการอยู่ร่วมกับน้ำ การเลือกปลูกพืชที่เหมาะสมในระบบเกษตรผสมผสานทำให้ชาวสวนมีผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้ตลอดปี เป็นระบบการผลิตที่ตอบสนองต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนบนพื้นที่และกลายเป็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2544: 50) เป็นลักษณะของเศรษฐกิจพอเพียงพึ่งพาตนเองได้ จากการผลิตและการบริโภค ที่มีเหตุผลมาจากการพิจารณาเหตุและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต รวมถึงการเตรียมพร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่จะเกิดขึ้น ในวิถีชีวิตชาวสวนแต่ละวันเมื่อเสร็จจากงานในสวน ชาวสวนก็จะเก็บของสวนเพื่อไปเป็นอาหารสำหรับมือต่อไป และเมื่อมีผลผลิตจากสวนก็จะลำเลียงผลผลิตที่ผลิตได้แตกต่างกันไปในแต่ละย่านโดยทางเรือไปยังจุดนัดพบในวันจันทร์คดที่สัมพันธ์กับการหมุนเวียนขึ้นลงของน้ำในพื้นที่ ทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันบนท้องน้ำ ผลผลิตที่ผลิตได้ในแต่ละย่านจะพิเศษแตกต่างกันไป ในอดีตผลไม้สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง มีรสดีมากมายจนกลายเป็นผลไม้ประจำถิ่น เช่น ทุเรียนบางบอน, ทุเรียนบางล่าง, มะปรางท่าอิฐ, เงาะบางยี่ขัน, ลิ้นจี่บางอ้อ, ขนุนบางล่าง, ลำไยบางน้ำจืด, กระท้อนคลองอ้อม, ลางสาตคลองสวน, ละมุดสีดาราชบุรีบูรณะ ส้มโอวัดจันทร์, ส้มบางมด, มะพร้าวบางไส้ไก่, ตะขบบางตะนาวศรี, หมากบางล่าง และมะม่วงบ้างช้าง

จากการขุดคู คลอง บุกเบิกพื้นที่เป็นระบบจัดการน้ำ การผลิตและการดำเนินชีวิตที่พอเพียงและพึ่งพาตนเองได้ มีคลองเป็นระบบโครงข่ายเชื่อมโยงการเดินทางน้ำที่ใช้เรือเป็นพาหนะ สอดคล้องกับการสัญจรและลักษณะการเชื่อมต่อของบนโครงข่ายทางน้ำที่ประสานเชื่อมต่อกันอย่างทั่วถึงมีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดการสัญจรกระจายตัวไปได้อย่างอิสระทั้งระบบของสภาพแวดล้อมการใช้งานบนพื้นที่ เกิดเป็นศูนย์กลางตลาดน้ำที่เป็นวัฒนธรรมพิเศษขึ้นมาพร้อมกับสังคมชาวสวน การเดินทางน้ำที่ต้องใช้เรือทั้งหมดทำให้เกิดพื้นที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันบนท้องน้ำและเกิดเป็นตลาดบนท้องน้ำ สถานที่นัดพบที่ชาวสวน แม่ค้าและพ่อค้า

นำผลผลิตบรรทุกใส่เรือมาแลกเปลี่ยนซื้อขายกันที่จุดนัดพบ ที่มักปรากฏตามจุดตัดคลอง หรือ ปากคลอง ติดตลาดแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าในเวลาเช้าตรู่ พัฒนาสู่ตลาดน้ำที่เป็นระบบวันนัด จันทร์คี่ เป็นเครือข่ายตลาดน้ำที่เป็นปรากฏการณ์เชิงพื้นที่ในลักษณะของความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิตชีวาบนท้องน้ำและเป็นพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมชาวสวน ซึ่ง วรรณศิลป์ พีรพันธุ์ และคณะ (2548: 14-17) กล่าวถึงตลาดน้ำของพื้นที่สวนนอกบางช้างในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงพ.ศ.2515 ว่าเป็นช่วงเวลาชุมชนเกษตรกรรมและตลาดน้ำ ที่ตลาดน้ำได้มีการพัฒนาองค์ประกอบและความสำคัญขึ้นมาอย่างเต็มที่ โดยมาจากสาเหตุสำคัญ คือ การประกาศยกเลิกระบบแรงงาน เกณฑ์และระบบทาสในปีพ.ศ.2417 การอนุญาตให้มีการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดิน และการมีนโยบายพัฒนาเครือข่ายแม่น้ำ ลำคลอง เพื่อการคมนาคมและการค้าเลี้ยงผลผลิตการเกษตร โดยในปี พ.ศ.2338 มีการขุดคลองดำเนินสะดวก และคลองภาษีเจริญ ระหว่างแม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำท่าจีนและแม่น้ำเจ้าพระยา เชื่อมระหว่างพื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง ตลาดน้ำจึงพัฒนาองค์ประกอบและเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างสองพื้นที่ขึ้นมาอย่างเต็มที่ในช่วงเวลานี้

ตลาดน้ำเป็นเอกลักษณ์ทางสังคมวัฒนธรรมของพื้นที่และของประเทศประเภทหนึ่งที่บอกเล่าเรื่องราวของชุมชนที่เป็นแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรม แสดงถึงการตั้งถิ่นฐานและพัฒนากิจการสังคมของมีการใช้งานพื้นที่ที่แสดงถึงคุณค่าเอกลักษณ์ชุมชนและเป็นรากฐานวัฒนธรรม ที่ปัจจุบันมีการให้ความสำคัญทั้งในระดับชาติและนานาชาติในด้านการอนุรักษ์ การปกป้อง และการรักษาไว้ (International Council on Monuments and Sites [ICOMOS], 2005 : 37) โดยตลาดน้ำเป็นส่วนหนึ่งของฐานพื้นที่และสังคมวัฒนธรรมที่แสดงออกถึงผลที่เกิดจากการสร้างสรรค์ร่วมกันของธรรมชาติกับมนุษย์ แสดงถึงพัฒนากิจการสังคมวัฒนธรรมชาวสวนของการตั้งถิ่นฐานผ่านช่วงเวลา ที่มีอิทธิพลมาจากข้อจำกัดของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ หรือโอกาสอันเกิดขึ้นโดยสิ่งแวดล้อมธรรมชาติต่อเนื่องกับการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ จึงมีคุณค่าเป็นส่วนรวมหรือเป็นตัวแทนที่แสดงถึงตัวตนของสังคมวัฒนธรรมของพื้นที่

ตั้งแต่ปีพ.ศ.2500 เป็นต้นมา วิถีชีวิตของชุมชนชาวสวนเริ่มมีการปรับเปลี่ยน เมื่อถนนเข้ามา มีบทบาท และหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีการปฏิรูประบบการผลิตทางการเกษตรหรือการปฏิวัติเขียว (green revolution) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานระดับประเทศ การสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำหลายแห่งบริเวณพื้นที่ต้นน้ำลุ่มน้ำภาคกลาง ตลอดจนการส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศ ไทยตั้งแต่ปีพ.ศ.2503 ทำให้มีนักท่องเที่ยวหลั่งไหลเข้ามาเที่ยวชมวิถีชีวิตวัฒนธรรมความเป็นอยู่ โดยเฉพาะตลาดน้ำ ส่งผลให้ตลาดน้ำบางแห่งเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัว ประกอบกับ

ประเทศไทยมีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ.2504 มุ่งเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับระบบเศรษฐกิจโลก และการซื้อขายแลกเปลี่ยนบนท้องน้ำของตลาดน้ำบางแห่งสิ้นสุดลง บางแห่งคงอยู่ บางแห่งเปลี่ยนแปลงไป บางแห่งฟื้นฟูขึ้นใหม่ เป็นประเด็นที่น่าสนใจศึกษาว่าการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวนเป็นอย่างไร มีเหตุและปัจจัยอะไรเกี่ยวข้อง ตลาดน้ำและเครือข่ายของตลาดน้ำเป็นอย่างไร กระบวนการเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ได้ของตลาดน้ำในบริบทสวนมีเงื่อนไขและปัจจัยอะไรเกี่ยวข้อง

ประเด็นและข้อค้นพบที่จากการวิจัยในครั้งนี้จะทำให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำในบริบทสวน เป็นบทเรียนที่สร้างความเข้าใจในเงื่อนไข ปัจจัยนำมาเป็นข้อพิจารณาในการวางแผนวางผังชุมชน การอนุรักษ์ การฟื้นฟู หรือการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวนภายใต้สถานการณ์ที่แตกต่าง เป็นองค์ความรู้ที่นำไปใช้ในการพิจารณารักษาตลาดน้ำเดิม การฟื้นฟูตลาดน้ำเดิมที่หายไปกลับคืนมา หรือการพัฒนาตลาดน้ำแห่งใหม่ ตลอดจนการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวนได้อย่างเหมาะสม

1.2 คำถามการวิจัย

คำถามวิจัยหลัก คือ กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำเป็นอย่างไร มีเงื่อนไขและปัจจัยอะไรเกี่ยวข้อง และมีประเด็นคำถามวิจัยเฉพาะที่เกี่ยวข้องคือ

1. กระบวนการเกิดตลาดน้ำในบริบทสวนเป็นอย่างไร มีเงื่อนไข และปัจจัยอะไรเกี่ยวข้อง
2. ตลาดน้ำและเครือข่ายของตลาดน้ำในอดีตและปัจจุบันเป็นอย่างไร
3. กระบวนการเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของตลาดน้ำในบริบทสวนเป็นอย่างไร มีเงื่อนไขและปัจจัยอะไรเกี่ยวข้อง

1.3 สมมุติฐานการวิจัย

กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวนเป็นสัมพัทธสภาวะ (correlational condition) หรือ ภาวะเงื่อนไขความสัมพันธ์ของสัจฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรมชาวสวน จากที่ตั้งภูมิศาสตร์ในการบุกเบิกพื้นที่ตั้งถิ่นฐานริมน้ำ และทำสวนยกร่องในวิถีชีวิตชาวสวน ตลาดน้ำเกิดจากการใช้โครงข่ายสัญจรทางน้ำที่มีประสิทธิภาพการเข้าถึงจากพื้นที่โดยรอบสูง การเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำเกิดจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและลักษณะเชิงสัจฐาน

มาเป็นการสัญจรทางบก การส่งเสริมการท่องเที่ยว และกลุ่มผู้กระทำที่เกี่ยวข้อง มีสมมุติฐานรองของการเกิดและการเปลี่ยนแปลงดังนี้

1) การเกิดขึ้นของตลาดน้ำในบริบทสวนเป็นสัมพัทธสภาวะของฐานพื้นที่ จากที่ตั้งภูมิศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐานชุมชน ที่ใช้โครงข่ายสัญจรทางน้ำเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัตถุประสงค์และผลผลิตที่มีประสิทธิภาพในการเข้าถึงจากพื้นที่โดยรอบสูงอย่างเป็นเงื่อนไขกับวิถีชีวิตชาวสวน ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการที่หลากหลาย

2) การเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำในบริบทสวนเป็นสัมพัทธสภาวะของฐานพื้นที่จากการเปลี่ยนแปลงไปเป็นการสัญจรทางบก มีโครงข่ายสัญจรและเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และผลผลิตที่ใช้ทั้งการสัญจรทางบกและทางน้ำที่มีประสิทธิภาพในการเข้าถึงจากพื้นที่โดยรอบสูงอย่างเป็นเงื่อนไขกับผู้กระทำ มีปัจจัยภายนอกเกี่ยวข้อง คือ การท่องเที่ยว

กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำในบริบทสวนของการวิจัยนี้ มีข้อเสนอ (proposition) ดังนี้

ประการแรก การบุกเบิกพื้นที่ตั้งถิ่นฐานทำสวนบนพื้นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง ด้วยการขุดคูคลอง ลำประโดง เกิดเป็นโครงข่ายที่ซับซ้อนบนพื้นที่ที่ถูกจัดวางความสัมพันธ์ที่ว่างในการรักษาหรือสร้างซ้ำความสัมพันธ์ ด้วยโครงข่ายกริดคลองเป็นกลไกส่งต่อลักษณะวิถีชีวิตของสังคมวัฒนธรรมชาวสวน ที่ใช้การสัญจรเชื่อมต่อระหว่างกันของกลุ่มคนเกิดเป็นพื้นที่พบปะหรือศูนย์กลางแลกเปลี่ยนซื้อขายผลผลิตระหว่างกันบนท้องน้ำ ตลาดน้ำจึงเป็นพื้นที่ของสังคม (space of socio-culture) และเป็นสังคมของพื้นที่ (socio-culture of space)

ประการที่สอง ตลาดน้ำจำเป็นต้องมีเครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัตถุประสงค์และผลผลิต ของการขนส่งสินค้าและผลิตผลบนโครงข่ายที่รวดเร็วมีประสิทธิภาพในการเข้าถึงจากพื้นที่โดยรอบ เพื่ออำนวยความสะดวกให้มีการหมุนเวียนของสินค้าและบริการจากสวนและชุมชนเครือข่ายได้อย่างสม่ำเสมอ

ประการที่สาม ตลาดน้ำต้องมีเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการที่หลากหลายในเชิงสังคมเพื่อการปฏิสัมพันธ์ (social interaction) ที่เอื้ออำนวยให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็น ผู้มีบทบาททางสังคม แม่ค้าพ่อค้า และชาวสวน ที่อาจสลับสับเปลี่ยนบทบาทกันได้ตามโอกาส จากความตั้งใจมาแลกเปลี่ยนซื้อขายผลผลิตระหว่างกันพร้อมกับมาพบปะแลกเปลี่ยนข่าวสาร

ประการที่สี่ เงื่อนไขสำคัญของการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำยังเกี่ยวข้องกับปัจจัยผู้กระทำ ทั้งจากภายในและภายนอกพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นผู้นำชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น

นักวิชาการ เจ้าของที่ดิน ผู้ลงทุน ผู้ผลักดันนโยบาย ก็น่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง การคงอยู่ และการฟื้นฟูขึ้นใหม่ของตลาคน้ำ

ประการที่ห้า เครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัตถุประสงค์และผลผลิตตลาคน้ำที่ใช้ทั้งการสัญจรทางบก และทางน้ำ และเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการที่หลากหลายของตลาคน้ำ มีการเปลี่ยนแปลงไปตามบทบาทหน้าที่ใช้สอยของตลาคน้ำที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน

ประการสุดท้าย การท่องเที่ยว นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องยังเป็นปัจจัยภายนอก สำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงตลาคน้ำที่เป็นพลวัต คือ การสิ้นสุดลง การเปลี่ยนแปลง การดำรงอยู่ และการฟื้นฟูขึ้นใหม่

1.4 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษากระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของตลาคน้ำในบริบทสวน อันเนื่องมาจาก เงื่อนไขความสัมพันธ์ระหว่างฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม
2. ศึกษาเครือข่ายของตลาคน้ำในอดีตและปัจจุบัน
3. ศึกษาเงื่อนไข และปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง และการดำรงอยู่ของตลาคน้ำ

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

1.5.1 เนื้อหา

ครอบคลุมการจัดเก็บ วิเคราะห์ และประมวลผลข้อมูล 2 ระดับ คือ ระดับกว้าง (global analysis) ตลาคน้ำสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง อธิบายเงื่อนไขความสัมพันธ์ ฐานพื้นที่และสังคมวัฒนธรรมของกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาคน้ำผ่านช่วงเวลา สำคัญ และระดับพื้นที่เฉพาะ (local analysis) ศึกษาตัวอย่างตลาคน้ำ อธิบายเงื่อนไขและปัจจัย ระหว่างฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรมในบริบทสวน ของการเกิด การเปลี่ยนแปลง การคงอยู่ และการฟื้นฟูขึ้นใหม่ของตลาคน้ำ เน้นเฉพาะพื้นที่สวนนอกบางช้างที่ยังคงมีตลาคน้ำหลากหลาย ประเภทอยู่เพียงแห่งเดียวในประเทศไทย ขอบเขตเนื้อหา มีดังนี้

1) ระดับกว้าง (global analysis) เนื้อหาด้านฐานพื้นที่ ศึกษาวิเคราะห์และประมวลผลเกี่ยวกับการเกิดฐานพื้นที่ดินดอนปากแม่น้ำ ที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวสวน โครงข่ายการสัญจรทั้งทางน้ำและทางบก รูปแบบโครงข่ายกริดคลอง โครงสร้างและลักษณะเชิงฐานของการสัญจรทางน้ำและทางบก และเครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัตถุประสงค์และผลผลิตจากสวนและผลผลิตที่นำมาค้าขายในตลาดน้ำจากสวนและพื้นที่อื่นๆ เนื้อหาด้านสังคมวัฒนธรรม ศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวสวน เครือข่ายและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของตลาดน้ำ ผู้กระทำที่เกี่ยวข้อง และเครือข่ายเสริมและสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการ ในด้านความหลากหลายของสินค้าและบริการ การแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าในตลาดน้ำ รวมถึงปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง คือ แผนและนโยบาย นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาจากการทบทวนเอกสาร (content analysis) แผนที่ (map analysis) การซ้อนทับชั้นข้อมูล (overlay analysis) และแบบจำลองเชิงพื้นที่ (configurational model) เพื่ออธิบายเงื่อนไขความสัมพันธ์ระหว่างฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง ผ่านช่วงเวลาสำคัญของการเกิด การเปลี่ยนแปลง การคงอยู่ และการฟื้นฟูขึ้นใหม่ของตลาดน้ำ

2) ระดับพื้นที่เฉพาะ (local analysis) สืบเนื่องจากการวิเคราะห์ระดับกว้าง ทำการเลือกตัวอย่างตลาดน้ำเป็นตัวแทนศึกษารายละเอียดในเชิงลึก วิเคราะห์เงื่อนไขและปัจจัยความสัมพันธ์ระหว่างฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรมของตลาดน้ำกรณีศึกษา ได้แก่ การเกิดขึ้น การสิ้นสุดลง การเปลี่ยนแปลง การคงอยู่ และการฟื้นฟูขึ้นใหม่ ใช้วิธีการวิเคราะห์โดยสัมภาษณ์ทางลึก การสำรวจ การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (และการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถามเพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบตัวแปรที่ทำการศึกษาด้วยการทำภาคตัดขวาง (cross-sectional) เปรียบเทียบตัวแปรภายใต้เงื่อนไขฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง ว่ากระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำเป็นผลมาจากภาวะเงื่อนไขและปัจจัยใด

1.5.2 พื้นที่ศึกษา

จากการทบทวนเอกสารพบว่าตลาดน้ำสวนในบางกอกเริ่มสิ้นสุดลงภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง การเกิดน้ำท่วมใหญ่ และการพัฒนากรุงเทพมหานครตามแผนพัฒนาต่างๆ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงการสัญจรมาเป็นทางบก พื้นที่สวนในบางกอกเปลี่ยนแปลงไปเป็นพื้นที่ปลูกสร้างขนาดใหญ่ที่พัฒนาจากการตั้งถิ่นฐานแบบสวนเข้าสู่การเป็นเมืองศูนย์กลางด้วยการรวมตัวกันของโครงสร้างทางน้ำกับโครงสร้างใหม่และปรับเข้าสู่อาคารและสิ่งก่อสร้างภายหลังการเกิดโครงข่ายถนน ปัจจุบันตลาดน้ำสวนนอกบางช้างในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงครามและพื้นที่

เกี่ยวเนื่อง ยังคงสภาพแวดล้อมชุมชนริมน้ำที่สัมพันธ์กับแม่น้ำลำคลองและการใช้ประโยชน์ที่ดิน ส่วนที่ยังมีกิจกรรมตลาดน้ำที่มีมาตั้งแต่อดีตและยังปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน มีความหลากหลายของประเภทตลาดน้ำในบริบทสวนที่เหลือน้อยเพียงแห่งเดียวในประเทศดังนั้นการศึกษาครั้งนี้จึงกำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษาเป็น 2 ระดับ (แผนที่ 1-1) ดังนี้

1) การวิเคราะห์พื้นที่ระดับโลกกว้าง (global analysis) คือ พื้นที่สวนในบางกอกสวนนอกบางช้าง ตั้งแต่วันตกแม่น้ำเจ้าพระยาตามแนวคลองภาษีเจริญ และคลองดำเนินสะดวก เป็นสวนที่มีมาตั้งแต่ในอดีต ได้แก่ พื้นที่บางส่วนของอำเภอเมืองนนทบุรี ปากเกร็ด บางกรวย บางบัวทอง บางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ต่อเนื่องลงมาถึงพื้นที่บางส่วนของเขตตลิ่งชัน ภาษีเจริญ บางกอกน้อย บางกอกใหญ่ ธนบุรี หนองแขม บางขุนเทียน จอมทอง และราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร และพื้นที่บางส่วนของอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ พื้นที่สวนนอกบางช้าง ได้แก่ พื้นที่บางส่วนของอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ไปทางทิศตะวันตกติดต่อกับพื้นที่บางส่วนของอำเภอเมืองราชบุรี วัดเพลง และดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี และพื้นที่บางส่วนของอำเภอเมืองสมุทรสงคราม อัมพวา และบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม

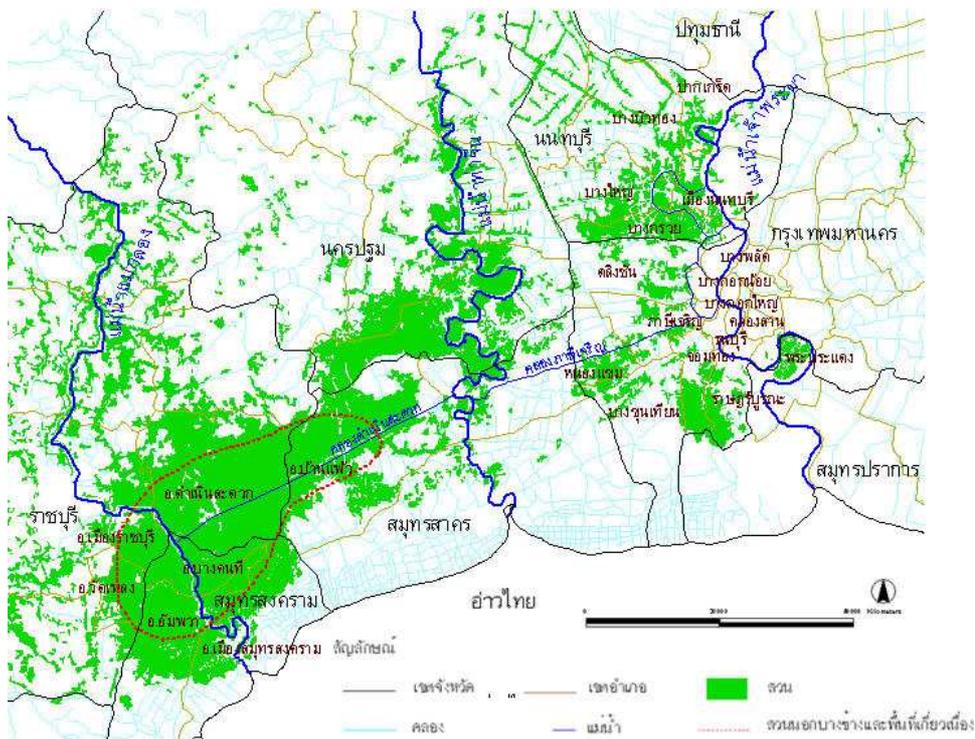
2) การวิเคราะห์ระดับพื้นที่เฉพาะ (local analysis) ศึกษากลุ่มตัวอย่างตัวแทนตลาดน้ำแต่ละประเภท เน้นเฉพาะพื้นที่สวนนอกบางช้างและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง เนื่องจากยังคงมีตลาดน้ำหลากหลายประเภทที่สัมพันธ์กับโครงข่ายการสัญจรทางน้ำและการใช้ประโยชน์ที่ดินสวนตลาดน้ำบางส่วนยังคงหน้าที่ใช้สอยเดิมในทางกายภาพและสังคมชาวสวน ยังมีความสมบูรณ์ของทรัพยากรน้ำและระบบเครือข่ายลำน้ำ ยังคงการทำสวนยกร่องของชาวสวน ซึ่งในภาพรวมแล้วยังไม่เปลี่ยนแปลงไม่มาก และยังคงสภาพแวดล้อมที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวของการตั้งถิ่นฐานแบบสวนที่มีความสัมพันธ์กับแม่น้ำลำคลองอยู่เพียงแห่งเดียวในประเทศไทย

1.6 หน่วยวิเคราะห์และคำจำกัดความในการวิจัย

หน่วยวิเคราะห์ ในการวิจัยคือ ตลาดน้ำ

ตลาดน้ำ ในการศึกษาครั้งนี้หมายถึง ความเป็นศูนย์กลางของพื้นที่ที่เกิดขึ้นในบริบทสวนของการตั้งถิ่นฐานชุมชนริมน้ำ การจัดการน้ำในการทำสวนยกร่อง เพื่อการผลิตและการดำเนินชีวิต มีคลองเป็นระบบโครงข่ายเชื่อมโยงการเดินทางน้ำ ที่ใช้เรือเป็นพาหนะ เกิดเป็นพื้นที่พบปะทางสังคม และเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนซื้อขายผลผลิตต่างๆ ของชาวสวนบนท้องน้ำ โดยมีเรือเป็นพาหนะบรรทุกทุกสิ่งของ

บริบทสวน ในการศึกษาครั้งนี้หมายถึง พื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานและการทำสวนยกทรงที่เป็นภูมิปัญญาเนื่องมาจากการปรับตัวของผู้คนให้เข้ากับพื้นที่และระบบนิเวศในการจัดการน้ำเป็นตัวแทนพื้นที่สวนที่มีมาตั้งแต่ในอดีตของพื้นที่ “สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง” และพื้นที่เกี่ยวเนื่อง บริเวณฝั่งตะวันตกของดินดอนปากแม่น้ำเจ้าพระยา เชื่อมโยงกันด้วยคลองดำเนินสะดวก และคลองภาษีเจริญ

แผนที่ 1-1 พื้นที่ศึกษา สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง ปัจจุบัน ที่มา : กรมแผนที่ทหาร, 2544.

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สร้างองค์ความรู้เชิงวิชาการด้านการอนุรักษ์ การฟื้นฟู มรดกทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำอันเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่
2. ทำให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการเกิดและเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำ ที่เป็นปรากฏการณ์ภายใต้บริบทของสภาพแวดล้อมที่เป็นพลวัต
3. เป็นบทเรียนที่สร้างความเข้าใจในเงื่อนไขและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถนำมาเป็นข้อพิจารณาในการวางแผนวางผังชุมชนเมือง การอนุรักษ์ การฟื้นฟู หรือการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำภายใต้สถานการณ์ที่แตกต่างได้อย่างเหมาะสม

1.8 ขั้นตอนการวิจัย

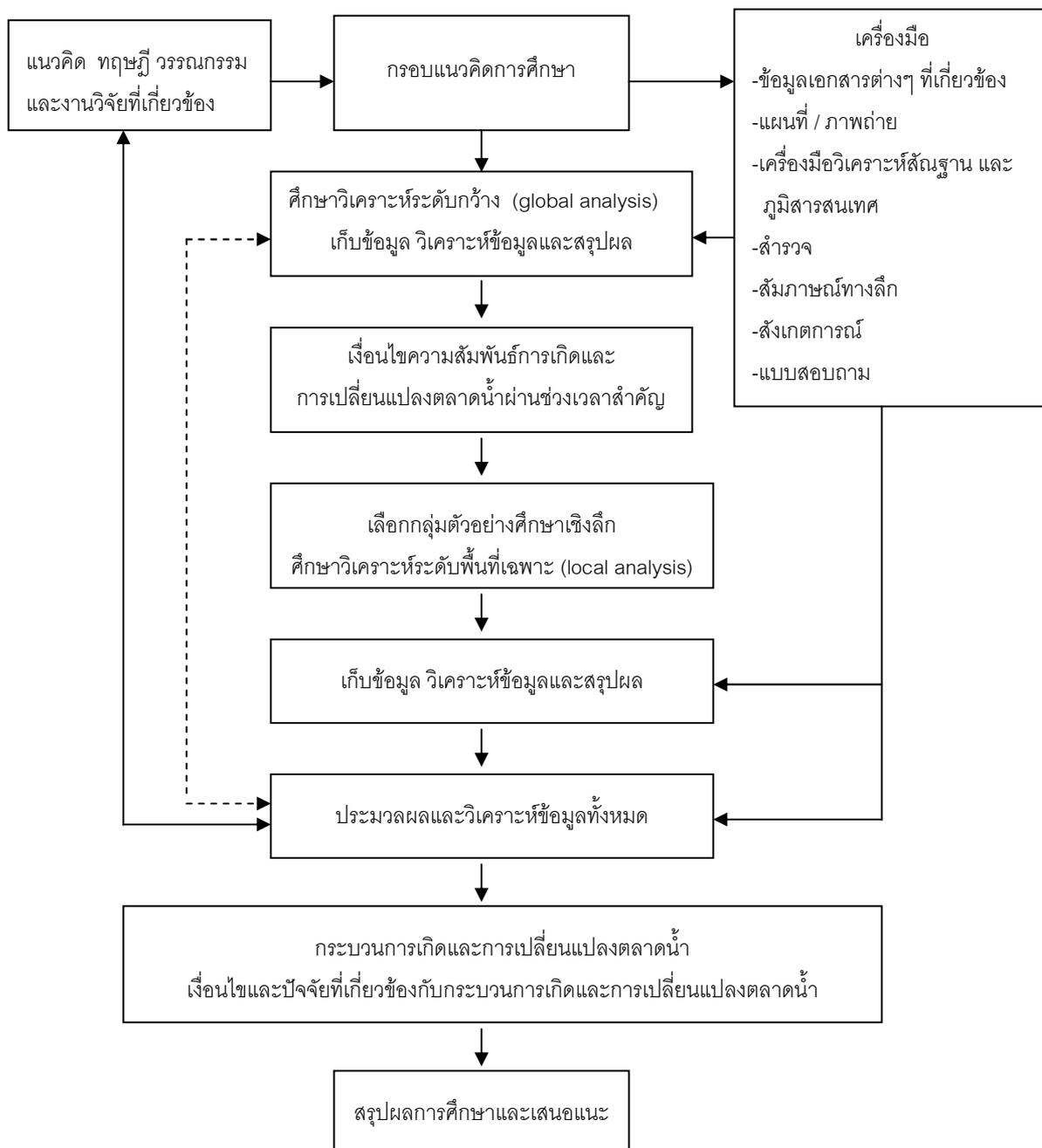
สรุปผังแผนภูมิ 1-1 ประกอบด้วย

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย วรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาเป็นกรอบความคิดการศึกษา และศึกษาวิธีการและเทคนิคการวิเคราะห์ต่างๆ
2. สร้างกรอบความคิดในการศึกษา เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เป็นประเด็นคำถาม วัตถุประสงค์การศึกษา และกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในขั้นต้น
3. วิเคราะห์พื้นที่ระดับกว้าง (global analysis) พื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง สืบค้น วิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์แผนที่ การซ้อนทับชั้นข้อมูล และวิเคราะห์ร่วมกับเครื่องมือเชิงสถิติและภูมิสารสนเทศ อธิบายเงื่อนไขความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่
 - 3.1) ข้อมูลพื้นฐานพื้นที่ ได้แก่ แผนที่ต่างๆ ที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ การตั้งถิ่นฐานและที่ตั้งชุมชน โครงข่ายการสัญจรทางน้ำและทางบก การใช้ประโยชน์ที่ดิน เครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัดคูหาและผลผลิตของตลาดน้ำ
 - 3.2) ข้อมูลสังคมวัฒนธรรม ได้แก่ วิถีชีวิตชาวสวน อาชีพ และการดำเนินชีวิต ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เครือข่ายเสริมและสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการ ที่เกี่ยวข้องกับหลากหลายของสินค้า และการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้า และผู้ที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำทั้งหมด
 - 3.3) แผนและนโยบายทางด้านกายภาพ ด้านสังคมและเศรษฐกิจที่สำคัญที่ได้รับการปฏิบัติ นวัตกรรมและเทคโนโลยี ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำ

โดยสืบค้นข้อมูลจากเอกสารวิชาการ แผนที่ ภาพถ่ายเก่า แผนและนโยบายต่างๆที่มีการบันทึก ภายหลังจากเก็บข้อมูล การวิเคราะห์และสรุปผล และคัดเลือกตัวอย่างตลาดน้ำเป็นตัวแทนในการศึกษาเชิงลึก
4. สร้างและกำหนดเครื่องมืออื่นๆ รวมถึงวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษาในชั้นรายละเอียด จำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือในหลายลักษณะ ได้แก่ การสำรวจพื้นที่ การสำรวจจัดทำทะเบียนแม่ค้า-พ่อค้าและสินค้า สัมภาษณ์ทางลึก สังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์โดยแบบสอบถาม เพื่อให้การเก็บข้อมูลสมบูรณ์ได้ข้อเท็จจริงและน่าเชื่อถือ
5. เลือกตัวอย่างตลาดน้ำตัวแทนในการศึกษาเชิงลึก วิเคราะห์ในระดับพื้นที่เฉพาะ (local analysis) อธิบายสัมพันธ์สภาวะกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ ของตลาดน้ำประเภทต่างๆ คือ การเกิดขึ้น การสิ้นสุดลง การเปลี่ยนแปลง การคงอยู่ และการฟื้นฟูขึ้นใหม่ ข้อมูลทั้งหมดจากการศึกษาทั้งสองระดับมาทำการประมวลผลอธิบายปรากฏการณ์ ได้แก่

- วิเคราะห์การเกิดขึ้นของตลาคน้ำในบริบทสวน
- วิเคราะห์เครือข่ายของตลาคน้ำและการเปลี่ยนแปลงเครือข่ายตลาคน้ำ
- วิเคราะห์เงื่อนไขและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาคน้ำในบริบทสวน

6. สรุปผลการศึกษาและเสนอแนะ

แผนภูมิ 1-1 ขั้นตอนการวิจัย

1.9 โครงสร้างและเนื้อหาการวิจัย

การวิจัยประกอบด้วยเนื้อหาจำนวน 7 บทวิจัย มีขอบเขตเนื้อหาและความสัมพันธ์ของโครงสร้างการวิจัยดังแผนภูมิ 1-2

แผนภูมิ 1-2 โครงสร้างการวิจัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื้อหาในบทนี้กล่าวถึงการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์พื้นที่และสังคมวัฒนธรรม ในประเด็นความเป็นมาของเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ พื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในแนวคิดของสวนฐานวิทยาเมือง ประเด็นสวนฐานพื้นที่ สวนฐานพื้นที่ศูนย์กลาง แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสังคมวัฒนธรรมชาวสวน การอภิปรายสรุปการทบทวนวรรณกรรมในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ รวมถึงเทคนิคการวิเคราะห์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย เพื่อนำไปสู่การกำหนดกรอบความคิดการวิจัย มีเนื้อหาดังนี้

ส่วนที่ 1 ตลาดน้ำในบริบทสวน สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง

ส่วนที่ 2 สวนฐานพื้นที่และสวนฐานพื้นที่ศูนย์กลางตลาดน้ำ

ส่วนที่ 3 สังคมและวัฒนธรรมชาวสวน

ส่วนที่ 4 อภิปรายสรุปการทบทวนวรรณกรรม

ส่วนที่ 5 กรอบความคิดการวิจัย

2.1 ตลาดน้ำในบริบทสวน สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง

ตลาดน้ำมีบันทึกหลักฐานเมื่อครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา เดิมเรียกว่า “ตลาดเรือ” ต่อมาเปลี่ยนคำเรียกเป็น “ตลาดท้องน้ำ” ในสมัยรัตนโกสินทร์ จนถึงรัชกาลที่ 6 จึงตัดคำว่า “ท้อง” ทิ้งไป กลายเป็นคำว่า “ตลาดน้ำ” มาถึงปัจจุบัน (ส.พลายน้อย, 2532: 40) ตลาดน้ำเป็นที่ชุมนุมซื้อขายทางน้ำมีเรือเป็นพาหนะบรรทุกสิ่งของ หรือตลาดที่แม่ค้า-พ่อค้าพายเรือบรรทุกสินค้ามาขายในย่านที่มีการเดินเรือพลุกพล่าน เช่น บริเวณปากคลอง หรือบริเวณชุมชนที่อาศัยอยู่ริมน้ำ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 433; เครือข่ายกาญจนาภิเษก, 2550) ตลาดน้ำในอดีตมีอยู่หลายแห่ง โดยเฉพาะภาคกลาง เนื่องจากภูมิประเทศมีแม่น้ำลำคลองหลายสาย ทั้งตามธรรมชาติและที่ขุดขึ้นเพื่อเป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งและขยายพื้นที่เพาะปลูก ย่านชุมชนจึงมักอาศัยอยู่ริมน้ำเป็นส่วนใหญ่ ตลาดน้ำจึงอยู่คู่กับชุมชนเหล่านั้น ตลาดเป็นองค์ประกอบของชุมชนในแง่ของการเป็นศูนย์กลาง เป็นปรากฏการณ์ของความเป็นศูนย์กลางของความเป็นเมืองและวิถีชีวิตชุมชนที่ได้

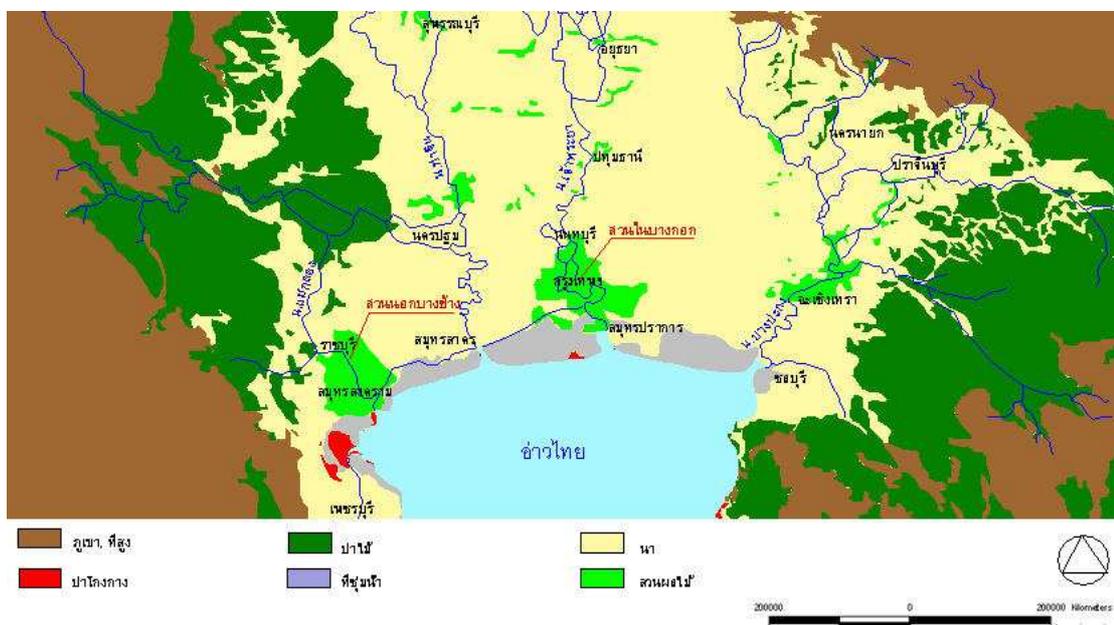
พัฒนามาถึงขั้นแบ่งงานกันทำ เกิดเป็นอาชีพต่างๆ เป็นแหล่งซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าของคนไทย (เกียรติ จิวะกุล และคณะ, 2525: 3) ตลาดยังมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาทั้งในด้านที่ตั้ง รูปแบบ ตลอดจนประเภทของสินค้าไปตามสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีซึ่งเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัย

ตลาดน้ำที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นผลมาจากจากที่ตั้งภูมิศาสตร์แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำลพบุรีและแม่น้ำป่าสัก ไหลมาสบกันก่อนไหลสู่อ่าวไทย เกิดเป็นเครือข่ายทางน้ำส่งผลให้เมืองมีบทบาทเป็น “เมืองชุมทางน้ำ เมืองชุมทางเรือ” จากบันทึกโดย นิโกลาส์ แทร์แวงส (Nicholas Gervaise) และ เดอ ลาลูแบร์ (Simon de la Loubere) อัครราชทูตฝรั่งเศสแห่งสำนักของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ที่เดินทางมาเจริญพระราชไมตรีกับกรุงศรีอยุธยาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อปีพ.ศ.2230 เปรียบกรุงศรีอยุธยาหรือเมืองสยามกับเมืองเวนิส แทร์แวงส หรือ “เวนิสแห่งภาคตะวันออก” (สุนทร ชุตินทรานนท์ และคณะ, 2545 : 25) ที่ชุมชนเมืองเต็มไปด้วยเส้นทางน้ำ มีเรือเป็นพาหนะเดินทางไปมาหาสู่กันและมี “เรือแพ” และ “เรือประทุน” เป็นที่อยู่อาศัยและล่องค้าขายตามลำน้ำ มีศูนย์กลางซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิตอยู่ที่ “ตลาดเรือ” คือตลาดเอก 4 แห่งรอบพระนคร ได้แก่ ตลาดน้ำวนบางกะจะ ตลาดปากคลองคูจาม ตลาดคลองคูไม้ร้อง และตลาดปากคลองวัดเดิม เป็นชุมทางเรือมีเครือข่ายในระดับนานาชาติ ระดับชาติ และระดับพื้นที่ ผู้คนที่ยุทยานิยมอยู่บ้านเรือนแพริมน้ำ เปิดร้านค้าขายกันคับคั่ง ติดตลาดค้าขายเวลาเช้าตรู่ มีเรือผู้ขายและผู้ซื้อเต็มท้องน้ำ สายๆตลาดจะวายเหลือแต่ร้านค้าที่เป็นเรือนแพอยู่ประจำค้าขายตลอดวัน

ในอดีตการคมนาคมทางน้ำมีบทบาทสำคัญ พระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยาหลายพระองค์จึงโปรดให้ขุดคลองหลายสาย เรียกว่า “คลองขุด” มี 3 ประเภท (สกุณี ธีรบุพผวัฒน์, 2541: 14; ปิยะนาถ บุนนาค ดวงพร นพคุณ และสุวัฒนา ธาดานิติ, 2525: 9-12) คือ 1) คลองรอบเมือง หรือคลองคูเมือง ขุดขึ้นเพื่อป้องกันข้าศึก เป็นองค์ประกอบสำคัญในการวางผังเมืองสมัยโบราณด้านที่ตั้งทางยุทธศาสตร์ 2) คลองลัด เกิดจากสันฐานที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง ทางน้ำมีความคดเคี้ยวมาก ทำให้การเดินทางยากลำบากและอันตราย จึงขุดคลองตัดแม่น้ำเพื่อย่นระยะทางส่วนที่คดเคี้ยวให้ตรง เป็นการเปลี่ยนเส้นทางน้ำให้การสัญจรสะดวกขึ้น เช่น การขุดคลองบางกอกน้อยลัดแม่น้ำเจ้าพระยา และ 3) คลองเชื่อมแม่น้ำ ขุดเชื่อมระหว่างแม่น้ำสองสายที่ไหลขนานกัน เช่น ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีการขุดคลองดำเนินสะดวกเชื่อมแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำแม่กลอง คลองภาษีเจริญเชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำท่าจีน เพื่อความสะดวกในการคมนาคมขนส่ง

การขุดคลองเป็นการบุกเบิกพื้นที่เพื่อตั้งถิ่นฐาน และประกอบอาชีพในการทำสวนยกไร่ทำให้เกิดเป็นโครงข่ายคลองจำนวนมากที่เรียกว่า “บาง” หรือ ทางน้ำ หรือ ตำบลริมน้ำ เพื่อชักน้ำ

ในแม่น้ำลำคลองเข้าไปยังไร่ในที่ดินซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ในการเพาะปลูกพืชผักและสวนผลไม้ มีการทำสวนยกร่องมากขึ้นโดยเฉพาะฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาออกไปจนมีคำเรียกพื้นที่ว่า “สวนบางกอก” ต่อมาชุมชนขยายใหญ่ขึ้นมากมีการขุดคลองลัดต่างๆเชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยา พร้อมๆกับการขุดคลองเชื่อมต่อลัดเข้าไปด้านในจำนวนมากเพื่อขยายการตั้งถิ่นฐานริมน้ำและทำสวนยกร่อง สวนผลไม้บางกอกนั้นขยายกว้างออกไปจนถึงตำบลบางช้าง สมุทรสงคราม จนเป็นที่มาของคำว่า “สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง” หรือ “บางช้างสวนนอก บางกอกสวนใน” (แผนที่ 2-1) คำว่า “สวนใน” คือพื้นที่สวนในเกาะบางกอกและสวนบริเวณเมืองนครเขื่อนขันธ์ (พระประแดง) เมืองธนบุรีศรีสมุทร (บางกอก) สวนเมืองนนทบุรี สวนเมืองปทุมธานี แบ่งพื้นที่โดยใช้พระราชวังเป็นหลัก โดย “บางบน” เป็นชื่อเรียกเรือสวนกลุ่มที่อยู่ในคลองบางกอกน้อย หรือจากปากคลองบางกอกน้อยขึ้นไปทางเหนือ และ “บางล่าง” เป็นชื่อเรียกสวนกลุ่มที่อยู่แถบดาวคะนองต่อบางขุนเทียน หรือจากปากคลองบางกอกใหญ่ลงไปทางใต้ ส่วน “สวนนอก” คือสวนที่อยู่หัวเมืองรอบนอกโดยเฉพาะที่ตำบลบางช้าง ตำบลอัมพวา เมืองสมุทรสงคราม มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งต่อมาในภายหลังได้รวมเอาสวนแถบดำเนินสะดวกเข้าไปด้วย

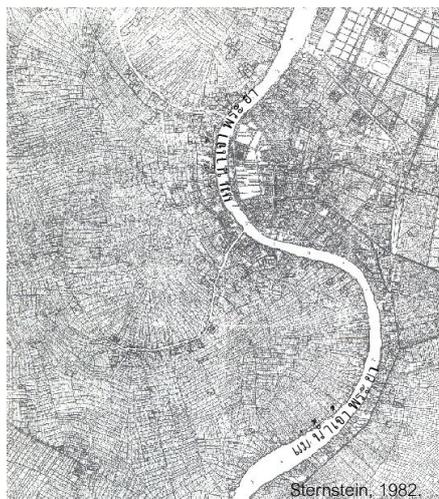

แผนที่ 2-1 สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง ในสมัยอยุธยา

ที่มา: ปรับปรุงจาก Terdsak Tachakitkachorn, 2005. (สร้างจากแผนที่มาตราส่วน 1:250000 ระวางนครปฐม กรุงเทพฯ สุพรรณบุรี และอยุธยา พ.ศ.2453-2456, กรมแผนที่ทหาร)

การทำสวนยกร่องยังเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากการสังเกตศึกษาสภาพแวดล้อมธรรมชาติของระบบนิเวศไหลเวียนของน้ำของผู้คนในการอยู่กับน้ำด้วยการพัฒนารูปแบบการทำสวนที่สอดคล้องกับเงื่อนไขพื้นที่ราบลุ่มมีน้ำท่วมถึงทั้งจากน้ำการขึ้นลงของน้ำทะเล และการไหลบ่าของน้ำในฤดูน้ำหลาก ด้วยการขุดคันดินและคูน้ำทำสวนผักและสวนผลไม้ เรียกว่า “ชนิดสวน” โดยแต่ละชนิดสวนมีคันดินล้อมรอบร่องสวน เรียกว่า “ขวาง” และ “ถนน” ระหว่างร่องสวนมีร่องน้ำเล็กๆ เรียกว่า “ท้องร่อง” คันดินที่ล้อมรอบร่องสวนจะถูกยกสูงกว่าระดับร่องสวนภายในเพื่อป้องกันน้ำท่วมและช่วยในการดูแลรักษาพืชพรรณได้ง่าย บนคันดินปลูกพืชพรรณแสดงแนวเขตร่องน้ำในสวนทำหน้าที่กักเก็บน้ำไว้ใช้ในช่่วงฤดูแล้ง มีท่อสำหรับระบายน้ำเข้าออกสวน และมี “ลำประโดง” เป็นทางน้ำเล็กๆเชื่อมต่อระหว่างชนิดสวน ช่วยเพิ่มพื้นที่ระบายน้ำและเชื่อมโยงการไหลเวียนถ่ายเทน้ำด้วย “คลองสวน” การไหลเวียนของน้ำยังช่วยปรับปรุงดินจากอินทรีย์วัตถุที่ตกตะกอนมากับน้ำในท้องร่องให้ชาวสวนได้ลอกขึ้นมาปรับปรุงดินในฤดูแล้ง การยกร่องสวนยังช่วยให้พืชผักและไม้ผลต่างๆมีพื้นที่หยั่งรากได้เพียงพอ แต่ละชนิดสวนมีความยาวแตกต่างกัน ชนิดสั้นอยู่ใกล้บ้านปลูกพืชผักผลไม้ที่มีราคาและต้องดูแลมาก ชนิดเหนือขึ้นไปเป็นชนิดยาวปลูกไม้ผลอย่างเดียว หรือปลูกคละกัน (สมใจ นิมเล็ก, 2545 : 3-9; สุรจิต ชีรเวทย์, 2548: 75)

นอกจากนั้นลักษณะสังคมวัฒนธรรมชาวสวนมีวิถีชีวิตที่พอเพียงพึ่งพาตนเองในการผลิตและการบริโภค ชีวิตประจำวันเมื่อเสร็จจากงานในสวนชาวสวนจะเก็บของสวนมาเป็นอาหารในมื้อต่อไป ผลผลิตที่ผลิตได้จะมีความแตกต่างกันในแต่ละย่าน ชาวสวนจะลำเลียงโดยทางเรือมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันบนท้องน้ำยังจุดนัดพบในวันจันทร์คตติ (รูปภาพ 2-1) ตลาดน้ำจึงเป็นลักษณะศูนย์กลางสำคัญในอดีตที่มีบทบาทสำคัญผ่านโครงข่ายสัญจรที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของสัณฐานพื้นที่และสังคมวัฒนธรรมของการตั้งถิ่นฐานแบบสวน (orchard-based settlement) ในการเดินทางขึ้นน้ำที่ต้องใช้เรือทั้งหมดเป็นพาหนะ ทำให้เกิดพื้นที่แลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้ากันบนท้องน้ำ มีเรือเป็นพาหนะและบรรทุกผลผลิตจากสวนมาแลกเปลี่ยนค้าขายกันที่จุดนัดพบ เป็นพื้นที่พบปะทางสังคม โดยเฉพาะตลาดน้ำในบริเวณดินดอนปากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก มีความสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานแบบสวนที่เด่นชัด และเกี่ยวเนื่องกันมาแต่ครั้งสมัยอยุธยาในความ เป็น “สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง” หรือ “บางช้างสวนนอก บางกอกสวนใน” ที่เชื่อมโยงกันในเชิงพื้นที่ด้วยคลองเชื่อมแม่น้ำ ตลาดน้ำในบริบทสวนจึงเป็นปรากฏการณ์ภายใต้เงื่อนไขระหว่างสัณฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรมชาวสวน

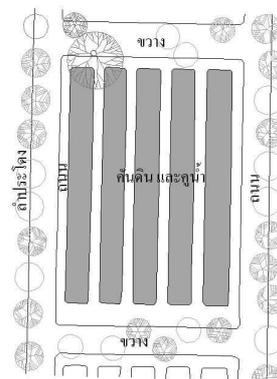
Sternstein, 1982

1) โครงข่ายคลองและการทำสวนยกร่อง สวนในบางกอก

Terdsak Tachakitachorn, 2001.

2) ลักษณะสวนยกร่อง

สมใจ นิมเล็ก, 2545.

3) ชนิดสวน

สุรจิต ชีรเวทย์, 2544

4) โครงข่ายคลองและการทำสวนยกร่อง สวนนอกบางช้าง

เอนก นาวิกมูล, 2545.

เอนก นาวิกมูล, 2545.

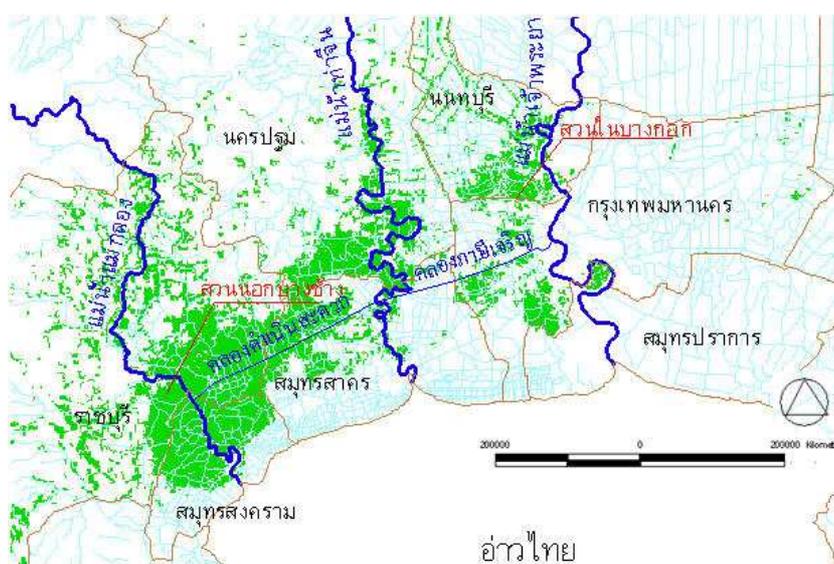
รูปภาพ 2-1 โครงข่ายคูคลอง สวนยกร่อง
วิถีชีวิตชาวสวนและตลาดน้ำ

2.1.1 ตลาดน้ำรัตนโกสินทร์สวนในบางกอก

ตลาดน้ำพื้นที่สวนในเกาะบางกอกตั้งแต่พื้นที่เมืองนครเขื่อนขันธ์ (พระประแดง) เมืองธนบุรีศรีสมุทร (บางกอก) เมืองนนทบุรี และ เมืองปทุมธานี มีการทำสวนยกร่องลงมาถึงกลุ่มสวนทางตอนล่างแถบดาวคะนอง และบางขุนเทียน ตลาดน้ำสำคัญฝั่งธนบุรีสวนในบางกอกในช่วงเวลานี้ เช่น ตลาดน้ำคลองบางกอกน้อย ตลาดน้ำปากคลองบางพลัด ตลาดน้ำบางระมาด

ตลาดน้ำวัดไทร ตลาดน้ำบางแค ตลาดน้ำบางใหญ่ ตลาดน้ำบางคูเวียง ตลาดน้ำบางกรวย ตลาดน้ำคลองบางขุนเทียน และตลาดน้ำปากคลองบางคอแหลม เป็นต้น ที่ตั้งตลาดน้ำมักปรากฏบริเวณปากคลอง จุดตัดคลองต่างๆ เป็นแหล่งชุมนุมที่เรื่อนำผลผลิตจากสวนมาขาย แม่ค้า-พ่อค้า นำสินค้าบรรทุกเรือไปที่แหล่งรับซื้อหรือที่นัดพบและหยุดขายตามรายทางไปด้วย ตลาดน้ำติดตลาดในเวลาเช้ามีดีและใช้ประโยชน์จากน้ำขึ้น-น้ำลง ผู้ขายส่วนใหญ่เป็นแม่ค้าเนื่องจากผู้ชายถูกเกณฑ์ไปเป็นแรงงานตามขนบธรรมเนียมปกครองไทย ยังมีเรือต่อจากต่างถิ่น เช่น จากอยุธยา มหาชัย บางช้าง ปทุมธานี บางปลาสร้อย และสุพรรณบุรี นำสินค้าจากท้องถิ่นมาแลกเปลี่ยนซื้อขายกัน (ราตรี โตพงษ์พัฒน์, 2543: 73)

ตลาดน้ำสวนในบางกอกเปลี่ยนแปลงและค่อยๆ ลึกลงหลังปีพ.ศ.2475 การให้ยกเรือแพขึ้นบกในปีพ.ศ.2484 เหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ในปีพ.ศ.2485 เกิด (กรมศิลปากร, 2548: 31) การค่อยๆ พัฒนาระบบถนนขึ้นมานับแต่ปีพ.ศ.2400 การเปิดเดินรถไฟในปีพ.ศ.2443 รวมถึงเหตุการณ์ที่มีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงของคลองเป็นอย่างมากตั้งแต่ปีพ.ศ.2500 จากแผนพัฒนากรุงเทพมหานครส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบสัญจรมาเป็นทางบก การถมคูคลองและนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นอุตสาหกรรมที่ก้าวหน้าตั้งแต่ปีพ.ศ.2503 ตลาดน้ำเปลี่ยนแปลงและค่อยๆ ลึกลง เกือบทั้งหมดของตลาดน้ำในดินดอนปากแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างเริ่มยุบเลิกตั้งแต่ปีพ.ศ.2513 (Terdsak Tachakitkachorn, 2005 :173) พื้นที่สวนในบางกอกเปลี่ยนแปลงไปเป็นพื้นที่ปลูกสร้างขนาดใหญ่ จากการตั้งถิ่นฐานแบบสวนสู่การเป็นเมืองศูนย์กลาง (แผนที่ 2-2 และรูปภาพ 2-2)

แผนที่ 2-2 พื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง พ.ศ.2544 ที่มา: กรมแผนที่ทหาร, 2544.

รูปภาพ 2-2 พื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง ปัจจุบัน ที่มา: google.com

2.1.2 ตลาดน้ำรัตนโกสินทร์สวนนอกบางช้าง

สวนนอกบางช้างเป็นชุมชนชาวสวนที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยชุมชนอัมพวา เมืองสมุทรสงคราม เป็นถิ่นที่อยู่ของสกุลบางช้างที่อพยพมาจากอยุธยา มีการเกณฑ์แรงงานไพร่เข้ามาบุกเบิกพื้นที่ดินที่เป็นดินดอนปากแม่น้ำโดยการทำสวนยกร่อง เมืองสมุทรสงครามเป็นแหล่งผลิตพืชผลการเกษตรขนาดใหญ่ของประเทศที่สามารถส่งผลิตผลไปค้าขายกับอยุธยา ธนบุรี และกรุงเทพฯ ในขณะที่นั้นเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่มีการอพยพของชนชั้นแรงงานภายหลังสิ้นสุระระบบไพร่ในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงพ.ศ.2515 นับเป็นยุคของชุมชนเกษตรกรรมและตลาดน้ำ เนื่องจากการบุกเบิกพื้นที่ดินบริเวณดังกล่าว การอนุญาตให้มีการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดิน การขุดคลองดำเนินสะดวกและคลองภาษีเจริญ ตลาดน้ำในพื้นที่สวนนอกบางช้างจึงพัฒนาองค์ประกอบและความสำคัญขึ้นมาอย่างเต็มที่ในช่วงเวลานี้ การทำสวนยกร่องของพื้นที่สวนนอกแต่เดิมมีการ “การเบิกสวน” โดยมีการวัดระยะแบ่งเป็น “ร่องสวน” สำหรับปลูกพืชผัก และไม้ผลสวนหนึ่งชนิดมีเนื้อที่ประมาณ 10 ไร่ มี 10-15 ร่องสวน ลักษณะสวนแบ่งออกเป็น “สวนเตี้ย” และ “สวนสูง” เรียกตามประเภทความสูงต่ำของคันสวนที่ล้อมรอบร่องสวน โดย สวนเตี้ย หรือ สวนเตียน หมายถึงสวนที่เพาะปลูกพืชผัก สวนประเภทนี้ปลูกพืชในฤดูน้ำหลากไม่ได้ (สุรจิต ชิวเวทย์, 2548: 45) ส่วนสวนสูง คือสวนที่มีคันสวนสูงกว่าร่องสวน และสูงกว่าระดับน้ำที่ขึ้นมากในฤดูน้ำหลาก พืชที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นไม้ผลและไม้ยืนต้นที่มีรากยึดคั่นดินได้ดี ภายในร่องสวนปลูกได้ทั้งพืชล้มลุกและพืชยืนต้นเพราะน้ำไม่ท่วม ปลูกได้ตลอดปี

โครงข่ายสัญญาทางน้ำทำที่เชื่อมโยงค้าขายทั้งในระดับพื้นที่และภูมิภาค พัฒนาเป็นระบบค้าขายตลาดน้ำที่นอกเหนือจากการค้าขายประจำวัน เกิดเป็นเครือข่ายตลาดน้ำ เรียกว่า “นัด” กระจายตามคลองต่างๆ ด้วยจันทคติเกี่ยวข้องกับการขึ้นลงของน้ำเป็นเครือข่ายตลาดน้ำ เช่น นัดปากคลองบางนกแขวก แม่น้ำแม่กลอง ในวันขึ้นและแรม 1 ค่ำ 6 ค่ำ และ 11 ค่ำ นัดศาลาแดง ในคลองดำเนินสะดวก และนัดท่าคา ในคลองท่าคา วันขึ้นและแรม 2 ค่ำ 7 ค่ำ และ 11 ค่ำ นัดบางน้อย อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ในวันขึ้นและแรม 3 ค่ำ 8 ค่ำ และ 13 ค่ำ (ชรินทร์พรพรณ เมืองนก และคณะ, 2544: 14) มีเรือจากต่างพื้นที่นำสินค้ามาแลกเปลี่ยนซื้อขาย

เช่น อยุธยา นนทบุรี ปทุมธานี กรุงเทพฯ สุพรรณบุรี นครปฐม เพชรบุรี ราชบุรี สมุทรสาคร เป็นต้น ตลาดน้ำสวนนอกบางช้าง พื้นที่จังหวัดสมุทรสงครามและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ปีพ.ศ.2515 เป็นต้นมา จากการเปลี่ยนแปลงการสัญจรมาเป็นทางบก การก่อสร้างเขื่อนตามโครงการชลประทานแม่กลองใหญ่ การส่งเสริมการท่องเที่ยว และการใช้เรือติดเครื่องยนต์ อย่างไรก็ตามพื้นที่ดังกล่าวยังคงความเป็นชุมชนชาวสวนและยังมีตลาดน้ำเดิมคงอยู่ ได้แก่ ตลาดน้ำท่าคา และตลาดน้ำดอนมะโนรา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ตัดนัดในวันจันทคติ ตลาดน้ำที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว คือ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ตลาดน้ำที่ฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว คือ ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยเหตุผลการคงอยู่ของชุมชนชาวสวนริมน้ำ การใช้ประโยชน์ที่ดินสวนยกร่องและโครงข่ายสัญญาทางน้ำที่ยังคงความสำคัญไว้ได้อยู่ ตลาดน้ำจึงยังคงดูแลบางส่วนของหน้าที่ใช้สอยไว้ได้ทั้งลักษณะเชิงสัจฐานพื้นที่และสังคมวัฒนธรรมชาวสวนของสภาพแวดล้อมที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวของชุมชนชาวสวนที่สัมพันธ์กับแม่น้ำลำคลอง (Terdsak Tachakitkachorn, 2005; วิลาวัณย์ ภมรสุวรรณ, 2548)

การทบทวนเอกสารตลาดน้ำสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง สรุปได้ชัดเจนว่า สัจฐานพื้นที่ในด้านที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศส่งผลโดยตรงต่อการบุกเบิกพื้นที่ตั้งถิ่นฐาน การทำสวนยกร่อง และการเดินทางทั้งหมดในพื้นที่ด้วยโครงข่ายทางน้ำโดยมีเรือเป็นพาหนะ เกิดจุดนัดพบแลกเปลี่ยนซื้อขายผลผลิตของผู้คน ตลาดน้ำเป็นศูนย์กลางบนโครงข่ายสัญญาทางน้ำที่เป็นลักษณะสังคมวัฒนธรรมชาวสวนภายใต้เงื่อนไขสัจฐานพื้นที่ของการตั้งถิ่นฐานแบบสวน เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเปลี่ยนแปลงและดำเนินอยู่ภายใต้ภาวะความสัมพันธ์ระหว่างสัจฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรมชาวสวนผ่านการปรับตัวของผู้คนภายในสังคมวัฒนธรรมชาวสวนกับโครงสร้างและลักษณะเชิงสัจฐานพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไป และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง มีแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับสัจฐานพื้นที่และสังคมวัฒนธรรม ดังนี้

2.2 แนวคิดฐานพื้นที่และฐานพื้นที่ศูนย์กลางตลาดน้ำ

2.2.1 ฐานพื้นที่ของตลาดน้ำ

ฐานพื้นที่ของตลาดน้ำ (spatial configuration) จากการตั้งถิ่นฐานในบริบทสวนเป็นองค์ประกอบที่มนุษย์สร้างขึ้นมีหน้าที่ซับซ้อนภายใต้เงื่อนไขฐานพื้นที่ของที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศที่ซึ่งมนุษย์ใช้เป็นแหล่งในการดำเนินชีวิต เช่นเดียวกันองค์ประกอบด้านวัฒนธรรมก็เป็นรูปแบบหลักและมีความสำคัญของแหล่งที่ตั้งถิ่นฐานมนุษย์ โดยเฉพาะโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคมของประชากร ถือเป็นปัจจัยสำคัญเนื่องจากเป็นตัวจัดองค์ประกอบอื่นๆ ในระบบ ดังนั้นการตั้งถิ่นฐานที่เกิดจากความสัมพันธ์เหล่านี้จึงเป็นพลวัตเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา เป็นระบบที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน ทำหน้าที่เป็นแหล่งสร้างสรรค์ ส่งผ่านและสะท้อนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมส่วนรวม (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization [UNESCO], 1992) นอกจากนั้นการตั้งถิ่นฐานยังแสดงถึงการปรับตัวของมนุษย์ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสภาพแวดล้อมสังคมวัฒนธรรม เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นผลมาจากความสัมพันธ์ของการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ทำให้การสร้างสรรค์ที่อยู่อาศัยในแต่ละพื้นที่แตกต่างกัน (Leong and Morgan, 1982: 39)

ทฤษฎีหนึ่งที่สำคัญเกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐานที่เกี่ยวข้องกับระบบการจัดการน้ำ คือ ทฤษฎีซึ่งใช้น้ำในการขับเคลื่อน (Hydraulic Theory) ที่เกี่ยวข้องกับการเกิดชุมชนเมือง โดย Wittfogal (1957) อธิบายความสำคัญของระบบชลประทานในการพัฒนาชุมชนโดยการขุดคลองหรือทางน้ำ ให้เหตุผลว่าความต้องการการกักน้ำในพื้นที่ทำให้เกิดความต้องการการรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางหรือต้องการความร่วมมือในทิศทางเดียวกันซึ่งมีผลทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานอย่างเข้มข้น มีลักษณะตามหลักการของสังคมซึ่งใช้น้ำในการขับเคลื่อน (hydraulic society) คือมีการทำการเกษตรกรรมเข้มข้น นอกจากนั้นแหล่งน้ำยังเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรกในการเลือกตั้งถิ่นฐานเพราะน้ำเป็นปัจจัยที่มาก่อนสิ่งอื่นทั้งหมดในแง่ความต้องการน้ำเพื่อการบริโภคอุปโภค มนุษย์จึงเลือกตั้งถิ่นฐานโดยอาศัยแหล่งน้ำเป็นหลัก ดังนั้นน้ำจึงมีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์เมืองและแหล่งอารยธรรมต่างๆ ของโลกก็ได้พัฒนาขึ้นบริเวณลุ่มน้ำเช่นกัน (Robinson, 1972)

องค์ประกอบพื้นฐานของการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ เสนอโดยนักคิด Doxiadis (1976) Ekistics Model หรือ Ekistics Theory กล่าวว่า การตั้งถิ่นฐานประกอบไปด้วย 1) ธรรมชาติ (nature) เป็นรากฐานและขอบเขตที่อยู่ซึ่งถูกชุมชนสร้างสรรค์ขึ้นมา 2) คน (man) ที่มีความต้องการด้านชีวภาพ, ความรู้สึกสัมผัส, ความต้องการสนองตอบด้านอารมณ์, ค่านิยมทางจริยธรรม,

รูปแบบทางสังคม,แบบแผนการดำรงชีวิต,แบบแผนครอบครัว วัฏจักรของชีวิตครอบครัวและโครง
ชีวิตของมนุษย์ 3) สังคม (society) เป็นองค์ประกอบของประชากรและความหนาแน่น, การปะทะ
สังสรรค์กัน, แบบแผนทางวัฒนธรรม, 4) โครงสร้างทางกายภาพ (shells) ได้แก่ เคหสถาน,
สถานบริการชุมชน, ศูนย์การค้าและตลาด นอกจากนี้โครงสร้างทางกายภาพยังอาจเพิ่มเติมด้าน
เทคนิคการก่อสร้าง การวางผังบริเวณ และอาคารประเภทอื่นๆ และ 5) โครงข่าย (network) ที่
สำคัญ ได้แก่ ระบบการขนส่ง, ระบบติดต่อสื่อสาร ทฤษฎีนี้ก็แสดงถึงความสัมพันธ์กันอย่างเป็น
ระบบ (systematic way) ขององค์ประกอบหลักสังคมวัฒนธรรม ได้แก่ คน และสังคม และ
สัณฐานเชิงพื้นที่ ได้แก่ ธรรมชาติ โครงสร้างกายภาพ และโครงข่าย เช่นกัน

ด้วยเหตุผลของความแตกต่างด้านสัณฐานพื้นที่ทำให้รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน
แตกต่างกันดังที่ Leong and Morgan (1982) กล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานริมน้ำว่าเป็นการตั้งถิ่นฐาน
ตามแนวเส้นทางคมนาคม (linear settlement) มักปรากฏในบริเวณพื้นที่ราบลุ่ม อาคารบ้านเรือน
เป็นแนวยาวตามเส้นทางคมนาคม และพื้นที่เกษตรอยู่บริเวณด้านหลังที่อยู่อาศัย เส้นทาง
คมนาคมที่ทำให้มีการตั้งถิ่นฐานในลักษณะนี้ ได้แก่ แม่น้ำ ลำคลอง ถนน โดยการตั้งถิ่นฐานตาม
แนวแม่น้ำส่วนมากเป็นการตั้งถิ่นฐานระยะแรกของโลก โดยเฉพาะที่ราบดินดอนปากแม่น้ำที่มัก
เป็นบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่นมากกว่าแม่น้ำตอนบน และการตั้งถิ่นฐานตามแนวคลองที่
เป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำที่ขุดเพื่อเชื่อมระหว่างแม่น้ำกับแม่น้ำ ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นแนวตรง
และอยู่บนที่ราบลุ่มเพื่อใช้เป็นแหล่งน้ำจืด การคมนาคมขนส่งและการเกษตร

เนื่องจากสัณฐานพื้นที่ที่ราบลุ่มภาคกลางซึ่งเป็นพื้นที่ในการศึกษารั้งนี้ส่วนหนึ่ง
เป็นพื้นดินที่งอกออกไปในทะเล เรียกว่าดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ เต็มไปด้วยแม่น้ำลำคลอง
เป็นโครงข่ายที่ครอบคลุมบริเวณทั้งหมดอยู่ มีแม่น้ำสายใหญ่ๆไหลผ่าน ทุกปีในฤดูมรสุมฝนที่ตก
น้ำเหนือจะค่อยๆรวมตัวกันไหลลงมายังภาคกลาง เป็นเวลาเดียวกับที่น้ำทะเลขึ้นสูงสุดทำให้พื้นที่
ถูกน้ำท่วมจนกลายเป็นทะเลสาบตื้นๆเป็นเวลาหลายเดือน ในฤดูน้ำแล้งน้ำก็ยังคงเหลืออยู่ใน
แม่น้ำลำคลองให้เป็นที่ใช้สอยและใช้เป็นเส้นทางสัญจรไปมา ส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานที่มีลักษณะ
สัมพันธ์กับแม่น้ำ ลำคลอง สังคมไทยจึงมีวิถีการดำเนินชีวิตแบบชาวน้ำ คือ การสร้างถิ่นฐานอยู่
แบบง่ายๆตามแม่น้ำลำคลองที่เป็นเอกลักษณ์ของไทย (สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2528: 175)
อย่างไรก็ตามชุมชนริมน้ำบริเวณที่ลุ่มภาคกลางมีโครงสร้างทางกายภาพหลักที่ Chaweewan
Denpaiboon (2001: 42-43) สรุปว่าประกอบด้วย คือ 1) ระบบโครงข่ายคลอง (canal network
system) เกิดจากเครือข่ายแม่น้ำ ลำคลองที่เชื่อมโยงกัน กระจายทั่วพื้นที่ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของ
ระบบนิเวศที่มีคุณค่า และมีความสัมพันธ์ต่างๆต่อการดำเนินชีวิตของผู้คน โดยระบบคลองในพื้นที่

แบ่งเป็น คลองหลัก หรือคลองนอก คลองรอง คลองสวน และลำประโดง 2) พื้นที่ทางการเกษตร (agricultural area) มีพื้นที่สวนที่อาศัยระบบคลองเพื่อการเพาะปลูก ลำเลียงผลผลิตจากสวนผ่านโครงข่ายคลองที่เชื่อมโยงกันได้ทั่วถึงในพื้นที่ 3) วัด (temple) เป็นศูนย์รวมของชุมชนที่ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ใกล้สวน ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางชุมชน และ 4) ตลาดน้ำ (floating market) เป็นองค์ประกอบสำคัญที่เป็นเครื่องชี้วัดสภาพเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ของผู้คนในพื้นที่และความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกัน ซึ่ง Terdsak Tachakitkachorn (2005: 40-42) อธิบายเหตุผลประเด็นของระบบโครงข่ายคลองว่าอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากการปรับเปลี่ยนหน้าที่ใช้สอยทางน้ำของผู้คนในพื้นที่ต่อการดำรงชีวิต และสรุปลักษณะการตั้งถิ่นฐานของพื้นที่ดินดอนปากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตกที่มีตลาดน้ำเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจโดยวิเคราะห์จากพื้นฐานภูมิหลังและแผนที่เชิงสัญลักษณ์พื้นที่ว่ามีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในบริบทสวนที่สำคัญ คือ 1) การตั้งถิ่นฐานแบบหลายศูนย์กลาง (multi-centric network settlement) ในพื้นที่อัมพวา และบางกอกสวนใน ที่มีการบุกเบิกพื้นที่มาตั้งแต่สมัยอยุธยา ว่ามีการตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มมีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน มีการทำสวนอย่างเข้มข้นภายใต้อิทธิพลการค้าของชนชั้นกลุ่มขุนนางและชาวจีนที่พัฒนาไปสู่การเป็นศูนย์กลางการค้าและการกระจายผลผลิต 2) การตั้งถิ่นฐานตามแนวแกนคลอง (strip-axis settlement) หรือ แบบแนวก้างปลา (fish bone type) พบตามแนวคลองดำเนินสะดวก เป็นการตั้งถิ่นฐานแบบสวนขนานไปตามคลองของการบุกเบิกพื้นที่อย่างเข้มข้นภายหลังการยกเลิกระบบไพร่พัฒนาไปสู่การเป็นศูนย์กลางใหม่ของการค้าและการกระจายผลผลิตจากสวนในเวลาต่อมา อย่างไรก็ตามการตั้งถิ่นฐานตามแนวแกนคลองที่ศึกษาโดย Kulapat Yantrasast (1995: 105) ก็พบได้ในพื้นที่สวนใน แถบคลองบางกอกน้อย คลองบางกรวย และคลองอ้อมนนท์ เช่นเดียวกัน

การเกิดขึ้นและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำยังเกี่ยวข้องกับ การเปลี่ยนแปลงมาเป็นการสัญจรทางบก เครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัดดูดิบและผลผลิตบนโครงข่าย และการท่องเที่ยว ที่นวนล สารสอน (2533: 35-42) อธิบายไว้ว่าปัจจัยสำคัญต่อการค้าทางน้ำหรือตลาดน้ำ มี 4 ประการ คือ 1) สภาพแวดล้อม ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นที่ลุ่ม มีแม่น้ำลำคลอง ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและการขุดโดยแรงของมนุษย์ เป็นสิ่งที่กำหนดรูปแบบการเป็นอยู่ของประชาชนที่ตั้งบ้านเรือนในบริเวณนั้น 2) ที่ตั้งชุมชน มีชุมชนอยู่บริเวณใกล้เคียงมากพอสำหรับการแลกเปลี่ยนสินค้า หรือถ้าตั้งอยู่ในจุดผ่านของชุมชนอื่นๆ ก็จะมีส่วนต่อการขยายตัวของโครงข่ายเชิงพื้นที่ของการกระจายผลผลิตได้มากขึ้น 3) เส้นทางคมนาคม ตลาดน้ำที่เกิดขึ้นต้องมีการเดินทางไปมาของประชาชนโดยอาศัยทางน้ำเป็นหลัก หรือสมาชิกในสังคมนั้นมีวิถีชีวิตแบบที่ต้องพึ่งพาแม่น้ำ ลำคลองต่างๆในชีวิตประจำวัน มีเรือเป็นพาหนะทำให้ได้รับความสะดวกสบาย

ต่อการเป็นอยู่และการประกอบอาชีพ และ 4) ลักษณะของอาชีพ โดยเฉพาะในกรณีที่มีการปลูกพืชเป็นอาหารหลักหรือที่จำเป็นต่อชีวิตจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้ากันเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ไม่สามารถผลิตได้ในท้องถิ่น ส่วนการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำมีสาเหตุอยู่ด้วยกัน 2 สาเหตุหลักคือ การตัดถนน และกระแสของการท่องเที่ยว โดยการตัดถนนเป็นปัจจัยด้านลบที่ทำให้ตลาดน้ำดั้งเดิมหายไป แต่การท่องเที่ยวเป็นปัจจัยด้านบวกทำให้มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อสนองต่อการท่องเที่ยว

ดังนั้นประเด็นหลักฐานพื้นที่ของตลาดน้ำจึงมีข้อสรุปที่ว่า ที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศเป็นปัจจัยเริ่มต้นสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนพื้นที่ของผู้คน เกิดเป็นลักษณะและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานชุมชนที่สัมพันธ์กับการจัดการน้ำเพื่อการทำสวนยกร่อง การดำเนินชีวิต และการกระจายผลผลิต ด้วยโครงข่ายการสัญจรที่เชื่อมต่อกัน ทำให้บางพื้นที่เกิดเป็นศูนย์กลางทางน้ำที่เป็นผลมาจากการเดินทางเข้าถึงบนโครงข่าย เป็นศูนย์กลางเครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัตถุดิบและผลผลิต ดังนั้นแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับหลักฐานพื้นที่ของตลาดน้ำในครั้งนี้นี้จึงสามารถอธิบายเงื่อนไขเชิงหลักฐานพื้นที่ต่อการตั้งถิ่นฐานผ่านการปรับตัวของผู้คนต่อที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศดินดอนปากแม่น้ำ ด้วยการบุกเบิกพื้นที่สวนยกร่องเกิดโครงข่ายกีดบนพื้นที่อันเป็นเหตุผลสำคัญนำไปสู่การสัญจรที่ส่งผลต่อกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวน

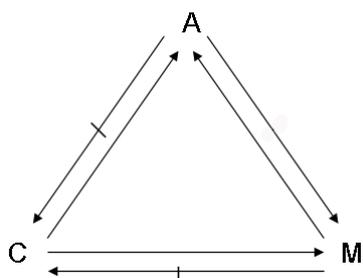
อย่างไรก็ตามประเด็นของการเกิดและการเปลี่ยนแปลงหลักฐานพื้นที่ศูนย์กลางตลาดน้ำที่เป็นผลมาจากการเดินทางเข้าถึงบนโครงข่ายการสัญจรทางน้ำและทางบก ก็ยังเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์อันเหมาะสมจากการตัดสินใจของผู้คนกับลักษณะหลักฐานพื้นที่ในการเดินทางเพื่อเข้าถึงบนโครงข่ายผ่านรูปร่างรูปทรงของพื้นที่และลักษณะการเชื่อมต่อของโครงข่ายที่ประสานกันอย่างทั่วถึง ซึ่งโครงข่ายดังกล่าวเป็นลักษณะของการกระจายที่ว่างที่เป็นสาเหตุภายใต้การใช้สอยที่เอื้อให้บางส่วนมีความหนาแน่นของการสัญจรเพื่อเข้าถึงและมีกิจกรรมที่หนาแน่นกว่าบริเวณอื่นๆ เกิดเป็นโครงสร้างและลักษณะหลักฐานพื้นที่ศูนย์กลางของการตั้งถิ่นฐานในบริบทสวน และในงานวิจัยที่ผ่านมายังไม่ปรากฏว่ามีกรณีวัดในเชิงปริมาณที่ชัดเจนเกี่ยวกับโครงสร้างและลักษณะเชิงหลักฐานเหล่านี้ตามหลักการวิเคราะห์เชิงวิทยาศาสตร์ของแนวคิดหลักฐานวิทยาเมืองที่มีแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวข้องเกี่ยวกับการเกิดและการเปลี่ยนแปลงหลักฐานพื้นที่ศูนย์กลางดังนี้

2.2.2 หลักฐานพื้นที่ศูนย์กลางตลาดน้ำ

ตลาดน้ำปรากฏการณ์ที่มีชีวิตชีวาบนท้องน้ำ มีเรือมาชุมนุมกันหนาแน่นเพื่อแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้า เป็นผลมาจากโครงข่ายการสัญจรที่เอื้ออำนวยให้เกิดทางเลือกได้หลากหลายและมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับพื้นที่โดยรอบได้ดี ปรากฏการณ์นี้อธิบายโดยแนวคิด

ทฤษฎีกระบวนการเกิดฐานพื้นที่ศูนย์กลางที่เสนอโดย Hillier (1984) อธิบายว่าศูนย์กลางเมืองที่ดี (urban centrality) ควรเป็นปรากฏการณ์ที่มีชีวิต (live center) ด้วยลักษณะเชิงฐานอันพึงประสงค์ โดยฐานเมืองเป็นตัวการหลักที่ทำให้เกิดรูปแบบการเคลื่อนที่หรือการสัญจรอิสระ (natural movement) เช่น การใช้ที่ดินประเภทการค้ามักมีที่ตั้งอยู่บริเวณที่มีข้อได้เปรียบของโอกาสในการเสนอขายสินค้าด้วยสถานที่ที่มีผู้คนสัญจรผ่านไปมา ทำให้เกิดเป็นสิ่งดึงดูด (attractor) และเป็นผลกระทบทวีคูณ (multiplier effect) บนพื้นฐานของการสัญจรอิสระที่เป็นผลมาจากฐานของกริด ฐานจึงมีความสัมพันธ์กับรูปแบบการสัญจรที่พบและวัดได้โดยคุณลักษณะของพื้นที่รวม (global properties) ของกริดด้วยการวิเคราะห์โครงสร้างและลักษณะเชิงฐานพื้นที่ผ่านการเข้าถึงและการมองเห็น ตามแนวคิดของฐานวิทยาเมือง

สืบเนื่องจากทฤษฎีสิ่งดึงดูด (Attraction theory) ของการสัญจรโดยการเดินเท้า ซึ่งเป็นการเคลื่อนที่มุ่งไปข้างหน้า (to) และเริ่มต้นจากที่ใดที่หนึ่ง (from) รูปแบบการก่อตัวจึงมีระดับที่แตกต่างกันไปของสิ่งดึงดูด ทฤษฎีนี้กล่าวเกี่ยวกับฐานพื้นที่ของกริดในเรื่องเส้นทางที่มีองค์ประกอบของพื้นที่ที่ผู้คนสัญจรอยู่บนท้องถนน จัตุรัส ตรอก ซอย และอื่นๆ ว่ามีการเชื่อมต่อเข้าด้วยกันเป็นรูปแบบบางอย่างของพื้นที่รวม (global pattern) ฐานดังกล่าวมีผลต่อการสัญจรที่เป็นอิสระต่อกันของสิ่งดึงดูด ประเด็นฐานบนการสัญจรเพื่อผ่านและเพื่อเข้าถึง เมื่อการสัญจร (movement), ฐาน (configuration) และสิ่งดึงดูด (attractor) มาอยู่ร่วมกัน ฐานจะมีอิทธิพลสูงมากซึ่งเป็นสาเหตุเริ่มต้นของการสัญจร ส่วนในเรื่องของการมีอยู่ของสิ่งดึงดูดก็จะมีอิทธิพลต่อการดึงดูดคนเข้ามารวมกันแต่ไม่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบของฐานในความเป็นที่ตั้งของพื้นที่ เช่นเดียวกันฐานจะมีอิทธิพลต่อการสัญจรมาก หากการสัญจร ฐาน และสิ่งดึงดูด มาอยู่ร่วมกันจะทำให้อิทธิพลของฐานส่งผลต่อรูปแบบการสัญจรและการกระจายตัวของสิ่งดึงดูด ในสถานการณ์จริงเรามักพบเห็นตัวอย่างนี้โดยในหลายพื้นที่ของเมืองสิ่งดึงดูดมีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดการรวมกลุ่มของที่ตั้งเกิดเป็นบริเวณย่านพาณิชยกรรม ทำให้คาดเดาได้ต่อไปว่าจะทำให้เกิดเป็นตัวทวีคูณ (multipliers) ซึ่งเป็นกระบวนการเศรษฐกิจสัญจร (movement economy) ที่เกิดมาจากสาเหตุของฐาน อธิบายได้ดังรูปภาพ 2-3

รูปภาพ 2-3 ความสัมพันธ์ระหว่างฐาน (C: configuration), สิ่งดึงดูด (A: attractor) และการสัญจร (M: movement)

ที่มา : Hillier, 1987.

จากรูปภาพ 2-3 แสดงถึงสัดส่วนที่มีอิทธิพลต่อที่ตั้งของสิ่งดึงดูด แต่ที่ตั้งของสิ่งดึงดูดไม่มีอิทธิพลต่อสัดส่วน, สัดส่วนที่มีอิทธิพลต่อการสัญจร แต่การสัญจรไม่มีอิทธิพลต่อสัดส่วน หากเราพบว่ามีความสัมพันธ์ที่เข้มข้นระหว่างการสัญจร สิ่งดึงดูดและสัดส่วนแล้ว ตระกาะที่เป็นไปได้คือ สัดส่วนที่มีอิทธิพลต่อการสัญจรและสิ่งดึงดูดและในหลักการทั่วไปสิ่งดึงดูดก็ส่งผลทำให้เกิดผลกระทบที่ถูกลำดับโดยสัดส่วน กล่าวได้ว่าในสถานการณ์ทั้งหมดเกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ที่เหมาะสมที่ถูกทำให้เกิดขึ้นโดยสัดส่วน เนื่องมาจากการสัญจรถูกกำหนดขึ้นโดยสัดส่วนของกริด (grid configuration) พื้นฐานของการสัญจรอิสระในกริดจึงเป็นความสัมพันธ์ที่เหมาะสมในการตัดสินใจของการสัญจรของผู้คน “แต่อย่างไรก็ตามกริดของเมืองเป็นโครงสร้างที่ถูกสร้างและจัดวางให้มีลำดับโดยผู้คนที่อยู่อาศัยร่วมกันและเป็นเส้นทางการสัญจรที่เกี่ยวข้องกับประเภทของศักยภาพในการเผชิญหน้าหรือการหลีกเลี่ยงกัน ที่เป็นผลมาจากสังคมวัฒนธรรมนั้น” เนื่องจากกริดถูกสร้างผ่านการสัญจรอิสระของผู้คน ด้วยโครงสร้างที่แตกต่างกันและความแตกต่างเหล่านี้เป็นสิ่งเริ่มแรกของการปรับระดับความแตกต่างและความเป็นไปได้ในการเชื่อมต่อระหว่างกลุ่มคนที่แตกต่างกัน เช่น ผู้สูงอายุและคนแปลกหน้า ผู้ชายและผู้หญิง เด็กและผู้ใหญ่ ชนชั้นทางสังคม ดังนั้นการสัญจรอิสระจึงเป็นตระกาะที่เชื่อมโยงสัดส่วนพื้นที่ไปสู่การสัญจรและองค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กันของการสัญจรอิสระก็คือพื้นที่ในภาพรวมของสัดส่วนที่สนองต่อปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดสัดส่วน (configuration parameters) ที่สัมพันธ์กันในแต่ละส่วนของพื้นที่ไปสู่ทุกองค์ประกอบอย่างเป็นระบบ การสัญจรอิสระจึงมีอิทธิพลทั้งในพื้นที่เฉพาะ (local) และพื้นที่รวม (global) อธิบายความสัมพันธ์ของแต่ละพื้นที่ว่าง (space) ไปสู่สิ่งที่อยู่ใกล้เคียงกัน ดังนั้นการสัญจรอิสระจึงทำให้เกิดการกระจายพื้นที่ว่างที่มีแนวโน้มกลายเป็นสาเหตุภายใต้การใช้สอย (Hillier et al., 1987) การศึกษาค้นคว้านี้จึงใช้ทฤษฎีหลักอธิบายการเกิดและการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนพื้นที่ศูนย์กลาง โดย Hillier (1984) ดังนี้

ทฤษฎีการสัญจรอิสระ (The Theory of Natural Movement) อธิบายคุณสมบัติของสัดส่วนกริดของเมืองว่ามีศักยภาพทำให้เกิดการสัญจรในบางพื้นที่มากกว่าพื้นที่อื่นๆ การสัญจรอิสระเกิดจากการเชื่อมต่อกันของกริด โดยลักษณะของโครงข่ายที่เชื่อมต่อกันจะกระจายการสัญจรอิสระมากขึ้นไปตามบริเวณต่างๆอย่างไม่เท่าเทียมกัน ทำให้บางส่วนคึกคัก บางส่วนเงียบเหงา และการสัญจรอิสระยังแสดงให้เห็นถึงบทบาทความสำคัญของสัดส่วนพื้นที่ในการทำให้น้ำที่ใช้สอยของเมืองแต่ละพื้นที่แตกต่างกัน กลไกที่ทำให้เกิดความเข้มข้นระหว่างการสัญจรและสิ่งดึงดูดที่ระดับการสัญจรอิสระที่สูงกว่าในบางบริเวณอธิบายโดยทฤษฎีเศรษฐกิจ (The Theory of The Movement Economy) ที่ว่าระดับการสัญจรอิสระที่สูงกว่าในบางบริเวณจะดึงดูด

กิจกรรมการค้าให้มากระจุกตัวกันมากกว่าปกติเกิดเป็น สิ่งดึงดูด (attractors) ทำให้โครงสร้างของกริดมีอิทธิพลต่อรูปแบบการสัญจรและมีผลต่อการกระจายตัวของสิ่งดึงดูด ที่ทำให้เกิดการสัญจรเพิ่มมากขึ้นเข้าสู่ภายในกริดอีก เกิดเป็น “ผลกระทบทวีคูณ” (multiplier effect) ยิ่งดึงดูดการสัญจรให้เพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม ผลก็คือเมืองจะเกิดบริเวณที่มีกิจกรรมกระจุกตัวอยู่อย่างหนาแน่นมากกว่าปกติ การสัญจรอิสระเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการ ซึ่งพื้นที่ที่มีการสัญจรอิสระในอัตราสูงจะเกิดการดึงดูดการใช้สอยที่ทำให้มีการเคลื่อนที่หรือการสัญจรสูง จนทำให้เกิดการสัญจรที่เพิ่มมากขึ้นเกิดเป็นผลกระทบทวีคูณ ทำให้พื้นที่กริดของเมืองมีความแตกต่างกันในการใช้ประโยชน์ที่ดินแต่ละประเภท เกิดเป็นลักษณะของสัณฐานศูนย์กลางโดยทฤษฎีสัณฐานศูนย์กลาง (Theory of Spatial Centrality) ที่กระบวนการเศรษฐกิจกระทำผ่านโครงข่ายกริดของการสัญจรอิสระทำให้เกิด “ศูนย์กลางที่มีชีวิต” หรือ (live center) พื้นที่เหล่านี้เป็นที่ซึ่งมีการสัญจรได้อย่างเป็นอิสระ การใช้พื้นที่ที่มีแนวโน้มไปสู่ความเข้มข้นของการใช้สอย พื้นที่เกิดการแบ่งซอยโครงข่ายออกเป็นส่วนย่อยที่เล็กลง (grid intensification) เพื่อเพิ่มพื้นที่ผิวรองรับการสัญจรอิสระที่เพิ่มขึ้น เกิดเป็นบริเวณโครงข่ายการสัญจรที่เพิ่มมากขึ้นไปอีก ลักษณะเช่นนี้พบในศูนย์กลางที่มีชีวิตเรียกว่า กระบวนการเกิดสัณฐานพื้นที่ศูนย์กลาง (centrality as a process) สัณฐานพื้นที่ศูนย์กลางมีลักษณะสำคัญ คือ พื้นที่มีขนาดกะทัดรัด เส้นทางในย่านศูนย์กลางมีระยะทางสั้นเมื่อเทียบกับย่านอื่นๆในเมือง มีทางเลือกการใช้เส้นทางในการเดินทางมากกว่า และการเดินทางในย่านศูนย์กลางมีเส้นทางอื่นเป็นทางเลือกไปยังที่อื่นได้มาก พื้นที่มีขนาดบดบังเล็ก มีศักยภาพในการเข้าถึงพื้นที่สูงกว่าบริเวณอื่น และมีอัตราส่วนของด้านกว้างต่อด้านยาวสูง เช่น มีรูปแบบสี่เหลี่ยมตาตาราง เส้นทางในการเดินทางในพื้นที่ศูนย์กลางสั้นกว่าย่านอื่น เป็นปรากฏการณ์ของความมีชีวิตชีวาด้วยโครงสร้างลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่อันพึงประสงค์ โครงข่ายและพื้นที่สาธารณะภายในเมืองมีการประสานเชื่อมต่อกันอย่างทั่วถึงมีประสิทธิภาพ การสัญจรกระจายตัวได้อย่างเป็นอิสระทั้งระบบ ผู้คนสัญจรจากจุดหนึ่งไปจุดหนึ่งในระบบได้อย่างเสรี ถนนและพื้นที่สาธารณะมีสภาพแวดล้อมการใช้งานที่มีทั้งกิจกรรมการสัญจรเพื่อผ่าน (moving through) และเข้าถึง (moving to) มีการไหลเวียนปะปนของผู้คนที่มิวัตถุประสงค์หลากหลายมีจุดมุ่งหมายแตกต่างเป็นชีวิตสาธารณะที่สมบูรณ์ในพื้นที่ (ไชศรี ภัคดีสุขเจริญ, 2547)

งานวิจัยเกี่ยวกับสัณฐานพื้นที่ศูนย์กลางโดย Apiradee Kasemsook และ Sarayut Supsook (2001, 2002) อธิบายโครงข่ายเชิงสัณฐานและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเชิงพื้นที่ของกรุงเทพมหานครและพื้นที่เฉพาะภายใต้กรอบแนวคิดและทฤษฎีหลักของกระบวนการเกิดศูนย์กลางด้วยแบบจำลองเชิงสัณฐาน (configurational model) อธิบายว่ากรุงเทพมหานครมี

การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่จากระบบแม่น้ำคลองมาเป็นระบบถนน แก่นของเมืองขั้วศูนย์กลาง จากพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ไปสู่บริเวณรอบนอก เป็นระบบถนนที่มีความสัมพันธ์กับแนวคลองซึ่งเป็นหลักฐานเดิมของเมืองอยู่ การตัดถนนส่วนใหญ่ส่งผลต่อหลักฐาน โดยถนนที่เกิดบริเวณริมคลองมีแนวโน้มหยุดอยู่ที่ริมคลองมากกว่าที่จะทอดยาวไปเชื่อมสองฝั่งคลอง ทำให้พื้นที่ขาดการเชื่อมต่อ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงหลักฐานของเครือข่ายที่วางที่สัมพันธ์กับการสัญจร เช่น การเปลี่ยนทางเข้าออกของการสัญจรในย่านต่างๆ จากริมแม่น้ำลำคลองมาเป็นการใช้ถนน การเปลี่ยนแปลงจากหน้าบ้านเป็นหลังบ้าน การลดจำนวนลงและสิ้นสุดของเรือนแพพาณิชยกรรมริมน้ำ การเลิกของกิจการร้านค้าย่อยเกิดบริเวณพาณิชยกรรมย่านใหม่ที่มีการคมนาคมขนส่งดีกว่า และการศึกษาของ Xiaoling (2002) ในการหาปัจจัยสำคัญเชิงพื้นที่ที่กระบวนการเกิดศูนย์กลางที่มีชีวิตเมืองซูโจว (Suzhou) ด้วยกรอบแนวคิดและแบบจำลองเดียวกัน อธิบายผลว่าโครงสร้างลักษณะโครงข่ายกริดรูปแบบตาตารางเกือบฉาก (orthogonal grid) มีศักยภาพในการเป็นศูนย์กลางดีกว่าโครงข่ายกริดรูปแบบวงล้อ (deform grid) เนื่องจากสัดส่วนความยาวถนนที่แสดงด้วยค่าระดับความสัมพันธ์ของเส้นมีสูงกว่า (integration value) แสดงถึงการเข้าถึงและการกระจายการสัญจรภายในโครงข่ายที่ดีกว่าด้วยบล็อกขนาดเล็ก สัมพันธ์กับแนวคิดของ Jacobs (1972) และ Hillier (1987) ว่าในระดับพื้นที่แล้วบล็อกขนาดเล็กมีส่วนสำคัญในการทำให้เกิดความหลากหลายมีชีวิตชีวา (diversity) ของกิจกรรมในเมืองด้วยรูปแบบของการสัญจร และศักยภาพของกิจกรรมที่หันด้านหน้าอาคารสู่สองฝั่งถนนได้มากกว่า

งานวิจัยเชิงหลักฐานพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสังคมวัฒนธรรมการวางผังชุมชนหลักในกลุ่มน้ำเพชรบุรี โดย อภิรดี เกษมสุข, ไชศรี ภักดีสุขเจริญ และสิงหนาท แสงสีหนาท (2550) ด้วยกรอบแนวคิดและทฤษฎีหลักฐานเชิงพื้นที่ และแนวคิดตรรกะทางสังคมของพื้นที่ (social logic of space) ที่เสนอว่าโครงสร้างเชิงหลักฐานของที่ว่าง (spatial morphology) ที่เป็นตัวแทนถิ่นฐานชุมชนที่เราเห็นอยู่นั้น ในเบื้องต้นแล้วสังคมได้กำหนดกฎเกณฑ์และตรรกะในการจัดความสัมพันธ์ของที่ว่างเอาไว้ เพื่อรักษาไว้หรือสร้างซ้ำซึ่งเอกลักษณ์ ความสำคัญ หรือความสัมพันธ์ด้านอื่นๆที่มีอยู่ในสังคม โดยให้โครงสร้างเชิงหลักฐานของที่ว่างเป็นกลไกในการส่งต่อคติความเชื่อ (ideology) หรือคบบทบาท (role) ด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนไว้ โครงสร้างเชิงหลักฐานที่ว่างสาธารณะในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือถนนของชุมชน มีสมมุติฐานว่าลักษณะเฉพาะผังชุมชนหลักของเมืองในกลุ่มน้ำเพชรบุรีน่าจะเป็นผลมาจากพื้นฐานสภาพแวดล้อมและสังคมเศรษฐกิจเป็นหลัก ได้แก่ ระบบนิเวศวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของเมือง วิธีการวิจัยใช้แบบจำลองเชิงหลักฐาน คือ 1) แผนภูมิจัดสภาพดี (justified graph) วิเคราะห์รูปแบบโครงข่ายการ

เชื่อมต่อและจัดวางหน่วยพื้นที่สัญจร อธิบายพฤติกรรมการณ์การสัญจรและโครงข่ายการจัดวางเชื่อมต่อโครงข่ายกริด และ 2) แบบจำลองเชิงสัญญาณ สร้างจากโครงข่ายเส้นถนน (axial network) ผลจากแบบจำลองทั้งสองนำมาวิเคราะห์ร่วมกับเทคนิคการซ้อนทับ บนแผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดิน ผังความหนาแน่นสิ่งปลูกสร้าง และการสำรวจภาคสนาม อธิบายได้ว่าแม่น้ำเพชรบุรีและทรัพยากรธรรมชาติมีอิทธิพลต่อที่ตั้ง ลักษณะเฉพาะของผังชุมชนทำให้บทบาททางเศรษฐกิจและสังคมแตกต่างกันคือ ชุมชนท่าภายในเขตน้ำจืดแม่น้ำเพชรบุรี มีระบบเศรษฐกิจชุมชนขึ้นอยู่กับการเกษตรกรรม ชุมชนบ้านแหลมบริเวณปากแม่น้ำ เป็นชุมชนประมงและอุตสาหกรรมประมง และชุมชนเมืองเพชรบุรีในเขตน้ำกร่อย มีบทบาทที่เด่นชัดด้านการเมืองการปกครอง และพาณิชย์กรรม งานวิจัยนี้แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสัญญาณพื้นที่ที่เป็นผลมาจากสภาพแวดล้อม กับสังคมและเศรษฐกิจ ที่ว่าแต่ละชุมชนมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกันไปเป็นผลจากโครงข่ายลักษณะเชิงสัญญาณนั้นถูกกำหนดขึ้นจากตรรกะทางสังคมของการจัดความสัมพันธ์ที่ว่าง ในเบื้องต้นด้วยคติความเชื่อ บทบาทและสังคมวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ อย่างไรก็ตาม ลักษณะเฉพาะตัวของสังคมวัฒนธรรมชาวสวนของการวิจัยครั้งนี้ยังต้องการศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชาวสวน ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มคน และผู้กระทำที่เกี่ยวข้อง ที่น่าจะเป็นเงื่อนไขความสัมพันธ์ในเบื้องต้นกับสัญญาณเชิงพื้นที่ที่ส่งผลต่อกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำที่มีลักษณะเป็นพลวัตของการวิจัยในครั้งนี้

เป็นที่ชัดเจนแล้วว่าโครงข่ายการสัญจรของกริดเป็นสาเหตุเริ่มต้นของการสัญจรอิสระของผู้คนผ่านการเข้าถึงและการมองเห็นที่สามารถศึกษาผ่านแบบจำลองเชิงสัญญาณจากงานวิจัยที่ผ่านมาตามหลักการวิเคราะห์เชิงวิทยาศาสตร์ของแนวคิดสัญญาณวิทยาเมืองและลักษณะโครงข่ายของกริดทั้งรูปแบบ รูปร่าง รูปทรง ก็เป็นเหตุผลที่ทำให้เกิดระดับการสัญจรอิสระที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ของเมือง นำไปสู่กระบวนการเกิดปรากฏการณ์ศูนย์กลางที่มีชีวิตชีวาของพื้นที่ผ่านการเข้าร่วมของผู้คนในการสัญจรเพื่อผ่านและเพื่อเข้าถึงบนโครงข่ายที่มีศักยภาพในการเข้าถึงพื้นที่สูง แนวคิดทฤษฎีนี้ยังมีการนำไปใช้อย่างกว้างขวางในการอธิบายถึงกระบวนการเกิดสัญญาณพื้นที่ศูนย์กลางที่เกี่ยวข้องกับการสัญจรอิสระผ่านการเข้าถึงและการมองเห็นในรูปแบบต่างๆ เช่น การเดินเท้า การใช้รถยนต์ต่างๆ จึงมีความน่าสนใจในการนำมาอธิบายถึงกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงสัญญาณพื้นที่ศูนย์กลางตลาดน้ำอันเนื่องมาจากการสัญจรอิสระทางน้ำและทางบกในบริบทสวน ที่เป็นปรากฏการณ์ความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิตชีวา

อย่างไรก็ตามจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องยังมีประเด็นโต้แย้งที่ว่า การเกิดและการเปลี่ยนแปลงสัญญาณพื้นที่ศูนย์กลางตลาดน้ำนั้นน่าจะเกิดขึ้นได้บนโครงข่ายกริดของการ

สัญจรที่มีประสิทธิภาพในการเข้าถึงจากพื้นที่โดยรอบในระดับรองลงมา อย่างเป็นเงื่อนไขกับ ลักษณะสังคมวัฒนธรรมชาวสวนในวิถีชีวิตชาวสวนที่พอเพียงและพึ่งพาตนเองได้ในการผลิตและ บริโภค ที่เกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ทางสังคม รวมถึงผู้กระทำที่เป็นผู้มีบทบาททางสังคมใน สังคมไทยก็อาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงข่ายเชิงสังคมนี้ด้วยเช่นกัน ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้จึงต้องการ อธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวด้วยแนวคิดทฤษฎีทางด้านสังคมวัฒนธรรมเพิ่มเติมดังนี้

2.3 สังคมและวัฒนธรรมชาวสวน

2.3.1 สังคมชาวสวน

เนื่องจากสังคมหมายถึงคนที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะดำรงชีวิตเกี่ยวข้องและ สัมพันธ์กันภายในสภาพแวดล้อมของสถานที่และเวลาที่แตกต่างกัน มีองค์ประกอบสำคัญคือ พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ (geographic area) ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) และความ ผูกพันร่วมกัน (common ties) นั่นคือชุมชนประกอบด้วยบุคคลที่มีปฏิสัมพันธ์กันทางสังคมใน พื้นที่ มีความผูกพันร่วมกันในสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่ง (Hillery, 1955) ชุมชนยังเป็นหน่วยของ ถิ่นที่อยู่ (territorial unit) หน่วยของการจัดระเบียบสังคม (social organize unit) และหน่วยของ จิตใจและวัฒนธรรม (psycho-cultural unit) (Poplin, 1972) ขณะที่ Warren (1978) ให้เหตุผล ถึงภูมิศาสตร์ของพื้นที่ที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของคนในชุมชนว่ามนุษย์จะปรับและดัดแปลงสภาพทาง กายภาพของชุมชนตามความต้องการและกิจกรรมทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน ชุมชนจึงถูกมอง ว่าเป็นสังคมหนึ่งซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องกันคือ ทำให้สมาชิกใหม่ของสังคมเรียนรู้ระเบียบสังคม (socialization) การควบคุมทางสังคม (social control) การมีส่วนร่วมในสังคม (social participation) การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (mutual support) การผลิต การบริโภค การกระจาย สินค้าและบริการภายในชุมชน และกระบวนการในสังคมที่ดำเนินไปครอบคลุมปรากฏการณ์หลาย อย่างจึงมีแนวทางปฏิบัติร่วมกันของคนในสังคมที่เป็นบรรทัดฐานทางสังคม เช่น วิถีชาวบ้าน (folkways) จารีต (mores) กฎหมาย (laws) และบรรทัดฐานประเภทอื่นๆตามสมัยนิยม เพื่อให้ สมาชิกในสังคมได้เรียนรู้ปฏิบัติตาม และเกี่ยวข้องกับเรื่องของค่านิยม ความเชื่อ ระบบสัญลักษณ์ สถานะ บทบาทเกี่ยวข้อง (งามพิศ สัตย์สงวน, 2551: 61) โดย Merton (1976) กล่าวถึงกลุ่มคนใน สังคมว่าการปฏิบัติตามบรรทัดฐานเป็นการแสดงถึงการเป็นกลุ่มคนพวกเดียวกันที่แสดงถึง ความสัมพันธ์ของคนในสังคมและเป็นการสร้างระบบสัญลักษณ์ (symbol) เพื่อให้คนในสังคม ติดต่อสื่อสารกันได้ และเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมส่วนหนึ่งของสมาชิกในสังคม

ส่วนปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) เป็นความสัมพันธ์ระหว่างกันของมนุษย์ในการดำเนินชีวิต เนื่องจากคนไม่สามารถคิดหรือทำการทั้งหมดได้เพียงคนเดียว จึงต้องมีการกระทำและมีการตอบสนองของระหว่างกันในการดำเนินชีวิต (Poplin, 1972) ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจึงเป็นการพบปะแบบเผชิญหน้ากันระหว่างสองคนหรือมากกว่า ซึ่งแต่ละคนจะทำให้บุคคลอื่นๆเข้ามามีส่วนร่วมในปฏิสัมพันธ์นั้น โดย Tonnies (1957) ศึกษาชุมชนชนบทว่ามีลักษณะความสัมพันธ์ขั้นปฐมภูมิในลักษณะของครอบครัว กลุ่มเพื่อน ที่มีเป้าหมายร่วมกัน เกี่ยวโยงกันในพันธะหน้าที่เรียกความสัมพันธ์ดังกล่าวว่าเป็นความต้องการตามธรรมชาติ (natural will) และในทางกลับกันหากความสัมพันธ์มีเหตุผลหลายเหตุผล หลายประเภท หลายลักษณะ หลายรูปแบบความสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนโดยแสดงออกมาในรูปของการตลาด เช่น ความสัมพันธ์การค้าหรือการแลกเปลี่ยนกับคนอื่นที่ต้องการ เหตุผลสำคัญที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ของแต่ละคนที่มองเห็น เรียกว่าความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุเป็นผล (rational will) การศึกษาความสัมพันธ์หรือปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะดังกล่าวจะทำให้เข้าใจสภาพชุมชนในอดีตและปัจจุบัน ด้วยความสัมพันธ์ของคน คือ ครอบครัว เพื่อนบ้าน กลุ่มเพื่อนที่สัมพันธ์กัน ในความหมายของการร่วมและการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์เป็นความสัมพันธ์ในชุมชน

ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล ยังมีลักษณะเป็นเครือข่าย ความสัมพันธ์ทางตรงและทางอ้อม ขึ้นอยู่กับลักษณะความสัมพันธ์ แสดงถึงความใกล้ชิดสนิทสนมระหว่างกัน เครือข่ายความสัมพันธ์เป็นรูปแบบของมิตรภาพ การให้คำแนะนำ การสื่อสาร การให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในสังคม การรวมเป็นเครือข่ายสังคมเกิดจากการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างสมาชิกของสังคมมี 3 แบบ คือ 1) เครือข่ายการแพร่กระจายเชิงโครงสร้าง (structure diffusion network) เช่น การพบปะกันเป็นครั้งคราว 2) เครือข่ายการแพร่กระจายเชิงความสัมพันธ์ (relational diffusion network) โดยการติดต่อโดยตรงระหว่างผู้มีบทบาทในสังคม มักเป็นผู้กระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เป็นบุคคลที่ติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอกและเป็นผู้ที่มีความรู้ในด้านต่างๆ, เป็นผู้ที่คนอื่นสามารถเข้าถึงได้, มีฐานะทางเศรษฐกิจดี มีความคิดริเริ่มและเป็นที่ยอมรับของสังคม 3) เครือข่ายเชิงวัฒนธรรม (cultural network) มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์สะท้อนความเป็นสังคม เช่น ระบบเครือญาติในสังคม และคติความเชื่อ (ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, 2550) อย่างไรก็ตามสังคมไทยก็ยังมีลักษณะเฉพาะตัวของการเป็นญาติสมมุติที่แสดงถึงความเป็นกลุ่มคนในสังคมเดียวกัน และในสังคมไทยผู้มีบทบาททางสังคมมักเป็นที่พึ่งให้กับผู้น้อย บุคคลเหล่านี้ ได้แก่ พระ ครู หมอ ผู้ใหญ่บ้าน และกำนัน เป็นต้น

ลักษณะวิถีชีวิตชาวสวนที่เกี่ยวกับการใช้โครงข่ายกริดทางน้ำของการทำสวน ใช้น้ำเป็นโครงข่ายคมนาคมขนส่งผลผลิตจากสวนลำเลียงไปสู่ตลาดภายในและภายนอกชุมชน การทำสวนเป็นอาชีพอิสระ ชาวสวนจะทำงานกันทุกวัน จะหยุดเฉพาะวันโกน วันพระ วิถีชีวิตเริ่มในเวลาเช้าตรู่ ชาวสวนทำงานกันทั้งครอบครัว แต่อาจไปสวนไม่พร้อมกัน เช่น ผู้หญิงอาจจะต้องทำงานบ้านก่อน ตอนสายจึงเข้าสวน หรือต้องนำของสวนออกไปขายที่ตลาดน้ำตอนเช้า ตกบ่ายกลับมาแล้วจึงออกไปสวน เวลาไปสวนชาวสวนหญิงสวมเสื้อแขนยาวหรือแขนกระบอก นุ่งผ้าถุง สีดำหรือสีน้ำเงิน สวมขอบและหมวกปีกกว้าง ชาวสวนชายสวมเสื้อแขนสั้นสีดำนํ้า หรือสีน้ำเงิน นุ่งกางเกงขาก๊วย มีผ้าขาวม้าคาดเอว งานในสวนมักเป็นงานเตรียมพื้นที่ การปลูกพืช การบำรุงรักษาพืชและสวน การเก็บผลผลิต ลำเลียงผลผลิตไปตลาดน้ำ และการขยายพันธุ์พืช (พรทิพย์ อันทิวโรทัย, 2545: 147-153) ชาวสวนอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ แต่ละครัวเรือนอยู่ห่างกัน แต่ก็รู้จักคุ้นเคยกัน เอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน แต่ละวันเมื่อเสร็จจากงานในสวนจะเก็บของสวนไปเป็นอาหารมื้อต่อไป การขายผลผลิตของชาวสวนส่วนใหญ่จะลำเลียงผลผลิตไปขายกันที่ตลาดน้ำ ที่เป็นจุดนัดพบของแม่ค้า-พ่อค้าเรือ และผู้ซื้อ ผลผลิตที่ลำเลียงไปค้าขายกันที่ตลาดน้ำแม้จะเป็นของสวนแต่ก็เป็นผลผลิตของสวนที่แตกต่างกันไปในแต่ละย่าน เช่น ส้มโอบางขุนเทียน ส้มเขียวหวานบางมด (ราตรี โตพงษ์พัฒน, 2543: 79-87) นอกจากการนำผลผลิตไปขายที่ตลาดน้ำแล้ว ยังมีสินค้าอื่นๆนอกท้องถิ่นที่ชาวสวนต้องการ เช่น ข้าวของเครื่องใช้จำเป็นต่างๆ ที่มาแลกเปลี่ยนซื้อขายกันกับแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำที่มาจากที่อื่นก็จะซื้อผลผลิตจากสวนกลับไปขายต่อ ชาวสวนจึงมีวิถีชีวิตที่พอเพียงและพึ่งพาตนเองได้ สอดคล้องกับแนวเศรษฐกิจพอเพียง (sufficiency economy) ที่เป็นพื้นฐานวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย ในความพอดีของการผลิตและการบริโภค จากความพอเพียงขั้นพื้นฐานเป็นเบื้องต้นแล้วจึงเกิดการรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมมือกันสร้างประโยชน์แก่กัน เป็นเครือข่ายสังคมตลาดน้ำของความพอเพียงในวิถีชีวิตอย่างแท้จริง

วิถีชีวิตและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมชาวสวน มีตลาดน้ำเป็นพื้นที่พบปะกันทางสังคมในการแลกเปลี่ยนซื้อขายผลผลิตระหว่างกันยังสถานที่และเวลาที่นัดหมายกันไว้ ลักษณะวิถีชีวิตดังกล่าวเป็นชุมชนเสมือน หรือสังคมเฉพาะกิจ (ad-hoc society) จากการปรากฏอยู่ร่วมกัน (co presence) ของผู้คนที่มาแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าและมาพบปะกันของสังคมชาวสวน (encounter) บนท้องน้ำ ณ ช่วงเวลาหนึ่ง เป็นความสัมพันธ์กันทางสังคม เกิดเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจจะระหว่างกันและเป็นปรากฏการณ์ของความมีชีวิตชีวาบนพื้นที่ (society space relation) มีแนวคิดพื้นฐานมาจากนักสังคมวิทยาตามแนวคิดทฤษฎีของสังคม (theory of society) ในการทำความเข้าใจสังคมในการกระทำของคนในสังคมว่าเป็นเรื่องของสถานะ (status) บทบาท

(role) ที่เป็นลักษณะสำคัญของบุคคล บุคลิกภาพ ระบบวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เช่นเดียวกับที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ของสังคม (society) สู่พื้นที่ (space) โดยมองที่ฐานฐานสังคม (social morphology) ว่าเป็นลักษณะสังคมบนความสัมพันธ์ทางตรงและทางอ้อมที่เป็นปรากฏการณ์ (Durkheim, 1964; Parson, 1968)

เช่นเดียวกับแนวคิดตรรกะทางสังคมของพื้นที่ (The Social Logic of Space) (Hillier and Hanson, 1984) ที่อธิบายความสัมพันธ์ของสังคมในพื้นที่ด้วยการค้นหาความหมายที่เป็นไปได้ของสังคมผ่านพื้นที่ (space) ด้วยการสังเกตการณ์การผ่านฐานฐานที่เป็นองค์ประกอบในพื้นที่และเป็นพื้นที่ซึ่งข้อมูลข่าวสารของสังคมและวัฒนธรรมฝังตัวอยู่ อธิบายปรากฏการณ์บนพื้นที่ผ่านความสัมพันธ์ของการเข้ามาร่วมกันของผู้คนและปฏิสัมพันธ์เป็นผลมาจากกฎเกณฑ์ (rule) ความเชื่อ (beliefs) คุณค่า (value) และการปฏิบัติ (practice) อันเป็นพื้นฐานของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสังคม ดังนั้นตรรกะทางสังคมของพื้นที่ตลาดน้ำจึงน่าจะมีความสัมพันธ์อย่างเป็นเงื่อนไขกับฐานฐานพื้นที่ ที่สามารถอธิบายผ่านวิถีชีวิตชาวสวน และปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในตลาดน้ำ ในการเข้ามาร่วมกันของผู้คน

นอกจากนั้นปรากฏการณ์ผ่านการเข้ามาร่วมกันของผู้คนในการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าและพบปะกันทางสังคมของชาวสวนเป็นความมีชีวิตชีวาบนท้องน้ำ ยังแสดงให้เห็นถึงการรับรู้ต่อความเป็นสังคมชาวสวน (sense of community) (McMillan and Chavis, 1986) มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวผ่านองค์ประกอบที่สังเกตเห็นได้ คือ 1) การเป็นสมาชิกในสังคม (membership) มีความรู้สึกของการเป็นเจ้าของ (belonging) หรือการแบ่งปัน (sharing) ร่วมกันในความสัมพันธ์ของผู้คน 2) การเป็นคณกลุ่มพวกเดียวกัน (influence) เป็นความรู้สึกของการอยู่ร่วมกันในกลุ่มภายใต้สถานการณ์ที่มีความแตกต่างจากคณกลุ่มอื่นในสังคม 3) การเสริมและสนับสนุนกัน (reinforcement) เพื่อเติมเต็มความต้องการผ่านการแลกเปลี่ยนซื้อขายระหว่างกันของสมาชิก 4) การแบ่งปันกันในด้านอารมณ์และความรู้สึก (shared emotional connection) ผ่านการติดต่อสื่อสารในเรื่องความเชื่อ ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ความเป็นสถานที่ การใช้เวลาด้วยกัน และประสบการณ์ที่คล้ายกัน ผ่านการพบปะพูดคุยระหว่างกันบนท้องน้ำ

ประเด็นของกิจกรรมการแลกเปลี่ยนซื้อขายกันของตลาดน้ำยังเป็นผลจากภายในสังคมที่มนุษย์แต่ละคนในสังคมมีสิ่งจำเป็นจำนวนมากในการดำเนินชีวิต แต่ตนเองไม่สามารถสนองความต้องการจำเป็นได้ทั้งหมดจึงต้องเข้าร่วมปฏิสัมพันธ์ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างกัน การแลกเปลี่ยนจึงเกิดเป็นวัฒนธรรม สังคมพร้อมวัฒนธรรมก็เกิดขึ้น ปรากฏการณ์นี้อธิบายด้วยทฤษฎีปรัวรรตนิยม (The Exchange Theory) ของ Spencer และ Parson (1973, 1968) ด้วย

หลักการสำคัญ คือ มนุษย์มิได้แสวงหาประโยชน์มากที่สุด มนุษย์พยายามที่จะหาประโยชน์บางส่วนจากการติดต่อสัมพันธ์กันเสมอ มนุษย์ไม่ได้เป็นผู้มีเหตุผลอย่างสมบูรณ์แต่พยายามคิดเกี่ยวกับต้นทุนและกำไรจากการติดต่อระหว่างกัน มนุษย์อยู่ภายใต้อิทธิพลภายนอกแต่ก็พยายามแข่งขันกันในการแสวงหาประโยชน์ในขณะที่มีความสัมพันธ์ ในขณะที่การแลกเปลี่ยนในท้องตลาดมีเป้าหมายทางวัตถุ แต่มนุษย์ยังมีการแลกเปลี่ยนอย่างอื่นที่ไม่ได้เป็นวัตถุด้วย เช่น ทางจิตใจ (sentiments) ในรูปแบบการพบปะทางสังคม ซึ่งการแลกเปลี่ยนเป็นกระบวนการขั้นพื้นฐานของความเป็นสังคมที่สมาชิกไม่มีการวางแผนไว้ก่อน เป็นการแลกเปลี่ยนทางสังคมที่เป็นไปโดยความสมัครใจของผู้ที่ได้รับแรงจูงใจจากผลตอบแทนที่คาดหวังโดยไม่ถูกบังคับ (อ้างถึงในสัญญาสัญญาวิวัฒน์, 2550: 150) การแลกเปลี่ยนซื้อขายผลผลิตในตลาดน้ำจึงเป็นผลมาจากอาชีพการทำสวนที่เป็นปัจจัยสำคัญ โดยเฉพาะชาวสวนที่ปลูกพืชที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้ากันเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ไม่สามารถผลิตได้ในท้องถิ่น ในการศึกษาระบบผลผลิตและการกระจายผลผลิตของพื้นที่ชุมชนอัมพวาที่เกี่ยวข้องกับการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าของตลาดน้ำอัมพวา และตลาดน้ำดำเนินสะดวกในอดีต (นวล สารสอน, 2533; Terdsak Tachakitkachorn, 2005) อธิบายว่าระบบการกระจายผลผลิตของชุมชนพัฒนาขึ้นภายใต้เหตุผลความต้องการการแลกเปลี่ยนผลผลิตเพื่อเติมเต็มความต้องการพื้นฐานของคนในชุมชนที่ไม่สามารถผลิตได้เองภายใต้ข้อจำกัดของฐานพื้นที่ เป็นความตั้งใจร่วมกันในการจัดหาผลผลิตที่หลากหลายที่ผลิตได้ในแต่ละชุมชน เกิดเป็นเครือข่ายเสริมและสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการในด้านความหลากหลายของสินค้าและการมาแลกเปลี่ยนซื้อขายระหว่างกันในตลาดน้ำ

2.3.2 วัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นแบบแผนปฏิบัติวิถีชีวิตของคนในสังคมที่แสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่างๆที่สมาชิกในสังคมเดียวกันเข้าใจ ยอมรับ ปฏิบัติร่วมกัน เป็นความเจริญงอกงามที่เป็นผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมและมนุษย์กับธรรมชาติ ในด้านจิตใจ สังคม และวัตถุ มีการสั่งสม สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น เป็นแบบแผนที่สามารถเรียนรู้และทำให้เกิดผลผลิตทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2535) เช่นเดียวกัน วัฒนธรรมยังมีความหมายครอบคลุมทุกอย่างที่เป็นวิถีชีวิตของคนในสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณี วิทยาการ และทุกอย่างที่คิดและทำในฐานะที่เป็นสมาชิกสังคม (สุพัตรา สุภาพ, 2528: 35) ความสำคัญของวัฒนธรรมที่มีต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ก็เพื่อตอบสนองความจำเป็นด้านต่างๆ (เฉลิมมาลัย

ราชภัณฑารักษ์, 2544: 53) คือ 1) ความต้องการทางร่างกาย ได้แก่ ความต้องการปัจจัยสี่ คือ วิธีการหาอาหาร วิธีการปลูกสร้างบ้านเรือน วิธีการทำเครื่องนุ่งห่ม วิธีการรักษาโรค รวมทั้งอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้สำหรับวิธีการนั้น 2) ความต้องการทางด้านจิตใจ ได้แก่ ความต้องการความรัก ความมั่นคงทางใจ ความรื่นเริง คือวัฒนธรรม เช่น ศาสนา ความเชื่อ การละเล่นรื่นเริงต่างๆ และ 3) ความต้องการทางสังคม เป็นความต้องการที่จะอยู่ร่วมกับคนอื่น ด้วยกฎข้อบังคับความประพฤติระหว่างบุคคล รวมทั้งขนบประเพณีต่างๆทำให้สังคมดำเนินไปได้อย่างราบรื่น

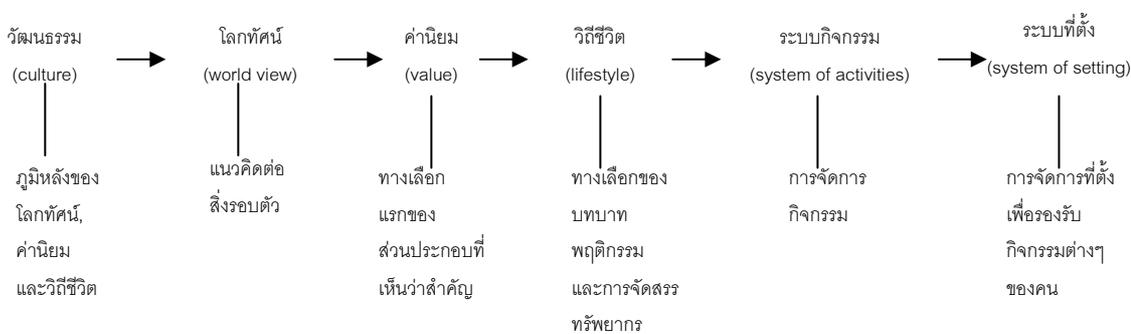
สังคมและวัฒนธรรมเป็นสองสิ่งที่ยากจะแยกออกจากกันได้ยาก มีความสัมพันธ์กันโดยวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แยกสังคมหนึ่งว่าแตกต่างจากอีกสังคมหนึ่ง และวัฒนธรรมเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมและจิตใจของมนุษย์ วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งช่วยประสานและผูกมัดไว้ในสังคมเดียวกัน ช่วยให้สังคมคงอยู่ (อมรา พงศาพิชญ์, 2544: 34) ดังนั้นเมื่อวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและวัฒนธรรมเปรียบเหมือนอุปกรณ์หรือวิธีการที่หมู่คณะของคนใช้ในการดำรงชีวิตร่วมกันในแต่ละช่วงเวลา ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมจึงมักรับรู้ได้จากบริบทของที่ตั้งด้วยเช่นกัน แสดงถึงความสัมพันธ์กันของแนวคิดฐานพื้นที่และสังคมวัฒนธรรม อธิบายด้วยแนวคิดของ Rapoport (1977) ที่มองว่าพื้นที่และสังคมวัฒนธรรมมีการเชื่อมโยงระหว่างกันกับลักษณะทางกายภาพที่ปรากฏและทำให้พื้นที่มีเอกลักษณ์จากความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนระหว่างวัฒนธรรม ระบบกิจกรรม และระบบที่ตั้ง เป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่ทำให้ชุมชนแต่ละแห่งมีเอกลักษณ์แตกต่างกันไป ดังนี้

1. วัฒนธรรม (culture) ได้แก่ 1) วัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม คือ สิ่งของที่สร้างขึ้นมาในการดำรงชีวิตประจำวัน และ 2) วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ภาษา ค่านิยม ประเพณี เป็นต้น อธิบายว่าวิถีชีวิต การทำกิจกรรม และการใช้พื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กัน โดยภูมิหลังทางวัฒนธรรมส่งผลต่อโลกทัศน์ สร้างเป็นคุณค่าของค่านิยมเกิดเป็นวิถีชีวิต สิ่งเหล่านี้ก่อตัวเป็นระบบกิจกรรมของมนุษย์ ส่งผลต่อไปให้เกิดกระบวนการจัดตั้งพื้นที่ หมายถึงกายภาพและองค์ประกอบพื้นที่ของวัฒนธรรมนั่นเอง ได้แก่ การสืบทอดกันมาจากชุมชนรุ่นก่อน ส่งผลต่อความคิดและทัศนคติต่อสภาพแวดล้อม (รูปภาพ 2-4)

2. ระบบกิจกรรม (system of activities) เป็นพฤติกรรมของบุคคล ครอบคลุมสถาบัน ที่เกิดและปรากฏให้เห็นในรูปแบบทางพื้นที่หรือการใช้พื้นที่ซึ่งเป็นผลมาจากพฤติกรรมเชิงที่ตั้ง (location behavior) แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กิจกรรมเชิงธุรกิจ (firm activities) เป็นการผลิตสินค้าและบริการต่างๆ 2) กิจกรรมเชิงสถาบัน (institute activities) เป็นกิจกรรมทางสังคมที่เกิดจากการรวมกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชน เช่น กิจกรรมพื้นฐานของชุมชน และ 3) กิจกรรมบุคคล

และครอบครัว (individual and household activities) เป็นกิจกรรมชีวิตประจำวัน การพบปะและ
 นันทนาการ เหล่านี้เป็นสิ่งที่ซ่อนอยู่ในวิถีชีวิต พฤติกรรมของแต่ละบุคคล ครอบครัว และสังคม
 กิจกรรมเหล่านี้ถูกถ่ายทอดโดยตรงจากวิถีชีวิตและภูมิหลังทางวัฒนธรรม และระบบกิจกรรมไม่
 สามารถเกิดขึ้นได้ถ้าปราศจากพื้นที่ที่ใช้ทำกิจกรรมและเวลา (Chapin, 1972: 221-253)
 นอกจากนั้นกิจกรรมยังขึ้นอยู่กับลักษณะทางเศรษฐกิจสังคม (socio-economic) สภาพแวดล้อม
 ของที่ตั้ง ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในถิ่นที่อยู่ นั้น ช่วงเวลาของชีวิตและโอกาสในการทำกิจกรรม
 เกิดเป็นโครงสร้างรูปแบบกิจกรรม (structure of activities pattern) ของคนในชุมชนในระดับวัน
 สัปดาห์ ฤดูกาล และช่วงชีวิต กิจกรรมที่เกิดขึ้นทำให้เกิดบทบาทโดดเด่นกลายเป็นเอกลักษณ์
 เฉพาะของพื้นที่ขึ้นมา (Golledge and Stimson, 1997: 228-289)

3. ระบบการจัดตั้งพื้นที่และการใช้พื้นที่ (system of setting) เป็นแนวคิดการ
 จัดตั้งพื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมของคนหรือกลุ่มในสังคม โดยระบบกิจกรรมมีความสัมพันธ์กับระบบ
 การจัดตั้งพื้นที่ และการพิจารณาระบบกิจกรรมทำให้เข้าใจรูปแบบการใช้พื้นที่ ซึ่งมีความหมาย
 ความเป็นมาเรื่องราวแฝงอยู่ เช่น ความมั่นคง วิถีชีวิต ค่านิยมและความเชื่อ วัฒนธรรมที่แตกต่าง
 กัน ส่งผลให้การจัดระเบียบพื้นที่หรือการจัดตั้งพื้นที่มีเหตุผลซ่อนอยู่เบื้องหลังมีลักษณะแตกต่าง
 กันออกไป เกิดเป็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่ขึ้นมา (Rapoport, 1977: 479-480)

รูปภาพ 2-4 ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม พฤติกรรม ระบบกิจกรรม และระบบที่ตั้ง
 สภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้าง ที่มา: Rapoport, 1977.

ประเด็นความสัมพันธ์ของวัฒนธรรม กิจกรรมในตลาดน้ำ และที่ตั้งตลาดน้ำมี
 แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ ศรีสัคร วัลลิโถม (2536: 13) อธิบายไว้ว่าวัฒนธรรมชาวสวนมี
 ความสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานริมน้ำ ชาวสวนมีระบบเครือญาติแน่นแฟ้น อาศัยแรงงานร่วมกัน มี
 การช่วยเหลือกัน มีวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพที่พึ่งพาตนเองและมีวัฒนธรรมเฉพาะที่เรียกว่า
 “วัฒนธรรมสวน” (orchard culture) ได้แก่ วิถีชีวิตการทำสวน ความรู้จากการเรียนรู้ธรรมชาติ

การปรับปรุงคัตฟันธุ์พืชที่เหมาะสมกับสภาพดินและน้ำ มีเครื่องมือเครื่องใช้ การแต่งกาย มีภาษา เฉพาะในการทำสวน และมีตลาดน้ำเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนชาวสวนไทยมาแต่โบราณ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของน้ำกับวิถีชีวิตในการทำเกษตรที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตที่มีตลาดน้ำเป็น ศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนค้าขายสินค้า ซึ่งลักษณะสังคมวัฒนธรรมชุมชนของชาวสวนในบางกอก และสวนนอกบางช้าง จากผลการวิจัยของ อภรณ์ จันทร์สมวงศ์ (2541) เรื่องวิถีชีวิตและสวนไทย ในบริบทการพัฒนา:กรณีศึกษาชุมชนชาวสวนสมุทรสงคราม และพรทิพย์ อันทิวโรทัย (2545) เรื่องบทบาทการศึกษาในการสืบทอดและพัฒนาการทางวัฒนธรรมของชาวสวนฝั่งธนบุรี ใช้ แนวคิดและทฤษฎีประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ด้วยวิธีการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม อธิบายว่าสังคมวัฒนธรรมชาวสวนมีลักษณะสำคัญร่วมกันด้วยระบบเครือญาติ การจัดระเบียบ สังคมที่มีพื้นฐานจากพุทธศาสนา ประเพณีประจำปีและการสั่งสมภูมิปัญญาสืบทอดกันมา โดยเฉพาะระบบนิเวศที่ทำให้ชุมชนชาวสวนมีการปรับตัวจนเกิดเป็นภูมิปัญญาของการทำสวนยก ร่องซึ่งนับเป็นปัจจัยสำคัญระดับต้นในการปรับตัวของผู้คนต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ กลายเป็น ชุมชนชาวสวนที่มีลักษณะเฉพาะและมีการสืบทอดเป็นมรดกของสังคมไทยมาหลายชั่วอายุคน จนถึงปัจจุบัน มีประเพณีและวัฒนธรรมของชาวสวนที่เกี่ยวข้องกับการทำสวนที่สำคัญ (สมใจ นิ้ม เล็ก, 2545: 91-112) เช่น ประเพณีลงแขกปลูกต้นไม้ ประเพณีลอกเลน ประเพณีรดน้ำ ส้มเขียวหวาน ประเพณีการไล่กระรอก และประเพณีการมั่วกึ่ง ส่วนใหญ่เป็นการทำงานร่วมกัน ของคนจำนวนมากในลักษณะการพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างครัวเรือน สำหรับ วัฒนธรรมตลาดน้ำที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตชุมชนของกิจกรรมบนท้องน้ำ (สกุณี ญัฐพลวัฒน์, 2543: 70-73; วรุณี เฟิงพันธ์, 2548: 274-276) ที่เด่นชัดที่สุดก็คือเรื่องของการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า ระหว่างกัน ตลาดน้ำเป็นพื้นที่กิจกรรมของการแลกเปลี่ยนซื้อขายพบปะพูดคุยสนทนาระหว่างกัน นอกจากนั้นยังมีการจัดการที่ตั้งตลาดน้ำรองรับกิจกรรมต่างๆในช่วงเทศกาลงานบุญ เช่น เข้าพรรษา ในอดีตมีการรวมตัวกันของชุมชนชาวตลาดน้ำร่วมกันจัดมหกรรมรื่นเริง การฉายหนัง กลางแปลงกลางท้องน้ำ และประเพณีถวายผ้ากฐินหลังเทศกาลออกพรรษา ที่ชาวบ้านจะตบแต่ง เรือตั้งองค์กฐินไปทอดตามวัดในชุมชนโดยทางเรือ รวมถึงประเพณีการแข่งขันเรือ

อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในตลาดน้ำก็ยังเป็นความสัมพันธ์ ร่วมกับปัจจัยอื่นๆด้วย ที่ กิติพร ใจบุญ (2549: 65-78) อธิบายว่ามีความเกี่ยวข้องระหว่างกันกับ กิจกรรมตลาดน้ำกับเวลา พื้นที่ ผู้คน และสินค้า คือ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างตลาดกับเวลา ได้แก่ การติดตลาดทุกวันในเวลาเช้า และการติดตลาดในวันนัดจับทอคติ บริเวณสถานที่นัดพบกัน เพื่อ ต้องการให้สอดคล้องกับวันนัดของตลาดน้ำอื่นๆในชุมชนใกล้เคียง 2) ความสัมพันธ์ระหว่างตลาด

กับพื้นที่ ตลาดน้ำมักมีที่ตั้งติดตลาดปากคลอง ไกล้วัด ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมบนโครงข่ายการขนส่งสินค้าและผลผลิตจากสวนในการเดินทางโดยทางเรือ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างตลาดกับสินค้า เป็นสินค้าที่ผลิตได้เอง ส่วนใหญ่เป็นผักผลไม้จากชาวสวนในพื้นที่ และพืชไร่ ข้าว อาหารทะเล ข้าวของเครื่องใช้ จากผู้คนที่ต่างพื้นที่ ต่างเป็นเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการซึ่งกันและกัน และ 4) ความสัมพันธ์ระหว่างตลาดกับผู้คน ได้แก่ แม่ค้า-พ่อค้า ทำหน้าที่เชื่อมต่อระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคทั้งภายในและภายนอกชุมชน ชาวสวนในชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นผู้ผลิต และคนหรือกลุ่มคนที่เข้ามาจับตลาดในเวลาต่อมา เช่น ผู้นำชุมชน ผู้ลงทุน และนักท่องเที่ยว นอกจากนี้เหตุผลของการเลือกวันนัดตลาดน้ำ ยังเกี่ยวข้องกับการหมุนเวียนขึ้นลงของน้ำ ที่เอื้ออำนวยต่อการลำเลียงผลผลิตจากสวนมายังตลาดน้ำ และหากวันนัดใดมีก่อนวันพระหรือเทศกาลสำคัญตลาดน้ำก็จะยิ่งคึกคัก เพราะชาวบ้านจะเตรียมซื้อหาสิ่งของเพื่อไปทำบุญ การนัดในแต่ละแห่งมักมีวันเดียว และจะหมุนเวียนไปเรื่อยๆ เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป

ประเด็นการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำยังเป็นการปรับเปลี่ยนซึ่งเป็นเรื่องพื้นฐานส่วนหนึ่งของการอยู่รอดเพื่อตอบสนองต่อการพัฒนาที่สำคัญรอบๆ ตัว ที่สืบเนื่องมาจากเวลาและอิทธิพลจากสภาวะสิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก เพื่อปรับให้เข้ากับหน้าที่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ต้องเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาและสามารถนำไปสู่การเจริญเติบโตที่หลากหลาย มีการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายใน (internal) และจากภายนอก (external) โดยการเปลี่ยนแปลงภายในเป็นเรื่องของบทบาทภายในและการมีภารกิจใหม่ๆ ส่วนการเปลี่ยนแปลงภายนอกเป็นการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อมของสังคมและวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำมีลักษณะเป็นพลวัตเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งที่มีการวางแผนและไม่ได้มีการวางแผน (planned and unplanned change) เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการ (evolutionary change) แบบค่อยเป็นไปทีละเล็กละน้อยในสังคมตลาดน้ำสามารถปรับกระบวนการต่างๆ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายใหม่ โดยแบบจำลองอธิบายการเปลี่ยนแปลงของ Lewin (1952) ผ่านมุมมองของการเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดนิ่ง (dynamic perspective) หรือ แบบจำลองการเปลี่ยนแปลง ที่เสนอว่าการเปลี่ยนแปลงประกอบด้วยกระบวนการ 3 ขั้นตอนที่แตกต่างกัน คือ 1) ขั้นตอนละลายพฤติกรรม (unfreezing) เป็นขั้นตอนก่อนการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวข้องกับการยกเลิกพฤติกรรมและทัศนคติ หรือความเชื่อดั้งเดิมที่ปฏิบัติอยู่ โดยการเสริมสร้างความรู้สึกลำบากใจสำหรับความจำเป็นที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงสู่สิ่งใหม่ที่มีประโยชน์เหนือกว่าโดยขึ้นอยู่กับ สภาพแวดล้อมที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ประสิทธิภาพ สภาพปัจจุบัน และหนทางที่ดีกว่าที่มีอยู่ 2) ขั้นตอนการเปลี่ยนแปลง (changing) เป็นการปฏิบัติที่เกิดขึ้นจริงเช่นการปรับสถานการณ์และมีการเปลี่ยนแปลงบางสิ่งเกิดขึ้น 3) ขั้นตอนหล่อหลอมพฤติกรรม

ใหม่ (refreezing) เป็นขั้นสุดท้ายของการเปลี่ยนแปลงที่เป็นการบำรุงรักษาหรือกระตุ้นการเปลี่ยนแปลงนั้นให้สามารถดำเนินได้ต่อไป เป็นความเคยชิน และเป็นเสมือนส่วนหนึ่งของกิจวัตร อย่างไรก็ตามในตอนต้นของกระบวนการเปลี่ยนแปลงจำเป็นต้องเกิดความช่วยเหลือจากผู้นำการเปลี่ยนแปลง (change agent) ซึ่งเป็นผู้นำในการจัดการและพยายามในการที่จะเปลี่ยนแปลง ซึ่งอาจเป็นสมาชิกภายในสังคมหรือเป็นคนภายนอก ซึ่งมักเป็นผู้เข้าใจในสถานการณ์ รู้จักภูมิหลัง และเป็นผู้ได้รับการยอมรับ โดยแนวคิดอธิบายปรากฏการณ์ผ่านบุคคลซึ่งเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง มีแนวคิดพื้นฐานอธิบายที่พัฒนามาจากทฤษฎีการสื่อสารสองจังหวะ (The Two-step Flow of Communication) ของการติดต่อสื่อสาร (communication) และ ข้อมูลข่าวสาร (information) โดยนักคิด Lazarsfeld (1955) ที่พิจารณาถึงความจริงที่ว่า มนุษย์มิได้อยู่โดดเดี่ยวในสังคม แต่มีการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในลักษณะเป็นกลุ่มปฐมภูมิ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นกลุ่มต่างๆ ในสังคมนี้ก่อให้เกิดเป็นเครือข่าย (interpersonal network) ซึ่งทำหน้าที่ในการถ่ายทอดข่าวสารในสังคม และเป็นแหล่งของกลุ่มหรืออิทธิพลบุคคลที่มีผลต่อความคิดและการกระทำของสมาชิกในสังคม และอิทธิพลของบุคคล (personal influence) หรือความเป็นผู้นำความคิดนำความคิดเห็น (opinion leaders) เป็นผู้มีบทบาทในการเป็นผู้นำความคิดในการชักจูงให้เกิดการยอมรับนวัตกรรมหรือสิ่งใหม่ๆ โดยผู้นำความคิดเป็นบุคคลในสังคมที่ติดต่อกับบุคคลอื่นๆ ในลักษณะความสัมพันธ์แบบใกล้ชิดหรือแบบกลุ่ม เช่น กลุ่มปฐมภูมิของญาติ หรือ เพื่อนบ้าน และมีอิทธิพลในลักษณะที่ไม่เป็นทางการในการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ รวมถึงเป็นผู้มีการศึกษา มีรายได้ หรือมีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมสูงกว่าผู้ตาม (follower) และมักจะติดต่อกับโลกภายนอกมากกว่า เช่น เปิดรับสื่อสารมวลชน เข้าร่วมกิจกรรมสังคม เดินทางไปต่างถิ่น และติดต่อกับบุคคลที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญมาก ความสำเร็จในการสร้างความเปลี่ยนแปลงนั้นยังขึ้นอยู่กับความสามารถและการร่วมมือกันของผู้นำท้องถิ่น กับตัวกลางที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมักเป็นผู้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของกลุ่มเป้าหมาย (target group) เพื่อให้เป็นไปตามทิศทางที่ต้องการ โดยปัจจัยที่ทำให้การเปลี่ยนแปลงประสบความสำเร็จ (Holland, 2000) ได้แก่ ความพยายามที่มีอย่างต่อเนื่อง การปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มเป้าหมาย การวินิจฉัยความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและมีการปรับเปลี่ยนได้อย่างเหมาะสม การเกิดและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำโดยผู้กระทำ (agent) จากการทบทวนเอกสารพบว่าบทบาทผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำต่างๆ โดยกรณีตลาดน้ำท่าคาเดิมเป็นตลาดบนบก บริเวณบ้านผู้นำชุมชนในอดีต ที่สร้างโรงเรือนให้แม่ค้า-พ่อค้าเรือมาแลกเปลี่ยนซื้อขายกัน จากนั้นทำนบเรือก็จะมาติดร่นมาเรื่อยๆตามคลองท่าคา

เพราะพ่อค้าแม่ค้าเรือมาดักซื้อสินค้าก่อนถึงนัด ในที่สุดก็มาติดตลาดเป็นกลุ่มเป็นก้อนที่คลองพันลา หรือคลองศาลาตลอดมา กลายเป็นตลาดน้ำท่าคา (องค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา, 2553) นอกจากนั้นตลาดน้ำท่าคานี้ค่าที่คงอยู่มาจนถึงปัจจุบันยังมีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นตลาดน้ำท่าคาในวันเสาร์-อาทิตย์ โดยกลุ่มผู้นำชุมชน ในการรักษาความสำคัญและอนุรักษ์วิถีชีวิตดั้งเดิมของตลาดน้ำ ร่วมกันผลักดันให้ตลาดน้ำท่าคาเป็นแหล่งท่องเที่ยว (ยุคลธร เตชะวนากร, 2545: 48-52) หรือกรณีการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำดำเนินสะดวกไปเพื่อการท่องเที่ยว จากการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยองค์การบริหารส่วนการท่องเที่ยว (อ.ส.ท.) ในขณะนั้น และมีบริษัทนำเที่ยวเอกชน คือ บริษัท เวิร์ด แทรเวล เซอร์วิส ซึ่งจัดรายการนำเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันตก โดยนำนักท่องเที่ยวจากประเทศต่างๆ เข้าชมตลาดน้ำดำเนินสะดวก สะพานข้ามแม่น้ำแคว สุสานพันมิตร และพระปฐมเจดีย์ นอกจากนั้นยังมีบริษัทนำเที่ยวอื่นๆ ได้นำไปเป็นแบบอย่างในการจัดรายการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกขยายตัวรวดเร็วมากตั้งแต่ปีพ.ศ. 2516 เป็นต้นมา ส่งผลให้เกิดธุรกิจรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ ร้านค้าสินค้าของที่ระลึก บริการท่องเที่ยวทางเรือ จนกลายเป็นธุรกิจสำคัญของตลาดน้ำดำเนินสะดวก (นวล สารสอน, 2533 : 66) หรือ กรณีการฟื้นฟูตลาดน้ำอัมพวาที่เริ่มขึ้นในระหว่างโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ชุมชนคลองอัมพวา ดำเนินการโดยสำนักนโยบายและแผนทรัพยากรสิ่งแวดล้อม สำนักงานให้ความช่วยเหลือวิชาการประเทศเดนมาร์ก สำนักงานเทศบาลตำบลอัมพวา และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และในปีพ.ศ.2547-2548 มีการซ่อมแซมอาคารไม้บริเวณริมคลองอัมพวา ซึ่งทำให้สิ่งแวดล้อมทางกายภาพได้รับการปรับปรุง นำไปสู่การฟื้นฟูตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา ทุกวันศุกร์ เสาร์ และอาทิตย์ โดยสำนักงานเทศบาลตำบลอัมพวาร่วมกับชุมชนในวันที่ 12 สิงหาคม 2547 (ศิริวรรณ ศิลาพัชรนันท์, 2552) เห็นได้ว่าการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ นอกจากสถานการณ์พื้นดินแล้วเงื่อนไขการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำยังเกี่ยวข้องกับผู้กระทำที่เกี่ยวข้อง ทั้งจากภายในและภายนอกพื้นที่ ได้แก่ ผู้นำชุมชน แม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำ หน่วยงานท้องถิ่น นักวิชาการ และหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง โดยกลุ่มผู้กระทำที่แตกต่างในสังคมวัฒนธรรมก็น่าจะมีการใช้กลไกที่แตกต่างอย่างเป็นเงื่อนไขกับสถานการณ์พื้นที่ที่ส่งผลให้มีการเกิดและการเปลี่ยนแปลงไปเป็นตลาดน้ำที่หลากหลายประเภท

เป็นที่ชัดเจนแล้วว่าสังคมวัฒนธรรมชาวสวนเป็นเงื่อนไขสำคัญอีกประการหนึ่งของกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นพลวัตที่มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นตลาดน้ำประเภทต่างๆในปัจจุบัน ดังนั้นตลาดน้ำหลากหลายประเภทจึงน่าจะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามหน้าที่ใช้สอยและมีสภาวะของความสัมพันธ์อย่างเป็นเงื่อนไข

ระหว่างกันกับฐานพื้นที่ของภาวะเงื่อนไขและปัจจัยบังคับที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นการวิจัยนี้จึงใช้แนวคิดสังคมวัฒนธรรมชาวสวนเพื่ออธิบายถึงวิถีชีวิตของชาวสวน ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ผู้กระทำที่เกี่ยวข้อง และเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการของตลาดน้ำที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายของสินค้าและการแลกเปลี่ยนซื้อขายระหว่างกัน เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวด้วยแนวคิดตรรกะทางสังคมของพื้นที่ แนวคิดวัฒนธรรม ระบบกิจกรรม และระบบที่ตั้ง ทฤษฎีปริวรรตนิยม และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้นำการเปลี่ยนแปลง (change agent) ร่วมกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับฐานพื้นที่ข้างต้น เพื่อสร้างกรอบความคิดของการวิจัยดังนี้

2.4 อภิปรายสรุปจากการทบทวนวรรณกรรม

2.4.1 อภิปรายสรุปเกี่ยวกับกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ

จากการทบทวนวรรณกรรม ทำให้ทราบถึงความสำคัญของฐานพื้นที่ในบริบทสวนและสังคมวัฒนธรรมชาวสวนว่าล้วนเป็นสาเหตุและส่งผลต่อกันของกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ มีข้ออภิปรายสรุปจากการทบทวนวรรณกรรมดังนี้

1) ฐานพื้นที่ในบริบทสวน (spatial configuration) ที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศพื้นที่ดินดอนปากแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นเงื่อนไขเริ่มต้นที่ส่งผลต่อการบุกเบิกพื้นที่ของผู้คนในการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ด้วยการทำระบบสวนยกทรง ด้วยการขุดคู คลอง ลำประโดง เป็นโครงข่ายในการจัดการน้ำในการดำเนินชีวิต การทำสวน และการสัญจร ด้วยโครงข่ายกีดของการสัญจรทางน้ำทั้งหมดทำให้เกิดการสัญจรอิสระบนโครงข่ายเกิดเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนซื้อขายผลผลิตที่มาจากสวนบนท้องน้ำมีเรือเป็นพาหนะในการบรรทุกผลผลิตจากสวน และสินค้าและวัตถุดิบจากพื้นโดยรอบ เกิดเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัตถุดิบและผลผลิตที่นำมาค้าขายกันที่ตลาดน้ำเป็นโครงข่ายเชิงพื้นที่ทางน้ำทั้งหมด

2) สังคมวัฒนธรรมชาวสวน (socio-culture) ก็ยังเป็นเหตุและส่งผลในเบื้องต้นต่อโครงสร้างและลักษณะเชิงฐานของโครงข่ายกีดคลองที่ถูกสร้างขึ้นจากตรรกะทางสังคมในการจัดวางความสัมพันธ์ของพื้นที่ว่างของการทำระบบสวนยกทรงเพื่อรักษาหรือสร้างซ้ำโครงข่ายกีดคลองนั้น โดยให้โครงสร้างลักษณะเชิงฐานของที่ว่างดังกล่าวเป็นกลไกในการส่งต่อหรือคงบทบาทในวิถีชีวิตของชาวสวน ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ชาวสวนยังมีวิถีชีวิตที่พอเพียงพึ่งพาตนเองได้ ผลผลิตจากสวนจะถูกลำเลียงไปค้าขายที่ตลาดน้ำ ที่เป็นจุดนัดพบระหว่างชาวสวน แม่ค้า-พ่อค้า และผู้ซื้อ ตามวันเวลาและสถานที่ที่อาจถูกกำหนดขึ้นจากผู้มีบทบาททางสังคมในขณะนั้น

เช่นเดียวกับแม่ค้า-พ่อค้าจากชุมชนอื่น ๆ ก็จะทำผลผลิตของตนมาแลกเปลี่ยนซื้อขายกันเกิดเป็นเครือข่ายปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ตลาดน้ำจึงมีความหลากหลายของสินค้าที่มีลักษณะเป็นเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการต่างๆระหว่างกันในตลาดน้ำ

3) ตลาดน้ำเป็นปรากฏการณ์การณ์รวมตัวกันของชาวสวน แม่ค้า-พ่อค้า และผู้ซื้อ ในช่วงเวลาบนพื้นที่หนึ่งที่เจาะจง ตลาดน้ำจึงเป็นสังคมของพื้นที่ ที่เื้อออำนวยต่อผู้ซื้อ ผู้ขาย ที่อาจสลับสับเปลี่ยนบทบาทกันได้ตามโอกาส อันเนื่องมาจากการผลิตและการกระจายผลผลิตจากสวน ภายใต้เหตุผลของความต้องการแลกเปลี่ยนซื้อขาย เพื่อเติมเต็มความต้องการพื้นฐานของผู้คนที่ไม่สามารถผลิตได้เองภายใต้ข้อจำกัดของฐานพื้นที่ อีกทั้งยังเป็นความตั้งใจร่วมกันในการจัดหาผลผลิตที่หลากหลาย รวมถึงการมาพบปะพูดคุยสนทนาแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างกัน และมีกิจกรรมร่วมกันทางสังคม

4) ตลาดน้ำเป็นปรากฏการณ์ของศูนย์กลางที่มีชีวิต ของสภาพแวดล้อมการใช้งานบนโครงข่ายกริดที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพการเข้าถึงและการมองเห็นของผู้คนในการสัญจรอิสระทางน้ำที่พัฒนาไปสู่ความเป็นฐานพื้นที่ศูนย์กลาง ผ่านโครงข่ายการสัญจรทางน้ำที่เชื่อมโยงกันได้อย่างทั่วถึง และเชื่อมต่อกับโครงข่ายทั้งหมดได้ดี ฐานพื้นที่ศูนย์กลางตลาดน้ำจึงมีลักษณะของความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิต มีความหลากหลายของกิจกรรมและผู้คน

5) การเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำมีลักษณะเป็นพลวัต ได้แก่ การสิ้นสุดลง การคงอยู่ การเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว และการฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว จากเงื่อนไขภาวะความสัมพันธ์ระหว่างฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรมชาวสวน ที่แตกต่างกันในแต่ละประเภทตลาดน้ำ เช่น การเปลี่ยนแปลงการสัญจรไปเป็นทางบก การตั้งถิ่นฐานของชุมชนเมืองหนาแน่น เครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัตถุประสงค์และผลผลิตที่เปลี่ยนแปลงมาเป็นการคมนาคมทางบก เครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการตลาดน้ำที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตชาวสวนให้เข้ากับบริบทที่เปลี่ยนแปลง รวมถึงผู้กระทำที่เกี่ยวข้องกับสังคมวัฒนธรรมชาวสวน เช่น ผู้นำชุมชน เจ้าของที่ดิน ผู้ลงทุน ผู้ผลักดันนโยบาย ฯลฯ ก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของตลาดน้ำเช่นกัน

6) อย่างไรก็ตามการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำยังเกี่ยวข้องกับผู้กระทำทั้งภายในและจากภายนอกพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับสังคมวัฒนธรรมสวน และยังเป็นเงื่อนไขกับปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องคือ แผนและนโยบายการท่องเที่ยว เทคโนโลยีนวัตกรรมเครื่องยนตร์เร็ว ก็เป็นปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อเงื่อนไขความสัมพันธ์ดังกล่าวมาแล้วด้วยเช่นกัน

จากการทบทวนวรรณกรรมและอภิปรายสรุปได้ว่า แนวคิดทฤษฎีและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำประกอบด้วยแนวคิดทฤษฎีในประเด็นหลักสี่ฐานพื้นที่และประเด็นสังคมวัฒนธรรม ที่มีความเกี่ยวเนื่องกัน และแนวความคิดทฤษฎีที่พิจารณาทั้งสองด้านเป็นเงื่อนไขความสัมพันธ์ระหว่างกัน ได้แก่ ทฤษฎีที่อธิบายถึงกระบวนการเกิดสี่ฐานพื้นที่ศูนย์กลาง และแนวคิดตรรกะทางสังคมของพื้นที่ (Hillier and Hanson, 1984) อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างกันของพื้นที่และสังคม อย่างไรก็ตามการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องก็ยังมีประเด็นชัดเจนว่าเกี่ยวข้องอย่างเป็นเงื่อนไขกับผู้กระทำ และปัจจัยภายนอก คือ การท่องเที่ยว ข้อสรุปดังกล่าวนำไปพิจารณาเลือกเทคนิควิธีวิเคราะห์ และสร้างกรอบความคิดการวิจัยเพื่ออธิบายปรากฏการณ์จากสมมุติฐานวิจัยดังต่อไปนี้

2.4.2 เทคนิคการวิเคราะห์เกี่ยวกับกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ

- 1) เทคนิควิเคราะห์สี่ฐานพื้นที่ผ่านศักยภาพการเข้าถึงและการมองเห็น หรือสเปซ ซินแทกซ์ (Space Syntax) พัฒนาโดย Hillier และ Hanson (1984) เพื่อวิเคราะห์การเกิดและการเปลี่ยนแปลงเชิงสี่ฐานด้วยแบบจำลองโครงสร้างเชิงสี่ฐานที่สร้างจากโครงข่ายของเส้นทางน้ำและถนน (axial network) วิเคราะห์การเข้าถึงและการมองเห็นผ่านโครงข่ายเส้นประมวลผลเป็นค่าความลึกของพื้นที่ (integration value) เพื่อทำนายปริมาณการสัญจรในระบบโครงข่ายที่มีผลต่อเนื่องไปยังกิจกรรมที่หลากหลายทั้งในพื้นที่ระดับรวม (global) พื้นที่เฉพาะ (local) และระดับตัวเอง (connectivity) แสดงผลเป็นแผนที่วิเคราะห์โครงสร้างเชิงสี่ฐานของการสัญจรทางน้ำและทางบก ที่นำมาเป็นส่วนหนึ่งในการอธิบายกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลง
- 2) เทคนิคการซ้อนทับแผนที่ (overlay analysis) ด้วยระบบภูมิสารสนเทศ (GIS: Geo Informatics System) ของการศึกษาชุมชนเมืองพื้นที่เดียวกันด้วยแผนที่ แผนที่ที่มีขนาดมาตราส่วนและค่าระบบตำแหน่งเชิงพื้นที่ (coordinate system) เดียวกันของแต่ละชั้นข้อมูลที่มีรายละเอียดแตกต่างกัน เช่น ข้อมูลด้านการคมนาคมทางน้ำและทางบก ข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน และข้อมูลที่ตั้งชุมชน รวมถึงการวิเคราะห์ด้วยการซ้อนทับชั้นข้อมูลร่วมกับแผนที่วิเคราะห์โครงสร้างเชิงสี่ฐานจากแบบจำลองโครงสร้างเชิงสี่ฐาน เพื่อแสดงให้เห็นที่ตั้ง การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ในอดีตและปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงสี่ฐานพื้นที่ศูนย์กลาง ในการนำมารวมกันหรือเปรียบเทียบความแตกต่างเชิงพื้นที่ เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการวิเคราะห์ชุมชนเมืองที่ใช้ในงานวางแผนและวางผังชุมชนเมืองปัจจุบัน

2.5. กรอบความคิดการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมและอภิปรายสรุปแสดงว่ากระบวนการเกิดและเปลี่ยนแปลง ตลาดน้ำในบริบทสวนเป็นผลจากสัมพัทธสภาวะ หรือ ภาวะเงื่อนไขความสัมพันธ์ระหว่างฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอก กรอบความคิดวิจัยดังนี้ (รูปภาพ 2-5)

1) **ฐานพื้นที่ (spatial configuration)** จากการทบทวนเอกสาร พบว่า เกี่ยวข้องกับปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ การตั้งถิ่นฐานของชุมชน โครงข่ายสัญจรทางน้ำและทางบก และเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุดิบและผลผลิต มีรายละเอียดดังนี้

ที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ เป็นเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมเชิงพื้นที่ราบลุ่มดินดอนปากแม่น้ำ ได้รับอิทธิพลจากการท่วมถึงของน้ำทะเลและน้ำเหนือที่ไหลบ่าลงมาท่วมพื้นที่ในฤดูน้ำหลาก มีโครงข่ายแม่น้ำสายหลักสำคัญไหลผ่านพื้นที่ลุ่มต่ำทะเล พื้นที่ที่มีความเหมาะสมต่อการเพาะปลูกจากความสมบูรณ์ของธาตุอาหารในดินที่เกิดจากการพัดพามาตกทับถมกันของดินตะกอนบริเวณปากแม่น้ำ

การตั้งถิ่นฐานของชุมชน ภายใต้ข้อจำกัดของที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศต่อการปรับตัวของผู้คนในการบุกเบิกพื้นที่และการศึกษาสังเกตสภาพแวดล้อมเกิดเป็นภูมิปัญญาจัดการน้ำด้วยการขุดคูคลองในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำ และการใช้ประโยชน์ที่ดินสวนยกร่องอย่างเข้มข้นในพื้นที่ พัฒนาเป็นโครงข่ายสัญจรทางน้ำที่ซับซ้อนบนพื้นที่

โครงข่ายสัญจรทางน้ำและทางบก โดยโครงข่ายกสิกรรมสัญจรที่ถูกสร้างขึ้นก็ยังเป็นผลเบื้องต้นมาจากตรรกะทางสังคมของรูปแบบการทำสวนยกร่อง ในการรักษาหรือสร้างซ้ำโครงข่ายกสิกรรมเพื่อเป็นกลไกการส่งต่อบทบาทวิถีชีวิตของชาวสวนและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของพื้นที่ ที่โครงข่ายกสิกรรมดังกล่าวเป็นสาเหตุเริ่มต้นของการสัญจรอิสระ ทำให้เกิดเป็นพื้นที่ศูนย์กลางตลาดน้ำที่มีโครงสร้างและลักษณะเชิงฐานพื้นที่ของศูนย์กลางฐานน้ำในบริบทสวน การสัญจรอิสระบนโครงข่ายกสิกรรมทำให้เกิดทางเลือกสัญจรบนโครงข่ายที่มีประสิทธิภาพและเชื่อมต่อกันระหว่างพื้นที่ชุมชนภายในและภายนอกได้ดี

เครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัตถุดิบและผลผลิต มีความเกี่ยวข้องกับผลผลิตที่ผลิตได้จากสวน และสินค้าวัตถุดิบต่างๆที่จำเป็นต่อวิถีชีวิตชาวสวน เป็นสินค้าและวัตถุดิบที่ผลิตได้ภายใต้เงื่อนไขพื้นที่ที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัตถุดิบและผลผลิตที่มีความแตกต่างและหลากหลายของประเภทและชนิดสินค้าและบริการในตลาดน้ำ ที่ทำให้เกิดการ

แลกเปลี่ยนซื้อขายระหว่างกัน และพัฒนาเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัตถุดิบและผลผลิตทั้งระดับพื้นที่และภูมิภาคที่เชื่อมโยงกันด้วยโครงข่ายทางน้ำทั้งหมด

2) **สังคมวัฒนธรรม (socio-culture)** จากการทบทวนเอกสาร พบว่า เกี่ยวข้องกับปัจจัยสำคัญ ได้แก่ วิถีชีวิตของชาวสวน ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ผู้กระทำ และเครือข่ายเสริมสนับสนุนต่อประเภทสินค้าและบริการ ดังนี้

วิถีชีวิตของชาวสวน ด้วยกลไกการส่งผ่านทางสังคมของตรรกะการทำสวนยกร่องอย่างเข้มข้นบนพื้นที่ ชาวสวนมีวิถีชีวิตเรียบง่าย พอเพียงและพึ่งพาตนเองได้ในการผลิตและการบริโภค และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีวัฒนธรรมในการทำสวน และผลผลิตที่ผลิตได้จากสวนก็ยังมีชนิดพืชผักและผลไม้ที่แตกต่างกันในแต่ละย่านสวน ชาวสวนจึงลำเลียงไปแลกเปลี่ยนซื้อขายกันที่ตลาดน้ำที่เป็นจุดนัดพบระหว่างชาวสวน แม่ค้า-พ่อค้า และผู้ซื้อ ในวันเวลาและสถานที่นัดพบ

ผู้กระทำ นอกจากการสัญจรอิสระที่เกิดจากประสิทธิภาพบนโครงข่ายแล้ว การเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำยังเกี่ยวข้องกับผู้กระทำทั้งจากภายใน และภายนอกของกลุ่มคนที่แตกต่างกัน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้มีบทบาททางสังคม กลุ่มแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำ ชาวสวน เจ้าของที่ดิน ผู้ลงทุน นักวิชาการและภาคีร่วม ทำให้ตลาดน้ำเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไป

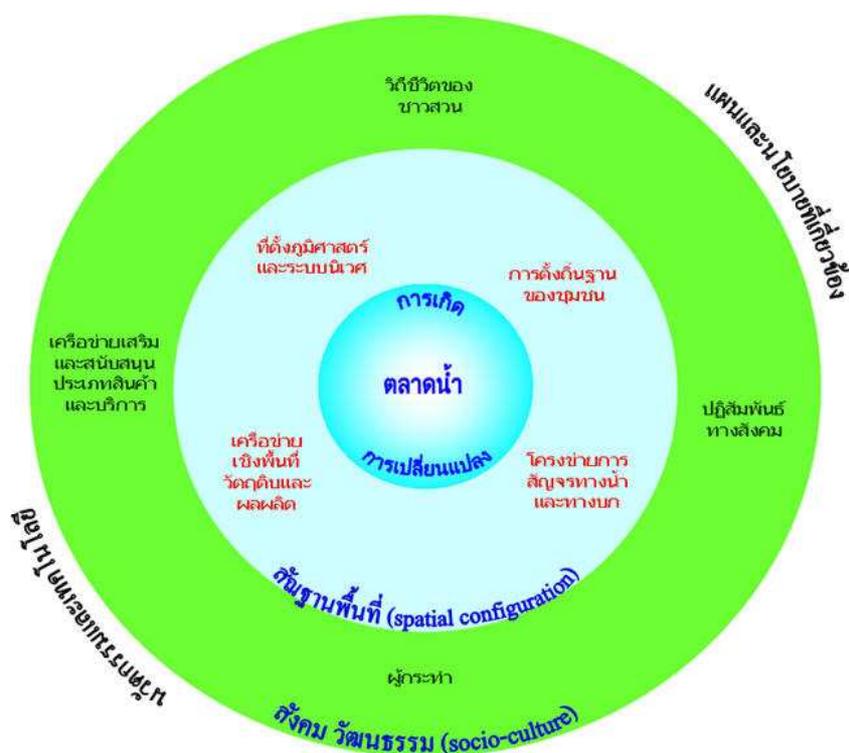
ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เป็นความสัมพันธ์กันทางสังคมระหว่างชาวสวน แม่ค้า-พ่อค้า และผู้ซื้อ ที่มีการสลับสับเปลี่ยนบทบาทการเป็นผู้ซื้อและผู้ขายกันในตลาดน้ำตามโอกาส รวมถึงการมาพบปะพูดคุยสนทนาและมีการร่วมกิจกรรมระหว่างกัน ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเหล่านี้ยังมีลักษณะเป็นเครือข่ายที่หมุนเวียนกันไปตามพื้นที่ของการติดตลาดตามวันนัดจับทรงติ

เครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการ ได้แก่ ความหลากหลายของประเภท ชนิดสินค้าและบริการในตลาดน้ำ ของตลาดน้ำและร้านค้าริมน้ำ ได้แก่ ผลผลิตจากสวน ทะเล ข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต รวมถึงสินค้าและวัตถุดิบที่จำเป็น และวิธีการแลกเปลี่ยนซื้อขายกันในตลาดน้ำ ได้แก่ การแลกเปลี่ยนและการซื้อขายระหว่างกัน

3) **ปัจจัยภายนอก** นอกจากสัมพันธ์ภาวะระหว่างฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรมแล้ว กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำยังเกี่ยวกับปัจจัยภายนอกดังนี้

แผนและนโยบาย โดยเฉพาะการท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำประเภทต่างๆ เช่น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการสัญจรเพื่อเข้าถึงตลาดน้ำที่สะดวกรวดเร็วกว่า การมีผู้กระทำจากภายนอก หรือแม้แต่การหลังไหลเข้ามาเที่ยวชมตลาดน้ำของกลุ่มนักท่องเที่ยว ก็ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการตลาดน้ำมาเป็นสินค้าและบริการเสริมสนับสนุนต่อการท่องเที่ยว

นวัตกรรมและเทคโนโลยี ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำ ได้แก่ การใช้เรือติดเครื่องยนต์ที่ทำให้ชาวสวนสามารถลำเลียงผลผลิตไปขายได้ไกลกว่าเดิมในปริมาณมาก และสะดวกรวดเร็วขึ้น หรือแม่ค้า-พ่อค้าเรือ สามารถเดินทางเข้าไปรับซื้อผลผลิตจากสวนได้โดยตรง รวมถึงปัญหาจากการใช้เรือติดเครื่องยนต์ก็อาจส่งผลกระทบต่อกิจกรรมค้าขายในตลาดน้ำ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมบนท้องน้ำ หรือแม้แต่การสิ้นสุดลงของตลาดน้ำบางแห่ง

รูปภาพ 2-5 กรอบความคิดการวิจัย

นอกจากนั้นกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำยังมีลักษณะเป็นพลวัตที่น้ำจะเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรมชาวสวน อธิบายด้วยสัมพัทธ-สภาวะตลาดน้ำประเภทต่างๆ ได้แก่ การเกิดขึ้น การสิ้นสุดลง การคงอยู่ การเปลี่ยนแปลง และการฟื้นฟูขึ้นใหม่ ดังนี้

1) การเกิดขึ้นของตลาดน้ำ

การเกิดขึ้นของตลาดน้ำจากเงื่อนไขหลักสี่ฐานพื้นที่ พื้นที่ราบลุ่มดินดอนปากแม่น้ำเป็นเงื่อนไขของการบุกเบิกพื้นที่ในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำ ด้วยการใช้ประโยชน์ที่ดินสวนยกร่องอย่างเข้มข้น การขุดคูคลอง เกิดโครงข่ายสัญจรทางน้ำ เป็นจุดเริ่มต้นของการสัญจรอิสระบนโครงข่ายกึ่งคลอง ทำให้เกิดเป็นพื้นที่ศูนย์กลางตลาดน้ำที่มีประสิทธิภาพในการสัญจรเพื่อเข้าถึงบนโครงข่ายสูงในการซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิตจากสวนและพื้นที่โดยรอบ และน่าจะเป็นสัมพัทธ์สถานะอย่างหนึ่งเงื่อนไขกับปัจจัยสังคมวัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตชาวสวน และเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการของตลาดน้ำ ที่เกี่ยวกับการทำสวน การกระจายผลผลิตจากสวน และความต้องการแลกเปลี่ยนซื้อขายกับสินค้าประเภทอื่นๆที่จำเป็น

อย่างไรก็ตามการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำน่าจะไม่ใช่จำเป็นต้องอยู่บนที่ตั้งที่ประสิทธิภาพของการสัญจรบนโครงข่ายที่มีศักยภาพในการเข้าถึงสูงเสมอไป แลน่าจะยังเป็นเงื่อนไขกับสังคมวัฒนธรรม ของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและผู้กระทำที่มีบทบาทเกี่ยวข้อง ได้แก่ ชาวสวน กลุ่มแม่ค้า-พ่อค้าเรือ และผู้มีบทบาททางสังคม ในการกำหนดเวลาและสถานที่นัดพบ เกิดเป็นระบบวันนัดหมุนเวียนไปตามพื้นที่ต่างๆที่แม่ค้า-พ่อค้า สามารถเดินทางไปค้าขายได้ทุกวัน และเป็นสัมพัทธ์สถานะอย่างหนึ่งเงื่อนไขกับสี่ฐานพื้นที่ คือ พัฒนาเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่วัดฤดูติบและผลผลิตจากพื้นที่ที่แตกต่างๆ รวมถึงผลผลิตจากสวน เป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่ของตลาดน้ำ

2) การเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำ

การเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำมีหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ การสิ้นสุดลง การเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว การคงอยู่ของตลาดน้ำเดิม และการฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว ที่น่าจะมีสัมพัทธ์สถานะที่แตกต่างระหว่างกันของสี่ฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง ในการปรับเปลี่ยนดุลยภาพ ทำให้ตลาดน้ำมีลักษณะที่หลากหลาย แสดงถึงความพอเพียง ความยั่งยืน และความร่วมสมัยในหน้าที่ใช้สอย มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้

2.1) การสิ้นสุดลง จากการเปลี่ยนแปลงมาเป็นการสัญจรทางบก ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน การตั้งถิ่นฐานชุมชน เครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัดฤดูติบและผลผลิตของตลาดน้ำสิ้นสุดลงและใช้การคมนาคมขนส่งโดยการสัญจรทางบกแทนที่

2.2) การเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว นอกจากการเปลี่ยนแปลงโครงข่ายมาเป็นการสัญจรทางบกแล้ว ยังเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ที่เครือข่ายเชิงพื้นที่วัดฤดูติบและผลผลิตของตลาดน้ำใช้ทั้งการสัญจรทางน้ำและทางบก และเกี่ยวข้องกับผู้กระทำที่แตกต่าง เช่น ชาวสวน กลุ่มแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำ เจ้าของธุรกิจ เจ้าของที่ดิน และผู้ลงทุน

2.3) การคงอยู่ของตลาดน้ำ จากลักษณะสังคมวัฒนธรรมในวิถีชีวิต การทำสวนยกทรง และเครือข่ายปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างชาวสวน แม่ค้า-พ่อค้า และผู้ซื้อ ที่ยังคงบทบาทสำคัญ ทำให้ยังคงเครือข่ายเชิงพื้นที่วัดตูดิบและผลผลิตทางน้ำและผลผลิตจากสวนไว้ได้

2.4) การฟื้นฟูขึ้นใหม่ จากความสำคัญของฐานพื้นที่ในที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ การตั้งถิ่นฐานชุมชนริมน้ำ และการใช้ประโยชน์ที่ดินสวนยกทรง ที่เป็นความสัมพันธ์กับการใช้สอยโครงสัญจรทางน้ำและทางบก เครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัดตูดิบและผลผลิตสินค้าจากสวน และมีเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการจากสวนรวมถึงประเภทสินค้าและบริการตลาดน้ำที่สนับสนุนต่อการท่องเที่ยวอย่างเป็นเงื่อนไขกับผู้กระทำ และการท่องเที่ยว

ดังนั้นวิจัยครั้งนี้จึงมีกรอบความคิดการศึกษาดังรูปภาพ 2-5 เพื่ออธิบายสัมพันธ์สถานะหรือ เงื่อนไขความสัมพันธ์ระหว่างฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องของกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำที่เป็นพลวัต

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในบทนี้เป็นการอธิบายระเบียบวิธีวิจัยและการออกแบบวิธีการวิจัย ตามลำดับเริ่มตั้งแต่วิธีการได้มาของข้อมูลวิจัย เทคนิคในการวิเคราะห์ ตัวแปรการวิจัย รวมถึงการเลือกตัวอย่างและกลุ่มประชากรตัวอย่าง มีรายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1 การออกแบบการวิจัยและวิธีการวิจัย

ส่วนที่ 2 วิธีการได้มาของข้อมูลการวิจัย

ส่วนที่ 3 เทคนิคที่ใช้ในการวิเคราะห์

ส่วนที่ 4 ตัวแปรในการวิจัย

ส่วนที่ 5 การเลือกตัวอย่างและกลุ่มประชากรตัวอย่าง

3.1 การออกแบบการวิจัยและวิธีการวิจัย

3.1.1 การออกแบบการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมา การศึกษานำร่องเพื่อทดสอบเทคนิควิธีวิเคราะห์ การระบุสมมุติฐาน หน่วยวิเคราะห์ นิยาม ตัวแปร และกรอบความคิดการวิจัย โดยการวิจัยนี้เป็นการผสมผสานร่วมกันระหว่างการศึกษาชั้นสูงเชิงพื้นที่ตามแนวคิดชั้นสูงวิทยาเมืองร่วมกับแนวคิดสังคมวัฒนธรรม เพื่ออธิบายปรากฏการณ์สัมพัทธ์สภาวะ หรือ ภาวะเงื่อนไขความสัมพันธ์ระหว่างชั้นสูงพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ด้วยเทคนิคเชิงปริมาณและคุณภาพเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่สามารถตอบคำถามของการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ได้อย่างเป็นเหตุผล และอยู่บนพื้นฐานความเป็นวัตถุประสงค์

การออกแบบการวิจัยให้ได้มาซึ่งข้อมูลและวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลตัวแปรสำคัญ แบ่งการศึกษาเป็นสองระดับ ได้แก่ การวิเคราะห์ระดับกว้าง (global analysis) พื้นที่ส่วนในบางกอก ส่วนนอกบางช้าง และการวิเคราะห์ระดับพื้นที่เฉพาะ (local analysis) จากตลาดน้ำกรณศึกษาเพื่อศึกษาวิเคราะห์ในทางลึก เน้นศึกษาวิเคราะห์เฉพาะพื้นที่ส่วนนอกบางช้าง ซึ่งเป็นพื้นที่ในบริบทสวนที่ยังคงอยู่และมีตลาดน้ำหลากหลายรูปแบบเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย ประมวลผลการศึกษาสองระดับร่วมกันเพื่อสรุปผลการศึกษาวิจัย การออกแบบวิจัยมีลำดับดังนี้

ขั้นตอนแรกเป็นการวิเคราะห์ในระดับกว้าง (global analysis) พื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง ตามนิยามปฏิบัติการ อธิบายเงื่อนไขความสัมพันธ์ของกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำภายใต้เงื่อนไขความสัมพันธ์ระหว่างสวนพื้นที่กับสังคม วัฒนธรรมและปัจจัยภายนอก ในขั้นตอนนี้ออกแบบวิธีการวิจัยเป็นสองส่วน ได้แก่

ส่วนแรกวิเคราะห์เงื่อนไขความสัมพันธ์ของการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำแต่ละช่วงเวลาสำคัญตามค่าการผันแปรของตัวแปรต้น ระหว่างสวนพื้นที่กับสังคม วัฒนธรรม และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง เพื่อทราบถึงการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำหลากหลายรูปแบบแต่ละช่วงเวลา (variation) ใช้วิธีวิเคราะห์เอกสาร ร่วมกับการวิเคราะห์แผนที่ในแต่ละช่วงเวลา ด้วยภูมิสารสนเทศและการซ้อนทับชั้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ สรุปผลวิเคราะห์การเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำทั้งหมดของพื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง

ส่วนที่สองวิเคราะห์โครงสร้างและลักษณะเชิงสวนพื้นที่ของการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำต่อเนื่องจากส่วนแรกของแนวคิดทฤษฎีสวนพื้นที่วิทยาเมือง จากแผนที่การสัญจรในแต่ละช่วงเวลานำมาสร้างแบบจำลองโครงสร้างเชิงสวนพื้นที่ วิเคราะห์โครงสร้างและลักษณะสวนพื้นที่ของการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ และนำแผนที่โครงสร้างและลักษณะเชิงสวนพื้นที่มาซ้อนทับกับชั้นข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่อวิเคราะห์การเกิดสวนพื้นที่ศูนย์กลางตลาดน้ำและการเปลี่ยนแปลงสวนพื้นที่ศูนย์กลางไปเป็นสวนนอก

ผลสรุปจากการศึกษาวิเคราะห์ในระดับกว้าง ทำให้ทราบถึงการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในแต่ละช่วงเวลาสำคัญ ได้แก่ การเกิดขึ้น การสิ้นสุดลง การเปลี่ยนแปลง การคงอยู่ และการฟื้นฟูขึ้นใหม่ของตลาดน้ำ รวมถึงโครงสร้างและลักษณะสวนพื้นที่ และสวนพื้นที่ศูนย์กลางของการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ พื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง จากประเภทตลาดน้ำที่หลากหลายรูปแบบนำไปสู่การคัดเลือกตัวอย่างตลาดน้ำเพื่อเป็นกรณีศึกษาในเชิงลึกต่อไป

ลำดับต่อมาจึงทำการเลือกตัวอย่างเพื่อเป็นตัวแทนการศึกษาเชิงลึกวิเคราะห์ระดับพื้นที่เฉพาะ (local analysis) เพิ่มเติมจากการศึกษาวิเคราะห์ผลในระดับกว้าง เพื่อยืนยันค้นหารายละเอียดเชิงลึก และตรวจสอบ ที่ยังเป็นประเด็นโต้แย้งที่จากการศึกษาในขั้นแรก จากตัวอย่างตลาดน้ำเพื่อเป็นกรณีศึกษาเพื่อวิเคราะห์สัมพัทธ์สภาวะเงื่อนไขปัจจัยของการเกิด การสิ้นสุด การคงอยู่ การเปลี่ยนแปลง และการฟื้นฟูขึ้นใหม่ของตลาดน้ำ เป็นการวิเคราะห์จากผลไปหาสาเหตุของการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ ใช้วิธีวิเคราะห์และการได้มาของข้อมูลวิจัยอย่างเป็นลำดับเริ่มต้นจากข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์ทางลึกบุคคลที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับการ

สังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมตลาดน้ำ การสำรวจพื้นที่และกิจกรรมตลาดน้ำที่เกี่ยวข้อง จนเหลือประเด็นขั้นสุดท้ายที่ต้องการจึงทำการการสัมภาษณ์แม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำด้วยแบบสอบถามและประมวลผลด้วยเทคนิควิเคราะห์ทางสถิติ จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ ตรวจสอบข้อมูล เปรียบเทียบและทำภาคตัดขวางตัวแปรที่ศึกษา ประมวลผลและสรุปผลวิเคราะห์สัมพัทธ-สภาวะเงื่อนไขปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของตัวอย่างตลาดน้ำกรณีศึกษา

ลำดับสุดท้ายจึงประมวลและสรุปผลการศึกษาวิเคราะห์ทั้งสองระดับร่วมกันในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขปัจจัยการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำประเภทต่างๆ เพื่อทำความเข้าใจได้ว่าการเกิดขึ้นของตลาดน้ำในบริบทสวนเป็นอย่างไร ตลาดน้ำมีเครือข่ายและการเปลี่ยนแปลงอย่างไร มีเงื่อนไขและปัจจัยอะไรที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของตลาดน้ำ ดังนั้นในขั้นของการออกแบบการวิจัยดังกล่าวมาข้างต้นจึงมีวิธีการวิจัยดังต่อไปนี้

3.1.2 วิธีการวิจัย

วิธีการวิจัยมีขั้นตอนสำคัญสองระดับ คือ การศึกษาวิเคราะห์ระดับกว้าง และการศึกษาวิเคราะห์ระดับพื้นที่เฉพาะ ดังนี้ (แผนภูมิ 3-1)

การศึกษาวิเคราะห์ระดับกว้างเพื่อวิเคราะห์การเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำพื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง วิเคราะห์เครือข่ายตลาดน้ำในอดีตและการเปลี่ยนแปลงไปเป็นตลาดน้ำประเภทต่างๆ จากเงื่อนไขความสัมพันธ์ระหว่างฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรมชาวสวน และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาจากการทบทวนเอกสารของข้อมูลทุติยภูมิ ร่วมกับการวิเคราะห์แผนที่ในการเปลี่ยนแปลงการสัญจร และการใช้ประโยชน์ที่ดินในแต่ละช่วงเวลาสำคัญ จากนั้นนำแผนที่พื้นฐานของการสัญจรทั้งทางน้ำและทางบกที่เป็นตัวแทนแต่ละช่วงเวลามาทำการสร้างและวิเคราะห์โครงสร้างและลักษณะเชิงฐานพื้นที่และฐานศูนย์กลางพื้นที่ตลาดน้ำด้วยแบบจำลองโครงสร้างเชิงฐานพื้นที่ ร่วมกับเทคนิควิเคราะห์ซ้อนทับชั้นข้อมูลแผนที่ด้วยระบบภูมิสารสนเทศ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่เป็นสาเหตุและส่งผลต่อการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ ประมวลผลและสรุปผลวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของช่วงเวลาสำคัญที่ทำให้เกิดประเภทตลาดน้ำหลากหลายรูปแบบในปัจจุบัน จากนั้นจึงเลือกตัวอย่างตลาดน้ำเพื่อศึกษาในระดับพื้นที่เฉพาะ

แผนภูมิ 3-1 วิธีการวิจัย

การศึกษาระดับพื้นที่เฉพาะของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นกรณีศึกษาพื้นที่สวนนอกบางช้าง เพื่อวิเคราะห์สัมพัทธสภาวะเงื่อนไขปัจจัยของการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาคน้ำประเภทต่างๆ ใช้วิธีการวิเคราะห์ตัวอย่างตลาคน้ำกรณีศึกษาในเชิงลึก คือ การสัมภาษณ์ทางลึก การสำรวจ การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถาม เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยข้อมูลในเชิงปริมาณจากแบบสอบถามนำมาคำนวณทาง

สถิติด้วยโปรแกรมวิเคราะห์ทางสถิติ ประกอบด้วย ความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปร (cross tabulation) อธิบายเปรียบเทียบเชิงปริมาณและความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเปรียบเทียบกันในแต่ละกลุ่มตัวอย่าง วิเคราะห์เปรียบเทียบกับตัวแปรที่ทำการศึกษา การทำภาคตัดขวาง (cross-section) เปรียบเทียบตัวแปรแต่ละประเภทภายใต้เงื่อนไขความสัมพันธ์ว่าเป็นเหตุและผลจากเงื่อนไขปัจจัยของภาวะความสัมพันธ์อย่างไร

ผลจากการวิเคราะห์ทั้งสองระดับนำไปประมวลและสรุปเงื่อนไขปัจจัยสัมพันธ์-สภาวะของการเกิดของตลัดน้ำในบริบทสวนเป็นอย่างไร ตลัดน้ำและเครือข่ายของตลัดน้ำเป็นอย่างไร มีเงื่อนไขและปัจจัยอะไรเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของตลัดน้ำ

3.2 วิธีการได้มาของข้อมูลวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ อธิบายปรากฏการณ์สัมพันธ์-สภาวะระหว่างฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง ใช้วิธีเก็บข้อมูลและการได้มาข้อมูลหลากหลาย และนำมาใช้ร่วมกับเทคนิควิธีการวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่สามารถตอบคำถามของการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ มีวิธีการเก็บข้อมูลและการได้มาของข้อมูลวิจัยดังนี้

3.2.1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

หรือข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) เป็นข้อมูลที่มีผู้เก็บรวบรวมและได้จัดระบบข้อมูลรวมทั้งเผยแพร่แล้วในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง โดยผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของตลัดน้ำไว้ก่อน แล้วจึงกำหนดจุดมุ่งหมายและวางแผนการค้นหาข้อมูลตามแนวคำถามการวิจัย รวมถึงเลือกค้นคว้าเฉพาะเอกสารที่สำคัญและเป็นประโยชน์ต่องานวิจัย ประเมินคุณค่าและความถูกต้องน่าเชื่อถือพร้อมทั้งทำการบันทึกโดยย่อเกี่ยวกับข้อมูลที่ค้นพบโดยระบุแหล่งที่มาของข้อมูล ที่สามารถนำมาสร้างเนื้อหาแนวความคิดการวิเคราะห์ ข้อมูลจากเอกสารการวิจัยครั้งนี้มีที่มาจากเอกสารต่างๆ ได้แก่ หนังสือ ตำราที่เกี่ยวข้อง พจนานุกรม สารานุกรม รายงานวิจัย บทความวิจัย รายงานการสำรวจ รายงานการศึกษา วิทยานิพนธ์ เอกสารทางราชการ วารสาร และอนุสาร ที่เกี่ยวข้องกับตลัดน้ำและพื้นที่ศึกษา

นอกจากนั้นยังรวมถึงการศึกษาจากหลักฐานรูปถ่ายเก่า แผนที่โบราณ และแผนที่ปัจจุบัน ในช่วงเวลาต่างๆ เพื่อประโยชน์ในการสร้างมโนทัศน์ ลำดับเชื่อมโยงเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม และใช้แผนที่เพื่อเป็นตัวแทนวิเคราะห์เชิงเทคนิคผ่านช่วงเวลาสำคัญของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและลักษณะเชิงฐานพื้นที่ตลาดน้ำในการสร้างแบบจำลองฐานพื้นที่ตามเทคนิควิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

3.2.2 การสัมภาษณ์ทางลึก

การสัมภาษณ์ทางลึก (in-depth interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในพื้นที่ศึกษา ประเด็นของการสัมภาษณ์ใช้แนวคำถามปลายเปิด (open-ended question) ตามลำดับคำถาม และสถานการณ์ รวมถึงบุคคลผู้ให้ข้อมูลหลักได้มีส่วนร่วมในการเสนอประเด็นสำคัญที่นอกเหนือจากคำถามที่วางไว้ การสัมภาษณ์เป็นไปตามกรอบแนวคิดที่สร้างขึ้นของการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้สัมภาษณ์หลักเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ ผู้นำท้องถิ่น แม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำเก่าแก่ ผู้แทนกลุ่มต่างๆในท้องถิ่น ผู้อาวุโส ปราชญ์ท้องถิ่น ฯลฯ การสัมภาษณ์คำนึงถึงความหลากหลายของข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และการเชื่อมโยงประเด็นและผู้ให้ข้อมูลหลักรายต่อไปที่เชื่อมโยงได้จากการสัมภาษณ์ รวมถึงการตรวจสอบข้อมูลซึ่งกันและกัน การสัมภาษณ์ดำเนินไปจนกว่าข้อมูลที่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์ตีความจัดหมวดหมู่ ตรวจสอบ และประเด็นคำถามใหม่ที่ใช้เป็นแนวทางการสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมมากขึ้น จนได้ข้อมูลและข้อสรุปที่เป็นแบบแผนชัดเจน ไม่เปลี่ยนแปลงมากไปกว่าเดิมกระบวนการนี้จึงสิ้นสุดลง ประเด็นในการสัมภาษณ์ทางลึกมีแนวโครงสร้างคำถามหลักที่เกี่ยวกับฐานพื้นที่สังคมวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำดังนี้

-สภาพโดยทั่วไปและความเป็นมาด้านต่างๆ ได้แก่ สภาพพื้นที่และการตั้งถิ่นฐานของชุมชน การสัญจร ศูนย์กลางตลาดน้ำ ที่มาสินค้าในตลาดน้ำที่เป็นผลผลิตจากสวนสินค้าและวัตถุดิบจากที่อื่นๆ การทำสวนและวิถีชีวิตชาวสวน ลักษณะสังคมและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ และความหลากหลายของชนิดและประเภทสินค้าในตลาดน้ำรวมถึงการแลกเปลี่ยนซื้อขายระหว่างกัน

-การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตลาดน้ำประเภทต่างๆ ได้แก่ การตั้งถิ่นฐานชุมชน ที่ตั้งตลาดน้ำ การสัญจร การขนส่งวัตถุดิบและผลผลิตของตลาดน้ำ สังคมปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของตลาดน้ำ ผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ ประเภทและชนิดสินค้าในตลาดน้ำ การส่งเสริมการท่องเที่ยว และเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการสัญจร

3.2.3 การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม

การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (non participatory observation) เป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัยไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมค้าขายในตลาดน้ำ แต่ใช้วิธีการสังเกตที่มีการกำหนดประเด็นและเป้าหมายการสังเกตการณ์ไว้ล่วงหน้าก่อนว่าต้องการข้อมูลอะไรบ้าง เนื่องจากตลาดน้ำเป็นปรากฏการณ์ของสังคมเสมือนหรือสังคมเฉพาะกิจที่เกิดขึ้นในเงื่อนไขเวลาหนึ่งๆ แล้วหมดไป การสังเกตการณ์จึงต้องอาศัยการบันทึกการสังเกตประกอบโดยรวดเร็วและทันที ให้สอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่ได้สังเกตมา และการสังเกตการณ์ยังช่วยให้สามารถเก็บข้อมูลได้โดยไม่ต้องพึ่งพาสื่อกลางข้อมูลด้วยการอาศัยการจำหรือคำบอกเล่าของผู้อื่นมาถ่ายทอดให้ฟังอีกต่อหนึ่ง อย่างไรก็ตามการสังเกตการณ์อาจมีข้อจำกัดอยู่ผู้วิจัยจึงใช้ร่วมกับวิธีการเก็บข้อมูลหลายวิธีควบคู่กัน ประเด็นสังเกตการณ์มีแนวโครงสร้างการสังเกตหลักที่เกี่ยวข้องกับฐานพื้นที่สังคมวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

-ลักษณะสภาพพื้นที่ ลำน้ำ และสภาพน้ำ การตั้งถิ่นฐานชุมชน การใช้ประโยชน์ที่ดิน การใช้พื้นที่ริมน้ำของตลาดน้ำ ลักษณะและรูปแบบการสัญจรของผู้ที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ ลักษณะและรูปแบบการสัญจรของกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง สภาพโดยรวมและปัญหาที่พบ

-ช่วงเวลาติดตลาด สภาพบรรยากาศของตลาดน้ำ กิจกรรมการค้าขาย กิจกรรมทางสังคมในตลาดน้ำและร้านค้าริมน้ำ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ การแต่งกายของผู้คน คติความเชื่อที่สังเกตเห็นได้ ชนิดและประเภทสินค้าและบริการในตลาดน้ำและร้านค้าริมน้ำ ลักษณะการแลกเปลี่ยนซื้อขาย กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ สภาพโดยรวมและปัญหาที่พบ

-นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่พบเห็นได้ สาธารณูปโภคสาธารณูปการ โครงการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง สิ่งอำนวยความสะดวกและสิ่งประกอบบริเวณต่างๆ

3.2.4 การสำรวจ

การสำรวจพื้นที่ (surveying) เป็นวิธีการได้มาซึ่งข้อมูลจากการสำรวจ เพื่อนำมาวิเคราะห์เชื่อมโยงกับเรื่องราวเหตุการณ์สำคัญ วิเคราะห์เงื่อนไขของประเภทตลาดน้ำปัจจุบัน รวมถึงนำมาวิเคราะห์เชื่อมโยงกับวิธีการเก็บข้อมูลและการได้มาของข้อมูลวิจัยอื่นๆ มีประเด็นโครงสร้างของการสำรวจดังนี้วิเคราะห์เงื่อนไขของตลาดปัจจุบัน

-การสำรวจพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับที่ตั้งตลาดน้ำ การทำสวน การสำรวจสภาพสังคมวัฒนธรรมของพื้นที่ที่เกี่ยวข้องระหว่างกันของวิถีชีวิตชาวสวนกับตลาดน้ำ รวมถึงการ

สำรวจพื้นที่ที่เคยเป็นตลาดน้ำมาก่อนที่ยังคงปรากฏหลักฐานหลงเหลืออยู่ เพื่อนำมาช่วยในการอธิบายเชื่อมโยงเรื่องราวและเหตุการณ์สำคัญตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ร่วมกับการใช้แผนที่ภาพถ่ายเก่าที่เกี่ยวข้อง การทบทวนเอกสารเพิ่มเติม และการบันทึกภาพเหตุการณ์สถานการณ์ปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ

-การสำรวจจัดทำทะเบียนที่อยู่แม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำและร้านค้าริมน้ำ ประเภทชนิดสินค้าและบริการที่เกี่ยวข้อง วันเวลาที่มาค้าขายในตลาดน้ำ ในประเด็นเชื่อมโยงที่เกี่ยวข้องกับที่มาสินค้า ชนิดและประเภทสินค้า และกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ รวมถึงเพื่อความต่อเนื่องในการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างของการสัมภาษณ์โดยแบบสอบถามในขั้นต่อไป

3.2.5 การสัมภาษณ์โดยแบบสอบถาม

การสัมภาษณ์โดยแบบสอบถาม (questionnaire) เป็นการได้มาซึ่งรายละเอียดข้อมูลลักษณะสังคมในตลาดน้ำจากแม่ค้า-พ่อค้าโดยตรง รวมถึงประเด็นความสัมพันธ์กันระหว่างฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรมของตลาดน้ำประเภทต่างๆในปัจจุบัน ได้แก่ ลักษณะสังคม วัฒนธรรม ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของแม่ค้า-พ่อค้า ความสัมพันธ์ของการทำสวนกับการค้าขายของแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำ และความสัมพันธ์ระหว่างที่มาสินค้าของประเภทและชนิดสินค้าในตลาดน้ำกับกลุ่มลูกค้าส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องของตลาดน้ำประเภทต่างๆในปัจจุบัน ประเด็นสอบถามมีแนวโครงสร้างหลักที่เกี่ยวกับฐานพื้นที่สังคมวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

-ข้อมูลพื้นฐานของแม่ค้า-พ่อค้าในตลาดน้ำ พื้นฐานสังคมวัฒนธรรม เช่น เชื้อชาติ ศาสนา การประกอบอาชีพ ระยะเวลาที่เข้ามาค้าขายในตลาดน้ำ ความถี่ในการมาค้าขาย และลักษณะการเดินทางมาค้าขายที่ตลาดน้ำ

-ประเภทและชนิดสินค้าที่นำมาค้าขาย ที่มาของสินค้า ลักษณะการค้าขายทางเรือ รูปแบบกิจกรรมการค้าขาย และกลุ่มลูกค้าหลัก

-กิจกรรมการค้าขาย กิจกรรมอื่นๆนอกเหนือจากการค้าขายในตลาดน้ำ ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกันในตลาดน้ำ คุณค่าตลาดน้ำทางจิตใจ และแนวโน้มการสืบทอดอาชีพการค้าขายในตลาดน้ำ

วิธีการเก็บข้อมูลและการได้มาของข้อมูลวิจัยนี้เป็นทั้งการศึกษาวิเคราะห์ระดับกว้างและระดับพื้นที่เฉพาะ จึงมีวิธีการได้มาของข้อมูลอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อการอธิบายเพิ่มเติมในประเด็นรายละเอียด การยืนยัน ตรวจสอบ และอธิบายเพิ่มเติม ในการศึกษาวิเคราะห์ทั้งสองระดับร่วมกัน

3.3 เทคนิคที่ใช้ในการวิเคราะห์

เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงस्थฐานใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ระดับกว้าง ใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงस्थฐานพื้นที่ เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำพื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง ดังนี้

3.3.1 เทคนิควิเคราะห์स्थฐานพื้นที่

การศึกษาระดับวิเคราะห์स्थฐานพื้นที่ตามแนวคิดस्थฐานวิทยาเมือง ศึกษาวิเคราะห์ระดับกว้าง พื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างและลักษณะเชิงस्थฐานพื้นที่ และस्थฐานพื้นที่ศูนย์กลางตลาดน้ำด้วยแบบจำลองโครงสร้างเชิงस्थฐาน (configurational model) ของชุดโปรแกรม สเปซ ซินแทกซ์ (Space Syntax) ภายใต้กรอบความคิด “พื้นที่สาธารณะ” และ “การสัญจร” บนพื้นฐานของทฤษฎีการสัญจรอิสระ ที่พัฒนาโดย Hillier และ Hanson (1984) มีแนวคิดเบื้องต้นที่ว่าระดับการสัญจรภายในเมืองนั้นมีความสอดคล้องกับลักษณะการเชื่อมต่อของโครงข่ายสาธารณะเสมอ กล่าวคือ คนมีแนวโน้มที่จะเลือกเส้นทางสัญจรที่ตรงและสั้นที่สุด ภายใต้หลักการที่ว่าคนสัญจรเป็นเส้นตรง (axial line) และทำกิจกรรมร่วมกันในพื้นที่หนึ่ง (convex space) ซึ่งพื้นที่สัญจรและทำกิจกรรมที่เรียงต่อกันได้เป็นผังพื้นเขียนแทนด้วยเส้นที่ยาวที่สุดและมีจำนวนน้อยที่สุด หรือ เส้นแอกเซียล (axial line) แทนแนวทางการเข้าถึงและมองเห็นทั้งหมดที่เป็นไปได้ (the longest and the fewest lines representing all possible lines of access and sight-axial line) เมื่อนำทุกเส้นมาจัดลำดับความสัมพันธ์ของการเข้าถึงพื้นที่สัญจรและที่ว่าง ซึ่งก็คือแผนที่โครงสร้างเชิงस्थฐานที่แสดงความสัมพันธ์ในการเข้าถึง แล้วประมวลผลด้วยแบบจำลองทางคณิตศาสตร์ โดยค่าศักยภาพในการเข้าถึง (integration value) ของเส้นแอกเซียลแต่ละเส้นคำนวณด้วยสูตร

$$RA = 2(MD-1)/k-2$$

RA : ค่าศักยภาพในการเข้าถึง (relative asymmetry)

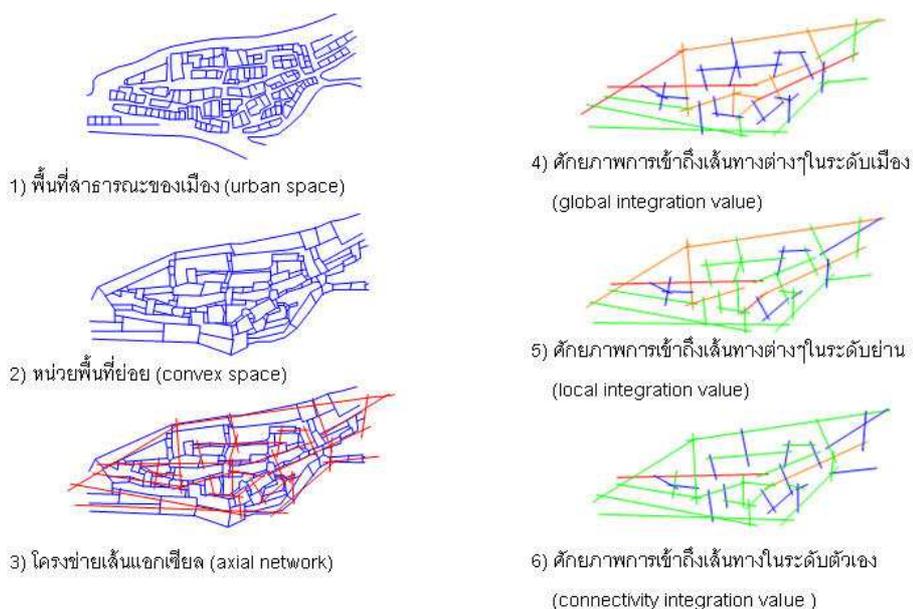
MD : ความลึกเฉลี่ยของเส้นแอกเซียล (mean depth)

K : จำนวนเส้นแอกเซียลทั้งหมดในระบบโครงข่าย

(number of spaces in the system)

การประมวลผลทางคณิตศาสตร์เพื่อหาค่าศักยภาพในการเข้าถึง (RA) แล้วจึงนำมาจัดลำดับ (range) จากค่ามากไปหาน้อยแสดงด้วยวรรณะสีรุ้ง จาก แดง ส้ม เหลือง เขียว ฟ้า และน้ำเงิน ได้แผนที่วิเคราะห์โครงสร้างเชิงสัณฐานของเส้นสีต่างๆที่แสดงศักยภาพในการเข้าถึงของเส้นแอกเซียล (axial line) ทั้งหมด เส้นที่มีค่าศักยภาพในการเข้าถึงสูงมีแนวโน้มถูกสัญจรผ่านมาก เป็นเส้นที่มีสีแดง เป็นเส้นที่มีความสัมพันธ์กับเส้นอื่นๆในระบบมาก โดยแผนที่วิเคราะห์โครงสร้างเชิงสัณฐานของระบบโครงข่าย มี 3 ระดับ คือ 1) ศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ในระดัเมือง (global integration value) หรือศักยภาพการเข้าถึงเส้นทางต่างๆในเมือง เป็นการคำนวณค่าเฉลี่ยความลึกเส้นทางใดเส้นทางหนึ่งจากเส้นทางทั้งหมดในเมือง 2) ศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ในระดับย่าน (local integration value) คือ การคำนวณใช้วิธีเดียวกันแต่เทียบจากเส้นทางอื่นๆถัดไปทุกๆ 2 เลี้ยว และ 3) ศักยภาพการเข้าถึงโครงข่ายในระดับตัวเอง (connectivity integration value) หรือ ค่าความเชื่อมต่อของโครงข่ายการสัญจรในย่าน ว่ามีจำนวนเส้นที่อยู่ถัดไปหนึ่งเลี้ยวของเส้นทางใดเส้นทางหนึ่งเป็นจำนวนทั้งหมดกี่เส้น (รูปภาพ 3-1)

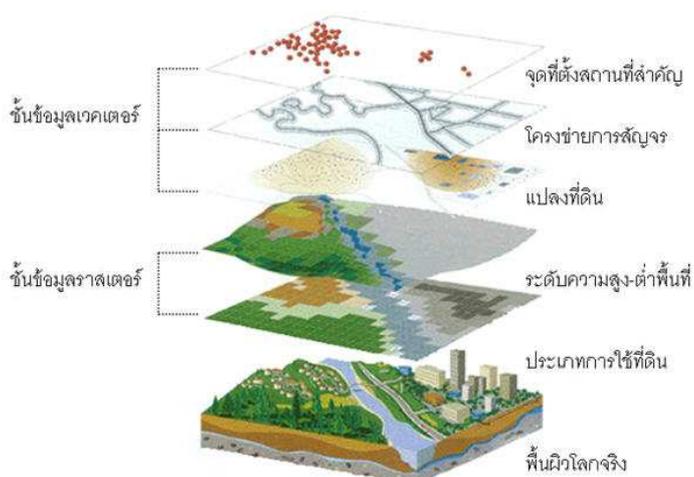
การวิจัยนี้ใช้ชุดโปรแกรม สเปซ ซินแทกซ์ (Space Syntax) เป็นเครื่องมือวิเคราะห์โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานของที่ตั้งตลาดน้ำที่เชื่อมโยงได้กับลักษณะการใช้พื้นที่ผ่านระดับการสัญจรบนโครงข่ายการสัญจรทางน้ำและทางบก วิเคราะห์ร่วมเทคนิควิเคราะห์ที่เกี่ยวข้องกับชั้นข้อมูลแผนที่ต่างๆ

รูปภาพ 3-1 เทคนิคการวิเคราะห์สัณฐานผ่านศักยภาพการเข้าถึงและการมองเห็น
ที่มาจาก Hillier and Hanson, 1984.

3.3.2 เทคนิควิเคราะห์การซ้อนทับชั้นข้อมูล

เทคนิคการวิเคราะห์การซ้อนทับชั้นข้อมูล (overlay analysis) ใช้ศึกษาวิเคราะห์ระดับกว้าง พื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ที่มีตำแหน่งอ้างอิงบนพื้นที่ (geospatial data) ด้วยระบบภูมิสารสนเทศ (GIS : Geo Informatics System) ซึ่งส่วนหนึ่งของเทคนิคการวิเคราะห์โดยระบบนี้คือการซ้อนทับชั้นข้อมูล (layer) เพื่อการวิเคราะห์แหล่งที่ตั้งต่างๆเชิงพื้นที่ ร่วมกับการวิเคราะห์พื้นที่ในสิ่งที่มีมนุษย์คาดการณ์ผ่านระบบแผนที่บนคอมพิวเตอร์ รวมถึงการคำนวณ การวิเคราะห์และแสดงผลวิเคราะห์ (สุเพชร จิรัชจรกุล, 2551: 7) เทคนิคการซ้อนทับชั้นข้อมูลเพื่อวิเคราะห์กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานพื้นที่ของตลาดน้ำในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์ (computer assisted approach) โดยการจัดทำฐานข้อมูลต่างๆด้วยการใช้ระบบคอมพิวเตอร์เข้ามาช่วยในกระบวนการนำเข้า จัดเก็บ เปลี่ยนแปลง และแสดงผลข้อมูล แล้วจึงทำการวิเคราะห์ด้วยเทคนิคการซ้อนทับชั้นข้อมูล ทั้งข้อมูลแบบเชิงเส้น หรือ เวกเตอร์ (vector) ข้อมูลภาพ หรือ ราสเตอร์ (raster) (Environmental Systems Research Institute.[ESRI], 2009.) ใช้หลักการคณิตศาสตร์และตรรกะในการวิเคราะห์ ผลการวิเคราะห์อยู่ในรูปของตัวเลข รูปภาพ และแผนที่แสดงผลวิเคราะห์ การวิจัยนี้ใช้เทคนิคซ้อนทับชั้นข้อมูลวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการสัญจร การใช้ประโยชน์ที่ดิน ร่วมกับที่ตั้งชุมชน เปรียบเทียบกับแผนที่วิเคราะห์โครงสร้างเชิงสัณฐานจากแบบจำลองโครงสร้างเชิงสัณฐาน และนำผลวิเคราะห์ทั้งหมดมาซ้อนทับกันอีกครั้งหนึ่งเพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงสัณฐานพื้นที่ศูนย์กลางจากฐานน้ำมาเป็นฐานบกในแต่ละช่วงเวลา ที่ศึกษาวิเคราะห์ เพื่ออธิบายเหตุผลของกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในเชิงสัณฐานพื้นที่ร่วมกับข้อมูลสังคมวัฒนธรรมที่ได้จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง (รูปภาพ 3-2)

รูปภาพ 3-2 เทคนิควิเคราะห์การซ้อนทับชั้นข้อมูล.
ที่มา: Environmental Systems Research Institute, 2009.

3.3.3 เทคนิควิเคราะห์ทางสถิติ

เทคนิควิเคราะห์ทางสถิติ (statistic analysis) ในการศึกษาวิเคราะห์ระดับพื้นที่ เฉพาะ พื้นที่สวนนอกบางช้าง จากการสัมภาษณ์แม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำประเภทต่างๆด้วยแบบสอบถาม ทำการแปรผลวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปสถิติทางสังคมศาสตร์ (SPSS : Statistical Package for Social Sciences) ใช้การวิเคราะห์การแจกแจงความถี่ ค่าสถิติร้อยละ และค่าเฉลี่ย และทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างในแต่ละประเภทตลาดน้ำ

นอกจากนั้นยังใช้การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปรด้วยการแจกแจงความถี่แบบ 2 ทาง ของตารางไขว้ (cross tabulation) แสดงรายละเอียดค่าของตัวแปรแบบจัดประเภท (categorical variable) ในรูปของร้อยละ (percentage) ที่คำนวณจากฐานจำนวนรวมทั้งหมด (total percentage) แล้วจึงทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปรย่อยระหว่างสถานการณ์พื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม ได้แก่ ความสัมพันธ์ของเครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัดคูขุดและผลผลิต กับเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการในตลาดน้ำ อาทิเช่น ความสัมพันธ์ของที่มาสินค้า กับประเภทสินค้าในตลาดน้ำ ความสัมพันธ์ของที่มาสินค้า กับกลุ่มลูกค้าส่วนใหญ่ หรือปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของตลาดน้ำประเภทต่างๆ อาทิเช่น ความสัมพันธ์ของกิจกรรมการมาค้าขาย กับกิจกรรมอื่นๆ ความสัมพันธ์ของกิจกรรมการมาค้าขาย กับความสัมพันธ์ของแม่ค้า-พ่อค้าในตลาดน้ำ และวิเคราะห์เปรียบเทียบความความสัมพันธ์ในแต่ละประเภทตลาดน้ำ

3.4 ตัวแปรในการวิจัย

กรอบความคิดวิจัยกำหนดประเด็นการวิเคราะห์ว่ากระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำในบริบทสวน เป็นผลมาจากสัมพัทธสภาวะระหว่างสถานการณ์พื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง ใช้ตัวแปรหลักในการศึกษาวิเคราะห์ทั้งต่อบริบทและระดับพื้นที่เฉพาะ และเนื่องจากความสัมพันธ์ของตัวแปรเป็น “สัมพัทธสภาวะ” ต่อกัน การวิเคราะห์เงื่อนไขความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงคำนึงถึงการผันแปรของตัวแปรให้มากที่สุดตามหลักการวิจัย เพื่อให้ได้ผลการวิเคราะห์ที่หลากหลาย (variation) ทั้งเหตุและผล และทำให้การสุ่มตัวอย่างประเภทตลาดน้ำที่เป็นปรากฏการณ์ในปัจจุบันมีจำนวนเพียงพอแก่การนำไปวิเคราะห์ในระดับพื้นที่เฉพาะ

สำหรับปัจจัยภายนอกในการวิจัยผู้วิจัยคำนึงถึงประเด็นสำคัญที่ว่าปัจจัยภายนอก ได้แก่ แผนและนโยบายที่เกี่ยวข้อง และนวัตกรรมและเทคโนโลยี จะส่งผลโดยตรงต่อเงื่อนไข

ความสัมพันธ์ระหว่างฐานพื้นที่หรือสังคมวัฒนธรรมก็ตาม ก็จะส่งผลต่อสัมพัทธสภาวะของความสัมพันธ์มีผลต่อกระบวนการเกิดและเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำตามกรอบความคิดวิจัย

3.4.1 ตัวแปรในการศึกษาวิเคราะห์ระดับกว้าง

การศึกษาระดับกว้าง ครอบคลุมพื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง ต้องการศึกษาระดับกว้างเพื่อสรุปผลถึงกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวนที่มีลักษณะเป็นพลวัต อธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นที่เป็นสัมพัทธสภาวะ เพื่อแบ่งช่วงเวลาสำคัญของกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำว่าเป็นผลมาจากเงื่อนไขปัจจัยอะไร มีเงื่อนไขความสัมพันธ์อย่างไร นำไปสู่ผลที่ได้ก็คือประเภทที่แตกต่างกันของตลาดน้ำปัจจุบัน หลังจากนั้นจึงทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อศึกษาชั้นรายละเอียดระดับพื้นที่เฉพาะต่อไป มีรายละเอียดของตัวแปรดังนี้

ฐานพื้นที่ (spatial configuration) มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

- 1) ที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ ได้แก่ ลักษณะภูมิศาสตร์พื้นที่ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ การหมุนเวียนของน้ำในพื้นที่
- 2) การตั้งถิ่นฐานของชุมชน ได้แก่ การตั้งถิ่นฐานชุมชนริมน้ำ และการใช้ประโยชน์ที่ดิน
- 3) โครงข่ายสัญจรทางน้ำและทางบก ได้แก่ รูปแบบการสัญจร การเข้าถึงบนโครงข่ายกริด โครงสร้างและลักษณะเชิงฐาน ฐานพื้นที่ศูนย์กลางตลาดน้ำ
- 4) เครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัดอุทิศและผลผลิต เครือข่ายเชิงพื้นที่ของผลผลิตจากสวน เครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัดอุทิศและสินค้าจากพื้นที่อื่น และเครือข่ายเชิงพื้นที่ของวันนัดจับทรงติของตลาดน้ำ

ด้านสังคมวัฒนธรรม (socio-culture) มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

- 1) วิถีชีวิตของชาวสวน ที่เกี่ยวข้องกับชาวสวนในตลาดน้ำ ได้แก่ เชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อ และประเพณีวัฒนธรรม การประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตประจำวัน
- 2) เครือข่ายปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ได้แก่ กิจกรรมการแลกเปลี่ยนซื้อขายในตลาดน้ำ กิจกรรมอื่นๆที่เกี่ยวข้อง รูปแบบการค้าขาย และวงรอบเดินทางค้าขายของวันนัด

- 3) เครือข่ายเสริมและสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการ ได้แก่ ความหลากหลายของประเภทและชนิดสินค้าของตลาดน้ำและร้านค้าริมน้ำที่เกี่ยวข้อง การแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าของตลาดน้ำและบริการที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ
- 4) ผู้กระทำ ได้แก่ ผู้กระทำภายในพื้นที่ และจากภายนอกพื้นที่

ปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

- 1) แผนและนโยบายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แผนและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน การส่งเสริมการท่องเที่ยว และข้อกำหนดและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คน
- 2) เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เครื่องยนต์เรือ และอื่นๆ

ข้อมูลทั้งหมดนำมาอธิบายปรากฏการณ์กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ พื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง วิเคราะห์เนื้อหาจากการทบทวนเอกสารข้อมูล ทฤษฎีภูมิ เชื่อมโยงรายละเอียด ลำดับเหตุการณ์ และวิเคราะห์ผลร่วมกับเทคนิควิธีวิเคราะห์จากแผนที่ แบบจำลองโครงสร้างเชิงสัณฐาน และวิเคราะห์ร่วมกับการซ้อนทับชั้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องนำมาอธิบายภาวะความสัมพันธ์ระหว่างสัณฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง ผ่านช่วงเวลาสำคัญของเหตุการณ์หรือการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำที่ชัดเจน สรุปลงถึงความสัมพันธ์แต่ละช่วงเวลาส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงประเภทตลาดน้ำที่แตกต่างในปัจจุบัน

3.4.2 ตัวแปรในการศึกษาวิเคราะห์ระดับพื้นที่เฉพาะ

การศึกษาระดับพื้นที่เฉพาะเป็นการอธิบายปรากฏการณ์ในรายละเอียดครอบคลุมเฉพาะพื้นที่สวนนอกบางช้าง เป็นพื้นที่สวนยกทรงที่ยังคงอยู่และมีตลาดน้ำหลากหลายประเภทในปัจจุบัน ตัวอย่างตลาดน้ำที่คัดเลือกมาเป็นตัวแทนตลาดน้ำประเภทต่างๆ ในบริบทสวนเพื่อวิเคราะห์สัมพัทธ์สถานะตลาดน้ำประเภทต่างๆ ของการเกิดและการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ การเกิดขึ้น การสิ้นสุดลง การเปลี่ยนแปลง การคงอยู่ และการฟื้นฟูขึ้นใหม่ เพื่อสรุปสัมพัทธ์สถานะที่เป็นภาวะความสัมพันธ์ของตลาดน้ำประเภทต่างๆ ว่าเป็นผลมาจากเงื่อนไขและปัจจัยอะไร มีตัวแปรเช่นเดียวกับการศึกษาวิเคราะห์ในระดับกว้าง รายละเอียดตัวแปรย่อยของวิธีการเก็บข้อมูลและการได้มาของข้อมูลการวิจัย วิธีการเก็บและได้มาของข้อมูลการวิจัยใช้การสัมภาษณ์ทางลึก การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม การสำรวจ และแบบสอบถาม ของตลาดน้ำประเภทต่างๆ เพื่อ

ยืนยัน เพิ่มเติม ลงลึกในรายละเอียดและเป็นการสะสมข้อมูลที่ต่อเนื่องของการวิจัย มีประเด็นในการได้มาของข้อมูลในรายละเอียดตัวแปรทางด้านฐานพื้นที่ สังคมวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องกับวิธีการเก็บและการได้มาของข้อมูลในประเด็นรายละเอียดของตัวแปรดังนี้

ตัวแปรระดับพื้นที่เฉพาะโดยการสัมภาษณ์ทางลึก เกี่ยวข้องกับประเด็นของปรากฏการณ์ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องระหว่างฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรมและปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาวิเคราะห์เงื่อนไขสภาวะความสัมพันธ์ของตลาดน้ำประเภทต่างๆ ร่วมกับข้อมูลที่ได้มาด้วยวิธีการอื่น (ตาราง 3-1)

ตัวแปรระดับพื้นที่เฉพาะโดยการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม ที่กำหนดประเด็นเป้าหมายและตัวแปรในรายละเอียดไว้ล่วงหน้า ของปรากฏการณ์และปัจจัยที่เกี่ยวข้องระหว่างฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง (ตาราง 3-2)

ตัวแปรระดับพื้นที่เฉพาะโดยการสำรวจ ตัวแปรในรายละเอียดของการสำรวจสภาพทั่วไปและการจัดทำทะเบียนแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำ และร้านค้าริมน้ำ วันเวลาที่มาค้าขายที่ตลาดน้ำ รายละเอียดตัวแปรดังนี้

- โครงข่ายเชิงพื้นที่ของตลาดน้ำ ได้แก่ สำรวจจัดทำทะเบียนชื่อที่อยู่แม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำ ร้านค้าริมน้ำ ท่าเรือบริการท่องเที่ยวในตลาดน้ำ และเส้นทางท่าเรือที่เกี่ยวข้อง
- เครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการของตลาดน้ำ ได้แก่ สำรวจประเภทและชนิดสินค้าและบริการในตลาดน้ำ ประเภทและชนิดสินค้าและบริการร้านค้าริมน้ำ การบริการที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ วันเวลาที่มาค้าขายที่ตลาดน้ำ ได้แก่ มาทุกวัน มาเฉพาะวันเสาร์อาทิตย์ มาเฉพาะวันนัดค้า และอื่นๆ

ตัวแปรระดับพื้นที่เฉพาะสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถาม ตัวแปรในรายละเอียดของการสอบถามในเชิงลึกเพื่อวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของตลาดน้ำ กิจกรรมในตลาดน้ำ และความสัมพันธ์กับฐานพื้นที่ ของการสัญจรทางน้ำและการทำสวนในพื้นที่ ที่เป็นเงื่อนไขสภาวะความสัมพันธ์ของตลาดน้ำประเภทต่างๆ รวมถึงนำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้มาด้วยวิธีการอื่นๆ รายละเอียดตัวแปรดังนี้

- วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพ ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานแม่ค้า-พ่อค้าในตลาดน้ำ ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ศาสนา อาชีพหลัก และอาชีพเสริมที่สร้างรายได้ ระยะเวลาที่ประกอบอาชีพค้าขายในตลาดน้ำ รายได้เฉลี่ย วิธีการเข้ามาค้าขายในตลาดน้ำ ความถี่ในการมาค้าขายที่ตลาดน้ำ และลักษณะการเดินทางมาค้าขายที่ตลาดน้ำ

-เครือข่ายเสริมและสนับสนุนต่อประเภทสินค้าและบริการ ได้แก่ ประเภทและชนิดสินค้า ที่มาของสินค้า ลักษณะการค้าขาย รูปแบบกิจกรรมการค้าขาย และกลุ่มลูกค้าหลักในตลาดน้ำ

- ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ได้แก่ กิจกรรมอื่นนอกจากการค้าขายในตลาดน้ำ ปฏิสัมพันธ์แม่ค้า-พ่อค้าในตลาดน้ำ คุณค่าทางจิตใจ และแนวโน้มการสืบทอดอาชีพ

ตาราง 3-1 ประเด็นปรากฏการณ์และปัจจัยและรายละเอียดตัวแปรระดับพื้นที่เฉพาะของการสัมภาษณ์ทางลึก

ประเด็นปรากฏการณ์	ปัจจัยและรายละเอียดตัวแปร
1.การเกิดขึ้นของตลาดน้ำ	<u>ฐานพื้นที่</u>: ได้แก่ สภาพพื้นที่ ระบบนิเวศ การตั้งถิ่นฐานของชุมชน การใช้ประโยชน์ที่ดิน การผลิตและผลผลิตจากสวน การเกิดที่ตั้งตลาดน้ำ การจัดวันเวลาสถานที่นัดของตลาดน้ำ ขอบเขตและเครือข่ายเชิงพื้นที่ของตลาดน้ำในการแลกเปลี่ยนซื้อขาย เส้นทางสัญจรและโครงข่ายการเดินทางของตลาดน้ำ <u>สังคมวัฒนธรรม</u>: เชื้อชาติ ศาสนา คติความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรม การติดต่อปฏิสัมพันธ์ของชาวสวน แม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำ ผู้กระทำและบทบาทต่อตลาดน้ำ เครือข่ายชนิดสินค้า ประเภทสินค้าและวัตถุดิบในตลาดน้ำและร้านค้าริมน้ำ ลักษณะวิธีการแลกเปลี่ยนซื้อขาย <u>ปัจจัยภายนอก</u>: แผนและนโยบาย เทคโนโลยีและนวัตกรรม
2.การเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำ	<u>ฐานพื้นที่</u>: เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตลาดน้ำ ลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ผลกระทบจากโครงการพัฒนาต่อวิถีชีวิตชาวสวน การเปลี่ยนแปลงที่ตั้งตลาดน้ำ การเปลี่ยนแปลงโครงข่ายสัญจร การเปลี่ยนแปลงการคมนาคมขนส่งผลผลิต สินค้าและวัตถุดิบของตลาดน้ำ และร้านค้าริมน้ำ <u>สังคมวัฒนธรรม</u>: การปรับตัวในวิถีชีวิตและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ผู้กระทำที่เกี่ยวข้อง บทบาทหน้าที่ของผู้กระทำ การใช้กลไกที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำของผู้กระทำ การเปลี่ยนแปลงของประเภท ชนิดสินค้าวัตถุดิบและบริการ <u>ปัจจัยภายนอก</u>: แผนและนโยบาย เทคโนโลยีและนวัตกรรม
3.การสิ้นสุดลงของตลาดน้ำ	<u>ฐานพื้นที่</u>: โครงข่ายสัญจรทางน้ำและทางบก การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน การเปลี่ยนแปลงศูนย์กลางการค้าขาย และการเปลี่ยนแปลงโครงข่ายการคมนาคมขนส่ง <u>สังคมวัฒนธรรม</u>: การปรับตัวในวิถีชีวิตชาวสวน แม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำ การสิ้นสุดลงของเครือข่ายสนับสนุนประเภท ชนิดสินค้า วัตถุดิบและบริการของตลาดน้ำ และร้านค้าริมน้ำ <u>ปัจจัยภายนอก</u>: แผนและนโยบาย เทคโนโลยีและนวัตกรรม
4.การคงอยู่ของตลาดน้ำ	<u>ฐานพื้นที่</u>: ลักษณะการปรับตัวขนาดของตลาดน้ำ การปรับตัวเชิงที่ตั้งของตลาดน้ำ การปรับตัวเครือข่ายเชิงพื้นที่ของสินค้าวัตถุดิบและผลผลิตจากสวน โครงข่ายการสัญจรทั้งทางน้ำและทางบกของตลาดน้ำ <u>สังคมวัฒนธรรม</u>: การปรับตัวในวิถีชีวิตชาวสวนและแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำ เครือข่ายวันนัดและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมวันนัดตลาดน้ำ ผู้กระทำที่เกี่ยวข้อง บทบาทของผู้กระทำ ประเภท ชนิดสินค้าวัตถุดิบและบริการของตลาดน้ำและร้านค้าริมน้ำ <u>ปัจจัยภายนอก</u>: แผนและนโยบาย เทคโนโลยีและนวัตกรรม

ประเด็นปรากฏการณ์	ปัจจัยและรายละเอียดตัวแปร
5. การฟื้นฟูพื้นที่ใหม่ของตลาดน้ำ	<u>สถานการณ์พื้นที่</u> : กระบวนการฟื้นฟูพื้นที่ใหม่ของตลาดน้ำ ที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ โครงข่ายการสัญจรทั้งทางน้ำและทางบกของตลาดน้ำ โครงข่ายการคมนาคมขนส่งผลผลิตจากสวนรวมถึงสินค้าและบริการของตลาดน้ำและร้านค้าริมน้ำ <u>สังคมวัฒนธรรม</u> : วิถีชีวิตและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของชาวสวนและแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำ ผู้กระทำที่เกี่ยวข้อง บทบาทหน้าที่ของผู้กระทำ กลไกในการฟื้นฟูตลาดน้ำขึ้นใหม่ ประเภทชนิดสินค้า วัตถุประสงค์ และบริการของตลาดน้ำและร้านค้าริมน้ำ <u>ปัจจัยภายนอก</u> : แผนและนโยบาย เทคโนโลยีและนวัตกรรม

ที่มา : ผู้วิจัย, 2553.

ตาราง 3-2 ปัจจัยและรายละเอียดตัวแปรระดับพื้นที่เฉพาะของการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม

ประเด็นสังเกตการณ์	ปัจจัยและรายละเอียดตัวแปร
สถานการณ์พื้นที่	<u>ที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ</u> ลักษณะที่ตั้งตลาดน้ำ การหมุนเวียนของน้ำ ลักษณะของแม่น้ำลำคลอง สภาพน้ำ สภาพโดยรวมและปัญหาที่พบ <u>การตั้งถิ่นฐานของชุมชน</u> สภาพแวดล้อม ลักษณะการตั้งถิ่นฐานชุมชน การให้ประโยชน์ที่ดิน ลักษณะการใช้พื้นที่ริมน้ำของตลาดน้ำ <u>โครงข่ายการสัญจรทางน้ำและทางบก</u> ลักษณะและรูปแบบการสัญจรของตลาดน้ำ ลักษณะและรูปแบบการสัญจรเพื่อเข้าถึงตลาดน้ำ สภาพโดยรวมและปัญหาที่พบ <u>เครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัตถุประสงค์และผลผลิต</u> ลักษณะและรูปแบบการสัญจรและกิจกรรมบริการที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ ลักษณะและรูปแบบการขนส่งสินค้าและบริการเข้าสู่ตลาดน้ำ สภาพโดยรวมและปัญหาที่พบ
สังคมวัฒนธรรม	<u>วิถีชีวิตของชาวสวน</u> ช่วงเวลาการติดตลาดน้ำ สภาพบรรยากาศตลาดน้ำ การแต่งกายของกลุ่มคนในตลาดน้ำ คติความเชื่อเกี่ยวกับการค้าขายที่พบเห็น สภาพโดยรวมและปัญหาที่พบ <u>เครือข่ายปฏิสัมพันธ์ทางสังคม</u> กิจกรรมการค้าขายในตลาดน้ำ กิจกรรมทางสังคมในตลาดน้ำ กิจกรรมอื่นที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ สภาพโดยรวมและปัญหาที่พบ <u>ผู้กระทำ</u> ผู้กระทำที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำที่พบเห็น <u>เครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการ</u> ชนิดและประเภทสินค้าในตลาดน้ำ ชนิดและประเภทสินค้าน้ำจืดร้านค้าริมน้ำ กิจกรรมบริการที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ ลักษณะการแลกเปลี่ยนซื้อขายในตลาดน้ำ สภาพโดยรวมและปัญหาที่พบ
ปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง	<u>แผนนโยบาย และเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง</u> นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่พบเห็นได้ สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ สิ่งอำนวยความสะดวกและสิ่งประกอบบริเวณ โครงสร้างพัฒนาต่างๆที่เกี่ยวข้อง สภาพปัจจุบันและปัญหาที่พบ

ที่มา : ผู้วิจัย, 2553.

3.4.3 สรุปตัวแปรการวิจัย

ตัวแปรในการศึกษาวิเคราะห์ทั้งระดับกว้างและพื้นที่เฉพาะ มีตัวแปรหลักทางด้านฐานพื้นที่และสังคมวัฒนธรรม และรายละเอียดตัวแปรของระดับการศึกษาวิเคราะห์ โดยในระดับกว้างที่เน้นการวิเคราะห์เอกสารร่วมกับเทคนิควิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ของการวิเคราะห์แผนที่ร่วมกับแบบจำลองเชิงพื้นที่ ของพื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง ส่วนการศึกษาวิเคราะห์ในและระดับพื้นที่เฉพาะ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลและเทคนิควิเคราะห์ทางสถิติ ร่วมกับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปรของตลาดน้ำที่เป็นกรณีศึกษา พื้นที่สวนนอกบางช้าง รายละเอียดสรุปดังตาราง 3-3

ตาราง 3-3 สรุปรายละเอียดตัวแปรของระดับการศึกษาวิเคราะห์และวิธีการได้มาของข้อมูลวิจัย

ปัจจัยและตัวแปร	ระดับการศึกษาวิเคราะห์ และวิธีการได้มาของข้อมูล				
	R	L1	L2	L3	L4
ฐานพื้นที่					
1) ที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ					
- ลักษณะภูมิศาสตร์พื้นที่ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ	/				
- การหมุนเวียนของน้ำในพื้นที่	/	/	/		
- การเกิดและการเปลี่ยนแปลงที่ตั้งตลาดน้ำ		/			
- ขอบเขตเชิงพื้นที่ตลาดน้ำในการแลกเปลี่ยนซื้อขาย		/	/		
- สถานที่และวันเวลาติดตลาดน้ำ		/	/		
- การปรับตัวลดขนาดเชิงพื้นที่และที่ตั้งตลาดน้ำ	/	/			
- ลักษณะที่ตั้งตลาดน้ำและการใช้พื้นที่ริมน้ำปัจจุบัน			/	/	
- ลักษณะแม่น้ำลำคลอง และสภาพน้ำปัจจุบัน			/	/	
2) การตั้งถิ่นฐานของชุมชน					
- การตั้งถิ่นฐานของชุมชน	/	/	/		
- การใช้ประโยชน์ที่ดินและการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน	/	/			
- การผลิตและผลผลิตจากสวน	/	/			
- สภาพแวดล้อมชุมชนปัจจุบัน และการใช้ประโยชน์ที่ดิน	/		/		
- ที่อยู่แม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำ และร้านค้าริมน้ำปัจจุบัน				/	
3) โครงข่ายสัญจรทางน้ำและทางบก					
- รูปแบบโครงข่ายกริด	/				
- โครงสร้างและลักษณะเชิงฐานพื้นที่	/			/	
- ฐานพื้นที่ศูนย์กลางและการเปลี่ยนแปลงศูนย์กลาง	/			/	
- เส้นทางสัญจรและโครงข่ายการเดินทางของตลาดน้ำในอดีต	/	/			

ปัจจัยและตัวแปร	ระดับการศึกษาวิเคราะห์ และวิธีการได้มาของข้อมูล				
	R	L1	L2	L3	L4
-การเปลี่ยนแปลงมาเป็นการสัญจรทางบกของพื้นที่	/	/		/	
-ลักษณะและรูปแบบการสัญจรมาค้าขาย ความถี่ในการมาค้าขายที่ตลาดน้ำ		/	/		/
-ลักษณะและรูปแบบการสัญจรเพื่อเข้าถึงตลาดน้ำปัจจุบัน		/	/	/	
-ลักษณะและรูปแบบการขนส่งสินค้าและบริการสู่ตลาดน้ำปัจจุบัน		/	/		
-ลักษณะและรูปแบบการสัญจรกิจกรรมบริการเพื่อการท่องเที่ยวตลาดน้ำปัจจุบัน		/	/		
4) เครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัดดูดิบและผลผลิต					
-เครือข่ายเชิงพื้นที่ที่ผลผลิตสวน	/	/			
-เครือข่ายเชิงพื้นที่วัดดูดิบสินค้าจากพื้นที่อื่น	/	/			
-เครือข่ายเชิงพื้นที่วันนัดจันทรรคิตลาดน้ำ	/	/			
-การเปลี่ยนแปลงโครงข่ายการคมนาคมและการขนส่งผลผลิต วัดดูดิบและสินค้า	/	/			
-การปรับตัวของเครือข่ายเชิงพื้นที่ของผลผลิต วัดดูดิบและสินค้าของตลาดน้ำ		/	/		
-ลักษณะรูปแบบกิจกรรมบริการที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำปัจจุบัน	/	/	/		
สังคมวัฒนธรรม					
1) วิถีชีวิตของชาวสวน					
-เชื้อชาติ ศาสนา	/	/			/
-เพศ อายุ สถานภาพของแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำปัจจุบัน					/
-คติความเชื่อของการค้าขายและวิถีชีวิตในตลาดน้ำ	/	/	/		
-ประเพณีวัฒนธรรม	/	/			
-การประกอบอาชีพและชีวิตประจำวัน	/	/			/
-อาชีพหลักและอาชีพเสริมที่สร้างรายได้ของแม่ค้า-พ่อค้า					/
-การเปลี่ยนแปลงปรับตัวในวิถีชีวิตชาวสวนและแม่ค้า-พ่อค้า		/			
-ช่วงเวลาการติดตลาดและสภาพบรรยากาศตลาดน้ำปัจจุบัน		/	/		
-การแต่งกายของกลุ่มคนในตลาดน้ำ		/	/		
-ระยะเวลาการประกอบอาชีพค้าขายในตลาดน้ำและการเข้ามาค้าขายในตลาดน้ำ					/
2) เครือข่ายปฏิสัมพันธ์ทางสังคม					
-กิจกรรมการแลกเปลี่ยนซื้อขายในตลาดน้ำในอดีต	/	/	/		
-กิจกรรมอื่นๆทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ	/	/	/		
-รูปแบบการค้าขายที่เกี่ยวข้องกับการมาค้าขายที่ตลาดน้ำ	/	/			/
-วงรอบการเดินทางค้าขายวันนัดจันทรรคิต	/	/			
-เครือข่ายวันนัดและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของตลาดน้ำปัจจุบัน	/	/			
-กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการค้าขายของตลาดน้ำปัจจุบัน		/	/		
-ความถี่ในการมาค้าขายที่ตลาดน้ำปัจจุบัน		/		/	/
-คุณค่าทางใจของตลาดน้ำและการสืบทอดอาชีพแม่ค้า-พ่อค้า		/	/		/
3) ผู้กระทำที่เกี่ยวข้อง					
-ผู้กระทำจากภายในพื้นที่		/			
-ผู้กระทำจากภายนอกพื้นที่	/	/			
-บทบาทหน้าที่และกลไกของผู้กระทำต่อตลาดน้ำ		/			

ปัจจัยและตัวแปร	ระดับการศึกษาคณะวิเคราะห์ และวิธีการได้มาของข้อมูล				
	R	L1	L2	L3	L4
4) เครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการ					
-ความหลากหลายของประเภทชนิดสินค้าและบริการ ในตลาดน้ำและร้านค้าริมน้ำ	/	/			
-การแลกเปลี่ยนซื้อขายระหว่างกันของกลุ่มคนในตลาดน้ำ	/	/			/
-การเปลี่ยนแปลงประเภทชนิดสินค้าและบริการในตลาดน้ำและร้านค้าริมน้ำ	/	/			
-การสิ้นสุดลงของเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการตลาดน้ำ	/	/			
-ชนิด ประเภทสินค้า และกิจกรรมบริการของตลาดน้ำปัจจุบัน		/	/	/	
-ที่มาของสินค้าที่นำมาค้าขายในตลาดน้ำปัจจุบัน	/	/			/
ปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง					
1) แผนและนโยบาย					
-โครงการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน	/	/			
-นโยบายการท่องเที่ยว	/	/			
-ข้อกำหนดและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง	/	/			
2) นวัตกรรมและเทคโนโลยี					
-เครื่องยนต์เรือ	/	/	/		/
-สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ สิ่งอำนวยความสะดวกที่พบ		/	/		

ที่มา : ผู้วิจัย, 2553.

หมายเหตุ : R การศึกษาคณะวิเคราะห์ระดับกว้าง (Regional studies) โดยการวิเคราะห์เอกสารร่วมกับเทคนิควิเคราะห์ข้อมูลแผนที่และแบบจำลองเชิงซ้อนฐานพื้นที่พื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง

L การศึกษาคณะวิเคราะห์ระดับพื้นที่เฉพาะ (Local studies) โดยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลและเทคนิควิเคราะห์ทางสถิติร่วมกับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ตัวแปรพื้นที่สวนนอกบางช้าง

L1: ระดับพื้นที่เฉพาะโดยการสัมภาษณ์ทางลึก

L2: ระดับพื้นที่เฉพาะโดยการสังเกตการณ์

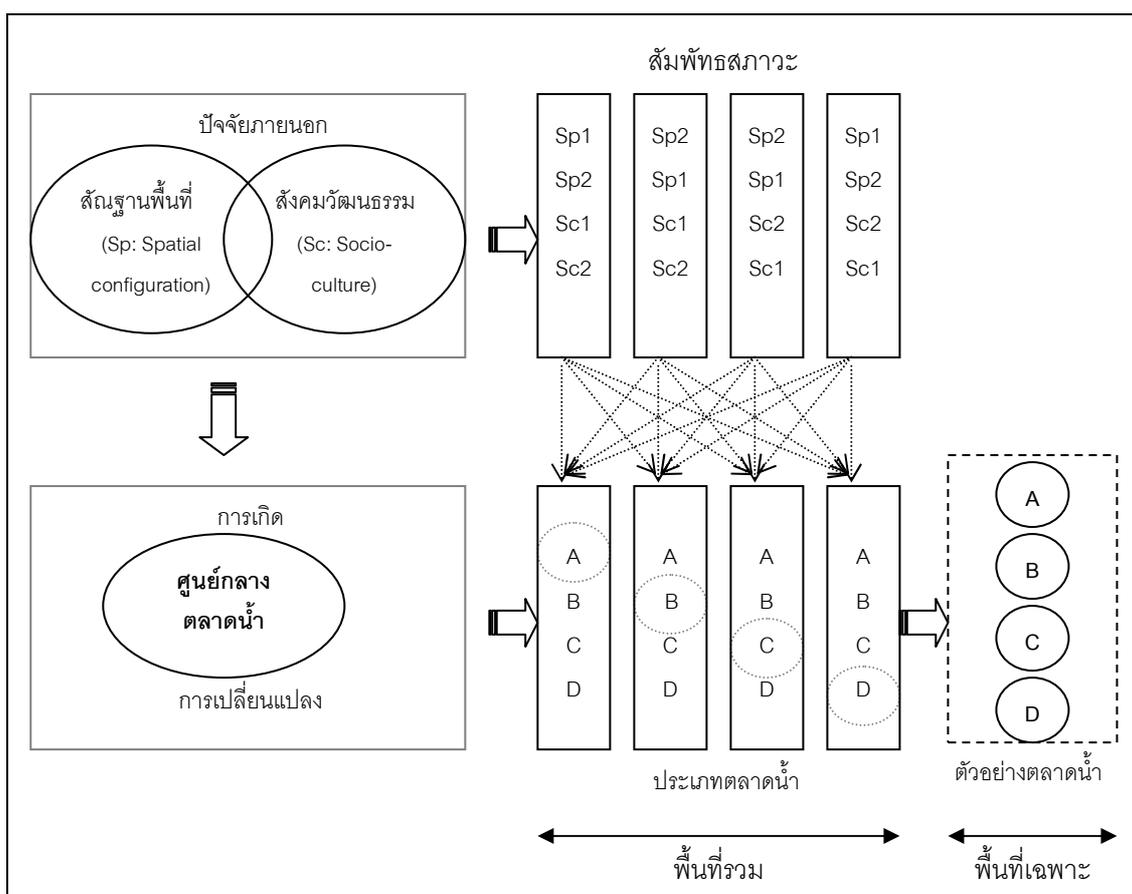
L3: ระดับพื้นที่เฉพาะโดยการสำรวจ

L4: ระดับพื้นที่เฉพาะสัมภาษณ์โดยแบบสอบถาม

3.5 การเลือกตัวอย่างและกลุ่มประชากรตัวอย่าง

3.5.1 การเลือกตัวอย่าง

ผลการศึกษาวิเคราะห์ระดับกว้างของกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ ด้วยการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับเทคนิคการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ต่างๆ ที่แสดงผลในรูปของแผนที่ร่วมกับการบรรยายเหตุผลนำไปสู่ข้อสรุปความสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำผ่านช่วงเวลาสำคัญ ทำให้ทราบถึงประเภทตลาดน้ำที่มีหลากหลายประเภทจากชุดความสัมพันธ์ (แผนภูมิ 3-2) จากนั้นจึงคัดเลือกตัวอย่างตลาดน้ำในการศึกษาเชิงลึกระดับพื้นที่เฉพาะสวนนอกบางช่วงซึ่งยังเป็นพื้นที่ในบริบทสวนที่มีตลาดน้ำอยู่หลากหลายประเภทในปัจจุบัน

แผนภูมิ 3-2 การคัดเลือกตัวอย่างตลาดน้ำ ที่มา : ผู้วิจัย, 2553.

ตัวแทนประเภทตลาดน้ำที่คัดเลือกมาเป็นกรณีศึกษาวิเคราะห์เชิงลึกระดับพื้นที่เฉพาะ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์เงื่อนไขภาวะความสัมพันธ์นอกจากเป็นตัวแทนประเภทตลาดน้ำแต่ละประเภทที่แตกต่างแล้ว ยังมีลักษณะเฉพาะตัว คือ เป็นตัวอย่างตลาดน้ำที่คงเหลืออยู่เพียงแห่งเดียวในบริบทสวน กรณีตลาดน้ำเดิมคงอยู่ และกรณีตลาดน้ำเดิมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว ส่วนตลาดน้ำที่ฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยวเป็นตัวแทนของตลาดน้ำที่ฟื้นฟูขึ้นใหม่ และประสบความสำเร็จเป็นแห่งแรกเป็นต้นแบบและส่งผลให้เกิดการฟื้นฟูตลาดน้ำอื่นตามมาแต่ยังอยู่ในระยะเริ่มต้น ดังนั้นตัวอย่างตลาดน้ำที่เป็นกรณีศึกษาวิเคราะห์เชิงลึกกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ 5 ประเภท ได้แก่ การเกิดขึ้น การสิ้นสุดลง การคงอยู่ การเปลี่ยนแปลง และการฟื้นฟูขึ้นใหม่ จึงมีจำนวน 4 ตัวอย่างตลาดน้ำ ได้แก่ ตลาดน้ำอัมพวา ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) ตลาดน้ำท่าคา (น้ำค้ำ) และตลาดน้ำดอนมะโนรา (น้ำค้ำ) ดังนี้

- 1) ตลาดน้ำที่สิ้นสุดลง และฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ คือ ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา
- 2) ตลาดน้ำเดิมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว คือ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) มีอยู่เพียงแห่งเดียวในบริบทสวน
- 3) ตลาดน้ำเดิมคงอยู่ คือ ตลาดน้ำท่าคา และตลาดน้ำดอนมะโนรา

เป็นตลาดน้ำน้ำค้ำคู่วันจันทร์คติ ยังคงเหลือติดตลาดอยู่เพียงแห่งเดียว

การศึกษาวิเคราะห์ในเชิงลึกมีวิธีการได้มาของข้อมูลวิจัยในรายละเอียดตัวแปร

ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น รวมถึงการสัมภาษณ์แม่ค้า-พ่อค้าในตลาดน้ำด้วยแบบสอบถามที่ใช้วิธีการเลือกขนาดกลุ่มตัวอย่างดังนี้

3.5.2 การเลือกกลุ่มประชากรตัวอย่าง

การเลือกขนาดกลุ่มประชากรตัวอย่างในตลาดน้ำ (sample size) ในการศึกษาวิเคราะห์ในระดับพื้นที่เฉพาะเป็นไปตามขั้นของการสะสมข้อมูลและการได้มาของข้อมูลวิจัยอย่างเป็นลำดับ ในขั้นการศึกษาวิเคราะห์ระดับพื้นที่เฉพาะต้องการศึกษากระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในเชิงลึกจากตัวอย่างตลาดน้ำที่เป็นกรณีศึกษาและวิเคราะห์สัมพัทธ์สถานะหรือเงื่อนไขปัจจัยของภาวะความสัมพันธ์ตลาดน้ำประเภทต่างๆ ในปัจจุบัน ดังนั้นการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างประชากรเป้าหมายเพื่อการได้มาของข้อมูลวิจัย จึงมีลักษณะวิธีการในการเก็บข้อมูลในแต่ละกลุ่มประชากรตัวอย่างดังนี้ (ตาราง 3-4)

1) กลุ่มประชากรตัวอย่างของการสัมภาษณ์ทางลึก คือ กลุ่มประชากรเป้าหมาย ตัวแทนในการสัมภาษณ์ทางลึก เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักรายบุคคล (key informants) กลุ่มประชากรที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับตลาดน้ำทุกประเภท ได้แก่ ผู้มีบทบาทสำคัญในชุมชน ผู้นำชุมชน แม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำเก่าแก่ ผู้อาวุโสที่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ เจ้าของกิจการและผู้ที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ

2) กลุ่มประชากรตัวอย่างของการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม คือ กลุ่มประชากรเป้าหมายในตลาดน้ำทุกประเภท ได้แก่ แม่ค้า-พ่อค้าเรือในตลาดน้ำ แม่ค้า-พ่อค้าร้านค้าริมน้ำ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการให้บริการในตลาดน้ำ รวมถึงกลุ่มลูกค้าและนักท่องเที่ยว

3) กลุ่มประชากรตัวอย่างของการสำรวจ คือ กลุ่มประชากรเป้าหมายในตลาดน้ำทุกประเภท ในการสำรวจจัดทำทะเบียนแม่ค้า-พ่อค้าในตลาดน้ำ ร้านค้าริมน้ำ และกิจกรรมบริการ

ตาราง 3-4 สรุปกลุ่มประชากรเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ระดับพื้นที่เฉพาะ

กลุ่มประชากรเป้าหมาย	จำนวนประชากรเป้าหมาย
1.กลุ่มประชากรเป้าหมายของการสัมภาษณ์ทางลึก	
กลุ่มประชากรเป้าหมาย -ผู้อาวุโสที่เกี่ยวข้อง -แม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำเก่าแก่ -ผู้นำชุมชน (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค์การบริหารส่วนตำบล และนายกเทศมนตรี) -ผู้นำกลุ่มกิจกรรมต่างๆในชุมชน -เจ้าของกิจการที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ (เจ้าของร้านค้าริมน้ำ เจ้าของกิจการท่องเที่ยวในตลาดน้ำ)	ประชากรในชุมชนที่ตั้งตลาดน้ำ -ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา พื้นที่เทศบาลตำบลอัมพวา และตำบลอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน 10 คน -ตลาดน้ำท่าคา และตลาดน้ำดอนมะโนรา (นัดค้า) ตำบลท่าคา อำเภออัมพวา และตำบลดอนมะโนรา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน 10 คน -ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข้มี) ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี จำนวน 7 คน
กลุ่มประชากรเป้าหมายของการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม	
กลุ่มประชากรเป้าหมาย -แม่ค้า-พ่อค้าเรือ -ร้านค้าริมน้ำ -กิจกรรมบริการที่เกี่ยวข้อง	ตลาดน้ำของกลุ่มประชากรเป้าหมาย -ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา -ตลาดน้ำท่าคา และตลาดน้ำดอนมะโนรา (นัดค้า) -ตลาดน้ำท่าคา (เสาร์-อาทิตย์) -ตลาดน้ำท่าคา (นัดค้าตรงกับเสาร์-อาทิตย์) -ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข้มี)

กลุ่มประชากรเป้าหมาย	จำนวนประชากรเป้าหมาย
กลุ่มประชากรเป้าหมายจากการสำรวจ	
กลุ่มประชากรเป้าหมาย -แม่ค้า-พ่อค้าเรือ -ร้านค้าริมน้ำ -กิจกรรมบริการที่เกี่ยวข้อง	ตลาดน้ำของกลุ่มประชากรเป้าหมาย -ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา แม่ค้า-พ่อค้าเรือ จำนวน 63 ลำ แม่ค้า-พ่อค้าร้านค้าริมน้ำ 363 ร้านค้า กิจกรรมบริการทำเรื่อน้ำเที่ยว 12 ท่าเรือ -ตลาดน้ำท่าคา และตลาดน้ำดอนมะโนรา (นัดค้า) แม่ค้า-พ่อค้าเรือ จำนวน 63 ลำ -ตลาดน้ำท่าคา (เสาร์-อาทิตย์) แม่ค้า-พ่อค้าเรือ จำนวน 36 ลำ แม่ค้า-พ่อค้าร้านค้าริมน้ำ 34 ร้านค้า กิจกรรมบริการทำเรื่อน้ำเที่ยว 1 ท่าเรือ -ตลาดน้ำท่าคา (นัดค้าตรงกับเสาร์-อาทิตย์) แม่ค้า-พ่อค้าเรือ จำนวน 90 ลำ แม่ค้า-พ่อค้าร้านค้าริมน้ำ 34 ร้านค้า กิจกรรมบริการทำเรื่อน้ำเที่ยว 1 ท่าเรือ -ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) แม่ค้า-พ่อค้าเรือ จำนวน 128 ลำ แม่ค้า-พ่อค้าร้านค้าริมน้ำ 5 รายผู้ประกอบการ กิจกรรมบริการทำเรื่อน้ำเที่ยว 21 ท่าเรือ

ที่มา : กลุ่มประชากรเป้าหมายของการสำรวจเจเนียบนจากการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม
สำรวจระหว่างวันที่ 23-27 ธันวาคม 2553.

4) กลุ่มประชากรตัวอย่างการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถาม คือ กลุ่มประชากรเป้าหมายแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำ การเลือกกลุ่มตัวอย่างประชากรใช้แบบสอบถามที่ต่อเนื่องจากวิธีการได้มาซึ่งข้อมูลวิจัยข้างต้นจนเหลือประเด็นที่ต้องการสอบถามเพิ่มเติมเชิงลึกขั้นสุดท้ายทางสังคมของความสัมพันธ์กับฐานพื้นที่ และปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำ

การได้มาซึ่งข้อมูลวิจัยจากการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมทำการสำรวจเจเนียบประชากรเป้าหมายเพื่อเป็นกรอบการเลือกตัวอย่าง (sampling frame) มาแล้วข้างต้น ซึ่งหน่วยจำนวนประชากรของแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำมีขนาดเล็ก ได้ใช้การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามแนวคิดของ ของ Krejcie and Morgan พิจารณาจากขนาดประชากรตั้งแต่ 10 หน่วยขึ้นไป ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ยอมรับให้เกิดความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่างได้ร้อยละ 5

และสัดส่วนลักษณะที่สนใจในประชากรเท่ากับ 0.5 (Krejcie and Morgan, 1970. อ้างถึงใน พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2543.) ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการดังนี้ (ตาราง 3-5)

$$n = \frac{X^2 Np(1-p)}{e^2 (N-1) + X^2 p(1-p)}$$

n : ขนาดกลุ่มตัวอย่าง

N : ขนาดของประชากร

e : ระดับความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่างที่ยอมรับได้

X^2 : ระดับความเชื่อมั่น 95% ($X^2=3.841$)

p : สัดส่วนของลักษณะประชากร (0.5)

ตาราง 3-5 ขนาดกลุ่มตัวอย่างของการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำ

ตลาดน้ำ	จำนวนประชากร	ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา	63	55
ตลาดน้ำท่าคานัดค้า	90	74
ตลาดน้ำดำเนินสะดวก	128	97

หมายเหตุ : จำนวนประชากรทั้งหมดจากการสำรวจโดยการแจงนับบนพื้นที่จริง โดยตลาดน้ำท่าคาและตลาดน้ำดอนมะโนราเป็นตลาดน้ำนัดค้าเครือข่ายตลาดน้ำเดียวกัน

กระบวนการศึกษาวิเคราะห์ระดับพื้นที่รวมและพื้นที่เฉพาะ เชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ นำมาประมวลผลร่วมกันในขั้นตอนสุดท้ายเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์และเชื่อมโยงข้อมูลที่ได้จากผลการวิจัยทั้งหมด สรุปรูปแบบสัมพัทธสภาวะ หรือ ภาวะเงื่อนไขปัจจัยของความสัมพันธ์ระหว่าง สัมพันธกับสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง พิจารณาจากเหตุและการส่งผล กระทับต่อกันตามสภาพความเป็นจริงของกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำ ภายใต้เงื่อนไขภาวะความสัมพันธ์ของประเภทของตลาดน้ำที่เป็นปรากฏการณ์ สรุปรูปแบบแผนภาพ แสดงความสัมพันธ์เชื่อมโยงของตัวแปรที่เกี่ยวข้องในเงื่อนไขภาวะของตลาดน้ำแต่ละประเภท รวมถึงอธิบายสรุปปรากฏการณ์อย่างมีเหตุผลของกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ ในบริบทสวน พื้นที่ดินดอนปากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก

บทที่ 4

ตลาดน้ำสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง

ในบทนี้เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาจากการทบทวนเอกสาร ของเงื่อนไขความสัมพันธ์ระหว่าง
ฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการเกิดและการเปลี่ยนแปลง
ตลาดน้ำในระดับพื้นที่รวม ของพื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง ผลวิเคราะห์การผันแปร
ของฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรมจากเหตุการณ์สำคัญ ร่วมกับการวิเคราะห์แผนที่ใช้
ประโยชน์ที่ดิน และการสัญจรของแต่ละช่วงเวลา ที่ส่งผลต่อการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ
แต่ละช่วงเวลาสำคัญ ได้ประเภทตลาดน้ำที่หลากหลายจากความสัมพันธ์ระหว่างฐานพื้นที่กับ
สังคมวัฒนธรรมและปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การเกิดขึ้น การสิ้นสุดลง การเปลี่ยนแปลง
การคงอยู่ และการฟื้นฟูขึ้นใหม่ ผลวิเคราะห์การเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำพื้นที่สวนใน
บางกอก สวนนอกบางช้าง ในบทนี้ประกอบด้วยส่วนเนื้อหา ดังนี้

ส่วนที่ 1 ตลาดน้ำสวนในบางกอก สวนนอกบางช้างก่อน พ.ศ.2403

ส่วนที่ 2 ยุคสัญจรทางน้ำ ตลาดน้ำสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง พ.ศ.2403-2474

2.1) ฐานน้ำสังคมวัฒนธรรมยังชีพ พ.ศ.2403-2444

2.2) ฐานน้ำสังคมวัฒนธรรมยังชีพกึ่งตลาด พ.ศ.2445-2474

ส่วนที่ 3 ยุคสัญจรทางน้ำและทางบก ตลาดน้ำสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง

พ.ศ.2475-2520

3.1) ฐานน้ำสังคมวัฒนธรรมการเมือง พ.ศ.2475-2499

3.2) ฐานน้ำและบก สังคมวัฒนธรรมการท่องเที่ยว พ.ศ.2500-2520

ส่วนที่ 4 ยุคสัญจรทางบก ตลาดน้ำสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง พ.ศ.2521-ปัจจุบัน

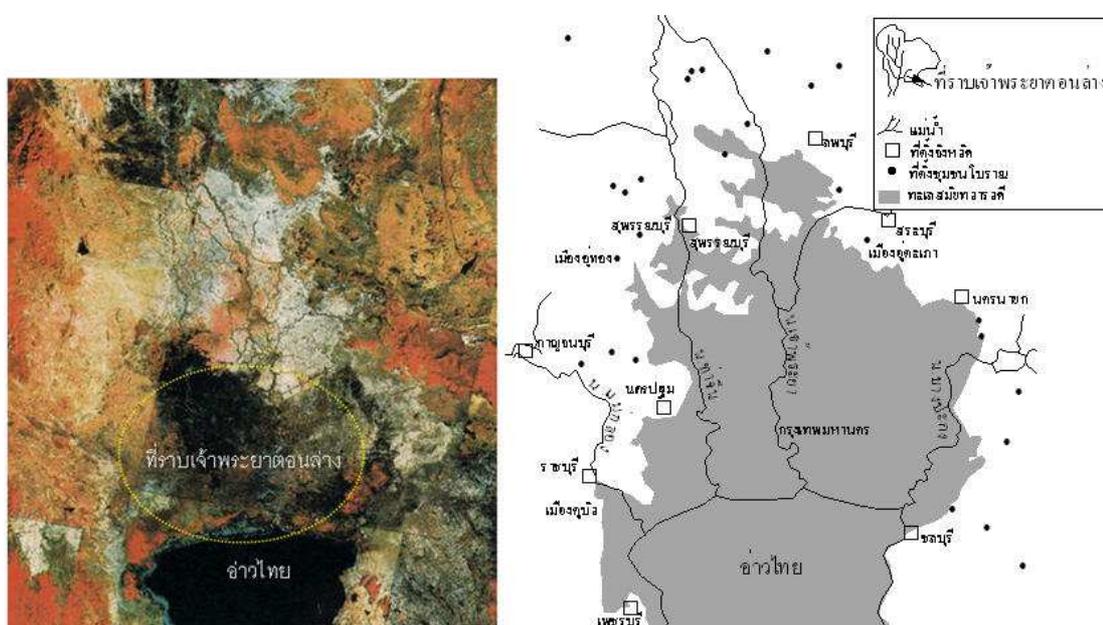
4.1) ฐานบก สังคมวัฒนธรรมเมือง พ.ศ.2521-2540

4.2) ฐานบก สังคมวัฒนธรรมการท่องเที่ยวในบริบทสวน พ.ศ.2540 –ปัจจุบัน

ส่วนที่ 5 สรุปผลวิเคราะห์

4.1 ตลาดน้ำสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง ก่อน พ.ศ.2403

พื้นที่ดินดอนปากแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างจากอ่าวไทย เป็นพื้นที่ราบลุ่มต่ำเคยเป็นทะเลมาก่อน ความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 1.5 - 2.0 เมตร จากหลักฐานบริเวณที่เป็นแผ่นดินล้อมรอบอ่าวไทยในราวพุทธศตวรรษที่ 16 พบร่องรอยหลักฐานชุมชนโบราณมีคูคันดินขุดล้อมรอบหลายแห่ง ต่อมาพื้นที่เกิดการตกทับถมของตะกอนที่พัดพามาจากแม่น้ำเกิดเป็นพื้นที่ดินงอกออกไปในทะเล (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2538:123-129) (รูปภาพ 4-1)

รูปภาพ 4-1 ภาพดาวเทียม LANDSAT TM และแนวชายฝั่งทะเลเดิมที่ราบเจ้าพระยาตอนล่าง
ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2538.

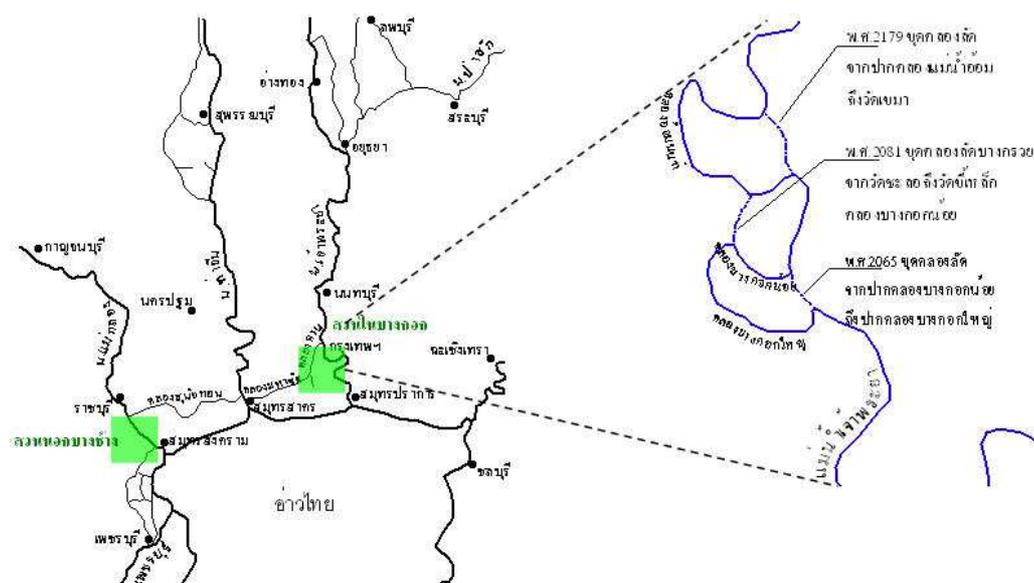
จากหลักฐานพระราชพงศาวดาร ฉบับราชหัตถเลขา (อ้างถึงใน สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2551:15) ระบุว่าในช่วงสมัยอยุธยา กรุงเทพมหานครและพื้นที่ใกล้เคียงเป็นที่ราบ มีแม่น้ำสำคัญ คือ แม่น้ำเจ้าพระยา ในอดีตเรียก “บางเจ้าพระยา” มีการตั้งถิ่นฐานเดิมเรียกย่าน “บางกอก” แม่น้ำเจ้าพระยาเดิมเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญที่สุดแต่แม่น้ำบริเวณย่านบางกอกคดเคี้ยวมาก พระมหากษัตริย์หลายพระองค์จึงโปรดฯให้ขุดคลองลัดแม่น้ำ (รูปภาพ 4-2) (ปิยะนาถ บุนนาค และคณะ, 2525: 13) ได้แก่

1) พ.ศ.2065 พระไชยราชาธิราช โปรดฯให้ขุดคลองบางกอก จากปากคลองบางกอกน้อยไปออกแม่น้ำเก่าที่วัดอรุณราชวราราม แม่น้ำสายเดิมจึงแคบและตื้นกลายเป็นคลอง ปัจจุบัน คือ คลองบางกอกใหญ่ คลองบางระมาดตื้นถึงชั้น และคลองบางกอกน้อย

2) พ.ศ.2081 พระมหาจักรพรรดิ โปรดฯให้ขุดคลองลัดที่บางกรวย (คลองนาคกรวย) ตั้งแต่วัดชะลอมมาทะเลริมวัดชีเหล็ก เป็นคลองลัดแม่น้ำอ้อม และคลองบางกอกน้อย

3) พ.ศ.2179 พระเจ้าปราสาททอง โปรดฯให้ขุดคลองลัดตั้งแต่ปากคลองแม่น้ำอ้อมเมืองนนทบุรีลงมาถึงวัดเขมา

การขุดคลองลัดทำให้แม่น้ำเจ้าพระยาเดิมตื้นเขินและแคบลงกลายเป็นคลองและปรากฏหลักฐานชุมชนที่มีการทำสวนยกร่องโบราณทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำ เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นที่ดอน และเชื่อมโยงกับพื้นที่โดยรอบระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน และแม่น้ำแม่กลอง โดยคลองมหาชัย คลองด่าน สุรนันทน์ คลองแม่กลอง ที่เชื่อมโยงกับชุมชนอัมพวา แขวงบางช้างที่ปรากฏหลักฐานว่าในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ.2137-2198) มีการอพยพโยกย้ายของราชสกุลบางช้างพร้อมทาสบริวารมายังอัมพวา บุกเบิกพื้นที่เป็นสวนยกร่อง ที่ปรากฏหลักฐานว่ามีสวนยกร่องโบราณเพียงสองแห่งบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาของ “สวนใน” คือ “บางกอก” และ “สวนนอก” คือ “บางช้าง” จากการศึกษาของเทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร (2551: 32-43) ด้วยหลักฐานบันทึกการขุดคลองลัดแม่น้ำเจ้าพระยาและแผนที่กรุงเทพมหานคร พ.ศ.2475 ยืนยันการมีอยู่ของสวนยกร่องโบราณในบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาว่ามีมาก่อน พ.ศ.2077

รูปภาพ 4-2 เครือข่ายลำน้ำของสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง และการขุดคลองลัดที่มา: สร้างจากแผนที่ 1:50000 พ.ศ.2456 กรมแผนที่ทหาร

จากหลักฐานพงศาวดารราชินิกุลบางช้าง สนวนอกบางช้าง ในอดีตเป็นแหล่งผลิตพืชผลเกษตรส่งป้อนแก่กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และบางกอก (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2511: 119) ในแผ่นดินพระเจ้าปราสาททอง ระหว่างพ.ศ.2137-2198 มีราษฎรมาตั้งบ้านเรือนทำมาหากินเป็นปึกแผ่นอยู่แล้วในแขวงบางช้าง หรือ อัมพวา และจากบันทึกในบทกลอนนิราศบรรยายการเดินทางในอดีต คือ นิราศเมืองเพชร การเดินทางของสุนทรภู่ พ.ศ.2374 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ออกเดินทางจากปากคลองบางกอกใหญ่ บรรยายถึงตลาดและย่านการค้าในคลองบางหลวงผ่านเรือกสวนมะม่วง มะพร้าว ไปตามคลองด่าน คลองมหาชัย บ้านท่าจีน คลองสุนัขหอน เข้าสู่คลองแม่กลอง และถึงบ้านบางช้าง อัมพวา นิราศพระแท่นดงรัง โดยสามเณรกลั่น ในปีพ.ศ.2375 ในรัชสมัยเดียวกัน (กรมศิลปากร, 2550: 212) เมื่อคราวเดินทางไปพระแท่นดงรัง ที่กาญจนบุรี จากคลองบางกอกใหญ่ คลองด่าน แม่น้ำท่าจีน คลองสุนัขหอน คลองแม่กลอง คลองบางนางลี่ เมื่อถึงปากคลองอัมพวา บรรยายถึงตลาดน้ำอัมพวาและเรือกสวนในขณะนั้นว่า

ถึงคลองน้ำอัมพวาที่ค้าขาย	เห็นเรือรายเรือนเรียงเคียงขนาน
มีศาลาท่าน้ำนำสำราญ	พวกชาวบ้านซื้อขายคอนท้ายเรือ
ริมชาวสวนล้วนมะพร้าวหมูสีปลุก	ทะเลายลูกลากดินน้ำกินเหลือ
กล้วยหักมุกสุกหอมอร่ามเครือ	พริกมะเขือหลายหลากหมากมะพร้าว
ริมวารมีแพขายแพรผ้า	ทั้งขวานพร้าวพร้อมเครื่องทองเหลืองขาว
เจ้าของแพแลดูหางหนูยาว	มีลูกสาวสีเป็นไทยถอนไรปลิว
ดูชาวสวนล้วนขี่ไคลทั้งใหญ่เด็ก	ส่วนเมียแจ็กหิวมระบมผิว
เห็นเรือเคียงเมียงขม้ายแต่ปลายคิ้ว	แกลังกรีดนิ้วนั่งอวดทำทรวดทรงฯ

นิราศพระปฐม บรรยายการเดินทางไปนมัสการพระปฐมเจดีย์ ของหลวงจักรปราณี (ฤกษ์) และนิราศสุพรรณ ของเสมียนมี หรือ หมื่นสมพัตสร นายอากรเมืองสุพรรณบุรี พ.ศ.2383 รัชสมัยเดียวกัน (หลวงจักรปราณี, 2467; กระทรวงศึกษาธิการ, 2505) บรรยายถึงตลาดน้ำปากคลองบางกอกน้อยในเวลาเช้าตรู่ที่พลุกพล่านเต็มไปด้วยเรือแพ เรือพายของแม่ค้า-พ่อค้า และผู้มาซื้อขายสินค้า มีสินค้าประเภทต่างๆในตลาดน้ำ ได้แก่ ของสวน สินค้าจากต่างประเทศ แพรพรรณ และเครื่องอุปโภคบริโภค บรรยายการซื้อขายน้ําด้วยชีวิตชีวาและเสียงอื้ออึงของการเจรจาซื้อขายระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายบนท้องน้ำ ดังนี้

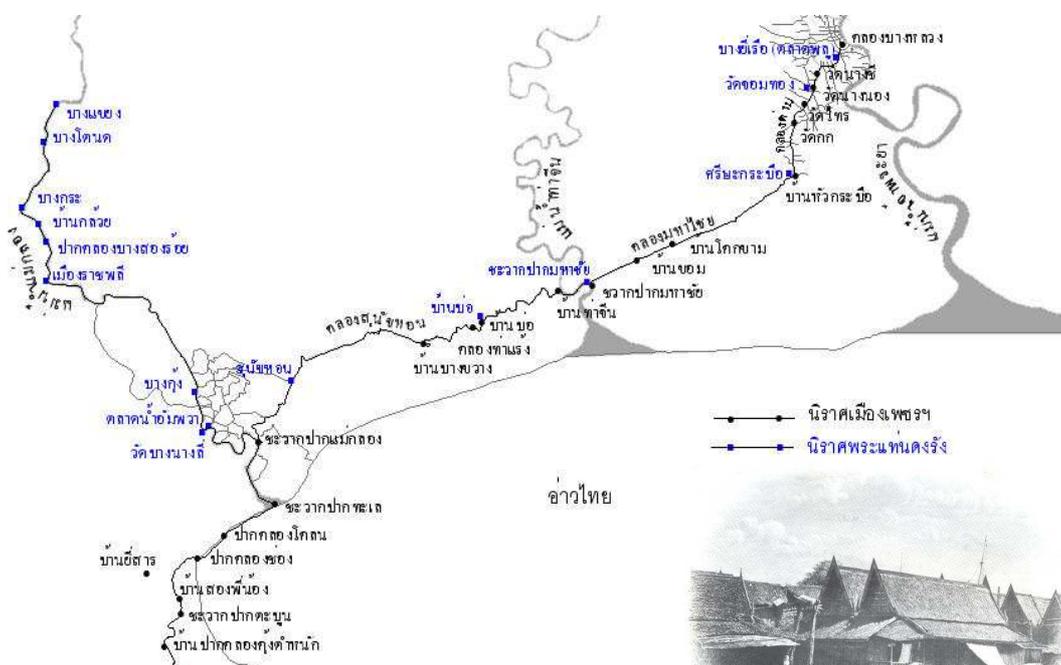
ค่อยค่อยล่องเข้าคลองบางกอกน้อย	ดูเรียบริ้วเรือแพแม่ค้าขาย
กลางคนเล่าเจ้าคารมดูคมคาย	ไม่มีอายอดสูกับผู้ใด
ที่กลางคนได้ระเบียบดูเรียบริ้ว	ไม่มากนักน้อยเจรจาฉฉมาสัย
มีคนซื้ออ้ออึ้งคะนึงไป	ไม่มีใครชิงชังทั้งหญิงชาย
ที่กลางคนมั่งมีเพราะขี้ฉ้อ	มันทั้งขอทั้งรับเอาฉิบหาย
กลางลำเมียแจวหัวฟัวแจวท้าย	ดูสบายตามประสาเขาหากิน
พวกแม่ค้ามิได้ขาดตลาดน้ำ	สุดจะจำเรือแพกระแสนินธ์
ก๊วยเร่งเรือมาในวาริน	ยิ่งลับถิ่นที่เคยเสวยบาน

ยังมีบันทึกหลักฐานของชาวตะวันตกประกอบภาพเขียนบรรยายลักษณะความเป็นอยู่ในช่วงเวลานี้ ได้แก่ ในช่วงปีพ.ศ.2398 ถึง พ.ศ.2403 มีบันทึกและภาพเขียนสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาว่ามีเรือแพจำนวนมากนับหมื่นหลังโดย เซอร์ จอห์น บาวริง (Bowring, Sir J.) และผู้สื่อข่าวของหนังสือพิมพ์ The Illustrated London เช่นเดียวกับ อังรี มูโฮต์ (Mouhot M.H.) นักสำรวจชาวฝรั่งเศส ผู้เผยแพร่เรื่องราวเกี่ยวกับนครวัดซึ่งเดินทางเข้ามาในประเทศไทยในช่วงพ.ศ.2401-2403 กล่าวเกี่ยวกับสถานการณ์พื้นที่ของบางกอกว่า “...บางกอกคือ เวนิสแห่งตะวันออก...ไม่ว่าท่านจะไปทำกิจธุระหรือพักผ่อนหย่อนใจท่านต้องไปโดยทางน้ำ....แม่น้ำเป็นถนนหลัก ส่วนคลองเป็นถนนซอยที่ท่านล่องลอยเลื่อนไปโดยนอนเอกเขนกอย่างหรูหราในห้องเรือของท่าน...” (อ้างถึงใน เอนก นาวิกมูล, 2546: 46-61; Sternstein, 1982: 13-19.) การค้าในช่วงเวลานี้มีศูนย์กลางทางน้ำสำคัญรองรับชุมชนเมืองน้ำบริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา (ธนบุรี) คือ ตลาดน้ำย่านปากคลองบางกอกใหญ่ และตลาดน้ำย่านปากคลองบางกอกน้อย (พิเชษฐ เดชมิตร, 2548: 77) ซึ่ง Sternstein (1982, 13-15) ได้บรรยายถึงตลาดน้ำในบางกอกช่วงระหว่างปีพ.ศ.2364-2398 ตรงกับช่วงปลายรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 4 ตอนต้นไว้ว่า วิธีการอยู่อาศัยแบบชาวน้ำบนแพไม้ไผ่ มีเรือนแถวไม้ชาวจีนอยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำเปิดเป็นร้านค้า ภาพของแม่น้ำวุ่นวายสับสนด้วยเรือมากมายหลายขนาด ช่วงเวลาของตลาดเริ่มตั้งแต่เช้าตรู่ แม่ค้าในเรือสวมเสื้อแขนยาว หมวกและกางร่มกระดาษ สินค้าที่นำมาค้าขายมี เนื้อสัตว์ ปลา พืชผัก ผลไม้ รวมทั้งของหวานที่ทำมาจากแป้งและมะพร้าว ภาพที่เห็นดูวุ่นวายสับสนซึ่งก็คือตลาดใหญ่ที่สำคัญของเมือง...” (รูปภาพ 4-3)

ตลาดน้ำสำคัญของสวนในบางกอกก่อน พ.ศ.2403 มีศูนย์กลางการค้าขายทางน้ำสำคัญบริเวณปากคลองบางกอกใหญ่ และปากคลองบางกอกน้อย และตลาดมีน้ำอัมพวา เป็นศูนย์กลางตลาดน้ำสำคัญของสวนนอกบางช้าง องค์ประกอบสำคัญของตลาดน้ำได้แก่ เรือแพ เรือแม่ค้า-

พ่อค้าที่มาค้าขาย และเรือของผู้ที่มาซื้อสินค้า สินค้าในตลาดน้ำ ได้แก่ ของสวน ข้าวของเครื่องใช้ ที่จำเป็นในการทำสวน และข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ในชีวิตประจำวัน

การเดินทางเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง เป็นการเดินทางโดยทางเรือผ่านโครงข่ายการสัญจรทางด้วยคลองต่างๆ จากคลองบางกอกใหญ่ คลองบางกอกน้อย ศูนย์กลางการค้าสำคัญของสวนในบางกอกในขณะนั้น ไปตามคลองด่าน คลองมหาชัย ผ่านแม่น้ำท่าจีน ออกสู่คลองสุนัขหอน คลองแม่กลอง แม่น้ำแม่กลอง ศูนย์กลางชุมชนสวนนอกบางช้าง ที่มีตลาดน้ำอัมพวาเป็นศูนย์กลางการค้าสำคัญในช่วงเวลานี้

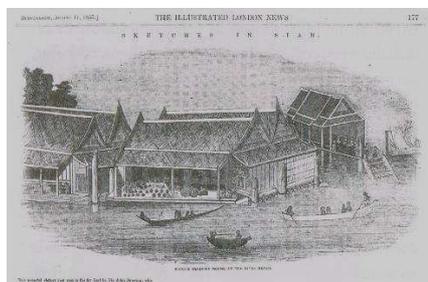

—●— นิเวศเมืองกรุงเทพฯ
—■— นิเวศพระนครฝั่ง

อ่าวไทย

เรือนแพริมแม่น้ำเจ้าพระยา บางกอก พ.ศ.2390
(Bowring, Sir John, 1857.)

เรือนแพริมแม่น้ำเจ้าพระยา บางกอก พ.ศ.2398
(The Illustrated London News 1855.)

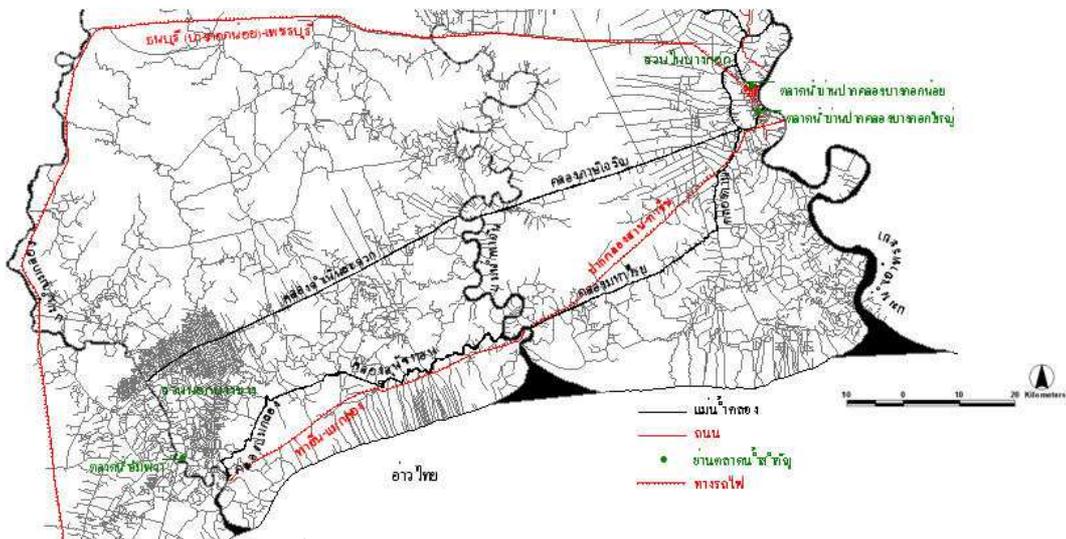

ทัศนียภาพแม่น้ำเจ้าพระยา บางกอก พ.ศ.2407
(Mouhot, M. H. 1964.)

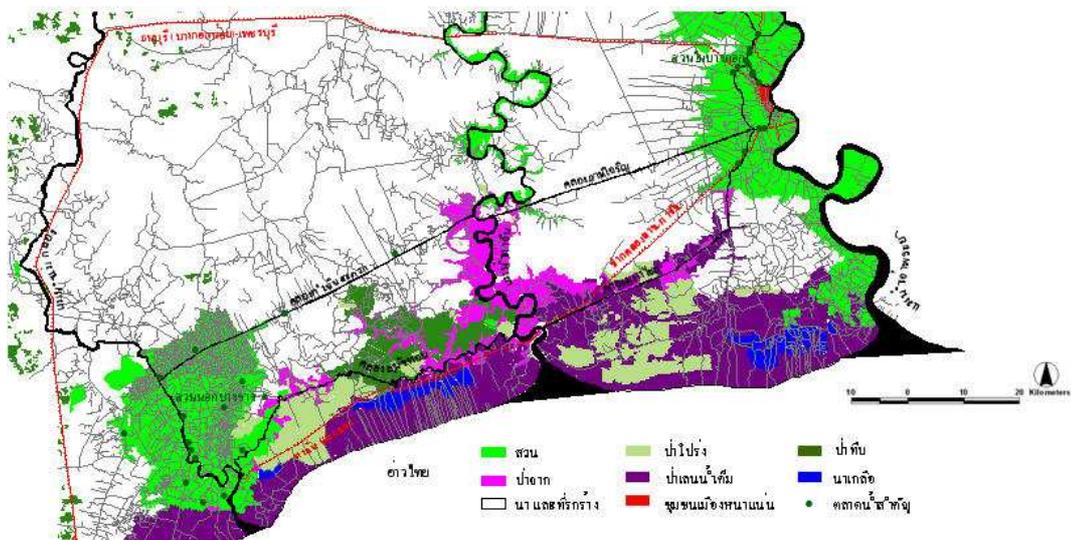
รูปภาพ 4-3 โครงข่ายทางน้ำสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง และวิถีชีวิต พ.ศ.2390-2407.

4.2 ยุคสัญญาทางน้ำ ตลาดน้ำสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง

ตลาดน้ำสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง ระหว่าง พ.ศ. 2403-2474 เป็นช่วงเวลาการสัญญาทางน้ำและเกษตรกรรม การสัญจรเชื่อมโยงระหว่างภูมิภาคใช้ระบบรางเป็นหลัก พื้นที่สวนในบางกอกมีการใช้ประโยชน์ที่ดินชุมชนเมืองหนาแน่น 2.50 ตารางกิโลเมตร ศูนย์กลางชุมชนเมืองหนาแน่นบริเวณธนบุรี ล้อมรอบด้วยการใช้ประโยชน์ที่ดินสวน 218.82 ตารางกิโลเมตร พื้นที่สวนนอกบางช้างมีพื้นที่การใช้ประโยชน์ที่ดินสวน 218.48 ตารางกิโลเมตร (แผนที่ 4-1 และ 4-2)

แผนที่ 4-1 โครงข่ายทางน้ำและระบบราง สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง พ.ศ.2445-2474
ที่มา : สร้างจากแผนที่พื้นฐานของกรมแผนที่ทหาร พ.ศ.2446-2456

แผนที่ 4-2 การใช้ประโยชน์ที่ดินสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง พ.ศ.2446-2456
ที่มา : สร้างจากแผนที่พื้นฐานของกรมแผนที่ทหาร พ.ศ.2446-2456

ช่วงเวลานี้ลักษณะการเกิดที่ตั้งตลาดน้ำจากความสัมพันธ์ของฐานพื้นที่กับลักษณะสังคมวัฒนธรรมชาวสวน ดังกล่าวมาแล้ว แบ่งเป็นสองช่วงเวลาสำคัญ คือ

ช่วงเวลาที่ 1 ฐานน้ำ สังคมวัฒนธรรมยังชีพ (พ.ศ.2403-2444)

ช่วงเวลาที่ 2 ฐานน้ำ สังคมวัฒนธรรมยังชีพกึ่งตลาด (พ.ศ.2445-2474)

4.2.1 ฐานน้ำ สังคมวัฒนธรรมยังชีพ

ช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ.2403-2444 นับเป็นช่วงของชุมชนเกษตรกรรม มีสาเหตุสำคัญมาจากการขาดแคลนน้ำและคลองภาษีเจริญในช่วงปีพ.ศ.2403-2415 ในการคมนาคมและขนส่งผลผลิต ทำให้เกิดการบุกเบิกพื้นที่ขุดคู คลอง ควบคู่ไปกับการทำสวนยกทรงพร้อมๆกับการอพยพเข้ามาในพื้นที่สวนนอกบางข้างของชาวจีน การค่อยๆสิ้นสุดลงของระบบไพร่และทาส ตั้งแต่ พ.ศ.2416 เป็นต้นมา และการที่รัฐอนุญาตให้ชาวบ้านถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินได้ทำให้เกิดโครงข่ายทางน้ำเชื่อมโยงในระดับพื้นที่และภูมิภาคขึ้นมาอย่างเต็มที่ในช่วงเวลานี้

4.2.1.1 ตลาดน้ำสวนในบางกอก

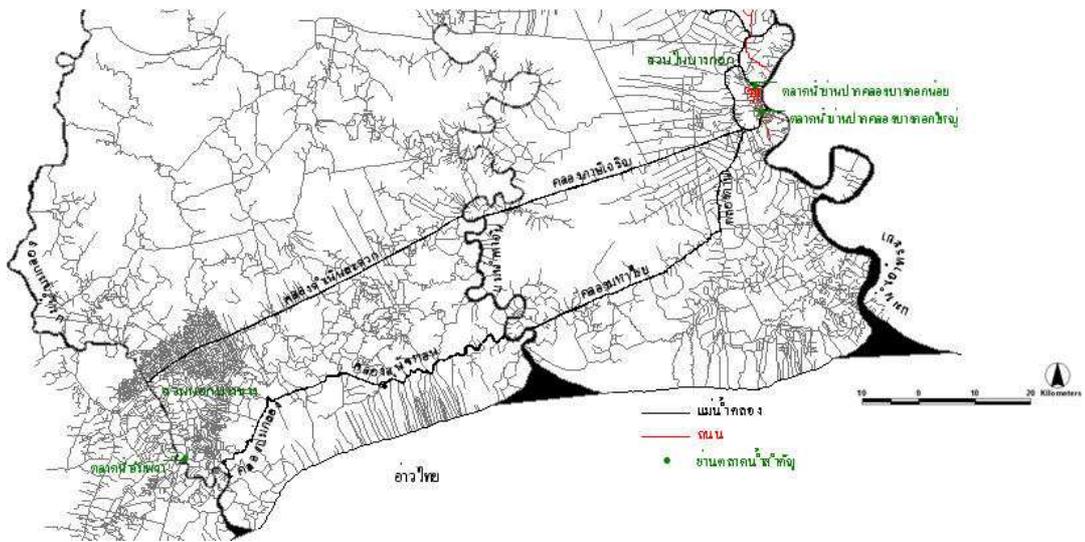
มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานตามแนวแม่น้ำลำคลอง (linear settlement) ทำสวนยกทรง ด้วยการขุดทางน้ำเข้าไปในพื้นที่สวน เรียกว่า “บาง” เชื่อมต่อสู่คลองหลัก บริเวณปากคลองมีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน ตลาดน้ำส่วนใหญ่มีที่ตั้งตามปากคลอง หรือจุดตัดคลอง ติดตลาดเวลาเช้าตรู่ และเป็นศูนย์กลางสำคัญของการคมนาคมขนส่งทางน้ำด้วยการรับและกระจายผลผลิตผลผลิตไปสู่พื้นที่อื่น (พวงร้อย กล่อมเอียง มนัสสวาส กุลวงศ์ และโชคชัย วงศ์ธานี, 2547: 97-98; พรทิพย์ อันทิวโรทัย, 2545: 169-170) ได้แก่ ตลาดน้ำย่านปากคลองบางกอกใหญ่ ตลาดที่สำคัญ คือ ตลาดพลูย่านบางยี่ขัน ไปจนถึงตลาดน้ำหน้าวัดจันทาราม วัดอินทาราม สวนย่านปากคลองบางกอกน้อย เริ่มจากปากคลองไปจนถึงฝั่งตรงข้ามวัดศรีสุदारาม ตลาดน้ำจะคึกคักไปด้วยเรือเร่ขายของ และเรือนแพขายของจอดยาวตลอดไปทั้งสองฝั่งน้ำ เป็นเรือนแพของชาวจีนมุสลิม ปะปนกับชาวไทย (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว และสุदारา สุจฉายา, 2542: 47) ส่วนตลาดน้ำอื่นๆ มักเป็นจุดนัดพบของชาวสวนบริเวณปากคลองต่างๆ ที่นำของสวนบรรทุกใส่เรือออกมาขายให้กับพ่อค้าคนกลาง สินค้าในตลาดน้ำส่วนใหญ่ มีทั้งของสวน สินค้าอุปโภค อาหารทะเล และวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตสินค้า เช่น ไม้พื้น ไม้ค้ำพลู ไม้ไผ่ ปูนแดง เป็นต้น

ตลาดน้ำในช่วงเวลานี้จากบันทึกของศาสตราจารย์แมกซ์เวล (Maxwell Sommervill) จากมหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2435 จากหนังสือ Siam on the Meinam from the Gulf to Ayuthia (กรมศิลปากร, 2544: 125-127) บรรยายตลาดน้ำในเมืองบางกอกจากการเที่ยวชมเมืองโดยเรือกลไฟตามแม่น้ำเจ้าพระยาว่า มีเรือนแพค้าขายจอดผูกติดไว้กับเสาไม้ไผ่ ทุกร้านค้าจัดวางสินค้าอย่างสวยงาม และบรรดาพ่อค้าเร่ที่ใช้ชีวิตท่องเที่ยวไปตามที่ต่างๆ เพื่อแสวงหาแหล่งจำหน่ายสินค้าไปเรื่อยๆ จึงชำนาญในการพายเรือมาก (รูปภาพ 4-4)

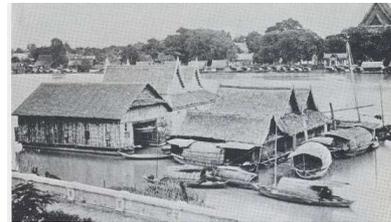
4.2.1.2 ตลาดน้ำสวนนอกบางช้าง

จากการขุดคลองดำเนิน-สะดวก ทำให้เกิดลักษณะการตั้งถิ่นฐานตามแนวแม่น้ำลำคลอง ชุมชนหนาแน่นบริเวณปากคลอง มีวัดเป็นศูนย์กลาง มีการขุดคลองลัดเชื่อมโยงเครือข่ายคลองเดิม เป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกันทั้งภายในและระหว่างพื้นที่ จะเห็นได้จากบันทึกนิราศยี่สาร โดย ก.ศ.ร.กุหลาบ (2543: 52) ของการเดินทางใน พ.ศ.2442 จากสวนในบางกอกไปบ้านยี่สาร ระหว่างทางหยุดพักเรือเป็นระยะเพื่อรอน้ำขึ้น-ลง จากคลองบางกอกใหญ่ คลองภาษีเจริญ แม่น้ำท่าจีน คลองดำเนินสะดวก บางนกแขวก ตลาดน้ำอัมพวา สุวัดียี่สาร เดินทางกลับผ่านคลองแม่กลอง คลองสุนัขหอน แม่น้ำท่าจีน คลองมหาชัย คลองด่าน ถึงปากคลองบางหลวง (รูปภาพ 4-5) บรรยายสภาพแวดล้อมและตลาดน้ำอัมพวาไว้ว่า....

...เห็นสวนต้นผลไม้หลายสิ่งมี	อุดมดีระตะดูตระการ
มะพร้าวหมากอันใหญ่ไม่มียอม	กลิ่นหอมๆเหมือนตาลสดมีรสหวาน
หอมมะพร้าวที่ต้นคนทำตาล	ลมพัดพานภากลิ่นรวยรินมา
มีวัดวาอารามแลบ้านเรือน	อยู่กล่นเกลื่อนเรียงรายทั้งซ้ายขวา
ทั้งสองฟากแม่น้ำแม่กลองมา	ที่เรียกว่าบางช้างนำกลางแคว
อำพวรรณ์พวาป่ามะม่วง	เวลาล่วงมองที่ต้นจันทาแข
นี่ใคร่ยลผลลูกที่สุกแดง	ถึงจะแพงผลบาทจันคาคิน
เรียกบางช้างๆ ที่ไหนใครช่างว่า	ถาช้างปามาอาไศรยใจถวิล
ถ้าได้ช้างเผือกผู้คู่แผ่นดิน	ถวายฉะรินพระธิปะโตคงได้การ
มีพวงแพแตรรายจอดขายของ	แต่ค้าต้องปิดเงียบเขียบสถาน
เรือแจวจ้ำทวนน้ำมาช้านาน	สองทุ่มถึงบ้านอัมพวา.....

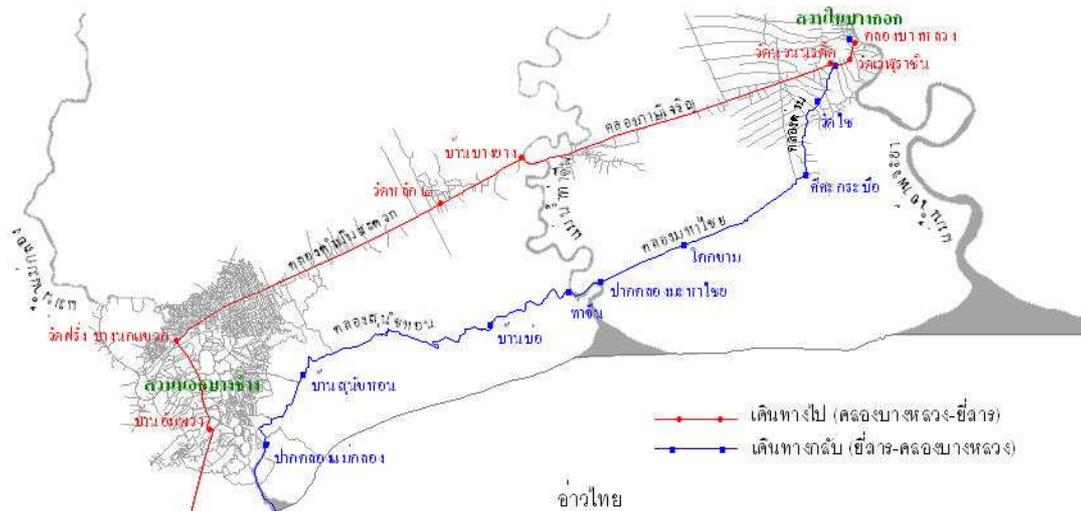

เรือแพขายของแม่น้ำเจ้าพระยา
(Sommerville Maxwell, 1892)

เรือแพริมแม่น้ำเจ้าพระยา กรุงเทพมหานคร
(Child J.T., 1892.)

รูปภาพ 4-4 โครงข่ายทางน้ำและย่านตลาดน้ำสำคัญ สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง พ.ศ.2403-2444 ที่มา : สร้างจากแผนที่พื้นฐานของกรมแผนที่ทหาร พ.ศ.2446-2456

รูปภาพ 4-5 โครงข่ายทางน้ำระหว่างสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง จากนิราศอัมรินทร์

4.2.2 สันฐานน้ำ สังคมวัฒนธรรมยังชีพกึ่งตลาด

ช่วงระหว่างปีพ.ศ.2445-2474 การแลกเปลี่ยนซื้อขายพัฒนาสู่เครือข่ายการค้าที่ตลาดน้ำเป็นศูนย์กลางเชิงพื้นที่ผลผลิตสวน และสินค้าจากภูมิภาคโดยรอบ ของระบบวันนัดจันทร์คติที่สัมพันธ์กับการหมุนเวียนขึ้น-ลงของน้ำ ความหลากหลายของประเภทและชนิดสินค้ามีมากขึ้น ช่วงเวลานี้ยังมีการพัฒนาระบบรางบริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ได้แก่ในปีพ.ศ.2445 เปิดเดินรถไฟสายปากคลองสาน-ท่าจีน, ปีพ.ศ.2446 รถไฟสายธนบุรี (บางกอกน้อย-เพชรบุรี) และปีพ.ศ.2447 รถไฟสายท่าจีน-แม่กลอง อย่างไรก็ตามระบบรางมีผลต่อพื้นที่สวนนอกบางช่วงน้อยมาก เนื่องจากพื้นที่สวนที่ได้รับบริการจากระบบรางมีน้อย (แผนที่ 4-1)

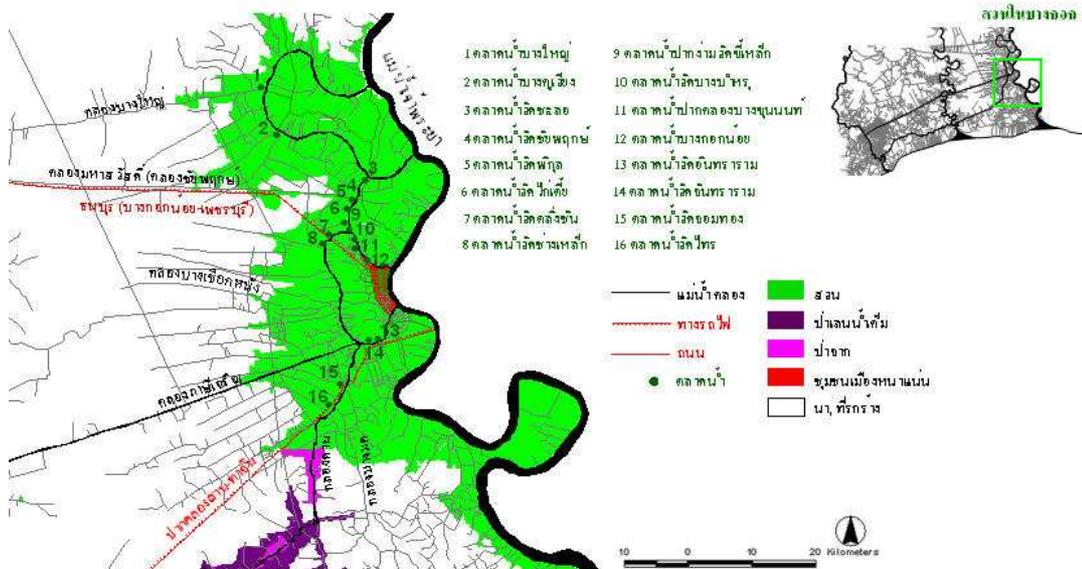
4.2.2.1 ตลาดน้ำสวนในบางกอก

ตลาดน้ำสวนในบางกอก ติดตลาดในเวลาเช้า ที่ตั้งตลาดน้ำอยู่บริเวณปากคลอง จุดตัดคลอง เชื่อมโยงได้กับชุมชนโดยรอบโดยทางน้ำ ศูนย์กลางตลาดน้ำสำคัญบริเวณย่านปากคลองบางกอกน้อยและบางกอกใหญ่ มีตลาดน้ำอื่นเป็นศูนย์กลางย่อย ที่แม่ค้า-พ่อค้ามาค้าขายซื้อผลผลิตจากชาวสวน เช่น ตลาดน้ำบางใหญ่ บางคูเวียง บางกรวย วัดจอมทอง วัดพิบูลปากง่ามวัดชีเหล็ก วัดตลิ่งชัน บางระมาด ปากคลองบางพลัด วัดช่างเหล็ก ปากคลองบางขุนนนท์ และปากคลองบางบำหรุ (ราตรี โตเฟ่งพัฒนา, 2543; พรทิพย์ อันทิวโรทัย, 2545) (แผนที่ 4-3 และรูปภาพ 4-6) บทบาทตลาดน้ำมีทั้งระดับพื้นที่เฉพาะ (local) และระดับภูมิภาค (global) คือ

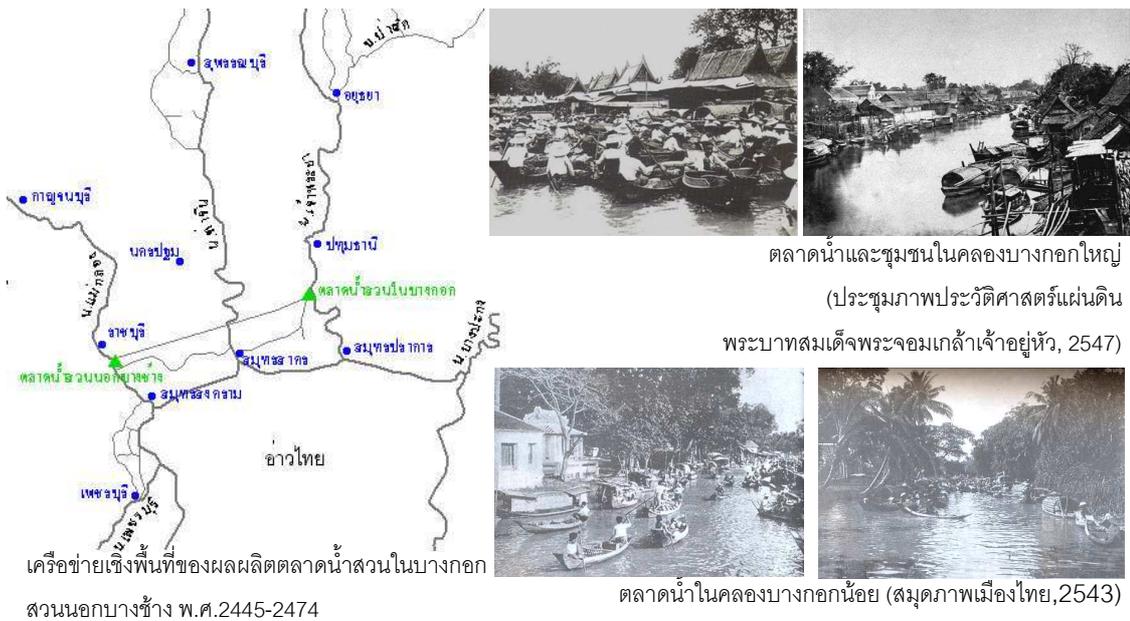
ระดับพื้นที่เฉพาะ (local) ที่ตั้งตลาดน้ำปรากฏตามปากคลองและจุดตัดคลองสำคัญเชื่อมโยงกับชุมชนได้ดี มีเครือข่ายเชิงพื้นที่ของผลผลิตครอบคลุมพื้นที่ตามแนวคลองสำคัญ คือ คลองอ้อม บางกอกน้อย บางกรวย บางกอกใหญ่ และคลองด่าน เป็นศูนย์กลางระดับย่านตามแนวคลอง เนื่องจากเป็นพื้นที่สวนในบริบทเมือง

ระดับพื้นที่รวม (global) ที่ตั้งตลาดน้ำย่านคลองบางกอกใหญ่ เชื่อมโยงได้กับฝั่งพระนครด้วยเครือข่ายการค้าขายทางน้ำและราง เครือข่ายเชิงพื้นที่ผลผลิตระดับภูมิภาค เช่น จังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม สมุทรสาคร นครปฐม สุพรรณบุรี อยุธยา และฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา โดยเฉพาะศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ คือ ตลาดค้าหมา-พลู โรงงานแปรรูปผลผลิต เช่น โรงปลาทุ่น้ำ ชีวคานเรือ เมาถ่าน ย้อมผ้า ฆ่าหมู โรงสีข้าว และตลาดค้าผลไม้ในฤดูผลไม้ต่าง (พวงร้อย กล่อมเอียง และคณะ, 2547:102-108) เครือข่ายเชิงพื้นที่ของผลผลิตที่สำคัญ คือ

- บางช้าง สมุทรสงคราม เช่น น้ำตาลมะพร้าว ผลไม้ มะพร้าว พริกแห้ง
- มหาชัย สมุทรสาคร เช่น ปลาหู ปูจากปลาทะเล กุ้งทะเล
- บางตะบูน ยี่สาร สมุทรสงคราม เช่น ไม้แสม ไม้โกงกาง
- ราชบุรี กาญจนบุรี เช่น ไม้ไผ่ ปูนสำหรับทำปูนแดง
- นครปฐม สุพรรณบุรี เช่น ข้าวเปลือก และไม้ซุงจากทางภาคเหนือ

แผนที่ 4-3 ที่ตั้งตลาดน้ำสวนในบางกอก พ.ศ.2445-2474

รูปภาพ 4- 6 ตลาดน้ำสวนในบางกอกและเครือข่ายเชิงพื้นที่ผลผลิต พ.ศ.2445-2474

ย่านตลาดน้ำสำคัญบริเวณปากคลองบางกอกน้อยและบางกอกใหญ่ มีการเชื่อมโยงการขนส่งโดยทางน้ำและรางเป็นหลัก เป็นศูนย์กลางซื้อขายแลกเปลี่ยนที่มีทั้งตลาดน้ำและตลาดบกตามแนวสถานีรถไฟที่สำคัญ ได้แก่ ย่านปากคลองบางกอกน้อยและสถานีรถไฟธนบุรี, ย่านปากคลองบางกอกใหญ่และสถานีรถไฟปากคลองสาน, ตลาดน้ำวัดกลาง (ตลาดพลู) และสถานีรถไฟตลาดพลู, ตลาดน้ำจอมทองและสถานีรถไฟจอมทอง, ตลาดน้ำวัดไทรและสถานีรถไฟวัดไทร ระบบรางมีผลต่อการค้าขายของตลาดน้ำในเรื่องของเวลาการเข้า-ออกของรถไฟ ส่งผลต่อการค้าของตลาดน้ำที่ต้องรีบเร่งขึ้นเพื่อให้การขนส่งสินค้าทันกับการเข้า-ออกของรถไฟ และทำให้กระจายสินค้าต่างได้ในปริมาณที่มากขึ้น การแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้ามีหลายรูปแบบ เช่น การเหมาสวน, การเหมาขนำ, การจอง, การตัดตอน, เจ้าจำนำ, การขายเป็นร้อย, การขายทั้งลำเรือ และ การขายครึ่งลำเรือ อย่างไรก็ตามพื้นที่สวนในบางกอกเริ่มมีการปรับเปลี่ยนไปสู่ความเป็นเมืองโดยบางกอกฝั่งธนบุรีถูกยกเป็นจังหวัดในปีพ.ศ.2458 การเปิดใช้สะพานปฐมบรมราชานุสรณ์ เชื่อมฝั่งพระนครในพ.ศ.2474 และการพัฒนาโครงข่ายถนนฝั่งธนบุรีที่เริ่มเกิดขึ้น

4.2.2.2 ตลาดน้ำสวนนอกบางช้าง

ตลาดน้ำมีที่ตั้งตามปากคลองสำคัญ และคลองดำเนินสะดวก ดังความในพระราชหัตถเลขาของสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวเสด็จประพาสมณฑลราชบุรี ร.ศ.128 (พ.ศ.2452) ว่า "...ในลำคลองระยะหลัก 1 หลัก 2 จนกระทั่งหลัก 3 เดิมเป็นจากและปรอง เดียวนี้มีจากและปรองไปไม่ถึงหลัก 1 เป็นไร่นาไปหมด ได้ความว่าดีมาก ตามลำคลองมีตลาดเกิดขึ้นใหม่ถึงสามระยะ นับว่าไม่มีที่ว่าง ว่าคนราชบุรียกลงมาตั้งแถบคลองดำเนินสะดวกมาก..."

ตลาดน้ำสวนนอกบางช้างติดตลาดทุกวันในเวลาเช้าตรู่ยกเว้นวันพระ เช่น ตลาดน้ำอัมพวา ปากคลองบางแค วัดนางพิม ตาไหว่ วัดประทุม และตลาดน้ำหลักห้า (หรือตลาดน้ำวัดประสาธสิทธิ์ หรือ ตลาดน้ำคลองโพหัก) จังหวัดสมุทรสงคราม ตลาดน้ำบ้านแพ้ว (หรือตลาดน้ำหลักสอง) จังหวัดสมุทรสาคร (พระครูสิริวรรณวิวัฒน์, 2536; ราตรี โตเพ็งพัฒน์, 2543; อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ, 2552; Terdsak Tachakitkachorn. 2005.) มีเครือข่ายวันนัดจันทรรคิตที่เรียกว่าข้างขึ้นและข้างแรมที่สัมพันธ์กับระบบการหมุนเวียนของน้ำขึ้น-ลง เพื่อความสะดวกในการเดินทางและการขนส่งผลผลิต (แผนที่ 4-4 และ 4-5) ดังนี้

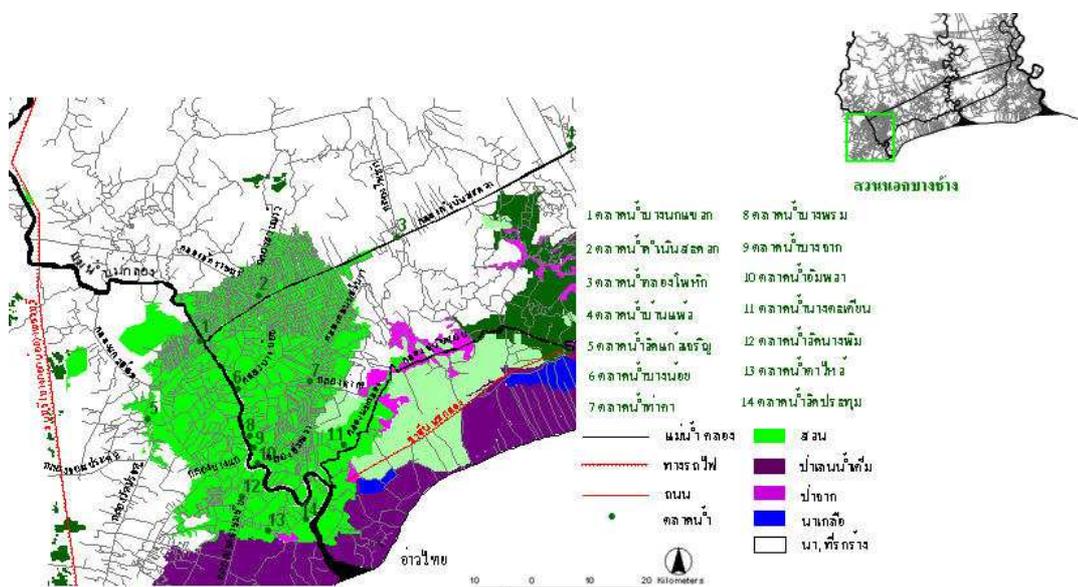
- วันขึ้น-แรม 1, 6 และ 11 ค่ำ: ตลาดน้ำปากคลองบางพรหม, บางนกแขวก (หรือนัดปากคลอง, นัดนอก) และตลาดน้ำบางจาก

- วันขึ้น-แรม 2, 7 และ 12 ค่ำ : ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (หรือนัดศาลาแดง,นัดห้าห้อง,นัดหลักแปด,นัดโน) และตลาดน้ำท่าคา

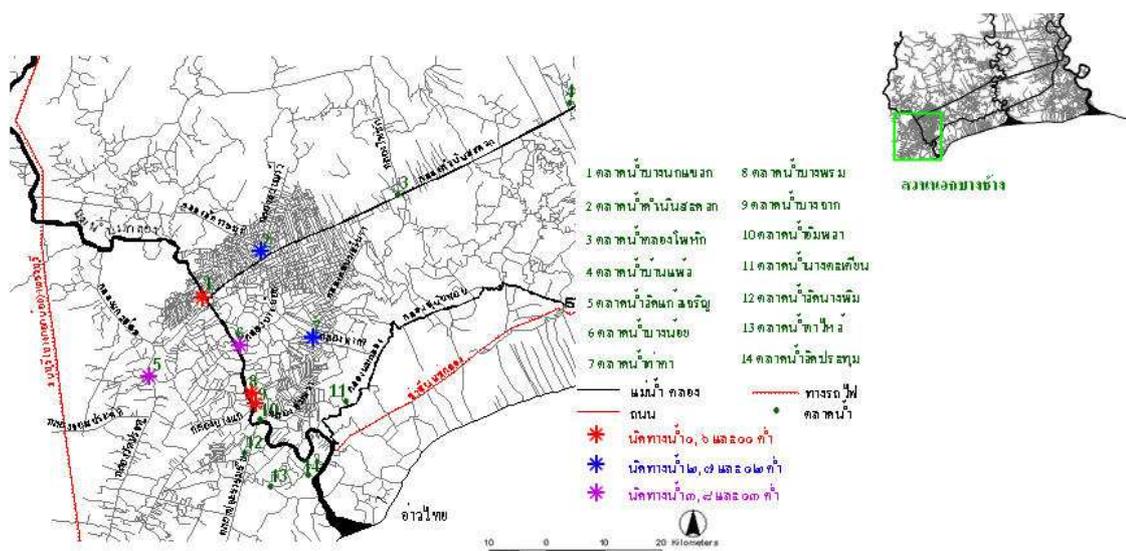
- วันขึ้น-แรม 3, 8 และ 13 ค่ำ : ตลาดน้ำบางน้อย และวัดแก้วเจริญ

เครือข่ายเชิงพื้นที่ที่ผลผลิตตลาดน้ำสวนนอกบางช่วงในช่วงเวลานี้คือ

ระดับพื้นที่เฉพาะ (local) ตลาดน้ำมีที่ตั้งตามจุดตัดคลองที่เชื่อมโยงกับชุมชนด้วยแม่น้ำ คลองหลัก คลองภายใน และคลองลัด เป็นเครือข่ายวันนัดที่สัมพันธ์กับการหมุนเวียนของน้ำ มีทั้ง “นัดนอก” คือ ตลาดน้ำบริเวณปากคลองกับแม่น้ำแม่กลองที่ และ “นัดใน”

แผนที่ 4-4 ที่ตั้งตลาดน้ำ สวนนอกบางช่วง พ.ศ.2445-2474

แผนที่ 4-5 ที่ตั้งตลาดน้ำ ระบบวันนัดทางน้ำ ตลาดน้ำสวนนอกบางช่วง พ.ศ.2445-2474

ระดับพื้นที่รวม (global) ตลาดน้ำอัมพวาเป็นศูนย์กลางสำคัญตั้งแต่อดีต มีเครือข่ายเชื่อมโยงกับตลาดน้ำโดยรอบด้วยระบบวันนัด ที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัตถุประสงค์และผลผลิตกับตลาดน้ำทั้งหมดที่ใช้โครงข่ายลำน้ำที่สำคัญ คือ แม่น้ำแม่กลอง คลองดำเนินสะดวก คลองสุนัขหอน แม่น้ำท่าจีน คลองภาษีเจริญ คลองมหาชัย คลองด่าน และแม่น้ำเจ้าพระยา เครือข่ายเชิงพื้นที่ครอบคลุมจังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี สมุทรสาคร ปทุมธานี และกรุงเทพมหานคร สินค้าสำคัญมีสินค้าอื่นๆ ได้แก่

- ราชบุรี เช่น อ้อย ใอง ไม้ไผ่ ปูนแดง พะอง กระจับปี่ตาล ไม้พะยอม
- เพชรบุรี จากบ้านแหลม บางทะเล บางตะบูน เช่น อาหารทะเลแห้ง กะปิ น้ำปลา หอยดอง กุ้งแห้ง กุ้งฝอย ปูเค็ม ปลาเค็ม กัลฉ่าย
- สมุทรสาคร จากมหาชัย เช่น อาหารทะเลสด กุ้ง หอย ปู ปลา
- นครปฐม จากเกาะเกร็ด เช่น ข้าวของเครื่องใช้ เครื่องปั้นดินเผา
- สุพรรณบุรี เช่น ข้าว
- นครปฐม และกรุงเทพมหานคร เช่น เสื้อผ้าแพรวพรรณ

4.2.3 สรุปตลาดน้ำยุคสมัยจรรยาทางน้ำ

กล่าวได้ว่าการเกิดขึ้นของตลาดน้ำเป็นลักษณะของศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนซื้อขายผลผลิตจากบริบทของที่ตั้ง ของความเป็นศูนย์กลางในบริบทสวน (centroid of orchard based floating market) จากความแตกต่างการใช้ประโยชน์ที่ดินสวน พื้นที่ทะเล และพื้นที่ภายใน (hinterland) การมีผลผลิตที่แตกต่าง การเชื่อมโยงการคมนาคมขนส่งด้วยโครงข่ายทางน้ำเป็นหลักเกิดการแลกเปลี่ยนซื้อขายเพื่อเติมเต็มในวิถีชีวิตของการผลิตและการบริโภคที่มีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ ศูนย์กลางตลาดน้ำหลักมักมีที่ตั้งติดแม่น้ำและคลองสายหลักลักษณะการเกิดที่ตั้งตลาดน้ำของพื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง เกือบทั้งหมดมีที่ตั้งบริเวณปากคลอง ติดวัด และมีลักษณะสำคัญ 4 ลักษณะ ดังนี้ (ตาราง 4-1)

ลักษณะที่ 1 ตลาดน้ำปรากฏบริเวณปากคลองของจุดตัดคลองสำคัญ หรือแม่น้ำ และอยู่ใกล้วัด โดยเฉพาะตลาดน้ำสวนนอกบางช้างมีระบบวันนัดจันทร์คติดคล้องกับการหมุนเวียนขึ้นลงของน้ำและการจัดวันนัดของตลาดน้ำบนพื้นที่

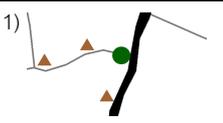
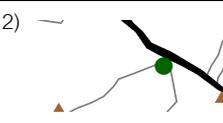
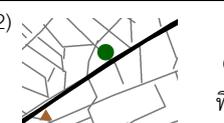
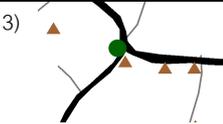
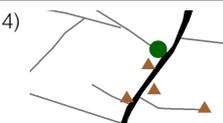
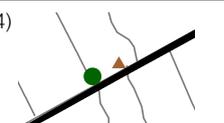
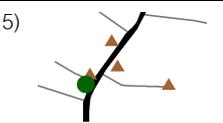
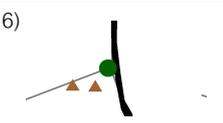
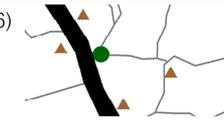
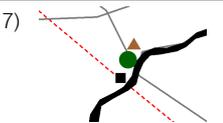
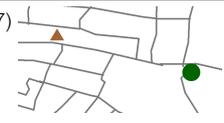
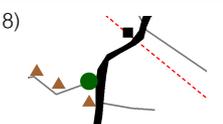
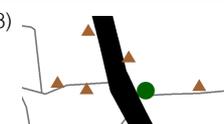
ลักษณะที่ 2 ตลาดน้ำปรากฏบริเวณปากคลอง จุดตัดคลอง ใกล้วัด และสถานีรถไฟ โดยเฉพาะพื้นที่สวนในบางกอกตลาดน้ำบางส่วนมีบทบาทหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการซื้อ

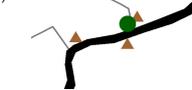
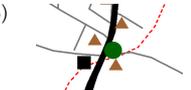
ขายแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างพื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง และพื้นที่โดยรอบที่เชื่อมโยงการสัญจรทางน้ำและทางบก ด้วยคลองเชื่อมแม่น้ำและระบบราง

ลักษณะที่ 3 ตลาดน้ำปรากฏบริเวณปากคลอง จุดตัดคลอง และใกล้บ้านผู้นำชุมชน โดยเฉพาะพื้นที่สวนนอกบางช้าง ตลาดน้ำบางส่วนปรากฏอยู่บนพื้นที่โครงข่ายคลองภายในที่อยู่ถัดจากแม่น้ำและคลองหลักเข้าไปภายในพื้นที่ และติดตลาดในวันนัดจับหนวด

ลักษณะที่ 4 ตลาดน้ำปรากฏบริเวณปากคลอง จุดตัดคลอง ใกล้วัด และอยู่บริเวณชุมชนเมืองหนาแน่น โดยเฉพาะตลาดน้ำสวนในบางกอก บริเวณปากคลองบางกอกน้อยและปากคลองบางกอกใหญ่ (คลองบางหลวง)

ตาราง 4-1 สรุปลักษณะที่ตั้งตลาดน้ำยุคการสัญจรทางน้ำ สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง

สวนในบางกอก	สวนนอกบางช้าง
1) ตลาดน้ำบางใหญ่ที่ตั้งปากคลอง ใกล้วัด	1) ตลาดน้ำบางนกแขวกที่ตั้งปากคลอง ติดแม่น้ำ ใกล้วัด วันนัดค้า 1, 6 และ 11 ค่ำ
2) ตลาดน้ำบางคูเวียงที่ตั้งปากคลอง ใกล้วัด	2) ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (นัดหลัก 8 ,นัดศาลาทำห้อง, นัดหลังคาแดง) ที่ตั้งปากคลอง นัดค้า 1, 7 และ 12 ค่ำ
3) ตลาดน้ำหน้าวัดชะลอที่ตั้งปากคลอง ใกล้วัด	3) ตลาดน้ำคลองโพธิ์หัก (นัดหลัก 5, นัดวัดประสาธสิทธิ์) ที่ตั้งปากคลอง ใกล้วัด
4) ตลาดน้ำหน้าวัดชัยพฤกษ์ที่ตั้งปากคลอง ใกล้วัด	4) ตลาดน้ำบ้านแพ้วที่ตั้งปากคลอง ใกล้วัด
5) ตลาดน้ำวัดพิบูลที่ตั้งปากคลอง ใกล้วัด	5) ตลาดน้ำวัดแก้วเจริญที่ตั้งปากคลอง ใกล้วัด วันนัดค้า 3, 8 และ 13 ค่ำ
6) ตลาดน้ำวัดไถ่เตี้ยที่ตั้งปากคลอง ใกล้วัด	6) ตลาดน้ำบางน้อยที่ตั้งปากคลอง ติดแม่น้ำ ใกล้วัด วันนัดค้า 3, 8 และ 13 ค่ำ
7) ตลาดน้ำหน้าวัดตลิ่งชันที่ตั้งปากคลอง ใกล้วัด และสถานีรถไฟ	7) ตลาดน้ำท่าคา บริเวณท่านบท่าคา ใกล้บ้านก้านัน วันนัดค้า 2, 7 และ 12 ค่ำ
8) ตลาดน้ำวัดช่างเหล็กที่ตั้งปากคลอง ใกล้วัด	8) ตลาดน้ำบางพรม ปากคลอง ติดแม่น้ำ ใกล้วัด วันนัดค้า 1, 6 และ 11 ค่ำ

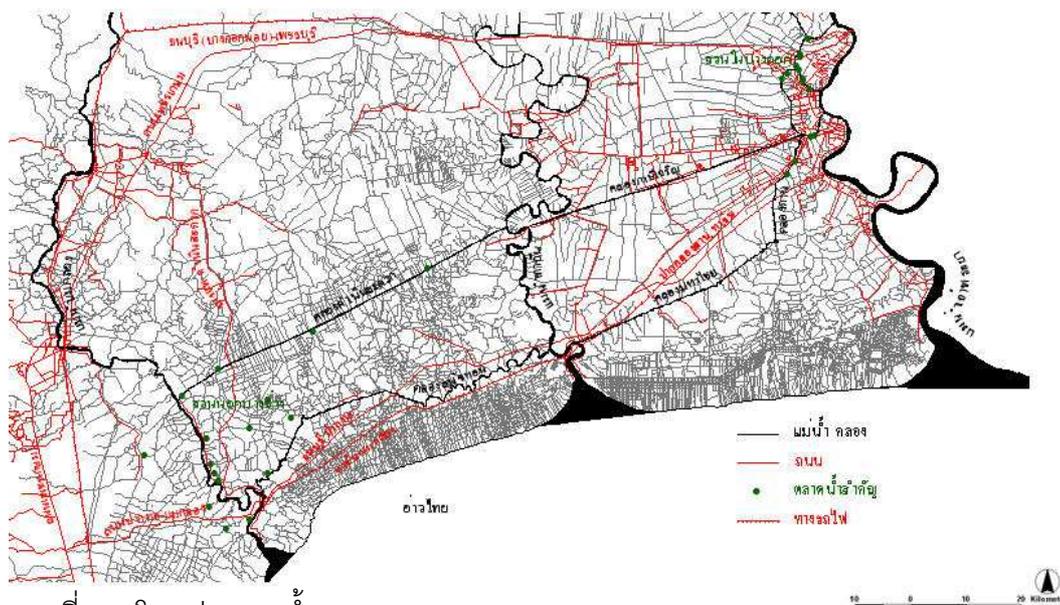
สวนในบางกอก	สวนนอกบางช้าง
9) ตลาดน้ำปากง่ามวัดชีเหล็ก ที่ตั้งปากคลอง ไกล้วัด	9) ตลาดน้ำบางจาก ปากคลอง ตัดแม่น้ำ ไกล้วัด วันนัดค้า 1, และ 11 ค่ำ
10) ตลาดน้ำวัดบางบำหรุ ที่ตั้งปากคลอง ไกล้วัด	10) ตลาดน้ำอัมพวา ปากคลอง ตัดแม่น้ำ ไกล้วัด
11) ตลาดน้ำปากคลองบางขุนนนท์ ที่ตั้งปากคลอง ไกล้วัด และชุมชนเมืองหนาแน่น	11) ตลาดน้ำนางตะเคียน ปากคลอง ไกล้วัด
12) ตลาดน้ำปากคลองบางกอกน้อย ที่ตั้งปากคลอง ตัดแม่น้ำ ไกล้วัด และชุมชนเมืองหนาแน่น	12) ตลาดน้ำวัดนางพิม จุดตัดคลอง ไกล้วัด
13) ตลาดน้ำวัดอินทราธรรม ที่ตั้งปากคลอง ตัดแม่น้ำ ไกล้วัด	13) ตลาดน้ำตาหัว ปากคลอง ไกล้วัดและ บ้านผู้นำชุมชน
14) ตลาดน้ำวัดจันทราธรรม ที่ตั้งปากคลอง ตัดแม่น้ำ ไกล้วัด และสถานีรถไฟ	14) ตลาดน้ำวัดประทุม ปากคลอง ตัดแม่น้ำและ ไกล้วัด
15) ตลาดน้ำวัดจอมทอง ที่ตั้งปากคลอง ไกล้วัด และสถานีรถไฟ	— แม่น้ำ คลอง - - - - - ทางรถไฟ ● ที่ตั้งตลาดน้ำ ▲ วัด ■ สถานีรถไฟ ■ ชุมชนเมืองหนาแน่น
16) ตลาดน้ำวัดไทร ที่ตั้งปากคลอง ไกล้วัด และสถานีรถไฟ	

ที่มา : สรุปจากผลวิเคราะห์, 2553.

4.3 ยุคสัญจรทางน้ำและทางบก ตลาดน้ำสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง

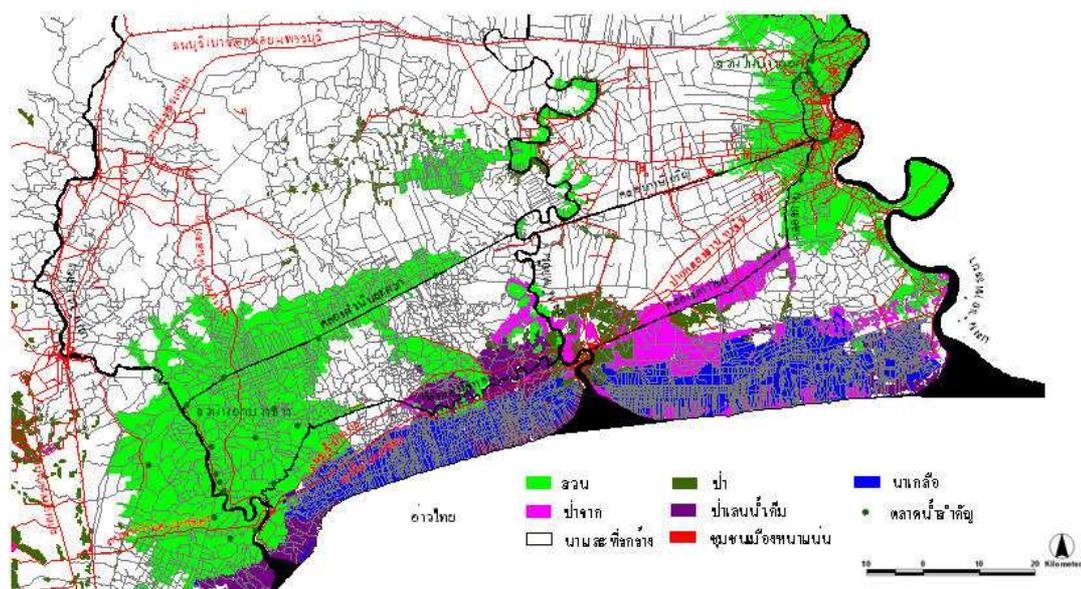
ตลาดน้ำสวนในบางกอก สวนนอกบางช้างระหว่างปีพ.ศ. 2475-2520 หรือ ยุค “ถนนน้อย คลองพี่” ช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงมาเป็นการสัญจรทางบก การพัฒนาโครงข่ายถนนฝั่งธนบุรี การพัฒนาแนวถนนเชื่อมระหว่างภูมิภาค เช่น ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 (เพชรเกษม) ทางหลวงหมายเลข 35 (ธนบุรี-ปากท่อ) และทางหลวงหมายเลข 325 (บางแพ-สมุทรสงคราม) ทำให้จังหวัดสมุทรสงครามเป็นเมืองเปิด นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวปีพ.ศ.2502 และนวัตกรรม

เครื่องยนต์เรือ ทำให้การเดินทางทางน้ำและการขนส่งผลผลิตจากสวนสะดวกรวดเร็ว ในช่วงเวลานี้พื้นที่สวนในบางกอกมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินไปเป็นชุมชนเมืองหนาแน่นเพิ่มขึ้น 9.73 ตารางกิโลเมตร การใช้ประโยชน์ที่ดินสวนลดลง มีพื้นที่ 202.66 ตารางกิโลเมตร พื้นที่สวนนอกบางช้างมีการใช้ประโยชน์ที่ดินสวนเพิ่มขึ้นเป็น 453.71 ตารางกิโลเมตร (แผนที่ 4-6 และ 4-7)

แผนที่ 4-6 โครงข่ายทางน้ำ ระบบราง และถนน พ.ศ.2511-2518

ที่มา : สร้างจากแผนที่พื้นฐานของกรมแผนที่ทหาร พ.ศ.2511-2518

แผนที่ 4-7 การใช้ประโยชน์ที่ดินสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง พ.ศ.24511-2518

ที่มา : สร้างจากแผนที่พื้นฐานของกรมแผนที่ทหาร พ.ศ.2511-2518

ในยุคสมัยจรรยาทางน้ำและทางบก ตลาดน้ำสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญสองช่วงเวลา ดังนี้

ช่วงเวลาที่ 1 สันฐานน้ำและบก สังคมวัฒนธรรมการเมือง (พ.ศ.2475-2499)

ช่วงเวลาที่ 2 สันฐานน้ำและบก สังคมวัฒนธรรมการท่องเที่ยว (พ.ศ.2500-2520)

4.3.1 สันฐานน้ำและบก สังคมวัฒนธรรมการเมือง

ช่วงเวลาระหว่างปีพ.ศ.2475-2499 เป็นช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไทยสู่ความเป็นสากลนิยมที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการเมืองการปกครอง ส่งผลกระทบต่อสังคมวัฒนธรรมชาวสวนและตลาดน้ำ ในเรื่องของที่ตั้งตลาดน้ำ การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต การค้าขาย เครือข่ายผลผลิต รวมถึงวิถีชีวิตชาวสวนในพื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง

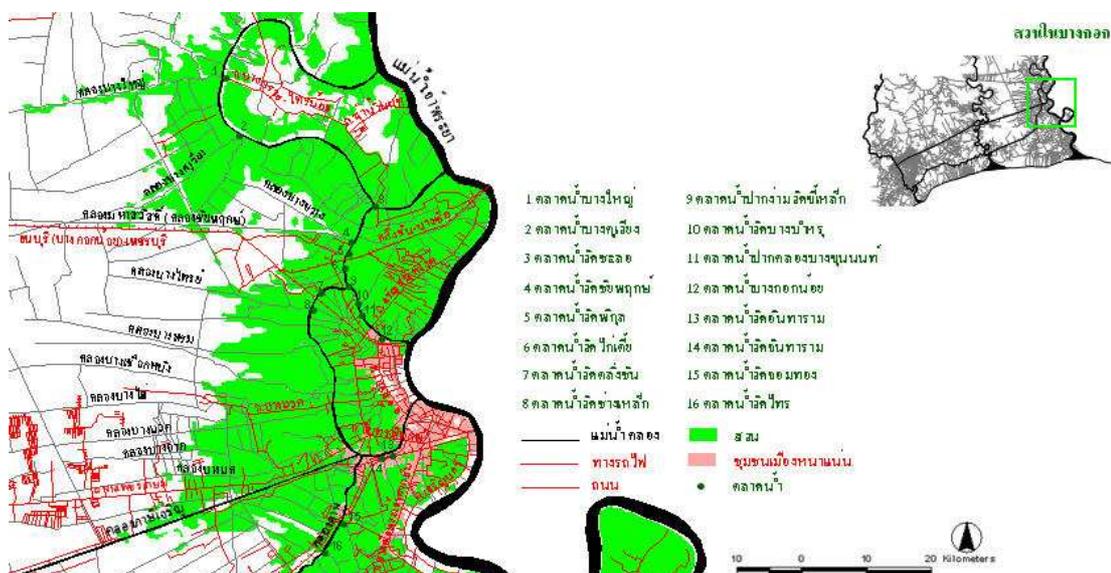
เช่นเดียวกับผลจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ระหว่าง พ.ศ.2484-2488 ที่ประกาศใช้พระราชบัญญัติการจราจรทางน้ำให้ยกเรือนแพขึ้นบก ส่งผลต่อการย้ายเรือนแพขึ้นบกทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ใหม่ของผู้คนในเวลาต่อมา ประกอบกับในปีพ.ศ.2485 เกิดน้ำท่วมใหญ่พื้นที่สวนในบางกอกได้รับความเสียหาย “สวนล่ม” และ “น้ำนอนคลอง” ชาวสวนบางส่วนเลิกทำสวน ตลาดน้ำบางแห่งสิ้นสุดลง เช่น ตลาดน้ำปากคลองบางพลัด (พรทิพย์ อันทิวโรทัย, 2545: 169) รวมถึงการประกาศใช้นโยบาย “รัฐนิยม” โดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตามพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ (มานิตย์ นवलลอบ, 2540) ห้ามประชาชนกินหมากและพลู ส่งผลต่อการเลิกปลูกหมากและพลูของ การเปลี่ยนไปปลูกพืชเบญจพรรณ (สวนผสม) และหันไปประกอบอาชีพอื่น ค่านิยมในการกินหมากและพลูลดลงในระยะยาว ตลาดน้ำที่เคยมีบทบาทเป็นศูนย์กลางค้าหมากและพลูปรับตัวลดขนาด (พวงร้อย กล่อมเอียง และคณะ, 2547: 149-158)

นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและลักษณะเชิงสันฐานมาเป็นการสัญจรทางบก การพัฒนาโครงข่ายถนนส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงของระบบรางโดยสถานีรถไฟสายปากคลองสาน-ท่าจีน ถูกปรับระยะให้สั้นลงเป็นสถานีรถไฟสายวงเวียนใหญ่-มหาชัยในพ.ศ.2496 เพื่อเชื่อมโยงระบบการค้าทางบกโดยรถยนต์ การค้าขายของตลาดน้ำพื้นที่สวนในบางกอกในช่วงเวลานี้จึงเป็นช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงไปเป็นศูนย์กลางการค้าขายทางบกในเวลาต่อมา

4.3.2 สันฐานน้ำและบก สังคมวัฒนธรรมการท่องเที่ยว

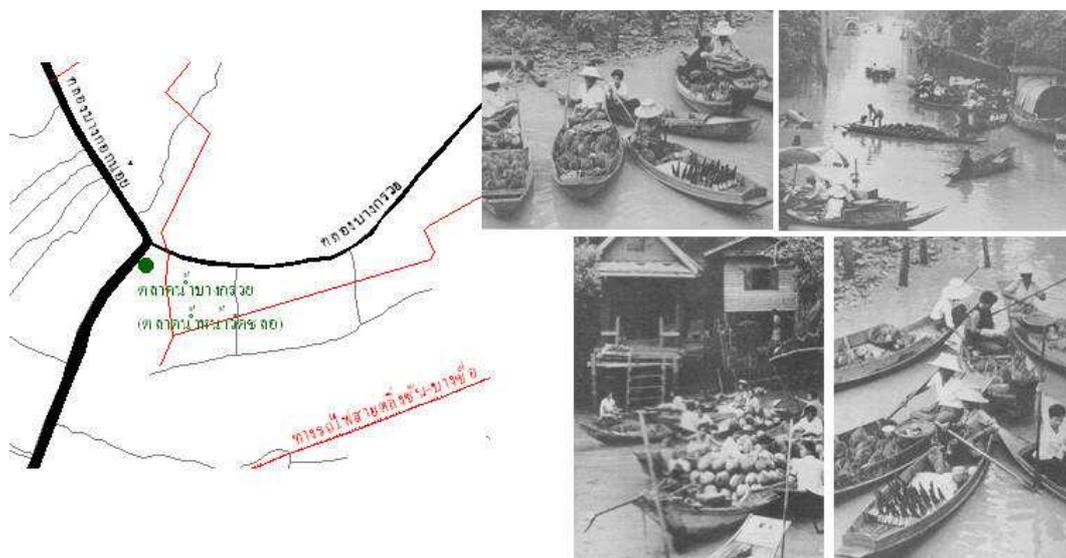
4.3.2.1 ตลาดน้ำสวนในบางกอก

จากนโยบายพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติพ.ศ.2504 ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพื้นที่และการเปลี่ยนแปลงมาเป็นการสัญจรทางบก การพัฒนาระบบโครงข่ายพื้นฐาน การถมคูคลอง สร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาเชื่อมพื้นที่บางกอก-ธนบุรี รวมถึงการพัฒนาระบบรางสายตลิ่งชัน-บางซื่อ ส่งผลให้ศูนย์กลางการค้าฐานน้ำย่านปากคลองบางกอกใหญ่เปลี่ยนมาเป็นศูนย์กลางฐานบกบริเวณวงเวียนใหญ่ มีการย้ายเรือนแพย่านคลองบางหลวงขึ้นมาตั้งถิ่นฐานกันที่วัดเป็นส่วนใหญ่ นับแต่ประกาศใช้พระราชบัญญัติให้ยกเรือแพขึ้นบกมาในปีพ.ศ.2484 รวมถึงการรวมพื้นที่ฝั่งพระนครและฝั่งธนบุรีเข้าด้วยกันมาเป็นกรุงเทพมหานครใน พ.ศ.2514 พื้นที่สวนมีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นพื้นที่ปลูกสร้าง การตั้งถิ่นฐานแบบสวนยกร่องปรับเปลี่ยนสู่การเป็นเมืองศูนย์กลางเข้ามาแทนที่ (แผนที่ 4-8)

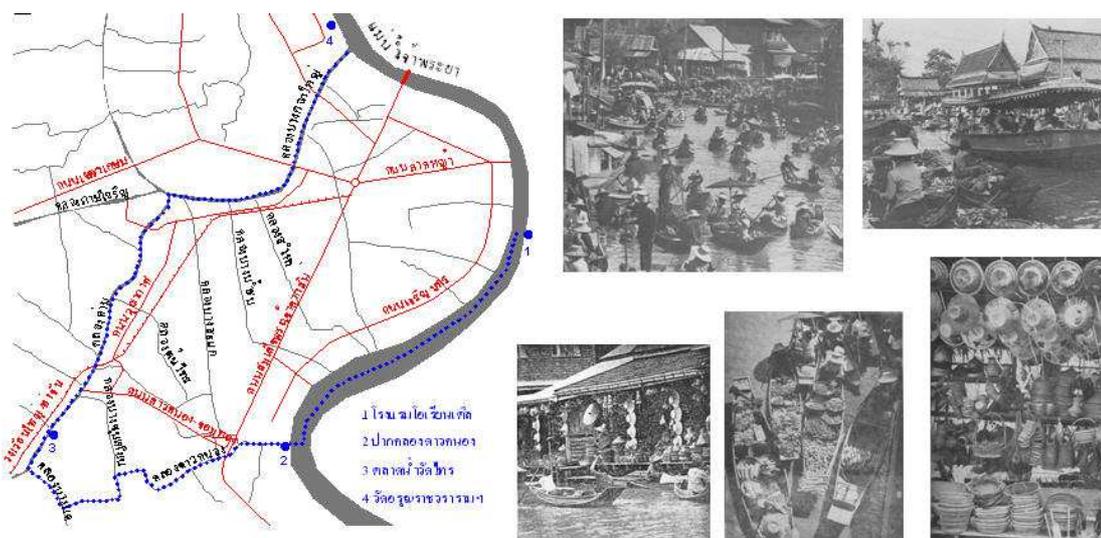
แผนที่ 4-8 ตลาดน้ำสวนในบางกอก พ.ศ.2500-2520

อย่างไรก็ตามตลาดน้ำสวนในบางกอกบางแห่งในช่วงเวลานี้ยังคงติดตลาดอยู่บ้าง เช่น ตลาดน้ำบางกรวย บริเวณหน้าวัดโพธิ์บางไผ่ ในคลองบางกอกน้อย ตลาดน้ำเริ่มตั้งแต่เช้าตรู่และสิ้นสุดลงในเวลาประมาณ 8.00 น. เป็นตลาดขายส่งที่ชาวสวนนำของสวนออกมาขายให้กับแม่ค้า-พ่อค้าคนกลาง (กมล ฉายวิวัฒนะ, 2513: 32-35) (รูปภาพ 4-7)

รูปภาพ 4-7 ตลาดน้ำบางกรวย สนวนในบางกอก พ.ศ.2513 ที่มา : กมล ฉายวิวัฒนะ, 2513

เช่นเดียวกับการส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมของประเทศ และการใช้เครื่องยนต์เรือ ทำให้ตลาดน้ำเปลี่ยนแปลงไปเป็นสถานที่ท่องเที่ยว หรือ “Floating Market” เป็นคำเรียกแพร่หลายในปีพ.ศ.2500 ควบคู่ไปกับการจัดการท่องเที่ยวชมแม่น้ำลำคลอง (River trip หรือ Boat trip) (กมล เกตุศิริ, 2516: 81-92) มีการพานักท่องเที่ยวต่างชาติไปเที่ยวชมตลาดน้ำแห่งแรกย่านตลิ่งชัน และคลองบางแกว มัคคุเทศก์ใช้เรือท่องเที่ยวติดเครื่องยนต์ มีการส่งเสริมจัดทำโปสเตอร์เผยแพร่ตลาดน้ำไปทั่วโลก ต่อมายานตลิ่งชันและบางแกวมมีการสร้างตลาดบก ตลาดน้ำวัดไทรจึงเป็นทางเลือกใหม่ของการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวและวิถีชีวิตริมน้ำ เช่น วัดอรุณราชวรารามฯ คลองบางกอกใหญ่ คลองด่าน ตลาดน้ำวัดไทรจึงเปลี่ยนแปลงไปเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ติดตลาดในเวลาเช้า มีเรือสำปั้นที่บรรทุกสินค้ามาขายนับร้อยลำ นอกจากของสวน อาหารการกิน ริมน้ำยังมีเรือแจวเรียงยาวจำหน่ายสินค้าต่างๆ เช่น ผ้า เครื่องจักสาน ตะกร้า งาม และเครื่องหวาย แขนวเต็มหน้าแพ เรือนักท่องเที่ยวจะแล่นเข้าไปปะปนไปกับเรือแม่ค้าพ่อค้าเบียดเสียดแน่นคลอง (ปราโมทย์ ทัศนาศูวรรณ, 2505:23-29; อนุวิทย์ เจริญศุภกุล, 2508: 7-11) เมื่อตลาดน้ำกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว การค้าทางน้ำก็เปลี่ยนไปค้าขายกับนักท่องเที่ยว (วาทรี โตเฟ่งพัฒน์, 2543: 124) ที่วิถีชีวิตชาวสวนกับธุรกิจการท่องเที่ยวเข้ามารวมอยู่ด้วยกัน เรือแท็กซี่ซึ่งต่อมาพัฒนาไปเป็นเรือหางยาวมีจำนวนมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อเรือพายของแม่ค้า-พ่อค้าถูกเรือนักท่องเที่ยวชน หรือเบียดจนเกิดความเสียหาย ในที่สุดจึงต้องย้ายขึ้นไปขายบนบก ตลาดน้ำวัดไทรจึงค่อยๆซบเซาลึกลงในปีพ.ศ.2516 (รูปภาพ 4-8)

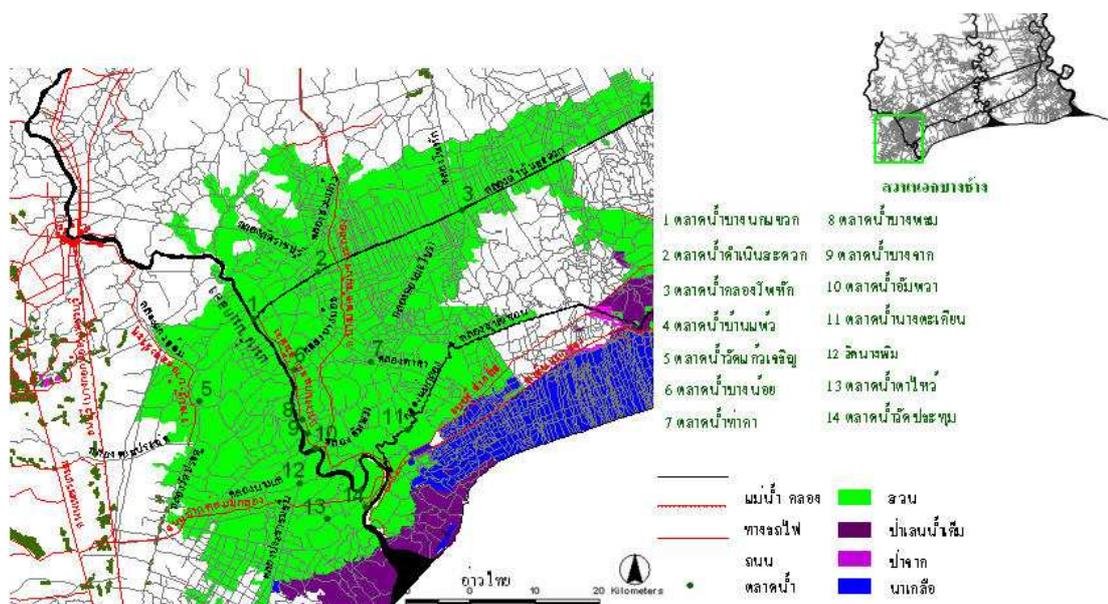
รูปภาพ 4-8 เส้นทางท่องเที่ยวทางเรือ และตลาดน้ำวัดไทย พ.ศ.2505-2508

ที่มา : ปราโมทย์ ทัศนาศูวรรณ, 2505; อนุวิทย์ เจริญศุภสกุล, 2508; กมล เกตุศิริ, 2516.

4.3.2.2 ตลาดน้ำสวนนอกบางช้าง

ตลาดน้ำสวนนอกบางช้างเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากการเปลี่ยนแปลงลักษณะโครงสร้างเชิงสัณฐานพื้นที่มาเป็นการสัญจรทางบก จากการสร้างทางหลวงหมายเลข 325 (บางแพ-ดำเนินสะดวก-สมุทรสงคราม) เชื่อมต่อกับทางหลวงหมายเลข 4 (เพชรเกษม) และทางหลวงหมายเลข 35 (ธนบุรี-ปากท่อ) รวมถึงถนนอัมพวา-บางนกแขวก ถนนราชบุรี-บ้านคลองประดู่ ทำให้จังหวัดสมุทรสงครามเป็นเมืองเปิด ตลาดน้ำตามแนวแม่น้ำแม่กลองเริ่มซบเซา เกิดศูนย์กลางแห่งใหม่ที่เมืองแม่กลองตามแนวถนนและทางรถไฟ รวมถึงการใช้เรือติดเครื่องยนต์ทำให้การสัญจรทางน้ำสะดวกรวดเร็วขึ้น อย่างไรก็ตามการใช้ที่ดินส่วนใหญ่ของพื้นที่สวนนอกบางช้างยังคงมีการทำสวนยกร่องและโครงข่ายการสัญจรทางน้ำไว้ได้ในเวลานี้ (แผนที่ 4-9)

นอกจากนั้นผลทางอ้อมต่อการเปลี่ยนแปลงผลผลิตของตลาดน้ำตามโครงการชลประทานแม่กลองใหญ่ ที่ดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ.2506 มีการสร้างเขื่อนเอนกประสงค์ได้แก่ เขื่อนวชิราลงกรณ์ เขื่อนศรีนครินทร์ ตั้งแต่ พ.ศ.2512 ที่เริ่มกักเก็บน้ำประกอบกับฝนตกน้อยติดต่อกัน เกิดภาวะน้ำเค็มหนุนท่วมพื้นที่ ระบบนิเวศพืชพรรณเสียหาย ไม้ผลต่างๆเสียหายจำนวนมาก นับเป็นการสูญเสียความหลากหลายของชุมชนชาวสวน (อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ, 2552: 166-174) ทำให้ชาวสวนปรับเปลี่ยนมาปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ลิ้นจี่ มากขึ้น เป็นเงื่อนไขให้หน่วยงานภาครัฐเข้ามาส่งเสริมเพื่อบรรเทาปัญหาและผลกระทบจากโครงการนี้ด้วยเช่นกัน

แผนที่ 4-9 ตลาดน้ำสวนนอกบางข้าง พ.ศ.2500-2520

ตลาดน้ำที่มีการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลานี้ คือ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยวในปีพ.ศ.2513 แทนตลาดน้ำวัดไทรที่ลึกลงตามนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ธิดา สาระยา, 2532: 35-44) การท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวตามรายการท่องเที่ยวตลาดน้ำในหนึ่งวัน (floating market) ได้แก่ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก พระปฐมเจดีย์ และสวนสามพราน (กมล เกตุศิริ, 2519: 40) ตลาดน้ำดำเนินสะดวกในคลองลัดพลี หรือคลองลัดราชบุรี ในช่วงเวลานี้มีเรือลำป้านับร้อยลำบรรทุกขนานานาชนิด ทั้งพืชผัก ผลไม้ขนานานาชนิด ยาวตลอดลำคลอง แม่ค้าพ่อค้าสวมเสื้อสีน้ำเงินสดและสวมขอบเหมือนกันหมด (มาลี รักตะปุระณะ, 2514: 45-46) (รูปภาพ 4-9)

นอกจากนั้นตลาดน้ำอัมพวาศูนย์กลางการค้าทางน้ำที่สำคัญตั้งแต่อดีตบริเวณปากง่ามถึงปากคลองอัมพวา ในคลองเต็มไปด้วยเรือลำป้าน เรือแปะ ขายอาหาร พืชผัก และผลไม้ต่างๆ (วิคเตอร์ เคนเนดี้, 2511: 48) ตลาดน้ำอัมพวาลึกลงในปีพ.ศ.2515 จากการเกิดศูนย์กลางการค้าฐานบกที่เมืองแม่กลอง เนื่องจากการคมนาคมทางบกที่สะดวกและการใช้เครื่องยนต์เรือที่ทำให้การสัญจรทางน้ำในการขนส่งผลผลิตสะดวกรวดเร็ว รวมถึงพ่อค้าสามารถเข้าไปซื้อผลผลิตจากชาวสวนได้โดยตรง ทำให้ตลาดน้ำอัมพวาลึกลง อย่างไรก็ตามตลาดน้ำบางแห่งยังคงอยู่ เช่น ตลาดน้ำ บางน้อย และตลาดน้ำขนาดเล็กอื่นๆ (อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ, 2552: 157-161)

ตลาดน้ำอัมพวายามเช้า
(รงค์ วงศ์สวรรค์, 2504)

ตลาดน้ำอัมพวายามบ่าย (วิคเตอร์ เคนเนดี้, 2511)

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก
(มาลี รักตะปุระณะ, 2514.)

ตลาดน้ำบางน้อย (มาลี รักตะปุระณะ, 2514.)

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก
(สุนทร อัมพันทอง, 2519.)

รูปภาพ 4-9 ตลาดน้ำสวนนอกบางช้าง พ.ศ.2500-2520

4.3.3 สรุปตลาดน้ำยุคสัญจรทางน้ำและทางบก

การเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำยุคสัญจรทางน้ำและทางบกระหว่าง พ.ศ.2475-2520 เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงมาเป็นการสัญจรทางบก ที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวสวน รวมถึงมีปัจจัยภายนอก คือ การท่องเที่ยว และนวัตกรรมเครื่องยนต์เรือ ลักษณะพื้นที่ของการสัญจรทางบก มีรูปแบบแนวถนนแบบเส้น (linear pattern) ได้แก่ (ตาราง 4-2)

ลักษณะที่ 1 แนวถนนขนานแนวแม่น้ำและคลองสำคัญ ตัดผ่านตลาดน้ำ และชุมชนริมน้ำ ของแนวแม่น้ำและคลองสำคัญที่ใช้เป็นทางสัญจรทางน้ำหลักเดิมมาก่อนหน้านี้

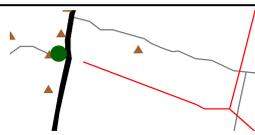
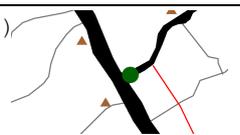
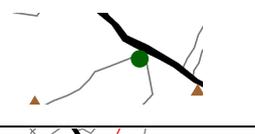
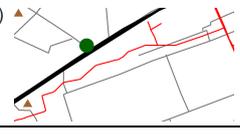
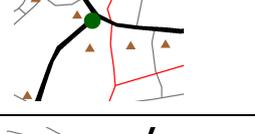
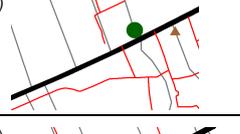
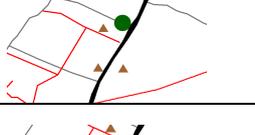
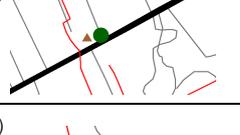
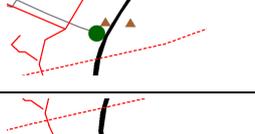
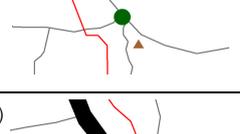
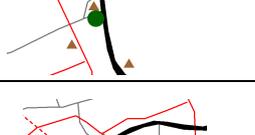
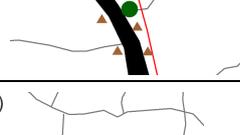
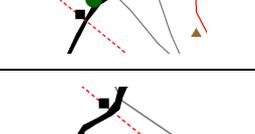
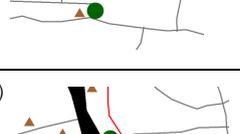
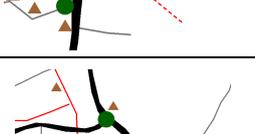
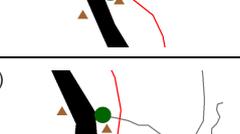
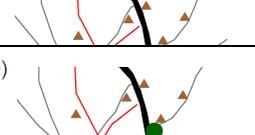
ลักษณะที่ 2 แนวถนนขนานแนวแม่น้ำและคลองสำคัญ ตัดผ่านและเข้าถึงตลาดน้ำโดยตรง แนวถนนสิ้นสุดที่ตลาดน้ำเป็นถนนปลายตันบริเวณชุมชนเมืองหนาแน่น

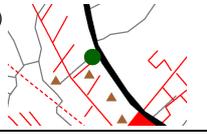
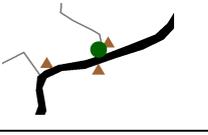
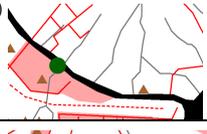
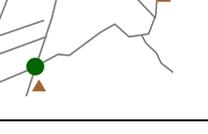
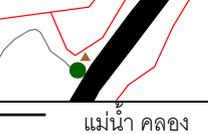
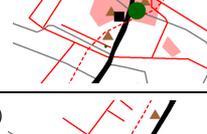
ลักษณะที่ 3 แนวถนนขนานคลองสำคัญ ขนานทางรถไฟ และตัดตรงสู่ตลาดน้ำ

ลักษณะที่ 4 แนวถนนที่ไม่สนใจแนวแม่น้ำ และลำคลองเดิม ส่งผลให้เกิดชุมชนหนาแน่นฐานบกตามแนวถนน เปลี่ยนจากการหันด้านหน้าอาคารเข้าหาแนวถนน และการเกิดย่านศูนย์กลางการค้าฐานบกแห่งใหม่ตามแนวถนน

อย่างไรก็ตามตลาดน้ำสวนในบางกอกส่วนใหญ่สิ้นสุดลง ตลาดน้ำบางส่วนเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว แต่ตลาดน้ำสวนนอกบางช่วงที่ตั้งอยู่ในพื้นที่คลองภายในไม่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างลักษณะเชิงสัณฐานมาเป็นการสัญจรทางบกแต่อย่างใด

ตาราง 4-2 สรุปการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำยุคสัญจรทางน้ำและทางบก

สวนในบางกอก		สวนนอกบางช่วง	
1)	ตลาดน้ำบางใหญ่ ถนนตัดเข้าสู่ตลาดน้ำ	1)	ตลาดน้ำบางนกแขวก ถนนตัดขนานแม่น้ำ สิ้นสุดที่ตลาดน้ำ
2)	ตลาดน้ำบางคูเวียง ที่ตั้งปากคลอง ไกล้วัด	2)	ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ถนนตัดขนานคลอง บริเวณตลาดน้ำ
3)	ตลาดน้ำหน้าวัดชะลอม แนวถนนตัดผ่านที่ตั้งตลาดน้ำ	3)	ตลาดน้ำคลองโพธิ์หัก ถนนตัดขนานคลอง และเข้าสู่ตลาดน้ำ
4)	ตลาดน้ำหน้าวัดชัยพฤกษ์ แนวถนนตัดขนานคลอง บริเวณตลาดน้ำ	4)	ตลาดน้ำบ้านแพ้ว แนวถนนตัดผ่านคลอง บริเวณตลาดน้ำ
5)	ตลาดน้ำวัดพิบูล แนวถนนตัดขนานคลอง บริเวณตลาดน้ำ	5)	ตลาดน้ำวัดแก้วเจริญ แนวถนนตัดขนานคลอง บริเวณตลาดน้ำ
6)	ตลาดน้ำวัดไทรเตี้ย แนวถนนตัดขนานคลอง บริเวณตลาดน้ำ	6)	ตลาดน้ำบางน้อย แนวถนนตัดขนานแม่น้ำ บริเวณตลาดน้ำ
7)	ตลาดน้ำหน้าวัดตลิ่งชัน แนวถนนตัดขนานคลอง บริเวณตลาดน้ำ	7)	ตลาดน้ำท่าคา บริเวณปากคลองท่าคา ใกล้บ้านกำนัน
8)	ตลาดน้ำวัดช้างเหล็ก ที่ตั้งปากคลอง ไกล้วัด	8)	ตลาดน้ำบางพรม แนวถนนตัดขนานแม่น้ำ บริเวณตลาดน้ำ
9)	ตลาดน้ำปากง่ามวัดชีเหล็ก แนวถนนตัดขนานคลอง บริเวณตลาดน้ำ	9)	ตลาดน้ำบางจาก แนวถนนตัดขนานแม่น้ำ บริเวณตลาดน้ำ
10)	ตลาดน้ำวัดบางบำหรุ แนวถนนตัดขนานคลอง บริเวณตลาดน้ำ	10)	ตลาดน้ำอัมพวา แนวถนนตัดขนานแม่น้ำ บริเวณตลาดน้ำ

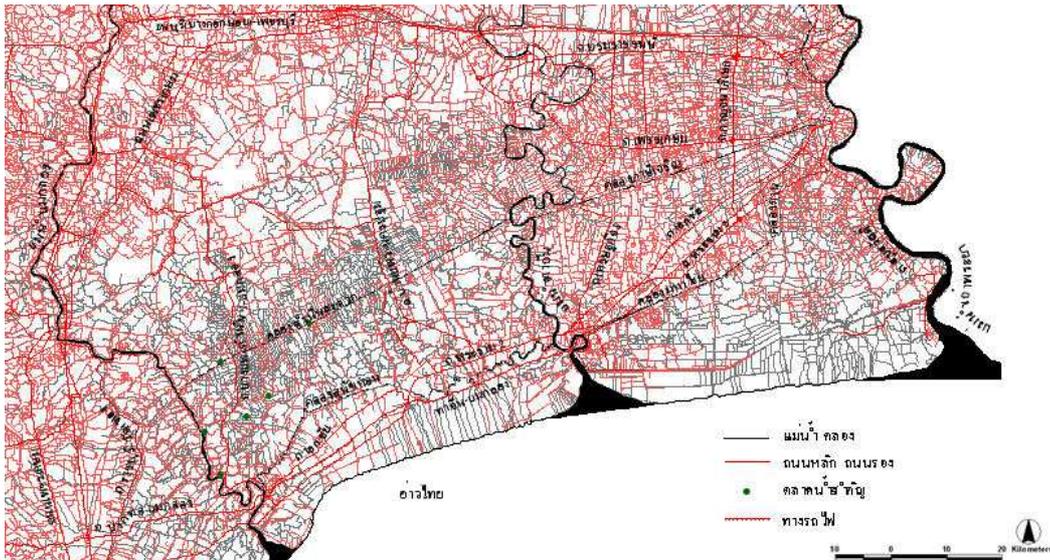
สวนในบางกอก	สวนนอกบางช้าง
11) ตลาดน้ำปากคลองบางขุนนนท์ แนวถนนตัดขนานคลอง และตรงเข้าสู่ตลาดน้ำ	11) ตลาดน้ำนางตะเคียน ปากคลอง ไกล้วัด
12) ตลาดน้ำปากคลองบางกอกน้อย แนวถนนตัดขนานคลอง และตรงเข้าสู่ตลาดน้ำ	12) ตลาดน้ำวัดนางพิม จุดตัดคลอง ไกล้วัด
13) ตลาดน้ำวัดอินทวาราม แนวถนนตัดขนานคลอง ผ่านตลาดน้ำ	13) ตลาดน้ำตาโหว่ ปากคลอง ไกล้วัดและ บ้านผู้นำชุมชน
14) ตลาดน้ำวัดจันทาราม แนวถนนตัดขนานคลอง และตรงเข้าสู่ตลาดน้ำ	14) ตลาดน้ำวัดประทุม แนวถนนตัดขนานแม่น้ำ และตรงเข้าสู่ตลาดน้ำ
15) ตลาดน้ำวัดจอมทอง แนวถนนตัดขนานคลอง บริเวณตลาดน้ำ	— แม่น้ำ คลอง - - - - - ทางรถไฟ ● ที่ตั้งตลาดน้ำ ▲ วัด ■ สถานีรถไฟ ■ ชุมชนเมืองหนาแน่น
16) ตลาดน้ำวัดไทร แนวถนนตัดขนานคลองและ ทางรถไฟ และเข้าสู่ตลาดน้ำ	

ที่มา : สรุปจากผลวิเคราะห์, 2553.

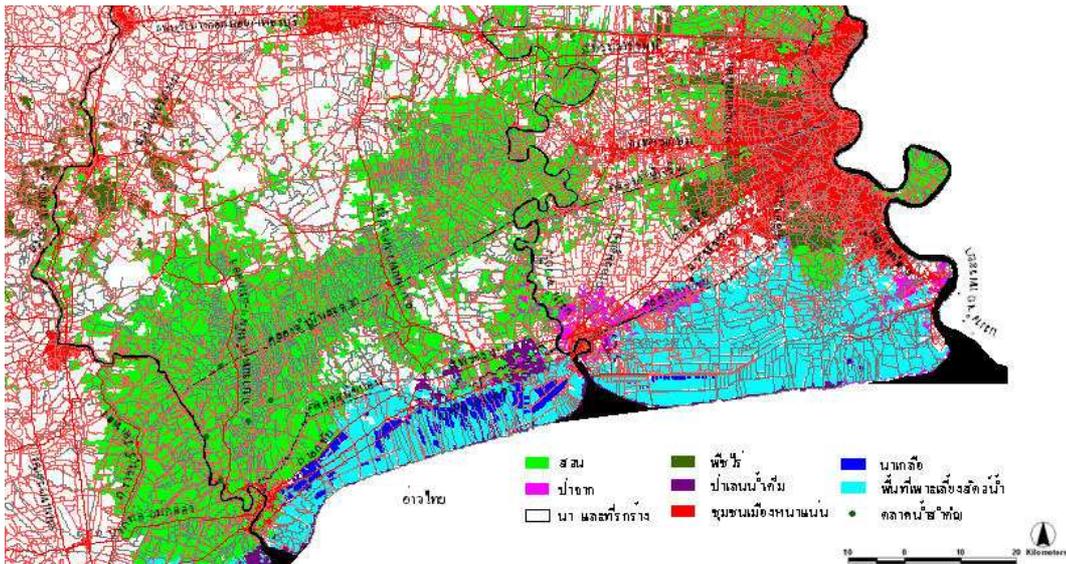
4.4 ยุคสัญจรทางบก ตลาดน้ำสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง

ตลาดน้ำสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง ระหว่างปีพ.ศ. 2521 ถึงปัจจุบัน เป็นยุคการสัญจรทางบก ตลาดน้ำสวนในบางกอกสิ้นสุดลงทั้งหมดในช่วงเวลานี้จากการเปลี่ยนแปลงไปเป็นการสัญจรทางบก การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินไปเป็นชุมชนเมืองหนาแน่นพร้อมกับการเป็นเมืองศูนย์กลางในปัจจุบัน (แผนที่ 4-10 และ แผนที่ 4-11) ในช่วงเวลานี้พื้นที่สวนในบางกอกเปลี่ยนแปลงสู่การเป็นส่วนหนึ่งของเมืองศูนย์กลาง มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นชุมชนเมืองหนาแน่น พื้นที่ 245.13 ตารางกิโลเมตร (ร้อยละ 4.04) พื้นที่สวนลดลงเหลือเพียง 168.76 ตารางกิโลเมตร (ร้อยละ 27.57) ส่งผลต่อการสิ้นสุดลงทั้งหมดของตลาดน้ำพื้นที่สวนในบางกอก (แผนภูมิ 4-1 และแผนภูมิ 4-2) อย่างไรก็ตามตลาดน้ำสวนนอกบางช้างในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงครามและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง ปัจจุบันยังคงสภาพแวดล้อมการตั้งถิ่นฐานชุมชนริมน้ำและการทำสวนยกร่องที่สัมพันธ์กับการสัญจรทางน้ำ มีการใช้ประโยชน์ที่ดินชุมชนเมืองหนาแน่น 17.48 ตารางกิโลเมตร (ร้อยละ 1.90) เป็นลักษณะชุมชนหนาแน่นตามแนวถนนริมน้ำ ยังคงการใช้

ประโยชน์ที่ดินสวนยกระดับเพิ่มขึ้น ปัจจุบันมีพื้นที่สวน 689.52 ตารางกิโลเมตร (ร้อยละ 75.05) (แผนภูมิ 4-2) ยังคงมีตลาดน้ำหลากหลายปรากฏอยู่ถึงปัจจุบัน แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันของการใช้ประโยชน์ที่ดินสวน การสัญจรทางน้ำและทางบก และชุมชนริมน้ำของพื้นที่ในปัจจุบัน

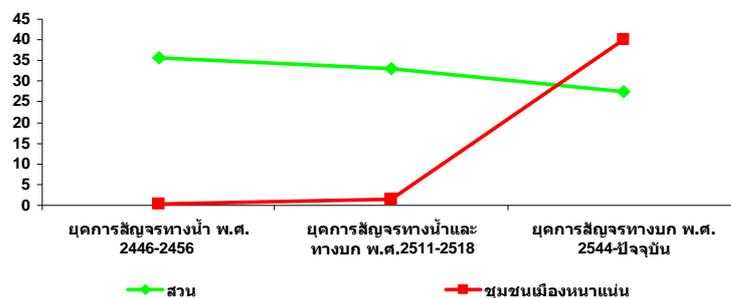

แผนที่ 4-10 โครงข่ายทางน้ำ ระบบราง และถนน พ.ศ.2541-2544
ที่มา : สร้างจากแผนที่พื้นฐานของกรมแผนที่ทหาร พ.ศ.2541-2544

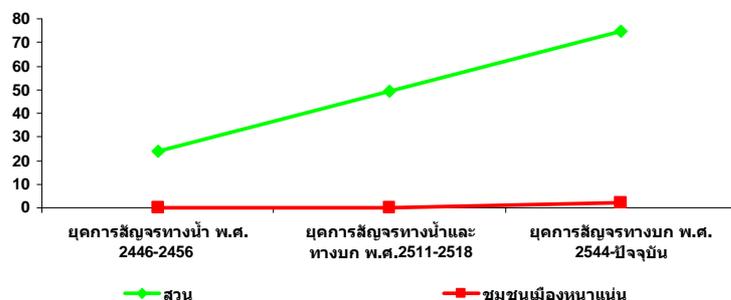
แผนที่ 4-11 การใช้ประโยชน์ที่ดินสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง พ.ศ.2541-2544
ที่มา : สร้างจากแผนที่พื้นฐานของกรมแผนที่ทหาร พ.ศ.2541-2544

(ร้อยละ)

แผนภูมิ 4-1 การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินพื้นที่สวนในบางกอก

(ร้อยละ)

แผนภูมิ 4-2 การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินพื้นที่สวนนอกบางช้าง

ตลาดน้ำในช่วงเวลานี้จึงแบ่งเป็น 2 ช่วงเวลาสำคัญ คือ ช่วงเวลาที่ 1 สันฐานบก สังคมวัฒนธรรมเมือง (พ.ศ.2521-2540) และช่วงเวลาที่ 2 สันฐานบก สังคมวัฒนธรรมเมืองและการท่องเที่ยวในบริบทสวน (พ.ศ.2540-ปัจจุบัน)

4.4.1 สันฐานบก สังคมวัฒนธรรมเมือง

ช่วงเวลาระหว่างปีพ.ศ. 2521-2540 เป็นช่วงเวลาของการสัญจรทางบกอย่างเต็มรูปแบบ ตลาดน้ำส่วนใหญ่ค่อยๆชบเซาและสิ้นสุดลง จากการเปลี่ยนแปลงสู่กระบวนการเป็นเมือง

4.4.1.1 ตลาดน้ำสวนในบางกอก

ตลาดน้ำสวนในบางกอกทั้งหมดสิ้นสุดลงจากการเปลี่ยนแปลงไปเป็นการสัญจรทางบก การสร้างถนนทำให้ที่ดินมีราคาสูงขึ้น พื้นที่สวนถูกซื้อขายและปรับเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่ปลูกสร้าง การขยายตัวของหมู่บ้านจัดสรรฝั่งธนบุรีที่มีมากในช่วงระหว่างปีพ.ศ.2531-

2540 ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินไปเป็นชุมชนเมืองหนาแน่น ผู้กระบวนกร เป็นเมืองศูนย์กลางด้วยการรวมตัวกันของโครงสร้างทางน้ำกับโครงสร้างใหม่และปรับตัวเข้าสู่ อาคารและสิ่งก่อสร้างตามแนวนอน และการเลิกทำสวนยังเกิดจากปัญหาการเปลี่ยนแปลงการใช้ ประโยชน์ที่ดิน เช่น น้ำท่วม น้ำเน่าเสีย น้ำเค็ม และดินเสื่อม

4.4.1.2 ตลาดน้ำสวนนอกบางช้าง

ตลาดน้ำสวนนอกบางช้างในช่วงเวลานี้มีการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลมา จากการปรับเปลี่ยนไปเป็นการสัญจรทางบก ส่งผลให้พื้นที่จังหวัดสมุทรสงครามกลายเป็นเมือง เปิด ตลาดน้ำบางแห่งยังคงกิจกรรมไว้ได้ บางแห่งปรับตัวลดขนาดลง บางแห่งเปลี่ยนแปลงไป เป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว และบางแห่งสิ้นสุดลงในช่วงเวลานี้ อาทิเช่น (รูปภาพ 4-10)

ตลาดน้ำคลองโพหัก หรือ ตลาดน้ำบัวงาม ตลาดน้ำประสาธลลิตี ตลาด น้ำหลักห้า บริเวณปากคลองโพหัก ตัดกับคลองดำเนินสะดวก มีการปรับตัวลดขนาดลง ติดตลาด ทุกวัน เวลา 8.00-11.00 น. มีเรือน้ำมากันหนาแน่นมาก สองฝั่งคลองเป็นร้านค้า ไม่มีร้านค้าของที่ ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยว ชาวสวน แม่ค้า-พ่อค้า ต่างก็ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากัน การซื้อขาย ต่อรองดำเนินไปอย่างถ้อยอาศัยกัน แม่ค้า-พ่อค้าสวมใส่เสื้อซึ่งเป็นสีเดียวกันเกือบทั้งหมดและ สวมงอบ (พิชัย น้อยวัฒน์, 2521: 38-42) การปรับตัวลดขนาดเกิดภายหลังการสร้างถนนดำเนิน สะดวก-หลักห้าในปีพ.ศ.2516 ชาวสวนหันมาสัญจรและขนส่งผลผลิตทางบกไปยังตลาดค้าส่ง พิษณุโลกผลไม้ที่จังหวัดราชบุรีแทนที่ทางน้ำที่รวดเร็วกว่า แม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำบางส่วนย้ายขึ้นมา ค้าขายที่ตลาดบกบริเวณวัดประสาธลลิตี (วรวิภา เพ็งพันธ์, 2548 : 124-130)

ตลาดน้ำท่าคา ติดน้ำในวันขึ้นและแรม 2, 7 และ 12 ค่ำ เป็นตลาดน้ำ ดั้งเดิม ติดตลาดบริเวณปากคลองท่าคา เชื่อมกับคลองพารา (คลองพันลา หรือคลองศาลา) มีเรือ ลำปั่นหลายสิบลำ แม่ค้า-พ่อค้าส่วนมากเป็นผู้สูงอายุในชุดผ้าขึ้น เสื้อเชิ้ตแขนยาวสีน้ำเงิน และสี ดำมีปลายแขนยาวกรอมศอกมมือ สวมงอบ เรือส่วนมากเป็นเรือลำปั่น จัดวางของใส่กระจาดแยก เป็นประเภท เช่น เรือขายผัก เรือขายผลไม้ เรือขายของชำ นอกจากสินค้าของกินของใช้ทั่วไป ยังมี ของใช้จำเป็นในอุตสาหกรรมครัวเรือน คือ อุปกรณ์เครื่องใช้ในการทำน้ำตาลมะพร้าว เช่น กระบอกลด ปีบเป่า ไม้พะยอมและเรือขายโอง การซื้อขายยังใช้วิธีการแบบเก่า คือ เอาของมา แลกกัน โดยตีราคาของเท่าๆกัน บางเจ้าก็ให้เป็นของและแถมเงินสดด้วย เมื่อของตนมีค่าน้อยกว่า ของอีกคนหนึ่ง (จำไพพรรณ แก้วสุริยะ และบัญชา ชินโน, 2523: 35-38)

ตลาดน้ำบางน้อย ตีต้นวันขึ้นและแรม 3, 8 และ 13 ค่ำ การเดินทาง
 เข้าถึงตลาดน้ำสะดวกด้วยรถยนต์และเรือ ตลาดน้ำเป็นแหล่งรวมสินค้าที่ชาวสวนชาวบ้านใน
 คลองบางน้อยและคลองอัมพพามาซื้อขายกัน สองฝั่งคลองมีร้านค้าแต่ละร้านมีฟุตบอลให้คนเดิน
 ผ่านไปมา ผู้ซื้อในตลาดจึงมีทั้งเรือและคนเดินซื้อของที่ฟุตบอล สินค้ามีทั้งของกิน ของใช้ ผลผลิต
 จากสวน แม้ค้า-พ่อค้าบางคนเป็นรายเดียวกับที่ขายของที่ตลาดน้ำท่าคา การซื้อขายสินค้าใน
 ตลาดน้ำนี้มีความอะลุ่มอล่วย ฝั่งพวออาศัยซึ่งกัน เช่น เมื่อผู้ซื้อต้องการซื้อของในเรือที่พายอยู่ในลำ
 น้ำด้านนอก คนขายเขาค่อยๆพายเข้ามาด้านในโดยที่เรือที่จอดเกะกะด้านในก็พายถอยให้
 จนกระทั่งเรือนั้นมาเกยอยู่ที่ท่าน้ำ เมื่อเรือขายของลำอื่นพายไปชนท้ายเรือเขาก็จะไม่โกรธหรือต่อ
 ว่ากัน ยังช่วยเบนหัวเรือให้กัน (จำไพพรรณ แก้วสุริยะ และบัญชา ชินโน, 2523: 35-38) อย่างไรก็ตาม
 ตามการเปลี่ยนแปลงมาเป็นการสัญจรทางบกทำให้ตลาดน้ำบางน้อยสิ้นสุดลงในช่วงเวลานี้

ตลาดน้ำคลองโพธิ์หัก (พิชัย น้อยวัฒน์, 2521)

ตลาดน้ำท่าคา (บัญชา ชินโน, 2523)

ตลาดน้ำบางน้อย (บัญชา ชินโน, 2523)

รูปภาพ 4-10 ตลาดน้ำสวนนอกบางช้าง ระหว่างปีพ.ศ.2520-2540

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก เดินทางเข้าถึงได้โดยรถยนต์และเรือ ติดตลาดทุกวันตั้งแต่เช้าตรู่ถึงบ่าย การเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลานี้มาจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามามากขึ้น สินค้าในตลาดน้ำมีทั้งผลผลิตจากสวนและของที่ระลึกต่างๆ ปัญหาจากการท่องเที่ยวและเรือหางยาว ทำให้ตลาดน้ำย้ายไปค้าขายกันในคลองต้นเข็ม (พระครูสิริวรรณวิวัฒน์, 2536; วรุณี เฟิงพันธ์, 2548: 123) นอกจากการแข่งขันด้านธุรกิจการท่องเที่ยวแล้ว ความเหมาะสมของคลองต้นเข็มก็เป็นปัจจัยสำคัญ เนื่องจากเป็นคลองเล็กสายสั้นๆ ฝั่งตรงข้ามคลองลัดพลี มีถนนสุขาภิบาล 1 ตัดผ่าน และเป็นที่ตั้งของท่าขึ้นผลไม้ คือ ท่าพวงวรรณ จึงมีความสะดวกในการขนส่งผลผลิตจากสวนเพื่อส่งต่อทางรถยนต์ เรือแม่ค้า-พ่อค้าจึงย้ายมาค้าขายกันที่ตลาดน้ำคลองต้นเข็มมาจนถึงปัจจุบัน (พรรณทิพย์ เปี่ยมพุกทากุล, 2537: 104) (รูปภาพ 4-11)

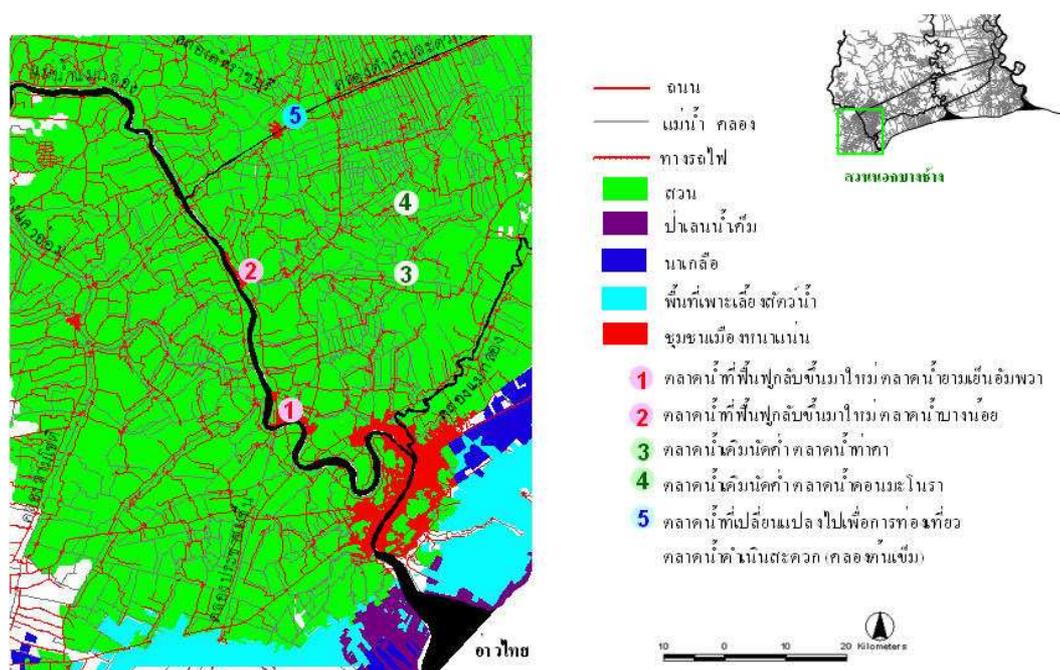
รูปภาพ 4-11 ตลาดน้ำดำเนินสะดวก
ที่คลองต้นเข็มปัจจุบัน

4.4.2 สันฐานบก สังคมวัฒนธรรมเมืองและการท่องเที่ยวในบริบทสวน

ตั้งแต่ปีพ.ศ.2540 ถึงปัจจุบัน เป็นช่วงเวลาของการการฟื้นฟูตลาดน้ำขึ้นมาใหม่ที่เป็นผลจากสันฐานพื้นที่ของกการสัญจรทางน้ำและทางบกที่ยังมีความสัมพันธ์กับที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ ลักษณะสังคมวัฒนธรรมในบริบทสวน รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

4.4.2.1 ตลาดน้ำสวนนอกบางช้าง

ตลาดน้ำในช่วงเวลานี้มีหลากหลายประเภท จากการเปลี่ยนแปลงมาเป็นการสัญจรทางบก และความสัมพันธ์ของการใช้ประโยชน์ที่ดินสวน การสัญจรทั้งทางน้ำและทางบก วิถีชีวิตชาวสวน การท่องเที่ยว ผู้กระทำ และลักษณะสังคมวัฒนธรรมชาวสวน จึงยังคงมีตลาดน้ำที่ยังมีกิจกรรมอยู่ในช่วงเวลานี้หลายประเภท ดังนี้ (แผนที่ 4-12 และรูปภาพ 4-12)

แผนที่ 4-12 ตลาดน้ำสวนนอกบางช้างและพื้นที่เกี่ยวเนื่องในปัจจุบัน

ตลาดน้ำท่าคา และตลาดน้ำดอนมะโนรา เป็นตลาดน้ำเดิมปรับตัวลดขนาด นอกจากนี้ตลาดน้ำท่าคายังได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมาตั้งแต่ปีพ.ศ.2539 ภายใต้หลักการ “คงความเป็นตลาดน้ำดั้งเดิมคู่กับการส่งเสริมอาชีพและเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยว” (วนิดา บำรุงกิจ, 2542: 39-40) ส่วนตลาดน้ำดอนมะโนราเป็นตลาดน้ำเดิมติดน้ำในวันจันทร์คิตีที่แยกตัวมาจากตลาดน้ำท่าคา ติดตลาดเวลาเช้าระหว่าง 6.00-8.00 น. จากนั้นแม่ค้า-พ่อค้าจะพายเรือมาค้าขายกันต่อที่ตลาดน้ำท่าคา

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ตลาดน้ำเดิมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยวเดิมคือ น้ดศาลาห้าห้อง น้ดหลักห้า หรือน้ดศาลาแดง ติดในวันจันทร์คิตี ต่อมาย้ายมาติดตลาดทุกวันในคลองลัดพลี และย้ายมาที่คลองต้นเข็มจนถึงปัจจุบัน ติดตลาดทุกวันตั้งแต่เวลาเช้าตรู่ถึงเวลาบ่ายเพื่อรองรับการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ (พระครูสิทธิธรรมวิวัฒน์, 2536: 23)

ตลาดน้ำท่าคา

ตลาดน้ำดอนมะโนรา

ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา

ตลาดน้ำบางน้อย

รูปภาพ 4-12 ประเภทตลาดน้ำที่หลากหลายของพื้นที่สวนนอกบางช้าง ตลาดน้ำท่าคา ตลาดน้ำดอนมะโนรา ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา และตลาดน้ำบางน้อย ปัจจุบัน

ตลาดน้ำอัมพวา และตลาดน้ำบางน้อย ตลาดน้ำเดิมที่ลึกลงและพื้นที่ชุ่มน้ำใหม่ จากโครงข่ายสัญจรทางน้ำและทางบก การทำสวน การตั้งถิ่นฐานริมน้ำ และการท่องเที่ยว โดยหน่วยงานท้องถิ่นและผู้ที่เกี่ยวข้องในการศึกษาวิจัยที่ขยายผลไปสู่ภาคีการมีส่วนร่วม (วรรณศิลป์ พิรพันธุ์ และ ศิริวรรณ ศิลาพัชรนันท์, 2553: 163-166) ทำให้พื้นที่ชุ่มน้ำใหม่เป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว มีการเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวด้วยการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

4.4.3 สรุปตลาดน้ำยุคสัญจรทางบก

ปัจจุบันพื้นที่สวนนอกบางข้างยังคงการใช้ประโยชน์ที่ดินหลักสวน ที่สัมพันธ์กับการใช้โครงข่ายสัญจรทางน้ำ การเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำมีลักษณะสำคัญ คือ (ตาราง 4-3)

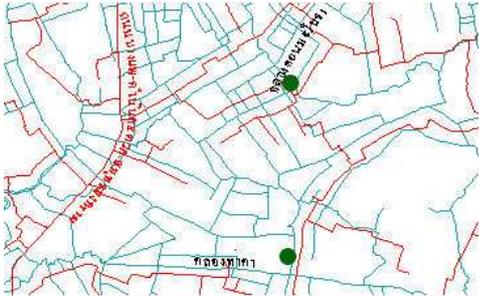
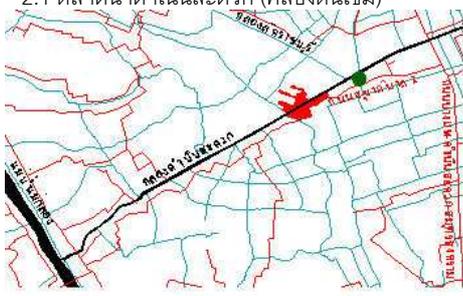
ลักษณะที่ 1 ตลาดน้ำเดิมคงอยู่ มีการปรับตัวลดขนาดลง ใช้การสัญจรทางน้ำเป็นหลัก ยังคงการใช้ประโยชน์ที่ดินสวนและชุมชนพักอาศัยริมน้ำ คือ ตลาดน้ำดอนมะโนรา และตลาดน้ำท่าคา เป็นเครือข่ายตลาดน้ำนาคำในพื้นที่คลองภายในในวิถีชีวิตชาวสวน ตลาดน้ำปัจจุบันอยู่ในคลองพันลา (คลองศาลา) และคลองดอนมะโนรา บริเวณบ้านผู้นำชุมชน เข้าถึงได้ทั้งการสัญจรทางน้ำและทางบก ของถนนและคลองสายรอง อย่างไรก็ตามตลาดน้ำท่าคามีการปรับเปลี่ยนไปเป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวเช่นกัน

ลักษณะที่ 2 ตลาดน้ำเดิมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว ติดตลาดทุกวัน เป็นตลาดน้ำเดิมที่เปลี่ยนแปลงจากการสัญจรทางบก มีบทบาทหน้าที่เพื่อการท่องเที่ยว คือ ตลาดน้ำดำเนินสะดวกในคลองต้นเข็ม เพื่อความเหมาะสมด้านที่ตั้ง เหตุผลทางธุรกิจท่องเที่ยว และปัญหาการบกพรุนจากเรือติดเครื่องยนต์ ตลาดน้ำปัจจุบันมีที่ตั้งบริเวณชุมชนเมืองหนาแน่นริมน้ำ เข้าถึงได้ด้วยการสัญจรของถนนและคลองสายหลัก ล้อมรอบด้วยการใช้ประโยชน์ที่ดินสวน

ลักษณะที่ 3 ตลาดน้ำเดิมที่สิ้นสุดลงและฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว ติดตลาดในวันสุดสัปดาห์ คือ ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา และตลาดน้ำบางน้อย ที่ตั้งตลาดน้ำอยู่ในบริเวณชุมชนเมืองหนาแน่นริมน้ำ ล้อมรอบด้วยการใช้ประโยชน์ที่ดินสวน เข้าถึงได้ทั้งการสัญจรของถนนสายหลักรวมถึงแม่น้ำแม่กลองและคลองสายหลัก ล้อมรอบด้วยการใช้ประโยชน์ที่ดินสวน

ตลาดน้ำดังกล่าวมาแล้วมีความแตกต่างกันในเรื่องไฮเชิงฐานพื้นที่และสังคมวัฒนธรรม ของบทบาทหน้าที่ใช้สอย ได้แก่ กลุ่มตลาดน้ำเดิมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว และกลุ่มตลาดน้ำที่เคยสิ้นสุดลงและฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว มีเงื่อนไขที่ตั้งบริเวณที่เข้าถึงได้สะดวกจากถนนสายหลัก บริเวณชุมชนเมืองหนาแน่นริมน้ำ เชื่อมโยงได้กับการสัญจรทางน้ำด้วยแม่น้ำและคลองหลักผ่านชุมชนดังกล่าว และล้อมรอบด้วยการใช้ประโยชน์ที่ดินสวน มีบทบาทหน้าที่ใช้สอยเป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวโดยตรง ส่วนตลาดน้ำเดิมคงอยู่มีเงื่อนไขเชิงที่ตั้งถัดจากถนนสายหลักและแม่น้ำและคลองหลักเข้าไปภายในพื้นที่ เข้าถึงได้ด้วยถนนสายรองและคลองย่อย มีที่ตั้งบริเวณชุมชนพักอาศัยริมน้ำ มีการใช้ประโยชน์ที่ดินสวนอย่างเข้มข้น ตลาดน้ำยังคงบทบาทหน้าที่ใช้สอยในการเป็นศูนย์กลางการค้าขายในสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น และยังมี การปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ใช้สอยไปเป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวในสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น

ตาราง 4-3 สรุปลักษณะสำคัญประเภทตลาดน้ำในบริบทสวน พื้นที่สวนนอกบางช้างปัจจุบัน

ประเภทตลาดน้ำ	ลักษณะสำคัญ
1. ตลาดน้ำเดิมคงอยู่ 1.1 ตลาดน้ำท่าคา และตลาดน้ำดอนมะโนรา	ตลาดน้ำนาค้า 2, 7 และ 12 ค้า โดยตลาดน้ำดอนมะโนราติดตลาดเวลา 6.00-8.00 น. ก่อนที่แม่ค้า-พ่อค้าเรือจะเดินทางมาค้าขายต่อที่ตลาดน้ำท่าคาในเวลา 8.00-14.00 น. เป็นตลาดน้ำเดิมในบริบทสวนยังใช้โครงข่ายการสัญจรทางน้ำเป็นหลัก ปัจจุบันตลาดน้ำท่าคามีการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยจัดให้มีตลาดน้ำเพิ่มขึ้นในวันเสาร์-อาทิตย์
2. ตลาดน้ำเดิมเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว 2.1 ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม)	ตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว ปัจจุบันติดตลาดในคลองต้นเข็ม ระหว่างเวลา 6.00-13.00 น. ที่ตั้งตลาดน้ำอยู่บริเวณชุมชนเมืองหนาแน่นริมน้ำ ล้อมรอบด้วยสวน เข้าถึงได้สะดวกทั้งการสัญจรทางน้ำและทางบก ด้วยถนนสายหลักและคลองดำเนินสะดวก
3. ตลาดน้ำเดิมที่สิ้นสุดลงและพื้นที่ฟื้นคืนใหม่ 3.1 ตลาดน้ำอัมพวา	ตลาดน้ำอัมพวาเดิมเป็นศูนย์กลางการค้าของกลุ่มแม่น้ำแม่กลอง ต่อมาสิ้นสุดลงเนื่องจากการพัฒนาโครงข่ายถนน เกิดศูนย์กลางฐานบริการน้ำที่เมืองแม่กลอง ตลาดน้ำมีการฟื้นคืนมาใหม่ในปี พ.ศ. 2547 เป็นตลาดน้ำยามเย็นเพื่อการท่องเที่ยวทุกวันสุดสัปดาห์ ที่ตั้งตลาดน้ำอยู่ในชุมชนเมืองหนาแน่นริมน้ำ ล้อมรอบด้วยสวน เข้าถึงได้สะดวกทั้งการสัญจรทางน้ำและทางบก ด้วยถนนสายหลักและแม่น้ำแม่กลอง
3.2 ตลาดน้ำบางน้อย	ตลาดน้ำบางน้อยเดิมติดวันจันทร์-ศุกร์ 3, 8 และ 13 ค้า บริเวณปากคลองบางน้อยติดแม่น้ำแม่กลอง ต่อมาสิ้นสุดลงเนื่องจากการพัฒนาโครงข่ายถนน มีการฟื้นคืนมาใหม่ในปี พ.ศ. 2552 เป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวทุกวันสุดสัปดาห์ ที่ตั้งตลาดน้ำอยู่ในชุมชนเมืองหนาแน่น เข้าถึงได้สะดวกทั้งการสัญจรทางน้ำและทางบก ด้วยถนนสายหลัก และแม่น้ำแม่กลอง

ที่มา: สรุปจากผลวิเคราะห์, 2553.

4.5 สรุปผลวิเคราะห์

การเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง เกี่ยวข้องกับ เหตุการณ์สำคัญภายใต้เงื่อนไขความสัมพันธ์ระหว่างฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม รวมถึง ปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง โดยช่วงเวลาการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง มีความแตกต่างในเรื่องของเวลาที่พื้นที่สวนนอกบางช้างมีการเปลี่ยนแปลงช้า กว่าพื้นที่สวนในบางกอกจากเหตุผลของกระบวนการเป็นเมือง และวิถีชีวิตในสังคมวัฒนธรรม ชาวสวนในการทำสวนยกร่องของพื้นที่สวนนอกบางช้างที่ยังคงมีการบุกเบิกพื้นที่ทำสวนยกร่องที่มี แนวโน้มเพิ่มขึ้นตามช่วงเวลา จึงยังทำให้พื้นที่สวนนอกบางช้างยังคงการใช้ประโยชน์ที่ดินสวนยก ร่องที่มีความสัมพันธ์กับโครงข่ายสัญจรทางน้ำ และวิถีชีวิตชาวสวนที่ปรับตัวสู่คุณภาพของ โครงสร้างฐานพื้นที่ใหม่ร่วมกับการสัญจรทางบกได้อย่างเหมาะสม เหตุการณ์สำคัญที่ เกี่ยวข้องกับการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำสรุปดังตาราง 4-4

ตาราง 4-4 สรุปเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง

ช่วงเวลา / ปี พ.ศ.	เหตุการณ์สำคัญ	
	สวนในบางกอก	สวนนอกบางช้าง
สมัยอยุธยาตอนปลาย และรัตนโกสินทร์ตอนต้น ก่อนปี พ.ศ.2403		
พ.ศ.2065-2179 และ พ.ศ.2137-2198	การตั้งถิ่นฐานชุมชนย่านบางกอก การทำสวนยกร่อง โบราณบริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา การขุด คลองลัดแม่น้ำเจ้าพระยาในรัชสมัยพระไชยราชาธิราช, พระมหาจักรพรรดิ และพระเจ้าปราสาททอง	การอพยพโยกย้ายของราชสกุลบางช้างมาอัมพวา บุกเบิกพื้นที่ทำสวน มีตลาดบางช้าง หรือตลาดน้ำ อัมพวาเป็นศูนย์กลางการค้าและผลิตพืชผลป้อนกรุง ศรีอยุธยา ธนบุรี และบางกอก
ก่อนพ.ศ.2403	ตลาดน้ำปากคลองบางกอกน้อยและปากคลอง บางกอกใหญ่ (คลองบางหลวง) เป็นศูนย์กลางการค้า ทางน้ำที่สำคัญ	ตลาดน้ำอัมพวาเป็นศูนย์กลางการค้าทางน้ำที่สำคัญ เชื่อมโยงกับพื้นที่สวนในบางกอก จากคลองบางกอก น้อย บางกอกใหญ่ ไปตามคลองด่าน คลองมหาชัย คลองสุนัขหอน คลองแม่กลอง สู่มแม่น้ำแม่กลอง
สมัยรัตนโกสินทร์ ยุคการสัญจรทางน้ำ พ.ศ.2403-2474		
พ.ศ.2403-2415	-ขุดคลองดำเนินสะดวก คลองภาษีเจริญ เชื่อมแม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำท่าจีนและ แม่น้ำเจ้าพระยา ในการคมนาคมขนส่งผลผลิต	-มีการบุกเบิกพื้นที่ตามแนวคลองดำเนินสะดวก ในการตั้งถิ่นฐานและทำสวนยกร่อง -มีการขุดคลองลัดเชื่อมโยงเป็นโครงข่าย เช่น คลองลัดราชบุรี คลองยี่สาร คลองประชาขมขึ้น คลองบางลี่ และคลองสมุทรสาคร
พ.ศ.2417	-ประกาศพระราชกำหนดเลิกทาส อนุญาตให้ ประชาชนมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน	-บุกเบิกพื้นที่ตามในการตั้งถิ่นฐานและทำสวนมากขึ้น

ช่วงเวลา / ปี พ.ศ.	เหตุการณ์สำคัญ	
	ส่วนในบางกอก	ส่วนนอกบางช้าง
พ.ศ.2445-2447	-เปิดเดินรถไฟสายปากคลองสาน-ท่าจีน -เปิดเดินรถไฟสายธนบุรี (บางกอกน้อย-เพชรบุรี) ตลาดน้ำบริเวณสถานีรถไฟ เช่น ตลาดน้ำบางกอกน้อย บางกอกใหญ่ วัดอินทาราม วัดจันทราวม วัดไทร และวัดจอมทอง มีการค้าควบคู่ไปกับตลาดบก	-เปิดเดินรถไฟสายท่าจีน-แม่กลอง ระบบรางมีผลต่อพื้นที่ส่วนนอกบางช้างน้อยมาก
พ.ศ.2458	บางกอกฝั่งธนบุรีถูกยกเป็นจังหวัดธนบุรี	
พ.ศ.2474	-พัฒนาโครงข่ายถนนฝั่งธนบุรี 11 สาย ตามหนังสือกระทรวงมหาดไทยเลขที่ ๗/๒๔๕๐ -เปิดใช้สะพานปฐมบรมราชานุสรณ์	
สมัยรัตนโกสินทร์ ยุคการสัญจรทางน้ำและทางบก พ.ศ.2475-2520		
พ.ศ.2484-2488	-ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 -และประกาศใช้พระราชบัญญัติการจราจรทางน้ำ ให้ยกเรือแพขึ้นบก พ.ศ.2484 -พ.ศ.2485 เกิดน้ำท่วมใหญ่ทำให้สวนลุ่ม -นโยบายรัฐนิยม พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรม แห่งชาติ พ.ศ.2486	
พ.ศ.2496	ทางรถไฟสายปากคลองสาน-ท่าจีน ปรับระยะให้สั้นลง เป็นสถานีรถไฟสายวงเวียนใหญ่-มหาชัย การสัญจร ทางรถยนต์แทนที่ เกิดศูนย์กลางทางบกวงเวียนใหญ่	
พ.ศ.2500-2520	-ประกาศใช้นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็น อุตสาหกรรมที่สำคัญของประเทศในปีพ.ศ.2502 เกิดการท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตริมน้ำและตลาดน้ำ ตลาดน้ำวัดไทรมีชื่อเสียงไปทั่วโลก -พ.ศ.2502 เริ่มใช้เรือติดเครื่องยนต์ -การประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติในปีพ.ศ.2504 ส่งผลต่อการพัฒนาระบบ โครงสร้างพื้นฐาน การถมคู คลอง -รวมพื้นที่พระนครและธนบุรีเป็นกรุงเทพมหานคร ในปีพ.ศ.2514 พื้นที่สวนเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่ปลูกสร้าง สู่การเป็นเมืองศูนย์กลางของประเทศ	-พ.ศ.2502-2516 ทางหลวงหมายเลข 325 (บางแพ-ดำเนินสะดวกสมุทรสงคราม) เปิดใช้ เชื่อมต่อกับทางหลวงหมายเลข 4 (เพชรเกษม) และ ทางหลวงหมายเลข 35 (ธนบุรี-ปากท่อ) พื้นที่สวน นอกบางช้างจังหวัดสมุทรสงครามเป็นเมืองเปิด เกิดศูนย์กลางทางบกเมืองแม่กลอง และโครงข่ายถนนอัมพวา-บางนกแขวก, ถนนราชบุรี-บ้านคลองประดู -พ.ศ.2506-2512 โครงการชลประทานแม่กลองใหญ่ การสร้างเขื่อนเอนกประสงค์ เริ่มกักเก็บน้ำและฝนตก น้อย เกิดภาวะน้ำเค็มหนุน ระบบนิเวศพืชพรรณ เสียหาย ชาวสวนปรับเปลี่ยนมาปลูกพืชเชิงเดี่ยว -พ.ศ.2514 ตลาดน้ำดำเนินสะดวกได้รับการส่งเสริม ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
สมัยรัตนโกสินทร์ ยุคการสัญจรทางบก พ.ศ.2521-ปัจจุบัน		
พ.ศ.2531-2540	-พ.ศ.2531-2540 การขยายตัวของหมู่บ้านจัดสรร การเลิกทำสวน และการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ ที่ดิน ที่เกิดปัญหาน้ำเสีย น้ำท่วม และดินเสื่อม	
พ.ศ.2541-ปัจจุบัน		-พ.ศ.2541 กระแสการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พ.ศ.2541-2542 ปีส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย (Amazing Thailand)

ช่วงเวลา / ปี พ.ศ.	เหตุการณ์สำคัญ	
	สวนในบางกอก	สวนนอกบางช้าง
		-พ.ศ.2545 การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม -พ.ศ.2547 ตลาดน้ำอัมพวาฟื้นฟูลูกขึ้นมาใหม่ เป็นตลาดน้ำยามเย็นเพื่อการท่องเที่ยวในวันหยุด -พ.ศ.2552 ตลาดน้ำบางน้อยฟื้นฟูลูกขึ้นมาใหม่ เป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวในวันหยุด

ที่มา : สรุปจากผลวิเคราะห์, 2553.

จากผลวิเคราะห์ในระดับพื้นที่รวมในชั้นนี้ได้ข้อสรุปเงื่อนไขความสัมพันธ์ของกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำแต่ละช่วงเวลาสำคัญว่ามีลักษณะเป็นพลวัตของการเกิดและการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ การเกิดขึ้น การสิ้นสุด การเปลี่ยนแปลง การคงอยู่ และการฟื้นฟูลูกขึ้นมาใหม่ แต่เงื่อนไขความสัมพันธ์ดังกล่าวของแต่ละประเภทของตลาดน้ำก็น่าจะมีสัมพัทธ์สภาวะ หรือภาวะความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันในแต่ละประเภทตลาดน้ำด้วยเช่นกัน เหล่านี้ยังเป็นประเด็นที่ต้องการศึกษาในรายละเอียดเชิงลึกถึงเงื่อนไขปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ในการศึกษาวิเคราะห์กรณีศึกษาในชั้นของการศึกษาระดับพื้นที่เฉพาะต่อไป

นอกจากผลการศึกษาวิเคราะห์ที่ได้ข้อสรุปถึงประเภทตลาดน้ำที่หลากหลายของพื้นที่สวนนอกบางช้างปัจจุบัน ว่าภายใต้เงื่อนไขความสัมพันธ์ของฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง ล้วนทำให้ตลาดน้ำที่เคยเป็นศูนย์กลางพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนซื้อขายทางน้ำเปลี่ยนแปลงไปหลากหลายประเภทในปัจจุบัน นำไปสู่การวิเคราะห์ประเด็นรายละเอียดเชิงฐานพื้นที่ในเชิงปริมาณต่อไปว่าโครงสร้างและลักษณะเชิงฐานพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบกของการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำพื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง มีลักษณะฐานพื้นที่ศูนย์กลางในแนวคิดฐานพื้นที่เมืองอย่างไร และทำความเข้าใจว่าโครงสร้างและลักษณะเชิงฐานพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำทำให้ตลาดน้ำพัฒนาไปสู่ความเป็นฐานพื้นที่ศูนย์กลางอย่างไร รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำเมื่อการสัญจรทางบกเข้ามาแทนที่ มีการเปลี่ยนแปลงฐานพื้นที่ศูนย์กลางจากฐานน้ำมาเป็นฐานบกอย่างไร ก่อนนำไปสู่การวิเคราะห์ควบคู่กับปัจจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้องต่อไปได้ว่า การเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวนยังมีสาเหตุหรือเป็นผลมาจากปัจจัยสังคมวัฒนธรรมที่เป็นภาวะเงื่อนไขปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กันอย่างไรอีก ซึ่งจะได้ศึกษาวิเคราะห์โดยละเอียดในบทต่อไป

บทที่ 5

การวิเคราะห์โครงสร้างและลักษณะเชิงฐานพื้นที่ ของเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลัดน้ำ สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง

บทนี้เป็นการวิเคราะห์ผลที่ต่อเนื่องจากผลการศึกษาวิเคราะห์แผนที่และการทบทวนเอกสาร ที่พบว่าตลัดน้ำส่วนใหญ่มีที่ตั้งบริเวณปากคลอง และจุดตัดคลอง ร่วมกับการตั้งถิ่นฐานชุมชนริมน้ำ การใช้ประโยชน์ที่ดินสวนยกร่อง และใช้การสัญจรทางน้ำเป็นหลัก การเปลี่ยนแปลงตลัดน้ำเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงมาเป็นการสัญจรมาเป็นทางบก และการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน การเกิดพื้นที่ศูนย์กลางฐานบกแทนที่ตลัดน้ำ รวมถึงปัจจัยภายนอกจากการท่องเที่ยว และเครื่องยนต์เรือ จึงทำการศึกษาต่อเนื่องในการวิเคราะห์โครงสร้างและลักษณะเชิงฐานพื้นที่ของการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลัดน้ำที่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงการสัญจร ทำการศึกษาวิเคราะห์เชิงปริมาณเพื่อทำความเข้าใจโครงสร้างและลักษณะฐานพื้นที่ศูนย์กลางว่ามีเงื่อนไขและปัจจัยเชิงฐานพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบกอย่างไร โดยใช้แบบจำลองโครงสร้างเชิงฐานพื้นที่ ร่วมกับการซ้อนทับชั้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อสรุปประเด็นก่อนนำไปสู่การวิเคราะห์ควบคู่กับปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้องต่อไป ประกอบด้วยส่วนเนื้อหา ดังนี้

ส่วนที่ 1 ผลวิเคราะห์แบบจำลองโครงสร้างเชิงฐานพื้นที่

ส่วนที่ 2 โครงสร้างและลักษณะเชิงฐานพื้นที่ของการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลัดน้ำพื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง
ยุคสัญจรทางน้ำ ระหว่าง พ.ศ.2403-2474

ส่วนที่ 3 โครงสร้างและลักษณะเชิงฐานพื้นที่ของการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลัดน้ำพื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง
ยุคสัญจรทางน้ำและทางบก ระหว่าง พ.ศ.2475-2520

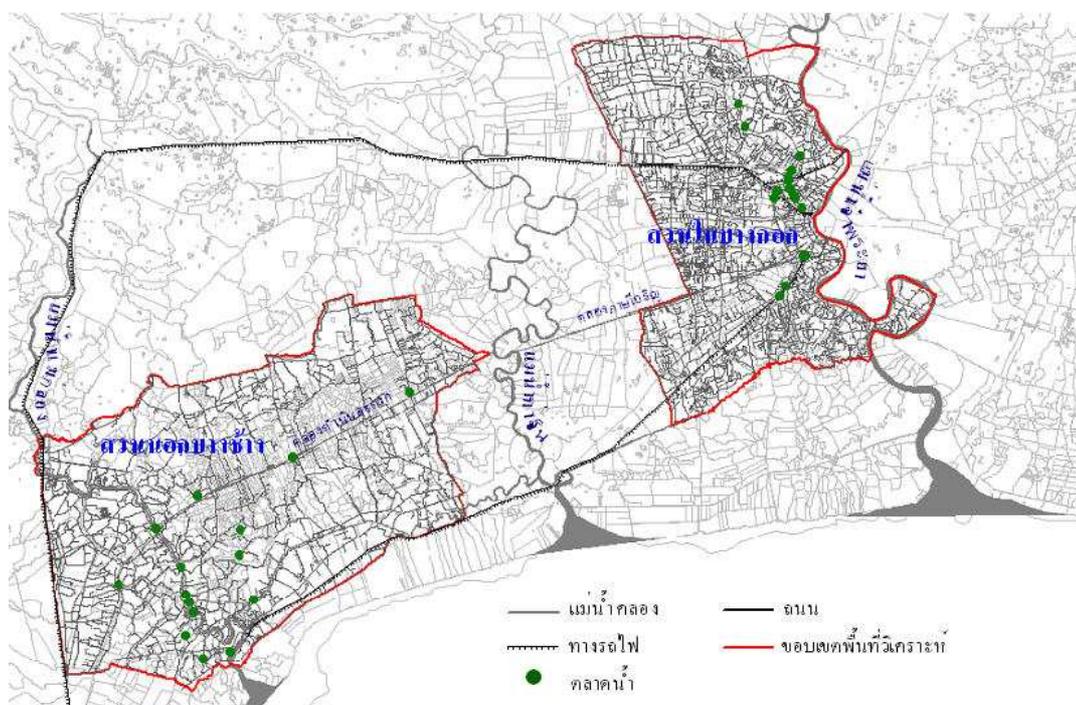
ส่วนที่ 4 โครงสร้างและลักษณะเชิงฐานพื้นที่ของการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลัดน้ำพื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง
ยุคสัญจรทางบก ระหว่าง พ.ศ.2521 ถึงปัจจุบัน

ส่วนที่ 5 สรุปผลวิเคราะห์

ส่วนที่ 6 การคัดเลือกตลัดน้ำเพื่อเป็นกรณีศึกษา

5.1 ผลการศึกษาวิเคราะห์แบบจำลองโครงสร้างเชิงสัณฐาน

การวิเคราะห์โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ของการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลัดน้ำด้วยแบบจำลองโครงสร้างเชิงสัณฐาน เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่กับลักษณะและระดับความนิยมในการใช้งานของพื้นที่หรือเส้นทางสัญจร ร่วมกับเทคนิควิธีวิเคราะห์โดยการซ้อนทับชั้นข้อมูลของปัจจัยที่เกี่ยวข้อง พื้นที่วิเคราะห์ด้วยแบบจำลองครอบคลุมพื้นที่ที่ตั้งตลัดน้ำทั้งหมดจากการวิเคราะห์เอกสารและแผนที่ (รูปภาพ 5-1) การเปลี่ยนแปลงลักษณะโครงสร้างเชิงสัณฐานพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบก พื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง ตามช่วงเวลาการศึกษาดังนี้

รูปภาพ 5-1 ขอบเขตพื้นที่วิเคราะห์โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ของการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลัดน้ำพื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง

ที่มา : สร้างจากแผนที่พื้นฐานของกรมแผนที่ทหาร พ.ศ.2541-2544

พื้นที่ศึกษาวิเคราะห์สวนในบางกอก 612.20 ตารางกิโลเมตร พื้นที่สวนนอกบางช้าง 918.70 ตารางกิโลเมตร (ตาราง 5-1) พบว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินหลักสวนยกร่องพื้นที่สวนในบางกอกลดลงตามช่วงเวลา จากร้อยละ 35.74 มาเป็น 33.10 และ 27.57 ตามลำดับ พร้อมกับ

การใช้ประโยชน์ที่ดินชุมชนเมืองหนาแน่นที่เพิ่มขึ้นเนื่องจากพัฒนาการสู่ความเป็นเมืองศูนย์กลางของประเทศ จากร้อยละ 0.41 มาเป็น 1.59 และ 40.04 ตามลำดับ ส่วนพื้นที่สวนนอกบางข้างมีการใช้ประโยชน์ที่ดินหลักสวนยกร่องเพิ่มขึ้นตามช่วงเวลาจากร้อยละ 23.78 มาเป็น 49.39 และ 75.05 ตามลำดับ เช่นเดียวกับการเพิ่มขึ้นของการใช้ประโยชน์ที่ดินชุมชนเมืองหนาแน่นในปัจจุบันร้อยละ 1.90 ซึ่งพื้นที่สวนนอกบางข้างปัจจุบันยังคงการใช้ประโยชน์ที่ดินหลักสวนยกร่อง และยังคงความสัมพันธ์ของหน้าที่ใช้สอยของโครงข่ายการสัญจรทางน้ำและการทำสวนของพื้นที่

ตาราง 5-1 การเปลี่ยนแปลงใช้ประโยชน์ที่ดินหลักของพื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางข้าง

การใช้ประโยชน์ที่ดิน	สวนในบางกอก		สวนนอกบางข้าง	
	(ตร.กม.)	ร้อยละ	(ตร.กม.)	ร้อยละ
ช่วงเวลาที่ 1 ยุคสัญจรทางน้ำ พ.ศ.2403-2474				
สวนยกร่อง	218.82	35.74	218.48	23.78
ชุมชนเมืองหนาแน่น	2.50	0.41	0.00	0.00
พื้นที่อื่นๆ	390.88	63.85	700.22	76.22
ช่วงเวลาที่ 2 ยุคสัญจรทางน้ำและทางบก พ.ศ.2475-2520				
สวนยกร่อง	202.66	33.10	453.71	49.39
ชุมชนเมืองหนาแน่น	9.73	1.59	0.00	0.00
พื้นที่อื่นๆ	399.81	65.31	464.99	50.61
ช่วงเวลาที่ 3 ยุคสัญจรทางบก พ.ศ.2521-ปัจจุบัน				
สวนยกร่อง	168.75	27.57	689.52	75.05
ชุมชนเมืองหนาแน่น	245.13	40.04	17.48	1.90
พื้นที่อื่นๆ	198.31	32.39	211.70	23.04
พื้นที่วิเคราะห์รวม (ตร.กม.)		612.20		918.70

ที่มา : แผนที่มาตราส่วน 1:50000 ช่วงเวลาระหว่างพ.ศ.2446-2456, พ.ศ.2511-2518 และ พ.ศ.2541-2544 กรมแผนที่ทหาร.

จากการสร้างแผนที่เอกเซียล (axial map) โดยการเขียนเส้นเอกเซียล (axial line) ที่ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะโครงสร้างเชิงสัณฐานของพื้นที่กับลักษณะและระดับความนิยมในการใช้งานของพื้นที่หรือเส้นทางการสัญจรทางน้ำและทางบก ของความสัมพันธ์ระหว่างหน่วย

พื้นที่ย่อยภายในเมือง โดยการแบ่งพื้นที่สาธารณะของเมืองออกเป็นหน่วยพื้นที่ย่อยต่อกัน (convex space) ที่เชื่อมต่อกันได้ตามสภาพจริง (สัญจรทางเรือและยวดยานและมองเห็นกันได้) (Turner, 2004) ผลวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงสัดส่วนหน่วยพื้นที่ย่อยต่อพื้นที่ระบบ พื้นที่สวนในบางกอกมีสัดส่วนหน่วยพื้นที่ย่อยของการสัญจรทางบกเพิ่มขึ้นสูงมากจาก 0.94, 5.23 และ 73.14 ตามลำดับ พื้นที่สวนนอกบางช้างเพิ่มขึ้นจาก 0.16, 1.51 และ 29.90 ตามลำดับ (ตาราง 5-2) แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหน่วยพื้นที่ย่อยของการสัญจรทางน้ำและทางบก โดยมีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นการสัญจรทางบกเพิ่มขึ้นตามช่วงเวลา

ตาราง 5-2 การเปลี่ยนแปลงสัดส่วนหน่วยพื้นที่ย่อย (convex space) ของการสัญจรตามช่วงเวลา พื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง

การสัญจรตามช่วงเวลา	สวนในบางกอก		สวนนอกบางช้าง	
	หน่วยพื้นที่ย่อย (เส้น)	หน่วยพื้นที่ย่อย ต่อพื้นที่ระบบ (เส้น/ตร.กม.)	หน่วยพื้นที่ย่อย (เส้น)	หน่วยพื้นที่ย่อย ต่อพื้นที่ระบบ (เส้น/ตร.กม.)
ช่วงเวลาที่ 1 ยุคสัญจรทางน้ำ พ.ศ.2403-2474				
การสัญจรทางน้ำ	18,916	30.90	47,138	51.31
การสัญจรทางบก (ราง และถนน)	574	0.94	150	0.16
การสัญจรทางน้ำและทางบก	19,490	31.84	47,288	51.47
ช่วงเวลาที่ 2 ยุคสัญจรทางน้ำและทางบก พ.ศ.2475-2520				
การสัญจรทางน้ำ	18,916	30.90	47,138	51.31
การสัญจรทางบก (ราง และถนน)	3,202	5.23	1,384	1.51
การสัญจรทางน้ำและทางบก	22,118	36.13	48,522	52.82
ช่วงเวลาที่ 3 ยุคสัญจรทางบก พ.ศ.2521-ปัจจุบัน				
การสัญจรทางน้ำ	18,792	3.70	47,138	51.52
การสัญจรทางบก (ราง และถนน)	44,777	73.14	27,471	29.90
การสัญจรทางน้ำและทางบก	63,569	103.84	74,800	81.42

ที่มา : แบบจำลองโครงสร้างเชิงสัจฐาน สเปซ ซินแทกซ์ (Space Syntax)

ผลจากแบบจำลองโครงสร้างเชิงสัจฐานที่ประมวลผลด้วยชุดโปรแกรม สเปซ ซินแทกซ์ ใช้มาตรวัดค่ากลาง (measure of central tendency) และมาตรวัดค่าการกระจาย (measure

dispersion) ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) แสดงผลด้วยค่าศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ในระดับต่างๆ (integration value) ของการสัญจรทางน้ำและทางบก ช่วยประเมินจัดระบบและประสิทธิภาพของพื้นที่ต่างๆบนแผนที่โครงสร้างเชิงฐานที่แสดงด้วยสีต่างๆตามวรรณสีรุ่ง ว่าเส้นทางใดมีค่าศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ (integration value) ของการสัญจรอยู่ในระบบมากกว่าเส้นทางอื่นๆ มีแนวโน้มถูกสัญจรผ่านมาก ในทางตรงกันข้ามเส้นทางที่มีค่าน้อยหรือ แยกตัวออกจากระบบ (segregation) มีแนวโน้มถูกสัญจรผ่านน้อย หรือมีศักยภาพในการเข้าถึงพื้นที่ต่ำ กลุ่มเส้นทางที่มีศักยภาพในการเข้าถึงของพื้นที่สูงถูกแสดงออกมาเป็นวรรณสีแดงไล่ลำดับตามแถบสเปกตรัมสีส้ม เหลือง เขียว ไปจนถึงกลุ่มเส้นทางที่มีศักยภาพในการเข้าถึงต่ำจะถูกแสดงออกมาเป็นโทนสีน้ำเงิน

ศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ระดับต่างๆ (ตาราง 5-3) ตามช่วงเวลาการศึกษา พบว่าค่าเฉลี่ยศักยภาพในการเข้าถึงของเส้นทางต่างๆ (average global integration value) ในระดับเมืองที่เป็นค่าเฉลี่ยความลึกของเส้นทางใดเส้นทางหนึ่งจากเส้นทางอื่นๆทั้งหมดในเมืองของพื้นที่สวนในบางกอก มีค่าเฉลี่ยตามช่วงเวลาการศึกษา คือ 0.10470, 0.11186 และ 0.10824 ตามลำดับ ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ยกเว้นในช่วงเวลาปัจจุบันมีค่าลดลง ส่วนพื้นที่สวนนอกบางช้าง ค่าเฉลี่ยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามช่วงเวลา คือ 0.07223, 0.07466 และ 0.08169 ตามลำดับ

ค่าเฉลี่ยศักยภาพการเข้าถึงของเส้นทางต่างๆในระดับย่าน (average local integration value) ที่ เป็นความลึกของเส้นทางใดเส้นทางหนึ่งจากการประมวลผลโดยเทียบจากเส้นทางอื่นๆ ถัดไปทุกๆสองเหลี่ยม พื้นที่สวนในบางกอก ค่าเฉลี่ยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามช่วงเวลา คือ 0.89887, 0.90030 และ 0.92519 ตามลำดับ พื้นที่สวนนอกบางช้าง ค่าเฉลี่ยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น คือ 0.92250, 0.92196 และ 0.92360 ตามลำดับ

ค่าเฉลี่ยความเชื่อมต่อ (average connectivity integration value) จากการประมวลผลโครงข่ายการสัญจรในย่านว่ามีจำนวนเส้นที่อยู่ถัดไปหนึ่งเหลี่ยมของเส้นทางใดเส้นทางหนึ่งเป็นจำนวนโดยเฉลี่ยที่เส้น พื้นที่สวนในบางกอก ค่าเฉลี่ยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามช่วงเวลา คือ 2.07296, 2.07609 และ 2.11868 ตามลำดับ พื้นที่สวนในบางกอก มีค่าเฉลี่ยตามช่วงเวลาการศึกษา คือ 2.12079, 2.11993 และ 2.12484 ตามลำดับ อย่างไรก็ตามการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำอธิบายผ่านรูปร่างรูปทรงของพื้นที่จากความสัมพันธ์ที่เหมาะสมในการตัดสินใจของผู้คนในการสัญจรเพื่อเข้าถึงบนโครงข่ายที่สอดคล้องกับลักษณะและการเชื่อมต่อกันของโครงข่ายทางน้ำที่เชื่อมต่อกันอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ เกิดการกระจายพื้นที่ว่างภายใต้การใช้สอยที่เป็นลักษณะของฐานพื้นที่ศูนย์กลางตลาดน้ำ ที่ผลวิเคราะห์โครงสร้างเชิงฐานเป็นดังนี้

ตาราง 5-3 ค่าศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับต่างๆ ของการสัญจรทางน้ำและทางบก
ของช่วงเวลาที่ศึกษา พื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง

ค่าศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจร	สวนในบางกอก	สวนนอกบางช้าง
ช่วงเวลาที่ 1 ยุคสัญจรทางน้ำ พ.ศ.2403-2474		
1) ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับเมือง (Rn: global integration)		
ค่าสูงสุด (max.)	0.16932	0.10803
ค่าต่ำสุด (min.)	0.03163	0.02651
ค่าเฉลี่ย (avge.)	0.10470	0.07223
ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	0.02718	0.01830
2) ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับย่าน (R3: local integration)		
ค่าสูงสุด (max.)	2.76363	3.87121
ค่าต่ำสุด (min.)	0.33333	0.33333
ค่าเฉลี่ย (avge.)	0.89887	0.92250
ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	0.02718	0.17504
3) ความเชื่อมต่อ (connectivity integration)		
ค่าสูงสุด (max.)	13	33
ค่าต่ำสุด (min.)	1	1
ค่าเฉลี่ย (avge.)	2.07296	2.12079
ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	0.35196	0.46879
ช่วงเวลาที่ 2 ยุคสัญจรทางน้ำและทางบก พ.ศ.2475-2520		
1) ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับเมือง (Rn: global integration)		
ค่าสูงสุด (max.)	0.17922	0.11052
ค่าต่ำสุด (min.)	0.03693	0.02673
ค่าเฉลี่ย (avge.)	0.11186	0.07466
ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)	0.02828	0.01850
2) ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับย่าน (R3: local integration)		
ค่าสูงสุด (max.)	2.73866	3.87121
ค่าต่ำสุด (min.)	0.33333	0.33333
ค่าเฉลี่ย (avge.)	0.90030	0.92196
ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	0.15333	0.17496
3) ความเชื่อมต่อ (connectivity integration)		
ค่าสูงสุด (max.)	13	33
ค่าต่ำสุด (min.)	1	1
ค่าเฉลี่ย (avge.)	2.07609	2.11993
ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	0.37262	0.46751

ค่าศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจร	สวนในบางกอก	สวนนอกบางช้าง
ช่วงเวลา 3 ยุคสัญจรทางบก พ.ศ.2521-ปัจจุบัน		
1) ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับเมือง (Rn: global integration)		
ค่าสูงสุด (max.)	0.16412	0.11942
ค่าต่ำสุด (min.)	0.33931	0.02790
ค่าเฉลี่ย (avge.)	0.10824	0.08169
ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	0.02339	0.01578
2) ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับย่าน (R3: local integration)		
ค่าสูงสุด (max.)	3.38684	3.87302
ค่าต่ำสุด (min.)	0.33333	0.33333
ค่าเฉลี่ย (avge.)	0.92519	0.92360
ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	0.20845	0.18192
3) ความเชื่อมต่อ (connectivity integration)		
ค่าสูงสุด (max.)	20	38
ค่าต่ำสุด (min.)	1	1
ค่าเฉลี่ย (avge.)	2.11868	2.12484
ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	0.51827	0.47468

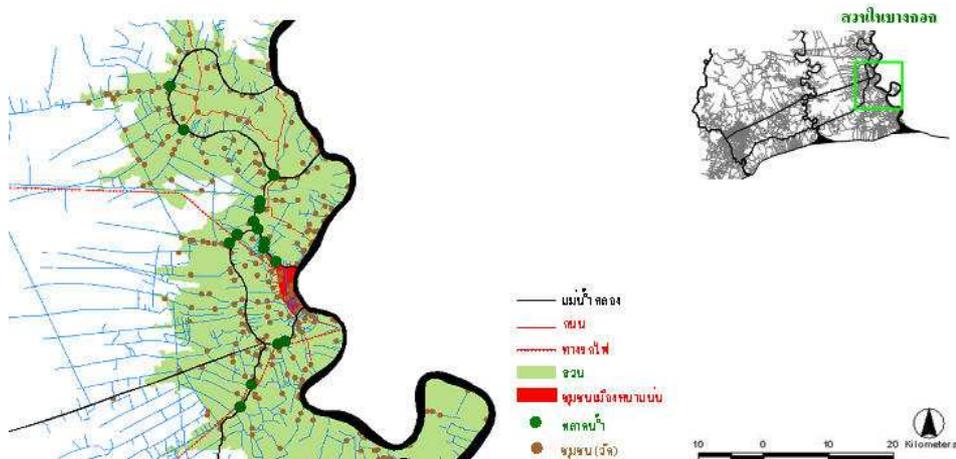
ที่มา : แบบจำลองโครงสร้างเชิงสัจฐาน สเปซ ซินแทกซ์ (Space Syntax)

5.2 โครงสร้างและลักษณะเชิงสัจฐานพื้นที่ของการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ ยุคสัญจรทางน้ำ

ช่วงเวลาระหว่างปี พ.ศ.2403-2474 เป็นช่วงเวลาชุมชนเกษตรกรรมและตลาดน้ำ การขาด
คลองในการคมนาคม การบุกเบิกจับจองพื้นที่ขุดคูคลองและทำสวนยกร่อง การอพยพเข้ามาของ
ชาวจีน การสิ้นสุดลงของระบบไพร่และทาส และรัฐอนุญาตให้ประชาชนมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน

5.2.1 ตลาดน้ำสวนในบางกอก

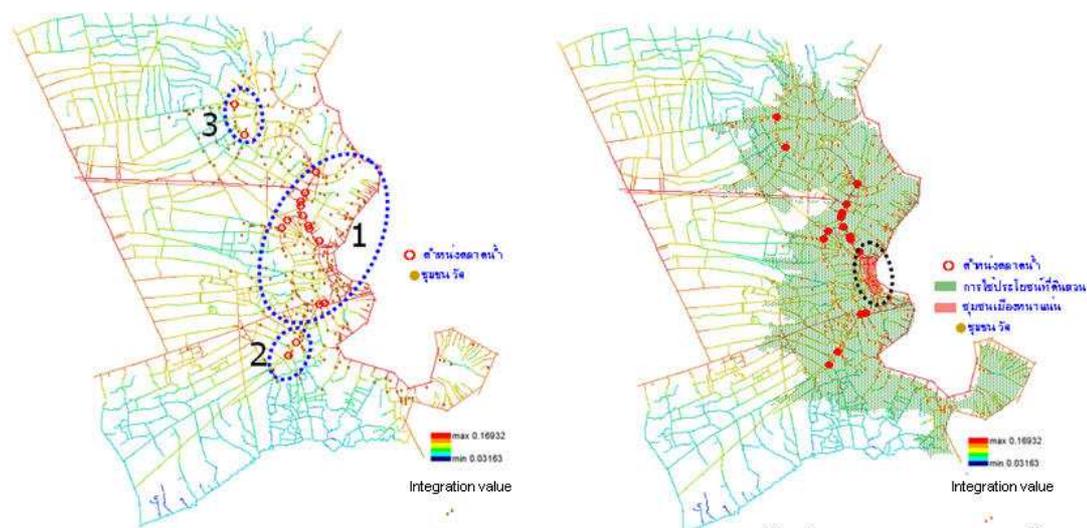
จากลักษณะพื้นที่ การทำสวนยกร่องและการตั้งถิ่นฐานชุมชนตามแนวแกนคลอง
(strip-axis settlement) ของโครงข่ายคลองแบบก้างปลา (fish bone type) (Kulapat Yantrasast,
1995) หรือแบบเส้น (linear) ที่ตั้งตลาดน้ำส่วนใหญ่ปรากฏที่ปากคลอง ไกล้วัด เชื่อมโยงกับชุมชน
โดยรอบ พื้นที่สวน และเครือข่ายผลผลิตของสวนใช้การสัญจรทางน้ำเป็นหลัก (แผนที่ 5-1)

แผนที่ 5-1 ลักษณะที่ตั้งตลาดน้ำสวนในบางกอก พ.ศ.2403-2474

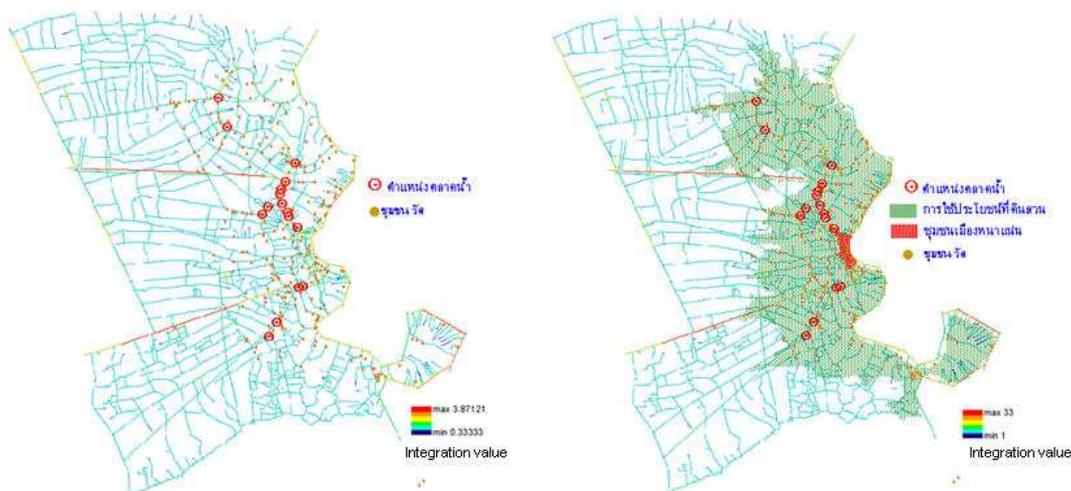
ที่มา : แผนที่พื้นฐานของกรมแผนที่ทหาร พ.ศ.2446-2456

ตลาดน้ำทั้งหมดในช่วงเวลานี้ปรากฏตามปากคลอง จุดตัดคลอง ใกล้เคียง และสถานีรถไฟ และมีโครงข่ายสัญญาณน้ำเชื่อมโยงกับชุมชนและผลผลิตจากสวนโดยรอบ ส่วนใหญ่อยู่บนโครงสร้างเชิงสัณฐานที่มีศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ในระดับเมืองสูง อยู่บนโครงข่ายการสัญจรทางน้ำที่ถูกสัญจรผ่านมาก คือ บริเวณคลองบางกอกใหญ่ คลองบางกอกน้อย และคลองบางกวย ที่ตั้งตลาดน้ำมีลักษณะดังนี้ (รูปภาพ 5-2 และ 5-3)

รูปภาพ 5-2 โครงสร้างเชิงสัณฐานระดับเมือง (ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบก) ของที่ตั้งตลาดน้ำ ชุมชน (วัด) และการใช้ประโยชน์ที่ดินหลัก สวนในบางกอก

ที่มา : แบบจำลองโครงสร้างเชิงสัณฐาน สเปซ ซินแทกซ์ (Space Syntax)

รูปภาพ 5-3 โครงสร้างเชิงสัณฐานระดับย่าน (ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบก) ของที่ตั้งตลาดน้ำ ชุมชน (วัด) และการใช้ประโยชน์ที่ดินหลัก สวนในบางกอก
ที่มา : แบบจำลองโครงสร้างเชิงสัณฐาน สเปซ ซินแทกซ์ (Space Syntax)

ลักษณะที่ 1 ที่ตั้งตลาดน้ำอยู่บนโครงสร้างเชิงสัณฐานที่ศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ในระดับเมืองสูง เป็นศูนย์กลางฐานน้ำสวนในเมือง ได้แก่ ตลาดน้ำวัดชะลอ ตลาดน้ำวัดชัยพฤกษ์ ตลาดน้ำวัดพิบูล ตลาดน้ำวัดไถ่เตี้ย ตลาดน้ำวัดตลิ่งชัน ตลาดน้ำวัดช่างเหล็ก ตลาดน้ำปากง่ามวัดชีเหล็ก ตลาดน้ำวัดบางบำหรุ ตลาดน้ำปากคลองบางขุนนนท์ ตลาดน้ำปากคลองบางกอกน้อย และปากคลองบางกอกใหญ่ บางตลาดอยู่ใกล้สถานีรถไฟ ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูด (attractor) ทำให้มีการสัญจรเข้าสู่พื้นที่มากขึ้น

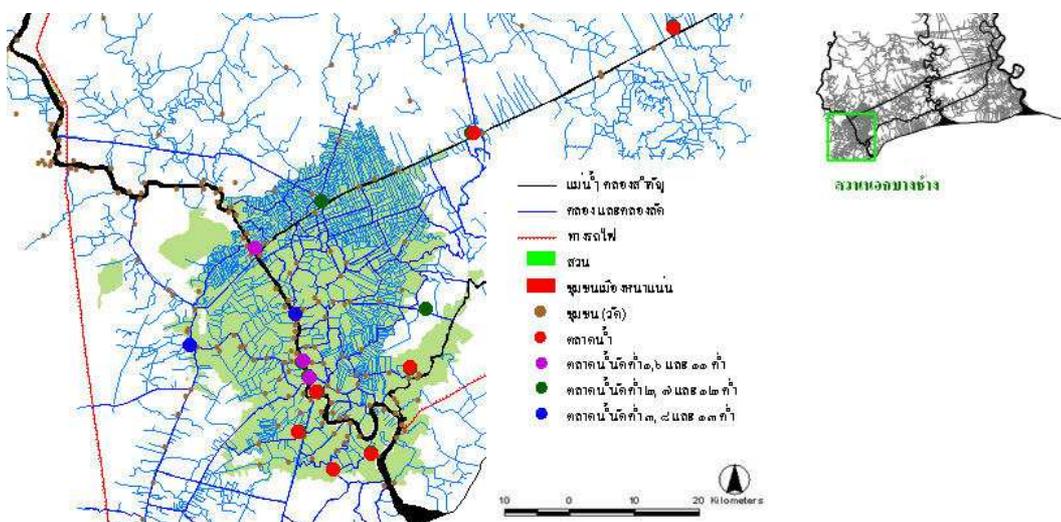
ลักษณะที่ 2 ที่ตั้งตลาดน้ำอยู่บนโครงสร้างเชิงสัณฐานที่ศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ในระดับเมืองรองลงมา และมีสถานีรถไฟเป็นสิ่งดึงดูด (attractor) เป็นศูนย์กลางฐานน้ำสวนชานเมือง ได้แก่ ตลาดน้ำวัดจอมทอง และตลาดน้ำวัดไทร

ลักษณะที่ 3 ที่ตั้งตลาดน้ำอยู่บนโครงสร้างเชิงสัณฐานที่มีศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ในระดับเมืองรองลงมา เป็นศูนย์กลางซื้อขายผลผลิตนอกเขตพื้นที่เมือง เป็นศูนย์กลางฐานน้ำสวนนอกเมือง ได้แก่ ตลาดน้ำบางใหญ่ และตลาดน้ำบางคูเวียง

5.2.2 ตลาดน้ำสวนนอกบางช้าง

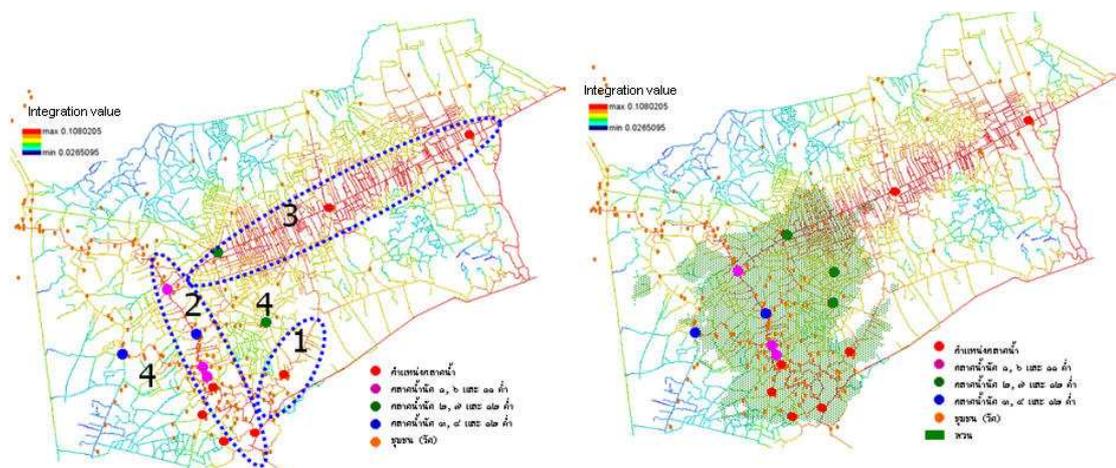
สภาพพื้นที่ การทำสวน ลักษณะการตั้งถิ่นฐานชุมชนสวนนอกบางช้างที่สำคัญคือ 1) การตั้งถิ่นฐานตามแนวแกนคลอง (strip-axis settlement) บนโครงข่ายคลองแบบก้างปลา

(fish bone type) (Kulapat Yantrasast, 1995) รูปแบบโครงข่ายกริดคลองแบบเรขาคณิต (geometric form) ของเส้น (linear) ผสมกับตาตาราง (orthogonal grid) ตามแนวคลองดำเนินสะดวก และ 2) การตั้งถิ่นฐานแบบหลายศูนย์กลาง (multi-centric network settlement) บนโครงข่ายคลองนอกและคลองใน (Terdsak Tachakitkachorn, 2005) ถัดจากแม่น้ำแม่กลองและคลองดำเนินสะดวกเข้ามาภายในพื้นที่ โครงข่ายกริดคลองรูปทรงอิสระ (free form) (แผนที่ 5-2) ที่ตั้งตลาดน้ำปรากฏบริเวณ 1) ปากคลอง จุดตัดคลอง ใกล้เคียง และ 2) ปากคลองและจุดตัดคลอง ใกล้บ้านผู้มีบทบาททางสังคมในท้องถิ่น (กำนัน) อยู่บนโครงข่ายคลองที่เชื่อมโยงกับชุมชนและเครือข่ายผลผลิตสวนของการสัญจรทางน้ำเป็นหลัก การติดตลาดน้ำมีทั้งติดตลาดทุกวันในเวลาเช้าตรู่ และการติดนัดในวันจันทร์คิตที่สัมพันธ์กับการขึ้น-ลงของน้ำ และโครงข่ายคลองภายนอกและภายในพื้นที่ คือ 1) ตลาดน้ำนันทนอก มีที่ตั้งปากคลองตามแนวแม่น้ำแม่กลอง ได้แก่ ตลาดน้ำบางนกแขวก ตลาดน้ำบางน้อย ตลาดน้ำบางพรม และตลาดน้ำบางจาก และ 2) ตลาดน้ำนันทใน บนโครงข่ายพื้นที่คลองภายใน ถัดจากแม่น้ำแม่กลองเข้าไปภายในพื้นที่ด้วยเครือข่ายคลองลัด ได้แก่ ตลาดน้ำท่าคา ตลาดน้ำดำเนินสะดวก และตลาดน้ำวัดแก้วเจริญ (แผนที่ 5-2)

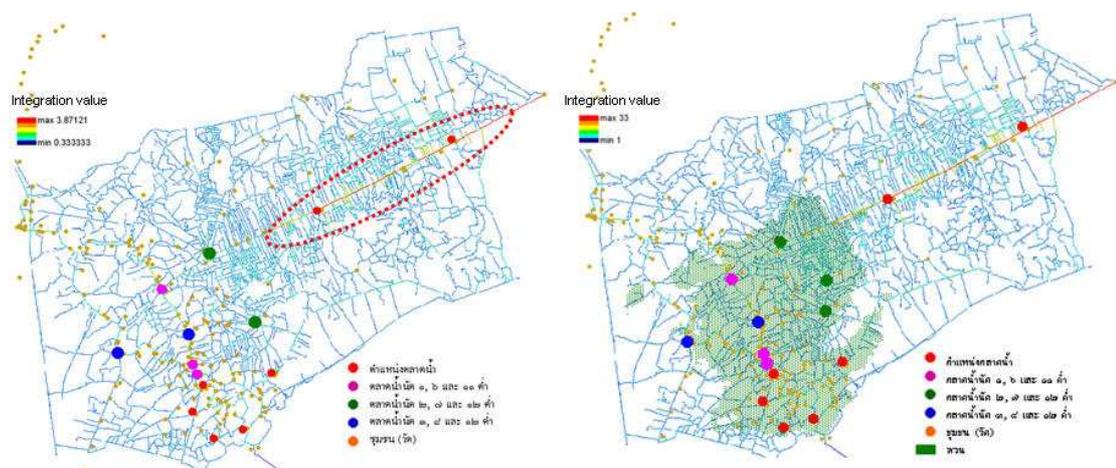

แผนที่ 5-2 ที่ตั้งตลาดน้ำสวนนอกบางช้าง พ.ศ.2403-2474

ที่มา : แผนที่พื้นฐานของกรมแผนที่ทหาร พ.ศ.2446-2456

รูปภาพ 5-4 โครงสร้างเชิงสัณฐานระดับเมือง (ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบก) ของที่ตั้งตลาดน้ำ ชุมชน (วัด) และการใช้ประโยชน์ที่ดินหลัก สวนนอกบางช้าง ที่มา : แบบจำลองโครงสร้างเชิงสัณฐาน สเปซ ซินแทกซ์ (Space Syntax)

รูปภาพ 5-5 โครงสร้างเชิงสัณฐานระดับย่าน (ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบก) ของที่ตั้งตลาดน้ำ ชุมชน (วัด) และการใช้ประโยชน์ที่ดินหลัก สวนนอกบางช้าง ที่มา : แบบจำลองโครงสร้างเชิงสัณฐาน สเปซ ซินแทกซ์ (Space Syntax)

ผลวิเคราะห์โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ พบว่า มีรูปแบบโครงข่ายกึ่งกริดของรูปทรงอิสระ ค่าศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ในระดับเมือง 0.09300 ส่วนรูปแบบโครงข่ายกึ่งกริดของรูปทรงเรขาคณิตแบบเส้นผสมตาราตามแนวคลองดำเนินสะดวกมีค่าเฉลี่ยสูงกว่า คือ 0.10100 มีโครงข่ายกึ่งกริดของสานกันหนาแน่น เป็นสัณฐานพื้นที่ศูนย์กลางที่มีชีวิต

และยั่งยืน และมีโครงสร้างลักษณะฐานพื้นที่ศูนย์กลางฐานน้ำที่ชัดเจน ตลาดน้ำส่วนใหญ่อยู่บนโครงสร้างเชิงฐานพื้นที่ศักยภาพของการเข้าถึงพื้นที่ระดับเมืองสูง บริเวณปากคลองติดแม่น้ำแม่กลองและคลองดำเนินสะดวก อยู่บนโครงสร้างเชิงฐานพื้นที่มีศักยภาพของการเข้าถึงสูงทั้งระดับเมืองและย่าน ดังนี้ (รูปภาพ 5-4 และ 5-5)

ลักษณะที่ 1 ที่ตั้งตลาดน้ำตามแนวคลองหลักแม่กลอง เป็นตลาดน้ำเดิมก่อนการขุดคลองดำเนินสะดวก อยู่บนโครงสร้างและลักษณะเชิงฐานพื้นที่มีศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ในระดับเมืองรองลงมา เป็นศูนย์กลางฐานน้ำคลองหลักเดิม คือ ตลาดน้ำวัดนางตะเคียน

ลักษณะที่ 2 ที่ตั้งตลาดน้ำตามแนวแม่น้ำแม่กลอง มีโครงสร้างเชิงฐานพื้นที่ศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ระดับเมืองสูง เป็นศูนย์กลางฐานน้ำแม่น้ำ คือ ตลาดน้ำบางนกแขวก ตลาดน้ำบางน้อย ตลาดน้ำบางพรม ตลาดน้ำบางจาก ตลาดน้ำอัมพวา และตลาดน้ำวัดประทุม

ลักษณะที่ 3 ที่ตั้งตลาดน้ำตามแนวคลองหลักดำเนินสะดวก อยู่บนโครงสร้างเชิงฐานพื้นที่มีศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ในระดับเมืองสูง เป็นศูนย์กลางฐานน้ำคลองหลัก คือ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ตลาดน้ำวัดประสาธสิทธิ์ และตลาดน้ำบ้านแพ้ว ซึ่งตลาดน้ำวัดประสาธสิทธิ์ และตลาดน้ำบ้านแพ้ว เป็นตลาดน้ำที่อยู่บนโครงสร้างเชิงฐานพื้นที่ศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ทั้งในระดับเมืองและย่านสูง (รูปภาพ 5-5)

ลักษณะที่ 4 ตั้งตลาดน้ำบนโครงข่ายคลองภายในพื้นที่ อยู่บนโครงสร้างเชิงฐานพื้นที่ศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ในระดับเมืองรองลงมา บริเวณจุดตัดคลองภายในพื้นที่ที่เชื่อมโยงกันด้วยคลองลัด เป็นศูนย์กลางฐานน้ำคลองภายใน คือ ตลาดน้ำท่าคา ตลาดน้ำตาไห้ว ตลาดน้ำวัดนางพิม และตลาดน้ำวัดแก้วเจริญ

5.2.3 สรุปโครงสร้างและลักษณะเชิงฐานพื้นที่ของตลาดน้ำ

โครงสร้างและลักษณะเชิงฐานพื้นที่ของการเกิดที่ตั้งตลาดน้ำยุคการสำรวจทางน้ำระหว่างพ.ศ.2403-2474 พบว่า (ตาราง 5-4)

1) พื้นที่สวนในบางกอก ตลาดน้ำอยู่บนโครงสร้างและลักษณะเชิงฐานพื้นที่ของโครงข่ายกีดคลองรูปร่างรูปทรงตลาดน้ำทั้งหมดอยู่บนโครงข่ายกีดคลองรูปทรงอิสระแบบเส้นทั้งหมด ตลาดน้ำมีลักษณะโครงสร้างเชิงฐานพื้นที่ของความเป็นศูนย์กลาง ดังนี้

ลักษณะที่ 1 ศูนย์กลางฐานน้ำสวนในเมือง ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสำรวจระดับเมืองสูงที่สุด ระหว่าง 0.16074 - 0.16396

ลักษณะที่ 2 ศูนย์กลางฐานน้ำสวนชานเมือง ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรระดับเมืองรองลงมา ระหว่าง 0.11035 - 0.15176

ลักษณะที่ 3 ศูนย์กลางฐานน้ำสวนนอกเมือง ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรระดับเมืองน้อยที่สุด ระหว่าง 0.12167-0.13162

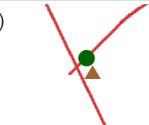
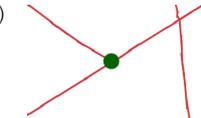
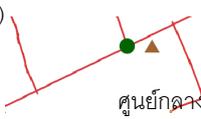
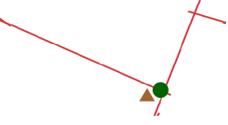
2) พื้นที่สวนนอกบางช่วง ตลาดน้ำอยู่บนโครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานของโครงข่ายกริดคลองรูปร่างรูปทรงที่แตกต่างกัน คือ ระบบคลองภายนอกติดแม่น้ำ โครงข่ายคลองรูปทรงอิสระแบบเส้น พื้นที่คลองภายในมีโครงข่ายกริดคลองรูปทรงเรขาคณิตแบบตาตารางเกือบฉาก ผสมกับแบบเส้น ตลาดน้ำมีลักษณะโครงสร้างเชิงสัณฐานของความเป็นศูนย์กลาง ดังนี้

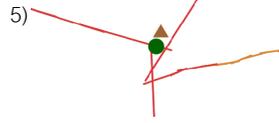
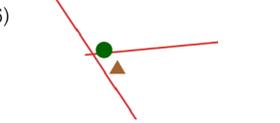
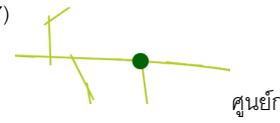
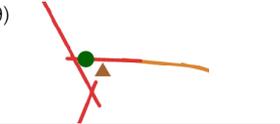
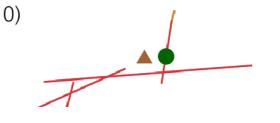
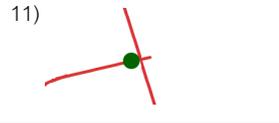
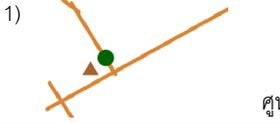
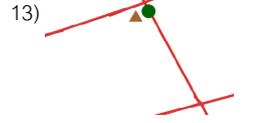
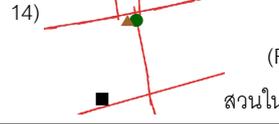
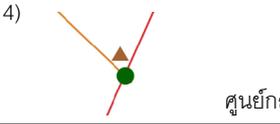
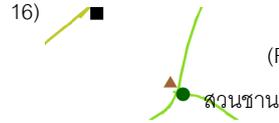
ลักษณะที่ 1 ศูนย์กลางฐานน้ำแม่น้ำ ตลาดน้ำอยู่บนโครงข่ายกริดคลองรูปทรงอิสระแบบเส้น ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำระดับเมืองสูง ระหว่าง 0.10089-0.10235

ลักษณะที่ 2 ศูนย์กลางฐานน้ำคลองหลัก โครงข่ายกริดคลองรูปทรงเรขาคณิตแบบตาตารางเกือบฉาก โครงข่ายกริดคลองสานกันหนาแน่น ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำระดับเมืองสูง ระหว่าง 0.09529-0.10908

ลักษณะที่ 3 ศูนย์กลางฐานน้ำคลองภายใน โครงข่ายกริดคลองรูปทรงอิสระแบบเส้น ระหว่าง 0.08053-0.09197

ตาราง 5-4 สรุปโครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ตลาดน้ำ ยุคสัญจรทางน้ำพ.ศ.2403-2474

สวนในบางกอก	สวนนอกบางช่วง
1) ตลาดน้ำบางใหญ่ (Rn=0.13162) ศูนย์กลางฐานน้ำสวนนอกเมือง	1) ตลาดน้ำบางนกแขวก (Rn=0.10143) ศูนย์กลางฐานน้ำติดแม่น้ำ
2) ตลาดน้ำบางคูเวียง (Rn=0.12617) ศูนย์กลางฐานน้ำสวนนอกเมือง	2) ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (Rn=0.10480) ศูนย์กลางฐานน้ำคลองหลัก
3) ตลาดน้ำหน้าวัดชะลอม (Rn=0.16074) ศูนย์กลางฐานน้ำสวนในเมือง	3) ตลาดน้ำคลองโพหัก (Rn=0.109081, R3=3.87121) ศูนย์กลางระดับเมืองและย่าน ฐานน้ำคลองหลัก
4) ตลาดน้ำหน้าวัดชัยพฤกษ์ (Rn=0.16264) ศูนย์กลางฐานน้ำสวนในเมือง	4) ตลาดน้ำบ้านแพ้ว (Rn=0.108766, R3=3.8414) ศูนย์กลางระดับเมืองและย่าน ฐานน้ำคลองหลัก

สวนในบางกอก	สวนนอกบางช้าง
5) ตลาดน้ำหน้าวัดพิบูล (Rn=0.16029) ศูนย์กลางฐานน้ำสวนในเมือง	5) ตลาดน้ำวัดแก้วเจริญ (Rn=0.091971) ศูนย์กลางฐานน้ำคลองภายในพื้นที่
6) ตลาดน้ำวัดไถ่เตี้ย (Rn=0.16082) ศูนย์กลางฐานน้ำสวนในเมือง	6) ตลาดน้ำบางน้อย (Rn=0.10089) ศูนย์กลางฐานน้ำติดแม่น้ำ
7) ตลาดน้ำหน้าวัดตลิ่งชัน (Rn=0.15176) ศูนย์กลางฐานน้ำ สวนในเมือง มีสถานีรถไฟเป็นสิ่งดึงดูด	7) ตลาดน้ำท่าคา (Rn=0.08053) ศูนย์กลางฐานน้ำคลองภายในพื้นที่
8) ตลาดน้ำหน้าวัดช่างเหล็ก (Rn=0.14662) ศูนย์กลางฐานน้ำสวนในเมือง	8) ตลาดน้ำบางพรม (Rn=0.10126) ศูนย์กลางฐานน้ำติดแม่น้ำ
9) ตลาดน้ำปากง่ามวัดชีเหล็ก (Rn=0.16360) ศูนย์กลางฐานน้ำสวนในเมือง	9) ตลาดน้ำบางจาก (Rn=0.10126) ศูนย์กลางฐานน้ำติดแม่น้ำ
10) ตลาดน้ำหน้าวัดบางบำหรุ (Rn=0.16264) ศูนย์กลางฐานน้ำสวนในเมือง	10) ตลาดน้ำอัมพวา (Rn=0.10235) ศูนย์กลางฐานน้ำติดแม่น้ำ
11) ตลาดน้ำปากคลองบางขุนนท์ (Rn=0.16263) ศูนย์กลางฐานน้ำสวนในเมือง	11) ตลาดน้ำนางตะเคียน (Rn=0.095292) ศูนย์กลางฐานน้ำคลองหลักเดิม
12) ตลาดน้ำปากคลองบางกอกน้อย (Rn=0.16396) ศูนย์กลางฐานน้ำสวนในเมือง	12) ตลาดน้ำวัดนางพิม (Rn=0.09193) ศูนย์กลางฐานน้ำคลองภายในพื้นที่
13) ตลาดน้ำวัดอินทาราม (Rn=0.16201) ศูนย์กลางฐานน้ำสวนในเมือง	13) ตลาดน้ำตาไหหัว (Rn=0.09278) ศูนย์กลางฐานน้ำคลองภายในพื้นที่
14) ตลาดน้ำวัดจันทาราม (Rn=0.16250) ศูนย์กลางฐานน้ำ สวนในเมือง มีสถานีรถไฟเป็นสิ่งดึงดูด	14) ตลาดน้ำวัดประทุม (Rn=0.10138) ศูนย์กลางฐานน้ำติดแม่น้ำและทะเล
15) ตลาดน้ำหน้าวัดจอมทอง (Rn=0.12975) ศูนย์กลางฐานน้ำ สวนในเมือง มีสถานีรถไฟเป็นสิ่งดึงดูด	● ที่ตั้งตลาดน้ำ ▲ วัด ■ สถานีรถไฟ Rn : ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรระดับเมือง (global integration) R3 : ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรระดับย่าน (local integration)
16) ตลาดน้ำวัดไทร (Rn=0.11035) ศูนย์กลางฐานน้ำ สวนในเมือง มีสถานีรถไฟเป็นสิ่งดึงดูด	

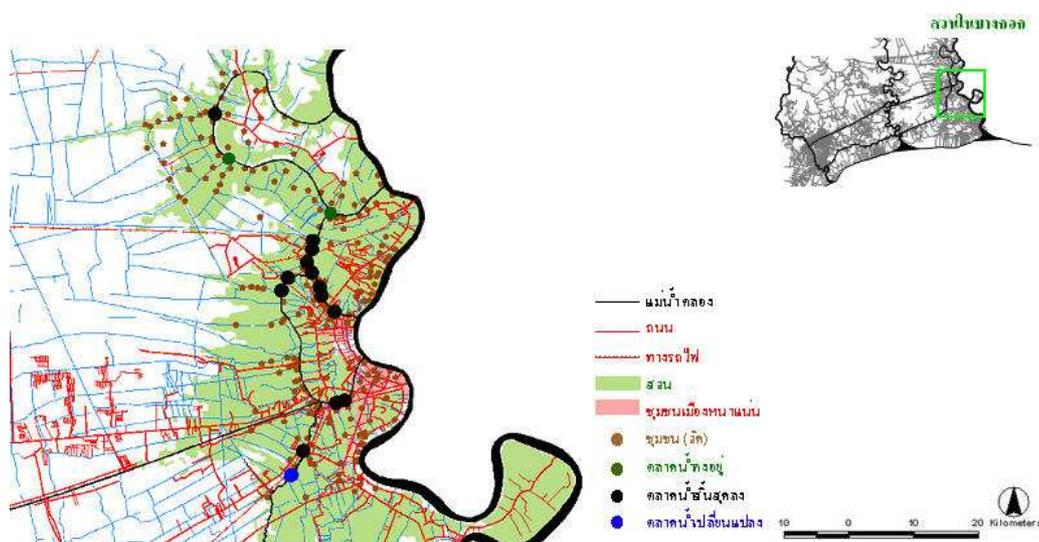
ที่มา : สรุปจากผลวิเคราะห์, 2553.

5.3 โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ ยุคสัญจรทางน้ำและทางบก

หรือยุค “ถนนน้อย คลองพี่” ระหว่างปี พ.ศ.2475-2520 เป็นช่วงเวลาเปลี่ยนผ่านจากการสัญจรจากทางน้ำมาเป็นทางบก และช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงสังคมวัฒนธรรมไทยไปสู่ความเป็นสากลนิยม ภายใต้ปัจจัยภายนอกของนโยบายการเมืองการปกครอง นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว และนวัตกรรมเครื่องยนต์เรือ ส่งผลต่อการปรับตัวของชาวสวน การเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในช่วงเวลานี้เป็นดังนี้

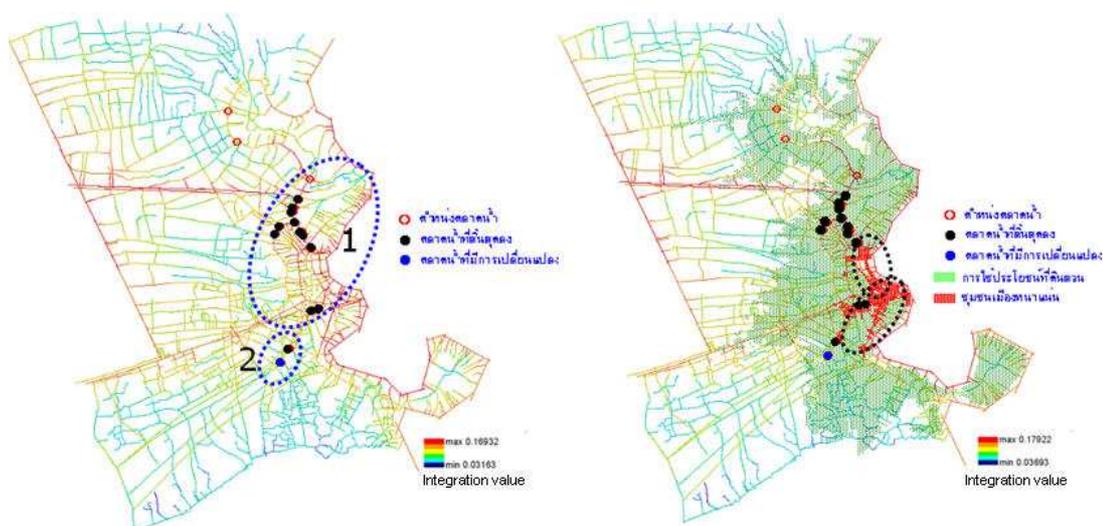
5.3.1 ตลาดน้ำสวนในบางกอก

การพัฒนาโครงข่ายการสัญจรทางบกของพื้นที่สวนในบางกอกในช่วงเวลานี้มีโครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ที่สำคัญ คือ 1) การตัดแนวถนนขนานแนวแม่น้ำและคลองสำคัญที่เป็นที่ตั้งของตลาดน้ำย่านคลองบางกอกใหญ่ คลองบางกอกน้อย และคลองบางกวย 2) การตัดแนวถนนตรงเข้าสู่ตลาดน้ำ หรือตัดแนวถนนเข้าหาคลองโดยตรง โดยที่แนวถนนสิ้นสุดที่ริมคลองไม่ทอดข้ามสองฝั่งคลอง และ 3) การพัฒนาโครงข่ายถนนใหม่ 11 สาย ฝั่งธนบุรี และการเปิดใช้สะพานต่างๆ เพื่อเชื่อมกับฝั่งพระนคร เกิดศูนย์กลางฐานบกแห่งใหม่พร้อมกับการขยายตัวของชุมชนเมืองหนาแน่นบริเวณวงเวียนใหญ่ (แผนที่ 5-3)

ผลวิเคราะห์โครงสร้างเชิงสัณฐานระดับเมืองของการสัญจรทางน้ำและทางบกของตลาดน้ำสวนในบางกอกในช่วงเวลานี้ (รูปภาพ 5-6) มีลักษณะสำคัญ ได้แก่

ลักษณะที่ 1 ตลาดน้ำสิ้นสุดลง เนื่องจาก 1) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่มาเป็นการสัญจรทางบก เกิดโครงข่ายถนนที่มีศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ในระดับเมืองที่ดีกว่า ได้แก่ บริเวณคลองบางกอกใหญ่ คลองบางกอกน้อย และคลองบางกวย 2) การยกเลิกสถานีรถไฟ คือ ตลาดน้ำวัดจอมทอง และ 3) เกิดสัณฐานพื้นที่ศูนย์กลางฐานบกแห่งใหม่ที่วงเวียนใหญ่

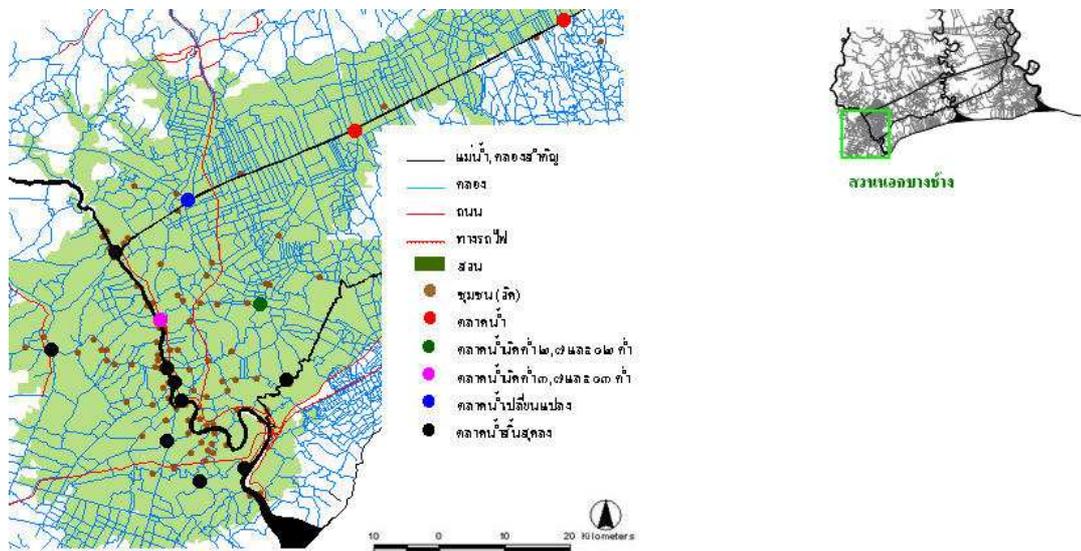

รูปภาพ 5-6 โครงสร้างเชิงสัณฐานระดับเมือง (ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบก) ของตลาดน้ำ และการใช้ประโยชน์ที่ดินหลัก สวนในบางกอก
ที่มา : แบบจำลองโครงสร้างเชิงสัณฐาน สเปซ ซินแทกซ์ (Space Syntax)

ลักษณะที่ 2 ตลาดน้ำบางส่วนเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวทางเรือ คือ ตลาดน้ำวัดไทร และสิ้นสุดลงจากปัญหาการท่องเที่ยวเช่นกัน และการใช้เรือติดเครื่องยนต์ยังส่งผลต่อการค้าขายบนท้องน้ำ ทำให้มีการย้ายขึ้นมาค้าขายบนบกแทน นอกจากนี้ปัจจัยภายนอก คือ นโยบายการปกครอง นโยบายการท่องเที่ยว และนวัตกรรมเครื่องยนต์เรือ ส่งผลต่อการปรับตัวของวิถีชีวิต และการตั้งถิ่นฐานชุมชนจากฐานน้ำมาเป็นฐานบก และเครือข่ายเสริมสนับสนุนต่อประเภทสินค้าและบริการของตลาดน้ำบางประเภท สิ้นสุดลงในช่วงนี้ ตลาดน้ำบางส่วนปรับเปลี่ยนไปเพื่อการท่องเที่ยว และบางส่วนยังคงอยู่ คือ ตลาดน้ำวัดชะลอ บางคูเวียง และตลาดน้ำบางใหญ่

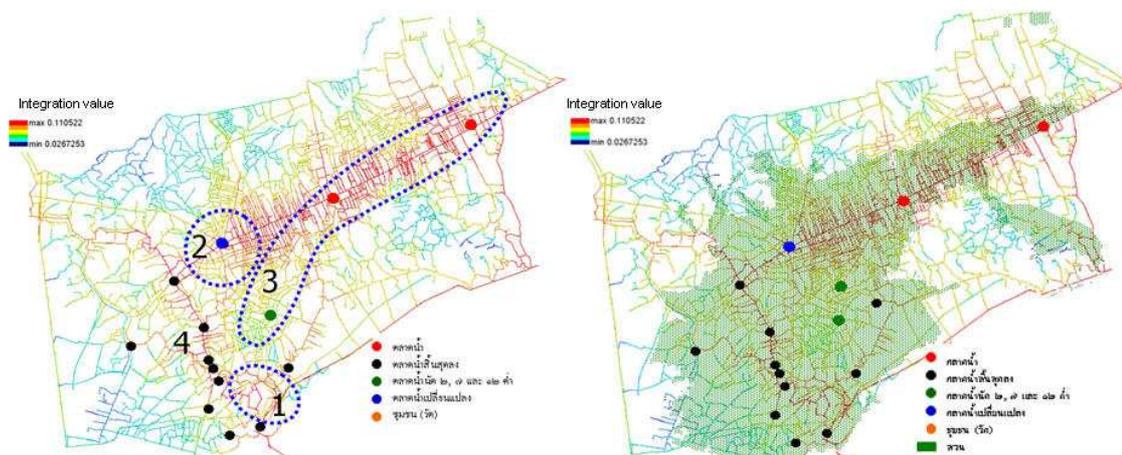
5.3.2 ตลาดน้ำสวนนอกบางช้าง

โครงข่ายสัญญาจรทางบกทำให้จังหวัดสมุทรสงครามเป็นเมืองเปิด โครงข่ายสัญญาจรทางบกมีลักษณะสำคัญ คือ 1)แนวถนนขนานแม่น้ำและคลองสำคัญ คือ แนวถนนบางนกแขวก-อัมพวา และถนนราชบุรี-บ้านประดู่ 2) แนวถนนไม่ค้ำนึ่งถึงแนวแม่น้ำและคลองสำคัญ คือ ถนนบางแพ-ดำเนินสะดวก-แม่กลอง (ทางหลวงหมายเลข 325) และ 3) การตัดถนนพระราม 2 (ถนนบุรีปากท่อ หรือทางหลวงหมายเลข 35) ส่งผลให้เกิดศูนย์กลางเมืองฐานบกแม่กลอง (แผนที่ 5-4)

แผนที่ 5-4 การเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำสวนนอกบางช้าง พ.ศ.2475-2520

ที่มา : แผนที่พื้นฐานของกรมแผนที่ทหาร พ.ศ.2511-2518

รูปภาพ 5-7 โครงสร้างเชิงสัณฐานระดับเมือง (ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบก) ของที่ตั้งตลาดน้ำ และการใช้ประโยชน์ที่ดินหลัก สวนนอกบางช้าง

ที่มา : แบบจำลองโครงสร้างเชิงสัณฐาน สเปซ ซินแทกซ์ (Space Syntax)

ผลการวิเคราะห์โครงสร้างเชิงสัญญาณระดับเมืองของการสัญจรทางน้ำและทางบกต่อการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในช่วงเวลานี้ (รูปภาพ 5-7) มีลักษณะสำคัญ ได้แก่

ลักษณะที่ 1 ตลาดน้ำสิ้นสุดลง เนื่องจาก 1) การเปลี่ยนแปลงการสัญจรจากทางน้ำมาเป็นทางบก ทำให้ศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ในระดับเมืองสูงขึ้น สัญญาณพื้นที่ศูนย์กลางเปลี่ยนแปลงไปเป็นฐานบกมีถนนเป็นโครงข่ายสัญจรหลัก ตลาดน้ำที่สิ้นสุดลงในช่วงเวลานี้ ได้แก่ ตลาดน้ำบางนกแขวก ตลาดน้ำบางน้อย ตลาดน้ำบางพรม ตลาดน้ำบางจาก ตลาดน้ำอัมพวา ตลาดน้ำนางตะเคียน ตลาดน้ำตาไหว่ ตลาดน้ำวัดนางพิม และตลาดน้ำวัดแก้วเจริญ และ 2) เกิดสัญญาณพื้นที่ศูนย์กลางฐานบกเมืองชุมทาง (น้ำ-ราง-ถนน) ที่เมืองแม่กลอง

ลักษณะที่ 2 ตลาดน้ำบางแห่งเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว จากการสร้างถนนบางแพ-ดำเนินสะดวก-สมุทรสงคราม ผ่านคลองดำเนินสะดวกบริเวณที่ตั้งตลาดน้ำดำเนินสะดวกในคลองลัดพลี ศักยภาพของการเข้าถึงของพื้นที่ในระดับเมือง ทั้งทางน้ำและทางบกสูงขึ้น และเกี่ยวข้องกับนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว และธุรกิจการท่องเที่ยวตลาดน้ำ

ลักษณะที่ 3 ตลาดน้ำเดิมคงอยู่ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่ยังคงใช้การสัญจรทางน้ำ ได้แก่ ตลาดน้ำท่าคานัดคำ ของพื้นที่คลองภายใน ตลาดน้ำคลองโพหัก ตลาดน้ำบ้านแพ้ว ตามแนวคลองดำเนินสะดวก

อย่างไรก็ตามพื้นที่สวนนอกบางช่วงในช่วงเวลานี้ยังมีการใช้ประโยชน์ที่ดินหลักสวนยกร่องเพิ่มขึ้น และตลาดน้ำเดิมในบริบทสวนจึงยังคงอยู่ในช่วงเวลานี้

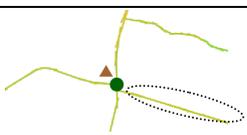
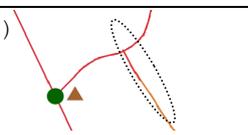
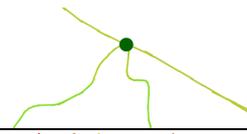
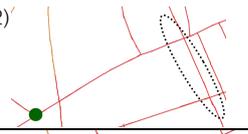
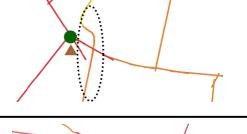
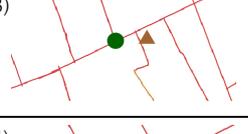
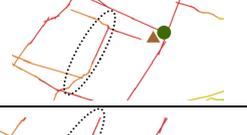
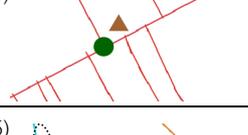
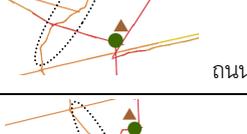
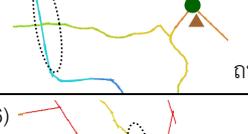
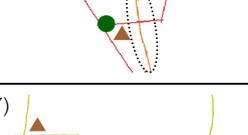
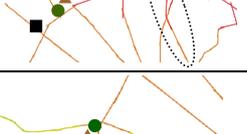
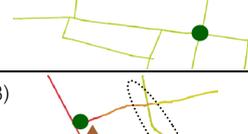
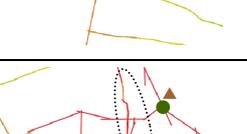
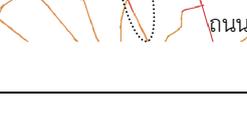
5.3.3 สรุปโครงสร้างและลักษณะเชิงสัญญาณพื้นที่การเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ

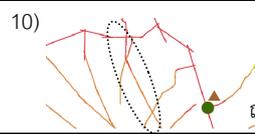
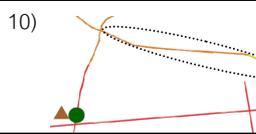
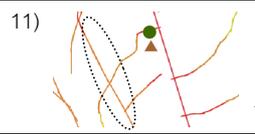
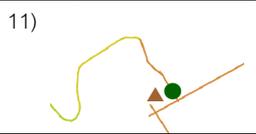
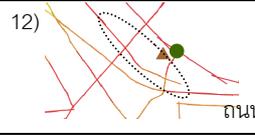
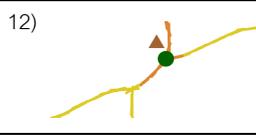
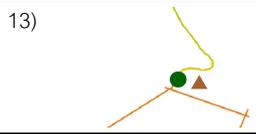
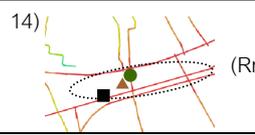
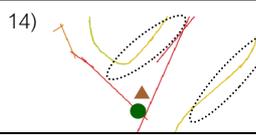
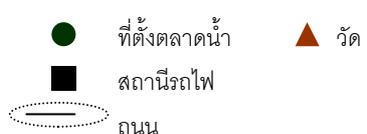
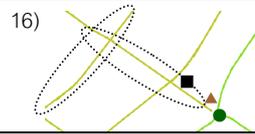
โครงสร้างและลักษณะเชิงสัญญาณพื้นที่การเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำยุคสัญจรทางน้ำและทางบก พื้นที่สวนในบางกอก สวนนอกบางช่วง ระหว่างพ.ศ.2475-2500 เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและลักษณะเชิงสัญญาณพื้นที่มาเป็นการสัญจรทางบก ส่งผลให้ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองสูงขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงไปเป็นการคมนาคมขนส่งทางบก และเกิดย่านศูนย์กลางการค้าทางบกแห่งใหม่ที่มีประสิทธิภาพในการเข้าถึงจากพื้นที่โดยรอบที่ดีกว่า ศูนย์กลางตลาดน้ำเดิมมีลักษณะสำคัญ คือ ดังนี้ (ตาราง 5-5)

ลักษณะที่ 1 แนวถนนตัดตรงสู่ตลาดน้ำ ถนนส่วนใหญ่สิ้นสุดที่ริมน้ำไม่ทอดข้ามสองฝั่งคลอง พื้นที่สองฝั่งคลองขาดการเชื่อมต่อ ศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ระดับเมืองสูงขึ้น พื้นที่สวนในบางกอก ระหว่าง 0.12461-0.17725 พื้นที่สวนนอกบางช่วง 0.10467

ลักษณะที่ 2 แนวถนนตัดขนานแม่น้ำและคลองหลักผ่านตลาดน้ำ ทำให้ศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ในระดับเมืองสูงขึ้น พื้นที่สวนในบางกอก ระหว่าง 0.12461-0.17740 พื้นที่สวนนอกบางช้าง ระหว่าง 0.09462-0.10782

ตาราง 5-5 สรุปโครงสร้างและลักษณะเชิงสัญญาณพื้นที่การเปลี่ยนแปลงที่ตั้งตลาดน้ำ
ยุคสัญญาณน้ำและทางบก ปีพ.ศ.2475-2500

สวนในบางกอก		สวนนอกบางช้าง	
1)	ตลาดน้ำบางใหญ่ (Rn=0.13488) ถนนตรงสู่ตลาดน้ำ	1)	ตลาดน้ำบางนกแขวก (Rn=0.10467) ถนนตัดตรงเข้าสู่ตลาดน้ำ
2)	ตลาดน้ำบางคูเวียง (Rn=0.13136)	2)	ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (Rn=0.10782) ถนนตัดผ่านคลองดำเนินสะดวก
3)	ตลาดน้ำหน้าวัดชะลอม (Rn=0.17286) ถนนผ่านที่ตั้งตลาดน้ำ	3)	ตลาดน้ำคลองโพธิ์ (Rn=0.11040)
4)	ตลาดน้ำหน้าวัดชัยพฤกษ์ (Rn=0.17725) ถนนตรงเข้าสู่วัดและตลาดน้ำ	4)	ตลาดน้ำบ้านแพ้ว (Rn=0.11006)
5)	ตลาดน้ำวัดพิบูล (Rn=0.17482) ถนนขนานคลองหลัก ผ่านตลาดน้ำ	5)	ตลาดน้ำวัดแก้วเจริญ (Rn=0.09462) ถนนขนานคลองหลัก ผ่านตลาดน้ำ
6)	ตลาดน้ำวัดไก่อี๋ย (Rn=0.17479) ถนนขนานคลองหลัก ผ่านตลาดน้ำ	6)	ตลาดน้ำบางน้อย (Rn=0.10487) ถนนขนานแม่น้ำ ผ่านตลาดน้ำ
7)	ตลาดน้ำวัดดลิ่งชัน (Rn=0.16349) ถนนขนานและผ่านคลองหลัก	7)	ตลาดน้ำท่าคา (Rn=0.08311)
8)	ตลาดน้ำหน้าวัดช้างเหล็ก (Rn=0.15758)	8)	ตลาดน้ำบางพรม (Rn=0.10443) ถนนขนานแม่น้ำ ผ่านตลาดน้ำ
9)	ตลาดน้ำปากง่ามวัดชีเหล็ก (Rn=0.17740) ถนนขนาน,ผ่านคลอง และตลาดน้ำ	9)	ตลาดน้ำบางจาก (Rn=0.10443) ถนนขนานแม่น้ำ ผ่านตลาดน้ำ

สวนในบางกอก	สวนนอกบางช้าง
10) ตลาดน้ำหน้าวัดบางบำหรุ (Rn=0.17517) ถนนขนาน, ผ่านคลอง และตลาดน้ำ	10) ตลาดน้ำอัมพวา (Rn=0.10457) ถนนขนานแม่น้ำ ผ่านตลาดน้ำ
11) ตลาดน้ำปากคลองบางขุนนนท์ (Rn=0.17516) ถนนขนานคลองหลัก และตลาดน้ำ	11) ตลาดน้ำนางตะเคียน (Rn=0.98325)
12) ตลาดน้ำปากคลองบางกอกน้อย (Rn=0.17911) ถนนขนานคลองหลัก สิ้นสุดที่ตลาดน้ำ	12) ตลาดน้ำวัดนางพิม (Rn=0.94487)
13) ตลาดน้ำวัดอินทาราม (Rn=0.16871) ถนนขนานคลองหลัก, ทางรถไฟ และตลาดน้ำ	13) ตลาดน้ำตาไห้ว (Rn=0.09505)
14) ตลาดน้ำวัดจันทาราม (Rn=0.17067) ถนนขนานคลองหลัก, ทางรถไฟ และตลาดน้ำ	14) ตลาดน้ำวัดประทุม (Rn=0.103247) ถนนขนานแม่น้ำ ผ่านตลาดน้ำ
15) ตลาดน้ำวัดจอมทอง (Rn=0.14066)	● ที่ตั้งตลาดน้ำ ▲ วัด ■ สถานีรถไฟ ถนน Rn : คักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรระดับเมือง (global integration)
16) ตลาดน้ำวัดไทร (Rn=0.12461) ถนนขนานคลอง และตรงสู่ตลาดน้ำ	

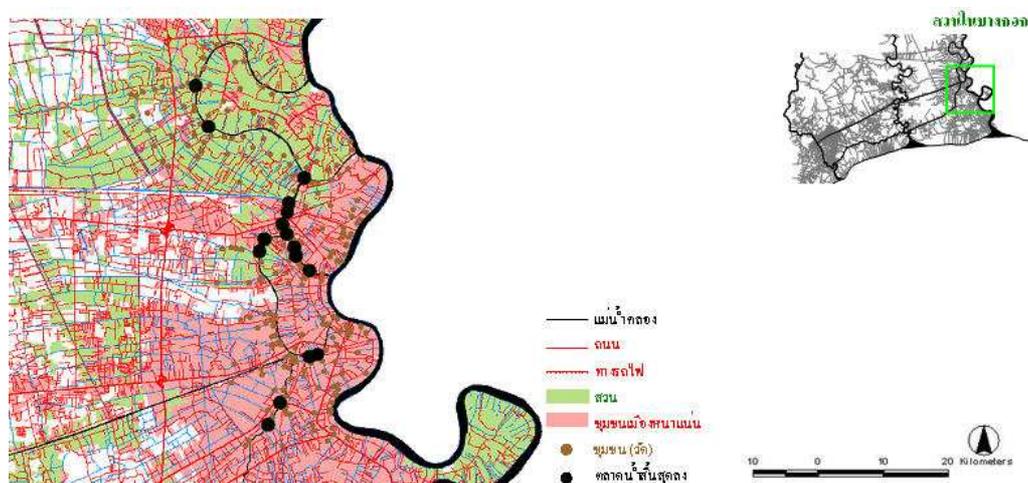
ที่มา : สรุปจากผลวิเคราะห์, 2553.

5.4 โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ตลาดน้ำ ยุคสัญจรทางบก

ช่วงเวลาระหว่างปี พ.ศ.2521-ปัจจุบัน เป็นช่วงเวลาของการสัญจรทางบกอย่างแท้จริง ตลาดน้ำเกือบทั้งหมดสิ้นสุดลงในช่วงเวลานี้ บางแห่งปรับตัวลดขนาด บางแห่งเปลี่ยนแปลงไป จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่และสังคมวัฒนธรรมสู่ความเป็นเมือง ตลาดน้ำสวนในบางกอกทั้งหมดสิ้นสุดลงในช่วงเวลานี้ อย่างไรก็ตามตลาดน้ำสวนนอกบางช้าง บางส่วนยังคงอยู่ และบางส่วนปรับเปลี่ยนสู่คุณภาพใหม่ในสภาพแวดล้อมปัจจุบัน

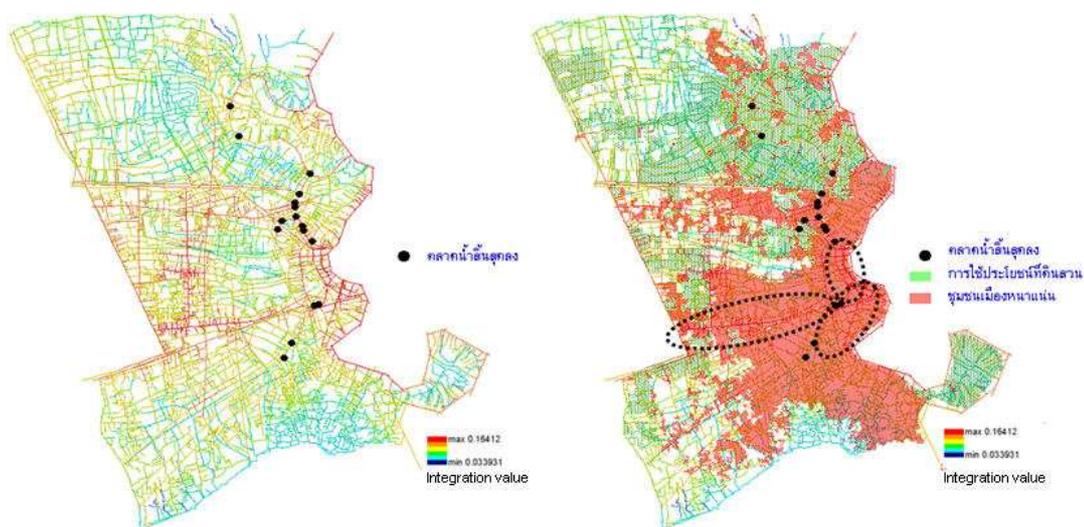
5.4.1 ตลาดน้ำสวนในบางกอก

ปัจจุบันตลาดน้ำสวนในบางกอกทั้งหมดดิ่งสิ้นสุดลงจากกระบวนการเป็นเมือง ด้วยการรวมตัวกันของโครงสร้างทางน้ำกับโครงสร้างใหม่และปรับตัวเข้าสู่อาคารและสิ่งก่อสร้างตาม แนวถนน และลักษณะสังคมวัฒนธรรมเมือง ผลการวิเคราะห์โครงสร้างเชิงสัญญาณในระดับเมือง ของการสัญจรทางน้ำและทางบกต่อการสิ้นสุดลงของตลาดน้ำพื้นที่สวนในบางกอกในช่วงเวลานี้ (แผนที่ 5-5) เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างลักษณะเชิงสัญญาณไปเป็นการสัญจรทาง บก และเกิดสัญญาณพื้นที่ศูนย์กลางฐานบกแทนที่

แผนที่ 5-5 การเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำสวนในบางกอก พ.ศ.2521-ปัจจุบัน
ที่มา : แผนที่พื้นฐานของกรมแผนที่ทหาร พ.ศ.2541-2544

การขยายตัวของชุมชนเมืองหนาแน่นตามแนวโครงข่ายถนนที่มีศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ในระดับเมืองสูง ของโครงข่ายสัญจรทางบกที่ถูกสัญจรผ่านมาก สัญญาณพื้นที่ ศูนย์กลางฐานบกในช่วงเวลานี้ขยายตัวตามแนวถนนพชรเกษม (ทางหลวงหมายเลข 4) ตัดกับ ถนนบรมราชชนนี (บางกอกน้อย-นครชัยศรี หรือ ทางหลวงหมายเลข 338) (รูปภาพ 5-8) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างลักษณะเชิงสัญญาณดังกล่าวส่งผลต่อการเลิกทำสวน การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและปฏิสัมพันธ์จากสังคมชาวสวนสู่สังคมเมือง

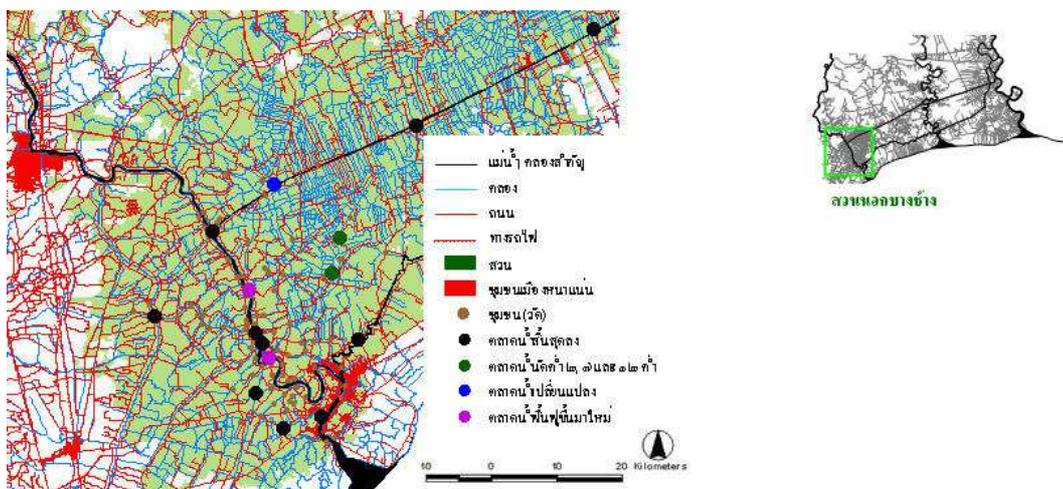

รูปภาพ 5-8 โครงสร้างเชิงสัณฐานระดับเมือง (ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบก) ของที่ตั้งตลาดน้ำ และการใช้ประโยชน์ที่ดินหลัก สวนในบางกอก
ที่มา : แบบจำลองโครงสร้างเชิงสัณฐาน สเปซ ซินแทกซ์ (Space Syntax)

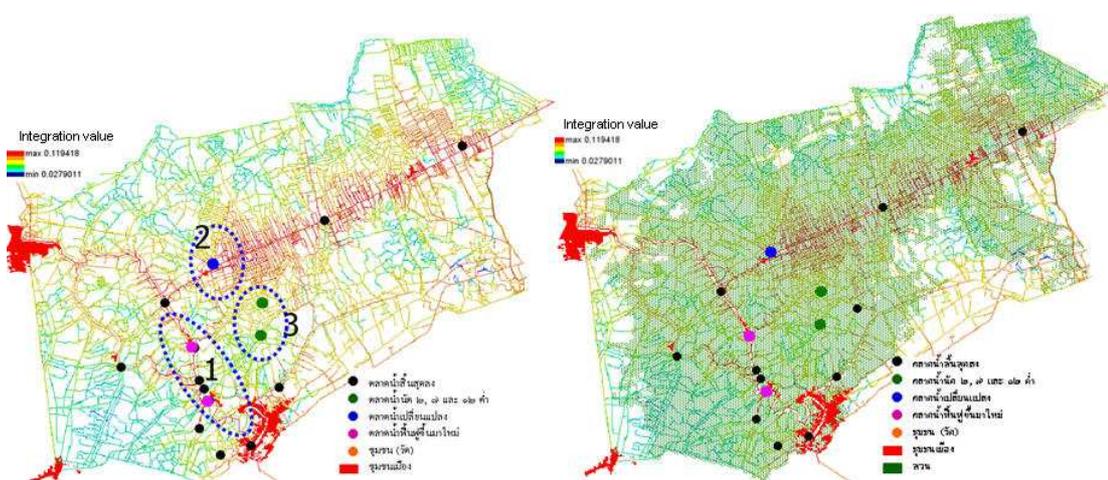
5.4.2 ตลาดน้ำสวนนอกบางช้าง

สวนนอกบางช้างปัจจุบันยังคงการใช้ประโยชน์ที่ดินหลักสวนยกร่อง การตั้งถิ่นฐานชุมชนริมน้ำและการสัญจรทางน้ำ การสัญจรทางบกในช่วงเวลานี้มีลักษณะแนวถนนขนานคลองสำคัญ ถนนไม่ต่อเนื่อง หยุดที่ริมน้ำ และเป็นถนนปลายตัน การปรับเปลี่ยนรูปแบบการสัญจรส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำหลายรูปแบบในสภาพแวดล้อมใหม่ จากความสัมพันธ์ของการตั้งถิ่นฐานแบบสวน การสัญจรทางน้ำและทางบก และวิถีชีวิตชาวสวนที่ปรับตัวให้เข้ากับบริบทของสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างเหมาะสม (แผนที่ 5-6)

ผลวิเคราะห์โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ระดับเมืองของการสัญจรทางน้ำและทางบกในช่วงเวลานี้ (รูปภาพ 5-9) พบว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานมาเป็นการสัญจรทางบก ทำให้เกิดศูนย์กลางชุมชนเมืองหนาแน่นฐานบกริมน้ำตามแนวถนนที่ขนานกับแม่น้ำแม่กลอง คลองดำเนินสะดวกและคลองสำคัญ มีศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ในระดับเมืองสูง ซึ่งเป็นเส้นทางที่ถูกสัญจรผ่านมาก ได้แก่ ชุมชนเมืองแม่กลอง อัมพวา บางน้อย ดำเนินสะดวก บ้านแพ้ว และบ้านประดู่ การปรับตัวเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำที่มีลักษณะต่างๆ ที่สำคัญ ได้แก่ (รูปภาพ 5-9)

แผนที่ 5-6 การเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำสวนนอกบางช้าง พ.ศ.2521-ปัจจุบัน
ที่มา : แผนที่พื้นฐานของกรมแผนที่ทหาร พ.ศ.2541-2544

รูปภาพ 5-9 โครงสร้างเชิงสัณฐานระดับเมือง (ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบก) ของที่ตั้งตลาดน้ำ และการใช้ประโยชน์ที่ดินหลัก สวนนอกบางช้าง

ที่มา : แบบจำลองโครงสร้างเชิงสัณฐาน สเปซ ซินแทกซ์ (Space Syntax)

ลักษณะที่ 1 ตลาดน้ำเดิมที่ฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว ได้แก่ ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา และตลาดน้ำบางน้อย ติดตลาดในวันหยุดและวันสุดสัปดาห์ ตลาดน้ำทั้งสองมีโครงสร้างเชิงสัณฐานพื้นที่ที่ศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ทั้งทางน้ำและทางบกในระดับเมืองสูง มีที่ตั้งบริเวณชุมชนเมืองหนาแน่นฐานบกริมน้ำ คือ ชุมชนอัมพวา และชุมชนบางน้อย

ลักษณะที่ 2 ตลาดน้ำเดิมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว ได้แก่ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก หรือตลาดน้ำคลองต้นเข็ม ติดตลาดทุกวันตั้งแต่เวลาเช้าตรู่ เดิมที่ตั้งอยู่บริเวณปาก

คลองลัดพลีตัดกับคลองดำเนินสะดวก ปัจจุบันขยับเข้ามาที่คลองต้นเข็ม ด้วยเหตุผลทางด้านธุรกิจ ความเหมาะสมที่ตั้ง และปัญหาบกพร่องจากเรือติดเครื่องยนต์ ตลาดน้ำดำเนินสะดวกอยู่บนโครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ที่ศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ทั้งทางน้ำและทางบก ระดับเมืองสูง บริเวณชุมชนเมืองหนาแน่นฐานบกริมน้ำ เป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวในปัจจุบัน

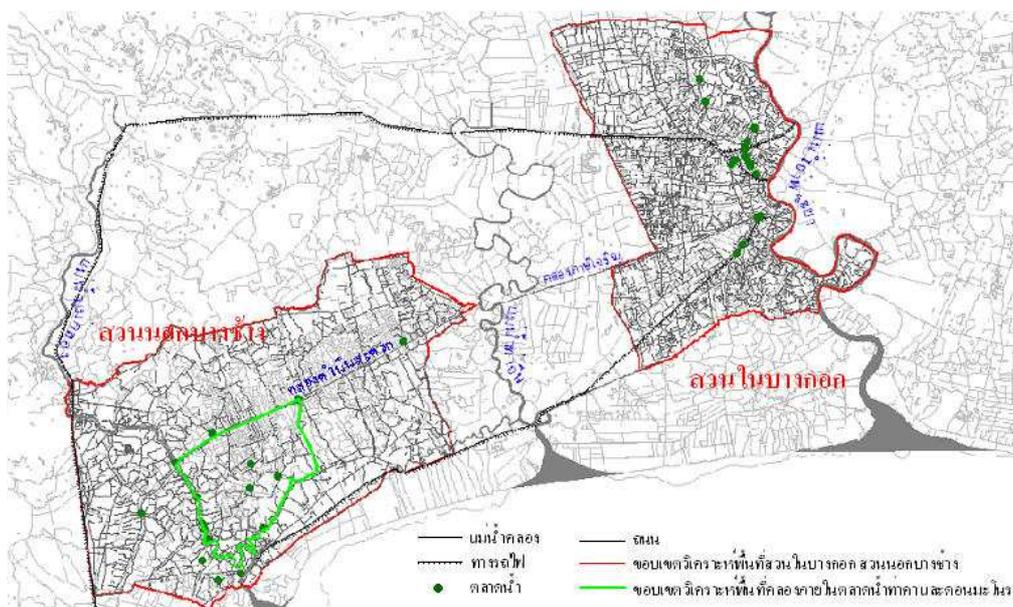
ลักษณะที่ 3 ตลาดน้ำเดิมคงอยู่ ได้แก่ ตลาดน้ำท่าคา และตลาดน้ำดอนมะโนรา เป็นเครือข่ายตลาดน้ำเดิมติดกันวันจันทร์ พฤติกรรมปรับตัวลดขนาดให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวสวน และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ตลาดน้ำทั้งสองมีโครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่อยู่บนโครงข่ายกริดคลองที่เชื่อมโยงระหว่างชุมชนด้วยคลองลัด มีศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ทั้งทางน้ำและทางบกในระดับเมืองรองลงมา และที่ตั้งตลาดน้ำอยู่ใกล้บ้านผู้นำชุมชน ซึ่งเป็นผู้มีบทบาททางสังคมในอดีต (รูปภาพ 5-9) นอกจากนี้ตลาดน้ำดังกล่าวมีการย้ายที่ตั้งหลายครั้ง เป็นข้อสังเกตว่าที่ตั้งตลาดน้ำในพื้นที่คลองภายในที่ยังคงอยู่มาจนถึงปัจจุบันมีโครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่อย่างไรและมีเงื่อนไขและปัจจัยอะไรเกี่ยวข้องข้องในการศึกษาวิเคราะห์ระดับพื้นที่เฉพาะต่อไป

อย่างไรก็ตามเห็นได้ชัดว่าโครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ระดับเมืองของการสัญจรทางน้ำยังคงโครงข่ายกริดคลองที่มีโครงสร้างลักษณะสัณฐานพื้นที่ศูนย์กลางฐานน้ำชัดเจนอยู่ตามแนวแม่น้ำแม่กลองและคลองดำเนินสะดวก สัมพันธ์กับโครงข่ายสัญจรทางบกนับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การฟื้นฟูชุมชนริมน้ำและการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ซึ่งใช้การสัญจรทั้งทางน้ำและทางบกสามารถฟื้นฟูกลับขึ้นมาได้

5.5 โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ กรณีตลาดน้ำพื้นที่คลองภายในพื้นที่สวนนอกบางช้าง

กรณีตลาดน้ำพื้นที่คลองภายใน จากข้อสังเกตที่ตั้งบนโครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ที่ศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ในระดับเมืองรองลงมา และเป็นตลาดน้ำที่คงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน จึงทำการประมวลผลเฉพาะพื้นที่คลองภายในเพื่อวิเคราะห์โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่การเกิดและการเปลี่ยนแปลงที่ตั้งตลาดน้ำ (รูปภาพ 5-10) ผลการวิเคราะห์ดังนี้

พื้นที่ศึกษาวิเคราะห์ 131.0 ตารางกิโลเมตร ยังคงการใช้ประโยชน์ที่ดินหลักสวนยกร่องมาจนถึงปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนหน่วยพื้นที่ย่อย (convex space) ของการสัญจรทางน้ำและทางบก เพิ่มขึ้นตามช่วงเวลาจาก 62.45, 64.87 และ 94.81 ตามลำดับ แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหน่วยพื้นที่ย่อยของการสัญจรมาเป็นทางบกผ่านช่วงเวลา (ตาราง 5-6)

รูปภาพ 5-10 ขอบเขตพื้นที่วิเคราะห์โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ของการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำพื้นที่คลองภายใน สวนนอกบางช้าง

ตาราง 5-6 การเปลี่ยนแปลงสัดส่วนหน่วยพื้นที่ย่อย (convex space) ของการสัญจรตามช่วงเวลา พื้นที่คลองภายใน พื้นที่สวนนอกบางช้าง

การสัญจรตามช่วงเวลา	พื้นที่คลองภายใน	
	หน่วยพื้นที่ย่อย (เส้น)	หน่วยพื้นที่ย่อยต่อพื้นที่ระบบ (เส้น/ตร.กม.)
ช่วงเวลาที่ 1 ยุคสัญจรทางน้ำ พ.ศ.2403-2474		
การสัญจรทางน้ำ	8,182	62.45
การสัญจรทางบก (ราง และถนน)	-	-
การสัญจรทางน้ำและทางบก	8,182	62.45
ช่วงเวลาที่ 2 ยุคสัญจรทางน้ำและทางบก พ.ศ.2475-2520		
การสัญจรทางน้ำ	8,182	62.45
การสัญจรทางบก (ราง และถนน)	316	2.41
การสัญจรทางน้ำและทางบก	8,498	64.87
ช่วงเวลาที่ 3 ยุคสัญจรทางบก พ.ศ.2521 ถึงปัจจุบัน		
การสัญจรทางน้ำ	8,182	62.45
การสัญจรทางบก (ราง และถนน)	4,238	32.35
การสัญจรทางน้ำและทางบก	12,420	94.81

ที่มา : แบบจำลองโครงสร้างเชิงสัณฐาน สเปซ ซินแทกซ์ (Space Syntax)

ตาราง 5-7 ค่าศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบกพื้นที่คลองภายใน

ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจร	พื้นที่คลองภายใน
ช่วงเวลาที่ 1 ยุคสัญจรทางน้ำ พ.ศ.2403-2474	
1) ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับเมือง (Rn: global integration)	
ค่าสูงสุด (max.)	0.13801
ค่าต่ำสุด (min.)	0.05942
ค่าเฉลี่ย (avge.)	0.10946
ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	0.01574
2) ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับย่าน (R3: local integration)	
ค่าสูงสุด (max.)	2.85043
ค่าต่ำสุด (min.)	0.33333
ค่าเฉลี่ย (avge.)	0.95487
ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	0.18605
3) ความเชื่อมต่อ (connectivity integration)	
ค่าสูงสุด (max.)	13
ค่าต่ำสุด (min.)	1
ค่าเฉลี่ย (avge.)	2.17754
ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	0.48775
ช่วงเวลาที่ 2 ยุคสัญจรทางน้ำและทางบก พ.ศ.2475-2520	
1) ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับเมือง (Rn: global integration)	
ค่าสูงสุด (max.)	0.13665
ค่าต่ำสุด (min.)	0.05972
ค่าเฉลี่ย (avge.)	0.10914
ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	0.01545
2) ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับย่าน (R3: local integration)	
ค่าสูงสุด (max.)	2.85043
ค่าต่ำสุด (min.)	0.33333
ค่าเฉลี่ย (avge.)	0.95166
ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	0.18414
3) ความเชื่อมต่อ (connectivity integration)	
ค่าสูงสุด (max.)	13
ค่าต่ำสุด (min.)	1
ค่าเฉลี่ย (avge.)	2.17210
ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	0.48080

ค่าศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจร	พื้นที่ระบบคลองภายใน
ช่วงเวลา 3 ยุคสัญจรทางบก พ.ศ.2521-ปัจจุบัน	
1) ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับเมือง (Rn: global integration)	
ค่าสูงสุด (max.)	0.13034
ค่าต่ำสุด (min.)	0.05038
ค่าเฉลี่ย (avge.)	0.98538
ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	0.01521
2) ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับย่าน (R3: local integration)	
ค่าสูงสุด (max.)	2.85043
ค่าต่ำสุด (min.)	0.33333
ค่าเฉลี่ย (avge.)	0.93452
ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	0.17646
3) ความเชื่อมต่อ (connectivity integration)	
ค่าสูงสุด (max.)	13
ค่าต่ำสุด (min.)	1
ค่าเฉลี่ย (avge.)	2.14272
ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	0.44994

ที่มา : แบบจำลองโครงสร้างเชิงสัณฐาน สเปซ ซินแทกซ์ (Space Syntax)

ผลวิเคราะห์โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่กรณีพื้นที่คลองภายใน มีค่าเฉลี่ยศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบกในระดับเมืองมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น คือ 0.10946, 0.10914 และ 0.98538 ตามลำดับ ค่าเฉลี่ยศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ในระดับย่าน มีแนวโน้มลดลง 0.95487, 0.95166 และ 0.93452 ตามลำดับ และค่าเฉลี่ยความเชื่อมต่อ มีแนวโน้มลดลง คือ 2.17754, 2.17210 และ 2.14272 ตามลำดับ (ตาราง 5-7)

ที่ตั้งตลาดน้ำอยู่บนพื้นที่ชุมชนพักอาศัยเบาบางริมน้ำมาจนถึงปัจจุบัน รูปแบบกริดคลองแบบเรขาคณิต ของเส้นผสมตาตารางขนาดกริดคลองมีพื้นที่ขนาดใหญ่ และมีความสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานเป็นแบบหลายศูนย์กลาง ด้วยคลองลัดภายในพื้นที่เชื่อมโยงออกสู่คลองหลักและแม่น้ำแม่กลองจำนวนมาก คลองลัดมีรูปแบบโครงข่ายกริดคลองรูปทรงอิสระแบบเส้น สามารถเชื่อมโยงได้ดีทั้งภายในและระหว่างชุมชน ผลการวิเคราะห์แผนที่โครงสร้างเชิงสัณฐานของการสัญจรทางน้ำและทางบกพร้อมกับที่ตั้งตลาดน้ำของพื้นที่ดังนี้ (รูปภาพ 5-11 และตาราง 5-8)

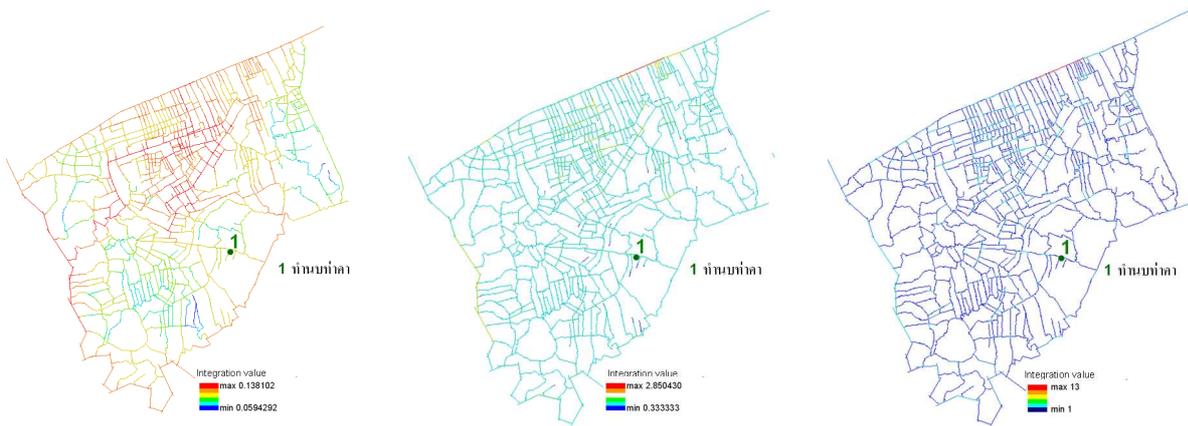
1) ยุคการสัญจรทางน้ำ ระหว่าง พ.ศ.2403-2474 พื้นที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินหลักสวนยกร่อง ที่ตั้งตลาดน้ำสำคัญในช่วงเวลานี้ไม่ได้อยู่ในบริเวณปากคลอง หรือใกล้วัด แต่มี

ลักษณะเฉพาะตัวแตกต่าง คือ อยู่ในคลองท่าคา บริเวณท่าคา ตัดบ้านผู้นำชุมชน ตลาดน้ำ อยู่บนโครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ที่มีศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ในระดับเมื่อรองลงมา โครงข่ายสัญญาในชวงเวลานี้เป็นการสัญจรทางน้ำทั้งหมด

2) ยุคการสัญจรทางน้ำและทางบก ระหว่างพ.ศ.2475-2500 ตลาดน้ำในชวงเวลานี้มีการปรับตัวย้ายที่ตั้ง ตัดตลาดบริเวณปากคลอง ไกล้วัด อยู่บนโครงสร้างเชิงสัณฐานพื้นที่ที่มีศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ในระดับเมืองสูง สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงย้ายที่ตั้งตลาดเป็นประเด็นของกรณีศึกษาระดับพื้นที่เฉพาะในรายละเอียดเชิงลึกต่อไป โครงข่ายสัญญาในชวงเวลานี้เป็นการสัญจรทางน้ำทั้งหมด อย่างไรก็ตามตั้งแต่ พ.ศ.2500 เป็นต้นมา ตลาดน้ำดังกล่าวตัดตลาดโดยไม่มีกรเปลี่ยนแปลงย้ายที่ตั้งมาจนถึงปัจจุบัน

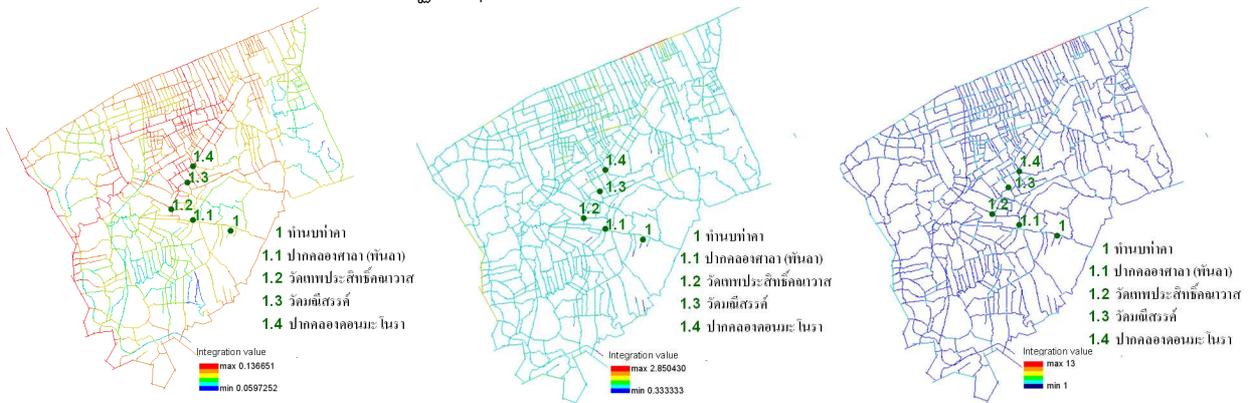
3) ยุคการสัญจรทางบก ระหว่างพ.ศ.2521-ปัจจุบัน เมื่อเริ่มมีการสร้างถนนเข้ามาในพื้นที่ โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ของถนนตัดขนานแนวคลองสำคัญ เข้าไปภายในพื้นที่ แนวถนนสิ้นสุดที่วัด หรือริมคลอง ไม่ทอดข้ามสองฝั่งคลอง ส่งผลให้ตลาดน้ำปรับตัวลดขนาด จากการขนส่งผลผลิตจากสวนโดยทางรถยนต์และเรือติดเครื่องยนต์ อย่างไรก็ตามพื้นที่คลองภายในยังคงการใช้ประโยชน์ที่ดินหลักสวนยกทรง และชุมชนพักอาศัยริมน้ำเบาบาง ที่ยังคงหน้าที่ใช้สอยของการสัญจรทางน้ำในวิถีชีวิตชาวสวน ตลาดน้ำจึงยังคงหน้าที่ใช้สอยหลักของการเป็นศูนย์กลางตัดตลาดบริเวณคลองศาลา (คลองพันลา) และปากคลองดอนมะโนรามมาจนถึงปัจจุบัน และยังคงเป็นเครือข่ายตลาดน้ำวันจันทร์คติเดียวกัน

จากผลวิเคราะห์การเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในพื้นที่คลองภายใน ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนว่า การเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำมีที่ตั้งอยู่บนโครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ที่มีศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ในระดับเมืองของการสัญจรทางน้ำและทางบกในระดับรองลงมาเป็นตลาดน้ำเดิมคงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน แสดงว่าการเกิดและการเปลี่ยนแปลงที่ตั้งตลาดน้ำไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นบนพื้นที่ที่มีศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ในระดับสูงเสมอไป และน่าจะยังมีประเด็นเกี่ยวข้องกับภาวะเงื่อนไขปัจจัยลักษณะสังคมวัฒนธรรมชาวสวนตามสมมุติฐานวิจัย ซึ่งประเด็นดังกล่าวจะนำไปสู่การศึกษาวิเคราะห์ในชั้นรายละเอียดเชิงลึกต่อไปว่า โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ที่ปรากฏอยู่นั้นยังมีเงื่อนไขที่เป็นสาเหตุหรือเป็นผลมาจากปัจจัยสังคมวัฒนธรรมอะไร และมีปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องกันอย่างไรต่อไป

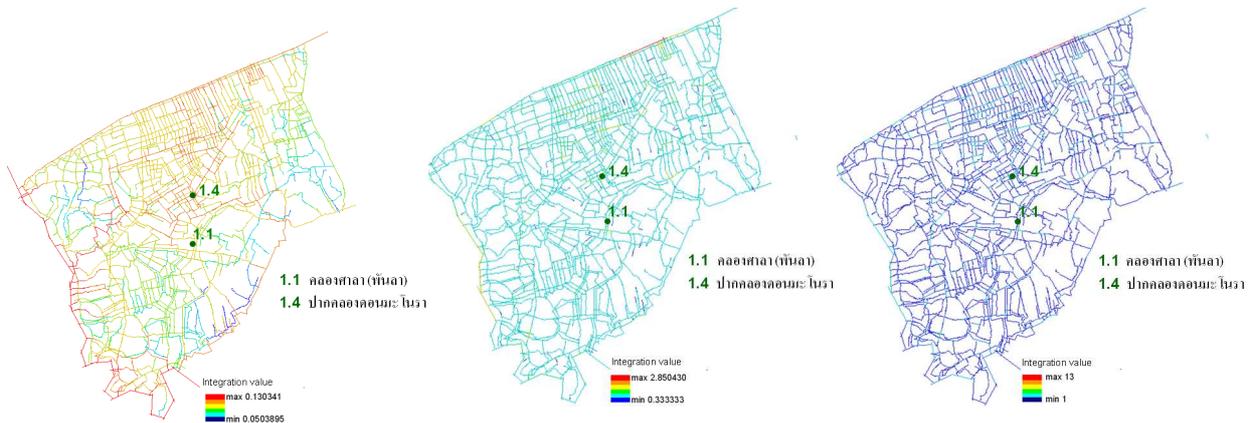
1) ระดับเมือง (global) 2) ระดับย่าน (local) 3) การเชื่อมต่อ (connectivity)

ช่วงเวลาที่ 1 โครงสร้างเชิงสัณฐาน ยุคการสัญจรทางน้ำ พ.ศ.2403-2474

1) ระดับเมือง (global) 2) ระดับย่าน (local) 3) การเชื่อมต่อ (connectivity)

ช่วงเวลาที่ 2 โครงสร้างเชิงสัณฐาน ยุคการสัญจรทางน้ำและทางบก พ.ศ.2475-2520

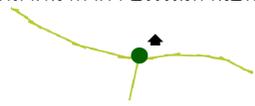
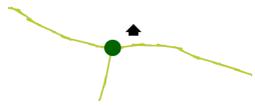
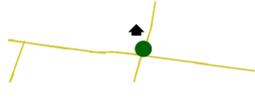
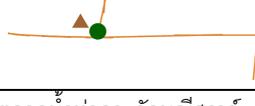
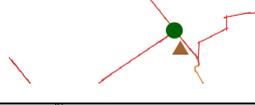
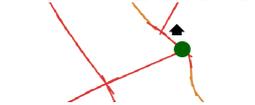
1) ระดับเมือง (global) 2) ระดับย่าน (local) 3) การเชื่อมต่อ (connectivity)

ช่วงเวลาที่ 3 โครงสร้างเชิงสัณฐาน ยุคการสัญจรทางบก พ.ศ.2521-ปัจจุบัน

รูปภาพ 5-11 โครงสร้างเชิงสัณฐาน (ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบก) ของที่ตั้งตลาดน้ำพื้นที่คลองภายใน สนวนนอกบางช้าง

ที่มา: แบบจำลองโครงสร้างเชิงสัณฐาน สเปซ ซินแทกซ์ (Space Syntax)

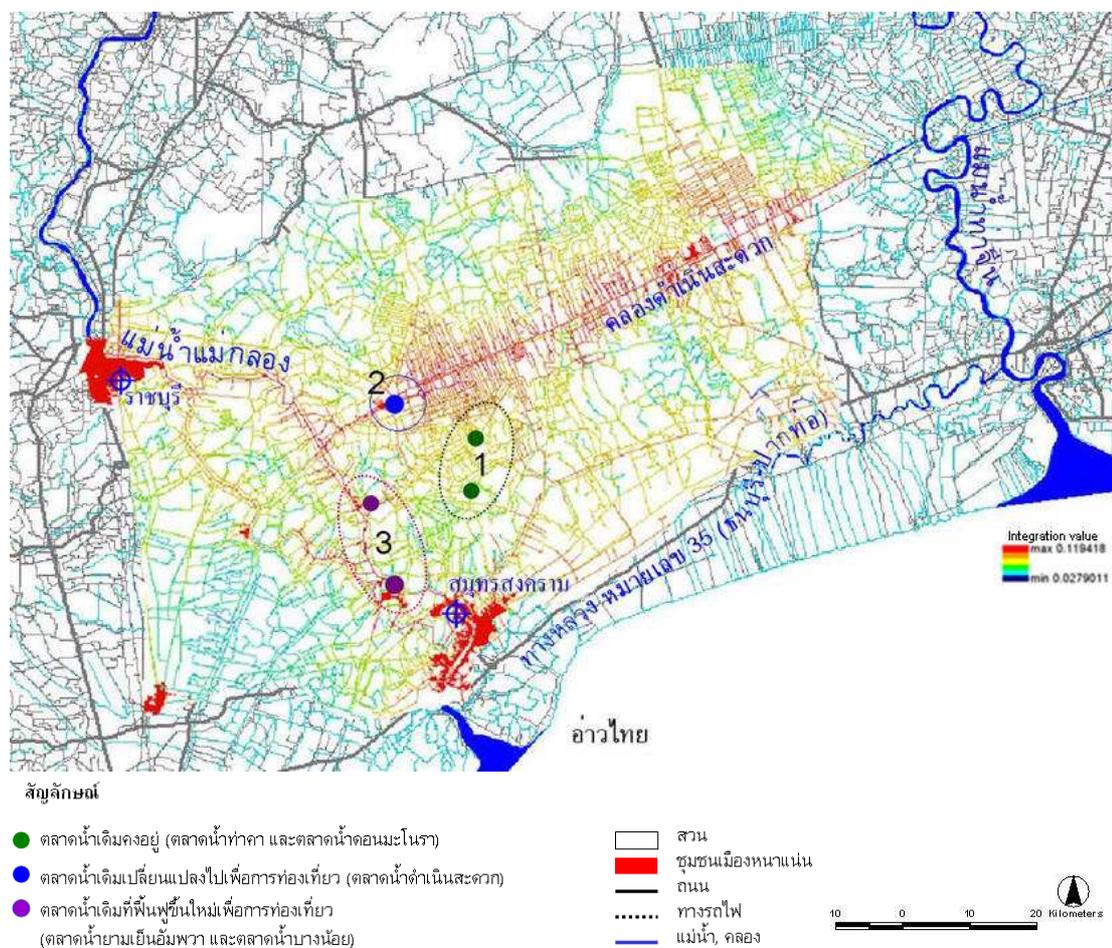
ตาราง 5-8 สรุปโครงสร้างลักษณะฐานพื้นที่ตลาดน้ำพื้นที่คลองภายใน สนวนอกบางช้าง

ที่ตั้งตลาดน้ำ	โครงสร้างและลักษณะเชิงฐานพื้นที่
ช่วงเวลา 1 ยุคการสัญจรทางน้ำ พ.ศ.2403-2474	
1) ตลาดน้ำท่าคา บริเวณท่าบท่าคา	ติดตลาด 2, 7 และ 12 ค่ำ บริเวณท่าบท่าคา ในคลองท่าคา ใกล้บ้านผู้นำชุมชน (Rn=0.11049)
ช่วงเวลา 2 ยุคการสัญจรทางน้ำและทางบก พ.ศ.2547-2520	
1) ตลาดน้ำท่าคา บริเวณท่าบท่าคา	ติดตลาด 2, 7 และ 12 ค่ำ บริเวณท่าบท่าคา ในคลองท่าคา ใกล้บ้านผู้นำชุมชน และสิ้นสุดลงตั้งแต่ปีพ.ศ.2500 เป็นต้นมา (Rn=0.11011)
2) ตลาดน้ำท่าคา ปากคลองศาลา (คลองพันลา)	ติดตลาด 2, 7 และ 12 ค่ำ บริเวณปากคลองศาลา ตัดกับคลองท่าคา ใกล้บ้านผู้นำชุมชน (Rn=0.11835)
3) ตลาดน้ำท่าคา วัดเทพประสิทธิ์คณาวาส	ติดตลาด 2, 7 และ 12 ค่ำ บริเวณปากคลอง ใกล้วัดเทพประสิทธิ์คณาวาส เชื่อมต่อกับคลองท่าคา (Rn=0.12528)
4) ตลาดน้ำท่าคา วัดมณีสวรรค์	ติดตลาด 2, 7 และ 12 ค่ำ บริเวณปากคลอง ใกล้วัดมณีสวรรค์ (Rn=0.13281)
5) ตลาดน้ำท่าคา ปากคลองดอนมะโนรา	ติดตลาด 2, 7 และ 12 ค่ำ บริเวณปากคลองดอนมะโนรา ใกล้บ้านผู้นำชุมชน (Rn=0.13176)
ช่วงเวลา 3 ยุคการสัญจรทางบก พ.ศ.2521-ปัจจุบัน	
1) ตลาดน้ำท่าคา บริเวณคลองศาลา (คลองพันลา)	ติดตลาด 2, 7 และ 12 ค่ำ มาจนถึงปัจจุบัน ขยับเข้ามาในคลองศาลา (คลองพันลา) ใกล้บ้านผู้นำชุมชน มีแนวถนนตัดขนานคลอง ผ่านตลาดน้ำ และปัจจุบันติดตลาดในวันเสาร์-อาทิตย์ (Rn=0.11127)
2) ตลาดน้ำดอนมะโนรา ปากคลองดอนมะโนรา	ติดตลาด 2, 7 และ 12 ค่ำ มาตั้งแต่ พ.ศ.2524 ถึงปัจจุบัน ใกล้บ้านผู้นำ ชุมชน มีแนวถนนตัดผ่านคลองผ่านตลาดน้ำ ติดตลาดเวลา 6.00-8.00 น. (Rn=0.12182)
● ตลาดน้ำ ▲ วัด 🏠 บ้านผู้นำชุมชน ○ แนวถนน Rn : ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรระดับเมือง (global Integration)	

ที่มา : สรุปจากผลวิเคราะห์, 2553.

5.6 สรุปข้อค้นพบจากผลวิเคราะห์ฐานพื้นที่การเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ

ปัจจุบันตลาดน้ำสวนในบางกอกทั้งหมดสิ้นสุดจากกระบวนการเป็นเมือง จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเชิงสัณฐานมาเป็นการสัญจรทางบก อย่างไรก็ตามพื้นที่สวนนอกบางช้างยังคงการใช้ประโยชน์ที่ดินสวนยกทรงที่มีความสัมพันธ์กับการสัญจรทางน้ำและชุมชนเมืองหนาแน่นฐานบกริมน้ำ ล้อมรอบด้วยการใช้ประโยชน์ที่ดินสวน ในลักษณะ “สวนล้อมเมือง” ยังปรากฏตลาดน้ำหลากหลายรูปแบบในพื้นที่ โดยที่โครงสร้างเชิงสัณฐานพื้นที่สวนนอกบางช้างในปัจจุบัน ยังคงโครงข่ายกริดคลองสัณฐานพื้นที่ศูนย์กลางฐานน้ำที่ศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ในระดับเมืองสูงเอาไว้ได้ ตามแนวคลองดำเนินสะดวก และแม่น้ำแม่กลอง (แผนที่ 5-7)

แผนที่ 5-7 โครงสร้างเชิงสัณฐานระบบที่ตั้งตลาดน้ำของที่ตั้งตลาดน้ำสวนนอกบางช้างปัจจุบัน
ที่มา: สรุปผลวิเคราะห์จากแบบจำลองโครงสร้างเชิงสัณฐาน สเปซ ซินแทกซ์ (Space Syntax)

ระบบตลาดน้ำปัจจุบันทั้งหมดของพื้นที่สวนนอกบางช้างอยู่บนโครงสร้างเชิงสัณฐานพื้นที่ยังเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่ด้วยโครงข่ายการสัญจรทางน้ำและทางบก การใช้ประโยชน์ที่ดินสวน ร่วมกับหน้าที่ใช้สอยตลาดน้ำปัจจุบัน มีตลาดน้ำดำเนินสะดวก และตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา เป็นตลาดน้ำหลัก มีบทบาทด้านการท่องเที่ยว อยู่บนโครงสร้างเชิงสัณฐานพื้นที่ที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองของการสัญจรทางน้ำและทางบกสูง ที่ตั้งบริเวณการใช้ประโยชน์ที่ดินชุมชนเมืองหนาแน่นฐานบกริมน้ำและล้อมรอบด้วยการใช้ประโยชน์ที่ดินสวน ส่วนตลาดน้ำท่าคา และตลาดน้ำดอนมะโนราห์ดเค้า เป็นตลาดน้ำขนาดเล็กที่ยังคงบทบาทหน้าที่เป็นศูนย์กลางการค้าของชุมชนชาวสวนพื้นที่คลองภายใน มีศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบกในระดับเมืองรองลงมา อยู่ในย่านชุมชนพักอาศัยริมน้ำ มีการใช้ประโยชน์ที่ดินสวนอย่างเข้มข้น รวมถึงตลาดน้ำท่าคาที่มีการติดตลาดเพิ่มในวันเสาร์-อาทิตย์ เป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวขนาดเล็ก เช่นเดียวกับตลาดน้ำบางน้อยที่ฟื้นฟูขึ้นเพื่อการท่องเที่ยว (แผนที่ 5-7)

ผลศึกษาวิเคราะห์ระดับกว้างที่ผ่านมา จากการวิเคราะห์เอกสารและแผนที่ การวิเคราะห์โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ของการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ มีข้อค้นพบสรุปได้ว่าปัจจุบันตลาดน้ำประเภทต่างๆมีการเกิดและการเปลี่ยนแปลงผ่านช่วงเวลาสำคัญได้แก่ การเกิดขึ้น การสิ้นสุดลง การเปลี่ยนแปลง การคงอยู่ และการฟื้นฟูขึ้นใหม่ ข้อสรุปเชิงสัณฐานพื้นที่มีข้อค้นพบ ดังนี้ (ตาราง 5-9)

1) **การเกิดขึ้นของตลาดน้ำ** เป็นผลมาจากสัณฐานพื้นที่ ของที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ เป็นปัจจัยเริ่มต้นเชิงพื้นที่ ที่ส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานชุมชน ด้วยการท่าสวนยกร่อง เกิดเป็นโครงข่ายการสัญจรทางน้ำบนพื้นที่ ที่ตั้งตลาดมักปรากฏตามปากคลอง จุดตัดคลอง ติตวัด ติตสถานีรถไฟ หรือ ติตบ้านผู้นำชุมชน ตลาดน้ำทั้งหมดเป็นศูนย์กลางการค้าทั้งในระดับภูมิภาคและระดับพื้นที่ จากเงื่อนไขความแตกต่างระหว่างพื้นที่ทะเล พื้นที่สวน และพื้นที่ภายใน ลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ของการเกิดที่ตั้งตลาดน้ำ มี 3 ลักษณะ ได้แก่

1.1) **ลักษณะที่ 1 การเกิดตลาดน้ำติดแม่น้ำและคลองหลัก** บริเวณชุมชนหนาแน่นริมน้ำ ปากคลอง ไกล้วัด ใช้โครงข่ายสัญจรทางน้ำเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และผลผลิต มีศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองสูง โครงข่ายกจริตคลองที่ตั้งตลาดน้ำบริเวณปากคลองติดแม่น้ำแบบเส้น ส่วนโครงข่ายกจริตคลองที่ตั้งตลาดน้ำบริเวณปากคลองหลักแบบตาตารางเกือบจากสานกันหนาแน่น โดยพื้นที่สวนในบางกอกมีลักษณะเป็น ศูนย์กลางฐานน้ำสวนในเมือง พื้นที่สวนนอกบางช้าง มีลักษณะเป็น ศูนย์กลางฐานน้ำแม่น้ำ และศูนย์กลางฐานน้ำคลองหลัก โดยเฉพาะแนวคลองดำเนินสะดวก โครงข่ายกจริตคลองสานกันหนาแน่นแบบตาตาราง

เกือบจากเป็นลักษณะสัญญาณที่มีชีวิตสอดคล้องในแนวคิดสัญญาณวิทยาเมืองและมีค่าศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองสูงที่สุด

1.2) ลักษณะที่ 2 การเกิดตลาดน้ำติดคลองหลัก บริเวณชุมชนริมน้ำ ปากคลอง ไกล้วัด และใกล้สถานีรถไฟ ใช้โครงข่ายสัญญาณน้ำเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่ที่วัดดูดิบและผลผลิต มีศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองรองลงมา และมีสถานีรถไฟเป็นสิ่งดึงดูด (attractor) โครงข่ายกริดคลองที่ตั้งตลาดน้ำแบบเส้น โดยพื้นที่ส่วนในบางกอกมีลักษณะเป็นศูนย์กลางฐานน้ำสวนขานเมือง และศูนย์กลางฐานน้ำสวนนอกเมือง พื้นที่สวนนอกบางช้าง มีลักษณะเป็นศูนย์กลางฐานน้ำคลองหลักเดิม

1.3) ลักษณะที่ 3 การเกิดตลาดน้ำคลองภายใน บริเวณชุมชนริมน้ำ ปากคลอง ใกล้บ้านผู้นำชุมชน ใช้โครงข่ายสัญญาณน้ำเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่ที่วัดดูดิบและผลผลิต มีศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองรองลงมา พบในพื้นที่สวนนอกบางช้าง มีลักษณะเป็นศูนย์กลางฐานน้ำคลองภายใน อย่างไรก็ตามการเกิดตลาดน้ำกรณีนี้ตลาดน้ำที่ไม่จำเป็นต้องเกิดอยู่บนโครงสร้างและลักษณะเชิงสัญญาณที่มีศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรในระดับเมืองสูงแต่อย่างไร ตลาดน้ำก็เกิดขึ้นได้เช่นกัน

2) การสิ้นสุดลง การสิ้นสุดลงของตลาดน้ำในทุกลักษณะ ทั้งติดแม่น้ำ คลองหลัก และคลองภายใน เป็นผลมาจากสัญญาณพื้นที่ จากปัจจัยโครงข่ายการสัญจร ที่เปลี่ยนแปลงจากทางน้ำไปเป็นทางบก การสิ้นสุดลงของเครือข่ายเชิงพื้นที่ที่วัดดูดิบและผลผลิตที่ใช้โครงข่ายสัญญาณน้ำไปเป็นทางบก และการเปลี่ยนแปลงไปเป็นชุมชนเมืองหนาแน่นฐานบก ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองของการสัญจรทางบกสูงขึ้นทั้งพื้นที่ส่วนในบางกอก สวนนอกบางช้างตลาดน้ำ อย่างไรก็ตามตลาดน้ำบนโครงข่ายกริดคลองสานกันหนาแน่นเป็นสัญญาณที่มีชีวิตและยั่งยืนในแนวคิดสัญญาณวิทยาเมืองก็สิ้นสุดลงเช่นเดียวกัน

3) การเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว ตลาดน้ำเดิมที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว เป็นผลมาจากสัญญาณพื้นที่ จากการเปลี่ยนแปลงโครงข่ายการสัญจรมาเป็นทางบก มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น 2 ลักษณะ คือ ตลาดน้ำที่ตั้งติดคลองหลัก และคลองภายใน ได้แก่

3.1) ลักษณะที่ 1 ตลาดน้ำติดคลองหลัก โดยเฉพาะพื้นที่สวนนอกบางช้างตามแนวคลองดำเนินสะดวก ที่ลักษณะโครงข่ายกริดคลองสานกันหนาแน่นแบบตาตารางเกือบฉาก การเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำเป็นผลจากสัญญาณพื้นที่ ของการเปลี่ยนแปลงโครงข่ายการสัญจรไปเป็นทางบก ที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรในระดับเมืองเพิ่มสูงขึ้น มีโครงข่ายถนนแบบเส้นขนานแนวคลองและทอดข้ามสองฝั่งคลอง การเปลี่ยนแปลงไปเป็นชุมชนหนาแน่นฐานบก

รินน้ำล้อมรอบด้วยการใช้ประโยชน์ที่ดินสวน และการใช้โครงข่ายเชิงพื้นที่ที่วัตถุประสงค์และผลผลิตของการสัญจรทางน้ำและทางบก อย่างไรก็ตามตลาดน้ำบนโครงสร้างและลักษณะฐานพื้นที่ที่ดีในแนวคิดของฐานฐานวิทยาเมืองดังกล่าวมาแล้วสิ้นสุดลงจากการเปลี่ยนแปลงไปเป็นโครงข่ายการสัญจรทางบก ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยวทุกตลาดน้ำ

3.2) ลักษณะที่ 2 ตลาดน้ำคลองภายใน โดยเฉพาะพื้นที่สวนนอกบางช้าง พื้นที่คลองภายในที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรในระดับเมืองรองลงมา นอกจากการเปลี่ยนแปลงฐานพื้นที่ของโครงข่ายการสัญจรไปเป็นทางบกแล้ว มีโครงข่ายกริดคลองแบบเส้นและตารางเกือบจากขนาดใหญ่ และโครงข่ายถนนแบบเส้น แนวถนนขนานน้ำ ถนนปลายตันไม่ทอดข้ามสองฝั่งคลอง อย่างไรก็ตามการเกิดและการเปลี่ยนแปลงกรณีตลาดน้ำพื้นที่คลองภายในที่ไม่ได้เกิดอยู่บนโครงสร้างและลักษณะเชิงฐานพื้นที่ที่มีศักยภาพการเข้าถึงของการสัญจรในระดับเมืองสูงแต่อย่างใด และตลาดน้ำมีการเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยวเช่นกัน

4) การคงอยู่ของตลาดน้ำเดิม โดยเฉพาะตลาดน้ำคลองภายใน พื้นที่สวนนอกบางช้าง ยังคงอยู่ในปัจจุบัน กรณีตลาดน้ำท่าคานัดคำ และตลาดน้ำดอนมะโนรานัดคำ จากฐานพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงโครงข่ายสัญจรมาเป็นทางบก ที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองรองลงมา โครงข่ายแนวถนนขนานน้ำ สิ้นสุดที่วัด เป็นถนนปลายตัน ไม่ทอดข้ามสองฝั่งคลอง อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตว่าตลาดน้ำพื้นที่คลองภายในคงอยู่ได้ภายใต้ฐานพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

5) การฟื้นฟูพื้นที่ใหม่เพื่อการท่องเที่ยว ตลาดน้ำเดิมที่สิ้นสุดลงถูกฟื้นฟูพื้นที่ใหม่เพื่อการท่องเที่ยวจากฐานพื้นที่ของการเปลี่ยนแปลงโครงข่ายการสัญจรไปเป็นทางบก ที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรในระดับเมืองเพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะตลาดน้ำพื้นที่สวนนอกบางช้างตามแนวแม่น้ำที่ฟื้นฟูพื้นที่ใหม่ มีโครงข่ายกริดคลองแบบเส้นและแนวถนนขนานแม่น้ำ คลอง และแนวถนนทอดข้ามสองฝั่งคลอง อย่างไรก็ตามตลาดน้ำในลักษณะเงื่อนไขฐานพื้นที่เดียวกันนี้ไม่สามารถฟื้นฟูพื้นที่ได้ทั้งหมดทุกตลาดน้ำโดยสาเหตุเชิงฐานพื้นที่แต่เพียงประการเดียวเช่นกัน

เป็นที่ชัดเจนแล้วว่าการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำเป็นสัมพัทธสภาวะระหว่างฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง สรุปประเด็นจากข้อค้นพบ การศึกษาวิเคราะห์ระดับกว้าง ได้ว่าการเกิดขึ้นของตลาดน้ำในบริบทสวนเป็นสัมพัทธสภาวะของฐานพื้นที่จากที่ตั้งภูมิศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐานชุมชน ที่ใช้โครงข่ายสัญจรทางน้ำเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และผลผลิตที่มีประสิทธิภาพในการเข้าถึงจากพื้นที่โดยรอบสูง โดยเฉพาะพื้นที่ตามแนวแม่น้ำและคลองหลัก อย่างไรก็ตามยังมีประเด็นปฏิเสธสมมุติฐานกรณีการเกิดขึ้นของตลาดน้ำจากปัจจัยโครงข่ายสัญจรทางน้ำและทางบกที่มีประสิทธิภาพในการเข้าถึงจากพื้นที่

โดยรอบรองลงมา ตลาดก็เกิดขึ้นได้เช่นกัน โดยเฉพาะกรณีตลาดน้ำพื้นที่คลองภายใน พื้นที่สวนนอกบางช้าง ส่วนการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำมีประเด็นข้อค้นพบสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำเป็นสัมพัทธ์สภาวะของฐานพื้นที่จากการเปลี่ยนแปลงไปเป็นการสัญจรทางบก มีโครงข่ายสัญจรสัญจรและเครือข่ายเชิงพื้นที่ที่วัตถุดิบและผลผลิตที่ใช้การสัญจรทางน้ำและทางบกที่มีประสิทธิภาพในการเข้าถึงจากพื้นที่โดยรอบสูง และรองลงมา

อย่างไรก็ตามประเด็นเพิ่มเติมของสมมุติฐานกรณีการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำข้อค้นพบจากการศึกษาวิเคราะห์ในระดัวกว้าง ได้แก่ 1) ตลาดน้ำบนโครงสร้างและลักษณะฐานพื้นที่ที่ดีในแนวคิดของฐานพื้นที่เมืองบางส่วนเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว แต่ส่วนใหญ่ก็สิ้นสุดลงจากการเปลี่ยนแปลงไปเป็นโครงข่ายการสัญจรทางบกเช่นกัน 2) การเกิดและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำพื้นที่คลองภายในอยู่บนโครงสร้างและลักษณะเชิงฐานพื้นที่ที่มีศักยภาพการเข้าถึงของการสัญจรในระดับรองลงมา และตลาดน้ำมีการเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยวเช่นกัน 3) ตลาดน้ำพื้นที่คลองภายในเหล่านี้คงอยู่ได้บนฐานพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร 4) การฟื้นฟูตลาดน้ำที่เงื่อนไขฐานพื้นที่ลักษณะเดียวกันตลาดน้ำก็ไม่สามารถฟื้นฟูขึ้นได้ทั้งหมดโดยสาเหตุเชิงฐานพื้นที่แต่เพียงประการเดียว เหล่านี้ยังเป็นประเด็นที่ต้องการศึกษาวิเคราะห์เชิงลึกจากการเลือกตัวอย่างตลาดน้ำเพื่อเป็นกรณีศึกษาในระดับพื้นที่เฉพาะสวนนอกบางช้างต่อไป

ตาราง 5-9 ข้อสรุปการเกิดและการเปลี่ยนแปลงฐานพื้นที่ตลาดน้ำ

ตลาดน้ำ	สรุปข้อค้นพบเชิงฐานพื้นที่		หมายเหตุ
	ลักษณะฐานพื้นที่	รูปแบบฐานพื้นที่ศูนย์กลาง	
การเกิดขึ้น			
1) ติดแม่น้ำ และคลองหลัก	-ที่ตั้งภูมิศาสตร์เป็นพื้นที่ราบลุ่ม -ชุมชนหนาแน่นริมน้ำ และสวนยกร่อง -ที่ตั้งตลาดน้ำปากคลอง ติดวัด -ใช้โครงข่ายสัญจรทางน้ำ ที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองสูง โครงข่ายกริดคลองแบบเส้น และแบบตาตาราง	สวนในบางกอก 1) ศูนย์กลางฐานน้ำสวนในเมือง ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองสูง (Rn:0.1067-0.16396) สวนนอกบางช้าง 2) ศูนย์กลางฐานน้ำแม่น้ำ ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองสูง (Rn:0.10089-0.10235) 3) ศูนย์กลางฐานน้ำคลองหลัก ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองสูง (Rn:0.10908)	ตลาดน้ำเกิดขึ้นจากฐานพื้นที่ ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองสูง

ตลาดน้ำ	สรุปข้อค้นพบเชิงสัญญาณพื้นที่		หมายเหตุ
	ลักษณะสัญญาณพื้นที่	รูปแบบสัญญาณพื้นที่ศูนย์กลาง	
2) ติดคลองหลัก	-ที่ตั้งภูมิศาสตร์เป็นพื้นที่ราบลุ่ม -ชุมชนพักอาศัยริมน้ำ และสวนยกร่อง -ที่ตั้งตลาดน้ำปากคลอง ดิวดัด สถานีรถไฟ -สถานีรถไฟเป็นสิ่งดึงดูด (attractor) -ใช้โครงข่ายสัญจรทางน้ำ ที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองรองลงมา -โครงข่ายกริดคลองแบบเส้น	สวนในบางกอก 1) ศูนย์กลางฐานน้ำสวนชานเมือง ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองรองลงมา (Rn:0.11035 – 0.15176) 2) ศูนย์กลางฐานน้ำสวนนอกเมือง ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองรองลงมา (Rn:0.12617-0.13162) สวนนอกบางช้าง 3) ศูนย์กลางฐานน้ำคลองหลักเดิม ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองรองลงมา (Rn: 0.09529)	การเกิดขึ้นของตลาดน้ำจากสัญญาณพื้นที่ที่มีสถานีรถไฟเป็นสิ่งดึงดูด (attractors) แต่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองรองลงมา
3) คลองภายใน	-ที่ตั้งภูมิศาสตร์เป็นพื้นที่ราบลุ่ม -ชุมชนพักอาศัยริมน้ำ และสวนยกร่อง -ที่ตั้งตลาดน้ำ ปากคลอง ดิวดัด หรือบ้านผู้นำชุมชน -ใช้โครงข่ายสัญจรทางน้ำที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองรองลงมา -โครงข่ายกริดคลองแบบเส้น	สวนนอกบางช้าง 1) ศูนย์กลางคลองภายใน ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองรองลงมา (Rn:0.08053 – 0.91971)	การเกิดขึ้นของตลาดน้ำยังเป็นสัมพัทธ-สภาวะกับปัจจัยอื่น
การสิ้นสุดลง			
1) ติดแม่น้ำ, ติดคลองหลัก และคลองภายใน	-ชุมชนเมืองหนาแน่นฐานบก และชุมชนเมืองหนาแน่นฐานบกริมน้ำ -ใช้โครงข่ายสัญจรทางบกที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่สูงขึ้น -แนวถนนแบบเส้นขนานแม่น้ำและคลองหลัก และแนวถนนไม่สนใจแนวแม่น้ำและคลอง เป็นถนนปลายตัน ไม่ทอดข้ามสองฝั่งคลอง -ตลาดน้ำบนโครงข่ายกริดคลองสานกันหนาแน่นรูปแบบตารางสัญญาณที่มีชีวิต ยั่งยืนในแนวคิดสัญญาณวิทยาเมืองสิ้นสุดลง	สวนในบางกอก เมืองศูนย์กลางฐานบก ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองสูงขึ้น (Rn: 0.16412) สวนนอกบางช้าง ชุมชนหนาแน่นฐานบกริมน้ำ ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองสูงขึ้น (Rn: 0.11942)	ตลาดน้ำสวนในบางกอกทั้งหมดสิ้นสุดจากการเปลี่ยนแปลงไปเป็นการสัญจรทางบก และการเป็นเมือง
การเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว			
1) ติดคลองหลัก	-ชุมชนหนาแน่นฐานบกริมน้ำ ล้อมรอบด้วยการใช้ที่ดินสวนยกร่อง -โครงข่ายสัญจรทางน้ำและทางบกที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองสูง -โครงข่ายกริดคลองแบบเส้น และตารางเกือบจากสานกันหนาแน่น โครงข่ายถนนแบบเส้นขนานน้ำ และทอดข้ามสองฝั่งคลอง	สวนนอกบางช้าง สัญญาณพื้นที่ศูนย์กลางฐานบกริมน้ำ ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองสูงขึ้น (Rn: 0.11639)	กรณีตลาดน้ำดำเนินสะดวก นอกจากสัญญาณพื้นที่ การเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำยังเป็นสัมพัทธสภาวะกับปัจจัยอื่น

ตลาดน้ำ	สรุปข้อค้นพบเชิงสถานการณ์พื้นที่		หมายเหตุ
	ลักษณะสถานการณ์พื้นที่	รูปแบบสถานการณ์พื้นที่ศูนย์กลาง	
2) คลองภายใน	-ชุมชนพักอาศัยริมน้ำ ทำสวนยกร่อง -โครงข่ายสัญจรทางน้ำและทางบกที่ ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมือง รองลงมา -โครงข่ายกวดคลองแบบเส้น และตาดาราง เกือบจากขนาดใหญ่ โครงข่ายถนนแบบ เส้นแนวถนนขนานน้ำ และเป็นถนนปลายตัน สิ้นสุดที่วัด ไม่ทอดข้ามสองฝั่งคลอง	สวนนอกบางช้าง สถานการณ์พื้นที่ฐานบกริมน้ำ ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมือง พื้นที่คลองภายในสูงขึ้น (Rn: 0.08712)	กรณีตลาดน้ำท่าคา วันเสาร์-อาทิตย์ นอกจากสถานการณ์พื้นที่ การเปลี่ยนแปลง ตลาดน้ำยังเป็น สัมพัทธสภาวะกับ ปัจจัยอื่น
การคงอยู่ของตลาดน้ำเดิม			
1) คลองภายใน	-ชุมชนพักอาศัยริมน้ำ ทำสวนยกร่อง -โครงข่ายสัญจรทางน้ำและทางบก ศักยภาพ การเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองรองลงมา -โครงข่ายกวดคลองแบบเส้น และตาดาราง เกือบจากขนาดใหญ่ โครงข่ายถนนแบบเส้น แนวถนนขนานน้ำ และเป็นถนนปลายตัน สิ้นสุดที่วัด ไม่ทอดข้ามสองฝั่งคลอง	สวนนอกบางช้าง สถานการณ์พื้นที่ฐานบกริมน้ำ ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมือง พื้นที่คลองภายในสูงขึ้น กรณีตลาด น้ำท่าคา (Rn:0.08712) และ กรณี ตลาดน้ำดอนมะโนรา (Rn:0.09832)	กรณีตลาดน้ำท่าคา นัดค้า และตลาดน้ำ ดอนมะโนรานัดค้า ตลาดน้ำเดิมคงอยู่มา จนถึงปัจจุบันยังเป็น สัมพัทธสภาวะกับ ปัจจัยอื่น
5.การฟื้นฟูพื้นที่ใหม่เพื่อการท่องเที่ยว			
1) ดิดแม่น้ำ	-ชุมชนหนาแน่นฐานบกริมน้ำ ล้อมรอบด้วย การใช้ที่ดินสวนยกร่อง -โครงข่ายการสัญจรทางน้ำและทางบกที่ ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองสูงขึ้น โครงข่ายกวดคลองแบบเส้น โครงข่ายถนน แบบเส้นแนวถนนขนานแม่น้ำ ทอดข้ามสอง ฝั่งคลอง	สวนนอกบางช้าง สถานการณ์พื้นที่ศูนย์กลางฐานบกริมน้ำ ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมือง สูงขึ้น (Rn:0.11573)	กรณีตลาดน้ำยาม เย็นอัมพวา ตลาดน้ำ ที่ฟื้นฟูขึ้นเพื่อการ ท่องเที่ยว นอกจาก สถานการณ์พื้นที่ยังเป็น สัมพัทธสภาวะกับ ปัจจัยอื่น

ที่มา : สรุปจากผลวิเคราะห์, 2553.

5.7 การคัดเลือกตลาดน้ำเพื่อเป็นกรณีศึกษา

ดังในชั้นศึกษาวิเคราะห์ในระดับพื้นที่รวมทั้งผ่านมาทั้งหมด ข้อค้นพบเชิงสถานการณ์พื้นที่ สภาพการณ์ที่เป็นอยู่และการมีอยู่ของตลาดน้ำในบริบทสวนพื้นที่สวนนอกบางช้างในปัจจุบัน คือ มีจำนวนตลาดน้ำในบริบทสวนทั้งหมด จำนวน 5 แห่ง ได้แก่ 1) ตลาดน้ำที่ฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว คือ ตลาดน้ำบางน้อย และตลาดน้ำอัมพวา 2) ตลาดน้ำเดิมคงอยู่ คือ ตลาดน้ำท่าคานัดค้า และตลาดน้ำดอนมะโนรานัดค้า 3) ตลาดน้ำเดิมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว คือ ตลาด

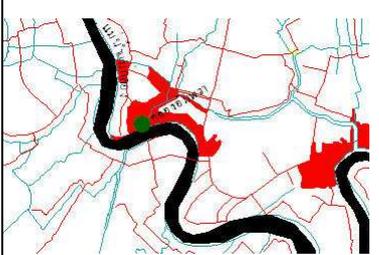
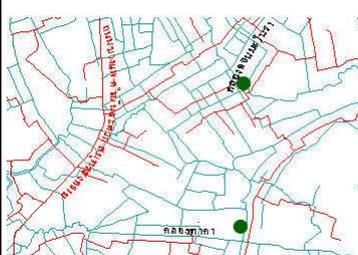
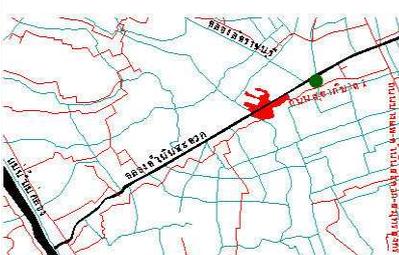
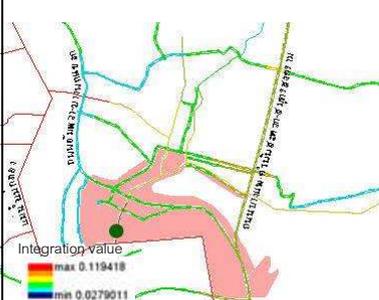
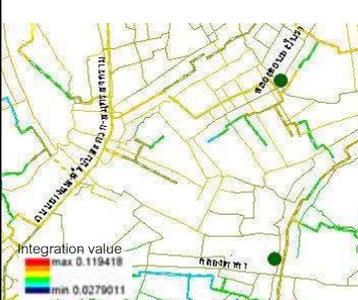
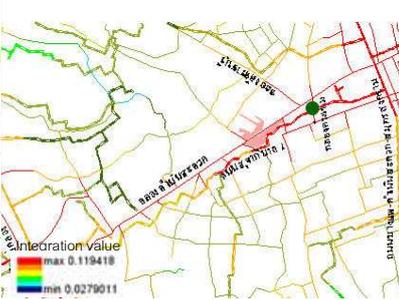
น้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) ทั้งหมดนำมาประมวลพิจารณาข้อสรุปคัดเลือกตัวอย่างตลาดน้ำ 3 กรณีศึกษา 4 ตลาดน้ำ (ตาราง 5-10 ตาราง 5-11 และแผนที่ 5-8) ดังนี้

1) ตลาดน้ำเดิมที่สิ้นสุดและฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว คือ ตลาดน้ำอัมพวา ที่ประสบความสำเร็จจากการฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว ที่ตั้งบริเวณชุมชนหนาแน่นฐานบกริมน้ำ โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่มีศักยภาพการเข้าถึงของการสัญจรทางน้ำสูง บริเวณสัณฐานพื้นที่ศูนย์กลางฐานบกริมน้ำชุมชนเมืองอัมพวา ล้อมรอบด้วยสวนในลักษณะ “สวนล้อมเมือง” เป็นตัวอย่างตลาดน้ำศึกษาเชิงลึกเพื่อตรวจสอบ ยืนยัน และวิเคราะห์เงื่อนไขปัจจัยเพิ่มเติมว่ามี การเกิด การสิ้นสุด และการฟื้นฟูตลาดน้ำประสบความสำเร็จได้อย่างไร เป็นสัมพัทธสภาวะของเงื่อนไขและปัจจัยอะไรที่เกี่ยวข้อง

2) ตลาดน้ำเดิมคงอยู่ คือ ตลาดน้ำท่าคันโท และตลาดน้ำดอนมะโนราห์ท่าคันโท ตลาดน้ำท่าคันโทเพียงแห่งเดียวในประเทศไทยที่ยังคงอยู่ ที่ตั้งบริเวณชุมชนพักอาศัยริมน้ำของการใช้ประโยชน์ที่ดินสวนอย่างเข้มข้น ติดคลองและถนนรอง โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่มีศักยภาพการเข้าถึงของการสัญจรทางน้ำและทางบกยังคงมีการเกิด การเปลี่ยนแปลง และการคงอยู่ ที่ต้องการศึกษาวิเคราะห์เพิ่มเติมในเชิงลึกของสมมุติฐานว่าตลาดน้ำเดิมเกิดขึ้นและคงอยู่ได้บนสัณฐานพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างไร เป็นสัมพัทธสภาวะของเงื่อนไขและปัจจัยอย่างไร กับสังคมวัฒนธรรมและปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง

3) ตลาดน้ำเดิมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว คือ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) มีอยู่เพียงแห่งเดียวในประเทศไทย ติดตลาดทุกวัน ที่ตั้งบริเวณชุมชนเมืองหนาแน่นริมน้ำ ล้อมรอบด้วยการใช้ประโยชน์ที่ดินสวนในลักษณะ “สวนล้อมเมือง” อยู่ติดคลองและถนนหลัก โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่มีศักยภาพการเข้าถึงของการสัญจรทางน้ำและทางบกสูง บริเวณสัณฐานพื้นที่ศูนย์กลางฐานบกริมน้ำชุมชนเมืองดำเนินสะดวก ตลาดน้ำมีการเกิด การเปลี่ยนแปลง จากเงื่อนไขสัณฐานพื้นที่ เป็นตัวแทนประเภทตลาดน้ำเดิมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยวของกรณีศึกษาเชิงลึก เพื่อตรวจสอบ ยืนยัน เพิ่มเติมรายละเอียดที่เกี่ยวข้องว่าตลาดน้ำบนโครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ดีในแนวคิดสัณฐานวิทยาเมืองส่วนใหญ่สิ้นสุดลงจากการเปลี่ยนแปลงไปเป็นการสัญจรทางบก แต่ตลาดน้ำดำเนินสะดวกมีการเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยวอย่างไรเกี่ยวข้องกับสัมพัทธสภาวะของเงื่อนไขและปัจจัยอะไร

ตาราง 5-10 สรุปข้อพิจารณาการเลือกตลาดน้ำกรณีศึกษาในระดับพื้นที่เฉพาะ

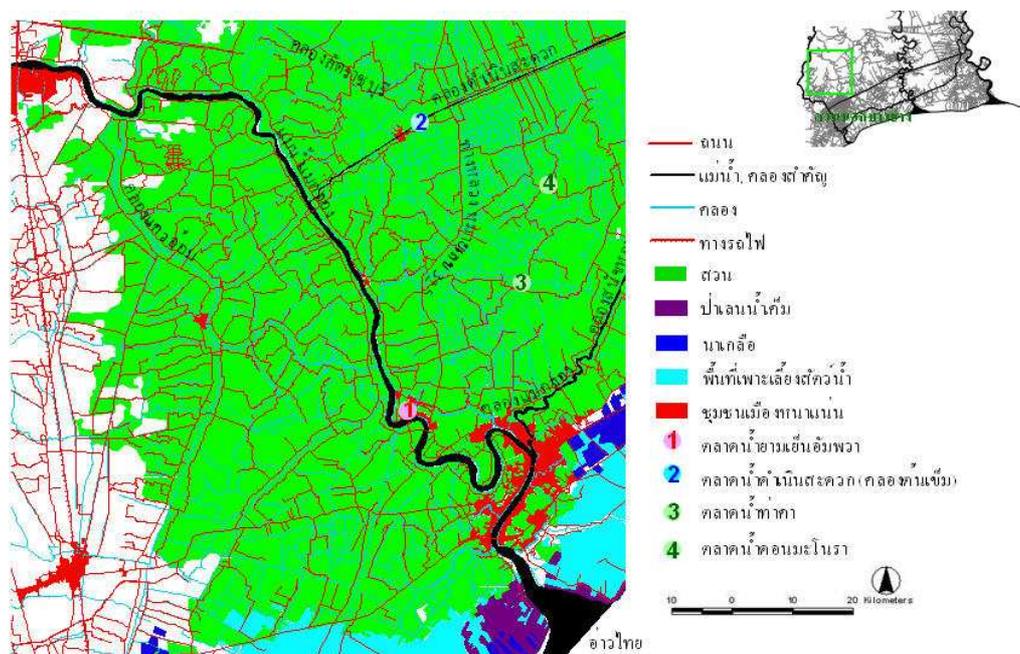
ตลาดน้ำที่สิ้นสุดลงและฟื้นฟูขึ้นใหม่ ตลาดน้ำอัมพวา	ตลาดน้ำเดิมคงอยู่ ตลาดน้ำท่าคา และดอนมะโนรา	ตลาดน้ำที่เปลี่ยนแปลง ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม)
ตลาดน้ำสิ้นสุดลงและฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยวสุดสัปดาห์ ประสบความสำเร็จสูงสุด	ตลาดนัดค้าปลีกอยู่เพียงแห่งเดียวในประเทศไทย เป็นตลาดน้ำเดิมคงอยู่ ติดตลาดวันนัดค้า	ตลาดน้ำเดิมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว และมีอยู่เพียงแห่งเดียวในประเทศไทย ติดตลาดทุกวัน
ที่ตั้งบริเวณชุมชนหนาแน่นฐานบกริมน้ำ ล้อมล้อมด้วยสวน ที่ตั้งติดแม่น้ำ และถนนหลัก	ที่ตั้งบริเวณชุมชนพักอาศัยริมน้ำ ของการใช้ประโยชน์ที่ดินสวน อยู่ติดคลองและถนนรอง	ที่ตั้งบริเวณชุมชนเมืองหนาแน่นริมน้ำ ล้อมรอบด้วยการใช้ประโยชน์ที่ดินสวน อยู่ติดคลองหลัก (คลองดำเนินสะดวก) และถนนสายหลัก
โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่มีศักยภาพการเข้าถึงของการสัญจรทางน้ำสูง บริเวณสัณฐานพื้นที่ศูนย์กลางฐานบกริมน้ำ ชุมชนเมืองอัมพวา ล้อมรอบด้วยสวนในลักษณะ "สวนล้อมเมือง" (Rn:0.11573)	โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่มีศักยภาพการเข้าถึงของการสัญจรทางน้ำและทางบกทรงลงมา มีการทำสวนอย่างเข้มข้นในวิถีชีวิตชาวสวน (Rn:0.08712, และ 0.09832)	โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานพื้นที่ศักยภาพการเข้าถึงของการสัญจรทางน้ำและทางบกสูง บริเวณสัณฐานพื้นที่ศูนย์กลางฐานบกริมน้ำชุมชนเมืองดำเนินสะดวก ล้อมรอบด้วยสวนในลักษณะ "สวนล้อมเมือง" (Rn:0.11639)
การเกิด การสิ้นสุด และการฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว จากเงื่อนไขสัณฐานพื้นที่ เป็นตัวแทนประเภทตลาดน้ำที่เกิดขึ้น สิ้นสุดลง และฟื้นฟูขึ้นใหม่ของกรณีศึกษาเชิงลึก เพื่อตรวจสอบ ยืนยัน และวิเคราะห์เงื่อนไขเชิงลึกเพิ่มเติมในรายละเอียดว่ายังเกี่ยวข้องกับเงื่อนไขปัจจัยใดอีก	การเกิด การเปลี่ยนแปลง และการคงอยู่ บนสัณฐานพื้นที่ที่ประสิทธิภาพการเข้าถึงทรงลงมา ยังเป็นสัมพัทธสภาวะกับเงื่อนไขปัจจัยใด และคงอยู่ได้อย่างไรภายใต้สัณฐานพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไป	การเกิดขึ้นของตลาดน้ำบนโครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานในแนวคิดสัณฐานวิทยาเมืองบนโครงข่ายกีดคลองที่สานกันหนาแน่น และทั้งหมดสิ้นสุดลงจากการเปลี่ยนแปลงไปเป็นการสัญจรทางบก แต่ตลาดน้ำเดิมประเภทนี้เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยวยังเป็นสัมพัทธสภาวะกับเงื่อนไขปัจจัยใด

ที่มา: สรุปจากผลวิเคราะห์, 2553.

ตาราง 5-11 ประเภทตลาดน้ำและการคัดเลือกตลาดน้ำเป็นเป็นกรณีศึกษาในเชิงลึก

ประเภทตลาดน้ำ	ตลาดน้ำย่อยปัจจุบัน	ตลาดน้ำที่เป็นตัวแทนในการศึกษา
1) ตลาดน้ำที่ล้นสุดลงและฟื้นฟูกลับขึ้นมาใหม่	1) ตลาดน้ำอัมพวา 2) ตลาดน้ำบางน้อย	ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา
2) ตลาดน้ำเดิมเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว	1) ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม)	ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม)
3) ตลาดน้ำเดิมคงอยู่	1) ตลาดน้ำท่าคานัดคำ 2) ตลาดน้ำดอนมะโนรานัดคำ	ตลาดน้ำท่าคานัดคำ และตลาดน้ำดอนมะโนรานัดคำ (ตลาดน้ำนัดคู่)

ที่มา: สรุปจากผลวิเคราะห์, พ.ศ.2553.

แผนที่ 5-8 ตลาดน้ำที่คัดเลือกเป็นกรณีศึกษา

ดังนั้นข้อสรุป ข้อค้นพบ และข้อโต้แย้งเพิ่มเติมจากการศึกษาวิเคราะห์ในระดับกว้าง สู่การเลือกตัวอย่างตลาดน้ำเพื่อศึกษาวิเคราะห์รายละเอียดในเชิงลึกของการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ ของความต่อเนื่องจากการวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบ ยืนยัน และนำมาประมวลวิเคราะห์ ร่วมกันกับการศึกษาทั้งในระดับกว้าง และระดับพื้นที่เฉพาะ เพื่อสรุปสัมพัทธ์สภาวะ หรือ เงื่อนไข สภาวะความสัมพันธ์ระหว่างฐานพื้นที่กับลักษณะสังคมและปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องดัง รายละเอียดการศึกษาในบทต่อไป

บทที่ 6

กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำกรณีศึกษา พื้นที่สวนนอกบางช้าง

ในบทนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์รายละเอียดเชิงลึกของตลาดน้ำตัวแทนกลุ่มตัวอย่างจากการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ทางลึก สัมภาษณ์ สังเกตการณ์ และใช้แบบสอบถาม ร่วมกับเทคนิควิเคราะห์ทางสถิติ ในรายละเอียดประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการการเกิดและการเปลี่ยนแปลงผู้กระทำที่เกี่ยวข้อง เครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุดิบและผลผลิต และเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการ และประมวลผลการศึกษาวิเคราะห์ระดับกว้างและระดับพื้นที่เฉพาะร่วมกันในขั้นตอนสุดท้าย เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์และเชื่อมโยงข้อมูลจากผลการวิจัย สรุปเงื่อนไขปัจจัยสัมพัทธสภาวะกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของประเภทตลาดน้ำ มีส่วนเนื้อหา ดังนี้

ส่วนที่ 1 พัฒนาการการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำกรณีศึกษา

ตลาดน้ำอัมพวา ตลาดน้ำท่าคานัดคำ และตลาดน้ำดำเนินสะดวก

ส่วนที่ 2 ผู้กระทำที่เกี่ยวข้องกับการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ

ส่วนที่ 3 การเกิดและการเปลี่ยนแปลงเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุดิบและผลผลิต

ส่วนที่ 4 การเกิดและการเปลี่ยนแปลงเครือข่ายเสริมสนับสนุนสินค้าและบริการ

ส่วนที่ 5 การเกิดและการเปลี่ยนแปลงปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของตลาดน้ำ

ส่วนที่ 6 เงื่อนไขปัจจัยและสัมพัทธสภาวะการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ

ส่วนที่ 7 สรุปสัมพัทธสภาวะกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ

6.1 พัฒนาการการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำกรณีศึกษา:

ตลาดน้ำอัมพวา, ตลาดน้ำท่าคานัดคำ และตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองตันเข้ม)

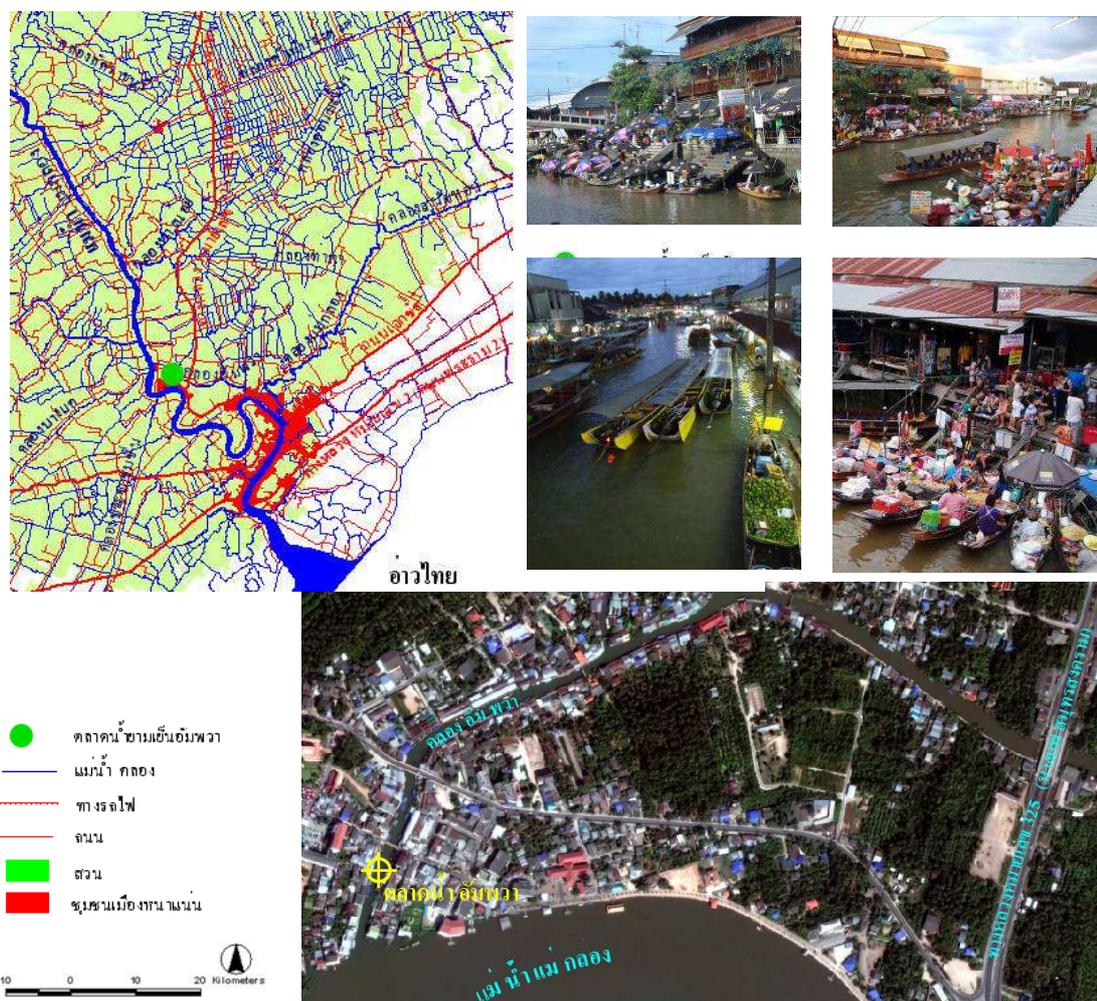
กรณีศึกษาตลาดน้ำประเภทต่างๆ ได้แก่ ตลาดน้ำที่สิ้นสุดลงและฟื้นฟูขึ้นใหม่ คือ ตลาดน้ำอัมพวา ตลาดน้ำเดิมคงอยู่ คือ ตลาดน้ำท่าคา และตลาดน้ำดอนมะโนรา (ตลาดน้ำคู้้นัดคำ) และตลาดน้ำที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว คือ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองตันเข้ม) ดังนี้

1) ตลาดน้ำอัมพวา

ตลาดน้ำอัมพวา ปัจจุบันฟื้นฟูกลับมาเป็นตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา ติดตลาดในวันหยุดสุดสัปดาห์ มีที่ตั้งบริเวณปากคลองอัมพวา ใกล้วัดอัมพวันเจติยาราม ในเขตเทศบาลตำบลอัมพวา เดินทางเข้าถึงโดยรถยนต์จากกรุงเทพมหานคร โดยทางหลวงหมายเลข 35 (ถนนพระราม 2) สู่มืองสมุทรสงคราม และทางหลวงหมายเลข 325 (สมุทรสงคราม-บางแพ) เลี้ยวซ้ายเข้าสู่เทศบาลตำบลอัมพวา หรือเดินทางเข้าถึงโดยทางรถไฟจากสถานีวงเวียนใหญ่ ลงสถานีมหาชัย นั่งเรือข้ามฟากไปฝั่งท่าฉลอม ขึ้นรถไฟที่สถานีบ้านแหลมมาลงที่สถานีปลายทางแม่กลอง แล้วต่อรถประจำทางสายแม่กลอง-โรงเจอัมพวา (รูปภาพ 6-1)

ในอดีตตลาดน้ำอัมพวาเป็นศูนย์กลางภูมิภาคการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าของกลุ่มแม่น้ำแม่กลอง เรียกว่า “ตลาดบางช้าง” รวมอยู่กับเมืองราชบุรี ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองแห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ.2137-2189) ต่อมาปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา แขวงบางช้างกลายเป็นส่วนหนึ่งของเมืองสมุทรสงคราม เดิมแขวงบางช้างเรียกว่า “สวนนอก” มีนายตลาดทำหน้าที่เก็บอากรขนอนตลาดเป็นหญิงชื่อ “น้อย” มีบรรดาศักดิ์เป็น “ท้าวแก้วผลึก” เป็นน้ำสาวของท่านเศรษฐี “ทอง” พระชนกของสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี (นาก) พระบรมราชินีในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ต่อมาสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีได้ประสูติพระราชโอรสทรงพระนามว่า “ฉิม” ซึ่งต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ต่อมาในช่วงรัชสมัย รัชกาลที่ 5 เริ่มมีการพัฒนาจับจองพื้นที่สองฝั่งคลองอัมพวาของกลุ่มชาวจีน เป็นชุมชนร้านค้าริมฝั่งคลองผสมกับเรือขายสินค้าของตลาดน้ำในคลองอัมพวา ถือเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจทางน้ำในช่วงเวลานั้น จนเวลาต่อมาได้มีการตราพระราชกฤษฎีกายกฐานะจากตำบลอัมพวา เป็นเทศบาลตำบลอัมพวาเมื่อ 16 ตุลาคม พ.ศ.2483 (เทศบาลตำบลอัมพวา, 2551: 3)

ในอดีตตลาดน้ำอัมพวามีที่ตั้งเป็นศูนย์กลางคมนาคมทางน้ำ เชื่อมโยงเครือข่ายทั้งภายในและระหว่างพื้นที่ของเขตสวน และประมง (ร้อยโท พิชโรดม อุนสุวรรณ นายก เทศมนตรี เทศบาลตำบลอัมพวา, สัมภาษณ์, 12 พฤศจิกายน 2553) มีพ่อค้าชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานค้าขายที่เรือนแถวริมคลองอีกส่วนหนึ่ง เนื่องจากทำเลที่ตั้งที่สะดวก ติดแม่น้ำ มีเครือข่ายแม่น้ำลำคลองเชื่อมโยงกันทั้งภูมิภาค เช่น กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี สุพรรณบุรี ชลบุรี (ประพัฒน์ กลิ่นจงกล และ จิตาภรณ์ กลิ่นจงกล, สัมภาษณ์, 15 พฤศจิกายน 2553) และมีคลองลัดเชื่อมต่อไปยังพื้นที่อื่นๆ เช่น คลองดาวดึงส์ ลัดไปบางน้อย ท่าคา ดำเนินสะดวก, คลองผีหลอก คลองแม่กลอง ลัดไปแม่กลอง และมหาชัย (บุญส่ง วรคุณบรรเจิด, สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2553)

รูปภาพ 6-1 ตลาดน้ำอัมพวาปัจจุบัน

ตลาดน้ำอัมพวาเดิมเป็นศูนย์กลางการค้าผลผลิตและวัตถุดิบทางการเกษตร ติดตลาดตั้งแต่น้ำวัดพระยาญาติ (ปากง่าม) ปากคลองดาวดึงส์ ถึงปากคลองอัมพวา (วัดอัมพวันเจติยาราม) โดยบริเวณสามแยกปากง่ามจะแน่นขนัดไปด้วยเรือสินค้าต่างๆ แม่ค้า-พ่อค้าที่เดินทางมาค้าขายจะแวะจอดเรือพักตามใต้ถุนบ้านริมคลอง เช่น เรือสำปั้นจากแม่กลอง ท่าคา ดำเนินสะดวก เดินทางมาถึงหน้าวัดพระยาญาติ เวลาบ่ายถึงเย็น (อนงค์กฤษณ์, สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2553) เช่นเดียวกับเรือสินค้าจากราชบุรี ชลบุรี จะล่องเรือมาถึงคลองอัมพวาในเวลาค่ำ แม่ค้า-พ่อค้าจะเอาหัวเรือเข้าจอดใต้ถุนบ้าน พักรอซื้อขายกันที่ตลาดน้ำในเช้าวันรุ่งขึ้น เรือจากที่ไกลๆ มักเป็นเรือประทุน เรือกระแซง (จิตรา พรรคกลิน, สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2553) เรือจากเพชรบุรี มาตามคลองประชาชื่น ถึงอัมพวาจะจอดพักรอที่บ้านหัวแหลม พอตีสามตีสี่จึงเข้าไปค้าขายกันในคลองอัมพวา (เพียงพร ชัยวัฒน์, สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2553)

ตลาดน้ำอัมพวาติดตลาดทุกวันตั้งแต่เช้ามีดและวายในช่วงเวลาสายประมาณ 8.00-9.00 น. เมื่อตลาดวาย วิธีชีวิตในคลองจะเป็นไปตามธรรมชาติ มีเรือพายไปมาตามปกติ ตลาดจะเงียบเหงาไปจนกระทั่งช่วงเวลา 14.00-17.00 น. เรือจะเริ่มทยอยเข้าคลองกันมาอีกครั้ง มาณอนพักค้าง เพื่อรอค้าขายในวันรุ่งขึ้น ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวาในอดีตจะเริ่มมีชีวิตชีวาอีกครั้ง ในเวลาประมาณ 16.00 น. เป็นต้นไป มักมีเรือขายหมู เรือเนื้อต้ม เรือขนมหวาน เรือข้าวต้ม พาย มาขายตามคลอง โดยเฉพาะในฤดูหนาว จะมีแม่ค้า-พ่อค้าเรือขายซาลาเปา ขนมยี่บัว (ขนมหวาน ที่ทำมาจากแป้งข้าวเหนียว ใส่น้ำตาล กวนยัดไส้ หรือพักแพงเชื่อม) เรือข้าวโพดคั่ว เรือเหล่าน้ำทยอยเข้ามา ขายของให้กับชาวสวนที่กลับมาจากทำงาน ได้ซื้อหากินกันในเวลาเย็นถึงค่ำ (อนงค์ กฤตพันธ์, สัมภาษณ์, อ้างแล้ว และ เพิ่ม ทองสดีใส, สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2553)

การสิ้นสุดลงของตลาดน้ำอัมพวา ตลาดน้ำอัมพวาซบเซาและสิ้นสุดลงใน ช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นการสัญจรทางบกระหว่างพ.ศ.2502-2518 การสร้างทางหลวง หมายเลข 325 (บางแพ-ดำเนินสะดวก-สมุทรสงคราม) เชื่อมต่อกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 35 (ถนนพระราม 2) รวมถึงถนนสายบางนกแขวก-อัมพวา โดยเฉพาะถนนสายบางแพ-ดำเนิน สะดวก-สมุทรสงคราม มาบรรจบกับถนนธนบุรี-ปากท่อ ที่ตัวเมืองแม่กลอง ทำให้สมุทรสงคราม เป็นเมืองเปิด เกิดศูนย์กลางชุมชนเมืองแม่กลอง ตลาดน้ำอัมพวาค่อยๆซบเซาและสิ้นสุดลง ร้านค้าริมน้ำต่างๆเริ่มปิดกิจการย้ายออกไปที่อื่น ศูนย์กลางขยับไปอยู่ที่แม่กลอง เมืองไปเติบโตไป ตามโครงข่ายถนนแทนที่ ผู้คนส่วนหนึ่งอพยพไปอยู่กรุงเทพฯ อีกส่วนหนึ่งอพยพไปหาทำเลใหม่ที่ ค้าขายได้ ชุมชนอัมพวาที่เป็นเมืองกิ่งสวน มีตลาดน้ำเป็นฐานเศรษฐกิจ รอบๆตลาดเป็นสวน ศูนย์กลางการค้าคือตลาดน้ำอัมพวา เมื่อเกิดศูนย์กลางใหม่ที่แม่กลองเศรษฐกิจจึงซบเซาลง พ่อค้าคนกลางไปรับซื้อผลผลิตถึงสวนด้วยรถยนต์ คนรุ่นหนึ่งอพยพออกจากพื้นที่ เพราะอัมพวา ไม่มีฐานทางเศรษฐกิจรองรับอีกต่อไป (ร้อยโท พัทธโรดม อุณสุวรรณ, สัมภาษณ์, อ้างแล้ว)

เมื่อการคมนาคมทางรถยนต์สะดวกกว่า เรือจากที่ไกลๆก็ไม่มาจอดรอขายสินค้า ที่ตลาดน้ำอัมพวา ร้านค้าริมสองฝั่งคลองค่อยๆเลิกกิจการ ชาวสวนนำผลผลิตใส่รถมาขายแทน มี รถเข้าไปรับของถึงสวน หรือมีเรือยนต์เข้าไปรับของจากสวน เช่น เรือหางยาวรับล้นจี่ ส้ม ไปขาย ในเมืองแม่กลอง ตลาดน้ำอัมพวาซบเซา สองฝั่งคลองเงียบเหงา คนเริ่มย้ายออก ลูกหลานไปเรียน ต่อ ไปทำงานที่อื่น (บุญส่ง วรรณบรรเจิด, สัมภาษณ์, อ้างแล้ว) ร้านค้าริมน้ำที่เคยสั่งซื้อสินค้าจาก ทางเรือก็สิ้นสุดลง สินค้าบางอย่างต้องเลิกค้าขาย ร้านขายทองที่เคยมีมากที่อัมพวาถึง 23 ร้าน ค่อยๆปิดตัวลง ปัจจุบันเหลืออยู่เพียง 3 ร้าน ผู้คนที่เคยค้าขายในเรือบนแควริมน้ำย้ายออก บางก็ เลิกกิจการ (จิตรรา พรรคภคิน, สัมภาษณ์, อ้างแล้ว)

แม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำก็ต้องปรับตัว เช่น เลิกอาชีพแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำ ไม่มีแหล่งรับซื้อสินค้าทางน้ำ การถล่มคลอง บางส่วนปรับตัวขึ้นรถประจำทางไปซื้อของที่แม่กลอง กลับมาจัดของลงเรือพายไปขายตามคลองต่างๆยังพอขายได้ระยะหนึ่ง เมื่อชาวสวนเอาของไปขายที่แม่กลองกันหมด เรือไม่ถูกใช้ หัวบันไดทำน้ำถูกปล่อยให้ทรุดโทรม คนไปใช้น้ำประปาแทน บันไดทำน้ำจึงไม่จำเป็นอีกต่อไป แม่ค้าพายเรือเทียบท่าขายของไม่ได้อีกต่อไป (อำภา ลมลอย, สัมภาษณ์ 15 พฤศจิกายน 2553 และเพิ่ม ทองสดี, สัมภาษณ์, อ่างแล้ว) ตลาดน้ำอัมพวาซบเซาลง เหลือบริเวณปากคลองอัมพวายังพอมีเรือติดเครื่องยนต์จากดำเนินสะดวกเอาผักมาส่งบ้าง และสิ้นสุดลงในพ.ศ.2515 (ประพัฒน์ กลิ่นจงกล และ จิตาภรณ์ กลิ่นจงกล, สัมภาษณ์, อ่างแล้ว)

การฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ของตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา ตลาดน้ำอัมพวาสิ้นสุดลง ส่งผลให้ชุมชนอัมพวาชะงักในการเติบโตไประยะหนึ่ง แต่ยังคงความเป็นชุมชนริมน้ำที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ภูมิทัศน์ สถาปัตยกรรม ผู้คนยังมีวิถีชีวิตสัมพันธ์กับน้ำ การฟื้นฟูเกี่ยวข้องกับกระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนริมน้ำ ในโครงการศึกษาวิจัยการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชุมชนคลองอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ระหว่างปีพ.ศ.2544-2548 โครงการทำแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมแม่น้ำ คู คลอง พื้นที่ลุ่มน้ำภาคตะวันตก โครงการนำร่องปรับปรุงและฟื้นฟูสภาพแวดล้อมคลองอัมพวา และโครงการอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อมพื้นที่คลองอัมพวา ในความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลเดนมาร์ก ในช่วงแรกเป็นความร่วมมือของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเทศบาลตำบลอัมพวา ช่วงท้ายของเป็นการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ ดำเนินโครงการสาธิต (demonstration project) มีรัฐบาลเดนมาร์กโดย DANIDA (Danish International Development Assistant) ให้การสนับสนุนในการซ่อมแซมอาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ในช่วงเวลาเดียวกันยังมีโครงการและกิจกรรมอื่น เช่น โครงการสถาปัตยกรรมศาสตร์ การจัดทำเอกสารเผยแพร่การท่องเที่ยวอัมพวาและพื้นที่โดยรอบ ทำให้เทศบาลตำบลอัมพวามีแนวคิดฟื้นฟูตลาดน้ำอัมพวาขึ้น ตลอดจนโครงการอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อมพื้นที่คลองอัมพวา ขยายผลสู่ภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชนที่เกี่ยวข้อง นอกจากนั้นโครงการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมพื้นที่ริมคลองอัมพวายังได้รับรางวัลการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมจากองค์การยูเนสโก ภูมิภาคพื้นทวีปเอเชีย-แปซิฟิก (Honourable Mention) ประจำปีพ.ศ.2551 ซึ่งเป็นผลจากความร่วมมือระหว่างราชการ เอกชน และชุมชน ในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของชุมชน (วรรณศิลป์ พีรพันธุ์ และศิริวรรณ ศิลพัชรนันท์, 2554: 163-166) (ตาราง 6-1)

ตาราง 6-1 สรุปโครงการ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูตลัดน้ำยามเย็นอัมพวา

ปี พ.ศ.	โครงการหรือกิจกรรมสำคัญที่เกี่ยวข้อง	หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
2544	โครงการจัดทำแผนแม่บทและปฏิบัติการเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมแม่น้ำ คู คลอง ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคตะวันตก (เฉพาะส่วนของกรณีศึกษา : ชุมชนอัมพวา)	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเทศบาลตำบลอัมพวา
2545-2546	โครงการนำร่องเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมคลองอัมพวา	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเทศบาลตำบลอัมพวา
2546-2548	โครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ชุมชนคลองอัมพวา	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเทศบาลตำบลอัมพวา โดยการสนับสนุนงบประมาณดำเนินการและผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศจากรัฐบาลเดนมาร์ก
2545-ปัจจุบัน	โครงการสถาปัตยกรรมอาสา	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2546	ชุมชนริมคลองอัมพวาได้รับรางวัลอนุรักษ์สถาปัตยกรรมดีเด่นจากสมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์	-
7 กุมภาพันธ์ 2547	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จทอดพระเนตรเรือนแถวไม้ริมน้ำและสวนผลไม้ซึ่งนางสาวประยงค์ นาคะวงษ์ศรี บริจาคให้แก่มูลนิธิพัฒนา	มูลนิธิพัฒนา
11 สิงหาคม 2547 - ปัจจุบัน	การจัดตลัดน้ำยามเย็นอัมพวา (จัดเฉพาะวันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์)	เทศบาลตำบลอัมพวา
2548	นิทรรศการผลงานทางศิลปะ “เรื่องราวอันงดงามของอัมพวา” ที่หอศิลป์จามจุรี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับศิลปินกลุ่มนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม
2548	การจัดงาน “สุดยอดหมู่บ้านอุตสาหกรรมและผ้าทอไทยครั้งที่ 4 : เจ้าฟ้ากษัตริย์แผ่นดิน” เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ศูนย์การค้าอิมแพค เมืองทองธานี มีการจำลองตลัดน้ำอัมพวาไปแสดงในงาน	กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม ร่วมกับเทศบาลตำบลอัมพวา
2548-ปัจจุบัน	โครงการศูนย์ข้อมูลชุมชนอัมพวา	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับเทศบาลตำบลอัมพวา และมูลนิธิพัฒนา
4 กุมภาพันธ์ 2549	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จเยี่ยมชุมชนริมคลองอัมพวา และทรงติดตามความก้าวหน้าการดำเนินงานของมูลนิธิพัฒนา	มูลนิธิพัฒนา
2549-2550	การปรับปรุงเรือนแถวริมน้ำที่ได้รับบริจาคจากนางสาวประยงค์ นาคะวงษ์ศรี	มูลนิธิพัฒนา
2550	การจัดงาน “กาลครั้งหนึ่ง ณ อัมพวานคราแห่งวัฒนธรรม” เพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์วัฒนธรรม	กระทรวงวัฒนธรรม ร่วมกับจังหวัดสมุทรสงคราม และเทศบาลตำบลอัมพวา
2550-2551	การก่อสร้างบ้านโคกอนกรีตสาธารณะสำหรับจัดตลัดน้ำ	เทศบาลตำบลอัมพวา

ปี พ.ศ.	โครงการหรือกิจกรรมสำคัญที่เกี่ยวข้อง	หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
2550-2552	การก่อสร้างกลุ่มเรือนไทย การบูรณะกลุ่มเรือนไทยหมู่ 5 หลัง และการปรับปรุงการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์	มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
2550-2553	การวิจัยและพัฒนาด้านอาหาร ขนม เครื่องดื่ม	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ร่วมกับเทศบาลตำบลอัมพวา
2551	การก่อสร้างศาลาพักผ่อนริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง 2 หลัง	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับ T.U.Berlin และ Tianjin University
2551	ชุมชนอัมพวาได้รับรางวัลชมเชย (Honorable Mention) จากการประกวด "UNESCO Asia-Pacific Heritage Awards 2008"	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นผู้จัดทำเอกสารเสนอต่อยูเนสโก
21 ธันวาคม 2551	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จเปิดโครงการ "อัมพวา-ชัยพัฒนาอนุรักษ์" (ชื่อพระราชทาน สำหรับโครงการปรับปรุงเรือนแถวริมน้ำ สวนผลไม้ ลานกิจกรรม และกลุ่มอาคารที่ได้รับบริจาคจากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม รวมถึงการจัดกิจกรรมด้านวัฒนธรรมของมูลนิธิชัยพัฒนา)	มูลนิธิชัยพัฒนา
21 ธันวาคม 2551	พิธีมอบรางวัลการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมจากองค์การยูเนสโก (รางวัลเกียรตินิยม จากการประกวด "UNESCO Asia-Pacific Heritage Awards 2008)	มูลนิธิชัยพัฒนา ร่วมกับเทศบาลตำบลอัมพวา และจังหวัดสมุทรสงคราม
กุมภาพันธ์ 2551	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จเปิดอาคารพิพิธภัณฑ์หลังใหม่ภายใต้อุทยาน ร.2	มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
2552	โครงการจัดทำพิพิธภัณฑ์มรดกทางวัฒนธรรมอัมพวา ในอุทยาน ร.2	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
2522-2553	การก่อสร้างเขื่อนทิ้งหิน ปรับปรุงทางเท้า การปรับปรุงและก่อสร้างสะพานคนเดินข้ามคลองอัมพวา	เทศบาลตำบลอัมพวา
6 กุมภาพันธ์ 2553	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จเปิดพิพิธภัณฑ์มรดกทางวัฒนธรรมอัมพวา ในอุทยาน ร.2	มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
2553-ปัจจุบัน	โครงการวางและจัดทำผังเมืองรวมเมืองอัมพวาฉบับใหม่	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับสำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสมุทรสงคราม

ที่มา : วรรณศิลป์ พีรพันธุ์ และศิริวรรณ ศิลพัชรนันท์, 2554.

ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวาฟื้นฟูกลับมาครั้งแรกในเดือนสิงหาคม 2547 โดยความร่วมมือกับภาคประชาชนและเทศบาลตำบลอัมพวา ที่เล็งเห็นศักยภาพของชุมชน จัดเป็นตลาดน้ำยามเย็น ในช่วงเวลาบ่ายถึงค่ำในวันศุกร์-เสาร์-อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์ บริเวณเชิงสะพานเลียบบนที่ คลองอัมพวา จำลองบรรยากาศตลาดน้ำยามเย็นในคลองเมื่อครั้งอดีต การฟื้นฟูเริ่มต้นจากการประชุมภาคประชาชน กำหนดยุทธศาสตร์พื้นที่ที่มีน้ำ คลอง สวน และมีสังคมวัฒนธรรม

ชาวสวนในวิถีชีวิตของคนกับน้ำและคนกับสวน ให้เป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวที่แตกต่าง จัดเป็นตลาดน้ำยามเย็นเนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่อากาศไม่ร้อนจัดและมีกลุ่มเป้าหมายที่เดินทาง มาได้ในวันสุดสัปดาห์ ช่วงเวลาแรกมีเรือพายขายของอยู่ประมาณ 10 ลำ มาจากการตั้ง งบประมาณสนับสนุนเรือแม่ค้า-พ่อค้า ใช้กลไกสร้างอุปสงค์ในชุมชนสร้างความร่วมมือมาอุดหนุน ตลาดน้ำยามเย็น ร่วมกับการเข้ามาศึกษาดูงานที่เทศบาลฯ สำนักงานเทศบาลจะแจกคู่มือให้ไป ใช้จ่ายที่ตลาดน้ำอัมพวา ภายหลังมีการประชาสัมพันธ์ และเข้าร่วมจัดนิทรรศการที่เมืองทองธานี โดยกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม ในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ.2548 ในงาน “สุด ยอดหมู่บ้านอุตสาหกรรม อัมพวา” ทำให้อัมพวาเป็นที่รู้จักมากขึ้น เป็นช่วงเวลาใกล้เคียงกับที่ มูลนิธิชัยพัฒนาเข้ามาในปีพ.ศ.2549-2550 โดยคุณประยงค์ นาคะวงษ์ ได้บริจาคที่ดินและเรือน แถวไม้ริมคลองแก่มูลนิธิชัยพัฒนา เกิดโครงการ “อัมพวาชัยพัฒนานุรักษ์” ในเวลาต่อมา

การฟื้นฟูตลาดน้ำในช่วงแรกสร้างแรงจูงใจให้แม่ค้า-พ่อค้ามาพายเรือขายสินค้า ด้วยการจัดงบประมาณแก่เรือพายขาย การทำสื่อประชาสัมพันธ์ และสนับสนุนของรางวัลจูงใจ เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาประมาณปีพ.ศ.2548 จึงเริ่มมีเรือยนต์เข้ามาพานักท่องเที่ยวเที่ยวชม ห้างฮ้อยและล่องเรือไหว้พระ มีการขยายพื้นที่จอดเรือแม่ค้า-พ่อค้าเข้าไปในคลองบริเวณหน้ามูลนิธิ ชัยพัฒนาเพิ่มขึ้น ร้านค้าบนบกเริ่มค้าขายได้ (ประพัฒน์ กลิ่นจงกล, บุญส่ง วรคุณบรรเจิด และ เพียงพร ชัยวัฒน์, สัมภาษณ์, อ่างแล้ว) การฟื้นฟูตลาดน้ำยังส่งผลให้เศรษฐกิจชุมชนให้ฟื้นขึ้นมา อีกครั้งเพื่อรองรับการท่องเที่ยว เช่น เจ้าของเรือนแถวริมคลองอัมพวา (องงค์ กฤตนันท์, สัมภาษณ์, อ่างแล้ว) ได้เข้าร่วมโครงการอนุรักษ์ศิลปกรรมสิ่งแวดล้อม ในการซ่อมแซมอาคาร เรือนแถวริมคลอง ปรับปรุงเป็นโฮมสเตย์ ผู้คนส่วนหนึ่งที่ย้ายออกจากชุมชนไปในช่วงเวลาที่ตลาด น้ำอัมพวาสิ้นสุดลง (บุญส่ง วรคุณบรรเจิด, สัมภาษณ์, อ่างแล้ว) กลับมาสืบทอดกิจการร้านค้าริม คลองต่อจากรุ่นพ่อแม่ เรือนแถวร้านค้าเดิมถูกปรับปรุงจากการเข้าร่วมโครงการอนุรักษ์ศิลปกรรม สิ่งแวดล้อม และทำการค้าขายเหมือนเดิม สำหรับแม่ค้า-พ่อค้าเมื่อครั้งตลาดน้ำอัมพวาในอดีต (เพิ่ม ทองสดีใส, สัมภาษณ์, อ่างแล้ว) เมื่อมีการฟื้นฟูตลาดน้ำได้ชักชวนกลุ่มแม่ค้า-พ่อค้าโดยได้รับ ค่าตอบแทน ในระยะแรกเป็นเรือขายก๋วยเตี๋ยว ก๋วยจั๊บ ก๋วยทอด ข้าวแกง และขนมถาด มาจอด ขายเชิงสะพานเลียบบนที่ หน้าร้านขายยาสวรรค์โอสถ ตลาดน้ำที่ฟื้นฟูขึ้นมาเป็นการจำลองตลาด น้ำยามเย็นในอดีตที่กลางคืนมักจะมีเรือคนสวนพายออกมาซื้อหาของกิน และมีเรือพายเร่มาขาย ขนมเวลากลางคืน ปัจจุบันตลาดคึกคักมากขึ้นคนในย่านอัมพวาเริ่มซื้อเรือ หรือนำเรือที่เก็บไว้ กลับมาขายเรือใช้ขายของในตลาดน้ำกันใหม่อีกครั้ง สินค้าที่ขายกันในปัจจุบันมักเป็นอาหารการกิน ต่าง ที่เหมาะกับนักท่องเที่ยว แม่ค้า-พ่อค้าเรือพายขายของในตลาดน้ำเป็นแม่ค้าใหม่ทั้งหมด

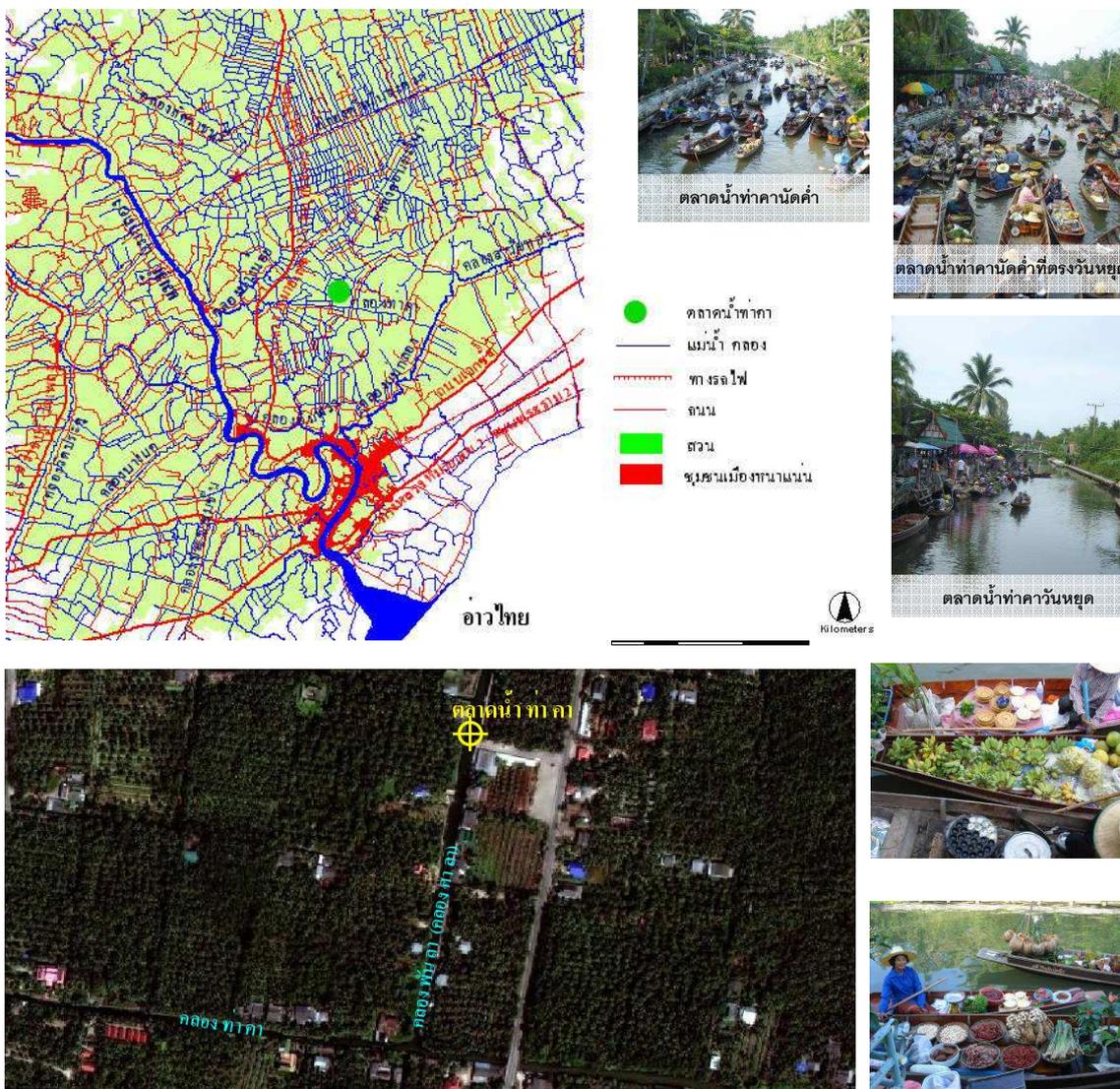
ปัจจุบันตลาดน้ำยามเย็นอัมพวาที่รู้จักของนักท่องเที่ยว มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมเยือนจังหวัดสมุทรสงครามระหว่าง พ.ศ.2549, 2550 และ 2552 จำนวน 452,598 คน, 558,326 คน และ 586,164 คน ตามลำดับ (กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2553) มีบทบาทเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวโดยรอบในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมเยือนมากขึ้นโดยเฉพาะในวันที่มีตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา จากจำนวนที่พักโฮมสเตย์จังหวัดสมุทรสงครามที่มีจำนวนถึง 114 แห่ง ในปีพ.ศ.2553 โดยเฉพาะในเขตพื้นที่อำเภออัมพวา จำนวน 52 แห่ง อำเภอเมืองสมุทรสงคราม 44 แห่ง และอำเภอบางคนที 18 แห่ง (สำนักปลัดเทศบาลตำบลอัมพวา, 2553)

2) ตลาดน้ำท่าคา และตลาดน้ำดอนมะโนรา

2.1) ตลาดน้ำท่าคา

ปัจจุบันอยู่ในคลองศาลา หรือคลองพันลา ติดตลาดวันจันทร์คตติ 2, 7 และ 12 ค่ำ และติดตลาดในวันเสาร์-อาทิตย์ เดินทางเข้าถึงโดยทางรถยนต์จากกรุงเทพมหานคร โดยทางหลวงหมายเลข 35 (ถนนพระราม 2) ผ่านตัวเมืองสมุทรสงคราม และทางหลวงหมายเลข 325 (สมุทรสงคราม-บางแพ) ประมาณกิโลเมตรที่ 8 ถึงทางแยกบางกระบือเลี้ยวขวาเข้าสู่ถนนบางใหญ่-บางสะแก ประมาณ 5 กิโลเมตร เลี้ยวซ้ายเข้าสู่หมู่ที่ 2 บ้านคลองศาลา ถึงที่ตั้งตลาดน้ำท่าคา (รูปภาพ 6-2)

ตำบลท่าคา หรือ ตำบลสวนทุ่ง เป็นที่ราบลุ่ม มีคลองสำคัญไหลผ่านหลายสาย จากหลักฐานบันทึกในคราวเสด็จประพาสต้นสมุทรสงครามของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เมื่อ 22 กรกฎาคม พ.ศ.2447 เสด็จยังบ้านกำนันจัน (หมื่นปวิศมคุณวุฒิ) บริเวณคลองเล็กแยกจากคลองศาลา (พลาติศัย สิทธิธัญกิจ, เรียบเรียง, 2549 : 76) ปรากฏหลักฐานผู้สืบเชื้อสายของบุคคลที่มีโอกาสรับเสด็จ เป็นสิ่งของพระราชทาน เช่น ไม้เท้า รูปพระฉายาลักษณ์ และดวงตรา เป็นต้น ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนเตียนหรือ สวนทุ่ง ปลูกพืชล้มลุก เช่น หอม กระเทียม พริก ข้าวโพด ถั่วลิสง ถั่วเหลือง แตงกวา แตงโม ยาจืด และทำนาในท้องร่องสวน บนคันร่องรอบสวนปลูกมะม่วงและมะพร้าว อาคารบ้านเรือนส่วนใหญ่อยู่ริมคลอง เดินทางไปมาหาสู่กันโดยทางเรือ (จรรยา เจือไทย, สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2553 , เฉลียว ประชานิยม, สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2553)

รูปภาพ 6-2 ตลาดน้ำท่าคาปัจจุบัน

โครงข่ายคลองภายในพื้นที่ เป็นคลองรองและคลองสวน มีคลองลัดเชื่อมโยงกับพื้นที่โดยรอบ ได้แก่ ทิศตะวันออก เชื่อมโยงกับแม่น้ำแม่กลอง ชุมชนบางน้อยใน บางน้อยนอก บางจาก บางพรม และอัมพวา ทิศเหนือเชื่อมโยงกับคลองดำเนินสะดวก ชุมชนดำเนินสะดวก ศรีสุราษฎร์ และประสาธสิทธิ์ และทิศใต้เชื่อมโยงกับคลองแม่กลอง ชุมชนนางตะเคียน และชุมชนแม่กลอง ชาวสวนจึงนำผลผลิตที่เป็น “ของสวน” มาแลกเปลี่ยนกับ “ของทะเล” ที่จุดนัดที่เรียกว่า “นัด” ซึ่งเป็นที่ตั้งระหว่างเขตพื้นที่ของผลผลิตจากทะเลและสวนนำมาแลกเปลี่ยนซื้อขายกันได้สะดวก ตามเวลานัด คือ ช้างขึ้นและแรม 2,7 และ 12 ค่ำ หรือทุก 5 วัน โดยนัดกันที่ “ท่านบท่าคา” เป็นท่านบกั้นน้ำเค็มบริเวณคลองท่าคาที่เชื่อมต่อกับคลองนางตะเคียนและคลอง

แม่กลอง การกำหนดวันเวลานอกจากเกี่ยวข้องกับกรขึ้น-ลงของน้ำ ที่ช่วยให้ชาวประมงพายเรือเข้ามาได้ง่าย เช่นเดียวกับชาวชุมชนนางตะเคียนที่นำน้ำตาลมะพร้าวที่ผลิตได้มาแลกเปลี่ยนซื้อขายกัน วันนัดกำหนดโดยผู้นำชุมชน แม่ค้า-พ่อค้า และชาวสวน ที่สัมพันธ์กับวันนัดในชุมชนใกล้เคียง (วินัย นุชอุดม, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา, สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2553) ตลาดน้ำท่าคาเกิดการเกิดและการเปลี่ยนแปลงที่ตามช่วงเวลาสำคัญ ดังนี้

ตลาดน้ำท่าคา ก่อนพ.ศ.2485-2500 ช่วงเวลานี้เป็น “นัดบก” เรียกว่า “นัดทำนบท่าคา” ที่แม่ค้า-พ่อค้า และชาวสวนนำเรือบรรทุกสินค้าและผลผลิตขึ้นมาแลกเปลี่ยนกันที่ “โรงนัด” ที่ทำนบท่าคา เดิมเป็นทำนบดินสร้างก่อนปีพ.ศ.2485 ตัวทำนบใช้ไม้จากต้นมะพร้าวปัก และเอาไม้กรู ถมดิน กันน้ำเค็มหนุนเข้ามาในคลองท่าคา บริเวณบ้านเจ้าของที่ดินรายหนึ่งในคลองท่าคา นัดท่าคาแต่เดิม มีเพิง หรือ ร้านสร้างอยู่บนบก ชาวสวนเอาผัก ผลไม้ คนทะเลเอาของทะเล ปลาทุ ปูเค็ม ปลาเค็ม มาแลกกัน โดยยกขึ้นไปแลกกันบนคันท่านบ เรียกว่า นัดทำนบท่าคา ต่อมาทำนบดินเดิมผุพัง มีการสร้างทำนบคอนกรีตใหม่ในปีพ.ศ.2485 บริเวณคลองท่าคาติดบ้านกำนัน ลบ บุญปลอด กำนันตำบลท่าคาในขณะนั้น ทำนบใหม่รันเข้ามาจากที่เดิมเล็กน้อย กำนันสร้างโรงนัดบนบก เป็นอาคารมีหลังคาจากคลุม ก่อนถึงวันนัดในเวลาเย็นแม่ค้า-พ่อค้าจะพายเรือบรรทุกสินค้ามาพักค้างคืนรอแลกเปลี่ยนซื้อขายในวันรุ่งขึ้นเวลา 05.00 น. จึงเริ่มแลกเปลี่ยนสินค้ากัน นัดวายลงในเวลาสาย (บุญส่ง เจริญพล, สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2553)

ตลาดน้ำท่าคา ระหว่างพ.ศ.2500-2538 “นัดทำนบท่าคา” เริ่มเปลี่ยนมาเป็น “ตลาดน้ำท่าคา” เนื่องจากในฤดูน้ำหลากน้ำท่วมสูง แม่ค้า-พ่อค้าต้องลงมาแลกเปลี่ยนซื้อขายกันในเรือแทน ทำให้เกิดการย้ายที่ตั้งตลาดน้ำท่าคาหลายที่ในช่วงเวลานี้ ซึ่งเป็นผลมาจาก 1) ความต่างระดับระหว่างทำนบกับการขึ้น-ลงของน้ำในคลองส่งผลต่อความสะดวกในการขนย้ายผลผลิตขึ้น-ลงทำนบ 2) เรือแม่ค้า-พ่อค้าที่สัญจรผ่านทำนบเข้าไปยังพื้นที่สวนด้านในต้องมีการจ้างคนลากจูงเรือผ่านทำนบ กรณีเรือขนาดใหญ่บรรทุกสินค้ามากต้องรอระดับน้ำเสมอกันจึงจะผ่านทำนบไปได้ 3) มีทางเลือกคลองในการสัญจรที่ดีกว่าเพื่อเข้าถึงพื้นที่สวนภายในได้โดยไม่ต้องผ่านทำนบท่าคา และ 4) ฤดูกาลผลผลิตโดยเฉพาะในฤดูร้อนเป็นหน้าผลไม้ คือ มะม่วง ซึ่งให้ผลผลิตปีละครั้ง ทำให้กลุ่มแม่ค้า-พ่อค้าพายเรือลี้กเข้าไปในคลองท่าคาเพื่อตักเลือกซื้อผลผลิต ตลาดน้ำท่าคาในช่วงเวลานี้จึงมีการย้ายที่ตั้งหลายบริเวณ คือ ปากคลองศาลา วัดเทพประสิทธิ์คณา วาส วัดมณีสวรรค์ และปากคลองดอนมะโนรา จนในที่สุดมาติดตลาดบริเวณปากคลองพันลา (คลองศาลา) ติดกับคลองท่าคา ตั้งแต่ปีพ.ศ.2500 บริเวณบ้านกำนัน ลบ บุญปลอด ที่ต่อมาย้ายมาอยู่บริเวณนี้และปลูกเรือนแถวริมน้ำให้เช่า เป็นชุมชน มีร้านค้าปากคลอง (บุญส่ง เจริญพล,

จรรยา เจือไทย, และ วินัย นุชอุดม, สัมภาษณ์, อ่างแล้ว) และมีกลุ่มแม่ค้า-พ่อค้าเรือพายอีกจำนวนหนึ่งนัดกันไปติดตลาดที่ปากคลองดอนมะโนรา ในวันนัดค้าเดียวกัน ในช่วงเวลา 6.00-8.00 น. ตั้งแต่ปีพ.ศ.2424 เป็นต้นมา เป็นตลาดน้ำดอนมะโนรานัดค้ามาจนถึงปัจจุบัน (วิชัย จันทร์ กำนัน ตำบลดอนมะโนรา, สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2553)

ตลาดน้ำท่าคา พ.ศ.2538-ปัจจุบัน ช่วงเวลาระหว่างปีพ.ศ.2538-พ.ศ.2540 ตลาดน้ำท่าคาได้ย้ายจากปากคลองพันลา (คลองศาลา) ร่นเข้ามายังพื้นที่ภายในคลองเล็กน้อย เนื่องจากการรื้อถอนอาคารไม้เรือนแถวบ้านเช่าริมน้ำบางส่วนออกไป และจากการผลักดันของกลุ่มประชาชนในพื้นที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่ต้องการอนุรักษ์วิถีชีวิตดั้งเดิมของตลาดน้ำไว้ ร่วมกับการพัฒนาตลาดน้ำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว จึงมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญดังนี้

การปรับตัวลดขนาดของตลาดน้ำท่าคา เริ่มเกิดเมื่อมีถนนบางใหญ่-บางสะไ้ เชื่อมต่อจากทางหลวงหมายเลข 325 (บางแพ-ดำเนินสะดวก-สมุทรสงคราม) ในปีพ.ศ.2518 ส่งผลให้สินค้าและผลผลิตจากทะเลถูกนำมาซื้อขายโดยทางรถยนต์แทนที่ ของทะเลถูกนำใส่รถยนต์มาจอดและขนถ่ายสินค้าลงเรือพายเร่ขายตามคลอง (วินัย นุชอุดม, สัมภาษณ์, อ่างแล้ว) การแลกเปลี่ยนซื้อขายผลผลิตของชาวสวนมีพ่อค้าคนกลางนำรถยนต์เข้ามารับซื้อผลผลิตถึงสวน หรือชาวสวนนำผลผลิตบรรทุกใส่เรือพายออกมาที่ตลาดน้ำนัดท่าคาจะมีรถยนต์พ่อค้าคนกลางมารับซื้อที่ตลาดน้ำในวันนัดค้า (จรรยา เจือไทย, สัมภาษณ์, อ่างแล้ว)

การเปลี่ยนแปลงการสัญจรมาเป็นทางบกทำให้เกิด “ตลาดนัดบก” อีกทางเลือกหนึ่งในชีวิตประจำวันของประชาชนในพื้นที่ ตลาดนัดบกต่างๆ ในพื้นที่ ได้แก่ ตลาดวัดเทพประสิทธิ์คณาวาส ทุกวันอังคาร, ตลาดวัดมณีสวรรค์ ทุกวันพฤหัสบดี, ตลาดบ้านครูศิริ ทุกวันพฤหัสบดี และวันเสาร์ ติดตลาดระหว่างเวลา 10.00-18.00 น. เนื่องจากวิถีชีวิตคนส่วนใหญ่ ทำน้ำตาลมะพร้าว ต้องเก็บน้ำตาลมะพร้าวในช่วงเช้าให้เสร็จสิ้นก่อน หลังจากนั้นจึงออกจากบ้านไปจับจ่ายสินค้าที่จำเป็นสำหรับครัวเรือนในเวลาสาย อย่างไรก็ตามที่ตั้งตลาดนัดบกส่วนใหญ่ยังมีความสัมพันธ์กับโครงข่ายการสัญจรทางน้ำด้วยการเดินทางเข้าถึงได้ทางเรือเช่นกัน

การเปลี่ยนแปลงเพื่อการท่องเที่ยวตลาดน้ำท่าคาวันเสาร์-อาทิตย์ โดยกลุ่มผู้นำชุมชน ที่ต้องการรักษาและอนุรักษ์วิถีชีวิตดั้งเดิมของตลาดน้ำ ร่วมกับความคิดผลักดันให้ตลาดน้ำท่าคาเป็นแหล่งท่องเที่ยว (ธีรภาพ โลหิตกุล, 2538: 36-54 และ ยุคลธร เตชะวนากร, 2545: 48-52) มีช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ

-ช่วงปีพ.ศ.2535-2538 โดยความร่วมมือระหว่างสภาตำบลท่าคา ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 2 บ้านท่าคา นายอำเภออัมพวา ผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรสงครามในขณะนั้น และ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ตลาดน้ำท่าคาได้รับการพัฒนาให้มีการตัดถนนลาดยางความยาว 8 กิโลเมตร จากทางแยกบางกระบือเข้าสู่ตลาดน้ำ ทำทางเดินเลียบบริเวณคลองพันลา สร้างสะพานทางเท้าข้ามคลอง ลานจอดรถ และปรับปรุงพื้นที่โดยรอบ ด้วยงบประมาณสนับสนุนจากกองทุนการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น (กจก.) เปิดตัวตลาดน้ำท่าคาเป็นแหล่งท่องเที่ยววันเสาร์-อาทิตย์ เดือนมิถุนายน พ.ศ.2538 แต่ไม่ประสบความสำเร็จ

-ช่วงปีพ.ศ.2539-2540 การผลักดันครั้งที่สองโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จัดสรรงบประมาณปรับปรุงภูมิทัศน์และสิ่งอำนวยความสะดวกในปีพ.ศ.2540 เช่น การสร้างศาลาทางไทย ศาลาแปดเหลี่ยม กระบะปลูกต้นไม้ตามแนวทางเดินเลียบบริเวณ ม้านั่ง และโคมไฟส่องสว่าง เปิดตัวตลาดน้ำท่าคาวันเสาร์-อาทิตย์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเป็นครั้งที่สอง ซึ่งเป็นปีการท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสงครามในขณะนั้น แต่ไม่ประสบความสำเร็จ

-ช่วงปีพ.ศ.2542 เปิดตัวตลาดน้ำท่าคาวันเสาร์-อาทิตย์ ครั้งที่สาม พร้อมจัดกิจกรรมแข่งขันแรลลี่เรือ เพื่อประชาสัมพันธ์ตลาดน้ำ แต่ไม่ประสบความสำเร็จ

-ช่วงปีพ.ศ.2551-ปัจจุบัน การส่งเสริมให้ตลาดน้ำท่าคาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ผ่านมาไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากแม่ค้า-พ่อค้านิยมมาค้าขายในวันนัดค้า และสินค้าในตลาดน้ำไม่เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยว จนกระทั่งพ.ศ.2549 กลุ่มวิสาหกิจชุมชนโฮมสเตย์ตลาดน้ำท่าคาได้ฟื้นฟูตลาดน้ำท่าคาในวันเสาร์-อาทิตย์ขึ้นใหม่ โดยขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรสงคราม ตามโครงการ “ฟื้นฟูวิถีชีวิตตลาดน้ำท่าคาและส่งเสริมการท่องเที่ยว” เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูวิถีชีวิตตลาดน้ำ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ระหว่างเดือนมกราคม-เมษายน 2552 ส่วนหนึ่งใช้เป็นค่าตอบแทนเรือที่พายมาขายสินค้าที่ตลาดน้ำวันละ 100-200 บาท จัดตลาดน้ำท่าคาวันเสาร์-อาทิตย์ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2552 หลังจากนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลท่าคาเข้าดำเนินการต่อ ตลาดน้ำประสบความสำเร็จมาจนปัจจุบัน (จรรยา เจือไทย, สัมภาษณ์, อ่างแล้ว)

นอกจากการดำเนินการดังกล่าวแล้ว จังหวัดสมุทรสงครามยังเริ่มมีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยในปีพ.ศ.2552 องค์การบริหารส่วนจังหวัดประกาศให้เป็นปีการท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสงคราม ร่วมกับการใช้กลยุทธ์สร้างแรงจูงใจขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา เช่น การแจกของรางวัลแก่แม่ค้า-พ่อค้าที่พายเรือมาขายที่ตลาดน้ำ การใช้สื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของกลุ่มเรือพายตลาดน้ำท่าคา การขอรับงบประมาณสนับสนุนจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการปรับปรุงถนน การประชาสัมพันธ์ตลาดน้ำ จนตลาดน้ำประสบความสำเร็จมาจนถึงปัจจุบัน (วินัย นุชอุดม, สัมภาษณ์, อ่างแล้ว)

ปัจจุบันตลาดน้ำท่าคาวนเสาร์-อาทิตย์ ดำเนินการโดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโฮมสเตย์ตลาดน้ำท่าคาว องค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา และคณะกรรมการพัฒนาตลาดน้ำท่าคา (ตาราง 6-2)

จะเห็นได้ว่าตลาดน้ำท่าคาเป็นตลาดน้ำขนาดค้ำมากกว่าร้อยละ 1 มีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นตลาดน้ำสำคัญ คือ 1) ยังคงเป็นตลาดน้ำเดิมที่ปรับตัวลดขนาดเป็นตลาดน้ำขนาดค้ำ 2, 7 และ 12 ค้ำ 2) เป็นที่มาของตลาดน้ำดอนมะโนรา ที่แยกตัวมาติดตลาดบริเวณปากคลองดอนมะโนรา ในวันนัดค้ำเดียวกัน เป็นตลาดน้ำนัดคู่เครือข่ายเดียวกัน และ 3) การเปลี่ยนแปลงมาเป็นตลาดน้ำท่าคาเพื่อการท่องเที่ยววันหยุด โดยเฉพาะวันเสาร์-อาทิตย์ ที่ตรงกับวันนัดค้ำ 2, 7 และ 12 ค้ำ จะมีแม่ค้า-พ่อค้าเรือพาย และนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมซื้อขายสินค้ากันหนาแน่นกว่าปกติ

ตาราง 6-2 สรุปโครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำท่าคา เพื่อการท่องเที่ยวในวันเสาร์-อาทิตย์

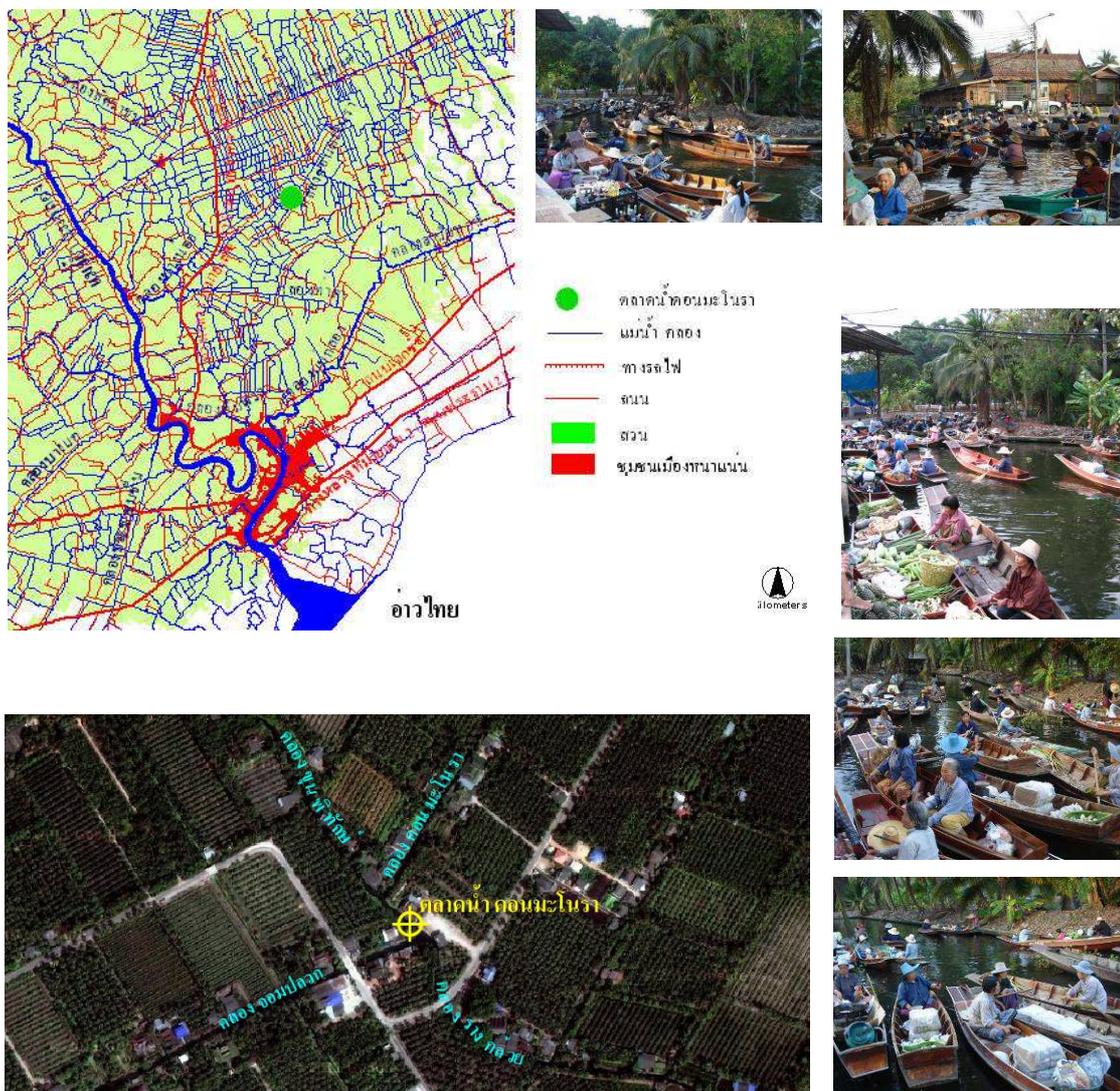
ปี พ.ศ.	โครงการหรือกิจกรรมสำคัญที่เกี่ยวข้อง	หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
พ.ศ.2535-2538	-ก่อสร้างถนนลาดยางความยาว 8 กิโลเมตร จากแยกบางกระบือสู่ตลาดน้ำท่าคา งบประมาณจากกองทุนกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น -เปิดตัวตลาดน้ำท่าคาวนเสาร์-อาทิตย์ ครั้งแรกในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2538 มีบทบาทเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับจังหวัด แต่ไม่ประสบความสำเร็จ	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 บ้านท่าคา ร่วมกับสภาตำบลท่าคา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
พ.ศ.2539-2540	-ปีแห่งการส่งเสริมการท่องเที่ยวประเทศไทย พ.ศ.2541-2542 (Amazing Thailand 1998-1999) -ปรับปรุงภูมิทัศน์และจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก -เปิดตัวตลาดน้ำท่าคาววันหยุด ครั้งที่สอง ในปีพ.ศ.2540 พร้อมกับเปิดตัวปีแห่งการท่องเที่ยวจังหวัด แต่ไม่ประสบความสำเร็จ	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 บ้านท่าคา ร่วมกับสภาตำบลท่าคา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
พ.ศ.2542	-จัดกิจกรรมแข่งขันแรลลี่ พร้อมกับเปิดตัวตลาดน้ำท่าคาวนเสาร์-อาทิตย์ ครั้งที่ 3 แต่ไม่ประสบความสำเร็จ	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 บ้านท่าคา ร่วมกับสภาตำบลท่าคา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม
พ.ศ.2549	-วิสาหกิจชุมชนกลุ่มโฮมสเตย์ตลาดน้ำท่าคา -กลุ่มโฮมสเตย์ตลาดน้ำท่าคา -กลุ่มเรือพายชมหิ่งห้อยตลาดน้ำท่าคา	กลุ่มวิสาหกิจชุมชนโฮมสเตย์ตลาดน้ำท่าคา
พ.ศ.2552	โครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตตลาดน้ำท่าคาและส่งเสริมการท่องเที่ยว เริ่มจัดตลาดน้ำท่าคาวนเสาร์-อาทิตย์อีกครั้งในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2552	กลุ่มวิสาหกิจชุมชนโฮมสเตย์ตลาดน้ำท่าคา ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา และองค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรสงคราม
พ.ศ.2553	-คณะกรรมการพัฒนาตลาดน้ำท่าคา -กลุ่มเรือพายท่องเที่ยวตลาดน้ำท่าคาในวันเสาร์-อาทิตย์ -พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตลาดน้ำท่าคา	กลุ่มวิสาหกิจชุมชนโฮมสเตย์ตลาดน้ำท่าคา ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา และกลุ่มเรือพายตลาดน้ำท่าคา

ที่มา: สรุปจากผลวิเคราะห์, 2553.

2.2) ตลาดน้ำดอนมะโนรา

ตลาดน้ำดอนมะโนราแยกตัวจากตลาดน้ำท่าคา มาติดตลาดที่ปากคลองดอนมะโนราตั้งแต่พ.ศ.2524 ในวันนัดค้าขึ้น-แรม 2, 7 และ 12 ค่ำ สามารถเดินทางเข้าถึงโดยทางรถยนต์จากกรุงเทพมหานครโดยทางหลวงหมายเลข 35 (ถนนพระราม 2) ผ่านเมืองสมุทรสงคราม และทางหลวงหมายเลข 325 (สมุทรสงคราม-บางแพ) ประมาณกิโลเมตรที่ 20 ก่อนถึงจังหวัดราชบุรี เลี้ยวขวาเข้าสู่ตลาดน้ำ บริเวณปากคลองดอนมะโนรา บ้านดอนมะโนรา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม (รูปภาพ 6-3)

ตำบลดอนมะโนราเป็นพื้นที่ต่อเนื่องกับตำบลท่าคา มีคลองสำคัญ เช่น คลองนางตะเคียน คลองท่าคา คลองวัดมณีสวรรค์ คลองจอมปลวก คลองรางกล้วย คลองขุนพิทักษ์ ประชาชนในพื้นที่ประกอบอาชีพทำสวนเตียน พืชที่เพาะปลูก เช่น ยาจัด พริก หอม กระเทียม มะเขือเทศ แตงกวา องุ่น มะม่วง ชมพู ฝรั่ง ละมุด ในพื้นที่มีลำคลองและคลองสวนจำนวนมาก ที่ตั้งอยู่ลึกเข้าไปภายในจากแม่น้ำแม่กลองทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ คลองรองและคลองสวนจำนวนมากเชื่อมโยงกับคลองดำเนินสะดวกทางด้านทิศเหนือ และเชื่อมโยงได้กับพื้นที่โดยรอบ ตลาดน้ำดอนมะโนรามีที่ตั้งบริเวณจุดตัดคลองสามสาย คือ คลองดอนมะโนรา คลองจอมปลวก และคลองรางกล้วย จากกลุ่มแม่ค้า-พ่อค้าจำนวนหนึ่งที่สัญจรผ่านบริเวณนี้มักหยุดซื้อขายผลผลิตกับชาวสวนก่อนที่ล่องลงมาค้าขายต่อที่ตลาดน้ำท่าคา ติดตลาดบริเวณบ้านกำนันตำบลดอนมะโนราในอดีต (กำนันประกิจ ธนิกกุล หรือ กำนันย้ง) ที่ตั้งตลาดน้ำมีลักษณะเป็น ‘ต้นที่’ หรือ “น้ดบน” ชาวสวนปลูกพืชผักสวนครัวกันมาก ส่วนพื้นที่ด้านล่าง คือ วัดมณีสวรรค์ วัดเทพประสิทธิ์คณาวาส ส่วนที่ตั้งตลาดน้ำท่าคา หรือ “น้ดล่าง” ชาวสวนทำสวนตาลกันมาก (สวนมะพร้าว) จึงมีความต้องการซื้ออาหารไว้ครวระมาก ๆ (สมาน ศรีเจริญจิระ, สัมภาษณ์, 13 พฤศจิกายน 2553 และ วิชัย จันทร กำนันตำบลดอนมะโนรา สัมภาษณ์, อ่างแล้ว) ตลาดน้ำดอนมะโนรานัดค้า ติดตลาดในเวลา 6.00-8.00 น. แม่ค้า-พ่อค้ามาดักกรอซื้อขายสินค้ากับชาวสวนก่อนจะล่องไปที่นัดท่าคาในเวลาสาย ก่อนหน้านั้นพื้นที่ติดตลาดน้ำบริเวณบ้านกำนันเป็นห้องแถว มีร้านค้าปากคลองและโรงฝิ่น เมื่อหมดยุคโรงฝิ่น มีถนนตัดเข้ามาในปีพ.ศ.2525 แยกจากทางหลวงหมายเลข 325 (สมุทรสงคราม-บางแพ) ผ่านตลาดน้ำดอนมะโนรา จึงปรับปรุงที่ดินเป็น “ท่าเบรกของสวน” มีรถมารับซื้อผลผลิตจากชาวสวนที่นำมาทางเรือ ผลผลิตที่ขายไม่หมดก็พายไปขายต่อกันที่ตลาดน้ำท่าคา (พยัพ เกื้อนสุวรรณ, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลดอนมะโนรา, สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2553)

รูปภาพ 6-3 ตลาดน้ำดอนมะโนราปัจจุบัน

การปรับตัวลดขนาดของตลาดน้ำดอนมะโนรา ภายหลังจากสัญญาจรทางบกเข้ามา พ่อค้าคนกลางสามารถเข้าไปซื้อผลผลิตจากชาวสวนได้โดยตรง ท่าเบรกของสวนสิ้นสุดลง พื้นที่ดังกล่าวปรับเปลี่ยนมาเป็นตลาดนัดบกทุกวันจันทร์เวลาบ่าย อย่างไรก็ตามพื้นที่ตำบลดอนมะโนรายังคงการใช้ประโยชน์ที่ดินสวนยกร่องและยังใช้โครงข่ายสัญจรทางน้ำเป็นหลัก

ตลาดน้ำดอนมะโนราเคยได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวจากหน่วยงานภายนอกในช่วงปีพ.ศ.2538 แต่ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากตลาดน้ำ มีระยะเวลาติดตลาดช่วงสั้นๆ ในเวลาเช้า ก่อนวันนัดชาวสวนจะเตรียมเก็บผลผลิตใส่เรือ รุ่งเช้าจึงพายไปขายให้แม่ค้า-พ่อค้าเรือ บางคนก็พายเรือมาซื้อของเล็กๆน้อยๆ หรือ อาหารการกิน แล้วจึงกลับไปทำ

สวน ในวันที่มีน้ำเต็มตรงกับน้ำดับกชาวสวนก็จะมาซื้อขายกันได้ตลอดวัน สำหรับโครงข่ายทางน้ำระหว่างตลาดน้ำดอนมะโนราและตลาดน้ำท่าคาในปัจจุบันนับว่ามีความสะดวกและรวดเร็วกว่าทางรถยนต์ เนื่องจากมีโครงข่ายคลองลัดตัดตรงมากกว่าประกอบกับในคลองมีน้ำตลอดปี (พยัพ เกื้อนสุวรรณ, นายองค์การบริหารส่วนตำบลดอนมะโนรา, สัมภาษณ์, อ้างแล้ว)

การเปลี่ยนแปลงมาใช้ในการสัญจรทางบกในปัจจุบันทำให้เกิดตลาดนัดบกในพื้นที่เช่นเดียวกัน ได้แก่ ตลาดนัดบกปากคลองดอนมะโนรา บริเวณที่ตั้งตลาดน้ำดอนมะโนราทุกวันจันทร์ ในวันที่นัดบกตรงกับตลาดน้ำนัดค้า จะมีนัดเรือช่วงเช้าและนัดบกช่วงบ่าย, ตลาดนัดบกวัดดอนมะโนราทุกวันพฤหัสบดี ตลาดทั้งหมดติดตลาดเวลาบ่ายถึงเย็น ที่ชาวสวนมีเวลาหลังเลิกงานสวนมาจับจ่ายสินค้า ตลาดนัดบกทั้งหมดเดินทางเข้าถึงได้ทั้งทางรถยนต์และทางเรือ

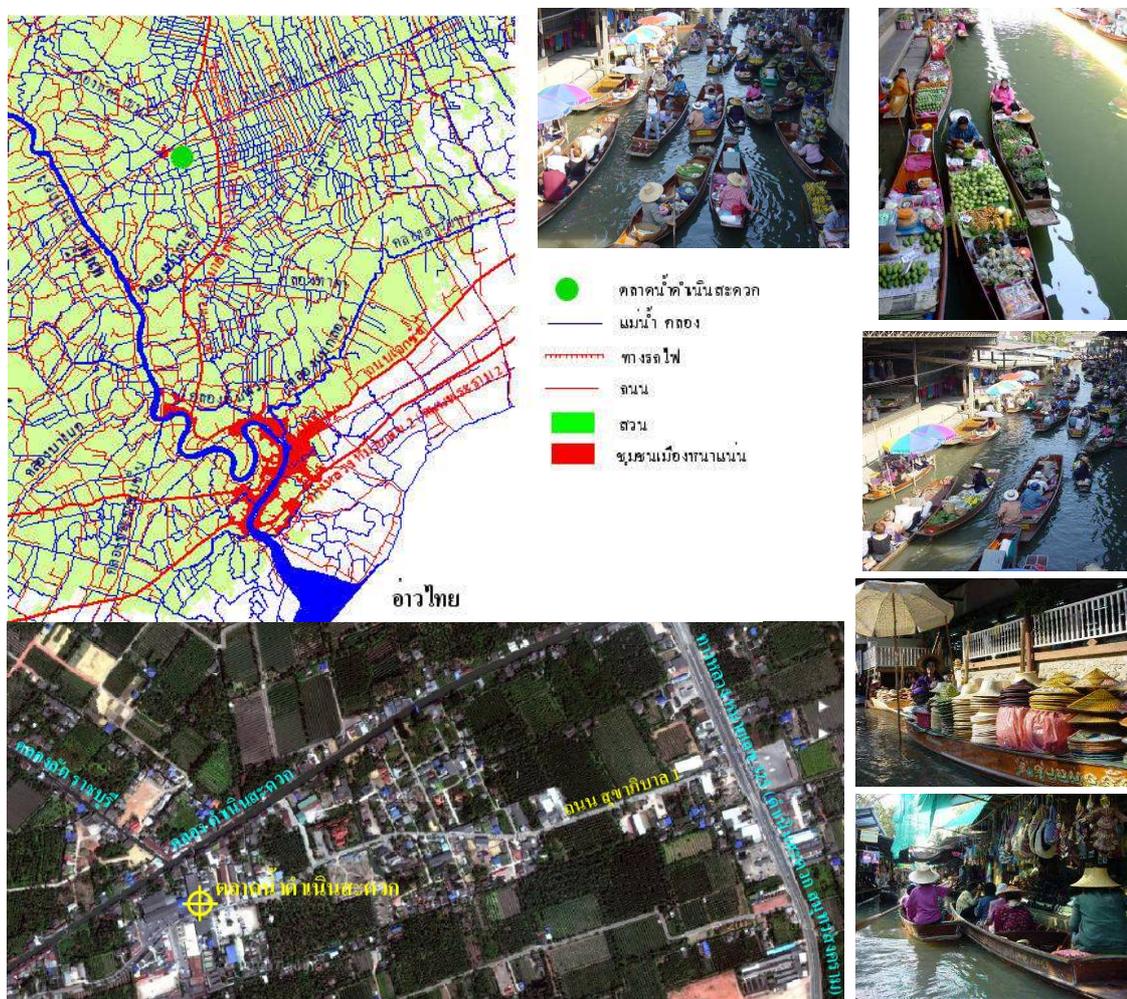
3) ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม)

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) ปัจจุบันอยู่ในเขตเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก เป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว ติดตลาดทุกวันตั้งแต่เวลาเช้าถึงบ่าย เข้าถึงโดยรถยนต์จากกรุงเทพมหานครโดยทางหลวงหมายเลข 325 (ถนนบางแพ-ดำเนินสะดวก-สมุทรสงคราม) แยกเข้าถนนสุขาภิบาล 1 ระยะทางประมาณ 1.5 กิโลเมตร เข้าสู่ตลาดน้ำ (รูปภาพ 6-4)

ภายหลังคลองดำเนินสะดวกเปิดใช้เมื่อปีพ.ศ.2411 มีการบุกเบิกพื้นที่ตั้งถิ่นฐานจากหลักฐานบันทึกเมื่อคราวเสด็จประพาสต้นอำเภอดำเนินสะดวก ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ.2447 และประทับแรมที่วัดโชติทายการามและเสด็จที่บ้านนางผึ้ง แซ่เล่า มารดาของนายฮวด แซ่เล่า ในการเสด็จประพาสต้นได้มีการจดบันทึกสภาพพื้นที่ไว้ว่า "...น้ำหลากไหลเชี่ยวมาก มองไม่เห็นพื้นดิน เป็นน้ำขาวมองดูเงี้ยวไปหมดทุกทิศทาง ผลไม้ในนา ไนไร่ ในสวน ถูกน้ำท่วมจนหมดสิ้น บางแห่งเห็นแต่ยอดผลไม้อยู่ต้น เช่น มะม่วง พุทรา น้อยหน่า..." (พลาดิษฐ์ สิทธิบุญกิจ, เรียบเรียง, 2549: 58-59)

ตลาดน้ำดำเนินสะดวกมีโครงข่ายทางน้ำเชื่อมโยงกับพื้นที่โดยรอบ คือ แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำเจ้าพระยา และคลองเชื่อมแม่น้ำ ด้วย คลองภาษีเจริญ และคลองดำเนินสะดวก ในระดับพื้นที่เชื่อมโยงระหว่างศูนย์กลางทางน้ำตามแนวคลองดำเนินสะดวก กับศูนย์กลางทางพื้นที่ภายใน ด้วยคลองดำเนินสะดวก คลองลัดราชบุรี คลองทองหลวง คลองศรีสุราษฎร์ และคลองโพหัก และเชื่อมโยงได้กับชุมชนโดยรอบ ได้แก่ ชุมชนตามแนวคลองดำเนินสะดวก คือ วัดประสาธตสิทธิ์ ศรีสุราษฎร์ และบางนกแขวก ชุมชนสำคัญตามแนวแม่น้ำแม่กลอง

คือ บางน้อย อัมพวา แม่กลอง ชุมชนในพื้นที่ภายใน คือ ดอนมะโนรา และท่าคา เป็นต้น ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) มีการเกิดและการเปลี่ยนแปลงผ่านช่วงเวลาสำคัญ ดังนี้

รูปภาพ 6-4 ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) ปัจจุบัน

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) ก่อนพ.ศ.2500 ในช่วงเวลานี้มีชื่อเรียกว่า นัตศาลาห้าห้อง นัตศาลาแดง นัตหลักแปด หรือ นัตโน ติดตลาดในวันขึ้นและแรม 2, 7 และ 12 ค่ำ เวลาเช้าตรู่ ตั้งแต่ปากคลองลัดราชบุรี (คลองลัดพลี) ไปตามคลองดำเนินสะดวก (คลองใหญ่) ถึงปากคลองทองหลวง การเกิดขึ้นของตลาดน้ำยังเกี่ยวข้องกับความเป็นมาของพื้นที่ แต่เดิมเมื่อสมัยทำการขุดคลองดำเนินสะดวก พระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ได้สร้างศาลาที่พักคนงาน เป็นอาคารไม้จำนวน 5 ห้อง หลังคามุงกระเบื้องสีแดง บริเวณปากคลองลัดราชบุรี ชาวจีนเรียกคลองนี้ว่า คลองลัดพี หรือ คลองลัดพลี ซึ่งเป็นคลองลัดไปยังตัวเมืองราชบุรี บริเวณดังกล่าว

เป็นที่ที่ผู้คนอาศัยอยู่มาก ประกอบกับแต่เดิมบริเวณปากคลองใกล้กับแม่น้ำแม่กลองมีตลาดน้ำนัดปากคลอง หรือ นัดบางนกแขวก ค้าขายกันอยู่ก่อนหน้านั้น ติดตลาดในวันนัดค้า 1, 6 และ 12 ค่ำ แม่ค้า-พ่อค้าเรือรวมกลุ่มนัดพบกันบริเวณศาลาห้าห้องที่มีผู้คนอาศัยกันอยู่หนาแน่น ทำการค้าขายกันเพิ่มในวันและเวลาที่สัมพันธ์กับนัดปากคลอง มีชื่อเรียกสอดคล้องว่า “นัดนอก” หมายถึง นัดปากคลอง หรือ นัดบางนกแขวก และ “นัดใน” หมายถึง นัดศาลาห้าห้อง หรือ นัดศาลาแดง หรือ นัดหลักแปด ชาวสวนสามารถนำผลผลิตของตนไปขายที่นัดปากคลอง และวันรุ่งขึ้นก็นำมาขายที่นัดศาลาแดง ต่อมาศาลาห้าห้องถูกใช้เป็นที่ว่าการอำเภอดำเนินสะดวกเมื่อ พ.ศ.2444 ก่อนย้ายไปบริเวณข้างวัดโชติทายการามจนปัจจุบัน (พระครูสิทธิวิธานวิวัฒน์, อ้างแล้ว)

สินค้าตลาดน้ำ “นัดใน” ในช่วงเวลานี้ได้แก่ พืชผักผลไม้ต่างๆ ส่วนสินค้าที่ตลาดน้ำ “นัดนอก” ส่วนใหญ่ ได้แก่ มะพร้าว น้ำตาล อาหารทะเลสดและแห้ง นัดทั้งสองมีความสัมพันธ์หมุนเวียนแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกันด้วยวันนัด ตลาดน้ำ “นัดใน” ยังมีบทบาทเป็นศูนย์กลางการค้าและขนถ่ายผลผลิตจากสวนของพื้นที่ภายใน จากจังหวัดสมุทรสงคราม และราชบุรี ที่ซื้อขายผลผลิตกันในปริมาณมาก บรรทุกเรือสำปั้น เรือมาด ลำเลียงสู่กรุงเทพมหานคร และจังหวัดใกล้เคียง นอกจากนั้นยังมีแม่ค้า-พ่อค้าที่มาจากเพชรบุรี เป็นเรือกล้วยไข่ ใช้เรือมาดใหญ่ มาจอดรอค้าขายที่คลองต้นทองหลวง แม่ค้า-พ่อค้าจากคลองโคก แม่กลอง บ้านแหลม นำของทะเลมาขายและซื้อของสวนกลับไป (ตลับ เริงกล, สัมภาษณ์, 30 พฤศจิกายน 2553)

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข้ม) พ.ศ.2500-2520 ช่วงเวลาของการสัญจรทางน้ำและทางบก ตลาดน้ำเปลี่ยนแปลงที่ตั้งเข้าไปในคลองลัดราชบุรี (คลองลัดพลี) ติดตลาดทุกวันเวลาเช้า เรียกว่า ตลาดน้ำคลองลัดพลี และตลาดน้ำดำเนินสะดวก เป็นช่วงเวลาที่ตลาดน้ำเป็นที่รู้จักจากนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว และการใช้เรือติดเครื่องยนต์

ตั้งแต่ปีพ.ศ.2500-2510 เรือติดเครื่องยนต์เริ่มเข้ามามีบทบาทในการสัญจรทางน้ำมากขึ้น การขนส่งคนและผลผลิตจึงสะดวกรวดเร็วขึ้น แต่ก็ก่อให้เกิดปัญหาแก่แม่ค้า-พ่อค้าที่ค้าขายกันในตลาดน้ำที่ต้องคอยหลบหลีกเลี่ยงเรือที่มีกำลังแรงและเร็ว ต้องระมัดระวังคลื่นมากระทบเรือ เมื่อภาวะดังกล่าวหนักขึ้นแม่ค้า-พ่อค้าจึงย้ายเข้าไปค้าขายในคลองลัดพลี เช่นเดียวกับกลุ่มแม่ค้า-พ่อค้าที่ย้ายเข้าไปติดตลาดในคลองทองหลวงก็ประสบปัญหาเดียวกัน ขณะที่ตลาดน้ำในคลองลัดพลีมีความเจริญมากกว่าและไม่มีติดเครื่องยนต์รบกวน แม่ค้า-พ่อค้าจึงย้ายมาค้าขายกันที่คลองลัดพลี (ประสงค์ พนาสมภพ, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2535 อ้างถึงใน พรพนทิพย์ เปี่ยมพุกพาทกุล, 2537: 87) ตลาดน้ำติดตลาดทุกวันเวลาเช้าจนถึงเย็นตลาดจึงวายลง มีการห้ามเรือหางยาวแล่นเข้า-ออกช่วงเวลา 8.0-12.00 น. ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เรือหนาแน่นมากเต็มคลอง

ชาวสวนจะเอาของสวนออกมาขาย มีทั้งเรือชาวเหนือ (พื้นที่ตอนบนของดำเนินสะดวกซึ่งทำนา) นำข้าวมาขายหรือมาแลกกัน เรือจากแม่กลอง ราชบุรี ท่าคา และดอนมะโนรา นำของสวนมา แลกเปลี่ยนซื้อขายกัน (ทราภรณ์ แซ่ลื้อ, สัมภาษณ์, 1 ธันวาคม 2553)

ช่วงเวลาระหว่างปีพ.ศ.2502-2518 เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นการสัญจรทางบก การก่อสร้างทางหลวงหมายเลข 325 (บางแพ-ดำเนินสะดวก-สมุทรสงคราม) เชื่อมต่อจาก ถนนเพชรเกษม สิ้นสุดที่คลองดำเนินสะดวก และพ.ศ.2516 ก่อสร้างเชื่อมต่อจากดำเนินสะดวกมา สิ้นสุดที่อำเภอเมืองสมุทรสงคราม เชื่อมต่อกับทางหลวงหมายเลข 2 (ถนนพระราม 2) พร้อมกับการเริ่มก่อสร้างถนนสุขาภิบาล 1 เชื่อมต่อเข้ามาตามแนวคลองดำเนินสะดวกผ่านที่ว่าการอำเภอ ดำเนินสะดวก เสร็จสิ้นในปีพ.ศ.2518 และนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นอุตสาหกรรมตั้งแต่ พ.ศ.2503 ตลาดน้ำเป็นหนึ่งใน การส่งเสริมการท่องเที่ยว เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวต่างชาติ ในปีพ.ศ.2512 รายได้จากการท่องเที่ยวสูงเป็นอันดับสาม (1,770 ล้านบาท) รองลงมาจากรัฐ (3,183 ล้านบาท) และยางพารา (2,599 ล้านบาท) และในปีพ.ศ.2516 นับเป็นปีแรกที่มีจำนวน นักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยเกินกว่าหนึ่งล้านคน (1,037,737 คน) (องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2513: 46) หลังตลาดน้ำวัดไทรชบเซาหลง องค์การ ส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อ.ส.ท.) ได้ส่งเสริมตลาดน้ำคลองลัดพลีเป็นตลาดน้ำเพื่อ การท่องเที่ยวแทนที่ตั้งแต่ปีพ.ศ.2514 บริษัทเอกชนได้บรรจุการท่องเที่ยวชมตลาดน้ำดำเนินสะดวกใน รายการท่องเที่ยวและประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก กิจกรรมการท่องเที่ยวที่ตลาดน้ำคลองลัด พลีขยายตัวอย่างรวดเร็ว มีอีกชื่อเรียกหนึ่งว่า “ตลาดน้ำดำเนินสะดวก” นักท่องเที่ยวต่างชาติมา เที่ยวชมตลาดน้ำโดยมีคัคคุเทศก์นำมา ร้านค้าริมสองฝั่งคลองเปิดเป็นร้านขายของที่ระลึกมากขึ้น เกิดการแข่งขันกันในเรื่องธุรกิจ การติดต่อให้คัคคุเทศก์นำนักท่องเที่ยวมาซื้อสินค้าโดยมีค่าตอบแทน แม่ค้า-พ่อค้าเรือพายตลาดน้ำกลุ่มใหม่ นำสินค้าของที่ระลึกใส่เรือพายขาย รวมถึงธุรกิจเรือพายนำ เที่ยวตลาดน้ำ สินค้าจึงมีทั้งสินค้าของที่ระลึก เช่น เสื้อผ้า หมวกสาน โปสการ์ด เครื่องประดับ ภาพวาด เครื่องแกะสลักจากไม้หรือหรือหนังสัตว์ เกือบทั้งหมดนำมาจากที่อื่น (นวล สารสอน, 2533: 79-84) การเปลี่ยนแปลงมาเป็นการสัญจรทางบกยังทำให้เกิด “ท่าเบรกของสวน” ขนถ่าย สินค้าสวนจากเรือไปยังตลาดต่างๆโดยทางรถยนต์ หรือ ท่าผลไม้บริเวณคลองต้นเข็ม ติดกับคลอง ดำเนินสะดวก และถนนสุขาภิบาล 1 คือ ท่าพจวรรณ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ตลาดน้ำคลองลัดพลี ก็เริ่มบางตาลง แม่ค้า-พ่อค้าทยอยเข้ามาซื้อขายกันที่คลองต้นเข็ม และคลองลัดพลีเริ่มมีปัญหา เรือติดเครื่องยนต์รบกวน แม่ค้า-พ่อค้าจึงเข้ามาค้าขายกันในคลองต้นเข็มแทน และคลองต้นเข็มมี ข้อห้ามเรือติดเครื่องยนต์เข้ามา (ทราภรณ์ แซ่ลื้อ, สัมภาษณ์, อ่างแล้ว)

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) พ.ศ.2521 ถึงปัจจุบัน ช่วงเวลาของการสัญจรทางบก ตลาดน้ำย้ายเข้าไปในคลองต้นเข็ม ติดตลาดทุกวัน เรียกว่า ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม และตลาดน้ำดำเนินสะดวก และเกี่ยวข้องกับนักลงทุน เจ้าของกิจการ และเจ้าของที่ดิน ผลักดันให้ตลาดน้ำเปลี่ยนแปลงมาเป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวโดยสมบูรณ์

สาเหตุสำคัญของกรย้ายที่ตั้งยังมาจากนักลงทุนที่เป็นภาคเอกชนที่เคยประกอบกิจการเช่าห้องแถวค้าขายสินค้าที่ระลึกอยู่ที่ตลาดน้ำคลองลัดพลี เริ่มมองหาทำเลใหม่เพื่อนำนักท่องเที่ยวเข้ามาโดยทางรถยนต์ ร่วมผลักดันให้มีการสร้างถนนสุขาภิบาล 1 เกิดการลงทุนด้านการท่องเที่ยวตามมา เมื่อท่าเรือพิชัยก่อสร้างเสร็จแห่งแรกในปีพ.ศ.2527 ริมคลองต้นเข็ม ตลาดน้ำฝั่งคลองลัดพลีก็ซบเซาลง ตลาดน้ำย้ายมาอยู่ในคลองต้นเข็มในช่วงระหว่างปีพ.ศ.2524-2527 (นวล สารสอน, 2533 : 104 และ พรรณทิพย์ เปี่ยมพุกธากุล, 2537: 55) การท่องเที่ยวตลาดน้ำเป็นลักษณะของ “การซื้อแขก” หรือ “การซื้อทัวร์” (contact tour) นักท่องเที่ยวต่างชาติ ท่าเรือที่เข้ามาลงทุนในระยะแรก คือ ท่าพิชัย และท่าเจริญสุข มีการจัดรายการท่องเที่ยวครบวงจร ได้แก่ เรือเที่ยวชมตลาดน้ำ สินค้าของที่ระลึก และมีการลงทุนท่าเรือต่างๆตามมา เช่น ท่ายูวันดา ท่าเจริญสุนทร (เจ้าของท่าเรือยูวันดา, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2553) และท่าพจวรรณเริ่มซบเซาลงจึงปรับเปลี่ยนมาเป็นสินค้าสำหรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน (ตาราง 6-3)

ตาราง 6-3 เหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม)

ปี พ.ศ.	เหตุการณ์สำคัญ	ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
ก่อนพ.ศ.2500	ตลาดน้ำนัดใน หรือ ตลาดน้ำนัดศาลาแดง นัดศาลาห้าห้อง หรือ นัดหลักแปด บริเวณปากคลองลัดราชบุรี ติดคลองดำเนินสะดวก ติดตลาดวันนัดค้า ๒,๗ และ ๑๒ ค่ำ	กลุ่มแม่ค้า-พ่อค้า
พ.ศ.2500-2510	เริ่มใช้เรือติดเครื่องยนต์ในการคมนาคมขนส่ง ตลาดน้ำย้ายเข้าไปอยู่ในคลองลัดราชบุรี (คลองลัดพลี) จากปัญหาคลื่นรบกวน ติดตลาดทุกวันตั้งแต่เวลาเช้า	กลุ่มแม่ค้า-พ่อค้า
พ.ศ.2510-2518	-ทางหลวงหมายเลข 325 ก่อสร้างเสร็จสิ้น -นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นอุตสาหกรรมสำคัญ -การส่งเสริมให้ตลาดน้ำคลองลัดพลีเป็นแหล่งท่องเที่ยว	การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย บริษัทนำเที่ยว ธุรกิจการท่องเที่ยว และภาคเอกชน
พ.ศ.2518	-กลุ่มผู้ประกอบการ ผลักดันให้มีการสร้างถนนสุขาภิบาล 1 เชื่อมต่อจากทางหลวงหมายเลข 325 เข้ามายังคลองต้นเข็ม -ตลาดน้ำเริ่มขยับมาติดตลาดที่คลองต้นเข็ม -ท่าพจวรรณเป็นท่าเบรกของสวน ในคลองต้นเข็ม	กลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว นักลงทุน เจ้าของที่ดิน และแม่ค้า-พ่อค้าเรือในตลาดน้ำ
พ.ศ.2521-ปัจจุบัน	ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ย้ายมาติดตลาดในคลองต้นเข็มทุกวัน และท่าพจวรรณเปลี่ยนบทบาทไปเพื่อการท่องเที่ยว	กลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว นักลงทุน เจ้าของที่ดิน

ที่มา : สรุปจากผลวิเคราะห์, 2553.

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) ผ่านการเปลี่ยนแปลงมากกว่าร้อยปี 3 ช่วงเวลา ขยับที่ตั้ง 2 ครั้ง จากจากคลองดำเนินสะดวก ดังนี้ 1) ในยุคสัญจรทางน้ำติดตลาดวันนัดค้าในคลองดำเนินสะดวก จากปากคลองทองกลางถึงปากคลองลาดพลี 2) ยุคสัญจรทางน้ำและทางบก ตลาดน้ำย้ายเข้ามาติดตลาดทุกวันในคลองลาดพลี เนื่องจากปัญหาเรือติดเครื่องยนต์ และเป็นช่วงเวลาที่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยว ทำให้ตลาดน้ำเริ่มเปลี่ยนแปลง 3) ยุคสัญจรทางบก ตลาดน้ำย้ายมาติดตลาดทุกวันในคลองต้นเข็ม จากความเหมาะสมของที่ตั้ง และธุรกิจท่องเที่ยว

จากผลวิเคราะห์พัฒนาการการเกิดและการเปลี่ยนแปลง พบว่า การเกิดและเปลี่ยนแปลงจากตลาดน้ำเดิม 3 ตลาดน้ำ มาเป็นลักษณะตลาดน้ำที่แตกต่าง 5 ประเภท ดังนี้ (รูปภาพ 6-5)

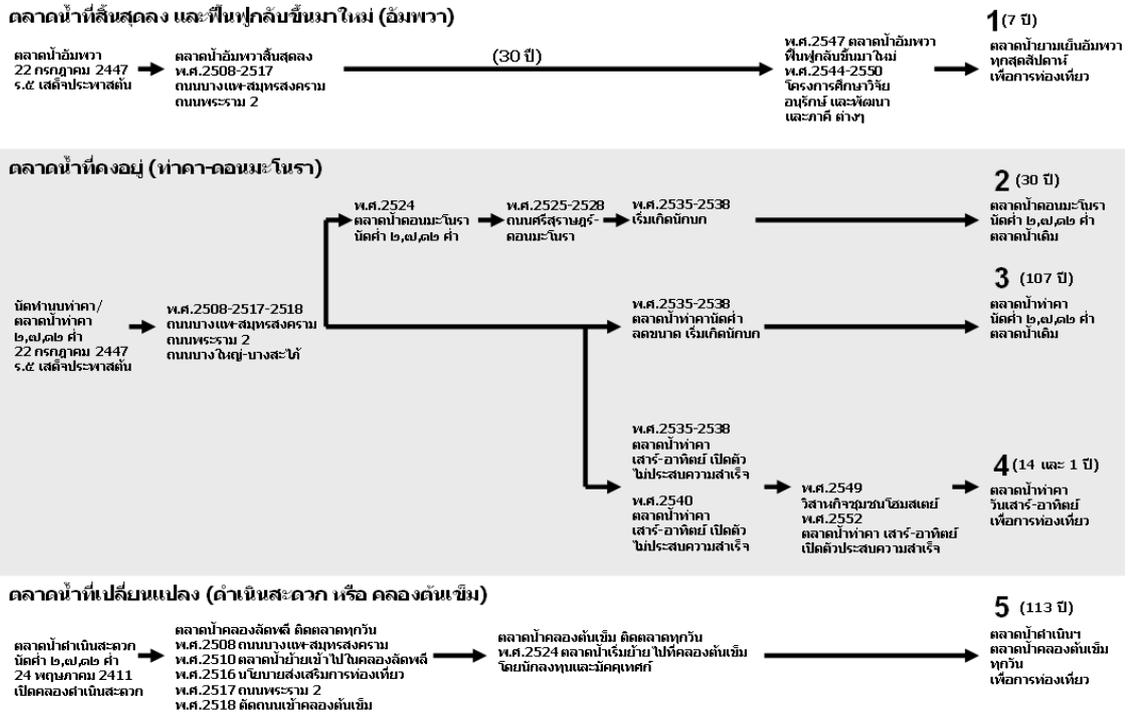
1) ตลาดน้ำอัมพวา ที่ผลวิเคราะห์เชื่อมโยงได้ว่าการเกิดและการเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากโครงสร้างลักษณะฐานพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบกที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองสูง ตลาดน้ำสิ้นสุดลงจากการเปลี่ยนแปลงไปเป็นฐานพื้นที่ฐานบกเป็นระยะเวลากว่า 30 ปี และพื้นที่ขึ้นใหม่ในปีพ.ศ.2547 โดยการริเริ่มและสนับสนุนจากกลุ่มนักวิชาการในโครงการศึกษาวิจัยที่ขยายผลไปสู่ภาคีที่เกี่ยวข้อง ทำให้หน่วยงานท้องถิ่นฟื้นฟูตลาดน้ำขึ้นใหม่เป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวมาจนถึงปัจจุบัน เป็นระยะเวลา 7 ปี

2) ตลาดน้ำท่าคันด้า และตลาดน้ำดอนมะโนรานัดค้า ที่โครงสร้างลักษณะฐานพื้นที่มีศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ในระดับเมืองรองลงมา อยู่บนพื้นที่คลองภายใน ผลวิเคราะห์เชื่อมโยงได้ชัดเจนว่า “ผู้กระทำ” เป็นเงื่อนไขสำคัญของการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำจากการนัดเวลาและสถานที่มาแลกเปลี่ยนซื้อขายกันระหว่างกลุ่มคนในท้องถิ่น ตลาดน้ำเดิมติดตลาดมาจนถึงปัจจุบันระยะเวลา 107 ปี ภายหลังจากตลาดน้ำดอนมะโนรานัดค้า เป็นเครือข่ายที่แยกออกมาจากตลาดน้ำท่าคันด้าในปีพ.ศ.2524

3) ตลาดน้ำท่าควั่นเสาร์-อาทิตย์ เป็นตลาดน้ำท้องถิ่นสวนที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว เริ่มประสบความสำเร็จในปีพ.ศ.2552 จากการส่งเสริมและสนับสนุนจากกลุ่มผู้กระทำท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ใช้ระยะเวลาในการเปลี่ยนแปลง 14 ปี ประสบความสำเร็จได้เมื่อ 1-2 ปีที่ผ่านมา หลังจากการฟื้นฟูตลาดน้ำยามเย็นอัมพวาประสบความสำเร็จ

4) ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ตลาดน้ำเดิมที่เปลี่ยนแปลงมาเป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวมาจนถึงปัจจุบัน ผ่าน 3 ช่วงเวลา ขยับที่ตั้ง 2 ครั้ง ติดตลาดมาจนถึงปัจจุบันเป็นระยะเวลา 113 ปี ปัจจุบันตลาดน้ำติดตลาดในคลองต้นเข็มด้วยความเหมาะสมของที่ตั้งและธุรกิจท่องเที่ยวที่ผลวิเคราะห์เชื่อมโยงได้ว่าการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำเป็นผลมาจากโครงสร้างเชิงฐานพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบกที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองสูง ตลาด

น้ำอุปโภคบริโภคของสถานกันหนาแน่น แต่การเปลี่ยนแปลงยังเป็นเงื่อนไขกับการเสริมสนับสนุนจากผู้กระทำธุรกิจการท่องเที่ยว นักลงทุน เจ้าของที่ดิน และการท่องเที่ยว

รูปภาพ 6-5 สรุปพัฒนาการการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำกรณีศึกษา
ที่มา: สรุปจากผลวิเคราะห์, 2553.

หน้าที่ใช้สอยของตลาดน้ำปัจจุบันเกือบทั้งหมดเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามภายใต้เงื่อนไขสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นสวนตลาดน้ำเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงในกรณีตลาดน้ำท่าคาวันเสาร์-อาทิตย์ ที่รับเปลี่ยนมาเพื่อการท่องเที่ยว โดยเฉพาะตลาดน้ำท่าคาวันเสาร์-อาทิตย์ ที่ตรงกับวันนัดค้าจะมีกิจกรรมหนาแน่นมากกว่าปกติ เงื่อนไขทั้งหมดดังกล่าวก็ยังเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุและส่งผลระหว่างกันของฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นด้วยผลวิเคราะห์เชื่อมโยงจากลักษณะโครงสร้างเชิงฐานฐานโครงข่ายกริดคลองฐานน้ำที่ยังชัดเจนในปัจจุบัน ร่วมกับการใช้ประโยชน์ที่ดินสวนล้อมรอบชุมชนเมืองหนาแน่นฐานบกปริมาณน้ำอย่างเป็นทางการสังคมของพื้นที่ระหว่างวิถีชีวิต สวน กับโครงข่ายสัญจรในสภาพแวดล้อมใหม่

6.2 ผู้กระทำที่เกี่ยวข้องกับการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ

ผลวิเคราะห์ที่มีข้อค้นพบเพิ่มเติมว่าการเกิดและการเปลี่ยนแปลงไปสู่หน้าที่ใช้สอยใหม่เป็นเงื่อนไขจากเงื่อนไขปัจจัยเสริมสนับสนุนของผู้กระทำจากภายในและภายนอกพื้นที่ (ตาราง 6-4 และ ตาราง 6-5) ดังนี้

ตาราง 6-4 สรุปผู้กระทำที่เกี่ยวข้องกับการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ

ผู้กระทำ (agents)	ตลาด					อิมพว					ท่าคา					ดอนมะโนรา					ดำเนินสะดวก					หมายเหตุ
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5						
ผู้กระทำภายในพื้นที่																										
แม่ค้า-พ่อค้า และชาวสวน																							ประเภทตลาดน้ำ			
เจ้าของที่ดิน																							1.การเกิดขึ้น			
นักลงทุนในพื้นที่																							2.การสิ้นสุดลง			
ผู้ใหญ่บ้าน , กำนัน																							3.การคงอยู่			
กลุ่มชุมชนและองค์กรต่างๆ ในชุมชน																							4.การเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว			
มูลนิธิ																							5.การฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว			
องค์การบริหารส่วนตำบล																										
เทศบาล																										
องค์การบริหารส่วนจังหวัด																										
ผู้กระทำจากภายนอกพื้นที่																										
นักวิชาการสถาบันการศึกษา																										
หน่วยงานราชการ																										
องค์กรต่างๆ ภายในประเทศ																										
องค์กรต่างประเทศ																										
มูลนิธิ																										
มัลติเทค บริษัทนำเที่ยว																										
นักลงทุน/เจ้าของที่ดิน																										

ที่มา : สรุปจากผลวิเคราะห์, 2553

1) ผู้กระทำที่เกี่ยวข้องกับการเกิดตลาดน้ำ พื้นที่คลองภายใน กรณีตลาดน้ำท่าคานัดค้ำ และตลาดน้ำดอนมะโนรานัดค้ำ การเกิดขึ้นของตลาดน้ำบนพื้นฐานพื้นที่ที่ศักยภาพในการเข้าถึงจากพื้นที่โดยรอบของโครงข่ายการสัญจรในระดับรองลงมา ตลาดน้ำเกิดขึ้นจากเงื่อนไขเสริมและสนับสนุนจาก “ผู้กระทำท้องถิ่น” ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มแม่ค้า-พ่อค้า ตลาดน้ำ และชาวสวน ด้วย “กลไกปฏิสัมพันธ์สังคมท้องถิ่นสวน” ร่วมกันกำหนดเวลาและสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนระหว่างกัน ตลาดน้ำส่วนใหญ่ปรากฏบริเวณปากคลอง ไกลบ้านผู้นำชุมชน มีความสัมพันธ์กับเครือข่ายวันนัดต่างๆ

2) **ผู้กระทำที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ** ตลาดน้ำทั้งหมดยังมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นเงื่อนงำกับปัจจัย ผู้กระทำ รวมถึงตลาดน้ำเดิมคงอยู่ ดังนี้

2.1) การเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยวกรณีตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) นอกจากโครงสร้างลักษณะเชิงสัณฐานที่ศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบกในระดับเมืองสูง โครงข่ายกริดฐานน้ำสานกันหนาแน่น การเปลี่ยนแปลงยังเป็นเงื่อนงำกับผู้กระทำภายนอกและภายในพื้นที่ คือ **“ผู้กระทำธุรกิจท่องเที่ยว”** ได้แก่ เจ้าของที่ดิน นักลงทุน มัคคุเทศก์ และบริษัทนำเที่ยว และการส่งเสริมการท่องเที่ยว กลุ่มผู้กระทำใช้ **“กลไกการลงทุนธุรกิจท่องเที่ยว”** ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับสินค้าและบริการเพื่อการท่องเที่ยวของตลาดน้ำ การจัดการเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และผลผลิต และเครือข่ายเสริมสนับสนุนสินค้าและบริการในตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว จากการลงทุนของนักธุรกิจหรือ เจ้าของที่ดิน เชื่อมโยงกับธุรกิจท่องเที่ยว กลุ่มลูกค้าหลักเป็นนักท่องเที่ยวต่างประเทศ และแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำมีแรงจูงใจในผลประโยชน์ตอบแทน

2.2) การฟื้นฟูตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว กรณีตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา นอกจากโครงสร้างลักษณะเชิงสัณฐานที่ศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ทั้งการสัญจรทางน้ำและทางบกในระดับเมืองสูง การฟื้นฟูตลาดน้ำขึ้นยังเป็นเงื่อนงำกับปัจจัย ผู้กระทำ คือ **“ผู้กระทำวิชาการและภาครัฐร่วม”** ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการ และหน่วยงานภาคี มีบทบาทร่วมกับผู้กระทำในพื้นที่ คือ **“ผู้กระทำท้องถิ่น”** ได้แก่ กลุ่มชุมชน และหน่วยงานท้องถิ่น ใช้ **“กลไกวิชาการและภาครัฐร่วม”** ที่ขยายผลสู่ภาคีอย่างต่อเนื่อง ร่วมกับการส่งเสริมประชาสัมพันธ์ การสร้างแรงจูงใจให้แม่ค้า-พ่อค้าเรือเข้ามาค้าขายในตลาดน้ำ และกลยุทธ์การสร้างความแตกต่างให้เป็นตลาดน้ำทางเลือกเพื่อการท่องเที่ยวในวันหยุดสุดสัปดาห์ยามเย็น ทำให้ตลาดน้ำประสบความสำเร็จ

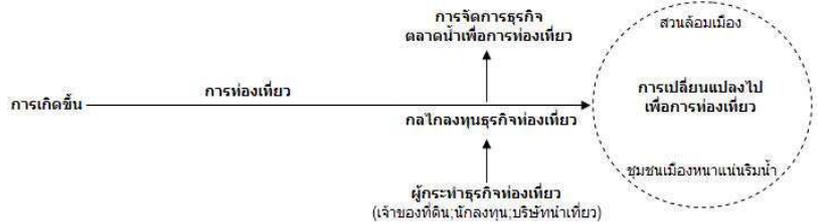
2.3) การเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว กรณีตลาดน้ำท่าควั่นเสาร์-อาทิตย์ นอกจากการเกิดขึ้นของตลาดน้ำที่สัณฐานพื้นที่มีศักยภาพในการเข้าถึงจากพื้นที่โดยรอบของโครงข่ายการสัญจรในระดับรองลงมา การเปลี่ยนแปลงยังเป็นเงื่อนงำกับปัจจัยผู้กระทำที่ต่อเนื่อง คือ **“ผู้กระทำท้องถิ่น”** ได้แก่ ผู้นำชุมชน องค์กรชุมชน และหน่วยงานท้องถิ่น ด้วย **“กลไกส่งเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่นสวน”** ในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว การสร้างแรงจูงใจให้แม่ค้า-พ่อค้าเรือเข้ามาค้าขายในตลาดน้ำ ร่วมกับการจัดการเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และผลผลิต และการจัดการเครือข่ายเสริมสนับสนุนสินค้าและบริการเพื่อการท่องเที่ยว

2.4) การคงอยู่ของตลาดน้ำเดิม กรณีตลาดน้ำท่าคาและตลาดน้ำดอนมะโนราห์นาค้า พื้นที่คลองภายในการเกิดขึ้นของตลาดน้ำที่สัณฐานพื้นที่มีศักยภาพในการเข้าถึง

จากพื้นที่โดยรอบของโครงข่ายการสัญจรในระดับรองลงมา ตลาดน้ำสามารถเกิดขึ้นได้และการคงอยู่อย่างเป็นเงื่อนไขของปัจจัย “ผู้กระทำท้องถิ่น” กลุ่มเดิม ได้แก่ ผู้นำชุมชน กลุ่มแม่ค้า-พ่อค้าเรือ และชาวสวน ที่ยังคงดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างกันทางสังคมของพื้นที่ในการรักษาและการสร้างซ้ำบทบาท “กลไกปฏิสัมพันธ์สังคมท้องถิ่นสวน” และปรับตัวสู่โครงสร้างใหม่ที่ใช้การสัญจรทางน้ำและทางบก

ตาราง 6-5 รูปเงื่อนไขการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำที่เกี่ยวข้องกับผู้กระทำ

ตลาดน้ำ	เงื่อนไขผู้กระทำที่เกี่ยวข้อง
	เงื่อนไขผู้กระทำที่เกี่ยวข้อง การเกิดขึ้น → สิ้นสุดลง → กลไกวิชาการและภาคีร่วม ประชาชนและท้องถิ่น ขยายผลสู่ภาคีที่เกี่ยวข้อง ผู้กระทำวิชาการและภาคีร่วม ผู้กระทำท้องถิ่น สวนล้อมเมือง พื้นที่ขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว ชุมชนหนาแน่นริมน้ำ
การฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว : ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา ผู้กระทำ: ผู้กระทำวิชาการและภาคีร่วม, ผู้กระทำท้องถิ่น กลไก: กลไกวิชาการและภาคีร่วม ประชาสัมพันธ์ สร้างแรงจูงใจ กลยุทธ์ ตลาดน้ำที่แตกต่าง ผลที่ได้: ความร่วมมือระหว่างท้องถิ่นและประชาชนฟื้นฟูตลาดน้ำขึ้น มีการขยายผลสู่ภาคี	
	ความสัมพันธ์ทางสังคม แม่ค้า-พ่อค้า, ชาวสวน การเกิดขึ้น → กลไกปฏิสัมพันธ์สังคม → สวน ผู้กระทำท้องถิ่น (ผู้นำชุมชน, แม่ค้า-พ่อค้า, ชาวสวน) ตลาดน้ำเดิมคงอยู่ ชุมชนพักอาศัย
ตลาดน้ำเดิมคงอยู่: ตลาดน้ำท่าคานัดคำ และตลาดน้ำดอนมะโนรานัดคำ ผู้กระทำ: ผู้กระทำท้องถิ่น กลไก: กลไกปฏิสัมพันธ์สังคม ความสัมพันธ์ระหว่างแม่ค้า-พ่อค้าเรือ, ชาวสวน ผลที่ได้: ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นและดำเนินอยู่ภายใต้เงื่อนไขพื้นที่และสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นสวน	
	ความสัมพันธ์ทางสังคม แม่ค้า-พ่อค้า, ชาวสวน การจัดการท่องเที่ยวตลาดน้ำ องค์กรท้องถิ่นและองค์กรชุมชน การเกิดขึ้น → กลไกปฏิสัมพันธ์สังคม → กลไกส่งเสริมการท่องเที่ยว → สวน ผู้กระทำท้องถิ่น (ผู้นำชุมชน, แม่ค้า-พ่อค้า, ชาวสวน) ผู้กระทำท้องถิ่น (หน่วยงานท้องถิ่น, องค์กรชุมชน) เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยวในท้องถิ่นสวน ชุมชนพักอาศัย
ตลาดน้ำเดิมเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว: ตลาดน้ำท่าควั่นเสาร์-อาทิตย์ ผู้กระทำ: ผู้กระทำท้องถิ่น กลไก: กลไกส่งเสริมการท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์ การสร้างแรงจูงใจ ผลที่ได้: การจัดการการท่องเที่ยวตลาดน้ำโดยองค์กรท้องถิ่น และกลุ่มองค์กรชุมชนในพื้นที่	

ตลาดน้ำ	เงื่อนไขผู้กระทำที่เกี่ยวข้อง
ตลาดน้ำเดิมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว : ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) ผู้กระทำ: ผู้กระทำธุรกิจท่องเที่ยว กลไก: กลไกกองทุนธุรกิจท่องเที่ยว สินค้าของที่ระลึก การท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงตลาดน้ำ ผลที่ได้: การจัดการธุรกิจตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวแบบเบ็ดเสร็จ ทั้งเครือข่ายเชิงพื้นที่วัดฤดูบิผลผลิตตลาดน้ำ และเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการ	

ที่มา : สรุปจากผลวิเคราะห์, 2553.

6.3 การเกิดและการเปลี่ยนแปลงเครือข่ายเชิงพื้นที่วัดฤดูบิและผลผลิตของตลาดน้ำ

การเกิดและการเปลี่ยนแปลงเครือข่ายเชิงพื้นที่วัดฤดูบิและผลผลิตตลาดน้ำในอดีตเกิดขึ้นจากเงื่อนไขหลักฐานพื้นที่ของการใช้โครงข่ายการสัญจรฐานน้ำทั้งหมด และมีการเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงไปเป็นการสัญจรทางบก มีการเกิดและการเปลี่ยนแปลงดังนี้

1) การเกิดเครือข่ายเชิงพื้นที่วัดฤดูบิและผลผลิตของตลาดน้ำ จากการสัญจรโดยทางน้ำทั้งหมดและความแตกต่างภายใต้เงื่อนไขที่ตั้งที่มีผลผลิตที่แตกต่างกัน การแลกเปลี่ยนซื้อขายระหว่างพื้นที่โดยโครงข่ายสัญจรทางน้ำจึงเกิดขึ้นเพื่อเติมเต็มการดำเนินชีวิตในสิ่งที่ไม่สามารถผลิตได้ในพื้นที่ เครือข่ายเชิงพื้นที่วัดฤดูบิและผลผลิตของตลาดน้ำ แบ่งเป็นสองระดับ คือ เครือข่ายเชิงพื้นที่ระดับภูมิภาคของกลุ่มแม่น้ำ และเครือข่ายที่ระดับพื้นที่ ใช้โครงข่ายคลองเชื่อมโยง ดังนี้ (ตาราง 6-6)

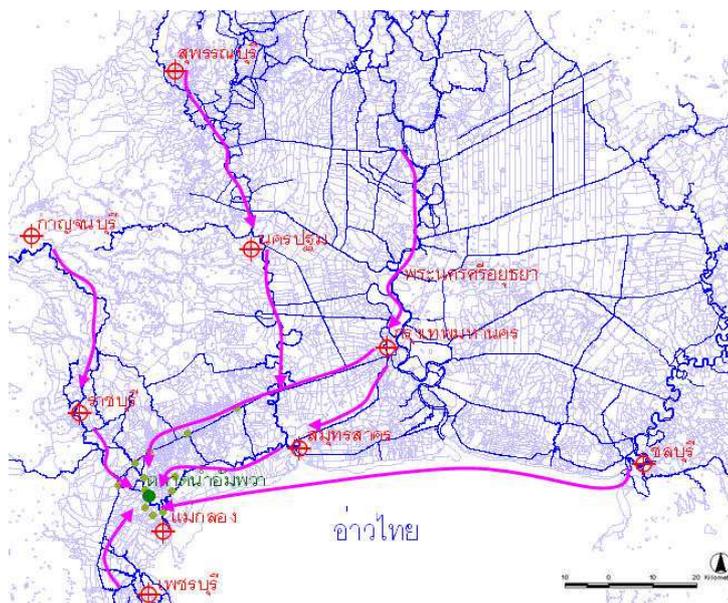
เครือข่ายระดับภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำแม่กลองมีตลาดน้ำอัมพวาเป็นศูนย์กลาง เชื่อมโยงกับกับแม่น้ำท่าจีน แม่น้ำเพชรบุรี แม่น้ำเจ้าพระยา และแม่น้ำบางปะกง ดังนี้ (แผนที่ 6-1)

-พื้นที่ลุ่มน้ำแม่กลอง ครอบคลุมพื้นที่ กาญจนบุรี ราชบุรี สมุทรสงคราม แม่กลอง และเพชรบุรี สินค้าสำคัญ ได้แก่ ผลผลิตในท้องที่ อาหารทะเล ของป่า ข้าว และอ้อย

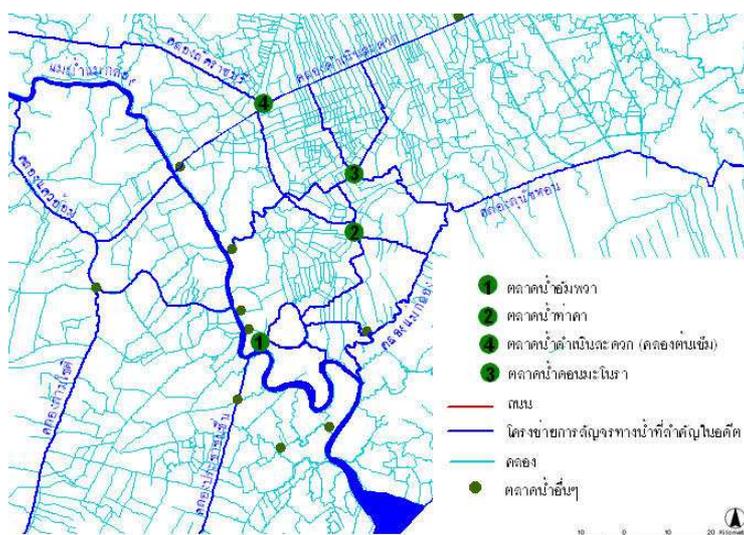
-พื้นที่ลุ่มน้ำท่าจีน ครอบคลุมพื้นที่ สุพรรณบุรี นครปฐม สมุทรสาคร ได้แก่ ออยุธยา ปทุมธานี และกรุงเทพฯ สินค้าสำคัญ ได้แก่ ข้าว ปลาน้ำจืด ปลาแห้ง และอาหารทะเล

-พื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา ครอบคลุมพื้นที่ พระนครศรีอยุธยา ปทุมธานี และ กรุงเทพมหานคร สินค้าสำคัญ ได้แก่ เลื่อยผ้า ข้าวของเครื่องใช้ต่างๆในชีวิตประจำวัน เครื่องปั้นดินเผา ข้าว และปลาน้ำจืด

-พื้นที่ลุ่มน้ำบางปะกง มาจากพื้นที่ ชลบุรี สินค้าสำคัญ ได้แก่ น้ำมันยาง ชัน หวาย ไข่ไก่ และตอก

แผนที่ 6-1 โครงข่ายสัญญาณทางน้ำของเครือข่ายเชิงพื้นที่ผลผลิตและวัตถุดิบตลาดน้ำระดับภูมิภาคในอดีต

แผนที่ 6-2 โครงข่ายทางน้ำของเครือข่ายเชิงพื้นที่ผลผลิตและวัตถุดิบของตลาดน้ำระดับพื้นที่ในอดีต

สำหรับเครือข่ายระดับพื้นที่ใช้เครือข่ายคลองที่เชื่อมโยงได้กับแม่น้ำแม่กลอง
คลองสำคัญ ได้แก่ คลองดำเนินสะดวก คลองประชาขมขึ้น คลองบางตะบูน คลองแม่กลอง คลอง
บางน้อย คลองแควอ้อม และคลองท่าคา มีตลาดน้ำอัมพวาเป็นศูนย์กลางรับและกระจายผลผลิต
ผลผลิต ส่วนใหญ่เป็นของสวน ของทะเล และของป่า ผลผลิตภายในท้องที่ ได้แก่ อาหารทะเลจาก
แม่กลอง ของสวนจากอัมพวา ท่าคา ดอนมะโนรา และดำเนินสะดวก ถ่านไม้ฟืน กะปิ และอาหาร
ทะเล จากคลองโคก และบางตะบูน ข้าว จากแพรทนามแดง คลองแควอ้อม เป็นต้น

ตาราง 6-6 สรุปโครงข่ายสัญจรทางน้ำและเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และผลผลิตตลาดน้ำในอดีต

เครือข่ายเชิงพื้นที่	โครงข่ายการสัญจร	ผลผลิตและวัตถุประสงค์
ระดับภูมิภาค		
1) เพชรบุรี-อัมพวา 2) เพชรบุรี-ดำเนินสะดวก	1) คลองประชาขมขึ้น-แม่น้ำแม่กลอง- คลองอัมพวา 2) คลองประชาขมขึ้น-แม่น้ำแม่กลอง-คลองดำเนิน สะดวก	กล้วยไข่ ข้าวเกรียบมะพร้าว พุทราควน น้ำตาล อาหารทะเลสด-แห้ง กระบองรองน้ำตาล ไม้พะยอม
1) ราชบุรี-อัมพวา	1) แม่น้ำแม่กลอง-คลองอัมพวา	ข้าว ของป่า อ้อย โอง หม้อ ไห กระบองไม้ไผ่รอง น้ำตาล เปลือกไม้พะยอม ปูนแดง
1) ชลบุรี-อัมพวา	1) ทะเลอ่าวไทย-แม่น้ำแม่กลอง-คลองอัมพวา	น้ำมันยาง ชัน หวาย ชีได้ ดอก
1) สุพรรณบุรี-อัมพวา 2) สุพรรณบุรี-ดำเนินสะดวก	1) แม่น้ำท่าจีน-สมุทรสาคร-คลองแม่กลอง- คลองอัมพวา 2) แม่น้ำท่าจีน-คลองดำเนินสะดวก	ข้าว ปลาน้ำจืด ปลาแห้ง
1) กาญจนบุรี-อัมพวา 2) กาญจนบุรี-ดำเนินสะดวก	1) แม่น้ำแม่กลอง-คลองอัมพวา 2) แม่น้ำแม่กลอง-คลองลัดราชบุรี-คลอง ดำเนินสะดวก	ไม้ไผ่ ของป่า ข้าว อ้อย
1) สมุทรสาคร-อัมพวา 2) สมุทรสาคร-ดำเนินสะดวก	1) แม่น้ำท่าจีน-คลองสุนัขหอน-คลองแม่กลอง- คลองอัมพวา 2) แม่น้ำท่าจีน-คลองดำเนินสะดวก หรือ แม่น้ำท่าจีน-คลองสุนัขหอน-คลองแม่กลอง- แม่น้ำแม่กลอง-คลองดำเนินสะดวก	อาหารทะเลสด-แห้ง
1) สมุทรสงคราม-ดำเนินสะดวก	1) แม่น้ำแม่กลอง-คลองดำเนินสะดวก	อาหารทะเลสด-แห้ง มะพร้าว น้ำตาลมะพร้าว
1) อุทยา-ปทุมธานี-กรุงเทพฯ- ดำเนินสะดวก-อัมพวา	1) แม่น้ำเจ้าพระยา-คลองภาษีเจริญ-คลองดำเนิน สะดวก-แม่น้ำแม่กลอง-คลองอัมพวา	เสื้อผ้า เครื่องใช้ เครื่องปั้นดินเผา ข้าว ปลาน้ำจืด
ระดับพื้นที่ (อัมพวา ท่าคา ดอนมะโนรา และดำเนินสะดวก)		
แม่กลอง-อัมพวา	แม่น้ำแม่กลอง	อาหารทะเลสด-แห้ง
ดำเนินสะดวก-อัมพวา	1) คลองดำเนินสะดวก-คลองบางนกแขวก-แม่น้ำ แม่กลอง-คลองอัมพวา หรือ 2) คลองดำเนินสะดวก-คลองทองหลวง-คลองลำโรง (บางน้อย)-คลองบางกระบือ-คลองดาวดึงส์ (ปากง่าม)-คลองอัมพวา	-พืชผักผลไม้ ของสวน พริกหอมกระเทียมแห้ง

เครือข่ายเชิงพื้นที่	โครงข่ายการสัญจร	ผลผลิตและวัตถุดิบ
ท่าคา-อัมพวา	คลองท่าคา-คลองศาลเจ้า-คลองพลับ-คลองดาว โด่ง-คลองดาวดิ่งส์)-คลองอัมพวา	-พืชผักผลไม้ ของสวน พริกหอมกระเทียมแห้ง ยาจืด น้ำตาลมะพร้าว
บางน้อย-อัมพวา	1) คลองบางน้อย-แม่น้ำแม่กลอง-คลองอัมพวา หรือ 2) คลองบางน้อย-คลองบางกระบือ-คลองดาวดิ่งส์- คลองอัมพวา	-พืชผักผลไม้ ของสวน พริกหอมกระเทียมแห้ง น้ำตาลมะพร้าว
ยี่สาร-บางตะบูน-คลองโคก- อัมพวา	คลองประชาชมชื่น-แม่น้ำแม่กลอง-คลองอัมพวา	ถ่านไม้ ฟืน กะปิ อาหารทะเลสด-แห้ง
วัดประดู่-แพรทนามแดง-อัมพวา	คลองแม่น้ำอ้อม-แม่น้ำแม่กลอง-คลองอัมพวา	ข้าว
แม่กลอง-นางตะเคียน-ท่าคา	1) คลองแม่กลอง-คลองนางตะเคียน-คลองท่าคา 2) คลองแม่กลอง-คลองขุดเจ๊ก-คลองท่าคา	อาหารทะเลสด-แห้ง น้ำตาลมะพร้าว
บางน้อยนอก-บางน้อยใน-ท่าคา	คลองบางน้อย-คลองบ้านใต้-คลองท่าคา	พืชผักผลไม้ ของสวน พริกหอมกระเทียมแห้ง
ดอนมะโนรา-ท่าคา	คลองดอนมะโนรา-คลองจอมปลวก-คลองท่าคา	พืชผักผลไม้ ของสวน ยาจืด พริกหอมกระเทียม
ดำเนินสะดวก-ดอนมะโนรา- ท่าคา	1) คลองดำเนินสะดวก-คลองทองกลาง-คลอง ยายแพง-คลองบ้านใต้-คลองท่าคา 2) คลองดำเนินสะดวก-คลองขุนพิทักษ์— คลองจอมปลวก -คลองท่าคา 3) คลองดำเนินสะดวก-คลองดอนมะโนรา- คลองจอมปลวก-คลองท่าคา	พืชผักผลไม้ ของสวน

ที่มา : สัมภาษณ์ระหว่างวันที่ 13 พฤศจิกายน ถึง 2 ธันวาคม 2553.

2) การเปลี่ยนแปลงเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุดิบและผลผลิตของตลาดน้ำ

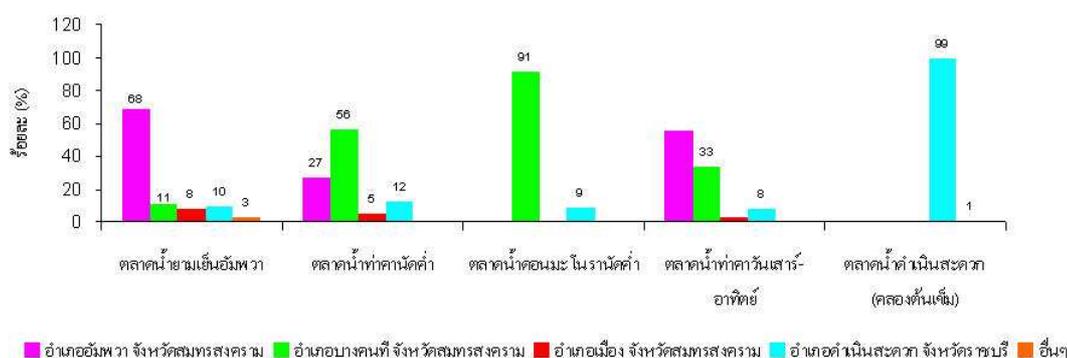
ปัจจุบันเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุดิบและผลผลิตตลาดน้ำระดับภูมิภาคทั้งหมดล้วนลดลงจากการเปลี่ยนแปลงไปเป็นการสัญจรทางบก การเกิดย่านพานิชยกรรมใหม่ตามแนวถนนที่การคมนาคมขนส่งมีศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่ในระดับเมืองที่สูงขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นเงื่อนไขกับหน้าที่ใช้สอยไปเป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว กรณีตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา และตลาดน้ำท่าคาวันเสาร์-อาทิตย์ มีเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุดิบและผลผลิตตลาดน้ำในระดับพื้นที่ใช้ทั้งการสัญจรทางน้ำและทางบก ส่วนตลาดน้ำเดิมคงอยู่ในหน้าที่ใช้สอยเดิมยังคงโครงข่ายสัญจรทางน้ำและเครือข่ายผลผลิตวัตถุดิบในชีวิตประจำวัน แต่ปรับตัวลดขนาดลง (แผนภูมิ 6-1 และตาราง 6-7) ตลาดน้ำมีเครือข่ายเชิงพื้นที่ผลผลิตและวัตถุดิบดังนี้

- ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา แม่น้ำ-พ่อค้าเรือใช้โครงข่ายการสัญจรทั้งทางน้ำและทางบก ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่เทศบาลตำบลอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงครามเป็นหลัก

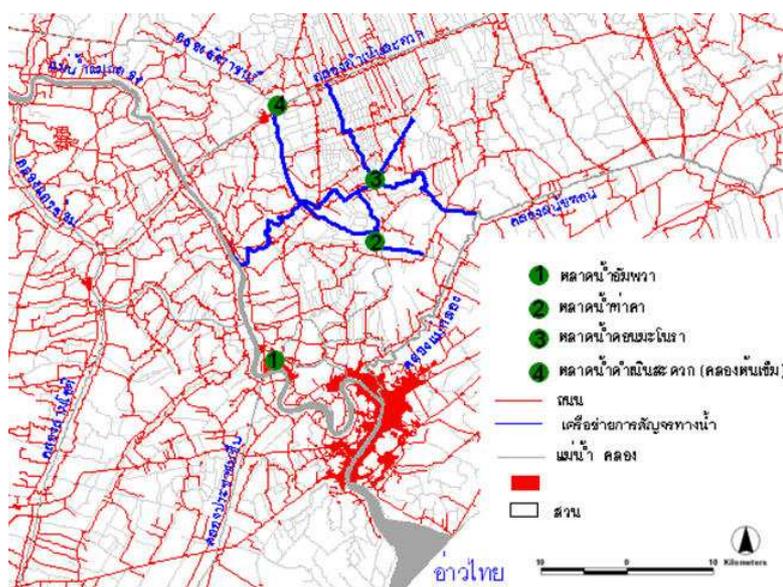
-ตลาดน้ำท่าควั่นเสาร์-อาทิตย์ แม่ค้า-พ่อค้าเรือใช้โครงข่ายการสัญจรทั้งทางน้ำและทางบก ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ตำบลท่าคา อำเภออัมพวา และตำบลดอนมะโนรา จอมปลวก บ้านใต้ และตำบลบางคนที่ อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม

-ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) แม่ค้า-พ่อค้าเรือใช้โครงข่ายการสัญจรทั้งทางน้ำและทางบก เกือบทั้งหมดอยู่ในพื้นที่ตำบลดำเนินสะดวก ตาหลวง สีหะมัน คลองลัดพลี ศรีสุราษฎร์ และตำบลขุนพิทักษ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

สำหรับตลาดน้ำเดิมคงอยู่ คือ ตลาดน้ำท่าคาและตลาดน้ำดอนมะโนรานัดค้า ยังคงเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และผลผลิตของแม่ค้า-พ่อค้าเรือที่ใช้โครงข่ายสัญจรทางน้ำไว้ได้ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ตำบลดอนมะโนรา จอมปลวก กระดังงา และตำบลบางกระบือ อำเภอบางคนที่ และพื้นที่ ตำบลท่าคา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม (แผนที่ 6-3)

แผนภูมิ 6-1 เครือข่ายเชิงพื้นที่แม่ค้า-พ่อค้าเรือ ตลาดน้ำประเภทต่างๆในปัจจุบัน

แผนที่ 6-3 โครงข่ายสัญจรทางน้ำของเครือข่ายเชิงพื้นที่ผลผลิตและวัตถุประสงค์ตลาดน้ำเดิมคงอยู่ปัจจุบัน

ตาราง 6-7 สรุปเครือข่ายเชิงพื้นที่แม่ค้า-พ่อค้าและผลผลิตของแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำปัจจุบัน

เครือข่ายเชิงพื้นที่แม่ค้า-พ่อค้า (อำเภอ/ตำบล/ละแวก)	ประเภทสินค้าในตลาดน้ำ	จำนวนเรือ (ลำ:ร้อยละ)
1.ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา (73 ลำ)		
1) อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม อัมพวา (ถนนริมแม่น้ำแม่กลอง,ถนนประชาเศรษฐกิจ, ถนนวัดเกษม สงคราม, ถนนบ้านหัวแหลม, ถนนบางจาก-โรงเจ, ถนนเลียบบนที่ ถนนบาง-สมุทรสงคราม สวนหลวง, บางช้าง, วัดเพลง, บางนางลี่, ปลายโพรงพาง, ยี่สาร และท่าคา)	อาหารและเครื่องดื่ม ผลไม้ตามฤดูกาล (กล้วยเดี่ยว กล้วยจีบ ผักไทย หอยทอด ข้าวต้มเครื่อง ข้าวยำ ข้าวไข่เจียว กุ้งอบวุ้นเส้น อาหารทะเลย่าง ข้าวเหนียวมะม่วง เครื่องดื่ม ขนมหวาน ส้มตำ ผลไม้ขนมเบี้อง น้ำตาลสด เครื่องดื่ม)	50 (68%)
2) อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม บางคนที, บางกระบือ, ดอนมะโนรา, บางพรม, โรงหีบ, ยายแพง และกระดังงา	อาหารและขนมหวาน ผลไม้ตามฤดูกาล ได้แก่ (ผลไม้ ข้าวเหนียวหมูย่าง ข้าวเหนียวมะม่วง กล้วยจีบ อาหารทะเลย่าง ลูกชิ้นทอด ลอดช่อง มะพร้าวอ่อน)	8 (11%)
3) อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม แหลมใหญ่, ลาดใหญ่ และบ้านปรก	อาหารและเครื่องดื่ม (กาแฟโบราณ หอยทอด ขนมหวาน)	6 (8%)
4) อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ศรีสุราษฎร์, ชุนพิทักษ์, สีหมื่น, ดำเนินสะดวก, ตาหลวง และท่านัด	อาหารและผลไม้ตามฤดูกาล (ยาต่างๆ ผลไม้ ผักไทย หอยทอด ขนมจีน อาหาร ทะเลย่าง กล้วยเดี่ยว)	7 (10%)
5) ตลาดหุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี และท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี	อาหาร (กล้วยจีบ และกุ้งอบวุ้นเส้น)	2 (3%)
2.ตลาดน้ำท่าคานัดค้า (2, 7 และ 12 ค้า) (66 ลำ)		
1) อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม -ตำบลท่าคา (บ้านคลองมะขวิด บ้านคลองศาลา บ้านคลอง บ้านใต้ บ้านคลองวัดมณีสวรรค์ และบ้านคลองผู้ใหญ่ป้อ)	พืชผัก ผลไม้ตามฤดูกาล และอาหาร (กล้วยเดี่ยว ต้นไม้ กล้วย พริกหอมกระเทียมแห้ง ขนมเบี้อง ข้าวเกรียบปากหม้อ ขนมครก น้ำตาล มะพร้าว พืชผัก ผลไม้ตามฤดูกาล และขนมหวาน)	18 (27%)
2) อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม -ตำบลดอนมะโนรา (บ้านบางปิ่น บ้านคลองรางกล้วย บ้านรางน้ำผึ้ง บ้านดอนมะโนรา บ้านอาม้าพัฒนา บ้านหนอง- ปลาเล็ก บ้านคลองแค) -ตำบลจอมปลวก (บ้านบางน้อยใน บ้านคลองเม็ง บ้านคลองลำโรง และบ้านคลองบ้านใต้) -ตำบลกระดังงา (บ้านคลองไช้เนาไปรง วัดไทร บ้านบางใหญ่) -ตำบลบางกระบือ (บ้านวัดตระโหนดราย)	พืชผัก ผลไม้ตามฤดูกาล อาหารและอาหารแห้ง (พืชผัก ผลไม้ตามฤดูกาล ของขำ ยาจัด มะพร้าว แห้ง ทางมะพร้าว ข้าวสาร น้ำตาลมะพร้าว พริก หอมกระเทียมแห้ง กล้วยทอด ดอกไม้ เต้าหู้อ่อน หมากพลู และไข่)	37 (56%)
3) อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม -ตำบลนางตะเคียน (บ้านลาดเป้ง บ้านบางปิ่น บ้านบางสะไ้)	อาหารปรุงสุกและอาหารสด (ปลาสด ข้าวแกงและขนมจีน ปลาทุ่นึ่ง)	3 (5%)
4) อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี -ตำบลขุนพิทักษ์ (บ้านคลองเม็ง หนองปลาเล็ก ดอนพิทักษ์ทอง) -ตำบลดอนไม้ (บ้านหลักหก) -ตำบลศรีสุราษฎร์ (บ้านคลองต้นหว้า) -ตำบลดำเนินสะดวก (บ้านคลองต้นตาล)	พืชผัก ผลไม้ตามฤดูกาล และอาหารสด (ใบตองแห้ง หมูสด ผลไม้ตามฤดูกาล เส้นกล้วยเดี่ยว ถั่วงอก และพืชผัก)	8 (12%)
3.ตลาดน้ำท่าคววันเสาร์-อาทิตย์ (36 ลำ)		
1) อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม	พืชผัก ผลไม้ อาหารแห้ง และอาหารปรุงสุก	20 (56%)

เครือข่ายเชิงพื้นที่แม่ค้า-พ่อค้า (อำเภอ/ตำบล/ละแวก)	ประเภทสินค้าในตลาดน้ำ	จำนวนเรือ (ลำ:ร้อยละ)
-ตำบลท่าคา (บ้านคลองมะขวิด บ้านคลองศาลา บ้านคลองบ้านใต้ บ้านคลองวัดมณีสวรรค์ บ้านคลองท่าคา บ้านคลองซุดเจ็ก)	(กล้วยเดี่ยว ต้นไม้ พริกหอมกระเทียมแห้ง ขนมหครก ขนมเบื้อง ข้าวเกรียบปากหม้อ ขนมหวาน หัตถกรรมมะพร้าว น้ำตาลมะพร้าว พืชผัก ของชำ)	
2) อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม -ตำบลดอนมะโนรา (บ้านคลองรางกล้วย บ้านดอนมะโนรา บ้านอาม้าพัฒนา บ้านคลองแค) -ตำบลจอมปลวก (บ้านบางน้อยใน บ้านคลองเม็ง บ้านคลอง บ้านใต้ บ้านคลองหลอด) -ตำบลบางคนที (บ้านจอมปลวก)	พืชผัก ผลไม้ และอาหารปรุงสุก (พืชผัก ผลไม้ ขนมหวาน พริกหอมกระเทียมแห้ง น้ำตาลมะพร้าว หอยทอด)	12 (33%)
3) อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม -ตำบลนางตะเคียน (บ้านบางป็น)	อาหารปรุงสุก (ข้าวแกงและขนมจีน)	1 (3%)
4) อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี -ตำบลขุนพิทักษ์ (บ้านคลองเม็ง) -ตำบลดอนไม้ (บ้านหลักหก)	พืชผักและผลไม้ (ผลไม้ตามฤดูกาล และพืชผัก)	3 (8%)
4. ตลาดน้ำดอนมะโนรา ๓ ค่ำ (2, 7 และ 12 ค่ำ) (34 ลำ)		
1) อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม -ตำบลดอนมะโนรา (บ้านคลองรางกล้วย บ้านดอนสาม บ้านรางฝั่ง และบ้านดอนมะโนรา) -ตำบลจอมปลวก (บ้านบางน้อยใน) -ตำบลยายแพ่ง (บ้านบางน้อย)	พืชผักและผลไม้ อาหารแห้ง และอาหารปรุงสุก (ของชำ ทางมะพร้าวและมะพร้าวแห้ง กล้วยเดี่ยว พืชผัก ผลไม้ตามฤดูกาล ท่อหมก ข้าวต้มมัด หอยทอด ขนมหวาน ข้าวสาร พริกหอมกระเทียมแห้ง)	31 (91%)
3) อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี -ตำบลดำเนินสะดวก (บ้านคลองต้นตาล) -ตำบลขุนพิทักษ์ (บ้านดอนพิกทอง) -ตำบลศรีสุราษฎร์ (บ้านคลองต้นหญ้า)	ผลไม้ และอาหารสด (ถั่วงอก เส้นกล้วยเดี่ยว ผลไม้ตามฤดูกาล และ หมูสด)	3 (9%)
5. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) (100 ลำ)		
1) อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี -ตำบลดำเนินสะดวก (บ้านดำเนินสะดวก บ้านคลองไม้ บ้านดอนคลัง บ้านคลองตาไฮ บ้านคลองเจ็ด บ้านคลอง ลัดราชบุรี บ้านคลองหนองแก้ว บ้านคลองต้นเข็ม และบ้านคลองต้นตาล) -ตำบลตาหลวง (บ้านคลองกอไม้ บ้านคลองบางคนที บ้านคลองตาหลวง และบ้านคลองมะยม) -ตำบลสีหมื่น (บ้านหนองบัว บ้านสีหมื่น และบ้านคูหาสวรรค์) -ตำบลขุนพิทักษ์ (บ้านคลองเม็ง และบ้านดอนพิกทอง) -ตำบลศรีสุราษฎร์ (บ้านตลาดใหม่ และบ้านวัดหลักห้า) -ตำบลดอนกรวย (บ้านโคกกรวย)	พืชผัก ผลไม้ อาหารปรุงสุก ของแห้ง และ ของที่ ระลึก (ผลไม้ตามฤดูกาล กล้วยเดี่ยว เจาก้วย ขนมเบื้อง หอยทอด ผัดไทย ขนมกล้วย ขนมหวาน ไอศกรีม พืชผัก ของที่ระลึก ของชำ)	99 (99%)

ที่มา : 1. กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เทศบาลตำบลอัมพวา, 2553

2. สัมภาษณ์ระหว่างวันที่ 3 ธันวาคม และ 23-27 ธันวาคม 2553

สรุปได้ว่าการเกิดเครือข่ายเชิงพื้นที่ที่วัตถุประสงค์และผลผลิตตลาดน้ำในอดีตจากฐานพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำมีเครือข่ายระดับภูมิภาคระหว่างพื้นที่ลุ่มแม่น้ำ และการมีผลผลิตที่แตกต่างแต่ละพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่สวน พื้นที่ทะเล และพื้นที่ภายใน ศูนย์กลางในระดับพื้นที่มีตลาดน้ำอัมพวาเป็นศูนย์กลางในบริบทสวนในการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าและผลผลิตที่ผลิตได้ภายใต้ความแตกต่างของพื้นที่ ทำหน้าที่รับและกระจายผลผลิตให้กับตลาดน้ำอื่นๆในพื้นที่ ใช้เครือข่ายระหว่างพื้นที่แม่น้ำและพื้นที่ภายในกระจายผลผลิตกับตลาดน้ำอื่นๆในวันนัดค้า นอกจากนี้ตลาดน้ำในระดับพื้นที่ก็ทำหน้าที่ในการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าที่เป็นผลผลิตระหว่างกัน ภายใต้เงื่อนไขพื้นที่ที่ผลิตของสวนได้แตกต่างกัน เช่น พื้นที่น้ำกร่อย มีมะพร้าว น้ำตาลมะพร้าว พื้นที่สวนภายใน มีพืชผัก ผลไม้ ยาสูบ พริก หอม และกระเทียมแห้ง เป็นผลผลิต ผลจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและลักษณะฐานพื้นที่จากการสัญจรจากทางน้ำไปเป็นทางบก ส่งผลให้โครงข่ายสัญจรและเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และผลผลิตของตลาดน้ำสิ้นสุดลง ตลาดน้ำจึงสิ้นสุดลง และตลาดน้ำเดิมบางส่วนปรับตัวลดขนาด (ตาราง 6-8)

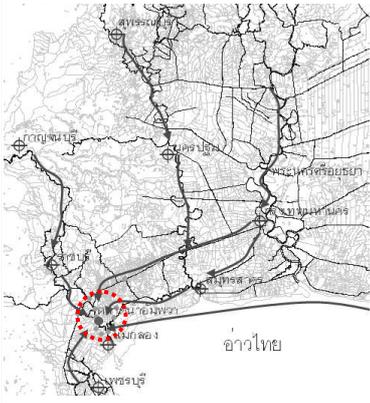
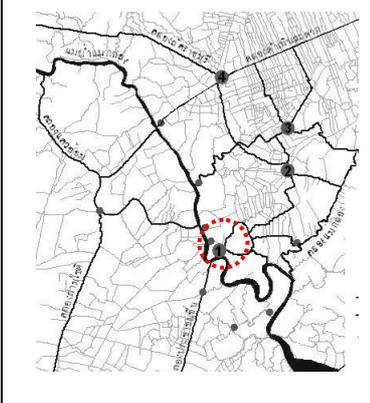
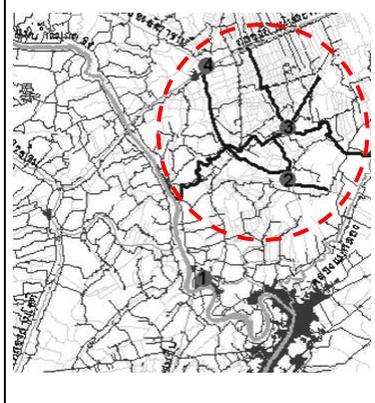
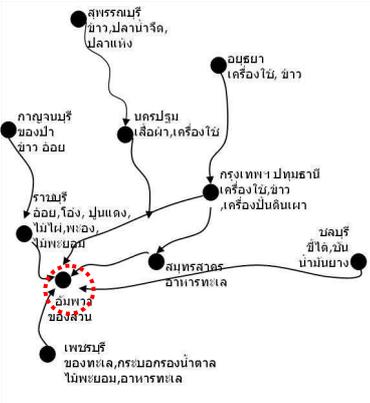
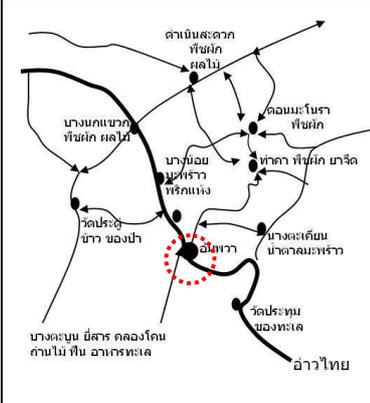
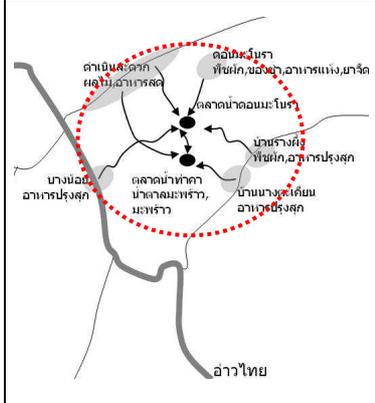
สำหรับกรณีตลาดน้ำท่าคาและตลาดน้ำดอนมะโนรานัดค้า ตลาดน้ำในพื้นที่คลองภายในเป็นตลาดน้ำในวิถีชีวิตชาวสวนที่ยังคงใช้โครงข่ายการสัญจรทางน้ำเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่เอาไว้ได้ ตลาดน้ำยังคงหน้าที่ใช้สอยเป็นศูนย์กลางซื้อขายในชีวิตประจำวัน สินค้าสำคัญ ได้แก่ ของสดของชำ มะพร้าว กุ้งฝอย มะม่วง พืชผักผลไม้ และน้ำตาลมะพร้าว อาหารและของใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน การเปลี่ยนแปลงเครือข่ายเชิงพื้นที่ผลผลิตและวัตถุประสงค์ของตลาดน้ำมี 2 ลักษณะ ได้แก่

ลักษณะที่ 1 ตลาดน้ำที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว กรณีตลาดน้ำดำเนินสะดวกและตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา เครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และผลผลิตใช้การสัญจรทางบกเป็นหลัก มีบทบาทหน้าที่ใช้สอยของตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว

ลักษณะที่ 2 ตลาดน้ำเดิมคงอยู่ กรณีตลาดน้ำท่าคานัดค้า และตลาดน้ำดอนมะโนรานัดค้า ตลาดน้ำเดิมคงอยู่ในพื้นที่คลองภายใน ยังคงเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และผลผลิตของการสัญจรทางน้ำของตลาดน้ำเอาไว้ได้

อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็ยังเป็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการของตลาดน้ำที่เป็นเหตุและส่งผลระหว่างกันผ่านการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำที่เป็นพลวัตโดยเฉพาะตลาดน้ำที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยวดังจะวิเคราะห์ในประเด็นต่อไป

ตาราง 6-8 สรุปเงื่อนไขการเกิดและเปลี่ยนแปลงเครือข่ายเชิงพื้นที่ที่วัตุดิบและผลผลิตตลาดน้ำ

เครือข่ายเชิงพื้นที่ในอดีต		เครือข่ายเชิงพื้นที่ปัจจุบัน
ระดับภูมิภาค	ระดับพื้นที่	ระดับพื้นที่
ระดับภูมิภาคเครือข่ายเชิงพื้นที่ที่วัตุดิบและผลผลิตตลาดน้ำในอดีตเงื่อนไขพื้นฐานพื้นที่ของโครงข่ายสัญจรทางน้ำระหว่างลุ่มแม่น้ำด้วยแม่น้ำ และคลองเชื่อมแม่น้ำ	ระดับพื้นที่การกระจายผลผลิตใช้การสัญจรทางน้ำระหว่างพื้นที่คลองภายนอกและคลองภายในมีตลาดน้ำอัมพวาเป็นศูนย์กลางหลักติดตลาดทุกวันทำหน้าที่ในการรับและกระจายผลผลิต กับตลาดน้ำต่างๆด้วยระบบวันนัดค้า ทำให้เกิดการหมุนเวียนค้าขายในพื้นที่ได้ทุกวัน	-การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและลักษณะพื้นฐานพื้นที่ไปเป็นการสัญจรทางบก เครือข่ายเชิงพื้นที่ที่วัตุดิบและผลผลิตทางน้ำสิ้นสุดลง รวมถึงการสิ้นสุดลงของตลาดน้ำ -ยกเว้นกรณีตลาดน้ำในพื้นที่คลองภายในจากเงื่อนไขหลักสังคมวัฒนธรรมยังคงอยู่แต่มีการปรับตัวลดขนาดเครือข่ายเชิงพื้นที่ลง
ผลผลิตจากพื้นที่ภายใน ได้แก่ วัตุดิบ ของป้า ข้าว ปลาน้ำจืด ผลผลิตจากพื้นที่ชายฝั่งทะเล ได้แก่ อาหารทะเลสด อาหารทะเลแห้ง และผลผลิตจากพื้นที่สวน ได้แก่ พืชผักและผลไม้ มีตลาดน้ำอัมพวาเป็นศูนย์กลางหลักของพื้นที่ในบริบทสวนในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า	การกระจายผลผลิตในพื้นที่ ตลาดน้ำอัมพวาเป็นศูนย์กลางติดตลาดทุกวัน เชื่อมโยงกับตลาดน้ำพื้นที่ภายใน กระจายสินค้าและผลผลิตกับตลาดน้ำนัดค้าอื่นๆ ระหว่างของสวน ของทะเล และสินค้าจำเป็นในชีวิตประจำวัน	ตลาดน้ำเดิมบางส่วนคงอยู่ได้ในพื้นที่คลองภายใน เครือข่ายเชิงพื้นที่ที่วัตุดิบและผลผลิตสวนลดขนาดลง ยังคงความสัมพันธ์กับการทำสวนยกทรง และโครงข่ายสัญจรทางน้ำ สินค้าของตลาดน้ำมีความหลากหลายลดลง ได้แก่ ของสวน อาหารปรุงสุก ของชำและอาหารแห้ง

ที่มา : สรุปจากผลวิเคราะห์, 2553.

6.4 การเกิดและการเปลี่ยนแปลงเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการ

เครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการของตลาดน้ำในที่นี้ หมายถึง ชนิดและความหลากหลายของสินค้าและบริการที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ และการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าของกลุ่มคนในตลาดน้ำมีลักษณะการเกิดและการเปลี่ยนแปลงดังนี้

1) การเกิดขึ้นของเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการของตลาดน้ำ จากเงื่อนไขหลักสี่ฐานพื้นที่จากการมีผลผลิตที่ผลิตได้ภายใต้เงื่อนไขพื้นที่แตกต่าง รวมถึงความตั้งใจในการจัดหาผลผลิตมาแลกเปลี่ยนซื้อขายกันในตลาดน้ำเพื่อเติมเต็มวิถีชีวิตในสิ่งที่ไม่สามารถผลิตเองได้ในท้องถิ่น เกิดเป็นความหลากหลายของประเภท ชนิดสินค้า และบริการในตลาดน้ำและร้านค้าริมน้ำที่เกี่ยวข้อง รวมถึงกลุ่มคนที่เข้ามาแลกเปลี่ยนซื้อขายกันในตลาดน้ำระหว่าง แม่ค้า-พ่อค้าในตลาดน้ำ ชาวสวน ร้านค้าริมน้ำ ดังนี้

ความหลากหลายของสินค้าตลาดน้ำในอดีตยังมีเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการของร้านค้าริมน้ำ ที่มีความสัมพันธ์กับเครือข่ายเชิงพื้นที่ของตลาดน้ำ โดยเฉพาะสินค้าจำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพของชาวสวน ได้แก่ ร้านขายข้าวของเครื่องใช้จำเป็นในชีวิตประจำวัน เช่น ข้าวสาร น้ำมันก๊าด อุปกรณ์ทำสวน เครื่องซั้ว ตวง ร้านขายยา ร้านถ่ายรูป ร้านตัดผม ร้านตัดผม ร้านขายเสื้อผ้า ร้านตัดเสื้อผ้า ร้านทอง ร้านขนม และร้านขายเครื่องบวช เป็นต้น ผู้ที่ค้าขายตลาดริมน้ำเป็นชาวจีนที่มีร้านค้าเป็นของตนเอง หรือเช่าจากเจ้าของเรือแถว (จิตรา พรรคกลิน, บุญส่ง วรรณบรรเจิด, สัมภาษณ์, อ้างแล้ว) จะสั่งซื้อสินค้าจากเรือต่างพื้นที่และจะนำสินค้ามาส่งที่ร้านค้าริมน้ำ เช่น ข้าวสารที่สั่งโดยทางเรือจากราชบุรี หรือสุพรรณบุรี เครื่องซั้ว ตวง กระทะเคียวตาล อุปกรณ์ทำน้ำตาลมะพร้าว จากเรือที่มาจากกรุงเทพมหานคร น้ำมันตะเกียง ชัน ชีโต้ ตอก จากเรือที่มาจากชลบุรี เป็นต้น

อย่างไรก็ตามชนิดและความหลากหลายของสินค้าตลาดน้ำยังมีการเปลี่ยนแปลงในอดีต โดยเฉพาะภายหลังสร้างเขื่อนบริเวณลุ่มน้ำแม่กลองตอนบน ในโครงการชลประทานแม่กลองใหญ่ ที่เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปีพ.ศ.2512 เมื่อเริ่มมีการกักเก็บน้ำประกอบกับเป็นช่วงเวลาที่แม่น้ำท่วมบ่อยติดต่อกัน 3 ปี เกิดภาวะน้ำเค็มหนุนเข้าท่วมพื้นที่ ภายหลังจากก่อสร้างเขื่อนเสร็จสิ้น ไม่มีน้ำท่วมอีก ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ต้องใช้ปุ๋ยและใช้ยาฆ่าแมลงมากขึ้น ทำให้มีการปรับเปลี่ยนชนิดพืชในหลายพื้นที่ไปเป็นพืชเชิงเดี่ยว เช่น ลิ้นจี่ ส้มโอ ผลไม้ต่างๆ หรือในกรณีพื้นที่ตำบลท่าคาที่เลิกทำสวนผัก ยาสูบ และข้าวหันมาทำสวนมะพร้าว และทำน้ำตาลมะพร้าว จนกลายมาเป็นสินค้าท้องถิ่นของตลาดน้ำท่าคาในเวลาต่อมา

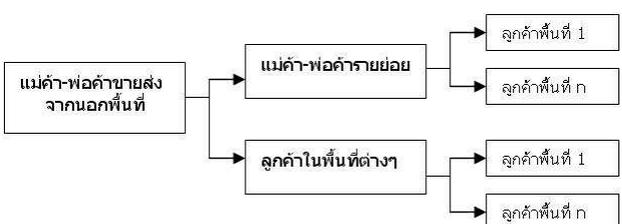
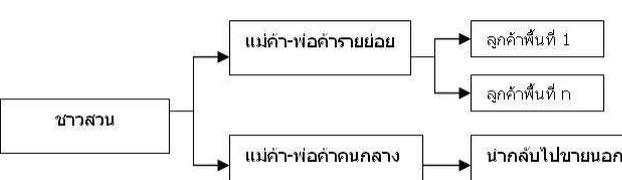
สำหรับการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าในอดีต มีทั้งการแลกเปลี่ยนและการซื้อขาย มีผู้ที่เกี่ยวข้อง คือ ชาวสวนที่นำสินค้ามาขาย แม่ค้า-พ่อค้าคนกลางขายส่ง แม่ค้า-พ่อค้ารายย่อย ลักษณะการแลกเปลี่ยนซื้อขาย ดังนี้ (ตาราง 6-9)

ลักษณะที่ 1 แม่ค้า-พ่อค้าขายส่ง นำสินค้าจากนอกพื้นที่มาขายให้กับแม่ค้า-พ่อค้ารายย่อย และนำไปขายในพื้นที่อื่น ๆ รวมถึงซื้อสินค้ากลับไปจำหน่ายต่อยังพื้นที่ของตน

ลักษณะที่ 2 แม่ค้า-พ่อค้ารายย่อย มาซื้อสินค้าจากแม่ค้า-พ่อค้าคนกลางขายส่ง และนำไปขายต่อตามคลองในพื้นที่ต่างๆ

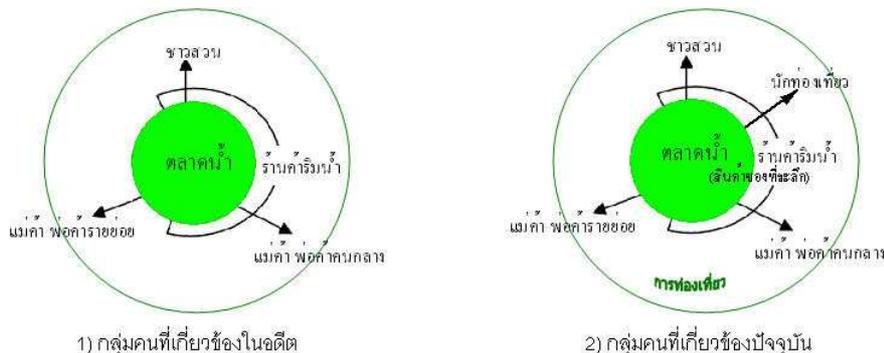
ลักษณะที่ 3 ชาวสวนนำผลผลิตมาขายให้กับแม่ค้า-พ่อค้าคนกลางขายส่ง และแม่ค้า-พ่อค้ารายย่อย และซื้อสินค้าที่จำเป็นกลับไป เช่น แม่ค้ารายย่อยมาซื้อปลาหนึ่ง และหอยแมลงภู่ จากเรือแม่ค้า-พ่อค้าเวลาเช้าใส่เรือพายขายต่อตามคลอง (อำภา ลมลอย, สัมภาษณ์, อ่างแล้ว) ชาวสวนที่ทำสวนตาลมะพร้าว เมื่อถึงวันนัดค้าก็จะนำออกไปขายให้กับ “เรือต่อ” หรือพ่อค้า-แม่ค้าคนกลางที่มารอรับซื้อที่ตลาดน้ำ จากนั้นจะซื้อไม้พะยอม กระจับปี่ รวงน้ำตาล ข้าวสาร และของใช้จำเป็นกลับไป (วิเชียร เผือกผล, สัมภาษณ์, 15 พฤศจิกายน 2553)

ตาราง 6-9 สรุปลักษณะการซื้อขายสินค้าในตลาดน้ำในอดีต

ลักษณะการแลกเปลี่ยนซื้อขายในตลาดน้ำ	หมายเหตุ
1) ความสัมพันธ์ระหว่างแม่ค้า-พ่อค้ารายย่อย, แม่ค้า-พ่อค้าขายส่ง และลูกค้า	แม่ค้า-พ่อค้ารายย่อยจากพื้นที่ต่างๆ มาซื้อสินค้าที่ตลาดน้ำจากแม่ค้า-พ่อค้าขายส่ง และนำกลับไปขายต่อให้กับลูกค้ายังพื้นที่ของตน
2) ความสัมพันธ์ระหว่างแม่ค้า-พ่อค้าขายส่ง, แม่ค้า-พ่อค้ารายย่อย และลูกค้า	แม่ค้า-พ่อค้าขายส่ง นำสินค้ามาขายแก่แม่ค้า-พ่อค้ารายย่อย และนำมาค้าขายให้กับลูกค้าในพื้นที่อื่น ๆ ก่อนซื้อสินค้าบรรทุกใส่เรือกลับไปขายยังพื้นที่ของตน
3) ความสัมพันธ์ระหว่างชาวสวน, แม่ค้า-พ่อค้ารายย่อย และแม่ค้า-พ่อค้าคนกลางละลูกค้า	ชาวสวนนำผลผลิตมาขายส่งแก่แม่ค้า-พ่อค้าคนกลาง และขายปลีกแก่แม่ค้า-พ่อค้ารายย่อย ก่อนที่แม่ค้า-พ่อค้ารายย่อยนำไปจำหน่ายแก่ลูกค้าในพื้นที่ และแม่ค้า-พ่อค้าคนกลางนำไปจำหน่ายนอกพื้นที่ต่อไป

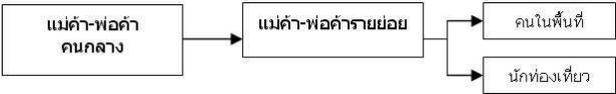
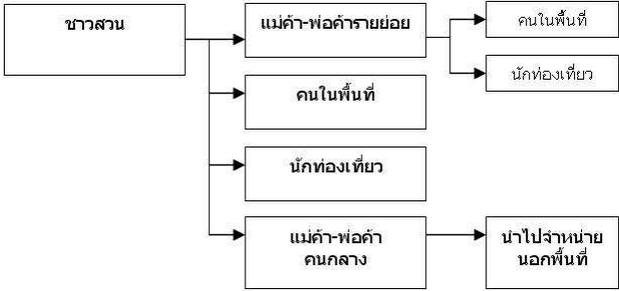
ที่มา : สรุปจากผลวิเคราะห์, 2553.

2) การเปลี่ยนแปลงเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการของตลาดน้ำ การเปลี่ยนแปลงชนิดและความหลากหลายของสินค้าในตลาดน้ำนอกจากมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงไปเป็นการสัญจรทางบก การสิ้นสุดลงของเครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัดฤดูบิและผลผลิตที่ใช้การสัญจรทางน้ำแล้วยังเป็นผลมาจากนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะกรณีตลาดน้ำดำเนินสะดวก ตลาดน้ำเดิมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยวตั้งแต่ปีพ.ศ.2514 สินค้าในตลาดน้ำนอกจากของสวน อาหารการกิน และสิ่งของจำเป็นในชีวิตประจำวันแล้ว ยังมีสินค้าสำเร็จรูปสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหม่ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ (รูปภาพ 6-6) สินค้าสำเร็จรูปทั้งในตลาดน้ำและร้านค้าริมน้ำต่างๆ มีเพิ่มขึ้น เป็นสินค้าประเภทของที่ระลึกจากต่างพื้นที่ เช่น ภาคเหนือ และกรุงเทพมหานคร เช่นเดียวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวทางเรือของผู้ประกอบการมีการจัดทำเรือสำหรับนักท่องเที่ยวในการเที่ยวชมตลาดน้ำและวิถีชีวิตริมคลองตามกำหนดการท่องเที่ยวของบริษัทนำเที่ยว ตัวอย่างเช่น การเที่ยวชมเตาตาล การนั่งเรือชมวิถีชีวิตริมคลองขุนพิทักษ์ เข้าคลองต้นตาล-คลองต้นเข็ม และขึ้นที่ร้านค้าสินค้าที่ระลึก (นวล สารสอน, 2533: 64-75) นอกจากการซื้อขายแลกเปลี่ยนระหว่างแม่ค้า-พ่อค้าแล้ว เมื่อเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยวก็เริ่มมีการปรับปรุงร้านค้าริมน้ำสองฝั่งคลองลัดพลีให้เป็นร้านขายสินค้าที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยว จากตลาดริมน้ำเดิมชั้นเดียวปรับปรุงเป็นสองชั้นเพื่อต้องการขายสินค้าของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยวให้ได้มากขึ้น มีการให้รางวัลสินน้ำใจแก่แม่ค้าและเจ้าของเรือนำเที่ยวที่นำฝรั่งมาแวะมาซื้อสินค้าจากร้านค้า ทำให้ตลาดน้ำดำเนินสะดวกในคลองลัดพลีคึกคักมีผู้คนมากมายในช่วงเวลาครึ่งวันเช้า และเจียบเหงาลงในเวลาบ่าย (พระครูสิริวรณวิวัฒน์, 2544: 68) ตลาดน้ำเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งย้ายเข้ามาอยู่ในคลองต้นเข็ม โดยการสนับสนุนจากผู้กระทำธุรกิจการท่องเที่ยว ด้วยกลไกลงทุนให้ตลาดน้ำกลายเป็นธุรกิจท่องเที่ยว มีการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวซื้อขายผ่านบริษัทนำเที่ยวนักท่องเที่ยวต่างชาติมาเที่ยวชมตลาดน้ำเป็นกลุ่มลูกค้าหลัก (contact tour) กลไกดังกล่าวส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงประเภทสินค้าและบริการท่องเที่ยวตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวจากการผูกขาดและกำหนดประเภท ชนิดสินค้า และบริการเที่ยวชมตลาดน้ำ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยวของตลาดน้ำจึงเกิดเป็นเงื่อนไขปัจจัยบ่งชี้ร่วมระหว่างกันของเครือข่ายเชิงพื้นที่ที่ผลผลิตและวัตถุดิบของตลาดน้ำ กับเครือข่ายเสริมและสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการตลาดน้ำที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยวอย่างเป็นสาเหตุและส่งผลระหว่างกันผ่านกระบวนการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ใช้สอยของตลาดน้ำไปเพื่อการท่องเที่ยว จากกลุ่มผู้กระทำธุรกิจการท่องเที่ยว รวมถึงตลาดน้ำแห่งนี้ยังเป็นต้นแบบของตลาดน้ำแห่งแรกที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน

รูปภาพ 6-6 การเปลี่ยนแปลงกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายของตลาดน้ำในอดีตและปัจจุบัน
ที่มา: สรุปจากผลวิเคราะห์, 2553.

ตาราง 6-10 สรุปการเปลี่ยนแปลงลักษณะการซื้อขายสินค้าในตลาดน้ำในปัจจุบัน

ลักษณะการแลกเปลี่ยนซื้อขายในตลาดน้ำ	หมายเหตุ
1) ความสัมพันธ์ระหว่างแม่ค้า-พ่อค้าคนกลาง, แม่ค้า-พ่อค้ารายย่อย และลูกค้า	แม่ค้า-พ่อค้ารายย่อย ซื้อสินค้าจากแม่ค้า-พ่อค้าคนกลาง และนำมาจำหน่ายแก่คนในพื้นที่ และนักท่องเที่ยว พบได้ในตลาดน้ำทุกประเภท
2) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการตลาดน้ำ, แม่ค้า-พ่อค้ารายย่อย และลูกค้า	-แม่ค้า-พ่อค้ารายย่อย ซื้อสินค้าจากผู้ประกอบการตลาดน้ำรายใหญ่ นำมาจำหน่ายแก่คนในพื้นที่และนักท่องเที่ยว -นักท่องเที่ยว ซื้อสินค้าและบริการจากผู้ประกอบการตลาดน้ำรายใหญ่ เป็นลักษณะเฉพาะตัวของตลาดน้ำเดิมภายใต้เงื่อนไขหลักฐานพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว คือ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก
3) ความสัมพันธ์ระหว่างชาวสวน, แม่ค้า-พ่อค้ารายย่อย, แม่ค้า-พ่อค้าคนกลาง และลูกค้า	-แม่ค้า-พ่อค้ารายย่อย ซื้อสินค้าจากชาวสวน นำมาจำหน่ายแก่คนในพื้นที่ และนักท่องเที่ยว -คนในพื้นที่ ซื้อสินค้าจากชาวสวนในตลาดน้ำโดยตรง -นักท่องเที่ยว ซื้อสินค้าจากชาวสวนในตลาดน้ำโดยตรง -แม่ค้า-พ่อค้าคนกลาง ซื้อสินค้าจากชาวสวน และนำไปจำหน่ายนอกพื้นที่ (เฉพาะตลาดน้ำเดิมคงอยู่)

ที่มา : สรุปจากผลวิเคราะห์, 2553.

สรุปลักษณะการซื้อขายระหว่างกลุ่มคนในตลาดน้ำปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากการเปลี่ยนแปลงไปเป็นการสัญจรทางบก การเกิดขึ้นของเครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัตถุดิบและผลผลิตที่ใช้การคมนาคมขนส่งทางบก การเปลี่ยนแปลงหน้าที่ใช้สอยของตลาดน้ำจากการท่องเที่ยว มีผู้กระทำเข้ามาเกี่ยวข้อง และตลาดน้ำเดิมคงอยู่ภายใต้เงื่อนไขหลักสังคมวัฒนธรรมที่ยังมีหน้าที่ใช้สอยของความเป็นศูนย์กลางเดิม มีการปรับตัวลดขนาดลงของเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุดิบและผลผลิตทางน้ำ ตลาดน้ำปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะการซื้อขายระหว่างกลุ่มคนในตลาดน้ำลักษณะต่างๆ ดังนี้ (ตาราง 6-10)

ลักษณะที่ 1 แม่ค้า-พ่อค้ารายย่อยในตลาดน้ำ ซื้อสินค้าจากแม่ค้า-พ่อค้าคนกลาง และนำมาจำหน่ายแก่คนในพื้นที่ และนักท่องเที่ยวในตลาดน้ำ

ลักษณะที่ 2 แม่ค้า-พ่อค้ารายย่อย ซื้อสินค้าจากผู้ประกอบการตลาดน้ำรายใหญ่ และนำมาจำหน่ายแก่คนในพื้นที่ หรือนักท่องเที่ยวในตลาดน้ำ เช่นเดียวกันกับที่ผู้ประกอบการตลาดน้ำรายใหญ่ยังจำหน่ายสินค้าและบริการเหล่านั้นแก่กลุ่มลูกค้านักท่องเที่ยวโดยตรง เป็นลักษณะเฉพาะตัวของตลาดน้ำดำเนินสะดวก ตลาดน้ำเดิมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว

ลักษณะที่ 3 ชาวสวนในตลาดน้ำมีความสัมพันธ์ของรูปแบบการค้าขายในตลาดน้ำที่หลากหลายมากขึ้น ได้แก่ 1) ชาวสวนนำผลผลิตมาขายแก่แม่ค้า-พ่อค้ารายย่อยในตลาดน้ำ เพื่อนำมาจำหน่ายแก่คนในพื้นที่และนักท่องเที่ยวในตลาดน้ำ 2) ชาวสวนนำผลผลิตมาจำหน่ายแก่คนในพื้นที่ในตลาดน้ำโดยตรง 3) ชาวสวนนำผลผลิตมาจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวในตลาดน้ำโดยตรง และ 4) ชาวสวนนำผลผลิตมาจำหน่ายแก่แม่ค้า-พ่อค้าคนกลางที่ตลาดน้ำก่อนนำไปขายต่อนอกพื้นที่ต่อไป ลักษณะนี้พบได้ในทุกตลาดน้ำ ยกเว้นกรณีที่ชาวสวนนำผลผลิตมาจำหน่ายแก่แม่ค้า-พ่อค้าคนกลางมักพบในตลาดน้ำเดิมคงอยู่เท่านั้น

3) เครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการตลาดน้ำปัจจุบัน

เครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการตลาดน้ำประเภทต่างๆปัจจุบัน เกี่ยวข้องกับชนิดและความหลากหลายของสินค้าและบริการมี 3 ลักษณะ คือ ความหลากหลายสินค้าในตลาดน้ำร้านค้าริมน้ำ และบริการท่องเที่ยวเชื่อมโยงตลาดน้ำ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างกันของเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุดิบและผลผลิต กับเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าบริการ มีลักษณะสำคัญดังนี้

3.1) ความหลากหลายของสินค้าในตลาดน้ำ สินค้าในตลาดน้ำ ได้แก่ 1) อาหารและเครื่องดื่ม 2) อาหารสด 3) พืชผักผลไม้ตามฤดูกาล 4) น้ำตาลมะพร้าว 5) ต้นไม้ และดอกไม้ 6) ของชำ 7) สินค้าของที่ระลึก 8) มะพร้าวแห้ง และอื่นๆ ความหลากหลาย

สินค้าในตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่เป็นอาหารการกิน ผลไม้ตามฤดูกาล และสินค้าของที่ระลึก มีกลุ่มลูกค้าหลักเป็นนักท่องเที่ยว ส่วนตลาดน้ำในวิถีชีวิตท้องถิ่นสวน สินค้าส่วนใหญ่มีความหลากหลายมาก เป็นผลผลิตจากสวน และสินค้าจำเป็นในชีวิตประจำวัน กลุ่มลูกค้าหลักคือ คนในพื้นที่ และนักท่องเที่ยว (ตาราง 6-11)

ตาราง 6-11 ประเภทสินค้าเรือพายของตลาดน้ำปัจจุบัน

ประเภทและชนิดสินค้า	จำนวนเรือ (ร้อยละ)	สัดส่วนสินค้าในตลาดน้ำ	หมายเหตุ
1.ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา ตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว			
1) อาหารและเครื่องดื่ม -อาหารปรุงสุก -ขนมหวาน -เครื่องดื่ม	79.45 5.48 5.48	ร้อยละ (%)	ตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว สัดส่วนสินค้าอาหารและเครื่องดื่มเป็นหลัก ความหลากหลายของสินค้าน้อย ลูกค้าหลักคือนักท่องเที่ยว
2) พืชผักและผลไม้ตามฤดูกาล -ผลไม้ตามฤดูกาล	9.59		
2.ตลาดน้ำท่าคันด้า (2, 7 และ 12 คำ) ตลาดน้ำในท้องถิ่นสวน			
1) อาหารและเครื่องดื่ม -อาหารปรุงสุก -ขนมหวาน	7.58 7.58	ร้อยละ	ตลาดน้ำในท้องถิ่นสวน สินค้าส่วนใหญ่เป็นผลผลิตของพื้นที่ ความหลากหลายสินค้ามาก เป็นสินค้าของสวนและสินค้าในชีวิตประจำวัน กลุ่มลูกค้าหลักเป็นชาวสวนและนักท่องเที่ยว
2) พืชผักและผลไม้ -พืชผักสวนครัว -ผลไม้ตามฤดูกาล	43.94 12.12		
3) น้ำตาลมะพร้าว	4.55		
4) ของชำ	3.03		
5) อาหารสด	10.61		
6) ต้นไม้	4.55		
7) อื่นๆ	6.06		
3.ตลาดน้ำท่าวันเสาร์-อาทิตย์ ตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว			
1) อาหารและเครื่องดื่ม -อาหารปรุงสุก -ขนมหวาน	22.22 19.44	ร้อยละ (%)	ตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวในท้องถิ่นสวน ความหลากหลายของสินค้ามีมาก แต่สินค้าส่วนใหญ่เป็นอาหารและผลผลิตที่ผลิตจากสวน กลุ่มลูกค้าหลักคือนักท่องเที่ยว รองลงมาและคนในพื้นที่
2) พืชผักและผลไม้ -พืชผักสวนครัว -ผลไม้ตามฤดูกาล	25.00 11.11		
3) น้ำตาลมะพร้าว	5.56		
4) ของชำ	2.78		
5) ต้นไม้	11.11		
6) อื่นๆ	2.78		

ประเภทและชนิดสินค้า	จำนวนเรือ (ร้อยละ)	สัดส่วนสินค้าในตลาดน้ำ	หมายเหตุ
4.ตลาดน้ำดอนมะโนรานัดค้า (2, 7 และ 12 ค่า) ตลาดน้ำในวิถีชีวิตท้องถิ่นสวน			
1) อาหารและเครื่องดื่ม -อาหารปรุงสุก -ขนมหวาน	20.50 11.76	ร้อยละ (%)	ตลาดน้ำในท้องถิ่นสวน สินค้าส่วนใหญ่เป็นผลผลิตของพื้นที่ ความหลากหลายของสินค้ามีมาก เพื่อการค้าวงชีวิตประจำวัน กลุ่มลูกค้าหลักคือชาวสวนในพื้นที่
2) พืชผักและผลไม้ -พืชผักสวนครัว -ผลไม้ตามฤดูกาล	41.17 5.88		
3) ของชำ	8.82		
4) อาหารสด	8.82		
5) มะพร้าวแห้ง	11.76		
6) อื่นๆ	2.94		
5.ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) ตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว			
1) อาหารและเครื่องดื่ม -อาหารปรุงสุก -ขนมหวาน	35.87 5.00	ร้อยละ (%)	ตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว สินค้าส่วนใหญ่เป็นอาหารและผลไม้ตามฤดูกาล ยังพอมีความหลากหลายของสินค้า แต่เป็นส่วนน้อย กลุ่มลูกค้าหลักคือนักท่องเที่ยว
2) พืชผักและผลไม้ -พืชผักสวนครัว -ผลไม้ตามฤดูกาล	3.00 39.61		
3) น้ำตาลมะพร้าว	1.74		
4) ของชำ	1.74		
5) อาหารสด	1.74		
5) ต้นไม้ 6) ของที่ระลึก	1.74 9.57		
หมายเหตุ ■ อาหารและเครื่องดื่ม ■ อาหารสด ■ พืชผักผลไม้ ■ น้ำตาลมะพร้าว ■ ของชำ ■ มะพร้าวแห้ง ■ ของที่ระลึก ■ ต้นไม้ ดอกไม้ ■ อื่นๆ			

ที่มา : 1. กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เทศบาลตำบลอัมพวา, 2553

2. สัมภาษณ์ระหว่างวันที่ 3 ธันวาคม และ 23-27 ธันวาคม 2553

3.2) ความหลากหลายสินค้าของร้านค้าริมน้ำ ตลาดน้ำที่มีบทบาทเป็นแหล่งท่องเที่ยว คือ ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา ตลาดน้ำท่าควั่นเสาร์-อาทิตย์ และตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) ความหลากหลายของสินค้าริมน้ำเป็นไปเพื่อการท่องเที่ยว คือ

1) อาหารและเครื่องดื่ม ได้แก่ อาหารปรุงสุก ขนมหวาน และเครื่องดื่ม 2) พืชผักผลไม้ตามฤดูกาล 3) สินค้าของที่ระลึก ได้แก่ เสื้อผ้า เครื่องประดับ หัตถกรรมจากไม้ หมวกสาน และอื่นๆ 4) ต้นไม้ ดอกไม้ และอื่นๆ (ตาราง 6-12) ประเภทและชนิดสินค้าของร้านค้าริมน้ำมีลักษณะคล้ายคลึงกัน แตกต่างกันที่จำนวนร้านค้าริมน้ำของตลาดน้ำอัมพวามีจำนวนมากและหนาแน่นมาก เนื่องจากเป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมมากกว่า สำหรับกรณีตลาด

น้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) เป็นการดำเนินการของผู้ประกอบการรายใหญ่ มีองค์ประกอบคือ ที่จอดรถ ท่าเรือพาย ร้านขายอาหาร ผลไม้ และสินค้าที่ระลึก คือ ท่าเรือพิชัย ท่าเรือเจริญสุนทร ท่าเรือแป้ว ท่าเรือยูวันดา และมูลนิธิพจวรรณ ที่มีบทบาทในการกำหนดประเภทและชนิดสินค้าในตลาดน้ำให้สัมพันธ์กับธุรกิจการท่องเที่ยว การติดต่อกลุ่มลูกค้านักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ มาเที่ยวชมตลาดน้ำยังท่าเรือของแต่ละรายเป็นส่วนใหญ่ ประเภทและชนิดสินค้าน้ำดื่ม น้ำดื่ม น้ำดื่ม ได้แก่ เสื้อผ้า หมวกสาน เครื่องหนัง เครื่องไม้แกะสลัก เครื่องประดับ และเครื่องเทศ เป็นต้น

ตาราง 6-12 ประเภทสินค้าร้านค้าริมน้ำตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา และตลาดน้ำท่าเสา-อาทิตย์

ประเภทและชนิดสินค้า	จำนวนร้าน (%)	สัดส่วนสินค้าในตลาดน้ำ	หมายเหตุ
1. ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา เพื่อการท่องเที่ยว			
1) อาหารและเครื่องดื่ม		ร้อยละ (%)	ตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว สัดส่วนสินค้าอาหารและเครื่องดื่มเป็นหลัก รองลงมา เป็นของที่ระลึก และผลไม้ มีความหลากหลายของสินค้า น้อย กลุ่มลูกค้าหลักคือนักท่องเที่ยว
-อาหารปรุงสุก	34.44		
-ขนมหวาน	15.43		
-เครื่องดื่ม	7.16		
2) พืชผักผลไม้ตามฤดูกาล			
-ผลไม้ตามฤดูกาล	13.50		
3) ของที่ระลึก	24.79		
4) อื่นๆ	4.68		
2. ตลาดน้ำท่าเสาวันเสาร์-อาทิตย์ เพื่อการท่องเที่ยว			
1) อาหารและเครื่องดื่ม		ร้อยละ (%)	ตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวในท้องถิ่นสวน ความหลากหลายของสินค้า สินค้าส่วนใหญ่เป็นอาหารและของที่ระลึกและผลไม้ตามฤดูกาล กลุ่มลูกค้าหลักคือนักท่องเที่ยว รองลงมาเป็นคนในพื้นที่
-อาหารปรุงสุก	11.76		
-ขนมหวาน	23.53		
-เครื่องดื่ม	11.76		
2) พืชผักและผลไม้ตามฤดูกาล			
-ผลไม้ตามฤดูกาล	14.71		
3) ของที่ระลึก	26.47		
4) ต้นไม้ ดอกไม้	8.82		
4) อื่นๆ	2.94		
หมายเหตุ			

ที่มา : 1. กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เทศบาลตำบลอัมพวา, 2553

2. สัมภาษณ์ระหว่างวันที่ 3 ธันวาคม และ 23-27 ธันวาคม 2553

3.3) บริการท่องเที่ยวเชื่อมโยงตลาดน้ำ ตลาดน้ำมีบทบาทท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับการเที่ยวชมวิถีชีวิตและโครงข่ายสัญญาณน้ำและทางบก ได้แก่ 1) ที่พักโฮมสเตย์ในจังหวัดสมุทรสงคราม จำนวนทั้งสิ้น 113 แห่ง (สำนักปลัดเทศบาลตำบลอัมพวา, 2553)

ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงได้กับตลาดน้ำต่างๆ โดยทางน้ำและทางบก บริการที่พักผ่อนใหญ่อยู่ในอำเภออัมพวา 54 แห่ง อำเภอเมืองสมุทรสงคราม 41 แห่ง และอำเภอบางคนที 18 แห่ง

2) บริการทำเรือเที่ยวชมตลาดน้ำและวิถีชีวิตริมน้ำ ได้แก่ ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา เส้นทางท่องเที่ยวตามแนวคลองอัมพวา-คลองผีหลอก-แม่น้ำแม่กลอง ตลาดน้ำท่าควั่นเสาร์-อาทิตย์ เส้นทางเรือพายชมสวน วิถีชีวิต และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) เส้นทางเรือติดเครื่องยนต์เที่ยวชมวิถีชีวิตริมคลอง และตลาดน้ำ (ตาราง 6-13)

ตาราง 6-13 สรุปบริการท่องเที่ยวทางเรือที่เชื่อมโยงกับตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวปัจจุบัน

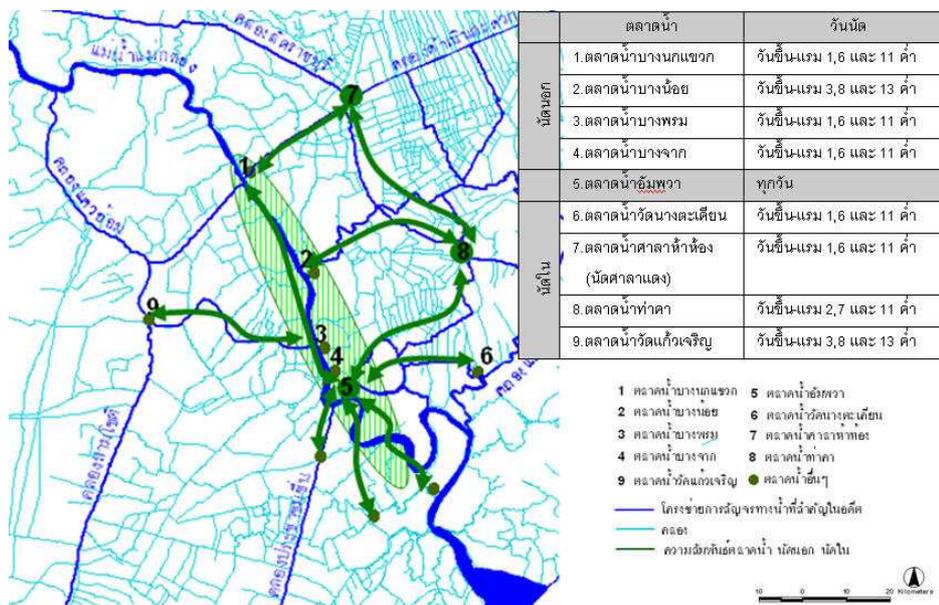
บริการท่องเที่ยวทางเรือ	เส้นทางท่องเที่ยวทางเรือ	ทำเรือบริการ
1.ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา		ทำเรือบริการ 10 ทำเรือ คือ ค่าบริการคนละ 60 บาท เช่าเรือเหมา ลำๆละ 600 บาท (ที่มา : สำนักปลัดเทศบาลตำบล อัมพวา, 2553)
2.ตลาดน้ำท่าควั่นเสาร์-อาทิตย์		บริการเรือท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตริมคลอง โดยวิสาหกิจชุมชนโฮมสเตย์ตลาดน้ำ ท่าควั่น และกลุ่มเรือพายท่องเที่ยว ตลาดน้ำท่าควั่น ค่าบริการคนละ 60 บาท เช่าเรือเหมาลำๆ ละ 600 บาท (ที่มา : สํารวจระหว่างวันที่ 3 และ 23-27 ธันวาคม 2553)
3.ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม)		ทำเรือบริการ 21 ทำเรือ ค่าบริการเหมา ลำๆละ 300-500 บาท (ที่มา : สำนักปลัดเทศบาลตำบล ดำเนินสะดวก, 2553)

จะเห็นได้ว่าเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการตลาดน้ำดังกล่าวมาแล้ว เป็นความสัมพันธ์ซึ่งระหว่างกันกับเครือข่ายวัตถุดิบและผลผลิตของตลาดน้ำ โดยบ่งชี้ถึงหน้าที่ใช้สอยของตลาดน้ำที่เปลี่ยนแปลงจากการเป็นศูนย์กลางการค้าขายบนท้องน้ำมาเป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว มีเครือข่ายวัตถุดิบและผลผลิตที่ใช้ทั้งการสัญจรทางน้ำและทางบก มีความหลากหลายของประเภทและชนิดสินค้าในตลาดน้ำและร้านค้าริมน้ำที่สนับสนุนต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว และความแตกต่างกันในความหลากหลายของประเภทสินค้าและบริการยังแสดงถึงความแตกต่างกันของหน้าที่ใช้สอยของตลาดน้ำ ได้แก่ ตลาดน้ำเดิมคงอยู่ ยังคงบทบาทหน้าที่ศูนย์กลางการค้าขายของชุมชนชาวสวน ประเภทและชนิดสินค้าในชีวิตประจำวันมาก และมีสัดส่วนสินค้าผลผลิตสวนประเภทพืชผักผลไม้สูง ส่วนตลาดน้ำที่มีบทบาทหน้าที่ใช้สอยเพื่อการท่องเที่ยว มีความหลากหลายของประเภทและชนิดสินค้าน้อยกว่าและมีสัดส่วนสินค้าประเภทอาหารการกินสูงที่สุด นอกจากนี้ตลาดน้ำที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยวยังมีการปรับเปลี่ยนเครือข่ายวัตถุดิบและผลผลิตตลาดน้ำไปเพื่อการท่องเที่ยวโดยทางเรือ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ซึ่งระหว่างกันกับเครือข่ายเสริมสนับสนุนสินค้าและบริการเพื่อการท่องเที่ยวในหน้าที่ใช้สอยใหม่เช่นกัน

6.5 การเกิดและการเปลี่ยนแปลงปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของตลาดน้ำ

ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของตลาดน้ำเป็นการวิเคราะห์เงื่อนไขการเกิดและการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับวันติดตลาดน้ำ ลักษณะสังคมวัฒนธรรมแม่ค้า-พ่อค้า ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและการค้าขายในตลาดน้ำในอดีต การแต่งกาย และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายในตลาดน้ำ รวมถึงปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของตลาดน้ำประเภทต่างๆในปัจจุบันว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และมีลักษณะที่แตกต่างกันอย่างไรของตลาดน้ำแต่ละประเภท

1) **ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของตลาดน้ำในอดีต** เกิดจากความตั้งใจในการจัดหาสินค้าและผลผลิตที่ผลิตได้มาแลกเปลี่ยนซื้อขายกันที่ตลาดน้ำเป็นเงื่อนไขของการมาค้าขายที่ตลาดน้ำในเวลาและสถานที่นัดหมาย อย่างเป็นเงื่อนไขกับฐานพื้นที่ของโครงข่ายสัญจรทางน้ำ การหมุนเวียนขึ้น-ลงของน้ำ และเครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัตถุดิบและผลผลิต เกิดเป็นเครือข่ายทางพื้นที่และสังคมของการค้าขายของตลาดน้ำที่แม่ค้า-พ่อค้าและชาวสวนในพื้นที่สามารถหมุนเวียนเดินทางไปค้าขายได้ทุกวันในตลาดน้ำที่หมุนเวียนติดตลาดในวันจันทร์คดิ

แผนที่ 6-4 เครือข่ายตลาดน้ำ “น้ดนอก” และ “น้ดใน”

ที่มา: สรุปจากการวิเคราะห์, 2554.

ในอดีตเป็นการติดตลาดในเวลาและสถานที่กำหนดวันนัดจากผู้กระทำท้องถิ่น โดยกำหนดจากวันจันทร์คติในช่วงวัน “น้ำเกิด” คือ ช่วงที่มีระดับน้ำขึ้น-ลงมาก และขึ้นลงวันละหลายเที่ยว กระแสน้ำไหลแรงช่วยให้ชาวสวนลำเลียงผลผลิตไปยังตลาดน้ำได้สะดวก ในหนึ่งเดือนจันทร์คติ “น้ำเกิด” คือ ช่วงวันเดือนเพ็ญ ตั้งแต่วันขึ้น 13 ค่ำ ถึง วันแรม 2 ค่ำ และช่วงวันเดือนดับ ตั้งแต่วันแรม 13 ค่ำ ถึงวันขึ้น 2 ค่ำ (สุรจิต ชีรเวทย์, 2544:47-50; เสาวภา พรสิริพงษ์ และคณะ, 2551: 168-170) พื้นที่สวนนอกบางช้างมีลักษณะโครงข่ายคลอง 2 แบบ คือ คลองภายนอกติดแม่น้ำแม่กลอง และคลองหลัก และคลองภายในที่อยู่ถัดจากแม่น้ำแม่กลองเข้าไปในพื้นที่ จากภูมิปัญญาสังเกตน้ำดังกล่าว ชาวสวน กลุ่มแม่ค้า-พ่อค้า และผู้นำชุมชน จึงร่วมกำหนดวันนัดมาแลกเปลี่ยนซื้อขายผลผลิตเกิดเป็นระบบวันนัดของ “น้ดนอก” และ “น้ดใน” พัฒนาเป็นเครือข่ายตลาดน้ำบนพื้นที่ มีตลาดน้ำอัมพวาเป็นศูนย์กลางหลักติดตลาดทุกวัน (แผนที่ 6-4)

แม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำและชาวสวน มักเดินทางไปค้าขายที่ตลาดน้ำเป็นกลุ่ม มีทั้งมาจากต่างถิ่นอยู่ประจำจนกว่าสินค้าจะหมดจึงเดินทางกลับไป และเรือสำปั้นชาวสวนที่เอาของสวนมาขาย เรือแม่ค้า-พ่อค้าจากต่างถิ่นที่พายมากันเป็นกลุ่ม หรือในกรณีที่ทวนน้ำจะใช้การโยงเรือโดยเรือจ้าง โดยมากมาพักค้างแรมในที่เดิมซ้ำกันทุกครั้ง เช่น กลุ่มแม่ค้าดำเนินสะดวกมักพายเรือมาที่ตลาดน้ำอัมพวาเป็นกลุ่มมารอพักค้างคืนบริเวณวัดปากง่ามเพื่อรอซื้อขายในวันรุ่งขึ้น โดยออกจากบ้านมาแวะซื้อสินค้าที่ตลาดน้ำดำเนินสะดวกก่อน แล้วพายขายตามทางเรื่อยมาจนถึง

ตลาดน้ำอัมพวาในเวลาเย็น เมื่อขายสินค้าหมดก็จะซื้อสินค้ากลับไปขายต่อ (องณ์ กฤตพันธ์ และ
เพิ่ม ทองสดี, สัมภาษณ์, อ้างแล้ว)

สังคมแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำจึงรู้จักกันหมด เมื่อถึงวันนัดค้าจะมากันโดยพร้อม
เพรียงกัน คนเดิม กลุ่มเดิม จอดเรือที่เดิม นัดค้าเรือจึงมากเต็มคลอง แม่ค้ารู้กันว่าต้องมาเจอกัน
สังคมแม่ค้า-พ่อค้าในอดีตเหมือนพี่น้อง รู้จักกันหมด พุดคุยหยอกล้อ ช่วยกันขาย ช่วยกันหยิบของ
ส่ง มีทะเลาะกันบ้าง โดยเฉพาะช่วงเวลาที่เรือหนาแน่น เรือจะหยุดนิ่งแน่นเต็มคลองไปไหนไม่ได้
แม่ค้า-พ่อค้าจึงหงุดหงิดมีอารมณ์ (ยิ้ม ซิ้มยิ้ม และโปรย เจริญรัตน์, สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน
2553) สังคมตลาดน้ำวันนัดค้ายังเป็นความผูกพันกันกับแม่ค้า-พ่อค้า และชาวสวน ที่ต้องมา
พบปะซื้อขายกันที่ตลาดน้ำจนกลายเป็นวิถีชีวิตใน “เสน่ห์ของนัดค้า” ซึ่งก็คือ “...เป็นความผูกพัน
และความรักในอาชีพ การได้มาเจอมาพูดมาคุย มาแลกเปลี่ยนความคิดก็เป็นความสุข เงินบางที่
ก็ไม่ใช้สิ่งที่ยากได้ หากแต่ความผูกพันของเพื่อนแม่ค้า ได้หัวเราะ รักตลาดน้ำเป็นชีวิตจิตใจ เป็น
สังคมที่ผูกพันกันมาเนิ่นนาน หากหมดคนรุ่นนี้แล้วจะหาที่ไหนมาทดแทน คนที่เข้ามาทดแทนใหม่
ก็ต้องใช้เวลานาน เห็นว่ามีแต่ลดน้อยถอยลง...” (จรรยา เจือไทย, สัมภาษณ์, อ้างแล้ว)

นอกจากนั้นการแต่งกายและการพายเรือค้าขายสินค้ายังเป็นเอกลักษณ์สำคัญของ
ของตลาดน้ำ ในอดีตแม่ค้า-พ่อค้าในตลาดน้ำสวมใส่ชุดชาวสวน คือ สวมเสื้อแขนยาว ผ้านุ่ง สวม
งอบ หรือถุงใจกระเบน ผู้ชายกางสวมเกงขาก๊วย โดยเฉพาะตลาดน้ำดำเนินสะดวกแม่ค้ามีการ
แต่งกายเป็นเอกลักษณ์โดยสวมเสื้อแขนยาวที่มี “ลิ้น” หรือ “ปกมือ” สำหรับกันแดด และมักสวมใส่
ตามสีประจำวัน สวมงอบ หรือกางร่ม การใส่เสื้อสีตามวันเป็นความเชื่อเพื่อความเป็นสิริมงคลใน
การค้าขาย (เฉลา ลำเลื่อหลาย และเป่า ทัดเจริญสุข, สัมภาษณ์, 1 ธันวาคม 2553) เมื่อใช้เรือ
เป็นพาหนะในการค้าขายจึงต้องมีการไหว้เรือ มีการวางดอกไม้ไหว้แม่ย่านางเรือไว้ที่หัวเรือก่อน
ออกไปค้าขาย เพราะเรือต่อมาจากไม้ บางช่วงเวลาจะต้องเอาเรือลง เพื่อยาเรือ แม่ค้า-พ่อค้าที่
ค้าขายมักเอาเรือลงวันจันทร์ ขึ้นวันศุกร์ หมายถึง อยู่เย็นเป็นสุข ทำการยาเรือปีละสองครั้ง และ
ไหว้เรือตอนเอาเรือลงด้วยไข่ต้มและข้าว และปิดแผ่นทองหัวเรือและท้ายเรือ 3 แผ่น เพื่อความเป็น
สิริมงคล (เพิ่ม ทองสดี, สัมภาษณ์, อ้างแล้ว)

2) ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมตลาดน้ำปัจจุบัน ซึ่งการวิเคราะห์ครั้งนี้ให้ตลาดน้ำดอน
มะโนรานัดค้าเป็นกลุ่มตัวอย่างเดียวกับตลาดน้ำท่าคานัดค้า เนื่องจากเป็นเครือข่ายตลาดน้ำเดิม
นัดค้าเดียวกัน ใช้วิถีวิเคราะห์จากแบบสอบถามและเทคนิควิเคราะห์สถิติ เพื่อวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์
ทางสังคมของวันติดตลาดน้ำปัจจุบัน พื้นฐานสังคมวัฒนธรรมแม่ค้า-พ่อค้า และคุณค่าของตลาด
น้ำต่อจิตใจ แนวโน้มการสืบทอดอาชีพรวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างที่มาสินค้าในตลาดน้ำ

ประเภทสินค้า และกลุ่มลูกค้าตลาดน้ำประเภทต่างๆ ความสัมพันธ์ของกิจกรรมการมาค้าขายกับกิจกรรมอื่นๆในตลาดน้ำ และความสัมพันธ์ระหว่างแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำในปัจจุบัน ดังนี้

2.1) ลักษณะการติดตลาดน้ำ และความสัมพันธ์ที่มาสินค้า กลุ่มลูกค้า และสัดส่วนสินค้าตลาดน้ำปัจจุบัน จากเงื่อนไขความแตกต่างในบทบาทหน้าที่ใช้สอยตลาดน้ำ คือ ตลาดน้ำเดิมคงอยู่ และตลาดน้ำที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว มีการติดตลาด ความสัมพันธ์ของที่มาสินค้า กลุ่มลูกค้า และสัดส่วนสินค้า แตกต่างกันดังนี้ (ตาราง 6-14)

ตลาดน้ำที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว ภายใต้เงื่อนไขหลักฐานพื้นที่ ที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรในระดับเมืองสูง อย่างเป็นเงื่อนไขกับผู้กระทำ มีทั้งการติดตลาดทุกวัน และติดตลาดทุกวันสุดสัปดาห์ ได้แก่ ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวาที่ฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว ติดตลาดวันสุดสัปดาห์ แม่ค้า-พ่อค้าเดินทางมาถึงตลาดน้ำเวลา 9.00-10.00 น. ใช้เวลาเดินทางจากบ้านมาถึงตลาดน้ำ 15-30 นาที โดยเรือพาย เรือติดเครื่องยนต์ และรถยนต์เป็นส่วนน้อย ที่มาสินค้าส่วนใหญ่ทำเอง และซื้อจากพ่อค้าคนกลาง นำมาขายแก่นักท่องเที่ยว สินค้าในตลาดน้ำทั้งหมดเป็นอาหารและเครื่องดื่ม ตลาดวายลงแม่ค้า-พ่อค้าทยอยออกจากตลาดน้ำเวลา 19.00-21.00 น. กรณีตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) ตลาดน้ำเดิมเปลี่ยนแปลงเพื่อการท่องเที่ยว ภายใต้เงื่อนไขหลักฐานพื้นที่ที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรในระดับเมืองสูงมาก อย่างเป็นเงื่อนไขกับผู้กระทำ กลุ่มลูกค้าส่วนใหญ่เป็นชาวต่างประเทศ มีการติดตลาดทุกวันเวลาเช้า แม่ค้า-พ่อค้าเดินทางมาถึงตลาดน้ำเวลา 6.00-8.00 น. ใช้เวลาเดินทางจากบ้านมาตลาดน้ำ 16-30 นาที ส่วนใหญ่ใช้เรือพาย และรถยนต์เป็นส่วนน้อย สินค้าส่วนใหญ่เป็นอาหารและเครื่องดื่ม และผลไม้ตามฤดูกาล เกือบทั้งหมดซื้อมาจากพ่อค้าคนกลาง นำมาค้าขายให้กับนักท่องเที่ยวและคนในพื้นที่ ตลาดวายลงแม่ค้า-พ่อค้าส่วนใหญ่ทยอยออกจากตลาดน้ำระหว่างเวลา 11.00-13.00 น.

สำหรับตลาดน้ำเดิมคงอยู่ในท้องถิ่นสวน ภายใต้เงื่อนไขหลักสังคมวัฒนธรรม อย่างเป็นเงื่อนไขกับผู้กระทำ กรณีตลาดน้ำท่าคานัดค้า และตลาดน้ำดอนมะโนรานัดค้า ติดตลาดเวลาเช้า แม่ค้า-พ่อค้าเดินทางมาถึงตลาดน้ำเวลา 7.00-9.00 น. ใช้เวลาเดินทางจากบ้านมาตลาดน้ำ 40-60 นาที ส่วนใหญ่ใช้เรือพาย สินค้าส่วนใหญ่เป็นของสวน และทำเอง นำมาค้าขายกับคนในพื้นที่ และนักท่องเที่ยว ตลาดวายลงแม่ค้า-พ่อค้าส่วนใหญ่เริ่มทยอยออกจากตลาดน้ำระหว่างเวลา 11.00-13.00 น. อย่างไรก็ตามตลาดน้ำในสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นสวนกรณีตลาดน้ำท่าคานัดค้าก็มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวในวันเสาร์-อาทิตย์ โดยเฉพาะในกรณีที่วันนัดค้าตรงกับวันเสาร์-อาทิตย์จะมีกิจกรรมและกลุ่มคนที่หลากหลายกว่า

ตาราง 6-14 ลักษณะการติดตลาดน้ำ ที่มาสินค้า กลุ่มลูกค้า และสัดส่วนสินค้า ตลาดน้ำปัจจุบัน

เงื่อนไขติดตลาด	ประเภทตลาดน้ำ		
	ตลาดน้ำที่ลึกลงและ ฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว (ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา)	ตลาดน้ำเดิมคงอยู่ (ตลาดน้ำท่าคานัดค้า และ ตลาดน้ำดอนมะโนรานัดค้า)	ตลาดน้ำที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อ การท่องเที่ยว (ตลาดน้ำดำเนินสะดวก)
1) สถานที่ เวลาติดตลาด	คลองอัมพวา วันหยุดสุดสัปดาห์ เวลา 09.00-21.00 น.	คลองศาลา 2,7 และ 12 ค้า เวลา 07.00-13.00 น.	คลองต้นเข็ม ทุกวัน เวลา 06.00-13.00 น.
2) เวลาที่เดินทางมาถึงตลาดน้ำ ของแม่ค้า-พ่อค้าเรือส่วนใหญ่	09.00-10.00 น. (61.82%)	07.00-09.00 น. (55.55%)	06.00-08.00 น. (77.00%)
3) ระยะเวลาที่ใช้เดินทางจาก บ้านมาถึงตลาดน้ำส่วนใหญ่	5-30 นาที (67.27%)	46-60 นาที (56.67%)	16-30 นาที (53.00%)
4) เวลาที่กลับออกจากตลาดน้ำ ของแม่ค้า-พ่อค้าเรือส่วนใหญ่	19.00-21.00 น. (65.46%)	11.00-13.00 น. (76.67%)	11.00-13.00 น. (56.00%)
5) พาหนะที่ใช้ในการเดินทางมา	เรือพาย:เรือติดเครื่องยนต์:รถ (0.49:0.42:0.10)	เรือพาย:เรือติดเครื่องยนต์:รถ (0.76:0.17:0.08)	เรือพาย:เรือติดเครื่องยนต์:รถ (0.89 :0:0.11)
6) กลุ่มลูกค้าส่วนใหญ่	คนในพื้นที่:นักท่องเที่ยว: แม่ค้า-พ่อค้าในตลาดน้ำ (0.36:0.98:0.33)	คนในพื้นที่:นักท่องเที่ยว: แม่ค้า-พ่อค้าในตลาดน้ำ (0.81:0.89:0.30)	คนในพื้นที่:นักท่องเที่ยว: แม่ค้า-พ่อค้าในตลาดน้ำ (0.70:0.90:0.60)
7) ที่มาของสินค้าที่นำมาขาย	สวนตนเอง:ทำเอง:พ่อค้าคน กลาง:ซื้อมาขายต่อ (0.11:0.45:0.33:0.13)	สวนตนเอง:ทำเอง:พ่อค้าคนกลาง: ซื้อมาขายต่อ (0.48:0.28:0.27:0.06)	สวนตนเอง:ทำเอง:พ่อค้าคนกลาง: ซื้อมาขายต่อ (0.10:0.26:0.75:0.33)
8) สัดส่วนสินค้าในตลาดน้ำ	อาหารและเครื่องดื่ม:พืชผัก ผลไม้-ของที่ระลึก:อื่นๆ 0.90 : 0.10 : 0.00 : 0.00	อาหารและเครื่องดื่ม:พืชผักผลไม้:- ของที่ระลึก:อื่นๆ 0.15 : 0.56 : 0.00 : 0.29	อาหารและเครื่องดื่ม:พืชผักผลไม้:- ของที่ระลึก:อื่นๆ 0.41 : 0.43 : 0.09 : 0.07

ที่มา : สรุปจากผลวิเคราะห์, 2554.

บทบาทหน้าที่ใช้สอยที่แตกต่างกันทำให้เวลาที่ติดตลาดต่างกัน ทำให้มีความแตกต่างกันในความสัมพันธ์ของที่มาสินค้า ประเภทสินค้า ลูกค้า และสัดส่วนสินค้าที่แตกต่างกัน ดังนี้ (ตาราง 6-15 และ ตาราง 6-16) ตลาดน้ำที่มีบทบาทเพื่อการท่องเที่ยว กรณีตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา สัดส่วนสินค้าในตลาดน้ำเกือบทั้งหมดเป็นอาหารและเครื่องดื่ม ที่มาสินค้าส่วนใหญ่ทำเอง และมาจากพ่อค้าคนกลาง มีนักท่องเที่ยวเป็นลูกค้าหลัก ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) สัดส่วนสินค้าส่วนใหญ่ในตลาดน้ำเป็นพืชผักผลไม้ และอาหารเครื่องดื่ม ที่มาสินค้าส่วนใหญ่จากพ่อค้าคนกลาง ทำเอง และซื้อมาขายต่อ กลุ่มลูกค้าหลัก คือ นักท่องเที่ยวและคนในพื้นที่ ส่วนตลาดน้ำเดิมคงอยู่ ได้แก่ ตลาดน้ำท่าคานัดค้า และตลาดน้ำดอนมะโนรานัดค้า สินค้าส่วนใหญ่

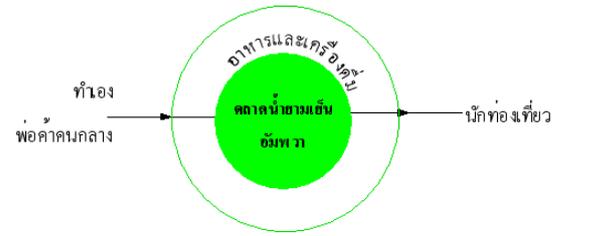
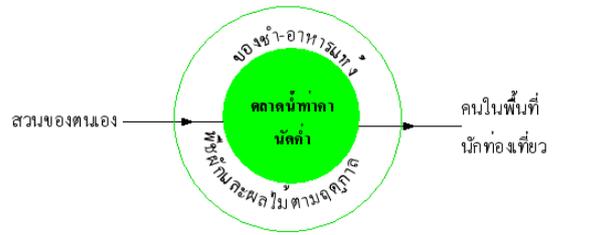
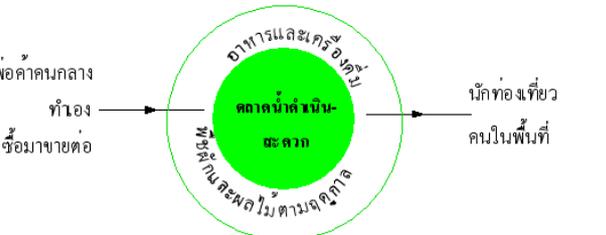
เป็นพืชผักผลไม้ และของชำอาหารแห้ง ที่มาสินค้าส่วนใหญ่มาจากสวน มีคนในพื้นที่และนักท่องเที่ยวเป็นกลุ่มลูกค้าหลัก

ตาราง 6-15 ความสัมพันธ์ที่มาสินค้า ประเภทสินค้า และกลุ่มลูกค้า ของตลาดน้ำประเภทต่างๆ

ประเภทสินค้า ในตลาดน้ำ	ที่มาสินค้าในตลาดน้ำ (ร้อยละ)						ลูกค้าส่วนใหญ่ (ร้อยละ)				
	จากสวนตนเอง	ทำเอง	พ่อค้าคนกลาง	ซื้อมาจากยาค้อ	อื่นๆ	รวม	คนในพื้นที่	นักท่องเที่ยว	แม่ค้าตลาดน้ำ	พ่อค้าคนกลาง	รวม
ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา ตลาดน้ำที่ฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว											
พืชผักผลไม้ตามฤดูกาล	10.00	0.00	10.00	0.00	0.00	20.00	3.41	11.36	3.41	0.00	18.18
อาหารและเครื่องดื่ม	2.00	38.00	28.00	12.00	0.00	80.00	18.18	47.73	15.91	0.00	81.82
รวม	12.00	38.00	38.00	12.00	0.00	100.00	21.59	59.09	19.32	0.00	100.00
ตลาดน้ำท่าคันด้า และตลาดน้ำดอนมะโนราห์ในตลาดน้ำเดิมคงอยู่											
พืชผักผลไม้ตามฤดูกาล	34.21	7.89	10.53	2.63	0.00	55.26	23.76	21.78	8.91	0.99	55.45
อาหารและเครื่องดื่ม	1.75	12.3	1.75	0.00	0.00	15.79	5.94	7.92	4.46	0.00	18.32
อาหารสด	0.00	0.88	1.75	0.00	2.63	5.26	0.99	0.99	0.50	0.00	2.48
ของชำ อาหารแห้ง	7.90	3.51	7.02	1.75	0.00	20.18	8.42	10.40	2.48	0.00	21.29
ของที่ระลึก	0.00	0.88	0.88	0.00	0.00	1.75	0.50	0.99	0.00	0.00	1.49
อื่นๆ	0.00	0.88	0.00	0.88	0.00	1.75	0.00	0.99	0.00	0.00	0.99
รวม	43.86	26.31	21.93	5.26	2.63	100.00	39.61	43.08	16.34	0.99	100.00
ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) ตลาดน้ำเดิมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว											
พืชผักผลไม้ตามฤดูกาล	9.90	0.00	16.67	13.02	0.00	39.58	11.75	13.18	10.31	5.16	40.40
อาหารและเครื่องดื่ม	0.52	13.02	11.98	4.17	0.00	29.69	8.02	8.02	7.45	6.02	29.51
ของชำ อาหารแห้ง	0.00	1.04	5.73	3.65	0.00	10.42	3.15	3.72	3.15	2.29	12.32
ของที่ระลึก	0.52	2.08	13.02	3.13	0.00	18.75	3.72	7.45	3.44	1.72	16.33
อื่นๆ	0.00	0.52	1.04	0.00	0.00	1.56	0.29	0.29	0.57	0.29	1.43
รวม	10.94	16.67	48.44	23.96	0.00	100.00	26.93	32.66	24.93	15.47	100.00

ที่มา : สรุปจากผลวิเคราะห์, 2554.

ตาราง 6-16 สรุปความสัมพันธ์ที่มาสินค้าหลัก ลูกค้า และสินค้าของตลาดน้ำปัจจุบัน

ประเภทตลาดน้ำ	ความสัมพันธ์ของที่มาสินค้า สินค้าส่วนใหญ่ และกลุ่มลูกค้า
<u>ตลาดน้ำที่สิ้นสุดลงและฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว</u> : ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา สินค้าในตลาดน้ำส่วนใหญ่เป็นอาหารและเครื่องดื่ม มาจากพ่อค้าคนกลาง และทำเอง มีกลุ่มลูกค้าหลักเป็นนักท่องเที่ยว	ที่มาสินค้าในตลาดน้ำ สินค้าส่วนใหญ่ในตลาดน้ำ ลูกค้าส่วนใหญ่ของตลาดน้ำ
<u>ตลาดน้ำเดิมคงอยู่ : ตลาดน้ำท่าคันดัก้า และตลาดน้ำดอนมะโนราห์ดัก้า</u> สินค้าในตลาดน้ำส่วนใหญ่เป็นพืชผักและผลไม้ตามฤดูกาล รองลงมา คือ ของชำ-อาหารแห้ง ส่วนใหญ่มาจากสวน มีกลุ่มลูกค้าหลักเป็นคนในพื้นที่และนักท่องเที่ยว	ที่มาสินค้าในตลาดน้ำ สินค้าส่วนใหญ่ในตลาดน้ำ ลูกค้าส่วนใหญ่ของตลาดน้ำ
<u>ตลาดน้ำเดิมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว :</u> <u>ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม)</u> สินค้าในตลาดน้ำส่วนใหญ่เป็นอาหารและเครื่องดื่ม พืชผัก และผลไม้ตามฤดูกาล ส่วนใหญ่มาจากพ่อค้าคนกลาง ทำเอง และซื้อมาขายต่อ กลุ่มลูกค้าหลักเป็นนักท่องเที่ยว และคนในพื้นที่	ที่มาสินค้าในตลาดน้ำ สินค้าส่วนใหญ่ในตลาดน้ำ ลูกค้าส่วนใหญ่ของตลาดน้ำ

ที่มา : สรุปจากผลวิเคราะห์, 2554.

2.2) ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและคุณค่าของตลาดน้ำปัจจุบัน การเกิดและการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ใช้สอยของตลาดน้ำ ยังส่งผลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงลักษณะสังคมวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับ พื้นฐานสังคมวัฒนธรรมแม่ค้า-พ่อค้า ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในตลาดน้ำ และคุณค่าทางใจของตลาดน้ำของตลาดน้ำประเภทต่างๆดังนี้

พื้นฐานสังคมวัฒนธรรมของตลาดน้ำในการสืบทอดและรักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์ของตรรกะทางสังคมระหว่างกันของผู้คน ตลาดน้ำ และการทำสวน ของแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำแต่ละประเภทมีความแตกต่างกัน ดังนี้ (ตาราง 6-17)

ตาราง 6-17 พื้นฐานสังคมวัฒนธรรมแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำประเภทต่างๆ

พื้นฐานสังคม วัฒนธรรม แม่ค้า-พ่อค้า	ประเภทตลาดน้ำ		
	ตลาดน้ำที่สิ้นสุดลงและ ฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว (ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา)	ตลาดน้ำเดิมคงอยู่ (ตลาดน้ำท่าคานัดค้า และ ตลาดน้ำดอนมะโนรานัดค้า)	ตลาดน้ำเดิมเปลี่ยนแปลงไปเพื่อ การท่องเที่ยว (ตลาดน้ำดำเนินสะดวก)
1) เพศ	ชาย:หญิง 30.00% : 70.00%	ชาย:หญิง 8.00% : 92.00%	ชาย:หญิง 23.00% : 77.00%
2) อายุส่วน (ปี)	21-40 ปี และ 41-60 ปี 40.00% และ 45.45%	41-60 ปี และ มากกว่า 60 ปี 44.44% และ 44.44%	41-60 ปี 49.00%
3) สถานภาพ	สมรส 72.73%	สมรส 72.22%	สมรส 78.00%
4) ศาสนา	พุทธ:คริสต์:อิสลาม 92.73% : 3.64% : 3.64%	พุทธ:คริสต์:อิสลาม 100.00% : 0.00% : 0.00%	พุทธ:คริสต์:อิสลาม 100.00% : 0.00% : 0.00%
5) อาชีพหลัก	ทำสวน: ค้าขายที่บ้าน: ค้าขายที่ตลาดน้ำ 10.91% : 5.45% : 78.18%	ทำสวน: ค้าขายที่บ้าน: ค้าขายที่ตลาดน้ำ 58.89% : 5.56% : 34.44%	ทำสวน: ค้าขายที่บ้าน: ค้าขายที่ตลาดน้ำ 0.00% : 0.00% : 100.00%
6) ส่วนใหญ่ค้าขาย ในตลาดน้ำมา (ปี)	น้อยกว่า 5 ปี 67.27%	น้อยกว่า 5 ปี:6-35 ปี :มากกว่า 35 ปี 36.67% : 51.12% : 12.21%	น้อยกว่า 5 ปี :6-35 ปี:มากกว่า 35 ปี 12.00% : 77.00% : 11.00%
7) เข้ามาค้าขายที่ ตลาดน้ำได้อย่างไร	มาเอง: ชวนกันมา : สืบทอดกันมา 49.09% : 40.00% : 10.91%	มาเอง: ชักชวนกันมา : สืบทอดกันมา 58.89% : 3.33% : 36.67%	มาเอง: ชักชวนกันมา : สืบทอดกันมา 81.00% : 7.00% : 12.00%
8) รายได้เฉลี่ยต่อวัน (บาท)	ระหว่าง 500-1,500 : มากกว่า 1,500 65.00% : 21.82%	ระหว่าง 100- 500 88.89%	ระหว่าง 100-500 90.00%

ที่มา : สรุปจากผลวิเคราะห์, 2554.

ตลาดน้ำที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยวกรณีตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา เป็นตลาดน้ำที่สิ้นสุดลงไปกว่า 30 ปี และฟื้นฟูกลับขึ้นใหม่เป็นระยะเวลา 7 ปี แม่ค้า-พ่อค้าหน้าใหม่ส่วนใหญ่เป็นหญิง อายุระหว่าง 21-60 ปี สถานภาพสมรส ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ รองลงมาคือ ศาสนาคริสต์ และอิสลาม ยึดการค้าขายที่ตลาดน้ำเป็นอาชีพหลัก ค้าขายมาแล้วไม่เกิน 5 ปี มาค้าขายกันเอง และมีแม่ค้า-พ่อค้าชักชวนมา รายได้เฉลี่ยต่อวัน 500-1,500 บาท และสูงกว่าส่วนตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) ตลาดน้ำเดิมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว มีระยะเวลาต่อเนื่องยาวนานกว่า 113 ปี แม่ค้า-พ่อค้าส่วนใหญ่เป็นหญิง อายุระหว่าง 41-60 ปี สถานภาพสมรส นับถือศาสนาพุทธ มีอาชีพหลักค้าขายที่ตลาดน้ำ ส่วนใหญ่ค้าขายมาแล้วเป็นเวลา 6-35 ปี และมากกว่า 35 ปี มาค้าขายที่ตลาดน้ำกันเองทุกวัน มีรายได้เฉลี่ยต่อวัน 100-500 บาท เห็นได้ว่าการค้าขายของแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำยามเย็นอัมพวาเป็นอาชีพโดยตรง แต่ตลาดน้ำดำเนินสะดวก เป็นพื้นฐานสังคมวัฒนธรรมจากเงื่อนไขตรรกะทางสังคมของพื้นที่ผ่าน

กระบวนการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ในวิถีชีวิตชาวสวน ตลาดน้ำ และการทำสวน สู่บทบาทใหม่ของอาชีพแม่ค้า-พ่อค้าในตลาดน้ำ สำหรับตลาดน้ำเดิมคงอยู่ คือ ตลาดน้ำท่าคานัดค้า และตลาดน้ำดอนมะโนรานัดค้า มีระยะเวลาต่อเนื่องยาวนานกว่า 107 ปี และ 30 ปี ตามลำดับ แม่ค้า-พ่อค้าส่วนใหญ่เป็นหญิง อายุระหว่าง 41-60 ปี และมากกว่า 60 ปี สถานภาพสมรส นับถือศาสนาพุทธ มีอาชีพหลักทำสวน รองลงมาคือค้าขายที่ตลาดน้ำ ส่วนใหญ่ค้าขายในตลาดน้ำมาแล้วเป็นเวลา 6-35 ปี และมากกว่า 35 ปี มาค้าขายที่ตลาดน้ำกันเอง และสืบทอดกันมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ รายได้เฉลี่ยต่อวัน 100-500 บาท จะเห็นได้ว่าตลาดน้ำเดิมคงอยู่ในท้องถิ่นสวน ยังคงรักษาพื้นฐานสังคมวัฒนธรรมแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำจากเงื่อนไขตรรกะทางสังคมของพื้นที่

ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมแม่ค้า-พ่อค้าในตลาดน้ำทุกประเภทมีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ แม่ค้า-พ่อค้าส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อมาขายสินค้าที่ตลาดน้ำเป็นหลัก มีบางส่วนซื้อสินค้าอื่นกลับบ้าน ได้แก่ อาหารการกิน และพืชผักผลไม้ และมีกิจกรรมทางสังคมในตลาดน้ำเป็นการพบปะ สนทนา พูดคุย และนำของมาฝากกันบ้าง แม่ค้า-พ่อค้าในตลาดน้ำส่วนใหญ่รู้จักกัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยกันในการค้าขาย (ตาราง 6-18 ตาราง 6-19 และตาราง 6-20)

ตาราง 6-18 ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และคุณค่าทางจิตใจของตลาดน้ำ

ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและคุณค่าต่อจิตใจ	ประเภทตลาดน้ำ		
	ตลาดน้ำที่สิ้นสุดลงและฟื้นฟูขึ้นมาใหม่เพื่อการท่องเที่ยว (ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา)	ตลาดน้ำเดิมคงอยู่ (ตลาดน้ำท่าคานัดค้าและ ตลาดน้ำดอนมะโนรานัดค้า)	ตลาดน้ำเดิมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว (ตลาดน้ำดำเนินสะดวก)
1) กิจกรรมการมาค้าขายที่ตลาดน้ำ	มาขาย : มาขายและซื้อกลับบ้าน 72.73% : 25.45%	มาขาย : มาขายและซื้อกลับบ้าน 68.89% : 18.89%	มาขาย : มาขายและซื้อกลับบ้าน 56.00% : 30.00%
2) สินค้าที่ซื้อกลับบ้าน	อาหาร : พืชผักผลไม้ 65.45% : 47.27%	อาหาร : พืชผักผลไม้ 67.78% : 40.00%	อาหาร : พืชผัก 61.00% : 50.00%
3) กิจกรรมอื่นนอกจากค้าขาย	สนทนาพูดคุย : เอาของมาฝากกัน 87.27% : 30.91%	สนทนาพูดคุย : เอาของมาฝากกัน 83.33% : 2.22%	สนทนาพูดคุย : เอาของมาฝากกัน 88.00% : 9.00%
4) ความสัมพันธ์แม่ค้า-พ่อค้า	รู้จักกันหมด : ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน 43.64% : 43.64%	รู้จักกันหมด : ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน 73.33% : 70.00%	รู้จักกันหมด : ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน 68.00% : 67.00%
5) ความรู้สึกที่มีต่อตลาดน้ำ	ภูมิใจ : คุณค่าทางใจ : การสืบทอด 80.00% : 29.00% : 13.04%	ภูมิใจ : คุณค่าทางใจ : การสืบทอด 44.44% : 25.56% : 55.56%	ภูมิใจ : คุณค่าทางใจ : การสืบทอด 82.00% : 67.00% : 34.00%
6) การสืบทอดอาชีพแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำ	มีผู้สืบทอดต่อ : ไม่มีผู้สืบทอดต่อ 81.82% : 18.18%	มีผู้สืบทอดต่อ : ไม่มีผู้สืบทอดต่อ 37.00% : 53.00%	มีผู้สืบทอดต่อ : ไม่มีผู้สืบทอดต่อ 66.00% : 34.00%

ที่มา : สรุปจากผลวิเคราะห์, 2554.

ตาราง 6-19 ความสัมพันธ์กิจกรรมการมาค้าขาย กิจกรรมอื่น และความสัมพันธ์ของแม่ค้า-พ่อค้าในตลาดน้ำ

กิจกรรมการมาค้าขาย	กิจกรรมอื่น ๆ (ร้อยละ)				ความสัมพันธ์ของแม่ค้า-พ่อค้าในตลาดน้ำ (ร้อยละ)							
	ไม่มีกิจกรรมอื่น	พบปะพูดคุย สนทนา	เอาของมาฝาก	รวม	รู้จักทั้งหมด	ไม่รู้จักกัน	รู้จักแต่ไม่สนิท	ด้วยที่ได้อยู่อาศัยกัน	ด้วยที่ได้อยู่อาศัยกัน น้อย	แต่งขึ้นกันค้าขาย	รวม	
ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา												
มาขายอย่างเดียว	7.04	47.89	7.04	61.97	17.71	1.04	13.54	11.46	5.21	4.17	53.13	
มาขายและซื้อสินค้าอื่นไปขายต่อ	0.00	1.41	1.41	2.82	0.00	0.00	1.04	1.04	1.04	1.04	4.17	
มาขายและซื้อสินค้าอื่นกลับบ้าน	0.00	18.31	16.90	35.21	7.29	1.04	9.38	12.50	3.13	9.38	42.71	
รวม	7.04	67.61	25.35	100.0	25.00	2.08	23.96	25.00	9.38	14.58	100.0	
ตลาดน้ำท่าคานัดค้า												
มาขายอย่างเดียว	7.69	61.54	0.00	69.23	31.41	0.00	2.56	29.49	8.33	0.00	71.79	
มาขายและซื้อสินค้าอื่นไปขายต่อ	0.00	7.69	0.00	7.69	3.20	0.00	0.00	3.20	1.28	0.00	7.69	
มาขายและซื้อสินค้าอื่นกลับบ้าน	5.13	15.39	2.56	23.08	7.69	0.64	1.28	7.69	2.56	0.64	20.51	
รวม	12.82	84.61	2.56	100.0	42.30	0.64	3.85	40.38	12.18	0.64	100.0	
ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม)												
มาขายอย่างเดียว	4.09	48.95	4.90	58.74	25.10	1.16	9.27	21.24	3.47	1.16	61.39	
มาขายและซื้อสินค้าอื่นไปขายต่อ	0.70	9.79	2.80	13.29	3.86	0.39	2.32	4.63	1.16	0.39	12.74	
มาขายและซื้อสินค้าอื่นกลับบ้าน	2.80	21.68	3.50	27.97	6.18	0.00	6.18	9.65	2.32	1.54	25.87	
รวม	8.39	80.42	11.19	100.0	35.14	1.54	17.76	35.52	6.95	3.09	100.0	

ที่มา : สรุปจากผลวิเคราะห์, 2554.

ตาราง 6-20 สรุปสังคมวัฒนธรรม ปฏิสัมพันธ์ และคุณค่าทางจิตใจ ของแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำ

ประเภทตลาดน้ำ	ลักษณะสังคมวัฒนธรรมในตลาดน้ำ		
ตลาดน้ำเดิมพื้นที่ใหม่เพื่อการท่องเที่ยว : ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา แม่ค้าส่วนใหญ่ค้าขายในตลาดน้ำเป็นอาชีพหลัก ค้าขายมานานน้อยกว่า 5 ปี มีรายได้เฉลี่ยต่อวันสูงกว่าตลาดน้ำประเภทอื่น มีความภูมิใจในตลาดน้ำและมีผู้สืบทอดอาชีพ	พื้นฐานสังคมวัฒนธรรม แม่ค้า อายุ 21-60 ปี ศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ค้าขายในตลาดน้ำเป็นหลัก ค้าขายมา 1-5 ปี มาค้าขายเอง และชวนกันมา รายได้เฉลี่ย 500-1,500 บาทต่อวัน	ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในตลาดน้ำ โดยที่ถือยึดถือกัน ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา โดยที่ 1. ไม่สนใจกัน 2. สนทนา 3. สุนทรีย	คุณค่าทางจิตใจของตลาดน้ำ ภูมิใจในตลาดน้ำ ส่วนใหญ่ไม่มีผู้สืบทอดอาชีพต่อ
ตลาดน้ำเดิมคงอยู่ : ตลาดน้ำท่าคานัดค้า และตลาดน้ำดอนมะโนราห์นัดค้า แม่ค้าส่วนใหญ่ทำสวนเป็นอาชีพหลัก อายุระหว่าง 41-60 และสูงกว่า 60 ปี ค้าขายมา 6-35 ปี รายได้เฉลี่ยต่อวัน 100-500 บาท เป็นอาชีพที่สืบทอดมา, ภูมิใจ แต่ไม่มีผู้สืบทอดอาชีพต่อ	พื้นฐานสังคมวัฒนธรรม แม่ค้าอายุ 41-60 ปี และมากกว่า 60 ปี ศาสนาพุทธ ทำสวนเป็นหลัก ค้าขายมานาน 6-35 ปี มาค้าขายกันเอง และสืบทอดจากพ่อแม่ รายได้เฉลี่ย 100-500 บาทต่อวัน	ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในตลาดน้ำ โดยที่ถือยึดถือกัน ตลาดน้ำท่าคานัดค้า โดยที่ 1. ไม่สนใจกัน 2. สนทนา 3. สุนทรีย	คุณค่าทางจิตใจของตลาดน้ำ เป็นอาชีพที่สืบทอดจากรุ่นพ่อแม่ ภูมิใจในตลาดน้ำ ส่วนใหญ่ไม่มีผู้สืบทอดอาชีพต่อ

ประเภทตลาดน้ำ	ลักษณะสังคมวัฒนธรรมในตลาดน้ำ
ตลาดน้ำเดิมเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว :ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) ส่วนใหญ่ค้าขายในตลาดน้ำเป็นอาชีพหลัก อายุระหว่าง 41-60 ปี ค้าขายมา 6-35 ปี รายได้เฉลี่ยต่อวัน 100-500 บาท ตลาดน้ำมีคุณค่าทางใจ, ภูมิใจ และมีผู้สืบทอดต่อ	พื้นฐานสังคมวัฒนธรรม แม่ค้าอายุ 41-60 ปี ศาสนาพุทธ ค้าขายในตลาดน้ำเป็นหลัก ค้าขายมานาน 6-35 ปี มักค้าขายกันเอง รายได้เฉลี่ย 100-500 บาทต่อวัน ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในตลาดน้ำ คุณค่าทางจิตใจของตลาดน้ำ ภูมิใจในตลาดน้ำ ตลาดน้ำมีคุณค่าทางใจ ส่วนใหญ่มีผู้สืบทอดอาชีพต่อ

ที่มา : สรุปจากผลวิเคราะห์, 2554.

อย่างไรก็ตามตลาดน้ำยังมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนในคุณค่าของตลาดน้ำต่อแม่ค้า-พ่อค้า ได้แก่ ตลาดน้ำที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว กรณีตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา แม่ค้า-พ่อค้ามีความภาคภูมิใจในตลาดน้ำ และจะมีผู้สืบทอดอาชีพต่อไป สำหรับแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) ส่วนใหญ่ตลาดน้ำเป็นความภาคภูมิใจและมีคุณค่าทางใจ แม่ค้า-พ่อค้าส่วนใหญ่จะมีผู้สืบทอดอาชีพต่อไป แตกต่างจากตลาดน้ำเดิมคงอยู่ กรณีตลาดน้ำท่าคันโท และตลาดน้ำดอนมะโนราห์ที่อาชีพค้าขายในตลาดน้ำมีคุณค่าทางใจเพราะเป็นอาชีพที่สืบทอดต่อมาจากรุ่นพ่อแม่และความภาคภูมิใจ แต่ส่วนใหญ่จะไม่มีผู้สืบทอดอาชีพต่อไป เนื่องจากบุตรหลานไปเรียน ไปทำงานที่อื่น และหันประกอบอาชีพอื่นแทนการทำสวน

สำหรับประเพณีวัฒนธรรมแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ของตลาดน้ำปัจจุบันแตกต่างกันอย่างเด่นชัด ตลาดน้ำที่ฟื้นฟูขึ้นเพื่อการท่องเที่ยว กรณีตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา แม่ค้า-พ่อค้าสวมใส่เสื้อผ้าชุดประจำวัน ไม่มีเอกลักษณ์และแสดงถึงการเป็นคนกลุ่มใหม่ที่มีอาชีพค้าขายในตลาดน้ำ ส่วนตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองต้นเข็ม) ตลาดน้ำเดิมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว แม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำยังคงแต่งกายอย่างเป็นเอกลักษณ์สวมใส่เสื้อแขนยาวที่มี "ลิ้น" หรือ "ปกมือ" สำหรับกันแดด และสวมใส่ชุดตามสีประจำวัน หรือ สวมใส่ชุดขาวสวน หรือ สวมใส่ชุดไทย สวมขอบ หรือกางร่ม อย่างไรก็ตามตลาดน้ำท่าคันโท และตลาดน้ำดอนมะโนราห์แม่ค้า-พ่อค้ายังคงสวมใส่ชุดขาวสวน คือ เสื้อแขนยาว ผ้านุ่ง สวมขอบ ผู้ชายกางสวมกางเกงขาก๊วย แสดงถึงเอกลักษณ์ทางสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นสวน ส่วนความเชื่อในการใช้ดอกไม้ไหว้เรือยังคงพบเห็นได้ในตลาดน้ำทุกประเภทในถึงปัจจุบัน ได้แก่ พวงมาลัย หรือดอกไม้วางที่หัวเรือสำหรับบูชาแม่ย่านางเรือก่อนเดินทางออกมาค้าขายที่ตลาดน้ำ (รูปภาพ 6-7)

รูปภาพ 6-7 วัฒนธรรมการแต่งกาย และการไหว้เรือของตลาดน้ำ

ผลวิเคราะห์เงื่อนไขการเกิดและการเปลี่ยนแปลงปฏิสัมพันธ์สังคมตลาดน้ำ สรุปได้ดังนี้

ลักษณะที่ 1 ปฏิสัมพันธ์สังคมการติดตลาดจากฐานพื้นที่ที่มีการติดตลาดทุกวันและทุกวันนัดค้า ของพื้นที่คลองภายนอกติดแม่น้ำและพื้นที่ติดคลองหลัก (คลองดำเนินสะดวก) ที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับรวมสูง แต่เป็นเงื่อนไขของการจัดระบบวันนัดที่สอดคล้องกับที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศการขึ้น-ลงของน้ำ ทำให้แม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำหมุนเวียนซื้อขายระหว่างตลาดน้ำได้ทุกวัน ได้แก่

-ตลาดน้ำมีที่ตั้งบริเวณพื้นที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับรวมสูงติดแม่น้ำ

โครงข่ายกริดคลองรูปทรงอิสระ ติดตลาดทุกวัน คือ ตลาดน้ำอัมพวา

-ตลาดน้ำมีที่ตั้งบริเวณพื้นที่ที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับรวมสูงติดแม่น้ำ

โครงข่ายกริดคลองรูปทรงอิสระ ติดตลาดทุกวันนัดค้า

-ตลาดน้ำมีที่ตั้งบริเวณพื้นที่ที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับรวมสูง ที่ตั้งติดคลองหลัก โครงข่ายกริดคลองสานกันหนาแน่นรูปทรงตาตารางเกือบฉาก ติดตลาดทุกวัน และทุกวันนัดค้า แสดงให้เห็นว่าที่ตั้งตลาดน้ำบนพื้นที่ศักยภาพการเข้าถึงสูงไม่จำเป็นต้องมีการติดตลาด

ทุกวัน เนื่องจากเงื่อนไขการติดตลาดยังเป็นความสัมพันธ์กับตรรกะสังคมของพื้นที่ ซึ่งเป็นเงื่อนไขความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตการทำสวนที่พอเพียงและพึ่งพาตนเองได้

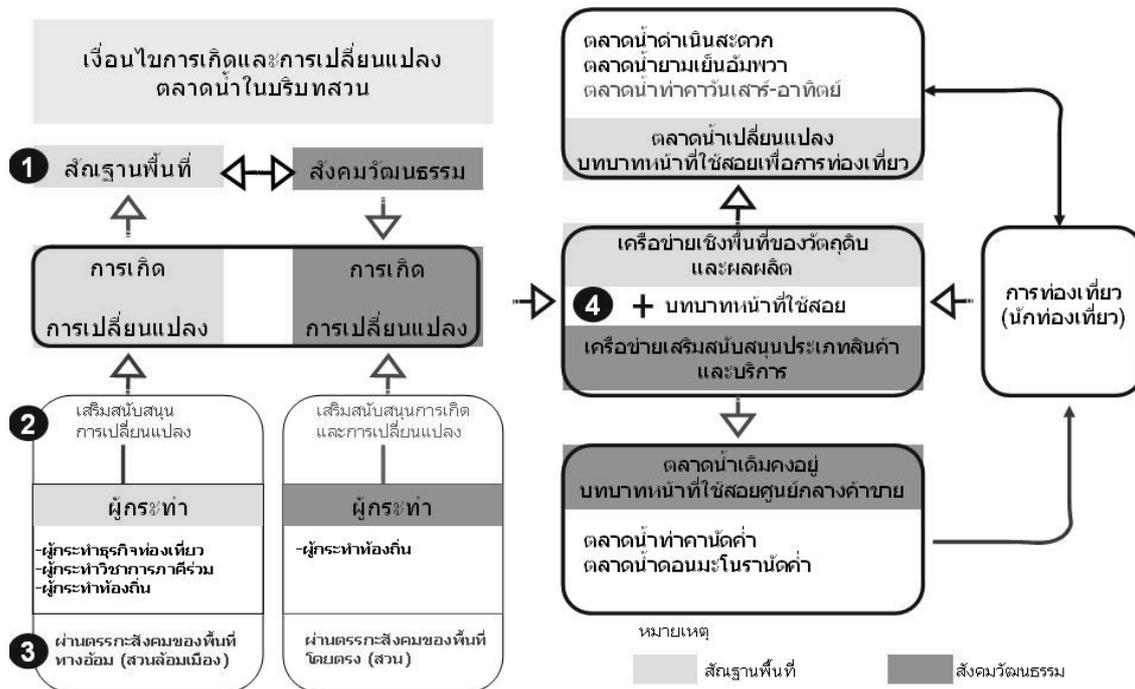
ลักษณะที่ 2 ปฏิสัมพันธ์สังคมการติดตลาดของตลาดน้ำพื้นที่คลองภายในที่มีศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับบรมรองลงมา มีโครงข่ายกริดคลองรูปทรงอิสระ และตาดารางบล็อคนขนาดใหญ่ ติดตลาดทุกวันนัดค้า เป็นเงื่อนไขการเกิดขึ้นของตลาดน้ำจากกลไกปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มผู้กระทำท้องถิ่น

ลักษณะที่ 3 การเปลี่ยนแปลงไปเป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว ทำให้เงื่อนไขการติดตลาดน้ำติดตลาดเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในวันสุดสัปดาห์ และติดตลาดได้ทุกวัน ส่วนตลาดน้ำเดิมคงอยู่ยังคงเงื่อนไขพื้นที่ใช้สอยเดิม ติดตลาดในวันนัดค้า อย่างไรก็ตามตลาดน้ำมีแนวโน้มปรับตัวไปเพื่อการท่องเที่ยว และส่งผลให้วัฒนธรรมการแต่งกายของตลาดน้ำแตกต่างกัน

ลักษณะที่ 4 ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมแม่ค้า-พ่อค้าในตลาดน้ำมีลักษณะคล้ายคลึงเดิมในการถ้อยทีถ้อยอาศัยกันค้าขาย พูดคุย รู้จักกัน เป็นความสัมพันธ์กับการค้าขายในเรือบนท้องน้ำ รวมถึงวัฒนธรรมประเพณีการไหว้เรือที่ยังคงปฏิบัติ มีลักษณะคล้ายคลึงกันทุกตลาดน้ำ

6.6 สรุปผลศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำกรณีศึกษาพื้นที่สวนนอกบางช้าง

การเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำกรณีศึกษา พื้นที่สวนนอกบางช้าง จากผลศึกษาวิเคราะห์ระดับกว้างที่ผ่านมามีข้อสรุปเงื่อนไขการเกิดและการเปลี่ยนแปลงฐานพื้นที่ของกระบวนการเกิดตลาดน้ำจากปัจจัยที่ตั้งภูมิศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐานชุมชน การทำสวนยกทรงโครงข่ายการสัญจรทางน้ำเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตุถุติบและผลผลิต มีศักยภาพของการเข้าถึงบนโครงข่ายของพื้นที่ในระดับเมืองสูงโดยเฉพาะพื้นที่ตามแนวแม่น้ำและคลองหลัก และรองลงมาของพื้นที่คลองภายใน และกระบวนการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำเงื่อนไขปัจจัยของฐานพื้นที่ยังต้องการอธิบายเชิงลึกในสัมพัทธสภาวะกับสังคมวัฒนธรรมและปัจจัยภายนอก ในประเด็นการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำบนโครงสร้างและลักษณะเชิงฐานพื้นที่มีชีวิตในแนวคิดฐานวิทยาเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำพื้นที่คลองภายในที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองรองลงมา การฟื้นฟูตลาดน้ำขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยวที่นอกจากเงื่อนไขฐานพื้นที่ ทั้งหมดนี้มีข้อสรุปผลวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำที่เป็นข้อค้นพบเพิ่มเติม 4 ลักษณะ ดังนี้ (รูปภาพ 6-8)

รูปภาพ 6-8 สรุปผลวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ

ลักษณะที่ 1 สัณฐานพื้นที่ จากปัจจัยที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ ส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานชุมชน การทำสวนยกทรง พัฒนาเป็นโครงข่ายสัญจรทางน้ำ เกิดเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่วัดดูดิบและผลผลิตของศูนย์กลางตลาดน้ำ ดำเนินผ่านความสัมพันธ์ในวิถีชีวิต การทำสวนและการใช้โครงข่ายสัญจรทางน้ำ ในลักษณะของตรรกะทางสังคมของพื้นที่ โดยปัจจัยโครงข่ายการสัญจรที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองสูง เป็นสัณฐานพื้นที่ที่พัฒนาเกิดเป็นศูนย์กลางตลาดน้ำ โดยเฉพาะพื้นที่ตามแนวแม่น้ำ และแนวคลองหลักที่โครงข่ายคลองสานกันหนาแน่น อย่างไรก็ตามกรณีปัจจัยโครงข่ายการสัญจรมีศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองรองลงมา โดยเฉพาะพื้นที่คลองภายในตลาดน้ำจะขึ้นได้ว่าเป็นเงื่อนไขปัจจัยในลักษณะต่อไป

ลักษณะที่ 2 การเสริมสนับสนุนการเกิดและการเปลี่ยนแปลง ผลวิเคราะห์สรุปได้ชัดเจนว่า การเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำของสัณฐานพื้นที่ยังเป็นสัมพันธ์สถานะกับสังคมวัฒนธรรมของปัจจัยผู้กระทำ โดยผู้กระทำที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำทั้งหมดทั้งจากภายในพื้นที่และภายนอกพื้นที่ เป็นเงื่อนไขสำคัญของข้อพิจารณาเพิ่มเติมในการศึกษากระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำตามแนวคิดสัณฐานวิทยาเมืองของการวิจัยนี้ โดยปัจจัยผู้กระทำเป็นเงื่อนไขความสัมพันธ์กับสัณฐานพื้นที่อธิบายได้ 5 เงื่อนไข ดังนี้

1) การเสริมสนับสนุนการเกิดตลาดน้ำ กรณีสถานการณ์พื้นที่ที่ปัจจัย
 โครงข่ายสัญจรทางน้ำมีศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่รองลงมา โดยเฉพาะพื้นที่คลองภายใน
 ตลาดน้ำเกิดขึ้นบนสถานการณ์พื้นที่อย่าง เป็นเงื่อนไขกับปัจจัยผู้กระทำ คือ ผู้กระทำท้องถิ่น ในการ
 เสริมสนับสนุนให้ตลาดน้ำเกิดขึ้นโดยร่วมกำหนดเวลาและสถานที่ติดตลาด ตลาดน้ำพื้นที่คลอง
 ภายในจึงเกิดขึ้น

2) การเสริมสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ กรณีสถานการณ์
 พื้นที่ที่ปัจจัยโครงข่ายสัญจรทางน้ำและทางบกมีศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่รองลงมา ของ
 พื้นที่คลองภายใน ตลาดน้ำเปลี่ยนแปลงอย่าง เป็นเงื่อนไขกับปัจจัยผู้กระทำ คือ ผู้กระทำท้องถิ่น
 ในการเสริมสนับสนุนให้ตลาดน้ำเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว โดยกำหนดเวลาติดตลาดใหม่
 ณ สถานที่เดิม ตลาดน้ำพื้นที่คลองภายในจึงเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว

3) การเสริมสนับสนุนการคงอยู่ของตลาดน้ำ กรณีสถานการณ์พื้นที่ที่
 ปัจจัยโครงข่ายสัญจรทางน้ำและทางบกมีศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่รองลงมา ของพื้นที่
 คลองภายใน ตลาดน้ำคงอยู่ได้บนสถานการณ์พื้นที่อย่าง เป็นเงื่อนไขกับปัจจัยผู้กระทำกลุ่มเดิม คือ
 ผู้กระทำท้องถิ่น ในการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำ และชาวสวน เป็น
 สัมพันธภาพของสถานการณ์พื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม ในปัจจัยวิถีชีวิต ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การตั้ง
 ถิ่นฐาน การทำสวน และโครงข่ายการสัญจรทางน้ำและทางบก

4) การเสริมสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ กรณีสถานการณ์พื้นที่
 ที่ปัจจัยโครงข่ายสัญจรทางน้ำและทางบกมีศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่สูง โดยเฉพาะพื้นที่
 ตามแนวแม่น้ำ และคลองหลักที่โครงข่ายคลองสานกันหนาแน่น เป็นกระบวนการเกิดสถานการณ์พื้นที่
 ศูนย์กลางตลาดน้ำ อย่างไรก็ตามตลาดน้ำเกือบทั้งหมดก็สิ้นสุดลงจากปัจจัยโครงข่ายการสัญจรที่
 เปลี่ยนไปเป็นการสัญจรทางบก รวมถึงตลาดน้ำบนสถานการณ์พื้นที่ที่มีชีวิตและยั่งยืนของแนวคิด
 สถานีวิชาเมืองก็สิ้นสุดลงเช่นกัน แต่มีตลาดน้ำบางส่วนตามแนวคลองหลักที่โครงข่ายคลอง
 สานกันหนาแน่นเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว จากปัจจัยโครงข่ายสัญจรที่มีศักยภาพการ
 เข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบกเพิ่มสูงขึ้น ที่ข้อค้นพบอธิบายเพิ่มเติมรายละเอียดเชิง
 ลึกได้ว่า การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดจากสถานการณ์พื้นที่อย่าง เป็นเงื่อนไขกับ ปัจจัยผู้กระทำ คือ
 ผู้กระทำธุรกิจท่องเที่ยว ในการเข้ามาจัดการปัจจัยที่เกี่ยวข้อง คือ เครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และ
 ผลผลิต และเครือข่ายเสริมสนับสนุนสินค้าและบริการตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว ทำให้ตลาดน้ำ
 เดิมเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว

5) การเสริมสนับสนุนการฟื้นฟูตลาดน้ำ กรณีสถานการณ์พื้นที่ที่ปัจจัย โครงข่ายสัญญาทางน้ำและทางบกมีศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่สูง ตลาดน้ำเกือบทั้งหมดที่ สิ้นสุดลงจากสถานการณ์พื้นที่ของปัจจัยโครงข่ายการสัญจรที่เปลี่ยนไปเป็นการสัญจรทางบก อย่างไรก็ตาม ตลาดน้ำบางส่วนตามแนวแม่น้ำฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว จากปัจจัยโครงข่ายสัญญาที่มีศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบกเพิ่มสูงขึ้น แต่จากเงื่อนไขปัจจัยตลาดน้ำ ก็ไม่สามารถฟื้นฟูขึ้นได้ทั้งหมด ที่ข้อค้นพบอธิบายเพิ่มเติมรายละเอียดเชิงลึกได้ว่า การฟื้นฟู ดังกล่าวเกิดจากสถานการณ์พื้นที่อย่างเป็นเงื่อนไขกับ ปัจจัยผู้กระทำ คือ ผู้กระทำราชการและภาคี ร่วม และผู้กระทำท้องถิ่น ทำให้ตลาดน้ำฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยวได้

ลักษณะที่ 3 ตรรกะทางสังคมของพื้นที่ ที่ผลวิเคราะห์ในระดับกว้างสรุปได้ ชัดเจนว่าพื้นที่สวนนอกบางช่วงมีการใช้ประโยชน์ที่ดินสวนยกร่องเพิ่มขึ้น สัมพันธ์กับผลวิเคราะห์ โครงสร้างและลักษณะสถานการณ์พื้นที่ของโครงข่ายกีดคลองฐานน้ำตามแนวแม่น้ำ และคลอง ดำเนินสะดวกที่ยังคงโครงข่ายกีดคลองฐานน้ำเดิมที่ชัดเจนด้วยศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการ สัญจรทางน้ำในระดับเมืองสูง และผลวิเคราะห์ในระดับพื้นที่เฉพาะเพิ่มเติมในเชิงลึกว่าลักษณะ ดังกล่าวยังมีความสัมพันธ์กับปัจจัยวิถีชีวิตในการทำสวน ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมตลาดน้ำ เครือข่าย เชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และผลผลิตตลาดน้ำ และเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการตลาด น้ำในปัจจุบันที่มีความสัมพันธ์กับการทำสวนยกร่อง เป็นตรรกะทางสังคมของพื้นที่ ระหว่าง สถานการณ์พื้นที่และสังคมวัฒนธรรมที่ต่างเป็นเหตุและส่งผลต่อกันในกระบวนการสร้างซ้ำ และรักษา ไว้ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยตรรกะทางสังคมของพื้นที่อธิบายได้ 2 เงื่อนไข ดังนี้

1) **ตรรกะสังคมของพื้นที่โดยทางตรง (สวน)** โดยเฉพาะพื้นที่คลอง ภายในที่สถานการณ์พื้นที่ของปัจจัยการตั้งถิ่นฐานมีการทำสวนอย่างเข้มข้น ยังใช้โครงข่ายสัญญาทาง น้ำร่วมกับทางบก ยังคงเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และผลผลิตตลาดน้ำไว้ได้ในบางส่วน อย่างเป็น สัมพัทธสภาวะกับสังคมวัฒนธรรม ของปัจจัยวิถีชีวิต ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ผู้กระทำที่เกี่ยวข้องกับ ตลาดน้ำ และเครือข่ายเสริมสนับสนุนสินค้าและบริการตลาดน้ำจากสวน ตลาดน้ำพื้นที่คลอง ภายในจึงเป็นตรรกะสังคมของพื้นที่สวนโดยตรง

2) **ตรรกะสังคมของพื้นที่โดยทางอ้อม (สวนล้อมเมือง)** เกิดจากการ เปลี่ยนแปลงสถานการณ์พื้นที่ไปเป็นชุมชนเมืองหนาแน่นฐานบกริมน้ำ ล้อมรอบด้วยการใช้ประโยชน์ ที่ดินสวน ใช้โครงข่ายสัญญาทางบกเชื่อมโยงการสัญจรทางน้ำผ่านชุมชนเมืองหนาแน่นฐานบก ริมน้ำ ที่ตลาดน้ำเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่สวนและพื้นที่ชุมชนเมืองโดยทางอ้อมผ่านตรรกะทางสังคม

ในลักษณะสวนล้อมเมืองของพื้นที่โดยรอบ ตลาดน้ำพื้นที่คลองภายนอกตามแนวแม่น้ำและคลองหลัก บริเวณชุมชนเมืองหนาแน่นจึงเป็นตรรกะสังคมที่เชื่อมโยงพื้นที่สวนโดยทางอ้อม

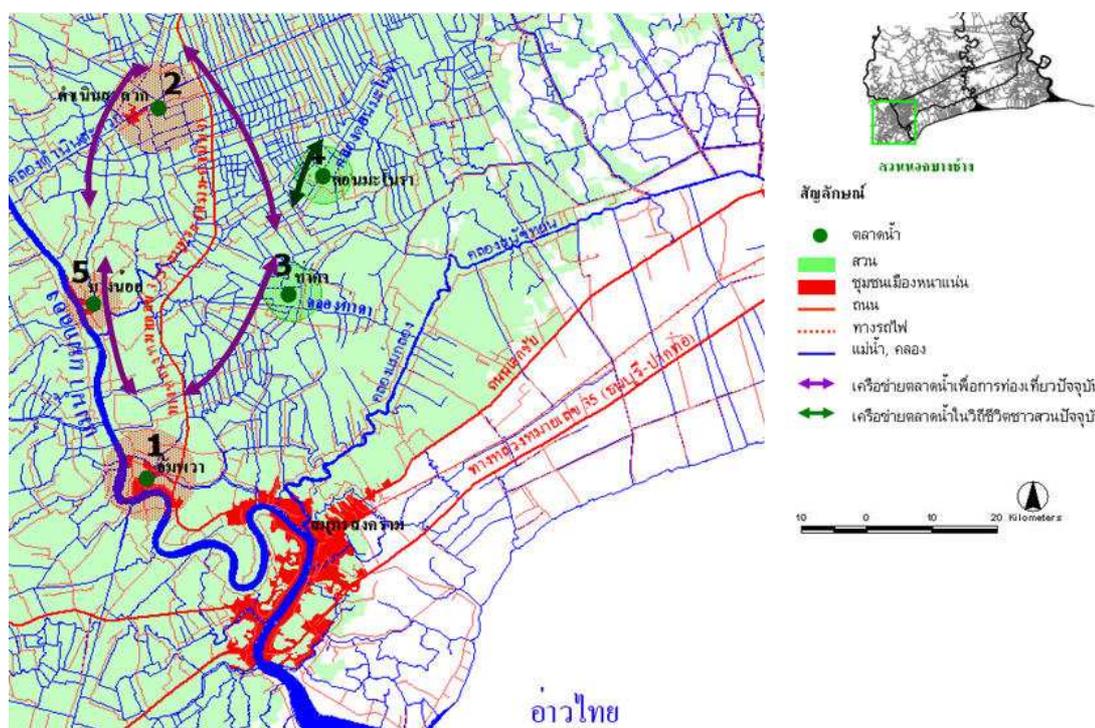
ลักษณะที่ 4 หน้าที่ใช้สอยของตลาดน้ำ ผลวิเคราะห์สรุปข้อค้นพบเพิ่มเติมได้ว่า ตลาดน้ำปัจจุบันทั้งหมดมีบทบาทหน้าที่ใช้สอยในฐานพื้นที่ของปัจจัยเครือข่ายเชิงพื้นที่ วัตถุประสงค์และผลผลิตตลาดน้ำ และสังคมวัฒนธรรมของปัจจัยเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการตลาดน้ำ มีปัจจัยภายนอกเกี่ยวข้อง คือ การท่องเที่ยว ปัจจัยดังกล่าวแสดงถึงหน้าที่ใช้สอยของตลาดน้ำที่เกิดขึ้น อธิบายได้ 2 เงื่อนไข ดังนี้

1) **หน้าที่ใช้สอยศูนย์กลางค้าขาย** ตลาดน้ำเดิมคงอยู่ในพื้นที่คลองภายในยังคงบทบาทหน้าที่ใช้สอยในการเป็นศูนย์กลางค้าขายในชีวิตประจำวัน ระหว่างปัจจัยเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และผลผลิตตลาดน้ำ ได้แก่ เครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และผลผลิตใช้การสัญจรทางน้ำในการเดินทางมาพบปะซื้อขายกันบนท้องน้ำในตลาดน้ำ ที่ผลวิเคราะห์ในเชิงลึก อธิบายเชื่อมโยงได้ว่าโครงข่ายทางน้ำปรับตัวลดขนาดลง เป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และผลผลิตจากสวนเป็นหลัก มีความสัมพันธ์กับปัจจัยเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการตลาดน้ำ ที่ส่วนใหญ่เป็นสินค้าของสวนจากสวนโดยตรง อาหาร และของจำเป็นในชีวิตประจำวัน มีความหลากหลายของชนิดสินค้ามาก แต่มีจำนวนน้อย

2) **หน้าที่ใช้สอยการท่องเที่ยว** ตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวทั้งพื้นที่คลองภายนอกตามแนวแม่น้ำและคลองหลัก และพื้นที่คลองภายใน มีหน้าที่ใช้สอยเพื่อการท่องเที่ยว ของปัจจัยเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และผลผลิตตลาดน้ำ ได้แก่ เครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และผลผลิตใช้การสัญจรทางบกและทางน้ำของสินค้าในตลาดน้ำ และเครือข่ายเชิงพื้นที่การสัญจรทางน้ำและทางบกที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวตลาดน้ำ มีความสัมพันธ์กับปัจจัยเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการตลาดน้ำ ที่ส่วนใหญ่เป็นสินค้าของที่ระลึก อาหารและเครื่องดื่ม และสินค้าของสวนจากพ่อค้าคนกลาง และบริการท่องเที่ยวทางเรือเที่ยวชมตลาดน้ำและวิถีชีวิตริมน้ำ สินค้ามีความหลากหลายน้อย แต่มีจำนวนมาก

เป็นที่ชัดเจนแล้วว่าปัจจุบันตลาดน้ำทั้งหมดอยู่บนฐานพื้นที่ที่ใช้การสัญจรทางน้ำและทางบก ยังคงมีเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และผลผลิตจากสวน เป็นตรรกะทางสังคมของพื้นที่ระหว่างวิถีชีวิต การทำสวน และโครงข่ายสัญจร ในลักษณะทางตรงและทางอ้อม คือ สวน และสวนล้อมเมือง เชื่อมโยงผ่านชุมชนหนาแน่นฐานบกริมน้ำ เครือข่ายตลาดน้ำเกือบทั้งหมดมีหน้าที่

ใช้สอยเพื่อการท่องเที่ยว ได้แก่ ตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา และตลาดน้ำดำเนินสะดวก เป็นตลาดหลักสำคัญ และตลาดน้ำขนาดเล็กในท้องถิ่นสวน คือ ตลาดน้ำท่าคาวันเสาร์-อาทิตย์ อย่างไรก็ตามตามตลาดน้ำบางส่วนยังคงหน้าที่ใช้สอยการเป็นศูนย์กลางการค้าในท้องถิ่นสวนของพื้นที่คลองภายใน คือ ตลาดน้ำท่าคานัดค้า และตลาดน้ำดอนมะโนรานัดค้า (แผนที่ 6-5) อย่างไรก็ตามตลาดน้ำทั้งหมดมีแนวโน้มปรับตัวรวมกันในหน้าที่ใช้สอยเป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว เนื่องจากความอ่อนไหวในวิถีชีวิตและการทำสวน รวมถึงการสืบทอดอาชีพแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำเดิมในวิถีชีวิตชาวสวนมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงหรือสิ้นสุดลง

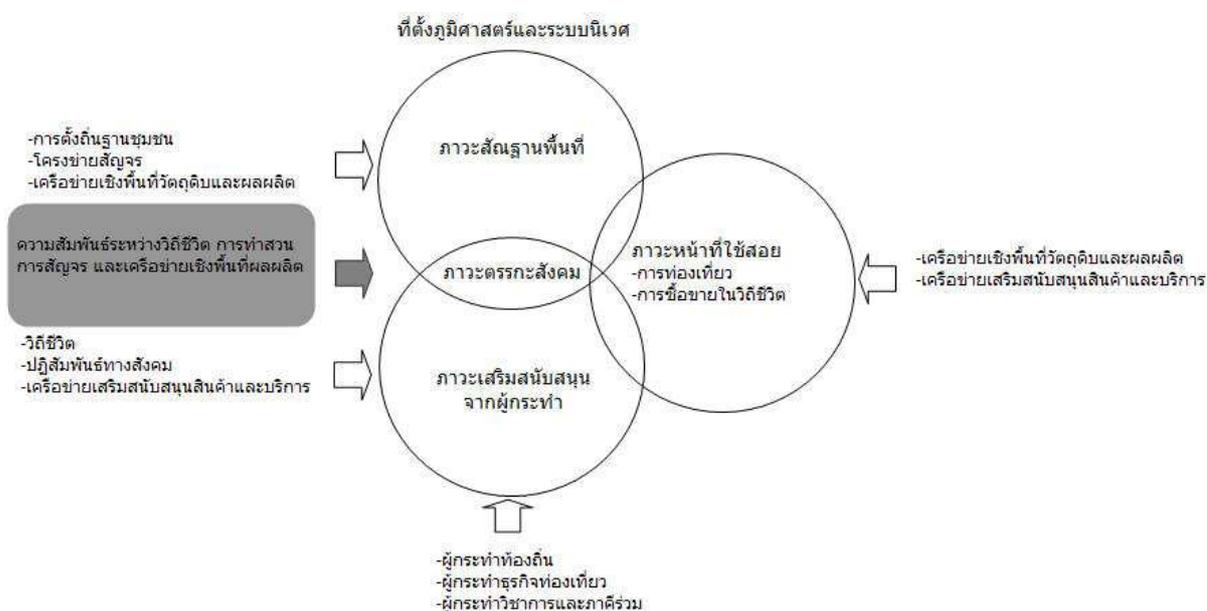

แผนที่ 6-5 เครือข่ายตลาดน้ำในบริบทสวน พื้นที่สวนนอกบางช้างปัจจุบัน

6.7 สรุปสัมพัทธสภาวะของเงื่อนไขและปัจจัยการเกิดการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ

ผลวิเคราะห์ในระดับกว้างและในระดับพื้นที่เฉพาะที่เชื่อมโยงกันนำไปสู่ข้อสรุปจากการสังเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขระหว่างกันของฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรมและปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง ใช้การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ด้วยตารางเมตริกซ์ (ตาราง 6-21) สรุปรูปแบบสัมพัทธสภาวะของเงื่อนไขและปัจจัยได้ดังนี้ 1) สัมพัทธสภาวะที่เป็นเหตุและส่งผลต่อปัจจัยอื่น หมายถึง ภาวะเงื่อนไขปัจจัยที่เป็นสาเหตุและส่งผลต่อปัจจัยอื่น มีสองลักษณะ คือ

“ภาวะสัณฐานพื้นที่” จากสัณฐานพื้นที่ของปัจจัยโครงข่ายสัญญาณที่มีศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่สูง และ “ภาวะเสริมสนับสนุน” จากสัณฐานพื้นที่ของปัจจัยโครงข่ายสัญญาณที่มีศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่รองลงมา การเกิดขึ้นของตลาดน้ำจึงเป็นเงื่อนไขกับสังคมวัฒนธรรม 2) สัมพัทธสภาวะของปัจจัยที่เป็นเหตุและส่งผลระหว่างกัน ระหว่างสัณฐานพื้นที่และสังคมวัฒนธรรม เรียกว่า “ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่” และ 3) สัมพัทธสภาวะบ่งชี้ร่วมระหว่างกัน หมายถึง ภาวะเงื่อนไขปัจจัยที่ต่างก็เป็นสาเหตุและส่งผลระหว่างกันของสัณฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม และเปลี่ยนแปลงไปเป็นพลวัตของหน้าที่ใช้สอย เรียกว่า “ภาวะหน้าที่ใช้สอย” (รูปภาพ 6-9) รายละเอียดดังนี้

รูปภาพ 6-9 สรุปสัมพัทธสภาวะของเงื่อนไขและปัจจัยการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ

1) สัมพัทธสภาวะที่เป็นเหตุและส่งผลต่อปัจจัยอื่น : ภาวะสัณฐานพื้นที่ และ ภาวะเสริมสนับสนุน

1.1) ภาวะสัณฐานพื้นที่ จากปัจจัยที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ ส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานชุมชนริมน้ำ ทำสวนยกร่อง พัฒนาเป็นโครงข่ายสัญญาณทางน้ำที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่สูง เกิดเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัดดูดิบและผลผลิตตลาดน้ำ นอกจากนั้นปัจจัยที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศยังส่งผลต่อวิถีชีวิตชาวสวน ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการของตลาดน้ำเช่นกัน เช่นเดียวปัจจัยการตั้งถิ่นฐานชุมชน และโครงข่ายสัญญาณก็ส่งผลต่อปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการที่

หลากหลายของตลาดน้ำ ของการกำหนดวันและสถานที่ที่สัมพันธ์กับการหมุนเวียนของน้ำบนพื้นที่ ภาวะฐานพื้นที่ส่งผลต่อการเกิดและเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำบนโครงสร้างและลักษณะฐานพื้นที่ที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่สูง

1.2) **ภาวะเสริมสนับสนุน** ในกรณีที่ปัจจัยโครงข่ายสัญจรมีศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่รองลงมา โดยเฉพาะพื้นที่คลองภายใน การเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำเป็นสัมพัทธ-สภาวะกับสังคมวัฒนธรรม จากภาวะเสริมสนับสนุนของปัจจัยผู้กระทำ คือ **“ผู้กระทำท้องถิ่น”** ได้แก่ ผู้นำชุมชน กลุ่มแม่ค้า-พ่อค้าเรือ และชาวสวน ใช้กลไกปฏิสัมพันธ์สังคมท้องถิ่นสวน ในการจัดการเครือข่ายเชิงพื้นที่วัดตูดิบและผลผลิต กำหนดเวลาและสถานที่ติดตลาดน้ำ ภาวะเสริมสนับสนุนเป็นลักษณะการจัดการเครือข่ายเชิงพื้นที่วัดตูดิบและผลผลิต ไม่ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงฐานพื้นที่ และเช่นเดียวกันภาวะเสริมและสนับสนุนของ **“ผู้กระทำท้องถิ่น”** ยังทำให้ตลาดน้ำคงอยู่และเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่คลองภายใน ของกลไกปฏิสัมพันธ์สังคมท้องถิ่นสวน ระหว่างแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำกับชาวสวน และการใช้กลไกส่งเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่นสวน ให้เกิดเป็นตลาดน้ำทางเลือกเพื่อการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ

นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำเดิมไปเพื่อการท่องเที่ยว และการฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว ฐานพื้นที่ยังเป็นสัมพัทธสภาวะกับสังคมวัฒนธรรมจากภาวะเสริมและสนับสนุน ของปัจจัยผู้กระทำ มีชุดผู้กระทำที่แตกต่าง คือ **“ผู้กระทำธุรกิจท่องเที่ยว”** ได้แก่ นักลงทุน เจ้าของที่ดิน และธุรกิจการท่องเที่ยว ของกลไกการลงทุนธุรกิจท่องเที่ยว ทำให้ตลาดน้ำเดิมเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว และ **“ผู้กระทำวิชาการและภาคีร่วม”** ร่วมกับ **“ผู้กระทำท้องถิ่น”** ของกลไกวิชาการและภาคีร่วม จากโครงการศึกษาวิจัยต่างๆขยายผลไปสู่ภาคีที่เกี่ยวข้องนำไปสู่การฟื้นฟูตลาดน้ำของหน่วยงานท้องถิ่นและกลุ่มชุมชน

2) สัมพัทธสภาวะที่เป็นสาเหตุและส่งผลระหว่างกัน: ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่

ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่ เป็นสัมพัทธสภาวะของฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรมที่เป็นสาเหตุและส่งผลระหว่างกัน ได้แก่ ปัจจัยการตั้งถิ่นฐานชุมชนและการทำสวน โครงข่ายการสัญจร และเครือข่ายเชิงพื้นที่วัดตูดิบและผลผลิต ที่ต่างก็เป็นสาเหตุและส่งผลระหว่างกันกับปัจจัยวิถีชีวิตชาวสวน ผ่านตรรกะของกระบวนการสร้างซ้ำและรักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างกัน ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่นี้มีการเกิดขึ้น การสิ้นสุดลง หรือยังคงดำเนินอยู่ในบริบทสวน ในลักษณะของ “สวน” และ “สวนล้อมเมือง”

3) สัมพัทธภาวะบังซึ่งร่วมระหว่างกัน: ภาวะหน้าที่ใช้สอย

เป็นสัมพัทธภาวะบังซึ่งร่วมระหว่างกันของสัจฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอก คือ การท่องเที่ยว ที่ปัจจัยต่างก็เป็นสาเหตุและส่งผลระหว่างกัน มีการเปลี่ยนแปลงไปตามพลวัตหน้าที่ใช้สอยของการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ ได้แก่ ปัจจัยเครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัดฤๅติบและผลผลิต และเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการ ที่เครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัดฤๅติบและผลผลิตของตลาดน้ำเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว เชื่อมโยงกับตลาดน้ำด้วยการเที่ยวชมวิถีชีวิตริมน้ำ และการท่องเที่ยวในบริบทสวน ใช้ทั้งการสัญจรทางน้ำและทางบก เป็นความสัมพันธ์ระหว่างกันกับเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการของผลผลิตจากสวน อาหารการกิน สินค้าของที่ระลึก และบริการท่องเที่ยวทางน้ำ

ตาราง 6-21 สรุปสัมพัทธ์สภาวะเงื่อนไขปัจจัยการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ

			เงื่อนไขปัจจัย						หมายเหตุ	
			สถานการณ์พื้นที่			สังคมวัฒนธรรม				
			ที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ	การตั้งถิ่นฐานของชุมชน	โครงข่ายสัญจรทางน้ำและทางบก	เครือข่ายเชิงพื้นที่ที่วัดดูดิบและผลผลิต	วิถีชีวิตชาวสวน	เครือข่ายปฏิสัมพันธ์ทางสังคม		ผู้กระทำ
การเกิดขึ้น	เงื่อนไขหลัก สถานการณ์พื้นที่	ที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ				>	>	>	ติดแม่น้ำ คลองหลัก	
		การตั้งถิ่นฐานของชุมชน				<>	>	>		
		โครงข่ายสัญจรทางน้ำและทางบก				<>	>	>		
		เครือข่ายเชิงพื้นที่ที่วัดดูดิบและผลผลิต				<>	>	+		
	เงื่อนไขหลัก สังคมวัฒนธรรม	วิถีชีวิตชาวสวน		<>	<>	<>				พื้นที่คลองภายใน
		เครือข่ายปฏิสัมพันธ์ทางสังคม								
		ผู้กระทำ				>				
		เครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการ				+				
การสิ้นสุด	เงื่อนไขหลัก สถานการณ์พื้นที่	ที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ				>			เปลี่ยนแปลงการสัญจรมาเป็นทางบก	
		การตั้งถิ่นฐานของชุมชน				>	>	>		
		โครงข่ายสัญจรทางน้ำและทางบก				>	>	>		
		เครือข่ายเชิงพื้นที่ที่วัดดูดิบและผลผลิต				>	>	>		
	ปัจจัยภายนอก	เครื่องยนต์เรือ					>	>	>	
		การท่องเที่ยว								
การเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว	เงื่อนไขหลัก สถานการณ์พื้นที่	ที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ				>	>	>	ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบกสูงขึ้น	
		การตั้งถิ่นฐานของชุมชน				>	>	>		
		โครงข่ายสัญจรทางน้ำและทางบก				>	>	>		
		เครือข่ายเชิงพื้นที่ที่วัดดูดิบและผลผลิต				>	>	>		
	เงื่อนไขหลัก สังคมวัฒนธรรม	วิถีชีวิตชาวสวน		<>	<>	<>				ทางเลือกการอนุรักษ์วิถีชีวิตและตลาดน้ำในบริบทสวน
		เครือข่ายปฏิสัมพันธ์ทางสังคม								
		ผู้กระทำ				>				
		เครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการ				+				

สัมพัทธสภาวะการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ			เงื่อนไขปัจจัย							หมายเหตุ	
			สัญญาณพื้นที่				สังคมวัฒนธรรม				
			ที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ	การตั้งถิ่นฐานของชุมชน	โครงข่ายสัญจรทางน้ำและทางบก	เครือข่ายเชิงพื้นที่วัดดูดิบและผลผลิต	วิถีชีวิตชาวสวน	เครือข่ายปฏิสัมพันธ์ทางสังคม	ผู้กระทำ		เครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการ
ปัจจัยภายนอก	ปัจจัยภายนอก	เครื่องยนต์เรือ					>	>		>	การส่งเสริมการท่องเที่ยว
		การท่องเที่ยว					>		>		
การคงอยู่	เงื่อนไขหลักสังคมวัฒนธรรม	วิถีชีวิตชาวสวน		<>	<>	<>					วิถีชีวิตสัมพันธ์กับสวนและน้ำ กลุ่มผู้กระทำสำคัญคือแม่ค้า-พ่อค้าและชาวสวน
		เครือข่ายปฏิสัมพันธ์ทางสังคม									
		ผู้กระทำ				>					
		เครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการ				+					
ปัจจัยภายนอก	ปัจจัยภายนอก	เครื่องยนต์เรือ					>	>		>	
		การท่องเที่ยว									
การฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว	เงื่อนไขหลักสัญญาณพื้นที่	ที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ					>	>		>	ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่การสัญจรทางน้ำและทางบกสูง วิถีชีวิตสัมพันธ์กับสวนและน้ำ
		การตั้งถิ่นฐานของชุมชน					>	>		>	
		โครงข่ายสัญจรทางน้ำและทางบก					>	>		>	
		เครือข่ายเชิงพื้นที่วัดดูดิบและผลผลิต					>	>	>	+	
	ปัจจัยภายนอก	ปัจจัยภายนอก	เครื่องยนต์เรือ					>	>		
		การท่องเที่ยว					>			>	

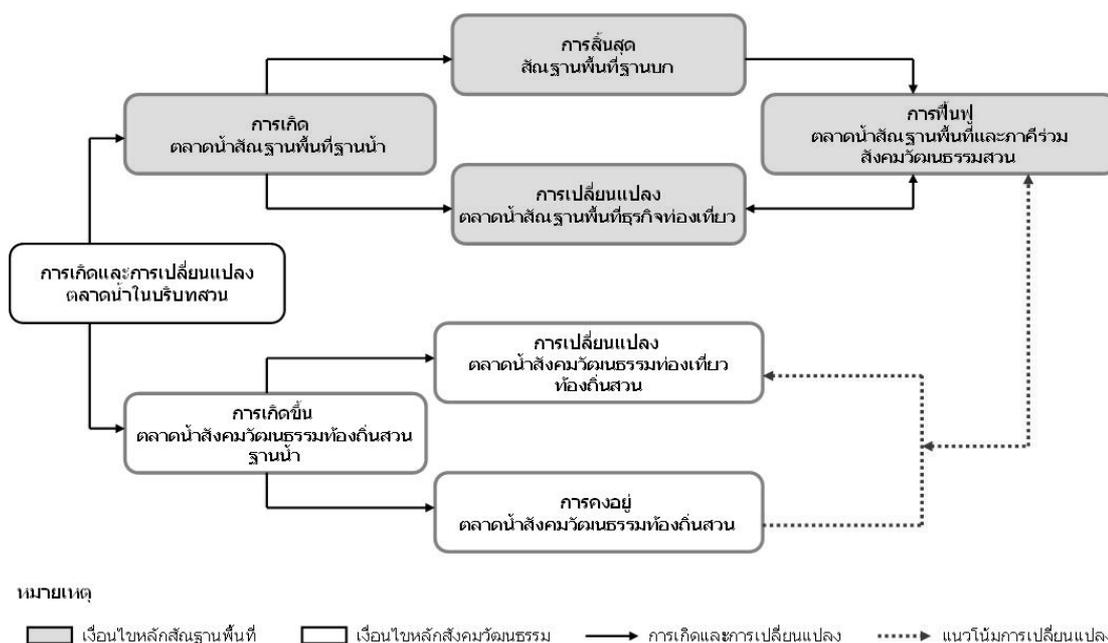
ที่มา : สรุปจากผลวิเคราะห์, 2554.

- หมายเหตุ :
- > สัมพัทธสภาวะปัจจัยที่เป็นเหตุและส่งผลต่อปัจจัยอื่น หรือ ภาวะสัญญาณพื้นที่ และภาวะเสริมสนับสนุน
 - <> สัมพัทธสภาวะปัจจัยที่เป็นเหตุและส่งผลต่อกัน หรือ ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่
 - + สัมพัทธสภาวะปัจจัยป่งซึ่งร่วมที่เป็นเหตุและส่งผลต่อกัน หรือ ภาวะหน้าที่ใช้สอย

6.8 สรุปกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลัดน้ำในบริบทสวน

ผลวิเคราะห์สรุปสัมพัทธ์สภาวะกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลัดน้ำมีลักษณะเป็นพลวัต (รูปภาพ 6-10) อธิบายได้ว่า กระบวนการเกิดตลัดน้ำเป็นผลมาจากภาวะสัณฐานพื้นที่ และภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่ ของปัจจัยที่ตั้งภูมิศาสตร์ในการบุกเบิกพื้นที่ตั้งถิ่นฐานชุมชน การทำสวนยกร่องในวิถีชีวิตชาวสวน การเกิดศูนย์กลางตลัดน้ำเกิดจากปัจจัยโครงข่ายสัญจรทางน้ำที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่สูง เกิดเป็นตลัดน้ำสัณฐานพื้นที่ฐานน้ำ อย่างไรก็ตามในกรณีที่ปัจจัยโครงข่ายสัญจรมีศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับรองลงมา โดยเฉพาะพื้นที่คลองภายใน การเกิดขึ้นของตลัดน้ำเป็นสัมพัทธ์สภาวะกับสังคมวัฒนธรรม จากภาวะเสริมสนับสนุนของปัจจัยผู้กระทำ เกิดเป็นตลัดน้ำสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นสวนฐานน้ำ ตลัดน้ำทั้งหมดที่เกิดขึ้นมีบทบาทหน้าที่ใช้สอยของการเป็นศูนย์กลางการค้าตามภาวะหน้าที่ใช้สอย

กระบวนการเปลี่ยนแปลงของตลัดน้ำเป็นสัมพัทธ์สภาวะระหว่างสัณฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอก ที่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงปัจจัยโครงข่ายการสัญจรจากทางน้ำมาเป็นทางบก อย่างเป็นเงื่อนไขกับปัจจัยผู้กระทำ และปัจจัยภายนอก คือ การท่องเที่ยวตลัดน้ำสิ้นสุดลงเกือบทั้งหมดจากการเปลี่ยนแปลงไปเป็นสัณฐานพื้นที่ฐานบก โดยตลัดน้ำบนพื้นที่โครงข่ายการสัญจรที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่สูง เปลี่ยนแปลงอย่างเป็นเงื่อนไขกับปัจจัยผู้กระทำ ไปเป็น ตลัดน้ำสัณฐานพื้นที่ธุรกิจการท่องเที่ยว และพื้นที่พุดใหม่เป็น ตลัดน้ำสัณฐานพื้นที่และภาควิถีสังคมวัฒนธรรมสวน สำหรับตลัดน้ำบนพื้นที่โครงข่ายการสัญจรที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่รองลงมา การเปลี่ยนแปลงยังเป็นเงื่อนไขกับปัจจัยผู้กระทำ ตลัดน้ำเปลี่ยนแปลงไปเป็น ตลัดน้ำสังคมวัฒนธรรมท่องเที่ยวท้องถิ่นสวน และตลัดน้ำเดิมคงอยู่เป็นตลัดน้ำสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นสวน ตลัดน้ำที่เปลี่ยนแปลงไปเกือบทั้งหมดมีภาวะหน้าที่ใช้สอยใหม่ คือ เพื่อการท่องเที่ยว ส่วนตลัดน้ำเดิมคงอยู่ยังคงบทบาทหน้าที่ใช้สอยเดิม แต่มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไปเป็นตลัดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว หรือมีแนวโน้มสิ้นสุดลงจากการเลิกทำสวนและไม่มีผู้สืบทอดอาชีพ

รูปภาพ 6-10 สรุปลพลวัตกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลัดน้ำในบริบทสวน

ดังผลสรุปที่ชัดเจนแล้วว่ากระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลัดน้ำในบริบทสวนเป็นสัมพัทธสภาวะระหว่างชั้นฐานน้ำที่กับสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง มีสาเหตุเริ่มต้นมาจากปัจจัยเชิงชั้นฐานน้ำที่ของปัจจัยที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศของพื้นที่ราบน้ำท่วมถึง ส่งผลต่อการปรับตัวในการตั้งถิ่นฐานชุมชนด้วยการทำสวนยกร่อง เกิดเป็นโครงข่ายสัญจรทางน้ำบนพื้นที่ และเครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัตถุประสงค์และผลผลิต อย่างเป็นสัมพัทธสภาวะกับสังคมวัฒนธรรม ของปัจจัยวิถีชีวิตชาวสวน ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ผู้กระทำ และเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการตลัดน้ำ กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลัดน้ำเกิดจากสัมพัทธสภาวะของ ภาวะชั้นฐานน้ำที่ ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่ ภาวะเสริมสนับสนุน และภาวะหน้าที่ใช้สอย เป็นเงื่อนไขความสัมพันธ์ของปัจจัยข้างต้น และยังเกี่ยวข้องกับปัจจัยภายนอก คือ การท่องเที่ยว ทำให้การเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลัดน้ำมีลักษณะเป็นพลวัต อธิบายด้วยแบบจำลองการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลัดน้ำประเภทต่างๆ ดังนี้ (ตาราง 6-22)

1) กระบวนการเกิดขึ้นของตลาดน้ำ

1.1) **ตลาดน้ำสัจจนาพื้นที่ฐานน้ำ** เกิดจาก "ภาวะสัจจนาพื้นที่" และ "ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่" ของปัจจัยโครงข่ายสัจจนาทางน้ำมีศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่สูง พัฒนาเป็นกระบวนการเกิดศูนย์กลางตลาดน้ำผ่านการสัจจนาบนโครงข่าย มี "ภาวะหน้าที่ใช้สอย" เป็นศูนย์กลางค้าขายบนท้องน้ำ ตลาดน้ำเกิดขึ้นบนโครงข่ายกึ่งคลองที่สานกันหนาแน่นตามแนวคลองหลัก และโครงข่ายกึ่งคลองแบบเส้นตามแนวแม่น้ำ ที่ศักยภาพการเข้าถึงจากพื้นที่โดยรอบในระดับเมืองสูงมาก

1.2) **ตลาดน้ำสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นสวนฐานน้ำ** เกิดจาก "ภาวะสัจจนาพื้นที่" และ "ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่" แต่ปัจจัยโครงข่ายสัจจนาทางน้ำมีศักยภาพการเข้าถึงพื้นรองลงมา ในพื้นที่คลองภายใน ตลาดน้ำเกิดขึ้นอย่างเป็นเงื่อนไขกับสังคมวัฒนธรรมจากภาวะ "เสริมและสนับสนุน" ของปัจจัยผู้กระทำท้องถิ่น ด้วย กลไกปฏิสัมพันธ์สังคมท้องถิ่นสวน โดยปัจจัยผู้กระทำมีบทบาทในการกำหนดสถานที่และเวลาติดตลาด และจัดการปัจจัยเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์ผลิต และเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการ ตลาดน้ำจึงเกิดขึ้นมี "ภาวะหน้าที่ใช้สอย" เป็นศูนย์กลางค้าขายบนท้องน้ำของพื้นที่คลองภายใน

2) กระบวนการการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำ

2.1) **ตลาดน้ำสิ้นสุดลงจากสัจจนาพื้นที่ฐานบก** เกิดจากการเปลี่ยนแปลง "ภาวะสัจจนาพื้นที่" ของปัจจัยโครงข่ายสัจจนาเปลี่ยนแปลงจากทางน้ำไปเป็นทางบก ส่งผลต่อการเกิดสัจจนาพื้นที่ศูนย์กลางฐานบก การเกิดย่านพาณิชยกรรมตามแนวถนนที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่สูงขึ้น เครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์ผลิต เครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการเปลี่ยนแปลงไปใช้การสัจจนาทางบกทั้งหมด การสิ้นสุด "ภาวะหน้าที่ใช้สอย" ตลาดน้ำสิ้นสุดลงจากสัจจนาพื้นที่ฐานบก

อย่างไรก็ตามภาวะสัจจนาพื้นที่ของที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศพื้นที่สวนนอกบางช่วง ยังคงภาวะสัจจนาพื้นที่ และภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่ ในลักษณะ "สวน" และ "สวนล้อมเมือง" เป็นกลไกส่งผ่านการดำเนินอยู่ของ "ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่" ทั้งทางตรงและทางอ้อม ยังคงลักษณะโครงสร้างเชิงสัจจนาโครงข่ายกึ่งคลองฐานน้ำที่ยังชัดเจนอยู่ร่วมกับการใช้ประโยชน์ที่ดินสวนในปัจจุบัน

2.2) ตลาดน้ำสัญญาณพื้นที่ธุรกิจการท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำสัญญาณพื้นที่ฐานน้ำไปเพื่อการท่องเที่ยว เกิดจาก “ภาวะสัญญาณพื้นที่” ของปัจจัยโครงข่ายสัญญาณที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นทางบก ที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบกสูงขึ้น ผ่าน “ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่” โดยทางทางอ้อมของ “สวนล้อมเมือง” อย่างเป็นเงื่อนไขกับสังคมวัฒนธรรม ของ “ภาวะเสริมสนับสนุน” จากปัจจัยผู้กระทำธุรกิจท่องเที่ยว ด้วยกลไกการลงทุนธุรกิจท่องเที่ยว และมีปัจจัยภายนอก คือ การท่องเที่ยว ทำให้ตลาดน้ำสัญญาณพื้นที่ฐานน้ำบนโครงข่ายกริดคลองที่สานกันหนาแน่น เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว มี “ภาวะหน้าที่ใช้สอย” ใหม่เพื่อการท่องเที่ยว การจัดการปัจจัยเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุดิบและผลผลิต และปัจจัยเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการของตลาดน้ำให้เป็นไปเพื่อการท่องเที่ยวโดยผู้กระทำ ตลาดน้ำจึงเปลี่ยนแปลงไปเป็นตลาดน้ำสัญญาณพื้นที่ธุรกิจท่องเที่ยว

2.3) ตลาดน้ำสังคมวัฒนธรรมท่องเที่ยวท้องถิ่นสวน กรณีพื้นที่คลองภายใน การเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นสวนฐานน้ำ จาก “ภาวะสัญญาณพื้นที่” ของปัจจัยโครงข่ายการสัญจรที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นฐานบก แต่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรรองลงมา การดำเนินอยู่ของ “ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่” การเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำเป็นเงื่อนไขกับ “ภาวะเสริมสนับสนุน” ของปัจจัยผู้กระทำท้องถิ่น โดยกลไกส่งเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่นสวน และมีปัจจัยภายนอก คือ การท่องเที่ยว ทำให้ตลาดน้ำเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว มี “ภาวะหน้าที่ใช้สอย” ใหม่เพื่อการท่องเที่ยว การจัดการปัจจัยเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุดิบและผลผลิต และปัจจัยเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการของตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวโดยผู้กระทำ ตลาดน้ำจึงเปลี่ยนแปลงไปเป็นตลาดน้ำสังคมวัฒนธรรมท่องเที่ยวท้องถิ่นสวน

2.4) ตลาดน้ำสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นสวน การคงอยู่ของตลาดน้ำเดิมในพื้นที่คลองภายใน ตลาดน้ำปรับตัวลดขนาดลงจากการเปลี่ยนแปลง “ภาวะสัญญาณพื้นที่” ของปัจจัยโครงข่ายการสัญจรที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นทางบก มีศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับรองลงมา การคงอยู่ของตลาดเป็นการดำเนินอยู่ของ “ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่” และ “ภาวะเสริมสนับสนุน” จากปัจจัยผู้กระทำท้องถิ่นของกลไกปฏิสัมพันธ์สังคมท้องถิ่นสวน ระหว่างกลุ่มแม่ค้า-พ่อค้าเรือ กับชาวสวน อย่างไรก็ตามตลาดน้ำประเภทนี้มีความอ่อนไหวต่อการสิ้นสุดลงจากสิ้นสุดลงของ “ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่” และการสิ้นสุดของกลไกปฏิสัมพันธ์ท้องถิ่นสวนของปัจจัยผู้กระทำ หรือ มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงหน้าที่ใช้สอยไปเป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว

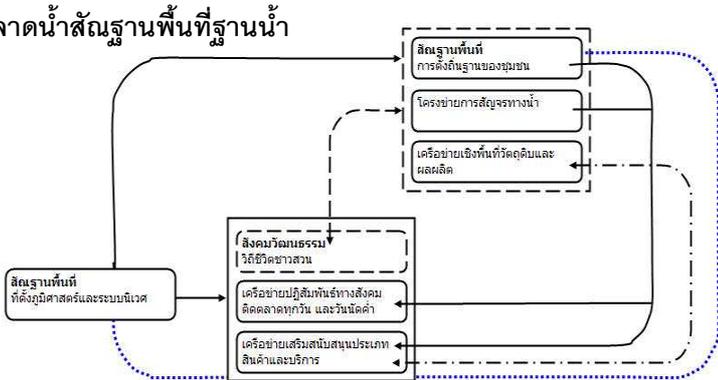
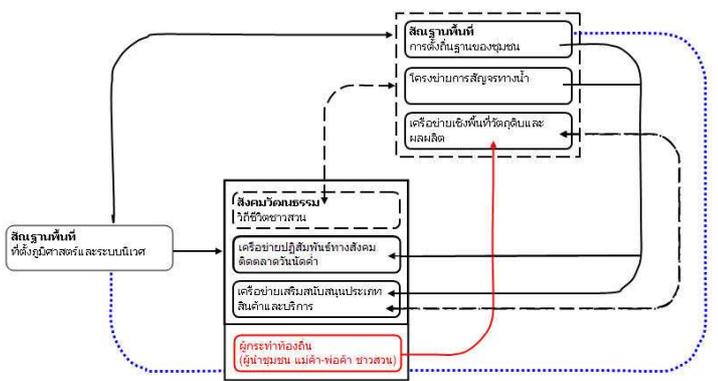
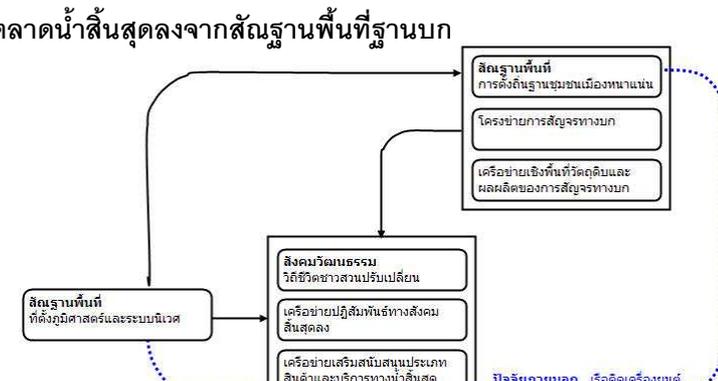
2.5) **ตลาดน้ำสัจจนาพื้นที่ภาคีร่วมสังคมวัฒนธรรมสวน** การฟื้นฟูพื้นที่ใหม่ ของตลาดน้ำเดิมที่ลึกลงสุดลง จากภาวะสัจจนาพื้นที่ฐานบก การฟื้นฟูพื้นที่ใหม่จากภาวะสัจจนา พื้นที่ ของปัจจัยโครงข่ายการสัจจนาทางน้ำและทางบกที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่สูง อย่างเป็น สัมพัทธ์สภาวะกับสังคมวัฒนธรรมของภาวะเสริมสนับสนุนจากปัจจัยผู้กระทำ และภาวะตรรกะ สังคมของพื้นที่โดยทางอ้อมของ “สวนล้อมเมือง” โดยเฉพาะตามแนวแม่น้ำที่เชื่อมโยงได้กับพื้นที่ โดยรอบทั้งการสัจจนาทางน้ำและทางบก ผ่านศูนย์กลางชุมชนฐานบกริมน้ำ จากภาวะเสริม สนับสนุนของ “ผู้กระทำวิชาการและภาคีร่วม” และ “ผู้กระทำท้องถิ่น” ด้วย “กลไกวิชาการและ ภาคีร่วม” ผ่านโครงการศึกษาวิจัยและขยายผลสู่ภาคี ทำให้ท้องถิ่นฟื้นฟูตลาดน้ำขึ้นมาใหม่ได้ ตลาดน้ำที่ฟื้นฟูขึ้นมีภาวะหน้าที่ใช้สอยเพื่อการท่องเที่ยว ด้วยการจัดการปัจจัยเครือข่ายเชิงพื้นที่ที่ วัตถุประสงค์และผลผลิต และปัจจัยเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการของตลาดน้ำเพื่อ การท่องเที่ยวโดยผู้กระทำ ตลาดน้ำจึงเปลี่ยนแปลงไป

เป็นที่ชัดเจนว่ากระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวนเป็นสัมพัทธ์- สภาวะ หรือ ภาวะเงื่อนไขความสัมพันธ์ระหว่างสัจจนาพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม และปัจจัย ภายนอกที่เกี่ยวข้อง ที่มีสาเหตุจาก “ภาวะสัจจนาพื้นที่” และ “ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่” ของ ปัจจัยที่ตั้งภูมิศาสตร์ การตั้งถิ่นฐาน และการทำสวนยกทรง และวิถีชีวิตชาวสวน พัฒนาเป็น โครงข่ายสัจจนาทางน้ำบนพื้นที่ เกิดกระบวนการเกิดสัจจนาพื้นที่ศูนย์กลางตลาดน้ำในแนวคิด สัจจนาวิทยาเมือง คือตลาดน้ำเกิดจากปัจจัยโครงข่ายการสัจจนาทางน้ำที่ศักยภาพการเข้าถึง พื้นที่มีระดับสูง โดยเฉพาะตลาดน้ำตามแนวแม่น้ำและคลองหลัก รูปแบบโครงข่ายกริดคลองแบบ เส้น และแบบตาตารางเกือบฉาก ตลาดน้ำมี “ภาวะหน้าที่ใช้สอย” เป็นศูนย์กลางการค้าของชุมชน ฐานน้ำ อย่างไรก็ตามผลวิจัยมีข้อปฏิเสธสมมุติฐานของกระบวนการเกิดตลาดน้ำที่ว่า สัจจนา พื้นที่ของปัจจัยโครงข่ายการสัจจนาที่มีศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่รองลงมา โดยเฉพาะพื้นที่คลอง ภายใน ตลาดน้ำก็เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นสัมพัทธ์สภาวะกับสังคมวัฒนธรรม จาก “ภาวะเสริมสนับสนุน” ของปัจจัยผู้กระทำท้องถิ่น

สำหรับกระบวนการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำในบริบทสวนเป็นไปตามสมมุติฐานวิจัยที่ว่า การเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำเกิดจาก “ภาวะสัจจนาพื้นที่” จากปัจจัยโครงข่ายการสัจจนาที่ เปลี่ยนแปลงไปเป็นการสัจจนาทางบก มีโครงข่ายการสัจจนาและเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และ ผลผลิตที่ใช้ทั้งการสัจจนาทางน้ำและทางบกอย่างเป็นสัมพัทธ์สภาวะกับสังคมวัฒนธรรม ของปัจจัย ผู้กระทำ เป็น “ภาวะเสริมและสนับสนุน” และมีปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง คือ การท่องเที่ยว ทำให้ “ภาวะหน้าที่ใช้สอย” ของตลาดน้ำเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว ด้วยการจัดการปัจจัย

เครือข่ายเชิงพื้นที่ที่วัตถุประสงค์และผลผลิต และปัจจัยเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการของตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวโดยผู้กระทำที่เกี่ยวข้อง

ตาราง 6-22 แบบจำลองสัมพัทธภาวะกระบวนการเกิดการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวน

ประเภทสัมพัทธภาวะ	หมายเหตุ
การเกิดขึ้นของตลาดน้ำ ตลาดน้ำสัญญาณพื้นที่ฐานน้ำ	-ภาวะสัญญาณพื้นที่ -ภาวะตรวจสังคมของพื้นที่ -ภาวะหน้าที่ใช้สอยศูนย์กลางการค้าขาย
ตลาดน้ำสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นสวนฐานน้ำ	-ภาวะสัญญาณพื้นที่ -ภาวะตรวจสังคมของพื้นที่ -เป็นเงื่อนไขกับภาวะเสริมสนับสนุนของปัจจัยผู้กระทำท้องถิ่น -ภาวะหน้าที่ใช้สอยศูนย์กลางการค้าขาย
การเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำ ตลาดน้ำสิ้นสุดลงจากสัญญาณพื้นที่ฐานบก	-ภาวะสัญญาณพื้นที่เปลี่ยนไปเป็นฐานบก -ภาวะหน้าที่ใช้สอยสิ้นสุดลง -ปัจจัยแทรกภายนอก คือ นวัตกรรมเครื่องยนต์เรือ

ประเภทสัมพัทธ์สภาวะ	หมายเหตุ
ตลาดน้ำสัจจฐานพื้นที่ธุรกิจการท่องเที่ยว	หมายเหตุ -ภาวะสัจจฐานพื้นที่ -ภาวะตวรรษะสังคมของพื้นที่โดยทางอ้อม (สวนล้อมเมือง) -เป็นเงื่อนไขกับภาวะเสริมสนับสนุนของปัจจัยผู้กระทำธุรกิจท่องเที่ยว -ภาวะหน้าที่ใช้สอยเพื่อการท่องเที่ยว -ปัจจัยภายนอก คือ การท่องเที่ยว และ ปัจจัยแทรกภายนอก เรือติดเครื่องยนต์
ตลาดน้ำสังคมวัฒนธรรมท่องเที่ยวท้องถิ่นสวน	-ภาวะสัจจฐานพื้นที่ -ภาวะตวรรษะสังคมของพื้นที่ (สวน) -เป็นเงื่อนไขกับภาวะเสริมสนับสนุนของปัจจัยผู้กระทำท้องถิ่น -ภาวะหน้าที่ใช้สอยเพื่อการท่องเที่ยว -ปัจจัยภายนอก คือ การท่องเที่ยว และ ปัจจัยแทรกภายนอก เรือติดเครื่องยนต์
ตลาดน้ำสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นสวน	-ภาวะสัจจฐานพื้นที่ -ภาวะตวรรษะสังคมของพื้นที่ (สวน) -เป็นเงื่อนไขกับภาวะเสริมสนับสนุนของปัจจัยผู้กระทำท้องถิ่น -ภาวะหน้าที่ใช้สอยศูนย์กลางการค้าขาย -ปัจจัยภายนอก คือ การท่องเที่ยว และ ปัจจัยแทรกภายนอก เรือติดเครื่องยนต์

ประเภทสัมพัทธ์สภาวะ	หมายเหตุ
ตลาดน้ำสัณฐานพื้นที่ภาคีร่วมสังคมวัฒนธรรมสวน	หมายเหตุ -ภาวะสัณฐานพื้นที่ -ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่โดยทางอ้อม (สวนล้อมเมือง) -เป็นเงื่อนไขกับภาวะเสริมสนับสนุนของปัจจัยผู้กระวีวิชาการและภาคีร่วมและผู้กระทำท้องถิ่น -ภาวะหน้าที่ใช้สอยเพื่อการท่องเที่ยว -ปัจจัยภายนอก คือ การท่องเที่ยว และปัจจัยแทรกภายนอก เรือติดเครื่องยนต์

ที่มา : สรุปจากผลวิเคราะห์, 2554.

- หมายเหตุ
- > เงื่อนไขปัจจัยที่เป็นเหตุและส่งผลต่อปัจจัยอื่น : ภาวะสัณฐานพื้นที่
 - > เงื่อนไขปัจจัยที่เป็นเหตุและส่งผลต่อปัจจัยอื่น : ภาวะเสริมและสนับสนุน
 - <---> เงื่อนไขปัจจัยที่เป็นเหตุและส่งผลต่อกัน : ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่
 - <---> เงื่อนไขปัจจัยบ่งชี้ร่วมที่เป็นเหตุและส่งผลต่อกัน : ภาวะหน้าที่ใช้สอย
 - ปัจจัยภายนอก

บทที่ 7

สรุปผลและเสนอแนะ

กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำในบริบทสวน พื้นที่ดินดอนปากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก ซึ่งเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำ ได้รับอิทธิพลจากการขึ้นลงของน้ำทะเล และฤดูน้ำหลากจากตอนบนของพื้นที่ การตั้งถิ่นฐานของผู้คนมาจากภูมิปัญญาการปรับตัวให้เข้ากับพื้นที่ด้วยการทำระบบสวนยกร่อง การขุดคูคลองและคันดินในการทำสวน ช่วยแผ่พื้นที่รับและระบายน้ำ เกิดเป็นโครงข่ายสัญจรทางน้ำทั้งหมดในพื้นที่ มีตลาดน้ำเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนซื้อขายผลผลิตบนท้องน้ำที่ใช้เรือเป็นพาหนะบรรทุกสิ่งของ พื้นที่ดังกล่าวเป็นที่รู้จักในนาม สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง หรือ บางช้างสวนนอก บางกอกสวนใน คือ พื้นที่บริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาและบางส่วนของพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม และจังหวัดราชบุรี ปัจจุบันพื้นที่สวนในบางกอกมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินไปเป็นชุมชนเมืองหนาแน่น ด้วยการรวมตัวของโครงสร้างฐานน้ำกับโครงสร้างใหม่ฐานบกปรับตัวเข้าสู่อาคารและสิ่งก่อสร้างตามแนวถนน ศูนย์กระบวนการเป็นเมืองศูนย์กลางโดยสมบูรณ์

อย่างไรก็ตามพื้นที่สวนนอกบางช้างยังคงการใช้ประโยชน์ที่ดินสวนยกร่อง และโครงข่ายกสิกรรมฐานน้ำ รวมถึงการตั้งถิ่นฐานชุมชนริมน้ำอยู่เพียงแห่งเดียวในประเทศไทย ยังมีตลาดน้ำอยู่หลากหลายประเภท ได้แก่ ตลาดน้ำเดิมคงอยู่ ตลาดน้ำเดิมเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยวและตลาดน้ำที่ฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น? ตลาดน้ำดังกล่าวมีกระบวนการเกิดพัฒนาไปสู่ความเป็นศูนย์กลาง มีเงื่อนไขและปัจจัยอะไรเกี่ยวข้อง? เครือข่ายของตลาดน้ำเป็นอย่างไร? การเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของตลาดน้ำมีเงื่อนไขและปัจจัยอะไรเกี่ยวข้อง? เหล่านี้เป็นประเด็นความสนใจ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวน ด้วยการสร้างความเข้าใจในเงื่อนไขและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นข้อพิจารณาในงานวางแผนการอนุรักษ์ และการฟื้นฟูชุมชน เป็นองค์ความรู้ที่นำมาเป็นข้อพิจารณาในการรักษาตลาดน้ำเดิม การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง การฟื้นฟู หรือการพัฒนาตลาดน้ำแห่งใหม่ภายใต้สถานการณ์ที่แตกต่างได้อย่างเหมาะสม

การศึกษากระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำในบริบทสวน พื้นที่ดินดอนปากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก ในบทนี้เป็นส่วนของการสรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะประกอบด้วย การสรุปผลการวิจัย ข้อเสนอแนะเชิงทฤษฎี และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายรายละเอียดดังนี้

7.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวน พื้นที่ดินดอนปากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก จากสัมพัทธสภาวะ (correlational condition) ระหว่างฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง ศึกษาเครือข่ายตลาดน้ำในอดีตและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ศึกษาเงื่อนไขและปัจจัยที่มีผลต่อการเกิด และการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำจากสัมพัทธสภาวะที่แตกต่าง หน่วยวิเคราะห์ คือตลาดน้ำ ซึ่งเป็นพื้นที่ซื้อขายสินค้ากันบนท้องน้ำที่ใช้เรือเป็นพาหนะบรรทุกสิ่งของ ตลาดน้ำในบริบทสวนในอดีตตั้งแต่ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ในนาม สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง การวิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีหลัก ฐานฐานวิทยาเมือง ของทฤษฎีกระบวนการเกิดฐานพื้นที่ศูนย์กลาง (centrality as a process) และแนวคิดตรรกะทางสังคมของพื้นที่ (social logic of space) (Hillier and Hanson, 1984) ด้วยแบบจำลองโครงสร้างเชิงฐานพื้นที่ (configurational model) วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและลักษณะเชิงฐานพื้นที่ของการสัญจร ร่วมกับแนวคิดทฤษฎีทางด้านสังคมวัฒนธรรม ได้แก่ ทฤษฎีปริวรรตนิยม (the exchange theory) (Spencer, 1913; Parson, 1968) แนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม ระบบกิจกรรม และระบบการจัดตั้งพื้นที่และการใช้พื้นที่ (Rappoport, 1977) และแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง และผู้นำการเปลี่ยนแปลง (change agent) สร้างกรอบความคิดวิจัยวิจัย กระบวนการวิจัยมี 4 ส่วน คือ 1) ศึกษาภาพรวมการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำสวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง วิเคราะห์ความหลากหลายของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำผ่านช่วงเวลาสำคัญ วิเคราะห์เนื้อหาจากการทบทวนเอกสาร แบ่งช่วงเวลา วิเคราะห์แผนที่และข้อมูลการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน การเปลี่ยนแปลงการสัญจร 2) ศึกษาการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำเชิงฐานพื้นที่ของช่วงเวลาสำคัญ วิเคราะห์แผนที่โครงสร้างเชิงฐานพื้นที่ วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงฐานพื้นที่ศูนย์กลาง ด้วยการช้อนทับชั้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแผนที่โครงสร้างและลักษณะเชิงฐานพื้นที่ สรุปการเกิดและการเปลี่ยนแปลงฐานพื้นที่ศูนย์กลางตลาดน้ำแต่ละช่วงเวลา จากนั้นเลือกตัวอย่างตลาดน้ำเป็นตัวแทนแต่ละประเภทอธิบายปรากฏการณ์ในเชิงลึก 3) ศึกษาการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำกรณีศึกษา ได้แก่ ตลาดน้ำที่สิ้นสุดลงและฟื้นฟูขึ้นใหม่ คือ ตลาดน้ำอัมพวา, ตลาดน้ำเดิมคงอยู่ คือ ตลาดน้ำท่าคาและตลาดน้ำดอนมะโนรานัดค้า และตลาดน้ำที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว คือ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก 4) สรุปผลการศึกษาจากข้อค้นพบสำคัญของกรณีศึกษา และเสนอแนะเชิงทฤษฎี และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อเป็นข้อพิจารณาในงานวางแผนที่เหมาะสม ผลวิจัยมีข้อค้นพบดังนี้

7.1.1 ข้อค้นพบผลการวิจัย

จากแนวคิดทฤษฎีที่นำมาอธิบายปรากฏการณ์กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวนครั้งนี้ มีประเด็นอภิปรายข้อค้นพบดังนี้

1) **สัณฐานพื้นที่** ของปัจจัยที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศของพื้นที่ราบลุ่มดินดอนปากแม่น้ำ ที่ได้รับอิทธิพลจากการขึ้นลงของน้ำทะเลและน้ำเหนือที่ไหลบ่าลงมาในฤดูน้ำหลาก เป็นปัจจัยเริ่มต้นเชิงพื้นที่ (spatial configuration) ของการบุกเบิกพื้นที่ตั้งถิ่นฐานทำสวนยกร่อง และพักอาศัยริมน้ำ เกิดเป็นโครงข่ายสัญจรทางน้ำที่มีประสิทธิภาพในการเดินทางเข้าถึงที่ไม่เท่าเทียมกันที่วัดได้ด้วยค่าศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับรวม (global integration value) เป็นเงื่อนไขเริ่มต้นจาก “ภาวะสัณฐานพื้นที่” ของกระบวนการเกิดสัณฐานพื้นที่ศูนย์กลางตลาดน้ำ

2) **ความสัมพันธ์ของการทำสวนยกร่อง** โครงข่ายสัญจรทางน้ำ และวิถีชีวิตชาวสวน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างกันของสัณฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม ผ่านกระบวนการสร้างซ้ำและรักษาไว้ ผลวิจัยในเชิงปริมาณแสดงถึงแนวโน้มพื้นที่การทำสวนยกร่องที่เพิ่มขึ้นตามช่วงเวลาของพื้นที่สวนนอกบางช้าง และชุมชนริมน้ำมีการเปลี่ยนแปลงเป็นชุมชนเมืองหนาแน่นริมน้ำ เป็นลักษณะของ “สวน” และ “สวนล้อมเมือง” เช่นเดียวกับกับโครงข่ายกริดสัญจรฐานน้ำยังมีโครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานฐานน้ำที่ชัดเจนในพื้นที่สวนนอกบางช้าง เป็นความสัมพันธ์ของการทำสวนยกร่อง โครงข่ายทางน้ำ และวิถีชีวิต เป็นภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่

อย่างไรก็ตามโครงข่ายสัญจรทางน้ำที่โครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานฐานน้ำที่ชัดเจนจากผลวิจัยที่มีศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองของการสัญจรทางน้ำสูง และการทำสวนยกร่อง ยังปัจจัยสำคัญที่เป็นนัยของการฟื้นฟูชุมชนริมน้ำ ตลาดน้ำ รวมถึงการท่องเที่ยวในบริบทสวนที่ประสบความสำเร็จได้ในปัจจุบัน

3) **กระบวนการเกิดสัณฐานพื้นที่ศูนย์กลางของสัณฐานพื้นที่** จากปัจจัยโครงข่ายการสัญจร มักพบบริเวณแม่น้ำและคลองหลัก มีรูปแบบโครงข่ายกริดคลองแบบเส้น และแบบตาตารางที่สานกันหนาแน่น ที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับรวมสูง ซึ่งแบบหลังมีลักษณะเป็นสัณฐานพื้นที่ศูนย์กลางที่มีชีวิตของแนวคิดสัณฐานวิทยาเมือง

4) **สัณฐานพื้นที่ของโครงข่ายคลองภายใน** ไม่สามารถทำให้เกิดกระบวนการสัณฐานพื้นที่ศูนย์กลางตลาดน้ำ เนื่องจากปัจจัยโครงข่ายการสัญจรทางน้ำมีศักยภาพในการเข้าถึงพื้นที่ในระดับรองลงมา แต่ตลาดน้ำเกิดขึ้นได้อย่างเป็นสัมพัทธ์สภาวะกับสังคมวัฒนธรรมจากภาวะเสริมสนับสนุน ของปัจจัยผู้กระทำท้องถิ่น ด้วยกลไกปฏิสัมพันธ์ท้องถิ่นสวน ในการ

กำหนดเวลาและสถานที่ติดตลาด และการจัดการปัจจัยเครือข่ายเชิงพื้นที่ที่วัตถุประสงค์และผลผลิต และเครือข่ายเสริมสนับสนุนสินค้าและบริการตลาดน้ำ ตลาดน้ำจึงเกิดขึ้นบนพื้นที่คลองภายใน

5) การสิ้นสุดลงของตลาดน้ำเกิดจากฐานพื้นที่ ของปัจจัยโครงข่ายการสัญจรที่เปลี่ยนแปลงจากทางน้ำไปเป็นทางบก ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่สูงขึ้น โครงสร้างและลักษณะเชิงฐานของการสัญจรทางบก คือ แนวถนนขนานแนวแม่น้ำและคลองหลักเดิม เพื่อผ่านและเข้าถึงตลาดน้ำ และแนวถนนที่ไม่สนใจแนวแม่น้ำและคลองเดิม ทำให้เกิดศูนย์กลางเมืองฐานบกและชุมชนเมืองหนาแน่นฐานบกขึ้นมา ตามแนวถนนที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่สูงขึ้น การสิ้นสุดลงของโครงข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และผลผลิต และเครือข่ายเสริมสนับสนุนสินค้าและบริการทางน้ำทั้งหมด ทำให้ตลาดน้ำสิ้นสุดลง รวมถึงตลาดน้ำบนโครงข่ายกึ่งคลองที่สานกันหนาแน่นที่เป็นลักษณะของฐานที่มีชีวิตในแนวคิดฐานวิถียาเมืองก็สิ้นสุดลง อย่างไรก็ตามตลาดน้ำบนพื้นที่คลองภายในบางส่วนยังคงอยู่และมีการปรับตัวลดขนาดลงของเครือข่ายตลาดน้ำ

6) กระบวนการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำเป็นดังนี้

6.1) ตลาดน้ำเดิมเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว เช่น กรณีตลาดน้ำดำเนินสะดวก ตลาดน้ำเกิดขึ้นบนโครงข่ายกึ่งคลองรูปทรงเรขาคณิตตาตารางเกือบฉากโครงข่ายคลองสานกันหนาแน่น เมื่อการเปลี่ยนแปลงโครงข่ายสัญจรไปเป็นทางบก แนวถนนตัดข้ามคลอง และแนวถนนตัดขนานคลอง ค่าศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมืองของการสัญจรทางน้ำและทางบกที่สูงขึ้น และการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำเป็นสัมพัทธสภาวะกับสังคมวัฒนธรรมจากภาวะเสริมสนับสนุน ของปัจจัยผู้กระทำธุรกิจท่องเที่ยว และปัจจัยภายนอก คือ การท่องเที่ยวผู้กระทำเข้ามาจัดการปัจจัยโครงข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และผลผลิต และเครือข่ายเสริมสนับสนุนสินค้าและบริการตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว ตลาดน้ำมีภาวะหน้าที่ใช้สอยเพื่อการท่องเที่ยว

6.2) ตลาดน้ำเดิมคงอยู่มีการปรับตัวลดขนาด โดยเฉพาะพื้นที่คลองภายใน กรณีตลาดน้ำท่าคันดัก และตลาดน้ำดอนมะโนรานัดค่า ที่ตลาดน้ำเกิดขึ้นจากฐานพื้นที่อย่างเป็นสัมพัทธสภาวะกับสังคมวัฒนธรรม ของภาวะเสริมสนับสนุน จากปัจจัยผู้กระทำด้วยกลไกปฏิสัมพันธ์ท้องถิ่น การคงอยู่ของตลาดน้ำมาถึงปัจจุบันเป็นการรักษาไว้ซึ่งภาวะฐานพื้นที่ ของปัจจัยการตั้งถิ่นฐานและการทำสวน โครงข่ายการสัญจร โครงข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และผลผลิตสวน ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่ จากการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตสวน และโครงข่ายสัญจร ตลาดน้ำยังคงภาวะหน้าที่ใช้สอยเดิมแต่ปรับตัวลดขนาดลง

6.3) ตลาดน้ำเดิมพื้นที่คลองภายในเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว กรณีตลาดน้ำท่าควั่นเสาร์-อาทิตย์ เกิดจากภาวะฐานพื้นที่อย่างเป็นสัมพัทธสภาวะกับสังคม

วัฒนธรรม ของภาวะเสริมสนับสนุน จากปัจจัยผู้กระทำท้องถิ่น ของกลไกส่งเสริมการท่องเที่ยว ท้องถิ่นสวน และปัจจัยภายนอก คือ การท่องเที่ยว และการจัดการปัจจัยเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์ และผลผลิต และเครือข่ายเสริมสนับสนุนสินค้าและบริการตลาดน้ำ ตลาดน้ำมีภาวะหน้าที่ใช้สอย เพื่อการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามตลาดน้ำที่เปลี่ยนแปลงนี้ไม่ได้มีเครือข่ายเชิงพื้นที่และสังคม เดียวกันกับตลาดน้ำดั้งเดิม ยกเว้นกรณีตลาดน้ำเดิมนี้ตรงกับวันเสาร์อาทิตย์ ตลาดน้ำจะ มีความหลากหลายของผู้คนและกิจกรรมมากกว่าปกติ

6.4) การฟื้นฟูขึ้นใหม่ของตลาดน้ำที่สิ้นสุดลง กรณีตลาดน้ำอัมพวา ที่เกิดขึ้นและสิ้นสุดลงจากภาวะสัณฐานพื้นที่ ของปัจจัยโครงข่ายการสัญจรทางน้ำและทางบก การฟื้นฟูขึ้นใหม่ของตลาดน้ำเป็นสัมพัทธสภาวะกับสังคมวัฒนธรรม จากภาวะเสริมสนับสนุน ของปัจจัยผู้กระทำวิชาการและภาครัฐร่วม ร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นและประชาชนในชุมชน ด้วยกลไก วิชาการและภาครัฐร่วม ทำให้ตลาดน้ำฟื้นฟูขึ้นมาอีกครั้งมีภาวะหน้าที่ใช้สอยเพื่อการท่องเที่ยว

7) กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวนปัจจุบันเป็นภาวะ หน้าที่ใช้สอย ใน 2 ลักษณะ จากการเสริมสนับสนุนของผู้กระทำด้วยกลไกที่แตกต่าง ส่งผลให้ ตลาดน้ำมีการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ใช้สอยไปเพื่อการท่องเที่ยว และตลาดน้ำเดิมคงอยู่ในหน้าที่ใช้ สอยเดิม ภาวะหน้าที่ใช้สอยของตลาดน้ำเป็นความสัมพันธ์ระหว่างกันของปัจจัยเครือข่ายเชิงพื้นที่ ของวัตถุประสงค์และผลผลิตตลาดน้ำ และเครือข่ายเสริมและสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการที่ หลากหลายของตลาดน้ำ ดังนี้

7.1) ตลาดน้ำหน้าที่ใช้สอยเพื่อการท่องเที่ยว มีเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์ และผลผลิตใช้ทั้งการสัญจรทางน้ำและทางบก เครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการ ของตลาดน้ำเป็นไปเพื่อการท่องเที่ยว ได้แก่ สินค้าของสวน อาหารการกิน สินค้าของที่ระลึก และ บริการเที่ยวชมวิถีชีวิตริมน้ำและตลาดน้ำ มีกลุ่มลูกค้าหลัก คือ นักท่องเที่ยว

7.2) ตลาดน้ำหน้าที่ใช้สอยศูนย์กลางค้าขายทางน้ำ คือ ตลาดน้ำเดิมคง อยู่ เป็นศูนย์กลางซื้อขายในชีวิตประจำวันบนท้องน้ำ ยังคงเครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัตถุประสงค์และ ผลผลิตที่ใช้การสัญจรทางน้ำ เครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการ ประเภทสินค้า และบริการเป็นไปเพื่อการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น พืชผัก ผลไม้ ของสวน อาหารสด ของชำ

8) ปัจจัยภายนอก คือ การท่องเที่ยว ส่งผลต่อการเกิดและการเปลี่ยนแปลงภาวะ หน้าที่ใช้สอยของตลาดน้ำ และนวัตกรรมและเทคโนโลยีเครื่องยนต์เรือ เป็นปัจจัยแทรกภายนอกที่ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ดังนี้

8.1) การท่องเที่ยว เป็นปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ใช้สอยของตลาดน้ำ จากภาวะเสริมสนับสนุนของปัจจัยผู้กระทำที่แตกต่าง ส่งผลต่อความสัมพันธ์ของภาวะหน้าที่ใช้สอย คือ ปัจจัยโครงข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และผลผลิต และปัจจัยเครือข่ายเสริมสนับสนุนสินค้าและบริการที่หลากหลายของตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามตลาดน้ำทั้งหมดมีแนวโน้มปรับตัวเปลี่ยนแปลงเนื่องจากปัจจัยการท่องเที่ยว โดยเฉพาะตลาดน้ำเดิมคงอยู่มีความอ่อนไหวต่อการสิ้นสุดลงและการปรับตัวไปเป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว เนื่องจากการไม่มีผู้สืบทอดอาชีพแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำ และการทำสวน

8.2) นวัตกรรมและเทคโนโลยีเครื่องยนต์เรือ เป็นปัจจัยแทรกภายนอกที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชาวสวน การค้าขายในตลาดน้ำ และการท่องเที่ยวในตลาดน้ำ ในช่วงระยะเวลาหนึ่งที่มีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงของผู้คน เช่น การขนส่งผลผลิตจากสวนที่สะดวกรวดเร็วขึ้น การเดินทางทางน้ำ และเป็นส่วนหนึ่งของการเที่ยวชมวิถีชีวิตริมน้ำและตลาดน้ำ และมีการปรับตัวเป็นส่วนหนึ่งของตลาดน้ำในบริบทสวนทั้งหมด

9) กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำมีลักษณะไม่หยุดนิ่ง หรือเป็นพลวัต (dynamic) เป็นสัมพัทธสภาวะระหว่างฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอก คือ การท่องเที่ยว จากภาวะฐานพื้นที่ ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่ ภาวะเสริมสนับสนุน และภาวะหน้าที่ใช้สอย ทำให้ตลาดน้ำเกิดขึ้น การสิ้นสุดลง เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว ดำรงอยู่ และฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว

ผลสรุปข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าปรากฏการณ์การเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวนของกรอบความคิดทฤษฎีหลักกระบวนการเกิดฐานพื้นที่ศูนย์กลาง แนวคิดตรรกะทางสังคมของพื้นที่ สามารถอธิบายปรากฏการณ์การเกิดและการเปลี่ยนแปลงได้ส่วนหนึ่ง เนื่องจากการปรากฏการณ์ตลาดน้ำมีลักษณะไม่หยุดนิ่ง จึงต้องการอธิบายเงื่อนไขความสัมพันธ์เพิ่มเติมด้วยแนวคิดทฤษฎีสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องตามกรอบแนวคิดของการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งนอกจากแนวคิดตรรกะทางสังคมของพื้นที่แล้ว ยังเกี่ยวข้องกับแนวคิดสำคัญ คือ ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงของผู้กระทำ เป็นตัวแปรสำคัญในการอธิบายปรากฏการณ์การเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำอย่างเป็นภาวะเงื่อนไขกับฐานพื้นที่และฐานพื้นที่ศูนย์กลาง มีปัจจัยภายนอกเกี่ยวข้อง คือ การท่องเที่ยว ผลวิจัยมีข้อสรุปภาวะเงื่อนไขปัจจัยการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำดังนี้

7.1.2 สัมพัทธสภาวะกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวน

กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวนเป็นสัมพัทธสภาวะระหว่างฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอก ฐานพื้นที่ที่มีปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ การตั้งถิ่นฐานของชุมชน โครงข่ายสัญจรทางน้ำและทางบก และเครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัตถุดิบและผลผลิต สังคมวัฒนธรรม มีปัจจัยสำคัญ ได้แก่ วิถีชีวิตชาวสวน เครือข่ายปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ผู้กระทำ และเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการ ปัจจัยภายนอก คือ การท่องเที่ยว มีรูปแบบภาวะเงื่อนไข 4 แบบ ดังนี้ (ตาราง 7-1)

1) **ภาวะฐานพื้นที่** หรือ ภาวะเงื่อนไขและปัจจัยเริ่มต้นในเชิงพื้นที่ (spatial configuration) ที่เป็นเหตุและส่งผลต่อฐานพื้นที่ศูนย์กลาง และสังคมวัฒนธรรม ได้แก่

-ที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ ส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานชุมชนริมน้ำ

การทำสวนยกทรง และโครงข่ายการสัญจรทางน้ำ

-ที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ ส่งผลต่อวิถีชีวิตชาวสวน

เครือข่ายปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภท

สินค้าและบริการที่หลากหลายของตลาดน้ำ

-การตั้งถิ่นฐานชุมชนริมน้ำ และโครงข่ายการสัญจรทางน้ำ ส่งผลต่อ

ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของตลาดน้ำ และเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภท

สินค้าและบริการที่หลากหลายของตลาดน้ำ

2) **ภาวะเสริมสนับสนุน** หรือ ภาวะเงื่อนไขและปัจจัยที่เป็นเหตุและส่งผลต่อปัจจัยอื่น กรณีสังคมวัฒนธรรมเป็นเงื่อนไขหลัก คือ ผู้กระทำที่แตกต่าง มีบทบาทต่อการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ ด้วยกลไกจัดการเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุดิบและผลผลิต ร่วมกับเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการที่หลากหลาย ประกอบด้วย

-ผู้กระทำท้องถิ่น ด้วยกลไกปฏิสัมพันธ์สังคมท้องถิ่น และ

กลไกส่งเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่นสวน

-ผู้กระทำธุรกิจการท่องเที่ยว ด้วยกลไกการลงทุนธุรกิจท่องเที่ยว

-ผู้กระทำวิชาการและภาครัฐร่วม ด้วยกลไกวิชาการและภาครัฐร่วม

3) **ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่** หรือ ภาวะเงื่อนไขและปัจจัยที่เป็นเหตุและส่งผลระหว่างกัน กรณีความสัมพันธ์ของฐานพื้นที่และสังคมวัฒนธรรมเป็นเงื่อนไขหลักทั้งคู่ จากการตั้งถิ่นฐานชุมชนและการทำสวนยกทรง โครงข่ายการสัญจรทางน้ำ และเครือข่ายเชิงพื้นที่

วัตถุประสงค์และผลผลิตจากสวน ที่ต่างก็เป็นเหตุและส่งผลระหว่างกันกับวิถีชีวิตชาวสวน ผ่านตรรกะกระบวนการสร้างซ้ำ และการรักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างฐานพื้นที่และสังคมวัฒนธรรม

4) **ภาวะหน้าที่ใช้สอย** หรือ ภาวะเงื่อนไขและปัจจัยบ่งชี้ร่วมของปัจจัยที่เป็นเหตุและส่งผลระหว่างกัน เปลี่ยนแปลงไปตามพลวัตของเครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัตถุประสงค์และผลผลิตจากสวน กับเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการที่หลากหลายของตลาดน้ำ มีการปรับเปลี่ยนไปตามกระบวนการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำของหน้าที่เป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนซื้อขายระหว่างกันบนท้องน้ำ และหน้าที่ใช้สอยใหม่เพื่อการท่องเที่ยวในปัจจุบัน

ตาราง 7-1 ข้อสรุปสัมพัทธ์สภาวะเงื่อนไขปัจจัยกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ

เงื่อนไขการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ	รูปแบบความสัมพันธ์ของปัจจัย										สัมพัทธ์สภาวะ
	ฐานพื้นที่				สังคมและวัฒนธรรม				ปัจจัยภายนอก		
	ที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ	การตั้งถิ่นฐานของชุมชน	โครงข่ายสัญจรทางน้ำและทางบก	เครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัตถุประสงค์และผลผลิต	วิถีชีวิตของชาวสวน	เครือข่ายปฏิสัมพันธ์ทางสังคม	ผู้ประกอบการ	เครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและ	นวัตกรรมและเทคโนโลยี	แผนและนโยบายที่เกี่ยวข้อง	
1.การเกิดขึ้นของตลาดน้ำ											
1.1 เงื่อนไขหลักฐานพื้นที่	>	<>	<>	+	<>			+			ฐานพื้นที่ฐานน้ำ
1.2 เงื่อนไขหลักสังคม				+	<>		>	+			สังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นฐานน้ำ
2.การสิ้นสุดลงของตลาดน้ำ											
2.1 เงื่อนไขหลักฐานพื้นที่	>	>	>	>					>		ฐานพื้นที่ฐานบก
3.การเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำ											
3.1 เงื่อนไขหลักฐานพื้นที่	>	>	>	+			>	+	>	>	ฐานพื้นที่ธุรกิจการท่องเที่ยว
3.2 เงื่อนไขหลักสังคม				+	<>		>	+	>	>	สังคมวัฒนธรรมท่องเที่ยว
4.การคงอยู่ของตลาดน้ำเดิม											
4.1 เงื่อนไขหลักสังคม				+	<>		>	+			สังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นสวน
5.การฟื้นฟูขึ้นใหม่ของตลาดน้ำ											
5.1 เงื่อนไขหลักฐานพื้นที่	>	>	>	+			>	+	>	>	ฐานพื้นที่ภาคีร่วมสังคม

ที่มา : สรุปจากผลวิเคราะห์, 2554

หมายเหตุ > ภาวะฐานพื้นที่ และภาวะเสริมสนับสนุน <> ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่ + ภาวะหน้าที่ใช้สอย

รูปแบบภาวะเงื่อนไขและปัจจัยข้างต้น อธิบายกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลง
ตลาดน้ำที่เป็นพลวัตของตลาดน้ำประเภทต่างๆ ได้ดังนี้แก่ (รูปภาพ 7-1)

กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำทั้งหมดอยู่บนเงื่อนไขฐานพื้นที่ของปัจจัย
ที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ การตั้งถิ่นฐานริมน้ำ โครงข่ายสัญจรทางน้ำและทางบก และ
เครือข่ายเชิงพื้นที่ที่วัตถุดิบและผลผลิต อย่างไรก็ตามกระบวนการเกิดศูนย์กลางตลาดน้ำเริ่มต้น
จากปัจจัยสำคัญ คือ โครงข่ายการสัญจรที่มีศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ที่ไม่เท่าเทียมกัน ในกรณีนี้
โครงข่ายการสัญจรมีประสิทธิภาพการเข้าถึงพื้นที่ที่ศักยภาพสูง เกิดเป็นตลาดน้ำฐานพื้นที่
ฐานน้ำ แต่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นสัมพัทธ์สภาวะกับสังคมวัฒนธรรม ของปัจจัยสำคัญ คือ
ผู้กระทำ และปัจจัยภายนอก มีการเกิดและเปลี่ยนแปลงไปดังนี้

-การเกิดขึ้นของ “ตลาดน้ำฐานพื้นที่ฐานน้ำ” เกิดจากภาวะฐานพื้นที่
ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่ และภาวะหน้าที่ใช้สอยศูนย์กลางการค้าฐานน้ำ

-การสิ้นสุดลงจาก “ฐานพื้นที่ฐานบก” เกิดจากภาวะฐานพื้นที่ ภาวะ
ตรรกะสังคมของพื้นที่ และปัจจัยแทรกภายนอก คือ นวัตกรรมเครื่องยนต์เรือ

-การเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยวของ “ตลาดน้ำฐานพื้นที่ธุรกิจท่องเที่ยว”
เกิดจากภาวะฐานพื้นที่ ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่โดยทางอ้อม (สวนล้อมเมือง) อย่างเป็น
สัมพัทธ์สภาวะกับสังคมวัฒนธรรม ของภาวะเสริมสนับสนุน ของปัจจัยผู้กระทำธุรกิจท่องเที่ยว
และปัจจัยภายนอก คือ การท่องเที่ยว และปัจจัยแทรกภายนอก คือ เรือติดเครื่องยนต์ เป็นภาวะ
หน้าที่ใช้สอยการท่องเที่ยว

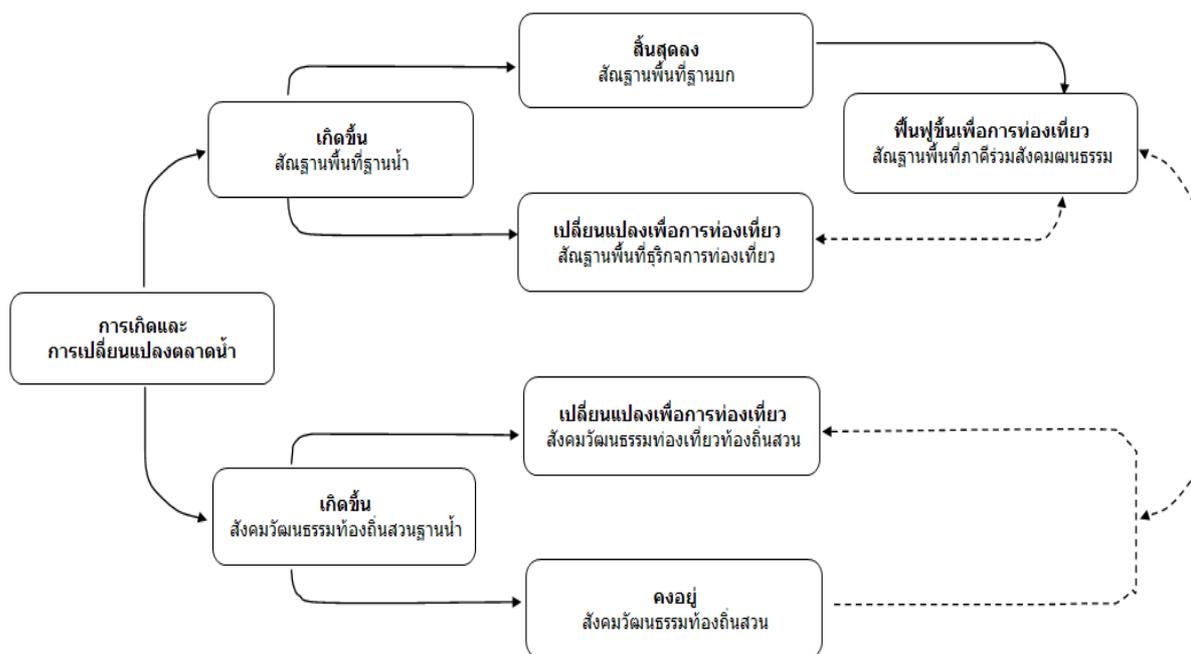
-การฟื้นฟูขึ้นเพื่อการท่องเที่ยวของ “ตลาดน้ำฐานพื้นที่ภาคีร่วมสังคม
วัฒนธรรมสวน” เกิดจากภาวะฐานพื้นที่ ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่โดยทางอ้อม (สวนล้อม
เมือง) อย่างเป็นสัมพัทธ์สภาวะกับสังคมวัฒนธรรม ของภาวะเสริมสนับสนุนของปัจจัยผู้กระทำ
วิชาการและภาคีร่วม และผู้กระทำท้องถิ่น และปัจจัยภายนอก คือ การท่องเที่ยว และปัจจัยแทรก
ภายนอก คือ เรือติดเครื่องยนต์ เป็นภาวะหน้าที่ใช้สอยการท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตามในกรณีที่โครงข่ายการสัญจรมีประสิทธิภาพการเข้าถึงพื้นที่ที่ศักยภาพ
รองลงมา โดยเฉพาะพื้นที่คลองภายใน กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำเป็นสัมพัทธ์
สภาวะกับสังคมวัฒนธรรม ของปัจจัยสำคัญ คือ ผู้กระทำ และปัจจัยภายนอก ซึ่งมีการเกิดและ
เปลี่ยนแปลงไปดังนี้

-การเกิดขึ้นของ “ตลาดน้ำสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นสวนฐานน้ำ” เกิดจากภาวะ
 ฐานพื้นที่ ภาวะตวรรษสังคมของพื้นที่โดยตรง (สวน) อย่างเป็นเงื่อนไขกับภาวะเสริมสนับสนุน
 ของปัจจัยผู้กระทำท้องถิ่น เป็นภาวะหน้าที่ใช้สอยศูนย์กลางค้าขาย

-การเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยวของ “ตลาดน้ำสังคมวัฒนธรรมท่องเที่ยว
 ท้องถิ่นสวน” เกิดจากภาวะฐานพื้นที่ ภาวะตวรรษสังคมของพื้นที่โดยตรง (สวน) อย่างเป็น
 เงื่อนไขกับภาวะเสริมสนับสนุน ของปัจจัยผู้กระทำท้องถิ่น ปัจจัยภายนอก คือ การท่องเที่ยว และ
 ปัจจัยแทรกภายนอก คือ เรือติดเครื่องยนต์ เป็นภาวะหน้าที่ใช้สอยการท่องเที่ยว

-การคงอยู่ของ “ตลาดน้ำสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นสวน” เกิดจากภาวะฐานพื้นที่
 ฐานพื้นที่ ภาวะตวรรษสังคมของพื้นที่โดยตรง (สวน) อย่างเป็นเงื่อนไขกับภาวะเสริมสนับสนุน ของ
 ปัจจัยผู้กระทำท้องถิ่น ปัจจัยภายนอก คือ การท่องเที่ยว และปัจจัยแทรกภายนอก คือ เรือติด
 เครื่องยนต์ เป็นภาวะหน้าที่ใช้สอยศูนย์กลางค้าขาย

หมายเหตุ : —> การเกิดและการเปลี่ยนแปลง > แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงและความสัมพันธ์

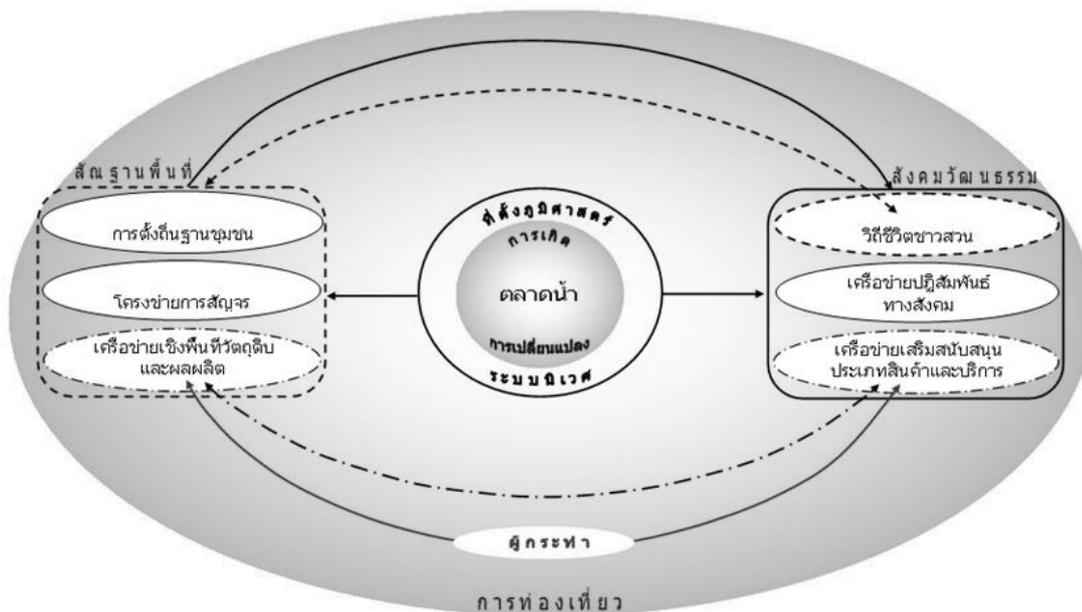
รูปภาพ 7-1 พลวัตการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวน

7.2 แบบจำลองกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวน

จากการสังเคราะห์และสรุปผลการศึกษา สามารถพัฒนาเป็นแบบจำลองเพื่ออธิบาย เงื่อนไขและปัจจัยของกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ ที่เป็นสัมพัทธ์สภาวะระหว่าง สันฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอก 2 แบบจำลอง ได้แก่ 1) แบบจำลองสัมพัทธ์ สภาวะการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ อธิบายสัมพัทธ์สภาวะ หรือภาวะเงื่อนไขปัจจัยการ เกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำที่เป็นข้อสรุปจากผลการวิจัย ได้แก่ ภาวะสันฐานพื้นที่ ภาวะ ตรณะสังคมของพื้นที่ ภาวะเสริมและสนับสนุน และภาวะหน้าที่ใช้สอย 2) แบบจำลอง กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวน อธิบายกระบวนการเกิดและการ เปลี่ยนแปลงตลาดน้ำที่เป็นพลวัต คือ การเกิดขึ้น การสิ้นสุดลง การเปลี่ยนแปลง การคงอยู่ และ การฟื้นฟูขึ้นใหม่ ดังนี้

7.2.1 แบบจำลองสัมพัทธ์สภาวะการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ

แบบจำลองอธิบายสัมพัทธ์สภาวะการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบท สวน ระหว่างสันฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง องค์ประกอบของ แบบจำลองประกอบด้วยเงื่อนไขสันฐานพื้นที่ มีปัจจัย ที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ วิถีชีวิต ชาวสวน โครงข่ายการสัญจร เครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และผลผลิต เงื่อนไขสังคมวัฒนธรรม มีปัจจัย การตั้งถิ่นฐานชุมชน เครือข่ายปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและ บริการ และผู้กระทำ และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง คือ การท่องเที่ยว (รูปภาพ 7-2) อธิบาย แบบจำลองด้วยภาวะเงื่อนไขความสัมพันธ์ของเงื่อนไขและปัจจัยของการเกิดและการเปลี่ยนแปลง ตลาดน้ำ ได้แก่ ภาวะสันฐานพื้นที่ ภาวะตรณะสังคมของพื้นที่ ภาวะเสริมสนับสนุน และภาวะ หน้าที่ใช้สอย สัมพัทธ์สภาวะเงื่อนไขและปัจจัยการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวน ทั้งหมดอธิบายได้ดังนี้

หมายเหตุ: สัมพัทธภาพเงื่อนไขปัจจัยการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวน

- ภาวะสัณฐานพื้นที่
- ← - - - ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่
- ← . . . ภาวะหน้าที่ใช้สอย
- ภาวะเสริมสนับสนุนของผู้กระทำ ได้แก่ ผู้กระทำท้องถิ่น : กลไกปฏิสัมพันธ์สังคมท้องถิ่นสวน ผู้กระทำท้องถิ่น : กลไกส่งเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่นสวน ผู้กระทำธุรกิจท่องเที่ยว : กลไกลงทุนธุรกิจท่องเที่ยว ผู้กระทำวิชาการและภาคีร่วม : กลไกวิชาการและภาคีร่วม

รูปภาพ 7-2 แบบจำลองสัมพัทธภาพการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวน

- 1) ภาวะสัณฐานพื้นที่ หรือ ภาวะเงื่อนไขหลักสัณฐานพื้นที่ของปัจจัยที่เป็นสาเหตุ และส่งผลต่ปัจจัยอื่น เป็นภาวะที่เกิดขึ้น ดำเนินอยู่ และเปลี่ยนแปลงไป ได้แก่
 - ที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ ส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานชุมชน โครงการสัญจร และการเครือข่ายเชิงพื้นที่ที่วัดฤดูบิและผลผลิต
 - ที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ ส่งผลต่อวิถีชีวิตชาวสวน เครือข่ายปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการ
 - การตั้งถิ่นฐานชุมชน โครงการสัญจร และเครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัดฤดูบิและผลผลิต ส่งผลต่อปฏิสัมพันธ์สังคม และเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการ
- 2) ภาวะเสริมสนับสนุน หรือ ภาวะเงื่อนไขหลักสังคมวัฒนธรรมของปัจจัยที่เป็นสาเหตุและส่งผลต่ปัจจัยอื่น เป็นภาวะที่เกิดขึ้น ดำเนินอยู่ และเปลี่ยนแปลงตามสังคมวัฒนธรรมผ่านชุดกลุ่มผู้กระทำด้วยกลไกที่แตกต่าง ภาวะนี้อาจเกิดจากผู้กระทำชุดเดียว หรือมากกว่า ผ่านการใช้กลไกเพื่อทำให้ตลาดน้ำเกิดขึ้น คงอยู่ เปลี่ยนแปลง และฟื้นฟูขึ้นใหม่ ได้แก่

- ชุดผู้กระทำท้องถิ่น ด้วยกลไกปฏิสัมพันธ์ทางสังคมท้องถิ่นสวน และ
กลไกส่งเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่นสวน
- ชุดผู้กระทำธุรกิจการท่องเที่ยว ด้วยกลไกการลงทุนธุรกิจท่องเที่ยว
- ชุดผู้กระทำวิชาการภาคีร่วม ด้วยกลไกวิชาการและภาคีร่วม

3) ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่ หรือ ภาวะของปัจจัยที่เป็นสาเหตุและส่งผลระหว่างกันของฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรม ได้แก่ การตั้งถิ่นฐานชุมชน โครงข่ายการสัญจร และเครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัตถุประสงค์และผลผลิต ที่เป็นเหตุและส่งผลระหว่างกันกับ วิถีชีวิตชาวสวน ผ่านตรรกะทางสังคมของพื้นที่ด้วยการสร้างซ้ำ และการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างกันเอาไว้

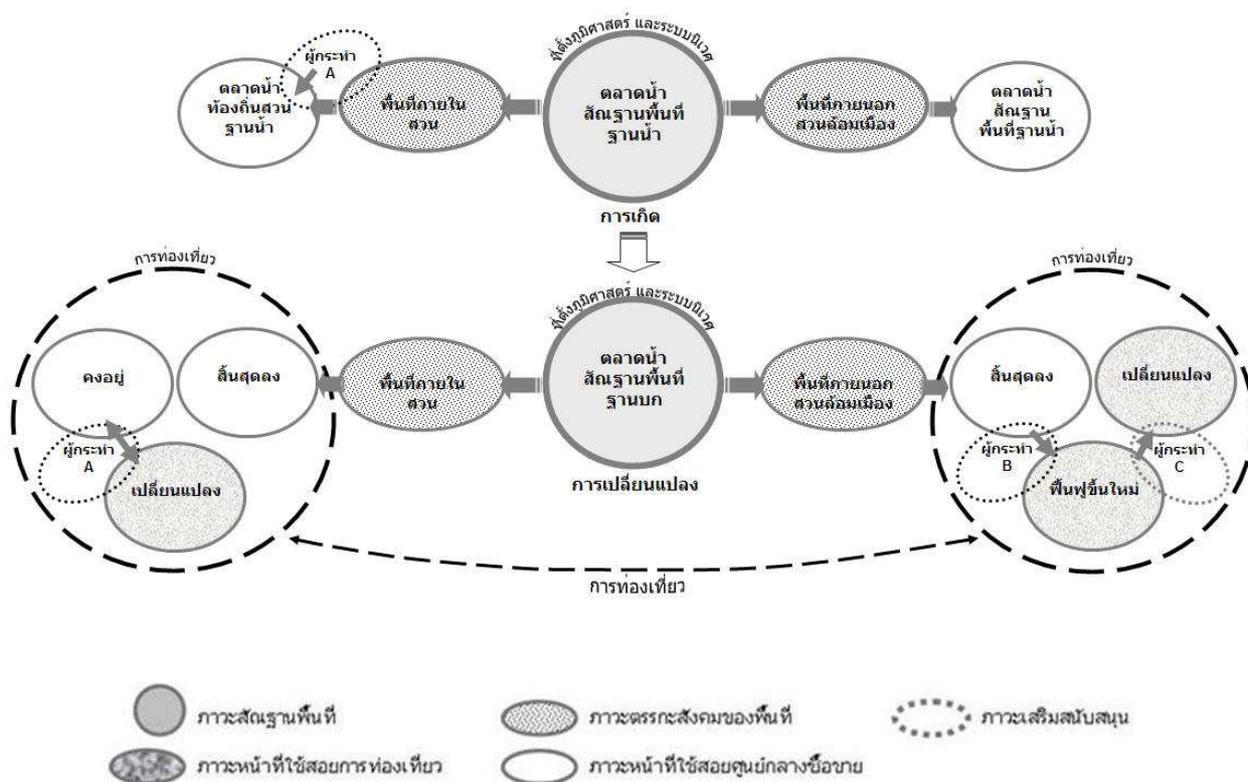
4) ภาวะหน้าที่ใช้สอย หรือ ภาวะของปัจจัยบ่งชี้ร่วมที่เป็นเหตุและส่งผลระหว่างกันและเปลี่ยนแปลงไปตามพลวัตการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ ได้แก่ เครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และผลผลิต กับ เครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการของตลาดน้ำ มีการเปลี่ยนแปลงจากหน้าที่ใช้สอยของการเป็นศูนย์กลางการค้าทางน้ำสู่หน้าที่ใช้สอยใหม่เพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริบทสวน

แบบจำลองอธิบายเงื่อนไขความสัมพันธ์จากรูปแบบภาวะความสัมพันธ์ของเงื่อนไขปัจจัยดังกล่าวข้างต้น จากภาวะฐานพื้นที่เป็นเงื่อนไขเริ่มต้นเชิงพื้นที่จากปัจจัยที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ ส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานชุมชนฐานน้ำ โครงข่ายสัญจรทางน้ำ และเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์ที่ใช้การสัญจรทางน้ำทั้งหมด และที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศยังส่งผลต่อวิถีชีวิตชาวสวน เครือข่ายปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของตลาดน้ำ และเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการที่หลากหลายของตลาดน้ำ นอกจากนี้การตั้งถิ่นฐานชุมชนริมน้ำ โครงข่ายสัญจรทางน้ำ เครือข่ายเชิงพื้นที่ของผลผลิตจากสวน ก็ยังเป็นภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่ จากความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตชาวสวนกับการทำสวนยกร่อง ผ่านกระบวนการสร้างซ้ำ การรักษา พัฒนาเป็นโครงข่ายกริดคลองที่ซับซ้อนบนพื้นที่ และการเชื่อมต่อกันของโครงข่ายที่มีประสิทธิภาพทั่วถึง เป็นทางเลือกในการสัญจรภายใต้การใช้สอยที่แตกต่าง พื้นที่บางส่วนที่มีความหนาแน่นมากกว่าบริเวณอื่นจึงพัฒนาเกิดเป็นศูนย์กลางพื้นที่ตลาดน้ำ กล่าวได้ว่าการเกิดขึ้นของตลาดน้ำเป็นผลมาจากประสิทธิภาพการเข้าถึงจากพื้นที่โดยรอบของการสัญจรทางน้ำที่มีระดับสูง อย่างไรก็ตามในกรณีพื้นที่ที่ประสิทธิภาพการเข้าถึงจากพื้นที่โดยรอบอยู่ในระดับรองลงมา ตลาดน้ำต้องการภาวะเสริมสนับสนุน “ผู้กระทำท้องถิ่น” เข้ามาจัดการปัจจัยเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และผลผลิตตลาดน้ำ และเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการ ตลาดน้ำทั้งหมดที่เกิดขึ้นจึงมีภาวะหน้าที่ใช้สอยเป็นศูนย์กลางการค้าขายบนท้องถิ่นน้ำ

การเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำเกิดจากสัมพัทธภาวะเงื่อนไขและปัจจัยเป็นการปรับเปลี่ยนภาวะจาก ภาวะฐานพื้นที่ ของปัจจัยสำคัญ คือ โครงข่ายการสัญจรที่เปลี่ยนแปลงมาเป็นการสัญจรทางบก และภาวะตวรรษสังคมของพื้นที่ ในการรักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างกันของการตั้งถิ่นฐานชุมชน โครงข่ายการสัญจรทางน้ำและทางบก และเครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัตถุประสงค์และผลผลิตจากสวน กับวิถีชีวิตชาวสวน ร่วมกับปัจจัยภายนอก คือ การท่องเที่ยว ตลาดน้ำเกือบทั้งหมดสิ้นสุดลงเป็นจากการเปลี่ยนแปลงโครงข่ายการสัญจรไปเป็นทางบก ยกเว้นกรณีที่เป็นเงื่อนไขกับภาวะเสริมสนับสนุนจาก "ผู้กระทำธุรกิจการท่องเที่ยว" ทำให้ตลาดน้ำเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว ตลาดน้ำเดิมที่เคยสิ้นสุดลงสามารถฟื้นฟูขึ้นใหม่จากภาวะเดียวกันอย่าง เป็นเงื่อนไขกับภาวะเสริมสนับสนุนจาก "ผู้กระทำวิชาการและภาครัฐ" เป็นตลาดน้ำที่ฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว และตลาดน้ำเดิมมีการเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยวจากภาวะเดียวกันอย่าง เป็นเงื่อนไขกับภาวะเสริมสนับสนุนของผู้กระทำท้องถิ่น ปรับตัวสู่สภาพแวดล้อมที่ใช้ทั้งการสัญจรทางน้ำและทางบกเป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว ตลาดน้ำทั้งหมดนี้มีภาวะหน้าที่ใช้สอยใหม่เพื่อการท่องเที่ยว ที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างกันของปัจจัยเครือข่ายเชิงพื้นที่วัตถุประสงค์และผลผลิต และปัจจัยเครือข่ายเสริมสนับสนุนประเภทสินค้าและบริการของตลาดน้ำ ได้แก่ กิจกรรมเที่ยวชมวิถีชีวิตริมน้ำและตลาดน้ำ สินค้าผลผลิตจากสวน อาหารการกิน และสินค้าของที่ระลึก ตลาดน้ำทั้งหมดเชื่อมโยงกันด้วยการท่องเที่ยวของการสัญจรทางน้ำและทางบก ผ่านชุมชนเมืองหนาแน่นฐานบกมีน้ำล้อมรอบด้วยการใช้ประโยชน์ที่ดินสวน

7.2.2 แบบจำลองกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ

จากข้อสรุปสัมพัทธ์สภาวะ หรือ เงื่อนไขภาวะความสัมพันธ์ของตลาดน้ำประเภทต่างๆ แสดงในแบบจำลองสัมพัทธ์สภาวะการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ นำมาพัฒนาต่อเนื่องเป็นแบบจำลองอธิบายกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำที่เป็นพลวัต คือ การเกิดขึ้น การสิ้นสุดลง การเปลี่ยนแปลง การคงอยู่ และการฟื้นฟูขึ้นใหม่ มีรายละเอียดดังนี้

รูปภาพ 7-3 แบบจำลองกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวน

แบบจำลองกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวนอธิบายได้สองขั้นตอน ได้แก่ กระบวนการเกิด และกระบวนการเปลี่ยนแปลง (รูปภาพ 7-3) ดังนี้

ส่วนที่ 1 กระบวนการเกิดตลาดน้ำในบริบทสวน จากปัจจัยที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศของพื้นที่ราบลุ่ม เป็นลักษณะสัณฐานพื้นที่ (spatial configuration) ส่งผลการตั้งถิ่นฐานริมน้ำและการทำสวนยกทรง พัฒนาไปสู่โครงข่ายทางน้ำที่ซับซ้อนบนพื้นที่เป็น **ภาวะสัณฐานพื้นที่ฐานน้ำ** และเป็นความสัมพันธ์ระหว่างกันในการทำสวนยกทรง วิถีชีวิต และ

โครงข่ายสัญญาณทางน้ำ หรือ **ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่** มีโครงข่ายกริดคลองเป็นจุดเริ่มต้นของการสัญญาณอย่างไม่เท่าเทียมกันบนพื้นที่ พื้นที่บางส่วนพัฒนาเป็นสัญญาณศูนย์กลางตลาดน้ำบริเวณที่มีการสัญจรเข้ามา มากมักเป็น **พื้นที่คลองภายนอก** ได้แก่ แนวแม่น้ำ และคลองหลัก มีลักษณะโครงข่ายเชิงสัญญาณรูปทรงอิสระแบบเส้นตามแนวแม่น้ำ และรูปทรงเรขาคณิตแบบตาตารางเกือบฉากตามแนวคลองหลัก เป็นลักษณะสัญญาณที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่โดยการสัญจรทางน้ำในระดับสูงมาก โครงสร้างและลักษณะเชิงสัญญาณทำให้เกิดกระบวนการเกิดสัญญาณพื้นที่ศูนย์กลางตลาดน้ำขึ้นเป็น **ตลาดน้ำสัญญาณพื้นที่ฐานน้ำ**

อย่างไรก็ตามจากแบบจำลองอธิบายกรณี **พื้นที่คลองภายใน** มักเป็นพื้นที่ที่ลักษณะโครงข่ายเชิงสัญญาณโครงข่ายกริดคลองรูปทรงอิสระแบบเส้น เป็นลักษณะสัญญาณที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่โดยการสัญจรทางน้ำอยู่ในระดับรองลงมา โครงสร้างลักษณะเชิงสัญญาณดังกล่าวไม่เป็นไปตามกระบวนการเกิดสัญญาณพื้นที่ศูนย์กลางที่ทำให้ตลาดน้ำเกิดขึ้นได้ ตลาดน้ำที่จะเกิดขึ้นได้ในกรณีนี้จึงเป็นสัมพัทธ์สภาวะกับสังคมวัฒนธรรม ของภาวะเสริมสนับสนุน จากปัจจัย **ผู้กระทำ** ซึ่งเป็นผู้กระทำท้องถิ่น จากกลไกปฏิสัมพันธ์ท้องถิ่นสวน ตลาดน้ำที่ไม่ได้เกิดขึ้นตามกระบวนการเกิดสัญญาณพื้นที่ศูนย์กลางในลักษณะนี้เรียกว่า **ตลาดน้ำท้องถิ่นสวนฐานน้ำ**

ส่วนที่ 2 กระบวนการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวน จากแบบจำลองอธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำจากภาวะสัญญาณพื้นที่ของปัจจัยสำคัญ คือ โครงข่ายการสัญจรที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นการสัญจรทางบก ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงไปเป็น **สัญญาณพื้นที่ฐานบก** ตลาดน้ำสิ้นสุดจากการเปลี่ยนแปลงไปเป็นการสัญจรทางบก และอธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำสัญญาณพื้นที่ฐานน้ำ ตามแนวแม่น้ำและคลองหลัก และการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำท้องถิ่นสวนฐานน้ำ ของพื้นที่คลองภายใน ดังนี้

1) **กระบวนการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำสัญญาณพื้นที่ฐานน้ำ** จากการเปลี่ยนแปลงไปเป็น **สัญญาณพื้นที่ฐานบก** การเปลี่ยนแปลงโครงข่ายและลักษณะเชิงสัญญาณไปเป็นการสัญจรทางบก โดยเฉพาะพื้นที่ตามแนวแม่น้ำและคลองหลัก มีโครงสร้างและลักษณะเชิงสัญญาณของแนวถนนขนานแม่น้ำและคลองหลัก เพื่อผ่านและเข้าถึงตลาดน้ำ ทำให้เกิดสัญญาณพื้นที่ศูนย์กลางชุมชนหนาแน่นฐานบกริมน้ำในเวลาต่อมา เป็น **ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่** ในลักษณะของ **สวนล้อมเมือง** และมีปัจจัยภายนอก คือ **การท่องเที่ยว** ตลาดน้ำเปลี่ยนแปลงไปเป็น **หน้าที่ใช้สอยเพื่อการท่องเที่ยว** ทั้งหมด ดังนี้

1.1) **การเปลี่ยนแปลง** ตลาดน้ำเดิมเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว (กรณีตลาดน้ำดำเนินสะดวก) จากการเปลี่ยนแปลงไปเป็นสัญญาณพื้นที่ศูนย์กลางฐานบก มี

โครงสร้างเชิงสัญญาณโครงข่ายกริดคลองรูปทรงเรขาคณิตแบบตาตารางจากสานกันหนาแน่น โครงข่ายแนวถนนขนานคลองและข้ามคลอง ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ทั้งทางน้ำและทางบกสูงมาก และเป็นเงื่อนไขกับภาวะเสริมสนับสนุนของ **ผู้กระทำธุรกิจท่องเที่ยว** ด้วยกลไกธุรกิจการท่องเที่ยว และการส่งเสริมการท่องเที่ยว ทำให้ตลาดน้ำเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว

1.2) **การฟื้นฟูขึ้นใหม่** ตลาดน้ำเดิมล้นสุดลงและฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว (กรณีตลาดน้ำอัมพวายามเย็น) จากการเปลี่ยนแปลงสัญญาณพื้นที่ศูนย์กลางไปเป็นฐานบก มีโครงสร้างและลักษณะเชิงสัญญาณของการสัญจรทางน้ำและทางบก คือ โครงข่ายกริด คลองรูปทรงอิสระแบบเส้นของแม่น้ำ และโครงข่ายแนวถนนขนานแม่น้ำและทอดข้ามแม่น้ำและคลอง ศักยภาพในการเข้าถึงพื้นที่ทั้งทางน้ำและทางบกสูงมาก และเป็นเงื่อนไขกับภาวะเสริมสนับสนุนของ **ผู้กระทำวิชาการและภาคีร่วม** และ**ผู้กระทำท้องถิ่น** ด้วยกลไกวิชาการและภาคีร่วม และการท่องเที่ยว ทำให้ตลาดน้ำฟื้นฟูขึ้นใหม่ได้ เป็นกรณีของการฟื้นฟูตลาดน้ำภายใต้เงื่อนไขเชิงสัญญาณพื้นที่อย่างเป็นทางการและเป็นเงื่อนไขกับปัจจัยผู้กระทำ และปัจจัยการท่องเที่ยว

2) **กระบวนการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำท้องถิ่นสวนฐานน้ำ** ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงไปเป็น**สัญญาณพื้นที่ฐานบก** มีการเปลี่ยนแปลงจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและลักษณะเชิงสัญญาณไปเป็นการสัญจรทางบก แต่ส่งผลต่อพื้นที่คลองภายในน้อยมาก โครงสร้างและลักษณะเชิงสัญญาณของแนวถนนขนานแนวคลองหลัก เพื่อผ่านและเข้าถึงตลาดน้ำ เป็นถนนที่ไม่ทอดข้ามสองฝั่งคลอง และเป็นถนนปลายตัน ที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ของการสัญจรทางน้ำและทางบกอยู่ในระดับรองลงมา ยังคง**ภาวะตรรกะสังคมของพื้นที่**ในลักษณะของสวน และมีปัจจัยภายนอก คือ **การท่องเที่ยว** ตลาดน้ำมีการเปลี่ยนแปลงดังนี้

2.1) **การคงอยู่** เป็นการคงอยู่ของตลาดน้ำเดิมในวิถีชีวิตชาวสวน (กรณีตลาดน้ำท่าคานัดคำ และตลาดน้ำดอนมะโนรานัดคำ) ของพื้นที่คลองภายในที่เกิดจาก**ภาวะเสริมสนับสนุนจากผู้กระทำท้องถิ่น** และยังคงรักษาไว้และดำเนินอยู่ของกลไกปฏิสัมพันธ์สังคมท้องถิ่นสวน ของกลุ่มแม่ค้า-พ่อค้าเรือ และชาวสวนในพื้นที่ แต่มีการปรับตัวลดขนาดลงของเครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัตถุดิบและผลผลิตที่ใช้การสัญจรทางน้ำ รวมถึงความหลากหลายของประเภทและชนิดสินค้าและบริการเป็นไปเพื่อการซื้อขายในวิถีชีวิตชาวสวน ตลาดน้ำยังคง**หน้าที่ใช้สอยศูนย์กลางซื้อขายทางน้ำที่ปรับตัวลดขนาดลง**

2.2) **การเปลี่ยนแปลง** เป็นการเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว (กรณีตลาดน้ำท่าควันเสาร์-อาทิตย์) ในพื้นที่คลองภายในเกิดจาก**ภาวะเสริมสนับสนุนจากผู้กระทำท้องถิ่น** ในการสร้างทางเลือกให้เป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ด้วยกลไกส่งเสริมการ

ท้องเที่ยวท้องถิ่นสวน และปัจจัยภายนอกคือ**การท้องเที่ยว** ทำให้ตลาดน้ำเปลี่ยนแปลงไปเป็นตลาดน้ำเพื่อการท้องเที่ยวขนาดเล็ก ที่ไม่ใช่เครือข่ายพื้นที่และสังคมเดียวกับตลาดน้ำเดิมคงอยู่

อย่างไรก็ตามตลาดน้ำทั้งหมดมีการเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท้องเที่ยวในบริบทสวน รวมถึงแนวโน้มของตลาดน้ำเดิมคงอยู่มีแนวโน้มต่อการสิ้นสุดลง หรือปรับตัวเข้าเป็นตลาดน้ำเพื่อการท้องเที่ยวในท้องถิ่นสวนขนาดเล็ก แสดงถึงกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำในบริบทสวนอย่างร่วมสมัยในคุณค่าของการทำสวนยกทรง วิธีชีวิตชาวสวน และการสัญจร เปลี่ยนผ่านช่วงเวลาของกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำในบริบทสวน หรือ **“ตลาดน้ำในบริบทสวนร่วมสมัย”** (COBFM : The Contemporary of Orchard-Base Floating Market)

7.3 ข้อสรุปและเสนอแนะ

ผลวิจัยกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวน พื้นที่ดินดอนปากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก ของพื้นที่ “สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง” สู่ข้อค้นพบสำคัญจากวิเคราะห์ สร้างความเข้าใจในกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำในบริบทสวน ที่เป็นปรากฏการณ์ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เป็นพลวัต จากภาวะเงื่อนไขปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ที่นำมาเป็นข้อพิจารณาในงานด้านการวางแผนและวางผังชุมชนเมือง การอนุรักษ์ การฟื้นฟู หรือการปรับปรุงตลาดน้ำภายใต้สถานการณ์ที่แตกต่างได้อย่างเหมาะสม มีข้อสรุปที่เป็นนัยสำคัญเชิงทฤษฎี และข้อเสนอแนะ ดังนี้

7.3.1 ข้อสรุปที่เป็นนัยเชิงทฤษฎี

ผลวิจัยมีข้อสรุปที่เป็นนัยเชิงทฤษฎี (theoretical implication) 2 ส่วน ส่วนแรกแนวคิดทฤษฎีหลักที่ใช้ในการวิจัยฐานพื้นที่และฐานศูนย์กลางพื้นที่ คือ ทฤษฎีอธิบายกระบวนการเกิดฐานพื้นที่ศูนย์กลาง (centrality as a process) และแนวคิดตรรกะทางสังคมของพื้นที่ (Hillier and Hanson, 1984) ส่วนที่สองแนวคิดทฤษฎีอธิบายกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำทางด้านสังคมวัฒนธรรม มีข้อสรุปเสนอแนะที่เป็นนัยเชิงทฤษฎีดังนี้

ส่วนแรก ผลวิจัยพบว่าปัจจัยที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ เป็นฐานพื้นที่ (spatial configuration) ที่ทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานทำสวนยกทรง เกิดเป็นโครงข่ายการสัญจรทางน้ำ ของแนวคิดทฤษฎีฐานพื้นที่ และกระบวนการเกิดฐานพื้นที่ศูนย์กลางตลาดน้ำอธิบายได้ว่า กระบวนการเกิดตลาดน้ำเป็นกระบวนการเกิดฐานพื้นที่ศูนย์กลางฐานน้ำ ตลาดน้ำบน

โครงข่ายกริดคลองที่สานกันหนาแน่นรูปทรงเรขาคณิตแบบตาตารางเกือบฉากมีประสิทธิภาพในการเข้าถึงจากพื้นที่โดยรอบสูงมาก มักเป็นตลาดน้ำที่เกิดตามแนวคลองหลัก เป็นไปตามทฤษฎีสันฐานพื้นที่และกระบวนการเกิดสันฐานพื้นที่ศูนย์กลาง

อย่างไรก็ตามแนวทฤษฎีหลักดังกล่าวอธิบายปรากฏการณ์กระบวนการเกิดขึ้นของตลาดน้ำในพื้นที่คลองภายในได้อย่างเป็นสัมพัทธ์สภาวะกับสังคมวัฒนธรรมของปัจจัยสำคัญคือ ผู้กระทำ เนื่องจากพื้นที่คลองภายในมีประสิทธิภาพในการเข้าถึงจากพื้นที่โดยรอบน้อยกว่า ทำให้กระบวนการเกิดตลาดน้ำเป็นภาวะเสริมสนับสนุนจากปัจจัย ผู้กระทำ ทำให้ตลาดน้ำเกิดขึ้นได้ในพื้นที่คลองภายใน นอกจากนี้การอธิบายปรากฏการณ์กระบวนการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำด้วยแนวทฤษฎีหลักยังเป็นสัมพัทธ์สภาวะกับสังคมวัฒนธรรม อย่างเป็นเงื่อนไขกับปัจจัยผู้กระทำ เนื่องจากที่ตั้งตลาดน้ำบนสันฐานพื้นที่ของลักษณะโครงข่ายกริด คลองที่สานกันหนาแน่นก็สิ้นสุดลงได้เช่นกัน แต่ตลาดน้ำที่คงอยู่บนโครงข่ายกริดคลองดังกล่าวมีการดำรงอยู่และเปลี่ยนแปลงไปอย่างเป็นเงื่อนไขกับปัจจัย ผู้กระทำ และปัจจัยภายนอก คือ การท่องเที่ยว ทำให้ตลาดน้ำดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว เช่นเดียวกับตลาดน้ำพื้นที่คลองภายในที่กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงเป็นเงื่อนไขกับปัจจัย ผู้กระทำ และการท่องเที่ยว

ดังนั้นกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำในบริบทสวน แสดงด้วยผลวิจัยที่ชัดเจนแล้วว่าตลาดน้ำไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นได้บนโครงข่ายกริดการสัญจรที่มีศักยภาพในการเข้าถึงจากพื้นที่โดยรอบในระดับเมืองสูงเสมอไป โดยเฉพาะพื้นที่โครงข่ายคลองภายใน ที่มีประสิทธิภาพในการเข้าถึงจากพื้นที่โดยรอบในระดับรองลงมา แต่การเกิดขึ้นของตลาดน้ำมาจากภาวะปัจจัยเสริมสนับสนุนของ “ผู้กระทำท้องถิ่น” ในเงื่อนไขสังคมวัฒนธรรมไทย กระบวนการเกิดขึ้นในกรณีนี้ยังเป็นเงื่อนไขสัมพันธ์กับสังคมวัฒนธรรมชาวสวนในพื้นที่ ผ่านกลไกระหว่างกันกับวิถีชีวิตชาวสวน การทำสวนยกทรง และการใช้โครงข่ายสัญจรทางน้ำในการขนส่งผลผลิตสวน โดยเฉพาะวิถีชีวิตชาวสวนไทยที่มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย พอเพียง และพึ่งพาตนเองได้ในการผลิตและบริโภค ในลักษณะของเศรษฐกิจพอเพียง รวมถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำอธิบายได้สอดคล้องกับทฤษฎีทางด้านสังคมวัฒนธรรมในประเด็นของการเปลี่ยนแปลงสอดคล้องกับแบบจำลองอธิบายการเปลี่ยนแปลงของ Lewin (1952) ผ่านมุมมองของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำที่ไม่หยุดนิ่ง (dynamic perspective) โดยตลาดน้ำมีการเปลี่ยนแปลงสู่หน้าที่ใช้สอยใหม่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของสภาพปัจจุบัน และปรับตัวสู่หนทางที่ดีกว่าที่มีอยู่ มีลักษณะเป็นตลาดน้ำในบริบทสวนร่วมสมัย” (COBFM : The Contemporary of Orchard-Base Floating Market) เพื่อการท่องเที่ยว

ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นแนวทฤษฎีหลักของการวิจัยที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพิจารณาหาเงื่อนไขและปัจจัยบ่งชี้อธิบายการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำเชิงस्थฐานพื้นที่ แต่อย่างไรก็ตามควรมีการปรับเงื่อนไขในกรณีที่นำมาพิจารณาหาเงื่อนไขปัจจัยการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำของพื้นที่คลองภายใน ที่ประกอบไปด้วยโครงข่ายคลองสวน และคลองลัดจำนวนมาก ที่โครงสร้างและลักษณะเชิงस्थฐานพื้นที่ของการสัญจรมีประสิทธิภาพการเข้าถึงจากพื้นที่โดยรอบในระดับรองลงมา เงื่อนไขที่ต้องนำมาพิจารณาเพิ่มเติม คือ ปัจจัยผู้กระทำ โดยชาวสวนมีวิถีชีวิตที่พอเพียงพึ่งพาตนเองได้ในการผลิตและการบริโภค เช่นเดียวกับปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกลุ่มแม่ค้า-พ่อค้า และชาวสวน ผู้มีบทบาทในสังคม หรือผู้นำชุมชน เป็นผู้กระทำท้องถิ่น ที่เป็นเงื่อนไขหลักของความสัมพันธ์ที่ทำให้ตลาดน้ำเกิดขึ้น และพัฒนาเป็นเครือข่ายระบบวันนัดที่เป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่และสังคม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำที่จำเป็นต้องพิจารณาปรับเงื่อนไขเพิ่มเติม คือ ปัจจัยผู้กระทำของกลุ่มผู้กระทำที่แตกต่าง ที่ทำให้ตลาดน้ำเปลี่ยนแปลง หรือพื้นที่ขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว

ส่วนที่สองแนวคิดทฤษฎีพื้นฐานอธิบายกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำที่มีมุมมองด้านใดด้านหนึ่งเป็นหลักทั้งในเชิงพื้นที่ และในเชิงสังคมวัฒนธรรม พบว่าผลการวิจัยเป็นไปตามหลักพื้นฐานทฤษฎีดังกล่าวในแต่ละด้านหลัก อาทิเช่น ทฤษฎีปฏิวัตินิยม (Spencer, 1968; Parson, 1973) ของการแลกเปลี่ยนซื้อขายกันในตลาดน้ำที่เป็นผลจากภายในสังคมมนุษย์มีสิ่งจำเป็นจำนวนมากในการดำเนินชีวิตแต่ไม่สามารถสนองความจำเป็นนั้นได้ทั้งหมดจึงต้องเข้าร่วมปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกัน การแลกเปลี่ยนซื้อขายจึงเกิดเป็นสังคมที่นอกเหนือไปจากเป้าหมายทางวัตถุ ก็ยังมีการแลกเปลี่ยนที่มีคุณค่าทางจิตใจในรูปแบบของความตั้งใจในการพบปะทางสังคม การถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันค้าขาย รวมถึงมาแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างกัน เช่นเดียวกับแนวคิดวัฒนธรรม ระบบกิจกรรม และระบบการจัดตั้งพื้นที่และการใช้พื้นที่ (Rappoport, 1977) ที่มองว่าพื้นที่และสังคมวัฒนธรรมมีการเชื่อมโยงระหว่างกันกับลักษณะกายภาพที่ปรากฏ มีวัฒนธรรม ของค่านิยมและวิถีชีวิตที่เป็นบทบาทพฤติกรรมและการจัดสรรทรัพยากร เกิดระบบกิจกรรมและการจัดการกิจกรรมบนที่ตั้งเพื่อรองรับกิจกรรมนั้น เป็นองค์ประกอบหลักพื้นฐาน ทำให้ชุมชนแต่ละแห่งมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันไป สังคมในตลาดน้ำยังแสดงถึงการรับรู้ได้บนท้องน้ำผ่านกิจกรรมดังกล่าว (Mamillan and Chavis, 1986) และเกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่เป็นองค์ประกอบ คือ การเป็นกลุ่มคนพวกเดียวกันจากการแต่งกาย ปฏิสัมพันธ์บนท้องน้ำที่ถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน แสดงถึงการเป็นคนกลุ่มเดียวกันเป็นการรับรู้ได้ถึงการอยู่ร่วมกันของสังคมที่มีความแตกต่างจากคนกลุ่มอื่นบนท้องน้ำ

7.3.2 ข้อเสนอแนะที่เป็นนโยบาย

การวิจัยนี้มีข้อเสนอแนะเพื่อเป็นข้อพิจารณาสร้างความเข้าใจในเงื่อนไขปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำ ประกอบการตัดสินใจกำหนดนโยบายการวางแผนวางผัง การอนุรักษ์ การฟื้นฟู และพัฒนาตลาดน้ำภายใต้สถานการณ์ที่แตกต่าง ดังนี้

1) การวางแผนพัฒนาเชิงนโยบายพื้นที่ลุ่มน้ำและแม่น้ำลำคลอง เป็นข้อพิจารณาซึ่งเงื่อนไขปัจจัยหลักพื้นฐานพื้นที่ของที่ตั้งภูมิศาสตร์ และระบบนิเวศที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง ในเชิงนโยบาย เป็นปัจจัยพื้นฐานที่ส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำ โครงข่ายการสัญจร และเครือข่ายเชิงพื้นที่ของวัตถุดิบและผลผลิต ผลวิเคราะห์พบว่า โครงการพัฒนาลุ่มน้ำส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนชนิดพืชที่เพาะปลูก วิถีชีวิตชาวสวน และผลผลิตจากสวน รวมถึงการสร้างเขื่อน ประตูระบายน้ำยังส่งผลโดยตรงต่อโครงข่ายสัญจรของเครือข่ายเชิงพื้นที่ตลาดน้ำ เช่นเดียวกันเงื่อนไขดังกล่าวก็เป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญข้อพิจารณาที่ทำให้ตลาดน้ำเปลี่ยนแปลงหน้าที่ใช้สอยไปเพื่อการท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริบทสวนของเครือข่ายเชิงพื้นที่ตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวปัจจุบัน ดังนั้นในภาพรวมพื้นที่เชิงนโยบายในการวางแผนพัฒนาลุ่มน้ำในระดับพื้นที่รวมและพื้นที่เฉพาะจึงต้องคำนึงถึงความสำคัญของที่ตั้งและการจัดการทรัพยากรน้ำ รวมถึงระบบการจัดการโครงข่ายแม่น้ำ ลำคลอง ที่อาจส่งผลกระทบต่อที่ตั้งและระบบนิเวศ วิถีชีวิต รวมถึงการจัดการน้ำในวิถีชีวิตชาวสวนเพื่อการผลิต การบริโภค และการดำเนินชีวิต

2) การวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน ผลวิจัยแสดงให้เห็นชัดเจนว่าพื้นที่สวนนอกบางข้างยังคงโครงข่ายกริดสัญจรทางน้ำที่ชัดเจนที่ยังคงความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ที่ดินหลักสวนยกทรง แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิต การทำสวน และโครงข่ายสัญจรทางน้ำ ที่ยังคงรักษาไว้ได้ในความสัมพันธ์ระหว่างกันของวิถีชีวิตชาวสวน การตั้งถิ่นฐานของชุมชน การทำสวนยกทรง การสัญจรทางน้ำ และผลผลิตสวน ดังนั้นข้อพิจารณาในการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน จึงควรมีข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดิน การวางผังเมืองรวม การวางผังเมืองเฉพาะ เทศบัญญัติ หรือข้อกำหนดท้องถิ่น ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งส่วนกลาง และท้องถิ่น ในด้านการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินที่สอดคล้องกับเงื่อนไขปัจจัยดังกล่าว โดยเฉพาะประเด็นการพิทักษ์รักษาพื้นที่สวนยกทรงรวมถึงผลกระทบที่อาจเป็นสาเหตุต่อการเปลี่ยนแปลง เช่น การกำหนดระยะถอยร่นจากแนวแม่น้ำลำคลองในระยะที่เหมาะสม การจัดระเบียบการใช้ประโยชน์แม่น้ำลำคลอง รูปแบบอาคารและสิ่งก่อสร้างริมน้ำ หรือที่เกี่ยวข้องกับการสัญจรทางน้ำและทางบก เช่น สะพาน ท่าเทียบ ประตูลำน้ำ รวมถึงจัดระเบียบการสัญจรทางน้ำของประเภทเรือต่างๆ

3) การพัฒนาระบบโครงข่ายถนน เป็นที่ชัดเจนแล้วว่าการพัฒนาระบบถนนในพื้นที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นที่ว่าง เช่น การเกิดชุมชนฐานบกริมน้ำ การเกิดศูนย์กลางชุมชนเมืองฐานบกแห่งใหม่ และการเปลี่ยนทางเข้าออกมาเป็นถนนแทนที่แม่น้ำลำคลอง รวมถึงการเกิดย่านพาณิชยกรรมใหม่ตามแนวถนนที่ดีกว่า และโครงสร้างและลักษณะเชิงสัณฐานของถนนมีลักษณะตัดขนานแนวแม่น้ำลำคลองสำคัญ มีแนวโน้มสิ้นสุดที่ริมคลอง ไม่ทอดข้ามสองฝั่งคลอง และเป็นถนนปลายตัน อย่างไรก็ตามโครงสร้างลักษณะเชิงสัณฐานของถนนที่ตัดขนานแม่น้ำและคลองหลักก็เป็นปัจจัยหนึ่งส่งผลให้ประสิทธิภาพการเข้าถึงจากพื้นที่โดยรอบของการสัญจรทางน้ำและทางบกดีขึ้น ทำให้ตลาดน้ำบางแห่งคงอยู่และเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว หรือตลาดน้ำเดิมสามารถฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยวได้ ขณะเดียวกันพื้นที่คลองภายในที่ยังคงการใช้ประโยชน์ที่ดินสวนอย่างเข้มข้น และยังคงใช้โครงข่ายสัญจรทางน้ำเป็นหลัก

การพัฒนาโครงข่ายถนนจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้เกิดผลต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำในสองลักษณะ คือ เป็นปัจจัยอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงหรือการสิ้นสุดลงของตลาดน้ำเดิมคงอยู่ หรือ เป็นปัจจัยที่ปรับตัวอยู่ร่วมกับตลาดน้ำได้ในลักษณะส่งเสริมซึ่งกันและกันกับโครงข่ายสัญจรทางน้ำร่วมกับปัจจัยอื่นๆ ได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นจึงมีข้อเสนอแนะดังนี้

3.1) กรณีพื้นที่ภายนอกตามแนวแม่น้ำลำคลองหลัก โครงข่ายการสัญจรทางน้ำและทางบกมีลักษณะส่งเสริมซึ่งกันและกันเป็นปัจจัยสำคัญที่มีประสิทธิภาพการเข้าถึงจากพื้นที่โดยรอบสูง ส่งเสริมต่อการท่องเที่ยวของตลาดน้ำ และเชื่อมโยงได้กับการท่องเที่ยวของพื้นที่ การพัฒนาระบบถนนควรคำนึงถึงระบบเครือข่ายแม่น้ำลำคลอง ที่เชื่อมโยงชุมชนและการใช้ประโยชน์ที่ดินสวน เช่น ความกว้างของถนน ระยะถอยร่อน การก่อสร้างสะพาน สิ่งอำนวยความสะดวกและสิ่งประกอบบริเวณ รวมถึงจุดตัดและจุดเปลี่ยนของการสัญจรทางน้ำและทางบก เพื่อเชื่อมโยงการสัญจรเพื่อผ่านและเข้าถึงทั้งทางน้ำและทางบก ร่วมกันกับหน้าที่ใช้สอยของระบบแม่น้ำและลำคลองได้อย่างเอื้อประโยชน์

3.2) กรณีพื้นที่ถัดจากแม่น้ำและคลองหลักเข้าไปภายใน การพัฒนาระบบถนนควรคำนึงถึงระบบเครือข่ายแม่น้ำ ลำคลอง โดยเฉพาะคลองลัด และคลองสวนจำนวนมากบนพื้นที่ และจำเป็นต้องสอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ที่ดินสวนยกทรง เช่น การสร้างสะพานที่เรือสามารถสัญจรลอดผ่านได้ ควรมีแบบแผนเฉพาะตัวสำหรับการตัดถนนภายในชุมชนที่ไม่ขัดแย้งกับบทบาทหน้าที่ใช้สอยของระบบคลองเดิมและการใช้ประโยชน์ที่ดินสวนยกทรง

4) การส่งเสริมกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวสวนและตลาดน้ำ สังคมวัฒนธรรมในบริบทสวนที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ และเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของตลาด

น้ำ จากผลวิจัยแสดงให้เห็นชัดเจนแล้วว่าตลาดน้ำทั้งหมดที่เปลี่ยนแปลงไปมีหน้าที่ใช้สอยเพื่อการท่องเที่ยว เป็นสัมพัทธสภาวะระหว่างกันของฐานพื้นที่กับสังคมวัฒนธรรมในบริบทสวนสอดคล้องกับที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศของพื้นที่ ดังนั้นการส่งเสริมกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและกิจกรรมตลาดน้ำจึงควรเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของการสร้างและรักษาฐานเศรษฐกิจสวนเพื่อรองรับในหน้าที่ใช้สอยของตลาดน้ำที่ยังคงอยู่หรือมีการเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว ด้วยการรักษาโอกาสของคนกลุ่มเดิมและเปิดโอกาสให้คนกลุ่มใหม่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของตลาดน้ำ ระหว่างผู้คนในพื้นที่ แม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำ และชาวสวน และนักท่องเที่ยว ทั้งกิจกรรมการซื้อขายสินค้าผลผลิตสวน การเที่ยวชมตลาดน้ำ วิถีชีวิตชุมชนริมน้ำ ที่พักโฮมสเตย์และรีสอร์ทของการท่องเที่ยวในบริบทสวน

ดังนั้นการส่งเสริมกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต รวมถึงกิจกรรมทางเลือกเหล่านี้จึงควรมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและสังคมวัฒนธรรมตลาดน้ำ ผ่านกลไกผู้กระทำที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะพื้นที่คลองภายในที่ตลาดน้ำเดิมยังดำรงอยู่ได้ ทางเลือกของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพื้นฐานเศรษฐกิจจะส่งผลต่อการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตชาวสวน การตั้งถิ่นฐานชุมชนริมน้ำ การทำสวน การใช้โครงข่ายสัญจรทางน้ำ และผลผลิตจากสวน ให้เกิดทัศนคติหรือ ค่านิยม ในการสืบทอดอาชีพแม่ค้า-พ่อค้าเรือ และการทำสวนในพื้นที่ได้อีกทางเลือกหนึ่ง

5) การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างกลุ่ม ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและภาคีร่วมตลาดน้ำ ที่ข้อค้นพบการวิจัยแสดงให้เห็นชัดเจนว่ากระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำล้วนเกิดจากภาวะเงื่อนไขปัจจัยเสริมและสนับสนุนจาก “ผู้กระทำ” ทั้งผู้กระทำจากภายนอกและภายในพื้นที่ ผู้กระทำส่วนใหญ่ที่มีบทบาททำให้ตลาดน้ำเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการท่องเที่ยว หรือตลาดน้ำพื้นที่พุดใหม่เพื่อการท่องเที่ยว รวมถึงตลาดน้ำเดิมคงอยู่ อย่างไรก็ตามการผลักดันให้เกิดเป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวอันเกิดจากศักยภาพของพื้นที่และโอกาสด้านการท่องเที่ยว คุณค่าปฏิสัมพันธ์สังคมท้องถิ่นสวน หรือการจุดประกายจากโครงการศึกษาวิจัยต่างๆ ในการอนุรักษ์ พื้นที่ชุมชนของนักวิชาการและภาคีที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นจึงควรมีการจัดตั้ง หรือพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือภาคีตลาดน้ำ อาทิเช่น กลุ่มประชาชนในชุมชน กลุ่มแม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำ กลุ่มชาวสวน และร้านค้าริมน้ำ บริการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับตลาดน้ำ กลุ่มองค์กรชุมชน ผู้นำชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น คณะกรรมการตลาดน้ำ นักลงทุน เจ้าของที่ดิน นักวิชาการ และหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความร่วมมือ การแลกเปลี่ยน และการจัดการโอกาสในการบริหารจัดการทรัพยากรที่เป็นเครือข่ายของตลาดน้ำในการคงบทบาทหน้าที่ใช้สอยเดิมไว้หรือโอกาสอันเกิดจากหน้าที่ใช้สอยใหม่ของตลาดน้ำร่วมกันได้อย่างเหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย :

- กมล ฉายวัฒน์. ตลาดน้ำบางกอกน้อย. อนุสาร อ.ส.ท. 11 (กันยายน 2513): 31-35.
- กมล เกตุศิริ. ไม่มีตลาดน้ำต่อไปอีกแล้วฯ เมืองไทยเมื่อ ๒๕ น. กรุงเทพฯ: ก้าวหน้าการพิมพ์. 2516.
- กมล เกตุศิริ. จากตลาดน้ำถึงคลองทาว์. อนุสาร อ.ส.ท. 16 (มีนาคม 2519): 36-40.
- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. ดำรงราชานุสรณ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น. 2511.
- กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. ข้อมูลสถิตินักท่องเที่ยวปีพ.ศ.2549-2552. [ออนไลน์]. 2552. แหล่งที่มา: <http://www.tourism.go.th/2010/statistic/index.php>. [2554, มกราคม 4]
- ก.ศ.ร.กุหลาบ. นิราศยี่สาร. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. 2543.
- กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เทศบาลตำบลอัมพวา. สถิติเรือพายและร้านค้าตลาดน้ำ ยามเย็นอัมพวา. เทศบาลตำบลอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. 2553.
- กิตติพร ใจบุญ. ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. 2549.
- เกียรติ จิวะกุล และคณะ. ตลาดในกรุงเทพมหานคร: การขยายตัวและพัฒนาการ. 2525. (อัดสำเนา)
- ไชศรี ภัคดีสุขเจริญ. วาทกรรมของเมืองผ่านโครงสร้างเชิงสัญญาน Urban Discourses Through Morphological Structure. วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. [ออนไลน์]. 2547. แหล่งที่มา: <http://aptu05.files.wordpress.com/2007/09/spacesyntex-lc.pdf>. [2554, มกราคม 6].
- เครือข่ายกาญจนาภิเษก. ตลาด. [ออนไลน์]. 2545. แหล่งที่มา: <http://www.kanchanapisek.or.th/kp6/BOOK28/chapter3/t28-3-13.htm#sect1>. [2550, ธันวาคม 13].
- งามพิศ สัตย์สงวน. การจัดระเบียบสังคม. สังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2551.
- จักรปรานี (ฤกษ์), หลวง. นิราศพระปฐม. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร. 2467.
- ชินทร์พรพรณ เมืองนก และคณะ. สารคดีชีวิตแม่กลอง ชุด เรือแล่นทะเลลม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2544.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ อ่างศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ และ วิกัลย์ พงศ์พินิตานนท์.

จอมพล ป.พิบูลสงครามกับการเมืองไทยสมัยใหม่. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2544.

ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์. 2550. ทฤษฎีกระบวนการ. [ออนไลน์]. 2550. แหล่งที่มา:

<http://www.advisor.anamai.moph.go.th/think/theory.htm>. [2551, พฤศจิกายน 4].

เมธอมลย์ ราชภัณฑารักษ์. มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2544.

เทศบาลตำบลอัมพวา. แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ.2554-2556) เทศบาลตำบลอัมพวา. 2551.

(คัดสำเนา)

เทิดศักดิ์ เตชะกิจจวร. 2551. สัณฐานบางช้าง: จากพื้นที่ชุ่มน้ำสู่ศูนย์กลางของกลุ่มน้ำแม่กลอง.

อัมพวา. วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฉบับเฉลิมฉลองสิริราชสมบัติในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชครบ ๖๐ปี
(2519): 32-50.

ธิดา สาระยา. 2532. ตลาดน้ำดำเนินสะดวกกับการเปลี่ยนแปลง. เมืองโบราณ. 15 (ตุลาคม-
ธันวาคม 2532): 35-44.

ธีรภาพ โลหิตกุล. 2538. วิถีไทยบนสายธาร จาก “โพหัก” ถึง “ท่าคา”. มิติใหม่ของตลาดน้ำเก่าแก่
กลุ่มแม่กลอง. อนุสาร อ.ส.ท. 35 (กรกฎาคม 2538): 36-54.

นวล สารสอน. ผลกระทบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่มีต่อสภาพสังคม-เศรษฐกิจที่
ตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต,
สาขาวิชามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533.

นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว และ สุดาวรา สุขฉายา. ธนบุรี. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สารคดี. 2542.

ปราโมทย์ ทัศนาศูวรรณ. 2505. ตลาดน้ำวัดไทร. อนุสาร อ.ส.ท. 3 (พฤศจิกายน 2505): 23-30.

ปิยะนาค บุณนาค ดวงพร นพคุณ และสุวิวัฒนา ธาดานิติ. คลองในกรุงเทพฯ: ความเป็นมา
การเปลี่ยนแปลง และผลกระทบต่อกรุงเทพฯ ในรอบ 200 ปี(พ.ศ.2325-2525). 2525.

(คัดสำเนา)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระ

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเสด็จประพาสมณฑลราชบุรี ในปีระกา ร.ศ.128

(พ.ศ.2452). พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร. 2470.

พระครูสิริวรรณวิวัฒน์. ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาสน์การพิมพ์. 2536.

- พรทิพย์ อันทิวโรทัย. บทบาทการสืบทอดและพัฒนาทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษาวัฒนธรรมชาวสวนฝั่งธนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต, สาขาวิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- พรรณทิพย์ เปี่ยมพุทธานุกุล. วิวัฒนาการชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ, เรียบเรียง. รัชกาลที่ ๕ เสด็จประพาสต้น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ภูมิธรรมออร์นิ่ง. 2549.
- พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ. กรุงเทพฯศึกษา. กรุงเทพฯ: บ้านที่กสยาม. 2551.
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. วิถีวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2543.
- พวงร้อย กล่อมเอี้ยง มนัสสวาส กุลวงศ์ และโชคชัย วงศ์ธานี. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นวิถีชีวิตย่านตลาดพลู จากคลองบางหลวงถึงคลองด่าน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.): 2547.
- พิชัย น้อยวัฒน์. 2521. ตลาดน้ำปากคลองโพธิ์หัก. อนุสาร อ.ส.ท. 18 (มิถุนายน 2521): 38-42.
- พิเชษฐ เดชผิว. เกาะรัตนโกสินทร์ พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: บริษัท เอส เอ็ม เอ และธุรกิจการพิมพ์ จำกัด. 2548.
- มานิตย์ นवलลอบ. การเมืองไทย ยุคสมัยลัทธิคณะราษฎรไทย. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองรัตน์พรินติ้ง. 2540.
- มาลี รักตะปุระณะ. 2514. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก. อนุสาร อ.ส.ท. 12 (ธันวาคม 2514): 36-40.
- ยุคลธร เตชะวนากร. แม่ค้าตลาดน้ำ: วิถีชีวิตและการดำรงเอกลักษณ์ของชุมชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนาแรงงานและสวัสดิการมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.
- รงค์ วงษ์สวรรค์. ตลาดนัดเช้าที่อัมพวา. ข่าวกรุง. 11 (ธันวาคม 2504): 11.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช. 2542.
- ราตรี โตเฟ่งพัฒน์. ตลาดน้ำ วิถีชีวิตของเกษตรกรภาคกลาง. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2543.
- จำไพพรรณ แก้วสุริยะ และบัญชา ชินโน. 2523. ชมน์น้ำ เมืองแม่กลอง. อนุสาร อ.ส.ท. 21 (พฤศจิกายน 2523): 35-42.
- วรรณศิลป์ พีรพันธุ์ และคณะ. เที่ยวชุมชนอัมพวา และพื้นที่ใกล้เคียงในจังหวัดสมุทรสงคราม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2549.

- วรรณศิลป์ พีรพันธุ์ และ ศิริวรรณ ศิลพัชรนันท์. การอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. หนังสือชุดเศรษฐกิจพอเพียง ลำดับที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2554.
- วรวิมล เพ็งพันธ์. การวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนกรณีศึกษาตลาดน้ำ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- วนิดา บำรุงกิจ. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: บททางเลือกระหว่างการตลาดกับการอนุรักษ์
วัฒนธรรมชุมชน กรณีศึกษาตลาดน้ำท่าคา ต.ท่าคา อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม.
สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต, ภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542.
- วิคเตอร์ เคนเนดี. 2511. อัมพวานิวาสสถานเดิมพระพุทธรูปเศียรล้าน. อนุสาร อ.ส.ท. 8 (กุมภาพันธ์ 2511): 26-32.
- วิลาวัลย์ ภมรสุวรรณ. การเปลี่ยนแปลงเพื่อความอยู่รอดของชุมชนริมน้ำดั้งเดิมในพื้นที่
อำเภ่อัมพวาจังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการ
วางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- ศิลปากร, กรม. สยามริมฝั่งเจ้าพระยา Siam on the Meinam from the Gulf to Ayuthia.
กรุงเทพฯ: เอ็ดดิสัน เพรส โปรดักส์. 2544.
- ศิลปากร, กรม. นานาสาระวัฒนธรรมไทย เล่ม 3. กรุงเทพฯ: บางกอกบล๊อค. 2548.
- ศิลปากร, กรม. ชีวิตและงานของสุนทรภู่ ฉบับกรมศิลปากร ตรวจสอบชำระใหม่. กรุงเทพฯ:
องค์การคำคุณสุภา. 2550.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. ลุ่มน้ำแม่กลอง: พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ:
พิชฌเนศพริ้นติ้งเซ็นเตอร์. 2536.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. พัฒนาการทางสังคม วัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์
พับลิชชิ่ง. 2544.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. วรรณคดีสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ โคลงนิราศหรือกฤษณิยา นิราศสุพรรณ
ของนายมี (หมื่นสมพัฒน์). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ส่งเสริมอาชีพ. 2505.
- ส. พลายน้อย. เกิดในเรือ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สารคดี. 2532.
- สมใจ นิ่มเล็ก. สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เรือนชาวสวน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
2545.

สกฤณี อนุรักษ์วัฒน์ เรียบเรียง. คลองและเส้นทางเดินเรือในอดีต. กรุงเทพฯ:

เอส.ที.พี.เวิลด์ มีเดีย. 2541.

สกฤณี อนุรักษ์วัฒน์ เรียบเรียง. ตลาดน้ำ วิถีชีวิตพ่อค้า-แม่ขายไทย. กรุงเทพฯ: เอส ที พี เวิลด์ มีเดีย. 2543.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. แม่น้ำลำคลองสายประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์. 2551.

สุรจิต ชিরเวทย์. คนแม่กลอง. กรุงเทพฯ: ส.เอเชียเพรส (๑๙๘๙). 2544.

สุรจิต ชিরเวทย์. คนแม่กลอง. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ส.เอเชียเพรส. 2548.

สุเพชร จิระขจรกุล. เรียนรู้ระบบภูมิสารสนเทศ ด้วยโปรแกรม ArcGIS Destop 9.2. กรุงเทพฯ: เอส อาร์ ฟรันทิง แมสโปรดักส์. 2551.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ความหมายและขอบข่ายของงานวัฒนธรรม.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา. 2535.

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. จากห้วงอวกาศสู่พื้นแผ่นดินไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ คุรุสภาลาดพร้าว. 2538.

สำนักงานจังหวัดสมุทรสงคราม. ประวัติมหาดไทยของอำเภออัมพวา พ.ศ.2516.

วารสารสมุทรสงคราม. 3 (พฤษภาคม 2517): 18-32.

สำนักงานจังหวัดสมุทรสงคราม. ประวัติเมืองแม่กลองหรือจังหวัดสมุทรสงคราม.

วารสารสมุทรสงคราม. 3 (กันยายน 2517): 57-68.

สุพิศรา สุภาพ. สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช. 2528.

สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา. น้ำ บ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช. 2528.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีสังคมวิทยา เนื้อหาและแนวทางการใช้ประโยชน์เบื้องต้น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2550.

สุนทร ชูตินธรานนท์ และคณะ. เรือวัฒนธรรมชาวลุ่มน้ำเจ้าพระยา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แปลน โมทีฟ. 2545.

สุนทร อัมพันทอง. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ราชบุรี. อนุสาร อ.ส.ท. 16 (มีนาคม 2519): 41.

สำนักปลัดเทศบาล เทศบาลตำบลอัมพวา. สถิติข้อมูลโฮมสเตย์และรีสอร์ทจังหวัดสมุทรสงคราม. เทศบาลตำบลอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. 2553.

สำนักปลัดเทศบาล เทศบาลตำบลดำเนินสะดวก. สถิติข้อมูลท่าเรือท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวก. เทศบาลตำบลดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. 2553.

เสาวภา พรศิริพงษ์. พลวัตของชุมชนลุ่มน้ำนครชัยศรี มิติทางนิเวศวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ:

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2551.

องค์การบริหารส่วนตำบลอนมะโนรา. แผนพัฒนาสามปี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2552-2554. 2553. (อัดสำเนา)

องค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา. แผนพัฒนาสามปี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2552-2554. 2553. (อัดสำเนา)

อมรา พงศาพิชญ์. สังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2544.

อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์. วิถีชีวิตและสวนไทยในบริบทการพัฒนา : กรณีศึกษาชุมชนชาวสวนในจังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2541.

อภิรดี เกษมสุข และ ศรายุทธ ทรัพย์สุข. กรุงเทพฯ ที่เปลี่ยนไป Configuring Network: Change in Spatial Structure of Bangkok and Local Areas. วารสารหน้าจั่ว. 18. (มีนาคม 2544): 106-129.

อภิรดี เกษมสุข ไชศรี ภักดีสุขเจริญ และสิงหนาท แสงสิงหนาท. รายงานวิจัยการวางผังชุมชนหลักในลุ่มน้ำเพชรบุรี. 2550. (อัดสำเนา)

เอนก นาวิกมูล. สมุดภาพเมืองไทย เล่ม 1. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โนรา. 2543.

เอนก นาวิกมูล. ถิ่นฐานบ้านช่อง Tales of the River and Place. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์. 2546.

อนุวิทย์ เจริญศุภสกุล. 2508. อย่าให้ตลาดน้ำวาย. อนุสาร อ.ส.ท. 5 (กรกฎาคม 2508): 7-11.

อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ. คนท่าตาล: ประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ สำนักและการเคลื่อนไหวทางสังคมและสังคมของชาวสวนบางนางลี่. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2552.

สัมภาษณ์ :

จิตรา พรรคกลิน. สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2553.

จิตาภรณ์ กลิ่นจงกล. สัมภาษณ์, 15 พฤศจิกายน 2553.

จรรยา เจือไทย. สัมภาษณ์. 26 พฤศจิกายน 2553.

เจ้าของท่าเรือยุวันดา. สัมภาษณ์. 2 ธันวาคม 2553.

เจลา ล้าเหลื่อหลาย. สัมภาษณ์. 1 ธันวาคม 2553.

- เฉลียว ประชาานิยม. สัมภาษณ์. 27 พฤศจิกายน 2553.
- ตลับ เริงกล. สัมภาษณ์. 30 พฤศจิกายน 2553.
- ทราภรณ์ แซ่ลื้อ. สัมภาษณ์. 1 ธันวาคม 2553.
- บุญส่ง วรคุณบรรเจ็ด. สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2553.
- บุญส่ง เจริญพล. สัมภาษณ์. 28 พฤศจิกายน 2553.
- ประพัฒน์ กลิ่นจงกล. สัมภาษณ์, 15 พฤศจิกายน 2553.
- เป้า ทัดเจริญสุข. สัมภาษณ์. 1 ธันวาคม 2553.
- ไปรย เจริญรัตน์ม. สัมภาษณ์. 26 พฤศจิกายน 2553.
- พยัพ เกื้อนสุวรรณ, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลอนมะโนรา.สัมภาษณ์.29พฤศจิกายน 2553.
- เพียงพร ชัยวัฒน์. สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2553
- เพิ่ม ทองสดีไส. สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2553.
- ยัง ชี้มจิม. สัมภาษณ์. 26 พฤศจิกายน 2553.
- ยุพา เกื้อนบุญ. สัมภาษณ์. 13 พฤศจิกายน 2553.
- พัชโรดม อุนสุวรรณ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลอัมพวา. สัมภาษณ์, 12 พฤศจิกายน 2553.
- วรรณศิลป์ ไพรัตน์. สัมภาษณ์. 17 พฤศจิกายน 2553.
- วินัย นุชอุดม นายกองค้การบริหารส่วนตำบลท่าคา. สัมภาษณ์. 26 พฤศจิกายน 2553.
- วิเชียร เผือกผล. สัมภาษณ์, 15 พฤศจิกายน 2553.
- วิชัย จันทร์, กำนันตำบลอนมะโนรา, สัมภาษณ์. 29 พฤศจิกายน 2553.
- สุข วงศ์สุทธิศิลป์. สัมภาษณ์. 13 พฤศจิกายน 2553.
- สมาน ศรีเจริญจิระ. สัมภาษณ์. 13 พฤศจิกายน 2553.
- สหัชชัย เกียรติเกษมสุข. กำนันตำบลดำเนินสะดวก. สัมภาษณ์. 30 พฤศจิกายน 2553.
- อนงค์ กฤตนันท์. สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2553.
- อัมภา ลมลอย. สัมภาษณ์, 15 พฤศจิกายน 2553.

ภาษาอังกฤษ :

Apiradee Kasemsook. Spatial and Functional Differentiation: A Symbiotic and Systematic Relationship. Space Syntax Symposium 2008. [online]. 2008. Available from:<http://www.spacesyntax.net/symposia/SSS4/fullpapers/11Kasemsookpaper.pdf>. [2010, July 10]

- Bowring, Sir John. The Kingdom and People of Siam with a Narrative of the Mission to that Country in 1855. London: Paker and Son. 1857.
- Chaweewan Denpaiboon. Transformation by Modernization of the Traditional Waterfront Settlement in the Context of their Coexistence with Aquatic Environment: A Case Study of Raft Houses and Pillar Houses in Thailand. Doctoral dissertation, Department of Global Environment Engineering Graduate School of Engineering Kyoto University, 2001.
- Chapin, Stuart. Urban Land Use Planning. U.S.A. : University of Illinois press. 1972.
- Doxiadis, C.A. Action of Human Settlement. Greece: Athens Center of Ekistics. 1976.
- Durkheim, Emile. The Division of Labor of Society. New York: The Free Press. 1964.
- Environmental Systems Research Institute [ESRI]. What is GIS? [online]. 2009. Available from: <http://www.esri.com/> [2010, October 3]
- Goh, Leong and Morgan, Gillian. Human and Economic Geography. Hong kong: Dai Nippon Printing. 1975.
- Golledge, R. and Stimson, R. Activities in Time and Space, in Spatial Behavior: A Geographic Perspective. New York: The Guilford Press. 1997.
- Hillier, Bill. The Morphology of Urban Space: The Evolution of a Syntactic Approach. Architecture and Behavior. 3 (March 1987): 205-216.
- Hillier, Bill. Cities As Movement Economies. The Bartlett School of Graduate Studies. University College London. 1987. (Mimeographed)
- Hillier, Bill. 1992. Natural Movement: or, Configuration and Attraction in Urban Pedestrian Movement. Environment and Planning B: Planning and Design. 19 (January 1992): 27-38.
- Hillier, Bill. Centrality as a Process : accounting for attraction inequalities in deformed grids. [online]. 1999. Available from: <http://www.spacesyntax.net/symposium> [2008, July 12]
- Hillier, Bill, et al. Creating Life:Or Does Architecture Determine Anything? Arch. & Comport / Architecture Behaviour. 3 (January 1986): 223-250.

- Hillier, Bill and Hanson, Julienne. The Social Logic of Space. United Kingdom: Cambridge University Press. 1984.
- International Council on Monuments and Sites [ICOMOS], Thailand. 2 Decades of ICOMOS Thailand : Cultural Heritage Conservation: Towards Thailand Charter on Conservation. In Scientific Seminar, pp.37. Bangkok: Amarin printing and publishing, 2005.
- Jacobs, Jane. The Death and Life of Great American Cities. New York: Penguin Books. 1972.
- Kulapat Yantrasast. Bangkok's Water Logic: A Study on The Phenomenon of Water and Urban Transformation, Doctoral dissertation, Department of Architecture Faculty of Engineering University of Tokyo, 1995.
- Katz, Elihu. The two-step flow of communication: an up-to-date report of an hypothesis. New York: Marketing Classics. 1973.
- Leong, G.C. and Morgan, G. Human and Economic Geography. Kular Lumpur: Oxford University Press. 1982.
- Lewin, Kurt. Social Psychology. New York: Rinehart & Winston. 1952.
- McMillan, David. and Chavis, David. Sense of Community: A Definition and Theory. Journal of Community Psychology 14 (January 1986): 41-52.
- Merton, Robert . On Theoretical Sociology. New York: Free Press. 1967.
- Mouhot, M. H. Travel of Central Parts of Indo China (Siam), Cambodia, and Laos During the Years 1858,1859 and 1860. London: Murry. 1964.
- Poplin, Dennis. Communities : A Survey of Theories and Method of Research. New York: Macmillan. 1972.
- Parsons, Talcott. The Structure of Social Action. London: Macmillan. 1968.
- Robinson, Harry. Geography for Business studies. London: Macdonald & Evan. 1972.
- Rappoport , Amos. House Form and Culture. Canada: Prentice-Hall,Inc. 1969.
- Rappoport, Amos. Human Aspect of Urban Form. New York: Pergamon Press. 1977.
- Spencer, Herbert. The evolution of Societys Social Change: Sources, Pattern and Consequences. New York: Basic Books. 1973.

- Sternstein, Larry. Portrait of Bangkok. Bangkok: Allied Printers Limited. 1982.
- Terdsak Tachakitkachorn. A Comparative Study on the Transformation Process of Settlement Developed from Orchard in Chaophraya Delta, Doctoral Dissertation, Graduate school of Science and Technology Kobe University, 2005.
- Tonnies, Ferdinand. Community ana society: Gemeinschaft and Gesellschaft. Michigan: The Michigan State University. 1957.
- Turner, Alasdair. Depthmap 4-A Researcher's Handbook. Bartlett School of Graduate Studies.London: University College London. 2004.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. [online]. 1992.
Available from : <http://whc.unesco.org/archive/opguide08-en.pdf>.
[2008, December 5]
- Warren, Roland. The Community in America. Chicago: Rand McNally College. 1978.
- Wittfogel, K. Oriental Despotism:A Comparative Study of Total Power. New Haven: Yale University. 1957.
- Xiaoling, Dai. Centrality Process in Orthogonal Grid Case Study Suzhou. [online]. 2002
Available from: www.spacesyntax.tudelft.nl/media/prcdngsabstracts/xiaolingabstr.pdf. [2008, July 21].

ภาคผนวก

แบบสังเกตการณ์ตลาดน้ำ

วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัณฑิตเรื่อง: กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวน
พื้นที่ดินดอนปากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สังเกตวันที่.....เวลา.....

ตลาดน้ำที่สังเกต.....ชื่อคลอง.....

อยู่ในเขตหมู่บ้าน.....ตำบล.....

อำเภอ.....จังหวัด.....

ผู้ทำการสังเกต.....

ประเด็นในการสังเกตการณ์

ส่วนที่ 1: ลักษณะสัณฐานพื้นที่ของตลาดน้ำ (ภาพรวมที่ปรากฏ)

1. ที่ตั้งภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ และการตั้งถิ่นฐานของชุมชน

1.1 ลักษณะของลำน้ำ ระบบคลอง และสภาพน้ำ

ก) ปากคลอง ในคลอง (คลองหลัก คลองซอย)

ข) คุณภาพน้ำ (ใส ชุ่น มีกลิ่น มีวัชพืช อื่นๆ)

1.2 สภาพแวดล้อมกายภาพและลักษณะการใช้ที่ดิน (บริเวณ ย่าน เช่น พักอาศัย

พาณิชย์กรรม โรงงาน สถานที่ราชการ วัด โรงเรียน ศาลเจ้า อื่นๆ)

1.3 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่ตั้งชุมชนกับตลาดน้ำ

ก) ลักษณะ (แนวยาวขนานไปกับน้ำ หันหน้าเข้าหาน้ำ หันหลังให้น้ำ)

ข) ลักษณะอาคาร (บ้านเดี่ยว/แถว เรือนไทย อาคารพาณิชย์ ไม้ ปูน ครึ่งไม้/ปูน)

ค) องค์ประกอบ (ศาลาท่าน้ำ มีโรงจอดเรือ อื่นๆ)

ง) อื่นๆ (ที่บ่งชี้ว่ามีหรือไม่มีความสัมพันธ์กับน้ำ)

1.4 ลักษณะและการใช้พื้นที่บริเวณริมน้ำของตลาดน้ำ

(กิจกรรม/ตำแหน่ง ลานกิจกรรม ท่าเรือ ทางเดินริมน้ำ ที่นั่ง อื่นๆ)

1.5 สภาพโดยรวมในปัจจุบัน และปัญหาที่พบ

(สภาพปัจจุบัน ปัญหาที่พบเห็นตามประเด็นในข้อ 1.1 ถึง ข้อ 1.4)

2. โครงข่ายการสัญจรทางน้ำและทางบก การขนส่งวัตถุดิบและผลผลิต

2.1 ลักษณะและรูปแบบการสัญจรทางน้ำ

ก) การเดินทางเข้าถึงตลาดน้ำของคน (เรือ)

- 1) เรือที่ใช้ (เรือพาย เรือยนต์) ของแม่ค้า-พ่อค้า และนักท่องเที่ยว
 - เส้นทางเรือ ที่จอดเรือ (โดยประมาณ)
 - ความถี่การเข้ามาของเรือ (เรือแม่ค้า, เรือนักท่องเที่ยว, เรือนำเที่ยว ช่วงเวลาที่สังเกตพบ)
 - 2) กรณีนักท่องเที่ยวเข้าถึงตลาดน้ำมาจาก (ท่าเรือ โฮมสเตย์ อื่นๆ)
- 2.2 ลักษณะและรูปแบบการสัญจรทางบก (การเข้าถึง เส้นทาง การบริการ พาหนะ ฯลฯ)
- ก) การเดินทางเข้าถึงตลาดน้ำของคน (รถ)
 - 1) รถที่ใช้ (รถบัส, รถตู้, รถส่วนตัว)
 - เส้นทางรถที่เข้ามาที่จอดรถ (โดยประมาณ)
 - ความถี่ (ตามช่วงเวลาที่สังเกตพบ)
 - 2) กรณีนักท่องเที่ยวเข้าถึงตลาดน้ำเลย สามารถต่อเรือเข้ามาที่ตลาดน้ำ (มาจากท่าเรือ มาจากโฮมสเตย์ อื่นๆ)
- 2.3 ลักษณะและความเชื่อมโยงของโครงข่ายการสัญจรทางน้ำและทางบก
- ก) แม่ค้าพ่อค้า (มาเรือจอดขายในน้ำ มารถเอาของมาใส่เรือที่จอดขาย อื่นๆ)
 - ข) นักท่องเที่ยว (มาเรือ มารถ มารถต่อเรือ อื่นๆ)
- 2.4 ลักษณะการซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิตเชิงพื้นที่ของที่ตั้งตลาดน้ำ
- ก) พ่อค้า-แม่ค้าในตลาดน้ำ
 - ข) พ่อค้า-แม่ค้าริมน้ำ
 - ค) นักท่องเที่ยว
- 2.5 สภาพโดยรวมปัจจุบัน และปัญหา (สรุปและปัญหาที่พบเห็นตามประเด็น 2.1-2.4)
- ส่วนที่ 2: ลักษณะสังคม-วัฒนธรรม และผู้ที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ (ภาพรวมที่ปรากฏ)
3. วิถีชีวิต ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และผู้ที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ
- 3.1 สภาพบรรยากาศของตลาดน้ำ
 - ก) ความหนาแน่นของเรือตามช่วงเวลา, ช่วงเวลาติดตลาดเริ่ม-หนาแน่น-สิ้นสุด
 - ข) กิจกรรมค้าขายและอื่นๆ ริมน้ำ ตามช่วงเวลา เริ่ม-หนาแน่น-สิ้นสุด
 - ค) การแต่งกายของแม่ค้า-พ่อค้าในตลาดน้ำ และองค์ประกอบเรือ (ร่ม อื่นๆ)
 - 3.2 กิจกรรมที่เกิดขึ้นในตลาดน้ำของพ่อค้าแม่ค้า (การแลกเปลี่ยนซื้อขาย, พบปะพูดคุย, การนัดกันมาค้าขายตามวันนัด, เอาของมาให้ อื่นๆ)
 - 3.3 กิจกรรมตลาดน้ำของผู้คนที่มาตลาดน้ำ (เที่ยวชม, ซื้อของ, ท่องเที่ยวทางน้ำ, อื่นๆ)

- 3.4 ผู้กระทำที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ (agents)
(เช่น ผู้นำชุมชน เจ้าของตลาด องค์กร อื่นๆ ในตลาดน้ำและตลาดริมน้ำ)
- 3.5 สภาพโดยรวมปัจจุบัน และปัญหาที่พบ (ตามประเด็นข้อ 3.1 - 3.5)
4. เครือข่ายเสริม สนับสนุนต่อประเภทสินค้าและบริการ
- 4.1 ชนิด ประเภท ความหลากหลายสินค้าและบริการในตลาดน้ำ
- ก) ชนิดและประเภทสินค้า (พืชผัก ของสวน มะพร้าว อาหารสด อาหารแห้ง อาหารปรุงสุก ต้นไม้ อาหารและเครื่องดื่ม ของที่ระลึก อื่นๆ)
- ข) ลักษณะการซื้อขาย แม่ค้ากับแม่ค้า แม่ค้ากับผู้ซื้อ แม่ค้ากับพ่อค้าขายส่ง (ขาย ให้ แลก) (ขายปลีก ขายส่ง)
- 4.2 ชนิด ประเภท ความหลากหลายสินค้าและบริการพื้นที่ริมน้ำ และลักษณะการซื้อขายสินค้าและบริการ
- ก) ชนิดและประเภทสินค้า (พืชผัก ของสวน มะพร้าว อาหารสด อาหารแห้ง อาหารปรุงสุก ต้นไม้ อาหารและเครื่องดื่ม ของที่ระลึก บริการที่พัก เรือนำเที่ยว ขายของชำ อื่นๆ)
- ข) ลักษณะการซื้อขาย แม่ค้ากับแม่ค้า แม่ค้ากับผู้ซื้อ แม่ค้ากับพ่อค้าขายส่ง (ขาย ให้ แลก) (ขายปลีก ขายส่ง)
- 4.3 สภาพโดยรวมในปัจจุบัน และปัญหาที่พบ (ตามประเด็นในข้อ 4.1 - 4.2)
- ส่วนที่ 3: นวัตกรรมและเทคโนโลยี แผนและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ (ภาพรวมที่ปรากฏ)
5. นวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ที่พบในตลาดน้ำ
6. สาธารณูปโภคและสาธารณูปการในพื้นที่ (บริเวณที่พบ หน้าที่ใช้สอย เช่น เชื้อนหินกันคลื่น, บันไดลงน้ำ, บันไดยาวนั่งกินอาหาร, สะพาน, ท่าเรือ, ที่จอดรถ, ที่ฝากรถ, ทางเดินริมน้ำ อื่นๆ)
7. ความสะดวกสบายในการเข้าถึงตลาดน้ำและโครงการพัฒนาที่เกิดขึ้น
(ความใกล้-ไกลจากจุดจอดรถ ระยะการเดินทางเข้าถึงตลาดน้ำ ท่าเรือข้ามฟาก อื่นๆ)
8. สภาพโดยรวมในปัจจุบัน และปัญหาที่พบ (ตามประเด็นในข้อ 5 - 7)

- การติดต่อปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของพ่อค้า-แม่ค้าในตลาดน้ำ และชาวสวนเป็นอย่างไร ในเรื่องใดบ้าง?
- ผู้มีบทบาททางสังคมในการจัดตลาดน้ำ เป็นศูนย์กลางทางสังคมของตลาดน้ำเป็นใคร มีบทบาทอย่างไร?
- เครือข่ายทางสังคมของพ่อค้า-แม่ค้า และชาวสวนในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ามีกี่แบบ มีลักษณะเป็นอย่างไร?
- ชนิด และประเภทของสินค้าในตลาดน้ำมีอะไรบ้าง เปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลา ฤดูกาลหรือไม่ อย่างไร?
- ลักษณะการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าในตลาดน้ำมีกี่แบบ เป็นอย่างไร?
- ประเพณีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำมีอะไรบ้าง จัดในช่วงเวลาใด ใครเป็นผู้เกี่ยวข้อง เป็นอย่างไร?

คำถามที่ 3: การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตลาดน้ำเป็นอย่างไร?

- อะไรทำเป็นสาเหตุให้ตลาดน้ำเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง?
- เกิดขึ้นเมื่อไหร่? มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปบ้าง? เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร?
- และทำให้ตลาดน้ำเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร?
- พ่อค้าแม่ค้าในตลาดน้ำและชาวสวนปรับตัวเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร?

คำถามที่ 4: การสิ้นสุดลงของตลาดน้ำเกิดขึ้นได้อย่างไร ?

- อะไรเป็นสาเหตุทำให้ตลาดน้ำสิ้นสุดลง?
- ตลาดน้ำสิ้นสุดลงเมื่อไหร่?
- และตลาดน้ำสิ้นสุดลงอย่างไร?

คำถามที่ 5: ตลาดน้ำเดิมฟื้นฟูกลับขึ้นมาใหม่ได้อย่างไรในปัจจุบัน?

- อะไรเป็นสาเหตุทำให้ตลาดน้ำเดิมฟื้นฟูกลับขึ้นมาใหม่ได้ในปัจจุบัน?
- ตลาดน้ำเดิมเริ่มฟื้นฟูกลับขึ้นมาใหม่เมื่อไหร่?
- มีใครเป็นผู้เกี่ยวข้องในการฟื้นฟูตลาดน้ำกลับมาใหม่?
- การฟื้นฟูตลาดน้ำเดิมกลับมาใหม่ดำเนินการอย่างไร?
- ตลาดน้ำเดิมที่ฟื้นฟูกลับขึ้นมาใหม่ในปัจจุบันมีลักษณะเป็นอย่างไร?
- ตลาดน้ำที่ฟื้นฟูกลับขึ้นมาใหม่มีลักษณะแตกต่างจากตลาดน้ำในอดีตอย่างไร?
- มีโครงการพัฒนาใดๆที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำอีกหรือไม่ อย่างไร?

แบบสอบถามแม่ค้า-พ่อค้าเรื้อในตลาดน้ำ
วิทยานิพนธ์ดุขฎฐิบัณฑิตเรื่อง: กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในบริบทสวน
พื้นที่ดินดอนปากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่อยู่ปัจจุบัน หมู่ที่.....ชื่อหมู่บ้าน.....ตำบล.....

อำเภอ.....จังหวัด.....

๑. เพศ ๑)ชาย ๒)หญิง

๒. อายุ.....ปี

๓. สถานภาพ ๑)โสด ๒)สมรส ๓)หย่าร้าง

๔. ศาสนา ๑)พุทธ ๒)คริสต์ ๓)อื่นๆ ระบุ.....

๕. ปัจจุบันท่านประกอบอาชีพหลักคือ?

๑)ทำสวน ๒)ค้าขายที่บ้าน ๓)ค้าขายทางเรื้อ ๔)อื่นๆ ระบุ.....

๖. ท่านมีอาชีพเสริมที่สร้างรายได้หรือไม่?

๑) ไม่มี ๒) มี ระบุ.....

๗. ท่านประกอบอาชีพค้าขายที่ตลาดน้ำมาเป็นเวลา.....ปี

๘. ท่านมาค้าขายที่ตลาดน้ำ มีรายได้เฉลี่ยวันละ.....บาท/วัน

๙. ในอดีตก่อนที่จะมาค้าขายที่ตลาดน้ำแห่งนี้ ประกอบอาชีพใดมาก่อน?

๑)ค้าขายที่ตลาดน้ำมาตั้งแต่ต้น ๒)ทำสวน ๓) อื่นๆ ระบุ.....

๑๐. ท่านมาค้าขายที่ตลาดน้ำแห่งนี้ได้อย่างไร?

๑)มาเอง ๒)แม่ค้า-พ่อค้าชักชวนกันมา ๓)สืบทอดจากรุ่นพ่อ-แม่

๔)อื่นๆ ระบุ.....

๑๑. ความถี่ในการมาค้าขายของท่านที่ตลาดน้ำ (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

๑)ทุกวัน ๒)ทุกวันเสาร์-อาทิตย์ ๓) ทุกวันนัดค้า

๔)อื่นๆ ระบุ.....

๑๒. พาหนะที่ใช้ในการเดินทางจากบ้านมาค้าขายที่ตลาดน้ำ?

๑)เรือพาย ๒)เรือดัดเครื่องยนต์ ๓) รถยนต์ส่วนตัว

๔)รถประจำทาง ๕)อื่นๆ ระบุ.....

๑๓. ท่านใช้เวลาเดินทางจากบ้านมาที่ตลาดน้ำโดยประมาณ..... ชั่วโมง/นาที

๑๔. เวลาที่ท่านมาถึงตลาดน้ำ.....น. เวลากลับ.....น.

๑๕. ประเภทสินค้าที่ท่านนำมาค้าขายที่ตลาดน้ำคือ? (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

- ๑)พืชผัก ๒)ผลไม้ตามฤดูกาล ๓)ขนมหวาน
 ๔)เนื้อสัตว์ อาหารสด ๕)อาหารปรุงสำเร็จ ๖)ของชำ อาหารแห้ง
 ๗)ของที่ระลึก ๘)อื่นๆ ระบุ.....

๑๖. สินค้าที่ท่านนำมาค้าขายท่านนำมาจากที่ใด? (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

- ๑)จากสวนของตัวเอง ๒)ทำเอง ๓)รับมาจากพ่อค้าคนกลาง
 ๔)ซื้อมาขายต่อ ซื้อมาจาก..... ๕)อื่นๆ ระบุ.....

๑๗. กิจกรรมการค้าขายของท่านในตลาดน้ำคือ (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

- ๑)มาขายอย่างเดียว ๒)มาขายและซื้อสินค้าอื่นไปขายต่อ
 ๓)มาขายและซื้อสินค้าอื่นกลับบ้าน ๔)อื่นๆ ระบุ.....

๑๘. ประเภทสินค้าที่ท่านซื้อจากตลาดน้ำกลับไปคือ? (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

- ๑)ไม่ได้ซื้อ ๒)พืชผัก ๓)ผลไม้ตามฤดูกาล
 ๔)ขนมหวาน ๕)อาหารปรุงสำเร็จ ๖)ของชำ อาหารแห้ง
 ๗)อื่นๆ ระบุ.....

๑๙. ลูกค้าส่วนใหญ่ที่มาซื้อสินค้าจากท่านเป็นใคร? (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

- ๑)คนในพื้นที่ ๒)นักท่องเที่ยว ๓)แม่ค้า-พ่อค้าตลาดน้ำ
 ๔)แม่ค้า-พ่อค้าคนกลาง ๕)อื่นๆ ระบุ.....

๒๐. นอกจากมาค้าขายที่ตลาดน้ำแล้วท่านยังมีกิจกรรมอื่นๆ คือ? (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

- ๑)ไม่มีกิจกรรมอื่นๆ ๒)พบปะสนทนาพูดคุย ๓)เอาของมาฝากกัน
 ๔)อื่นๆ ระบุ.....

๒๑. ความสัมพันธ์ของแม่ค้า-พ่อค้าในตลาดน้ำ ปัจจุบันเป็นอย่างไร? (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

- ๑)รู้จักกันหมดทุกคน ๒)ไม่รู้จักกัน ๓)รู้จักกันแต่ไม่สนิทกัน
 ๔)ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ๕)ถ้อยทีถ้อยอาศัยน้อยลง ๖)แข่งขันกันค้าขาย
 ๗)อื่นๆ ระบุ.....

๒๒. ท่านมีความรู้สึกอย่างไรเกี่ยวกับการค้าขายที่ตลาดน้ำในปัจจุบัน? (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

- ๑)ภาคภูมิใจในความเป็นตลาดน้ำ ๒)มีคุณค่าทางจิตใจเพราะค้าขายมานาน
- ๓)เป็นอาชีพที่สืบทอดมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ ๔)อื่นๆ ระบุ.....

๒๓. ท่านคิดว่ามีสมาชิกในครอบครัวของท่าน (ลูกหลาน) จะรับช่วงค้าขายต่อจากท่านหรือไม่?

- ๑)มี ๒)ไม่มี เพราะ.....
-

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชื่อสกุล : นางลักษณา สัมมานิติ
สถานที่ทำงาน : มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ถนนเชียงใหม่-พร้าว ต.หนองหาร อ.สันทราย
จ.เชียงใหม่ 50290
ระดับการศึกษา : วทบ. (ภูมิศาสตร์) มหาวิทยาลัยบูรพา
ผ.ม.(การวางแผนภาคและเมือง) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ที่อยู่ : 63/144 มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ถนนเชียงใหม่-พร้าว ต.หนองหาร อ.สันทราย
จ.เชียงใหม่ 50290